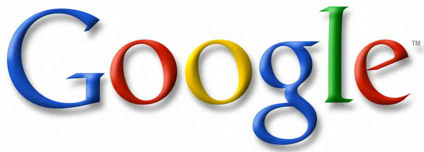
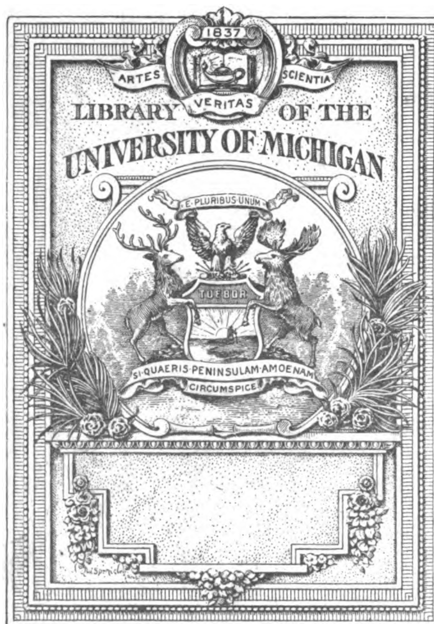

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM OCTAVUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1910.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO QUAE ANTEHAC E. J. BRILLII FUERUNT.

INDEX

DE DISCREPANTIIS HYMNI HOMERICI IN MERCURIUM.[1]

SCRIPSIT

K. KUIPER.

Non venustate sed celebritate inter philologos hymnus in Mercurium ceteros superat hymnos homericos. De quo carmine ut diversa sunt iudicia criticorum, laudantibus aliis hilarem poetae ironiam quae tamen vacet acerbitate, aliis explodentibus molestam loquacitatem hominis, sermonemque conturbatum puerili imitatione homerica taedium moventem, ita in hac opinione plerique congruunt, hymnum illum non carmen recte dici sed carminum farraginem docte indocte undique congestam.

Duo tresve sunt anni ex quo post multorum multas variasque investigationes accurate hymnum iterum tractandum sumsit Carolus Robert, qui in ea commentatione quam publici iuris fecit in Herme suo (*Herm.* 1906 p. 389 sqq.) demonstratum iit Hymnum in Mercurium qualem nunc habemus contaminatum esse ex parvo carmine antiquo pluribusque additamentis seriorum poetarum, si quidem poetas dici liceat homines insulse parumque affabre priscum illud carmen pessumdantes.

Multorum Robertus — qua est auctoritate et ingenii fertilitate — tulit plausum. Prae ceteris autem ex animo ei assensus est Herwerdenus, qui hymnum illum antiquum, in eam formam redactum, qualem fuisse „invictis argumentis'' Robertus demonstraverat, in Mnemosynes volumine XXXV (1907) p. 181

1) Ampliata in hac dissertatione proponuntur quae cum Regiae Academiae sociis communicavi in Trippiano, mense Septembri ann. 1909.

edidit, corrupta emendans et nonnulla quae obscurius dixit poeta ingeniose collustrans.

Ingenue confiteor multum abesse ut mihi, sicuti Herwerdeno, collegae veneratissimo, invicta videantur Roberti argumenta. Sed digna quae accurate legatur perpendaturque meo quoque iudicio eius disputatio est, praesertim quoniam eiusmodi est tota viri ingeniosissimi argumentatio, ut per eam absolutam et ad finem perductam iure dicas critices rationem illam, cuius auspex olim Hermannus fuit. Certe ipse ego perlecta commentatione Robertiana iterum perlustrare coepi quae a Ruhnkenii aetate usque ad nostros dies in partes diversas de hymno in Mercurium a viris doctis disputata sunt, ut accuratius viderem, qua via per saeculum et quod supra est sensim ea opinio nata esset et crevisset quam tandem in lucem proposuit Robertus. In quibus recensendis si consulto multa praetereo, enixe rogo, ne quis putet turpiter a me neglecta esse ea de quibus taceam. Consilium enim mihi est praecipuorum virorum opiniones brevissime primum exponere, latius deinde disserere de Roberti argumentatione quae impugnanda mihi videtur, tandem vero, quandoquidem censeo per eam viam quam monstravit collega aestumatissimus Halensis, a veritate investigationem aberrare nostram, duobus exemplis illustrare rationem, quae mihi potius sequenda esse videtur in explicando quae in hymno conturbata obscuriusve relata sint aut adversa etiam fronte pugnent.

Dicam *de Raptu Boum* et *de Lyrae inventione ac permutatione.*

I.

Duae praecipue res fuerunt quae ab initio invitabant philologos ut hymno nostro medicinam afferrent suam. Conturbata laxaque carminis compositio videbatur, incerta simul et varia codicum condicio. Illud incitabat ut ratione nunc hac nunc illa hymnum in certas quasdam diversae originis atque aetatis partes dividere conarentur; hoc autem favebat libertati cuidam corrigendi coniectandique. Ingens enim videbatur lectionum varietas. Et licet satis deminutus sit numerus variarum quae dicebantur lectionum, ex quo praeeunte viro doctissimo Hollander codices quotquot extant hymnorum in duas familias dividere

solemus — quarum altera ex uno constat Mosquensi, — restat tamen inter familias descrepantia satis magna.

Quae per saecula decimum septimum ac duodevicesimum viri docti in nostro hymno elaborarunt, ea — ut Piersoni conamina in Verisimilibus — utilia saepe in singulis attulerunt, sed non totum spectabant hymnum. Hoc primus fecisse dicendus est Ruhnkenius, in epistula critica quam dedit ad Valckenarium anno 1749. Claram tibi illa epistula legenti proponit ipsius viri eiusque aetatis imaginem. Delectari simul necesse est dictionis Latinae lenissima elegantia, mirari simul iudicii illam stabilem firmitatem, qua confisi eorum temporum philologi, ex norma a semet facta profecti, constituere soliti sint quid Graecus aureae aetatis auctor scribere potuisset, quid non. Hac enim adhibita norma Ruhnkenius quoque, gustare se posse certus, quid γνήσιον quid ὑποβολιμαῖον esset, ab antiquis genuinisque in nostro hymno secrevit recentiora. Deprehenderat scilicet sciolos eos et semidoctos viros qui modo dilatassent quae ipse poeta pressius obscuriusve dixerat, modo quidquid lacunarum codices laceratos corrumpebat arte sua temere nec eleganter explevissent.

Summi viri laudibus detrectare nolim videri, si haec referens summopere me gaudere ex animo fateor, quod nostrae aetatis philologi iam nobis non videmur ea norma instructi esse. Lectorum iudicio haud minus quam litterarum historiae notioni certae atque accuratae mirum quantum obfuit ista opinio. Praesertim autem in arte critica periculosum videtur, siquid quod parum ipsis nobis placeat, a poeta Graeco „bonae aetatis" dici potuisse negemus. — Ceterum nobis hoc loco memoranda erat Ruhnkenii epistula, quoniam praesertim in hymni interpolationibus constituendis posteri editores persaepe iisdem unice utuntur argumentis quae olim in sincera adulterinaque secernendo is adhibuit.

Qui igitur Ruhnkenium audiverunt, eorum decretum hoc fuit: Byzantinorum aetate et arte Byzantina hymnum pessumdatum esse. Sed multo ulterius quam Ruhnkenius processit G. E. Groddeck in dissertatione de Hymnorum Homericorum Reliquiis (1786). Acriore medicina quam qua parvae quaedam expellerentur Byzantinorum interpolationes, opus esse ille iudicabat. Etenim censebat (p. 27) „nostram hanc Hymnorum fragmentorumque

farraginem indocto compilatori nos debere, quippe qui e pluribus quae forte ad manus erant hymnorum anthologiis novam hanc consarcinaverit."

Miram compilatoris artem et stolidam! Nam non rhapsodum dicit Groddeckius, cantatorem confuse fortasse, quae memoriae ditissimus continebat thesaurus, coniungentem, sed magistellum, pro lyra glutine utentem. Sed in rhetorum tamen scholis eiusmodi viros non defuisse concedas. A Byzantinis itaque temporibus si diasceuasten suum revocavit, Alexandrina aetate haud multo antiquiorem eum fuisse profecto censuit.

Graviora molitus est Hermannus. Qui, postquam Ilgen anno 1796 hymnos emendate edendos curavit, anno 1806 in suae editionis praefatione celeberrima, Ruhnkenianam rationem desperatam vocavit abiciendamque censuit, etiamsi in singulis observationum Ruhnkenii ratio semper esset habenda. Ipsi autem duae praesertim res constare videbantur ex quibus profectus auxilium hymno nostro se laturum pollicebatur: primum condicionem hymnorum esse eiusmodi ut codices nostros ad unum omnes ex lacunoso archetypo descriptos fuisse necesse sit, inane igitur suscipere opus qui lacunas explere conentur, — nempe lacunosum multis locis ut ceteros hymnos ita hymnum in Mercurium demonstraturus erat, — tum vero iuxta lacunas corruptelarum quoddam genus deprehendi ex versibus interpolatis; fuisse enim non sciolos vel magistellos sed — sicuti in Iliade Odysseaque — rhapsodos qui carmen interpolassent. Certis indiciis ut difficillimum in maioribus carminibus eos interpolatores deprehendere, ita facile esse in hymnis. Namque — ita putabat Hermannus — librarii codicum, ex quibus nostra manuscripta pendent, usi esse videntur libris in quibus singularum partium recensiones diversae iuxta positae erant. Sed quae recensiones in antiquioribus illis libris iuxta positae utramque versionem, breviorem longioremque, plane ac totis versibus exscriptam servarant, eas librarii nostri, sive chartae parcentes sive labori, ita tractabant ut quae diversarum recensionum communia essent semel modo exscriberent, tum eos versus in quibus discrepabant adicerent [1]).

---

1) Mirae eius rationis (quam stolidos eos librarios adhibere tunc modo potuisse

Eiusmodi recensionis duplicis vestigia non tantum in versibus qui interpolati viderentur deprehendi posse Hermannus censebat, sed itidem in codicum varietate. Et quamquam lectionum varietates — quoad varietates nec corruptelae erant quas testimonii loco Hermannus enumeravit [1]) — tum demum ad demonstrandum valere aliquid poterant, si revera constans quaedam discrepantia inter Mosquensem cunctosque alterius familiae libros ex eis constitueretur, habuit tamen habetque utraque ratio ab eo proposita fautores multos. Diu tamen frustra quaesiverunt viri docti ut certo quodam exemplo demonstrarent, quam facile esset secundum methodum quam praeierat Hermannus, recensiones diversas colligatasque retexere. Laudem tandem multorum tulit Seeckius cum in libro notissimo „de fontibus Odysseae", ut appareret quanta esset in hymnis generis originis compositionis cum Odyssea familiaritas, unam dedit extricatarum recensionum imaginem, sed eam, ut ipsi quidem videbatur, luculentam. Quam subiciam exempli gratia. Versus desumpti sunt ex narratione de inventione lyrae 29—48, quos Seeckius hunc in modum inter duos dividit poetas:

A 29 *ἀθρήσας ἐγέλασσε, καὶ αὐτίκα μῦθον ἔειπε·*
30 *σύμβολον ἤδη μοι μέγ' ὀνήσιμον· οὐκ ὀνοτάζω*
35 *οὐδ' ἀποτιμήσω· σὺ δέ με πρώτιστον ὀνήσεις·*
37 *ἦ γὰρ ἐπηλυσίης πολυπήμονος ἔσσεαι ἔχμα*
38 *ζώουσ' ἢν δὲ θάνῃς, τότε κεν μάλα καλὸν ἀείδοις.*
43 *ὡς δ' ὁπότ' ὠκὺ νόημα διὰ στέρνοιο περήσῃ*
ἀνέρος ὅν τε θαμειαὶ ἐπιστρωφῶσι μέριμναι

dicas si altera hymni recensio alteram a tergo subsequeretur) insigne documentum videbatur Hermanno hymnus ille XVII in Mercurium cuius pars longe maior similis est nostri hymni exordio. Cui quoniam versus 11 male affixus haerere ei videtur et post versus 9. 10 ferri non posse, iudicabat versum illum nunc inconcinne subnexum restare ex altera versione in qua statim post versum 8 sequeretur. Nobis ne salutationes iteratas a proemiorum indole alienas censeamus dissuadent hymni tam Callimachei quam Orphici.

1) Varietatem lectionis e. g. non video vs. 65 ubi iuxta verbum *ἆλτο* codices Parisii *ὦρτο* habent, sed *ὦτο* E. L. quod corruptela natum ex *ἆλτο* illud *ὦρτο* progenuit; item vs. 109 ubi iuxta *ἐπέλεψε* et *ἐπετελετε* ex Mosquensi affertur *ἐνίαλλε*. Corruptelae enim correctio est ex *επετελετε* (voce nihili) tam *ἐπέλεψε* quam *ἐνίαλλε*. Idem fere valet de ceteris locis, praesertim de versu 82 *νεοθηλέος ἄγκαλον ὕλης*. Verba enim quae habet Mosquensis *νεοθηλέαν ἀγκαλώρην* corrupta nimis sunt quam ut ex iis recensionem diversam iure elicias.

ἢ ὅτε δινηθῶσιν ἀπ' ὀφθαλμῶν ἀμαρυγαί,
46 ὣς ἅμ' ἔπος τε καὶ ἔργον ἐμήδετο κύδιμος Ἑρμῆς.

„Dies alles hängt aufs Engste zusammen" haud inutiliter monet Seeckius. Utinam ne indicare omisisset, quinam versus in hac versione exciperet versum 46. Nam ecce, sequitur versio B.

B 29 ἀθρήσας ἐγέλασσε καὶ αὐτίκα μῦθον ἔειπε·
31 χαῖρε, φυὴν ἐρόεσσα, χοροίτυπε δαιτὸς ἑταίρη,
ἀσπασίη προφανεῖσα. πόθεν τόδε καλὸν ἄθυρμα;
αἰόλον ὄστρακόν ἐσσι, χέλυς ὄρεσι ζώουσα·
34 ἀλλ' οἴσω σ' ἐς δῶμα λαβών· ὄφελός τι μοι ἔσσῃ·
36 οἴκοι βέλτερον εἶναι, ἐπεὶ βλαβερὸν τὸ θύρηφιν.
39 ὣς ἄρ' ἔφη καὶ χερσὶν ἅμ' ἀμφοτέρῃσιν ἀείρας
ἂψ εἴσω κίε δῶμα φέρων ἐρατεινὸν ἄθυρμα.
ἔνθ' ἀναπιλήσας γλυφάνῳ πολιοῖο σιδήρου
42 αἰῶν' ἐξετόρησεν ὀρεσκῴοιο χελώνης,
47 πῆξε δ' ἄρ' ἐν μέτροισι ταμὼν δόνακας καλάμοιο
τετρήνας διὰ νῶτα λιθορρίνοιο χελώνης.

Itaque revera vir ingeniosus sibi persuasit poetam illum priorem ita cecinisse

46 ὣς ἅμ' ἔπος τε καὶ ἔργον ἐμήδετο κύδιμος Ἑρμῆς.
49 ἀμφὶ δὲ δέρμα τάνυσσε βοὸς ....,

ne verbo quidem ergo ab eo fuerat indicatum necasse quoque Mercurium testudinem et excavasse? Quo tandem spectasse, quid intellexisse auditores credamus, cum toto illo labore per unum versum 46 raptim — atque illud post tam elaboratam comparationem — indicato, sic pergeret poeta: ἀμφὶ δὲ δέρμα τάνυσσε. Quidnam igitur corio circumdedit? [1])

1) Vix pluribus admoneri lectores necesse videtur quam male cohaereant post Seeckii divisiones 30 35 praes. ὀνοτάζω et fut. ἀποτιμήσω (quod cum vs. 34 οἴσω optime coniunctum erat), quantopere hiulca oratio sit in versu 36 39 demptis quae intercrant. Hilarem autem totius loci divisione pessumdari ironiam infra ostendam. Ceterum iam praeierat quodammodo Seeckio Hermannus, versus 43—46 inter duos poetas dividens; duplicem nempe comparationem coniunctam ferri non posse ratus uni dedit versus 43 44 46 alteri 45 46. Equidem alteram hanc comparationem mancam vel potius nullam esse opinor. Corruptum versum arguit lectionum varietas; traditur enim ἢ ὅτε, αἲ ὅτε, ἂς ὅτε, quorum nullum placet. Dixerim compositam esse mparationem et legendum

ὡς δ', ὁπότ' ὠκὺ νόημα διὰ στέρνοιο πέρησεν
ἀνέρος ὅν τε θαμειαὶ ἐπιστρωφῶσι μέριμναι,
αἰόλα δινηθῶσιν ἀπ' ὀφθαλμῶν ἀμαρυγαί,
ὣς ἅμ' ἔπος τε καὶ ἔργον ἐμήδετο κύδιμος Ἑρμῆς.

II.

Hoc uno contaminationis exemplo prolato Seeckius brevissime quae in hymno vituperanda habebat contraxit et enumeravit libri sui pagina 380. Perscrutatus carmen totum severissimo iudicii acumine, in vitiis erroribus omissionibus repugnantiis indagandis ita egit cum hymni poeta ut fere dubites ullusne poeta sive antiquus sive recentior, ad hoc tribunal citatus, absolvatur, aut ipse sibi non conglutinatus ex diversis hominibus videri possit. Attamen placuit multis Seeckiana illa severitas. Nullum vero nanctus est in hac saltem re fautorem magis assiduum quam fuit Carolus Robert. Licet enim is antiquiorum de hymno iudicia minime neglexerit, Seeckii tamen praesertim vestigia secutus est. Roberti autem disputatio tota huc redit: hymnum in Mercurium ex contaminatis cum prisco carmine recentioribus conaminibus natum restitui posse si quattuor praesertim episodia resecentur:

a. sacrificium ad Alpheum (vs. 107—138).
b. sermones Mercurii cum Maia (vs. 153—158).
c. sermo inter Mercurium et Apollinem (vs. 416—512).
d. confabulatio inter fratres extrema (vs. 526—573).

Carmen autem de lyrae inventione, arte quidem non ut cetera illa antiquo hymno inferius, nec recentius aetate, separandum tamen esse censet a reliquo hymno, quippe quod origini debeatur á reliquo carmine diversae.

Argumenta quae ad hasce theses demonstrandas affert Robertus accurate persequar, ut quantum potero eas oppugnem. Primum genus argumentorum est quod debetur discrepantiis locorum temporumque. Iam Seeckius monuerat: „Der Geburtsort des Gottes ist bald eine Höhle, bald ein Haus.” Gravius discrepantiae crimen, si Robertum audies, videbitur; is enim dicit: „die Geburtsstätte, die Wohnung der Maia, ist bald eine einsame Felsenhöhle im nebligen Hochgebirge, bald ein Märchenpalast.”

Videamus, quid rei sit. Primum describitur antrum deae versu 6 *ἄντρον ἔσω ναίουσα παλίσκιον, ἔνθα Κρονίων νύμΦῃ ἐυπλοκάμῳ μισγέσκετο νυκτὸς ἀμολγῷ*; deinde in confabulatione cum matre Mercurius Maiae vitam pollicetur quae multo erit lautior quam qua nunc, coacti *„κατὰ δῶμα ἄντρῳ ἐν ἠερόεντι*

θχασσέμεν", fruuntur (vs. 170); tum vs. 234 Apollo dicitur descendere λάϊνον οὐδὸν ἄντρον ἐς ἠερόεν, tandem vs. 229 κευθμὼν memoratur βαθύσκιος, ubi olim Maia filiolum enixa erat, denique vs. 359 Mercurius in cunis cubare dicitur ἄντρῳ ἐν ἠερόεντι κατὰ ζόφον.

Ex hisce versibus norma petita Robert sic decrevit: quoniam antiquiori narrationi conveniat speluncam fingere veram nec arte exornatam, antrum obscurum caliginosum, non domum splendidam, damnari necesse esse omnia illa episodia, quae Maiae Mercurioque δώματα assignent.

Hac lege damnantur ergo versus 60 sqq. quoniam ἀγλαὰ δώματα νύμφης memorantur, vs. 148 ubi Apollo ἰθύσας ἄντρου ἐξίκετο πίονα νηόν, expellitur vs. 26 propter αὐλείας illas θύρας, vs. 27 quoniam δόμοι insunt, item vs. 34 et 40 propter δῶμα. Ridet Robertus poetam qui in eiusmodi specu (vs. 142) μέγαρον quaesivit, ridet eius antri λάϊνον οὐδόν, et credere se posse negans in deae antro τρεῖς fuisse ἀδύτους, expellit versus 245 sqq.

Quo iure haec omnia? Unde effecit aut Seeck aut Robert antiquius illud poëma modo speluncam omni arte denudatam habuisse? Sane non sufficiunt ad hoc demonstrandum versus 6, 171, 234, 229, 359. Primum enim versus 171, 234, 359 in testimonium vocare Roberto non, opinor, licebat, quandoquidem ipse alias propter causas a carmine genuino atque antiquo eos seclusit. Restant ergo qui testimonium ei iure praebeant tantummodo vss. 6 et 229, uterque antrum memorans *nocturnum* in quo amoribus Maiae olim fruebatur Iuppiter. Ex quibus alter — vs. 229 — ita memorat κευθμῶνα βαθύσκιον ut causa sit dubitandi num ipsa spelunca indicetur [1]). Sed fac indicari! Quod

1) Vs. 228 Κυλλήνης δ' ἀφίκανεν ὄρος καταειμένον ὕλῃ,
πέτρης ἐς κευθμῶνα βαθύσκιον ἔνθα τε νύμφη
ἀμβροσίη ἐλόχευσε Διὸς παῖδα Κρονίωνος.

Haec universi loci descriptio, nam montuosas spectat latebras convallesque ut apparet ex sequentibus:

ὀδμὴ δ' ἱμερόεσσα δι' οὔρεος ἠγαθέοιο
κίδνατο, πολλὰ δὲ μῆλα τανύποδα βόσκετο ποίην·

tum demum ad ipsam adire speluncam narratur Phoebus

ἔνθα τότε σπεύδων κατεβήσετο λάϊνον οὐδὸν
ἄντρον ἐς ἠερόεν.

βαθύσκιον sive παλίσκιον [1]) antrum fuit, id tamen non impedit, opinor, quominus splendide exornatum sit! Nonne ipse etiam Robertus, etiamsi pedem offendit in limine lapideo versus 234, et propter vestium splendorem illicitum versum 245 damnavit, aequo animo fert versum 23 „οὐδὸν ὑπερβαίνων ὑψηρεφέος ἄντροιο; intactosque reliquit versu 252 μύχους μεγάλοιο δόμοιο?

Artificiosa et de nihilo ficta tota illa de discrepantiis aedium divinarum ratiocinatio mihi videtur. Fuerat profecto antrum, et in Arcadia non unum sed plura fuere, ubi Mercurium natum esse vulgi ferebat opinio. Ipsum poetam suis oculis in montis Cyllenii cacumine id vidisse — quod Scheffler in libello *de Mercurio puero* demonstrare conatus est — non crediderim. Deest, ut ubique in hoc hymno, sic in speluncae descriptione, certa illa locorum notio ex qua agnoscas testem oculatum. Quae ab antiquioribus accepta habebat de magno obscuroque Arcadiae antro, ea ornat arte mere rhapsodica. Quare ergo huius poetae Mercurio, matrique Maiae, denegabis, quae concessa sunt Calypsoni Homericae? Nonne in huius antro πῦρ ἐπ᾽ ἐσχαρόφιν est, nonne adest ἱστός? Nonne Calypso Mercurium considere iubet „θρόνῳ φαεινῷ σιγαλόεντι?" nonne antrum eius audit δῶμα? Et quales fuisse ἀδύτους, quales arcas fuisse putes ei deae cui tam pulchra ζώνη χρυσείη, tot fuerint ἀργύφεα φάρεα? Vacabit itaque culpa poeta hymni, cum simul Maiae antrum caliginosum obscurumque, simul splendidum dicat, ut suo iure etiamsi per iocum illud fecerit, Mercurius inventa lyra praeiit (vs. 60)

ἀμφιπόλους τ᾽ ἐγέραιρε καὶ ἀγλαὰ δώματα Νύμφης
καὶ τρίποδας κατὰ οἶκον, ἐπηετανούς τε λέβητας.

Sed non minus quam in antri descriptione secum pugnare poetam in rerum enarratarum temporibus definiendis, censent critici. Brevius, post Ilgenum Hermannum Gemollium alios, de hac discrepantia monuit Seeck, eos praecipue versus spectans qui de sacrificio ad Alpheum facto agunt: „als Hermes nach dem Rinderdiebstahl an den Alpheios kommt bricht der Morgen an (97) und anderseits geht eben der Mond auf (91. 141), noch in tiefer Nacht langt das Kind wieder bei seiner Mutter

1) Adiectivum loco Arcadiae accommodatum, vide Paus. VIII 36. 7.

an (155) und beim Scheine der Morgenröthe wird es schon vor dem Richterstuhl des Zeus gebracht (326)." Quae autem breviter hic Seeck enumeravit, ea a Roberto in ordinem rediguntur, ut ad varias origines carminum indagandas adhiberi possint.

Universe contra hanc investigandi rationem monere necesse est, intra fines quosdam modo latiores modo arctiores antiquis poetis omnino concedi debere neglegentiam quandam in temporibus definiendis. Novimus praeterea in antiquis poematis si quid inseratur episodion — etiamsi ipse poeta id inserat — tempus fere praeterlabi non solere. Tandem vero in arguendis istiusmodi peccatis neglegentiae hoc agendum est, ut minutam ipsi curam in interpretando adhibeamus. Ii autem qui temporum discrepantias in hymno nostro indagaverunt, praeiudicata opinione ducti non semper ab interpretationis neglegentia liberi fuisse videntur.

Nolo omnium omnia referre dicta. Robertum qui plurimus est in hac re sequar, ut discrepantias quas ille digito monstrat aut si possum explicem, aut si adesse non video refellam.

Leve mihi videtur crimen quod primum arguit Robert. Versus sunt 17—19 qui non unam ob rationem et aliis displicuerunt et ei:

ἠῷος γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζεν,
ἑσπέριος βοῦς κλέψεν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος,
τετράδι τῇ προτέρῃ, τῇ μιν τέκε πότνια Μαῖα.

si quis „decurrere lutulentos" elegantiaque destitutos esse versus dicat, cum eo facio. Excerpti instar mihi videntur, dixeris epitomen. Sed si absoluto carmini eos adiecit ipse poeta, vir mediocriter a Musis donatus, quid mirum si carent afflatu divino? Spurios esse versus, quod iis desit venustas, nemo demonstrabit. Sensit Robert ad versus damnandos haec argumenta parum valere. Sed displicent! Nec mirum, nam mentio fit in eis lyrae inventae, ferri itaque in „antiquo" poemate non poterunt. — Aliud igitur adiecit argumentum vir ingeniosissimus: tempora rerum accommodari non posse, si addantur. Scripsit „Bei Sonnenuntergang kommt Hermes in Pierien, wohin er spätestens am Mittag von Kyllene aus aufgebrochen sein kann." Mirum hoc videtur Roberto. Non minus, opinor, miram rem censet ipse poeta, qui consulto diserteque hoc monens iure suo postulat ne sibi diffidamus. Habebit autem ad quos provocet. Neptuno

enim si licuit gradibus quattuor permetiri quantum aequorum Samothracen inter et Aegas fuit (Il. N 20), quidni Mercurio, deorum celerrimo, horae spatium satis erit quo ex Peloponneso in oram Macedoniae — saltem in Pieriam — perveniat? Maior enim etiam fuit Iunonis velocitas O 80. Quos versus, quamvis noti sint, exscribere haud inutile erit, ut appareat poetam eos cum pangeret hymni vss. 43—45 mente tenuisse:

ὡς δ' ὅτ' ἂν ἀίξῃ νόος ἀνέρος, ὅς τ' ἐπὶ πολλὴν
γαῖαν ἐληλουθὼς Φρεσὶ καρπαλίμῃσι νοήσῃ·
„ἔνθ' εἴην, ἢ ἔνθα", μενοινάῃσί τε πολλά,
ὣς κραιπνῶς μεμαυῖα διέπτατο πότνια Ἥρη.

Sed si versibus 17. 18 non offendimur, quid dicendum erit de sequentibus temporis indiciis? Solis occasu Mercurius in Pieriam pervenisse dicitur vs. 68. Sequitur primum deinde temporis indicium vs. 97 de quo Robertus ita disserit: „als er .... an den Alpheios kommt, da ist die Nacht beinahe zu Ende, der Morgen nahe, und der Mond, der also im Abnehmen begriffen sein muss, geht eben auf:

97 ὀρΦναίη δ' ἐπίκουρος ἐπαύετο δαιμονίη νὺξ
ἡ πλείων, τάχα δ' ὄρθρος ἐγίγνετο δημιοεργός·
ἡ δὲ νέον σκοπιὴν προσεβήσετο δῖα Σελήνη
Πάλλαντος θυγάτηρ Μεγαμηδεΐδαο ἄνακτος,

dann aber ist es wieder tiefe Nacht und nicht Morgen, als er im Alpheios im hellen Mondlicht, also bei Vollmond, die Opferhandlung vornimmt (141 παννύχιος· καλὸν δὲ Φόως ἐπέλαμπε Σελήνης), und Morgen wird es erst, als er auf dem Gipfel des Kyllene anlangt (143 ὄρθριος). Aber wenn ihn dann seine Mutter anredet (155) „πόθεν τόδε νυκτὸς ἐν ὥρῃ ἔρχῃ;" dann scheint es doch plötslich wieder tiefe Nacht zu sein, und in der Tat wird dann erst nach dem ziemlich langen Gespräche zwischen Mutter und Sohn das Erscheinen der Morgenröthe berichtet (181). Und so wird es dann in dem Hymnus, wie er uns überliefert ist, in der Tat dreimal Morgen, 98. 143. 183."

Severe haec et acute Robertus. Qui si audiendus est, mendacii poetam condemnemus necesse erit; simul Mercurius vacabit culpa. Falso enim arguetur boves raptos mactasse. Sed uno tenore versus illos perlegamus: nonne perspicuum nobis fit hic idem usu venire quod sollemne fere est in epica antiquorum poesi:

coniunctis in unum duabus diversae originis narrationibus tempus non progredi? „Hoc ipsum est, quod ut demonstrarem mihi proposui" Robertus respondebit. At quae diversae originis erant ab uno eodemque poeta coniungi poterant; non enim cum diebus Iliadis praelongis nox illa ad Alpheum peracta comparari poterit! Quae in Iliadis libris pro contaminationis indiciis merito habentur, non idem valent in parvula unius poetae neglegentia!

Nam poeta si peccavit in temporibus indicandis, non prorsus iudices eius severi Seeckius et Robert me quidem iudice vacabunt eiusdem neglegentiae culpa. Severius quam iustius iudicata res a Roberto mihi videtur: versum 98 enim non accurate interpretatur qui de eo scribit „es wird Morgen", nam ne lucescit quidem: „*τάχα δ' ὄρθρος ἐγίγνετο*", itaque nondum *ὄρθρος* adest, quod temporis spatium, si Phrynichum audis (*Ecl.* 275 Lob.) *ὁ πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς καιρὸς ἐν ᾧ ἔτι λυχνῷ τις δύναται χρῆσθαι* [1]). Per illud igitur extremum noctis spatium strenue sane et celeriter Mercurius perfungitur officio sacrificandi (vs. 98—141), peracto sacrificio *ὄρθρος* fit (vs. 142), id est diluculum, nondum tempus matutinum, ut narrantem poetam facit Robertus; nam aurorae tempus significatur demum versu 184 cum Phoebus furto detecto Onchestum venit (*Ἠὼς δ' ἠριγένεια φόως θνητοῖσι φέρουσα ὤρνυτ' ἀπ' Ὠκεανοῖο βαθυρρόου*). Quod autem puerum in diluculi obscuritate tenebrosum per antrum incedentem mater sollicita ita salutat „*πόθεν τόδε νυκτὸς ἐν ὥρῃ ἔρχῃ;*" id minime nos opinor mirabimur. Robertus quidem inde effecit: „es scheint doch wieder tiefe Nacht zu sein." Nobis vero in promptu erit dicere: „Apparet itaque in obscurum Maiae antrum per tempus *τοῦ ὄρθρου* lucem diei nondum penetrasse."

Gravis autem et molesta difficultas restat, etiamsi merito criminationibus ceteris absolvisse poetam nobis videmur. Versu enim 98 diluculum appropinquare is narraverat; sequitur vs. 99

ἡ δὲ νέον σκοπιὴν προσεβήσετο δῖα Σελήνη
Πάλλαντος θυγάτηρ Μεγαμηδεΐδαο ἄνακτος,

deinde vero, postquam in sequentibus totus sacrificandi ritus accuratissime expositus est, additur versu 140 cineres esse dispersos a Mercurio,

---

1) Ne exempla cumulem, *Vesparum* tantum versum 216 afferam ubi pars ultima noctis *ὄρθρος βαθύς* dicitur.

ἀνθρακιὴν δ' ἐμάρανε, κόνιν δ' ἀμάθυνε μέλαιναν
παννύχιος· καλὸν δὲ φόως ἐπέλαμπε Σελήνης.

Quae in hisce obscura sint et repugnantia secum, non latet lectores. Intellegi sane vult poeta, furto boum peracto ante diei novi initium boves esse mactatas reliquiasque sacrificii absconditas [1]). Etsi autem necesse non sit putare versum 141 non nisi de *plenilunio* accipi posse [2]), haec tamen utique manebit difficultas, quod τετράδι τῇ προτέρῃ (vs. 19) quo die haec omnia a Mercurio peracta sint, ὄρθρου tempore luna omnino non potest „clarum effundere lumen", quandoquidem eo mensis spatio luna nova est et quattuor modo dies nata, neque vero ante solem oriri luna τῇ τετράδι recte dicitur; quod tamen dixisse videtur poeta versu 99.

Videtis molestias. Quarum partem possumus expedire expungendis — cum Gemollio — versibus 97. 98, quo facto non tamen habebimus quod respondeamus roganti, quis tam stolide eos addiderit. Poterimus quoque in eiusmodi re cum Roberto contaminationis indicium deprehendere. Quae ratio ea condicione mihi probanda videtur, si contaminatorem non diasceuastam quemdam, sed poetam dicas fuisse ipsum. Quem cum sacrificium illud sanctissimum, quod praetermittere in laudibus dei omnino nollet, in carmen suum insereret, neglegentia quadam peccasse mirum non est.

Necesse tamen est videre, quonam ea processerit neglegentia, et quibus finibus sit circumscribenda. Primum enim, nec constare nec pro certo investigari posse mihi videtur, quonam mensis tempore sanctissimum illud et mirificum sacrificium ad Alpheum a Mercurio institutum esse vulgo sit creditum. Facile autem poetam potuisse confundere tempora, si natalicia Mercurii

1) Convenit tamen hic quoque culpam poetae non extra modum augere. Quod facere Robertus videtur nimis premens vocabulum homericum παννύχιος idque vertens — quo magis sibi adversa loquatur poeta — „in tiefer Nacht". Παννύχιος enim imitatori dictionis homericae dici posse videri etiamsi non nisi pars noctis admodum parva restet, non est quod magnopere mireris collatis locis Ψ 105. Κ 2. Σ 434. — Obiter moneo in codice Mosquensi lectionem esse παννύχιον. Possis ergo conicere versum 141 legendum esse „παννύχιον καλόν τε φόως ἐπέλαμπε Σελήνης, versum παρενθετικῶς, ut saepe fit in hoc carmine, additum. Molestia autem rei hac coniectura neutiquam diminui mihi videtur.

2) Ita Robert: „im hellen Mondlicht, *also bei Vollmond.*" Tria haec verba non addiderat poeta.

per novae lunae tempus, sacra Alphea per plenilunium fortasse peracta in unum coniungenda essent, concedas aequum est. Deinde, quamvis verum sit in mensis lunaris tetrade lunam esse novam et post solem oriri, atque in ea certe nocte extremis ante diluculum horis iam occidisse, in earum rerum notitia ignoscendum aliquid poetis et olim visum est et nunc videtur. Diminuetur autem aliquantum ea neglegentia, aut saltem minus offendet, si fortasse versus 99 aliter explicari poterit quam solet, poetaque ipse, qui *τετράδι τῇ προτέρῃ* natum esse Mercurium dixerit, non idem eo die lunam *ortam* ante solis ortum narravisse videatur [1]).

Etenim gravior quam in versu 141 inest in versu 99 difficultas, si revera verba *σκοπιὴν προσεβήσετο* recte interpretantur editores „*luna orta erat*". Sed ne ipsum hoc quidem omni dubio vacat. Ubinam quaerenda illa specula est? In caelone, sicuti Iunonis, quae Latonae infesta *σκοπιὴν ἔχεν αἰθέρος εἴσω* (Call. *h. in Del.* 59)? An in terra? Multum intererit, utrum censeas. Nam si *σκοπιὴ* caelestis est, illud putandum est cacumen caeli ex quo facile *σκοπιάζεται* luna, et cogitandum erit de lunae ortu (*οὐρανὸν εἰσανέβαινε*). Sin autem specula quaedam terrestris indicatur, verba *σκοπιὴν προσεβήσετο* non necessario ortum solis spectant [2]). Optio difficilis est, suspicanti tamen terrestria cogitari loca favet magnopere versus sequens *Πάλλαντος θυγάτηρ Μεγαμηδεΐδαο ἄνακτος*. Obscuram ut hic versus stirpem Selenes tangit, mythologiamque non minus nobis obscuram quam ipsi hymni nostri poetae fortasse iam fuit, ita Arcadicam tangere mythologiam haud improbabile est. De qua fabula — ut in re incerta — suspicionem proferre non temerarium videtur. Ecce. Narrat poeta regiam virginem Arcadicam, cui lumen lunare

---

1) Sacrificii illius Alphei quaecumque fuit ratio, ritu *τῶν χθονίων θεῶν* illud instituisse et absolvisse Mercurium omnino tenendum est, quamvis id neglegant interpretes. Spectat illuc, quod Mercurius ignem sacrificio accendit *κατουδαίῳ ἐνὶ βόθρῳ* (vs. 112), quod nulla pars carnium comeditur, quod comburit reliquias, quod curat ut ante solis ortum evanuerint omnia sacrificii vestigia. Quarum rerum vis non minuitur eo quod aperte poeta *χθόνιον* hoc sacrum confudit atque in unum conflavit cum notis sacris in duplicibus aris Olympiae *τοῖς δώδεκα* oblatis secundum Herodorum *schol. Pind. Ol.* V. 10.

2) Item non caelum sed montem spectavit poeta B 48 (quem noster memoria tenet) *Ἠὼς μέν ῥα θεὰ προσεβήσετο μακρὸν Ὄλυμπον.*

curae est, ad σκοπιὴν suam solitam iam appropinquasse, ideoque mox ὄρθρον affore, cum deus sacrificium absolvat. Quodnam nocturni temporis spatium indicatur et quaenam illa est specula? Agitur de filia Pallantis [1]), res exponuntur in Arcadiae confiniis peractae. Fuit autem haud procul Pallantio, cuius urbis conditor Pallas erat, locus cui nomen erat Σκοπιαί. Nominis causam Pausanias VIII. 11. 7 eam profert, quod Epaminondas letali vulnere confectus proelii Mantinensis exitum inde spectavit, cum historia autem fabulosa nomen σκοπιῶν sive in eodem loco sive in aliis regionis montanae speculis coniunctam fuisse iam Βάττου σκοπιαὶ in Maenalio docent [2]). Licetne conici Selenae quoque Pallantiadi suas fuisse in patria σκοπιάς? Et cuinam usui destinatas? Lubricam ingredi videbor viam novis exornans fabulis antiquam mythologiam, nec feram eorum suffragia qui negant in antiqua Arcadiae historia fabulosa cognitos fuisse amores Selenes atque Endymionis [3]). Sed cum sciamus Elidem quoque Arcadiamque Endymionem habuisse incolam, et duxisse eum Arcadis filiam Hyperippen, vel Asterodiam — lunari nomine praeditam utramque virginem! — haud absonum erit suspicari non Latmi terminis contineri ea quae poetae memorarint de Selene, nocturno itinere ad Endymionem suum perveniente. Recurrunt in memoriam quae de Panis Selenesque amoribus Arcadicis narraverunt poetae quos secutus est Vergilius in Georgicis:

Pan deus Arcadiae captam te Luna fefellit
In nemora alta vocans,

quandone? Nonne luna, cum „non aspernata vocantem" deum sequatur, caelo descendit, ergo occidit? Ita saltem, ni fallor, rem intellexit poeta et in amore versatissimus et in fabulis, Nonnus qui Venerem his verbis affari narrat Pasitheam amore sauciam (Lib. XXXIII. 34)

ἦ ῥά σε τείρει
υἱὸς ἐμός, Φιλέεις δὲ ποθοβλήτῳ παρὰ πέτρῃ
οἷα Σεληναίη τινὰ βουκόλον;

---

1) Non fugit me quam sit incertum ex quonam Pallante proprie Selenen historia fabularis generatam esse voluerit. Sed tenendum est hymni poetam saepe breviter et neglegentius referre quae aliunde sumta ipse iam non prorsus intellegeret.

2) cf. Ant. Lib. f. 23 de quo loco infra latius mihi disserendum erit.

3) Bethe apud Pauly-Wissowa V 255. 8.

Idoneo nomine Dionysiacorum poeta saxum illud quod luna, iter nocturnum permensa, extremo iubare ferit, *ποθόβλητον* dicit. Haud minus apte mihi videtur idem saxum, in quo ex caelo descendens Endymiona suum Selene expectasset, ab Arcadibus dici potuisse *Σελήνης σκοπιά* [1]). Quae si non absurda coniectura videtur versu 99 luna non oriri sed occidere narratur.

Sed ad Roberti dissertationem redire tempus est. Is autem constitutis discrepantiis tam locorum quam temporum secundam quaesivit rationem qua eam quam prius instituerat ita confirmari censet, ut iam certa et absoluta sit res. Nempe certis indiciis inter se facile dignosci posse monet vetustum poetam atque interpolatores hisce: utrumque imitari Homerica carmina, sed ut venusta et lepida antiqui sint imitamenta poetae, ita frigidos esse ineptos centones interpolatoris.

De ipso hoc artis discrimine, nisi ad normas illas pulchri verique olim a Ruhnkenio adhibitas redire velimus, cum viro ingeniosissimo litigare non poterimus. Molestum est negotium demonstrare inepta esse quorum venustatem alter laudaverit. Quo iure quave norma aut explodas versum 263 ex *ψ* 40 et *γ* 94 contaminatum? Laudandusne poeta an carpendus qui vs. 386 verba *καὶ κρατερῷ περ ἐόντι* quae de Iove O 195 Neptunus dixerat, Mercurium de Apolline dicentem facit? Inane negotium dixerim disputare num haec genuina et venusta sint necne [2]).

Sed aliud est, opem ferre condemnatis. Sic vs. 108 verba

---

1) Frustra ni fallor quaeras, num proprie ad unum eundemque locum pertineant *σκοπιὴ* Mercurii vs. 65 memorata, specula Lunae vs. 99, et *Βάττου σκοπιαὶ* de quibus infra dicam.

2) Uno exemplo appareat quam incertae hic afferantur laudandi vituperandique causae. Vs. 577 poeta — mira sane laude et acerba! — ita extollit deum:

πᾶσι δ' ὅ γε θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ὁμιλεῖ·
παῦρα μὲν οὖν ὀνίνησι, τὸ δ' ἄκριτον ἠπεροπεύει
νύκτα δι' ὀρφναίην φῦλα θνητῶν ἀνθρώπων.

Lepida admodum et venusta Roberto haec videtur parodia versus *ι* 142 ubi Odysseae poeta dixerat:

καί τις θεὸς ἡγεμόνευεν
νύκτα δι' ὀρφναίην.

Mercurii enim (vs. 399) munus esse ut *διάκτορον ἡγεμονεύειν*, sed versu 577 indicare „dass dem Schlingel das *ἠπεροπεύειν* mehr am Herzen liegt als das *ἡγεμονεύειν*." Quo iure haec inter se coniungat ceteris omnibus missis exemplis ex quibus haec „lepida parodia" consuta est, equidem non video. Centonem enim inconcinne conglutinatum hunc locum equidem potius quam lepidam parodiam dixerim.

πυρὸς δ' ἐπεμαίετο τέχνην uno verbo condemnat Robert: „Ungeschickt nach λ 531 ξίφους δ' ἐπεμαίετο κώπην." Quare ineptum? An propter notionem verbi translatam? Tamen ea non displicuit aut Bioni qui (VIII. 4) nostrum imitatus scripsit „δίζετο φάρμακα πάντα, σοφὰν δ' ἐπιμαίετο τέχναν", aut Apollonio qui (III. 816) dixit: „νόῳ ἐπεμαίεθ' ἕκαστα" [1]). Et iure ii quidem. Nam verbum μαίεσθαι translata *quaerendi* notione adhibentes ab Homeri usu non deflectebant; uno exemplo rem notam illustrare sufficiat, ξ 355/6:

ἀλλ' — οὐ γάρ σφιν ἐφαίνετο κέρδιον εἶναι
μαίεσθαι προτέρω — τοὶ μὲν πάλιν αὖτις ἔβαινον
νηὸς ἐπὶ γλαφυρῆς.

Non magis mihi persuadet Robertus, vs. 217 condemnans propter imitandi stoliditatem. Componi iubet hunc versum (πορφυρέῃ νεφέλῃ κεκαλυμμένος εὐρέας ὤμους) cum Iliadis Π 360 ἀσπίδι ταυρείῃ κεκαλυμμένος εὐρέας ὤμους, additque, ut nostrum carpat poetam: „alsob die Purpurwolke vornehmlich die Schultern verdeckte wie der Mykenische Schild, und alsob Apollon auf der Suche nach seinen entwendeten Rindern überhaupt sich in eine Wolke zu hüllen brauchte, wie die aufs Schlachtfeld absteigende Athena Ρ 551, woher der Dichter das Motiv entlehnt hat, wo aber verständigerweise steht „πορφυρέῃ νεφέλῃ πυκάσασα ἓ αὐτήν." Hic ultra terminos muneris progredi accusator mihi videtur, imitationes ineptas reprehensurus, non inventionem poetae. Qua si hic peccatum est, quo argumento convincas, non poetae sed interpolatoris esse culpam? — Sed peccatum esse nego. Apollo enim initio, versu 185, quoniam nulla ei est causa occultandi se, prodit nulla nube velatus, ostenditque se palam seni in agello suo laboranti. Sed eius indicio audito, cum divinitus de furti auctore certior factus iam pergit quaerere, mirum non est, deo satius videri nube se condere, ne statim appropinquantem conspiciat praedo ille callidus. Haec ad rem ipsam. Facile autem his consideratis hymni poetam defendas. Nam si recte haec scripsit Robertus: „alsob die Purpurwolke vornehmlich die Schultern verdeckte wie der Mykenische Schild," reiciendus

1) Iam noster 511 σοφίης ἐκμάσσατο τέχνην, quod multo magis miror. Nisi forte scripsit ἐπεμάσσατο.

eadem lege ex Iliade erit versus O 307 ubi idem Apollo Hectori praeire dicitur *εἱμένος ὤμοιϊν νεφέλην*, et inepte loqui dicendus Pandarus E 185 de Diomede haec profatus:

οὐχ ὅ γ' ἄνευθε θεοῦ τάδε μαίνεται, ἀλλά τις ἄγχι
ἕστηκ' ἀθανάτων, νεφέλῃ εἰλυμένος ὤμους.

Omnia afferre nolo exempla pravae, ut ei quidem videbatur, imitationis, a Roberto congesta et reprehensa. Sed unum addam, quod mihi ne a cavillatione quidem prorsus liberum esse videtur. Narrat Apollo (hymn. vs. 192 sqq.) seni Onchestio, boves suas ex Pieria furto ablatas esse,

πάσας θηλείας, πάσας κεράεσσιν ἑλικτάς,
ἐξ ἀγέλης, ὁ δὲ ταῦρος ἐβόσκετο μοῦνος ἀπ' ἄλλων
κυάνεος, χαροποὶ δὲ κύνες κατόπισθεν ἕποντο
τέσσαρες, ἠΰτε φῶτες, ὁμόφρονες· οἳ μὲν ἔλειφθεν
οἵ τε κύνες ὅ τε ταῦρος, ὃ δὴ περὶ θαῦμα τέτυκται·
ταὶ δ' ἔβαν, ἠελίοιο νέον καταδυομένοιο
ἐκ μαλακοῦ λειμῶνος, ἀπὸ γλυκεροῖο νομοῖο.

Auribus vix credo, cum hic quoque Roberti vocem damnatoriam audio, brevissime sic verba versus 196 reprobantis: „*ὃ δὴ περὶ θαῦμα τέτυκται* von dem blauen Stier, ungeschickt nach Σ 549 *ὃ δὴ περὶ θαῦμα τέτυκτο.*" Apparet itaque virum doctissimum sed nostro poetae infestissimum ita haec verba accepisse, tamquam si Apollo obiter addidisset taurum illum *θαῦμα τετύχθαι*, mirificum esse animal. Nonne hic merito suspicaris, viro de litteris graecis ac de mythologia poesique Graecorum bene merito oculorum aciem paulisper hebetatam fuisse opinione praeiudicata [1])? Itane vero? Nonne necesse erit Roberto concedere verbis *ὃ δὴ περὶ θαῦμα τέτυκται* indicari, hoc mirum Apollini videri quod *abactis bubus relicti sint οἵ τε κύνες ὅ τε*

---

1) Ne quis haec arrogantius iniustiusve dicta censeat, conferantur quae de versu 131 (*ὀδμὴ γάρ μιν ἔτειρε καὶ ἀθάνατόν περ ἐόντα*) Robertus iudicat ubi collatis E 796 δ 441 Π 620 male contaminatum versum condemnat: „was von dem Gestank der Robben gilt, kann man doch vom süssen Bratenduft nicht sagen!" Quid? Si *λιμὸς* (δ 369) *γαστέρα τείρειν* recte dicitur, non aequo iure odor, qui famem augeat et exagitet, *τείρειν τινα* dicatur, nonne ipsa odoris dulcedo cupientem excruciat? — Pergit autem R. „und wie töricht ist das zweite hemistichion, alsob nicht grade die unsterblichen Götter fur die Reize des Bratenduftes besonders empfänglich wären!" Sane, sed omittit R. *τὸ τείρεσθαι.* Hoc operae pretium fuit poetae, in hilari carmine tamquam *παρᾴδοντι*, monere lectorem: deum mortali desiderio laborasse — sed vicisse!

ταῦρος? Quis non videt eodem ducere locum quem imitando expressit poeta (Σ 549)

ἡ δ' ἐμελαίνετ' ὄπισθεν, ἀρηρομένῃ δ' ἐῴκει
χρυσείη περ ἐοῦσα, τὸ δὴ περὶ θαῦμ' ἐτέτυκτο

quocum dignus est qui conferatur Od. ρ 306

Εὔμαι', ἦ μάλα θαῦμα· κύων ὅδε κεῖτ' ἐνὶ κόπρῳ.

Hac ratione postquam Robert hymnum totum perscrutatus constituit quaenam pravae, quaenam laudabiles essent et venustae, vel saltem aptae, poeseos homericae imitationes, eo lectorem ducit argumentatione sua, ut appareat ad prorsus idem discrimen antiqui hymni recentiorumque interpolationum alia via perveniri. Nempe a vetusto carmine pravas abesse contendit imitationes, contra scatere eiusmodi versibus insulsis eas partes quae ab interpolatoribus adiectae sint [1]). Etiamsi in ipso de variis imitationibus iudicio Robert nobis persuasisset — id quod longe secus esse ex praecedentibus apparuit — tamen in hac re necesse esset obloqui. Contendo enim eandem per totum carmen dicendi imitandique esse rationem. Habet hoc omnis ars rhapsodica, quod constat ex formulis homericis. Communis est cantoribus illis thesaurus sollemnium verborum, hemistichiorum, versuum epicorum. Centones versus eorum dicas licet, dummodo ne credas, anxio et pusillo labore poetas istius aetatis ex volumine quodam Iliadis, Odysseae, Cyclicorum, quaesivisse quae conglutinarent, quidnam hemistichium cuinam adnecterent. Sicuti narrationes fabularumque earundem versiones varias mente servabant, sed ut ferebat occasio promebant, ita suppeditabant verba. Iubente Musa redundant versus versuumque partes ex fertili semperque fideli memoria cantoris. Qua ratione hoc fiat, facili modo quivis in nostro hymno videbit. Nos autem tantum percurramus primam carminis partem, ut appareat quam prope ad homerica accedat ipsa pars illa de qua decrevit Robertus „dass sie von Entlehnungen ganz frei sei." Ut brevitati consulam, ea modo iuxta ponam quae sive versus loco, sive verborum sonitu inter se conveniant, nimis futtilia, veluti μοῦσα vel υἱόν vel ἐριούνιον vel

1) l.l. p. 398 Es lässt sich nun beobachten dass die Stellen mit diesen ungeschickten und stümperhaften Homerimitationen in gewissen Partieen dicht auf einander sitzen, während grosse Strecken ganz davon frei sind.

μεδέοντα in iisdem versus sedibus posita, neglegam. Et ne nimis rem premam, consulto quaerere aut data opera notare nolim eiusmodi similitudines, quales e. g. versus 2 *Ἀρκαδίης πολυμήλου* praebet cum Π 417 *Ἀργεάδην πολύμηλον*, licet in iis ipsis quae nihil nisi sonorum similitudinem habeant optime perspiciatur rhapsodorum imitatio homerica.

vs. 3 *ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα*
Il. Α 36 *ὃν ἠύκομος τέκε Λητώ*

vs. 4 *νύμφη ἐυπλόκαμος, Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα*
Od. τ 266 *φιλότητι μιγεῖσα*

vs. 5 *αἰδοίη· μακάρων δὲ θεῶν ἠλεύαθ' ὅμιλον*
ρ 67 *ἀλεύατο πουλὺν ὅμιλον*
saepius *Τρώων, Δαναῶν, μνηστήρων κατεδύσεθ' ὅμιλον*

vs. 7 *νύμφῃ ἐυπλοκάμῳ μισγέσκετο νυκτὸς ἀμολγῷ*
Od. δ 841 *ἐπέσσυτο νυκτὸς ἀμολγῷ*
Od. σ 325 *Εὐρυμάχῳ μισγέσκετο*
Od. ε 30 *νύμφῃ ἐυπλοκάμῳ.*

vs. 8 *ὄφρα κατὰ γλυκὺς ὕπνος ἔχοι λευκώλενον Ἥρην*
γ 112 *λευκώλενον Ἥρην*
λ 497 *οὕνεκά μιν κατὰ γῆρας ἔχει*
κ 31 – ◡ ◡ | – *γλυκὺς ὕπνος.*

vs. 9 *λήθων ἀθανάτους τε θεοὺς θνητούς τ' ἀνθρώπους* [1])
Ν 273 *λήθω μαρνάμενος*
τ 88 *λήθει ἀτασθάλλουσ'*
ω 64 *ἀθάνατοι τε θεοὶ θνητοί τ' ἄνθρωποι.*

vs. 10 *ἀλλ' ὅτε δὴ μεγάλοιο Διὸς νόος ἐξετέλειτο*
Ζ 242 *ἀλλ' ὅτε δὴ Πριάμοιο*
Μ 241 – – | – *μεγάλοιο Διὸς*
Ξ 252 *Διὸς νόον* – ◡ ◡ | – ◡
Τ 402 *γόνον ἐξετέλειον.*

---

1) Non fugit parodia versuum Ξ 295
οἷον ὅτε πρῶτόν περ ἐμισγέσθην φιλότητι
εἰς εὐνὴν φοιτῶντε, φίλους λαθόντε τοκῆας.

vs. 11 τῇ δ' ἤδη δέκατος μεὶς οὐρανῷ ἐστήρικτο
Π 111 κακῷ ἐστήρικτο
(cf. Δ 443 οὐρανῷ ἐστήριξε. Λ 28 ἐν νέφεϊ στήριξε et Τ 117 τῇ δ' ἕβδομος ἐστήκει μείς) [1]).

vs. 12 εἴς τε φόως ἄγαγεν, ἀρίσημα δὲ ἔργα τέτυκτο
Γ 118 ἐκ τ' ἄγαγεν πρὸ φόωσδε
Χ 450 ἔργα τέτυκται.

Haec ulterius persequi opus non est. Satis ostendunt quid fere hoc sit genus dicendi, homerico colore imbutum. Hunc poetam cum audis, ex longinquo semper Homeri quendam versum audire tibi videris, ex parte tantum iteratum. Ille ut cantat ἀλλ' ὅ γ' ἀναΐξας (vs. 22), iam recordaris homerici στῆ δ' ἄρ' ἀναΐξας (Ο 6) vel ὀρθὸς ἀναΐξας (Φ 119), item cum dicitur Mercurius (vs. 66) domo egredi „ὁρμαίνων δόλον αἰπὺν ἐνὶ φρεσὶν", vides hoc narrari verbis homericis libri δ (843) Τελεμάχῳ φόνον αἰπὺν ἐνὶ φρεσὶν ὁρμαίνοντες. Itaque ego de hoc imitationis genere verbum amplius non adderem, nisi necesse esset accuratius quoque illud episodion inspicere quod — expulsis scilicet versibus quot quot aut antrum Maiae maiore quam conveniret magnificentia exornarent, aut ineptius quam vetustum deceret poetam, imitarentur Homerum — tamquam genuinum antiquumque carmen lectoribus obtulit Robert. De qua parte ita scribit vir clarissimus: „Auf dieser ganzen Strecke 253—402 findet sich keine Entlehnung aus Homer — was Boettcher als solche bezeichnet sind allgemein epische Formeln — wohl aber die beiden feinen Homerparodieen 256 und 263."

Boettcheri libellus quod mihi ad manum non fuit, doleo; sed de ipsa homerica imitatione, tam si totus spectatur hymnus quam si in hac parte nos continemus, longe diversa a Robertiano iudicio censeo. Mitto quaerere, quaenam imitationes merito dicendae sint „Entlehnungen"; omitto quoque ea quae iure dicuntur formulae epicis poetis communes (θερμὰ λόετρα, etc.); sed data

---

1) Poetam imitari videmus ea quae de Hercule libro Τ narrantur. Haeret tamen in memoria, quod non latet comparantem versus tam praecedentes quam sequentes, λ 268
ἤ ρ' Ἡρακλέεα θρασυμέμνονα θυμολέοντα
γείνατ' ἐν ἀγκοίνῃσι Διὸς μεγάλοιο μιγεῖσα.

opera versus quosdam inde a versu 265 percurram: idem atque antea nobis apparebit rhapsodus. Cantor est, vel declamator cui non solum in mente haerent verba Homeri sed per aures quoque tintinnant sonitus verborum resonantque numeri. Ecce:

vs. 265 οὔτε βοῶν ἐλατῆρι, κραταιῷ φωτί, ἔοικα
Γ 219 ἀΐδρεϊ φωτὶ ἐοικώς

vs. 266 οὐκ ἐμὸν ἔργον τοῦτο, πάρος δέ μοι ἄλλα μέμηλε
α 121 ἐνὶ φρεσὶν ἄλλα μέμηλε

vs. 267 ὕπνος ἐμοί γε μέμηλε, καὶ ἡμετέρης γάλα μητρός
δ 89 ἐπηετανὸν γάλα θῆσθαι.

vs. 268 σπάργανά τ' ἀμφ' ὤμοισιν ἔχειν καὶ θερμὰ λόετρα
δ 245 σπεῖρα κάκ' ἀμφ' ὤμοισι.

vs. 269 μή τις τοῦτο πύθοιτο, πόθεν τόδε νεῖκος ἐτύχθη
Λ 671 καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη.

vs. 270 καί κεν δὴ μέγα θαῦμα μετ' ἀθανάτοισι γένοιτο
exitus versus plane homericus (Τρώεσσι γένοιτο, μνηστῆρσι γένοιτο, Δαναοῖσι γένοιτο talia).

vs. 271 παῖδα νέον γεγαῶτα διὰ προθύροιο περῆσαι
Φ 299 δι' ἐκ προθύρου ⏑⏑–⏑
κ 508 δι' Ὠκεανοῖο περήσῃς
τ 400 παῖδα νέον γεγαῶτα.

vs. 272 βουσὶν ἐπ' ἀγραύλοισι [1]· τὸ δ' ἀπρεπέως ἀγορεύεις
Σ 162 –⏑⏑ ἄγραυλοι
Ο 53 ὃ δ' ἀτρεκέως ἀγορεύει.

vs. 273 χθὲς γενόμην, ἁπαλοὶ δὲ πόδες, τρηχεῖα δ' ὑπὸ χθών
Β 415 αὐτὰρ ὑπὸ χθών [2]).

1) Ipsum adiectivum cum vocabulo βοῦς coniungit saepius Homerus.
2) cf. Τ 92 de Ate τῇ μέν θ' ἁπαλοὶ πόδες, οὐ γὰρ ἐπ' οὔδει πίλναται.

vs. 274 εἰ δ' ἐθέλεις, πατρὸς κεφαλὴν μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
γ 324 εἰ δ' ἐθέλεις πεζὸς
Α 233 καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι [1]).

vs. 275 μὴ μὲν ἐγὼ μήτ' αὐτὸς ὑπίσχομαι αἴτιος εἶναι
θ 347 λῦσον· ἐγὼ δέ τοι αὐτὸν ὑπίσχομαι
Γ 164 θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν.

vs. 276 μήτε τιν' ἄλλον ὄπωπα βοῶν κλοπὸν ὑμετεράων
Ζ 124 οὐ μὲν γάρ ποτ' ὄπωπα
Ω 567 θυράων ἡμετεράων.

vs. 277 αἵ τινες αἱ βόες εἰσί· τὸ δὲ κλέος οἶον ἀκούω
cf. Β 486 ἡμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούομεν.

vs. 279 ὀφρύσι ῥιπτάζεσκεν ὁρώμενος ἔνθα καὶ ἔνθα.
μ 194 ὀφρύσι νευστάζων
Φ 394 πειρώμενος ἔνθα καὶ ἔνθα [2]).

vs. 280 μάκρ' ἀποσυρίζων, ἅλιον τὸν μῦθον ἀκούων
χ 229 μάκρ' ἐν χερσὶν ἔχων
Γ 66 καὶ μῦθον ἀκούων [3]).

vs. 281 τὸν δ' ἁπαλὸν γελάσας etc.
ξ 465 καί θ' ἁπαλὸν γελάσαι.

III.

Meum non est officium exponere uberius, quanam ratione Robertus in dissertationis suae parte altera hymnum nostrum diviserit, aut enumerare per quaenam fere temporum spatia secundum eius opinionem sensim variorum interpolatorum additamenta cum antiquissimo carmine coaluerint. Gratius enim erit lectoribus ipsam Roberti disputationem adire quam haec

1) Ipsum iusiurandum in memoriam vocat Ο 39.
2) cf. Hes Aegim. fr 188 (de Argo) ὁρώμενον ἔνθα καὶ ἔνθα.
3) cf. Ε 715 (ἦ ῥ' ἅλιον τὸν μῦθον ὑπέστημεν Μενελάῳ).

discere ex excerpto. Quod ad me attinet, licet in hoc quoque investigationum genere haud pauca debeam acutis eius observationibus, fundamenta tamen quibus nititur eius argumentatio in hymni divisione. prorsus labefactari mihi videntur si revera utramque quam adhibuit rationem investigandi vanam et irritam esse in praecedentibus demonstravi. Quid ergo? Nobisne carmen et obscuritatibus et discrepantiis vacare videtur? Nullasne deprehendimus interpolationes, nullasne lacunas? Multum abest. Sed eo a ceteris viris doctis qui, magno numero, de hymno scripserunt, dissentimus, quod negamus corruptelis istis omnibus opem afferri posse criticis instrumentis. Multa in hoc carmine insunt inde a primo initio propterea turbata, iterata, obscura, quoniam poeta, quem artis rhapsodicae peritissimum exempla imitationis homericae, ex parte tantum supra allata, arguunt — multa hinc illinc congesta, parum intellecta in usum suum convertit, quae — antiquiorem mythologiam ac religionem spectantia — sensum vetustum plerumque iam deposuerant. Accedit quod res narrat ille geographiae notione illustratas ipse plane omnis geographiae ignarus, tandem quod nunc parodia usus, nunc pro antiqua fide religionis rationem mentis suae substituens, coniungit diversa, separat coniuncta. — Si recte ita a me iudicari demonstravero, sequetur, non diasceuastae cuiusdam opus, sed poetae hymnum in manibus nobis esse, non ergo carminum farraginem quae digeri aut dividi possit, sed carmen unum, indivisum, quod licet ex diversis olim profluxerit fontibus, a nobis iam nequeat dissecari. Carmen illud corruptum sane multis locis, neque fortasse a lacunis prorsus liberum, corrigere nobis in animo non est, poetam potius et fontes ex quibus hauserit cognoscere cupientibus, quam arti eius — si quae fuit ars — medelam pollicentibus. Uno igitur alteroque exemplo ostendemus quali fere ratione antiquae religionis ac mythologiae vestigia in ipsis carminis discrepantiis obscuritatibusque inveniri posse videantur.

a. Quaeritur qualis poetae fuerit notio locorum in carmine de raptu boum.

Qualiscunque origo atque religiosa significatio fuit fabulae de raptu boum, poeta noster cum ex variis vetustioribus narratio-

nibus consutum hymno suo inseruit illud carmen, pro raptu vero verarum boum eam accipi ab auditoribus voluit. Veras igitur spectavit regiones terrestres, vel saltem cogitavit. Tamen accurate spectanti mox apparebit locorum quae nominat neque certam neque constantem ei fuisse notionem.

Boum raptum insigne et praecipuum tamen esse voluit hymni argumentum, et sicuti constanter Mercurium Apollini opponit, ita in hac re inde ab initio fecit. Nam ut Apollo recens natus suam statim amplecti artem ab altero hymni poeta dicitur (*Hymn.* in Apoll. 129)

οὐδέ τι δέσματ' ἔρυκε, λύοντο δὲ πείρατα πάντα,
αὐτίκα δ' ἀθανάτῃσι μετηύδα Φοῖβος Ἀπόλλων·
Εἴη μοι κίθαρίς τε φίλη καὶ καμπύλα τόξα,

ita in nostro hymno Mercurius — nonne gravem rideri Phoebum a poeta dicas? — versu 21 ad suam statim procedit artem:

οὐκέτι δηρὸν ἔκειτο μένων ἱερῷ ἐνὶ λίκνῳ,
ἀλλ' ὅ γ' ἀναΐξας ζήτει βόας Ἀπόλλωνος.

Paulisper ille quidem moratur, testudine enim inventa affabre et celerrime lyram facit [1]); mox vero abscondita lyra (vs. 63) κρειῶν ἐρατίζων

ἆλτο κατὰ σκοπιὴν εὐώδέος ἐκ μεγάροιο [2]).

Facile fuit deo regionem invenire in quam iter erat faciendum. Poeta autem ita eam indicavit tamquamsi et sibi et auditoribus esset notissima (vs. 70):

Πιερίης ἀφίκανε θέων [3]) ὄρεα σκιόεντα.

Prorsus eadem ratione, neglegentius ut de regione quam cogni-

---

1) Infra de lyrae inventione plura dicam; nunc tantum hoc moneo poetam cum secundum mythologiam deum mane natum esse narrasset, necessario medio diei tribuere debuisse inventionem lyrae, raptus enim boum non nisi vespertinis nocturnisque horis peragi potuit.

2) Displicet maximopere Roberto „diasceuastes", ea, quae versu 287 de Mercurio adulto haud inepte dicta essent ab antiquo poeta, insulse transferens in infantem qui „schwerlich Fleischgelüste hat. Solches wird ja nicht einmal von dem Matadoren der Fleischvertilger, dem kleinen Herakles erzählt." Neque ego assentior viro clarissimo neque assentitur poeta lepidissime versu 130 deum nobis depingens misere cupidine carnis excruciatum at viriliter ei cupidini adversantem Ceterum hilaris lepidaque delectat parodia; transtulit enim poeta iocose in parvulum tenellumque puerum verba quae audienti non potest quin ante oculos consurgat leo ille homericus (Λ 551).

3) θέων cum cod. D. legendum esse, non θεῶν (cum E L. M) arguit versus sequens.

tam omnes habebant vs. 85 indicat, calceamenta mirifica quorum ope furti vestigia a deo callidissimo delentur, confecta fuisse ex virgultis quae secum traxit „ex Pieria"

τὰ κύδιμος Ἀργεϊφόντης
ἔσπασε Πιερίηθεν ὁδοιπορίην ἀλεείνων
οἷά τ' ἐπειγόμενος δολιχὴν ὁδὸν αὐτοτροπήσας [1]),

nec aliter versu 190 cum Apollo adloquitur senem Onchestium:

ὦ γέρον Ὀγχηστοῖο βατοδρόπε ποιήεντος,
βοῦς ἀπὸ Πιερίης διζήμενος ἐνθάδ' ἱκάνω.

Verum, ubi locorum hanc regionem Pieriae fuisse credidit poeta? Respondet quispiam: „Cur alibi collocavisse eum Pieriam credamus quam illic ubi fuit revera, scilicet ad radices montis Olympi, in Macedoniae igitur parte meridionali?" Qui hanc opinionem profert — modo ne simplicissimam nullaque obscuritate laborantem eam esse contendat! [2]) — ei obloqui non ita potero ut firmiter constet nihil tale cogitasse poetam, licet hoc credam. Sed fac ita eum voluisse; nonne oritur statim inopia gravior? Non enim facile dicas, quid hominem induxerit ut Apollinis gregem, communi Thessalae fabulae consensu prope Pheras collocatam, ad alterum Olympi latus transferret? [3]) Solvi haec inopia tum demum poterit, cum de ceteris itineris difficultatibus dictum erit; statim autem hoc unum constitui poscit ratio nostra, progrediente narratione non admodum firmiter menti poetae inhaesisse, undenam et ex quam remota septen-

---

1) Versibus miserrime corruptis varie opitulari conati sunt editores. Plerique pro ἀλεείνων cum Windischio ἀλεγύνων legunt, quod mihi quidem minime satisfacit, quia occultandi notionem desidero; accedit quod verba οἷά τ' ἐπειγόμενος quid sibi velint frustra quaero. Quamquam igitur a forma αὐτοτροπήσας abstineo manus, et partem modo vulneris curo, liceat tamen proferre coniecturam quae cetera sanare fortasse videbitur

ἔσπασε Πιερίηθεν, ὁδοιπορίης λειαίνων
βήματ', ἐπειγόμενος δολιχὴν ὁδὸν ....

2) Veluti Gemollius qui in utilissimo plerumque et prudentissimo commentario nostrum tamen versum non illustrat sed obscurat hac adnotatione: Über Pieriën führt der Weg vom Olymp zur Erde (s meine Auseinandersetzung Herm XXIII. p. 91 f.), hier also (quare „also"?) von der Erde zum Olymp." Sed non Olympum appetit Mercurius, verum Arcadiam!

3) Apollinis gregem dico propter vs. 18 — licet neglegentius vs. 71 θεῶν μακάρων βόας ἀμβρότους eas vocet poeta aliam fabulae versionem secutus — nam sunt profecto boves Admeti (qui grex equorum est in Iliade).

trionum regione boves Apollineae ablatae essent. Operam dederat quodammodo in prima furti expositione, ut praelongum iter depingeret, quamquam ibi quoque locorum certa notione carent verba quae adhibet poeta geographiae imperitus, vs. 95

πολλὰ δ' ὄρη σκιόεντα καὶ αὐλῶνας κελαδεινοὺς
καὶ πεδί' ἀνθεμόεντα διήλασε κύδιμος Ἑρμῆς,

sed credere iam molestius est cogitasse aut Apollinem, aut poetam de tam longo itinere, cum ita de furto refert coram Iove Phoebus vs. 335

παῖδά τιν' εὗρον τόνδε διαπρύσιον κεραϊστὴν
Κυλλήνης ἐν ὄρεσσι, πολὺν διὰ χῶρον ἀνύσσας
κέρτομον, οἷον ἔγωγε θεῶν οὐκ ἄλλον ὄπωπα
οὐδ' ἀνδρῶν, ὁπόσοι λησίμβροτοί [1]) εἰσ' ἐπὶ γαῖαν.
κλέψας δ' ἐκ λειμῶνος ἐμὰς βοῦς ᾤχετ' ἐλαύνων
εὐθὺ Πύλονδ' ἐλάων·

quis enim talia audiens iter per totam Graeciam factum significari putet?

Dixerit quis, argumentum igitur adesse propter quod a diversis poetis hasce duas carminis partes compositas esse credamus. Parum proficimus tali coniectura. Restant enim quae obscura sint, nec libera discrepantiis erit prior illa pars. Res autem fert ut statim ex hisce discrepantiis unam accuratius spectemus. Ipsi fortasse videbimur, cum iam nunc eam rem tractemus, haud minus ac poeta in observando itinere peccare neglegentia; sed videbimur tantum, nam cum ipso itineris argumento arcte res cohaeret. Versus specto exponentes dolosum Mercurii inventum, quo furti vestigia delevit. Demonstraturus autem, ne hic quidem poetam in loco indicando sibi constare, necesse habeo primum de ipso artificio ea addere ex quibus appareat poetam hic narrationes diversas de eadem re agentes haud aptissime in unum conflasse. Ipsa denuo poetae verba audienda sunt, simul ut videas quanto minus aptus sit ubi proprio Marte narratio sit componenda, quam cum Homerum varie imitandum sibi sumat:

vs. 74 πεντήκοντ' ἀγέλης ἀπετάμνετο βοῦς ἐριμύκους.
75 πλανοδίας δ' ἤλαυνε διὰ ψαμαθώδεα χῶρον,

---

1) Ita Fick pro λησίμβροτοι dedit.

ἴχνι' ἀποστρέψας· δολίης δ' οὐ λήθετο τέχνης,
ἀντία ποιήσας ὅπλας, τὰς πρόσθεν ὄπισθεν,
τὰς δ' ὄπιθεν πρόσθεν· κατὰ δ' ἔμπαλιν αὐτὸς ἔβαινεν.
σάνδαλα δ' αὐτίκ' ἔραψεν ἐπὶ ψαμάθοις ἁλίῃσιν·
ἄφραστ' ἠδ' ἀνόητα διέπλεκε θαυματὰ ἔργα
συμμίσγων μυρίκας καὶ μυρσινοειδέας ὄζους·
τῶν τότε, συνδήσας νεοθηλέος ἄγκαλον ὕλης,
εὐλαβέως ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο σάνδαλα κοῦφα
αὐτοῖσιν πετάλοισι κ.τ.έ. [1]).

Iam Hermannus ad hos versus attendit, sed, ut alibi sic hic quoque duplicem διασκεύασιν ratus, duas suas versiones ita constituit ut prior contineret versus 75. 76. 80 altera vs. 75. 77. 78. 79. 81. Demit itaque antiquiori poetae artificium alterum (boum retroversus actorum), quod ut facere posset, non modo simul Onchestio seni demere debuit versum 211

ἐξοπίσω δ' ἀνέεργε, κάρη δ' ἔχον ἄντιον αὐτῷ,

sed in iis quae vestigiis boum inventis exclamat vs. 220 Apollo:

ἴχνια μὲν τάδε γ' ἐστὶ βοῶν ὀρθοκραιράων,
ἀλλὰ πάλιν τέτραπται εἰς ἀσφοδελὸν λειμῶνα,

miro ipse uti cogitur artificio. Contendit enim hoc significare, Mercurium per arenam „huc illuc boves egisse, ut ultro citroque vestigiis ducentibus viderentur ad prata remeasse!"

Licet multo acrior mihi videatur haec medicina quam ut placere possit, laborare locum mihi non minus quam ceteris persuasum est. Et Onchestium quidem senem consulto indicium obscurasse fortasse recte suspiceris, invitus enim quae vidit fatetur. At ipse poeta obscuritate laborat non sua sponte sed quia multa atque inter se diversa congerit, quo magis dei exornet artem dolosam. Ab ipso autem poeta, non ab interpolatoribus diasceuastisve haec esse congesta eo apparet, quod divelli non possunt [2]). Tria artificia (e quibus fortasse unum iam sufficiens fuerat) hic coniungere fingitur deus. Primum idemque simplicis-

---

1) Versus dedi fere ut eos edidit Gemoll — nisi quod ille versum 80 cancellis inclusit —; ἔραψε cum Matthiaeo recepi; editores autem Anglos miror Postgatii ῥιψίν magno plausu commendantes, coniecturam ipsis poetae verbis repugnantem, qui diserte dixit sandalia consuta fuisse ex virgultis tamaricis ac myrti.

2) Non magis quam Hermann profecisse mihi videntur Lohsee (de hymno in Merc.) et Scheffler (de Mercurio puero) alterum artificium interpolatori tribuentes.

simum, fortasse ex vera quadam rapinae historia desumptum, liberumque ab omni mythica significatione eo constabat, quod huc illuc boves egit ita ut vestigia confunderentur, vs. 75. 76; alterum autem et tertium vere mythica sunt. Gruppii verbis hoc indicabo: „Nach einem aus Indiën bezeugten, einst wahrscheinlich weit verbreiteten Gebrauch band man den Toten auf dem Wege zur Bestattung einen Baumzweig an welcher die Fussspuren verwischte: es ist das Widerspiel zu diesem Ritual wenn in dem Mythos von der Wegführung der Apollonrinder von Pherai Hermes durch untergebundene Reisigbündel die Fussspuren der gestohlenen Rinder verwischt (Gr. Myth. 1327). Videtis hanc artem non suffecisse poetae. Qui cum vellet fabulae addere aliud artificium, quo retro gradientes boves duceret deus, virgultas illas bubus dempsit deoque dedit, quamvis tali deo proprie sandaliis illis minime opus fuit; Mercurio enim solo incedere vix necesse erat! [1]) — Sed ne sic quidem omnia plana erunt. Nescio an rectius dicamus ad dei calceamenta rettulisse poetam quae alibi de alia Mercurii arte dicta invenisset. Vide enim quam mire, quam turbate Apollo de fratris vestigiis postea agat. Bis de iis dicit Apollo. Versus autem exscribam, quoniam ad eos recurrendum erit. Phoebus itaque, ab Onchestio sene edoctus invenit — mox inquiremus ubinam invenerit — vestigia furti. Artificia fratris miratus ita secum loquitur (vs. 219):

ὢ πόποι, ἦ μέγα θαῦμα τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι·
ἴχνια μὲν τάδε γ' ἐστὶ βοῶν ὀρθοκραιράων,
ἀλλὰ πάλιν τέτραπται εἰς ἀσφοδελὸν λειμῶνα·
βήματα δ' οὔτ' ἀνδρὸς τάδε γίγνεται οὔτε γυναικὸς
οὔτε λύκων πολιῶν οὔτ' ἄρκτων οὔτε λεόντων·
οὔτε τι κενταύρου λασιαύχενος ἔλπομαι εἶναι [2])

---

1) Bubus calceamenta subligare opus non videbatur nostro poetae. Aptior haec ratio fuisset si eam servare placuisset formam fabulae quae cum Autolyco coniuncta erat. Quod moneri operae pretium est quoniam Autolycus Mercurio coniunctissimus simillimusque est. Neque poetam nostrum hoc fugit. Ut enim K 267 Autolycus Amyntoris furatur galeam πυκινὸν δόμον ἀντιτορήσας, ita in nostro hymno Mercurius vs. 178 minatur εἶμι γὰρ ἐς Πυθῶνα μέγαν δόμον ἀντιτορήσων. Fabulae versio, quae in Apollodori bibliotheca (III. 112) legitur, boum calceamenta servat.

2) Corruptelam inesse in hisce, plerique consentiunt, sed de loco ac ratione vulneris litigatur. Varia codicum lectio vs. 224 pro „ἔλπομαι εἶναι" traditur „ἔστιν ὁμοῖα" quae fortasse viam sanationis monstrat. Suspicor legendum esse:

ὅστις τοῖα πέλωρα βιβᾷ ποσὶ καρπαλίμοισιν·
αἰνὰ μὲν ἔνθεν ὁδοῖο, τὰ δ' αἰνότερ' ἔνθεν ὁδοῖο.

Haec quidem, quamvis hic illic contorte dicta sint artemque poeticam prodant parum facilem parumque elegantem, intellegi tamen possunt et conveniunt cum praecedentibus: adsunt vestigia turbata (vs. 226), adsunt indicia retrogressionis (vs. 220. 221), et referuntur mira myrteorum sandaliorum signa 222—225. Sed nunc audiamus eundem Phoebum coram patre Iove dolum fratris enarrantem (vs. 344)

τῇσιν μὲν γὰρ βουσὶν ἐς ἀσφοδελὸν λειμῶνα
ἀντία βήματ' ἔχουσα κόνις ἀνέφαινε μέλαινα·
αὐτὸς δ' οὗτος ὅδ' ἐκτὸς ἀμήχανος οὔτ' ἄρα ποσσὶν
οὔτ' ἄρα χερσὶν ἔβαινε διὰ ψαμαθώδεα χῶρον,
ἀλλ' ἄλλην τινὰ μῆτιν ἔχων διέτριβε κέλευθα
τοῖα πέλωρ', ὡς εἴ τις ἀραιῇσι δρυσὶ βαίνοι.

Quanta haec obscuritate laborent nusquam planius agnoscas quam inspectis interpretum commentariis. Et ut corrupta mittam — quae corrigi fortasse liceat [1], — hoc concedi necesse est, versum 349 voluisse quidem poetam accipi de sandaliis ex virgultis tamaricis myrtique consutis, sed tam obscure haec esse enuntiata ut vix credas propriis suis verbis hic poetam rem iam saepius expositam enarrare. Quid igitur? Ad artificium Mercurii describendum adhibita esse suspicor verba, quibus in antiquiore quadam narratione vera ars dei depicta esset, non virgultis consutis incedentis sed ipsis *ἀραιῇσι δρυσὶ* insistentis; rara et tenuia scilicet intellegebantur arborum cacumina super quae propria vi sublatus ingrediebatur deus [2]) silvam radens ut aequora radit cum (ε 50) *Πιερίην ἐπιβὰς ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ* [3]).

οὔτε τι κενταύροις λασιαύχεσίν ἐστιν ὁμοῖος
ὅστις τοῖα πέλωρα βιβᾷ e. q. s.

1) Vs. 346 *ὅδ' ἐκτὸς* varie corrigunt editores. Ludwichii *ὁδαῖος* proxime mihi accedere videtur, malim tamen *ὁδηγός*. — Fortasse vs. 348 pro adiectivo *ἄλλην* scribi praestat *δολοήν*.

2) Dignus qui cum deo comparetur celeritate eadem alter est ille boum raptor Iphiclus qui (Hes. fr. 117 Rz.)

ἄκρον ἐπ' ἀνθερικῶν καρπὸν θέεν οὐδὲ κατέκλα.

3) Sandalia e myrti virgultis consuta utrum arctius cum Apolline an cum Mercurio coniuncta sint (i. e. ut mythice loquar, utrum gregi Apollinis an psychopompo sint propria) difficile est dictu. Eximia quaedam ad utriusque dei cultum coniunctum illustrandum de myrtis conquisivit Gruppius p. 118.

Exponi haec necesse erat, quo facilius intellegerentur confusionis causae. Confusum enim — non dolosa calceamentorum arte sed poetae culpa — itinerarium furti est, idque tantopere ut nos non minus quam Phoebum lateat. Agedum, ubinam artem adhibuit Mercurius? Ubi calceamenta subdidit sibi? Legis vs. 75, respondes: „in Pieria"; sed iam tibi diffidis cum ad vs. 85 pervenisti, nam utut hunc versum interpretaberis, extra Pieriam omnino te ducet [1]). Iam pergis legendo et ex versu 208—210 [2]) efficis Mercurium — ut convenit — calceos fecisse antequam Onchestum venisset. Huc usque igitur quodammodo omnia procedunt. Mox vero audies Apollinem coram Iove causam dicentem (vs. 344 sqq.) et apparebit, quod nondum noveras, itineris tantum initio dolum suum adhibuisse Mercurium [3]), simul miraberis, quod secundum Apollinem altera pars itineris „χῶρον ἀνὰ κρατερὸν" peracta esse videtur. Videsne adversa fronte cum hisce pugnare ea quae ipse poeta exposuit vs. 210—226? Huic enim si credis, vestigia calceorum tum demum ab Apolline inventa sunt, postquam ille ab Onchestio colono edoctus, simul divino quodam omine ductus, ἤϊξεν ἐς Πύλον ἠγαθέην.

Conturbationes haece si non extricari, explicari certe poterunt, cum apparuerit quam penitus per carmen nostrum penetraverint. Addenda itaque quae non modo horum versuum neglegentiae aequa sunt sed eam superant. Igitur cum Apolline festinemus Πύλονδε. Scilicet non faciemus quod Phoebus fecit, qui, vestigiorum artificio opinor nimium commotus, iter Pylium reliquit et ἤϊξεν ad montem Cyllenen (vs. 227) [4]). Sed quonam

1) Verba ἔσπασε Πιερίηθεν coniungenda omnino videntur. Nec vero difficultatem effugiunt qui Πιερίηθεν ad sequentia trahunt.

2) Operae pretium est obiter attendere ad verba εἶχε δὲ ῥάβδον (210) quae cum reliqua huius hymni traditione non conveniunt.

3) Vide praesertim vs. 348—355: de altera itineris parte per senem Onchestium certior fit Apollo; nihil vestigia eum docent.

4) Quo altius descenderis eo plures in hoc hymno invenies diversarum versionum memorias. Versu 229 sqq. exornata describitur antri vicinia, in quo antro Apollo, per omnia penetralia boves quaerens adversa facit iis quae suaserant ei senis indicia propriaque ipsius sapientia divina. Conveniebat tamen Cyllenes antrum perscrutari, si alteri formae fabulae fides erat habenda. In Cyllenia enim spelunca conditas esse boves narrarunt ei poetae quos audierunt vasorum pictores, quorum e. g. opera attulit Baumeister Denkm I. 680.

igitur proficiscendum? „Ἔστι Πύλος πρὸ Πύλοιο, Πύλος γε μέν ἐστι καὶ ἄλλος!" Suos autem quaeque Pylus inter nostri hymni interpretes adepta est fautores. Quos adeat quaeso qui accuratius haec investigari posse credit. Mihi quidem hoc omni vacare dubio videtur, ea quae et hic et illic de antro Pylio a nostro poeta narrata sint, proprie referri quidem oportere ad antrum Messeniacum, Coryphasium, — Messeniae enim proprias esse fabulas eas de raptis reductisve bubus, sive Mercurius sit raptor sive alius [1]), — sed poetam neque indicasse neque quaesivisse huius regionis situm, saltem eum neglexisse, quandoquidem omnino necesse haberet cum hisce boum latebris coniungere memoriam sacrificii a Mercurio ad Alpheum peracti. Miraris fortasse talem errorem a poeta Graeco committi potuisse? Constat tamen ni fallor ex ipso hymno. Vs. enim 101 Mercurius itinere absoluto pervenisse dicitur ἐπ' Ἀλφειὸν ποταμόν, et vs. 398 disertissime narrat poeta:

ἐς Πύλον ἠμαθόεντα ἐπ' Ἀλφειοῦ πόρον ἷξον.

Mira sane et neglegentissima haec est locorum confusio, ad quam si poetam topographiae imperitum duxit fortasse ipsa Ilias — novimus enim Alpheo flumine a poetis Iliadis terminari regnum Nestoris et praesertim in catalogo (B 591) Θρύον Ἀλφειοῖο πόρον extremum imperii Pylii oppidum vocari — non eandem habebit excusationem in iis quae de Onchestio narravit sene, de quibus extremo loco dicam. Nempe nostro iure rogabimus, ubinam Onchestum oppidum collocaverit poeta. Mediam esse stationem respondebis inter Pieriam atque Pylum, versibus autem 88 et 186 ipsa verba significare a poeta spectatam esse eam urbem Boeotiae quae B 506 memoretur,

Ὀγχηστόν θ' ἱερὸν Ποσιδήιον ἀγλαὸν ἄλσος.

Haesit profecto in memoria poetae versus Homericus, quin etiam Onchestum Boeoticum suam habuisse Batti Mercuriique memoriam verisimile est, sed in hoc quoque episodio notionem Graecorum locorum defuisse nostro poetae apparet. Nam qui Apollinem versu 354 ita narrantem facit

---

1) Recte de hac re iudicare mihi videtur Gruppius p. 112. „Ebenso steht der Thessalische Adel auch in mythischer Verwandtschaft zu den Geschlechtern in den von Orchomenos ausgesendeten Gründungen an denen er jedesfalls Theil nam.

τὸν δ' ἐφράσατο βροτὸς ἀνὴρ
εἰς Πύλον εὐθὺς ἐλῶντα βοῶν γένος εὐρυμετώπων,

is non Boeotiam cogitat sed Peloponnesum. Illuc igitur tota haec discrepantiarum enumeratio ducit. Coniunxit, vel si mavis confudit et in unum conflavit, poeta — ex parte iam ab aliis conflatas recepit — fabulas de raptu Peloponnesiacas cum Thessalicis Boeoticisque. Sed praesertim ad Peloponnesum pertinent quae narrat. Inprimis „Onchestius" ille senex. Cuius persona ut male habuit poetam, ita male ab eo habita est. Vix quid ei faciat novit. Tacere eum iubet Mercurius, poenam minitatur, praemium pollicetur. Senex ne verbo quidem ad verba Mercurii respondet. Mox index fit Apollini — licet obscure et per aenigmata indicium edat — sed neque poena afficitur nec praemio et per noctem — tempus enim totum nocturnum laboribus insumit — evanescit. Haeccine passus est cum ex Peloponneso migravit Onchestum? Nam Peloponnesus profecto patria eius est [1]).

Variam huius rei apud posteros memoriam esse notum est. Antoninum Liberalem si audimus, gregem ex Thessalia Admetique agris Mercurius per Pelasgiam Achaeam Phthiotidem Locridem Boeotiam Megaridem in Peloponnesum duxit, διὰ Κορίνθου καὶ Λαρίσσης ἄχρι Τεγέας καὶ ἐντεῦθεν παρὰ τὸ Λύκαιον ὄρος ἐπορεύετο καὶ παρὰ τὸ Μαινάλιον καὶ τὰς λεγομένας Βάττου σκοπιάς. Quantum in hoc itinerario, ut in fabulae ornatione, recentioribus debeatur, quantum Hesiodo, quem inter auctores a Pamphilo notari monet lemma fabulae, diiudicari non potest [2]), coniunctam hic quoque habemus Thessaliam cum Peloponneso, sicuti in fabulis illis quas de raptis reductisque bubus servat

1) Facere enim non possum cum Gulielmo Vollgraff qui in libro de Ovidii auctoribus („Nikander und Ovid") p. 112 Batti historiam Peloponnesiacam recentiorum poetarum inventioni tribuit et in iis quae de Apollinis per Elin Messeniamque ministeriis ab Ovidio narrantur errorem tantum Ovidii agnoscit: „(Es) liegt hier einfach ein Missverständniss des oberflächlich gelehrten Römers vor, und zwar handelt es sich augenscheinlich nur um einen einzigen falsch verstandenen Ausdruck. Alles wäre in der Ordnung gewesen, falls er nicht: „Du wohntest", sondern „Du weiltest damals in Elis und Messeniën" geschrieben hätte" etc. Post quae collega aestimatissimus demonstrare conatur Nicandreum librum hic quoque Ovidii fuisse fontem, sed parum intellectum esse ab eo.

2) Hesiodum tetigisse Apollinis apud Admetum ministerium, testis est quoque schol. Laur. in Apoll. Rhod. Δ 57.

Odyssea. Et licet ex antiquis poetarum Graecorum testimoniis superstitibus non constet, Apollinem in Peloponneso vel hospite vel domino usum fuisse Admeto Pheraeo, sunt quae dissuadeant mihi ut Vollgraffio auctore neglegentiae tantum Ovidii tribuam id quod poeta Romanus cantat *Met.* II 679

Elin Messeniaque arva colebas

et mox

dum te tua fistula mulcet
incustoditae Pylios memorantur in agros
processisse boves. Videt has Atlantide Maia
natus, et arte sua silvis occultat abactas.
senserat hoc furtum nemo nisi notus in illo
rure senex; Battum vicinia tota vocabant.

Si in hisce non nihil a Nicandro Ovidium deflectere videmus, qua re putemus ignorantiae tantum poetae Romani hoc deberi? Tacent quidem de Admeto Peloponnesiaco poetae; sed constat ex aliis testibus — de quibus omnino conferenda sunt ea quae in Mnemosynes volumine XXXI 257 scripsit J. Vürtheim — Admeti Pheraei nomen cum sacris Apollinis Carnei arcte fuisse coniunctum. Ad quae cum Euripidem, Alcestidis laudes in Spartiatarum Carneis decantatas memorantem (*Alc.* 246), spectare videmus, Graecos quoque poetas ante Ovidii tempora de boum raptu intra Messeniae Elidisque terminos peracto cecinisse, haud temere veri simile censemus [1]).

Talem narrationem noster quoque, si quid video, secutus est. Ceterum, si quid in ea narratione superfuit antiquae notionis vere mythicae, vel religionis placita quaedam vel cultus explicationem continentis, id neglegere, si forte intellexit, maluit. Frustra itaque quaeras in carmine nostro, quaenam fuerit origo abscondita, quaeve vera patria boum, quaenam ipsarum indoles atque natura. Frustra quaeres ... nisi, invito poeta, priscae religionis substiterit quaedam notio. Num forte ita licebit in nostro quoque hymno agnoscere vaccarum forma absconditas

---

1) Dubitanter modo profero quaestiunculam de nomine senis. Deposuit ille in itinere ad Onchestum cum multis aliis rebus nomen quoque suum. Num forte latet Batti illius sive Bati nominis evanida quaedam memoria in voce *βατοδρόπος*, quo nomine eum salutat Apollo vs. 190?

animas mortuorum, suum sequentes psychopompum, modo vi ex fuga reductas in Nelei stabula Pylumque, id est in Orcini dei domum, in πύλας Ἀΐδαο, modo per dolum subductas ex potestate Admeti, Plutonis illius Pheraei, quem cum proavis Thessalis incolae Messeniae colere pergebant? Nihil tale, nihil inquam, aut dicit aut significat hymni poeta, in prorsus alia intentus. Quod tamen ille, dum hilari cantu Cyllenium celebrat, enuntiare noluit, id interdum, si aures praebebimus attentas, vel invito poeta, audiemus; tum vero praesertim talia se produnt, cum minus inter se congruunt quae narrat poeta. Pauca exempla eius rei afferam.

Audivimus, ex grege boum, quarum numerus non indicatur, quinquaginta vaccas ablatas esse. Facile fuit negotium callidissimo deo! — Sed gregis dominus Apollo addit quaedam quibus magis etiam quam antea Mercurium miraris. Vaccas abductas ille quoque memorat (vs. 192 sqq.), at praeterea enarrat, quae praetermissa in prima narratione sunt,

ὁ δὲ ταῦρος ἐβόσκετο μοῦνος ἀπ' ἄλλων
κυάνεος, χαροποὶ δὲ κύνες κατόπισθεν ἕποντο.

Bubus abactis relicti sunt taurus cum canibus. Eos et relictos esse, et, ut videtur, raptori non esse adversatos, non sine causa Phoebus miratur. Nobis quoque id περὶ θαῦμα τέτυκται, sed θαῦμα dignum eo deo, quo redeunte domum οὐδὲ κύνες λελάκοντο (vs. 145). Magica psychopompi haec vis est, quam qua ratione antiquiores illi sive poetae sive mythographi quorum hoc loco vestigia noster legit descripserint, nescio — nisi fortasse memoria huius rei subest in senis Onchestii verbis (vs. 210) „εἶχε δὲ ῥάβδον" — de posterioribus autem poetis dubium non est. Legimus enim in Antonini Liberalis capite 23 καὶ πρῶτα μὲν ἐμβάλλει ταῖς κυσὶν αἷ ἐφύλαττον αὐτὰ λήθαργον καὶ κυνάγχην e. q. s. In hac autem recentiore fabulae versione ipse quoque taurus furto abducitur. Itaque remotior haec narratio a prisca fabula, in qua profecto — quod primus, ni fallor, Gruppius perspexit — taurus ille ipse tauriformis est deus qui spoliatur.

Sicuti hoc loco vestigia vetustae fabulae substiterunt, quae quamobrem persecutus non sit poeta, nunc non quaeram, ita quoque priscam revocant memoriam verba Apollinis vs. 221 πάλιν τέτραπται ἐς ἀσφοδελὸν λειμῶνα. Quibus verbis ad Pieriam

Macedonicam innui non posse supra vidimus. Sed si non Macedonica prata spectat, quaenam cogitat deus? Quis unquam *ἀσφοδελὸν λειμῶνα* cognovit praeter illum per quem in Necyia vagatur Achillis anima „*μακρὰ βιβᾶσα κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα*"? Aut quis credat fratres divinos, cum gregem una abducant *εἰς ζάθεον λειμῶνα* (vs. 503), in Thessaliam esse profectos?

Orcina igitur fabulae de raptu origo ne in nostro quidem hymno, nisi me omnia fefellerunt, prorsus obliterata erat. Ad explicandum autem, quid moverit poetam, ut pro Pheris Pieriam substitueret, regionem ut vidimus a mente atque oculis eius satis remotam, sed ex studiis homericis hesiodeisque cognitam, ea quae dixi viam struunt. Utraeque Pherae — tam Peloponnesiacae quam Thessalae — Apollinis Admetique honores cum Mercurio coniungunt. Habuisse itaque Pheras quoque Peloponnesiacas Apollineos suos *λειμῶνας ἀκηρασίους ἐρατεινούς* veri simile est. Sed Pieriae nomen quoque coniunctum fuisse novimus cum variis Peloponnesiacis Pheris. Ut prope Achaicas Pheras, quod oppidum sacrum fuit Mercurio, flumen Pieros erat, ita in itinere quae Olympia Elin ducit, fons erat Piera [1]). Ex his igitur Pieris una in errorem duxisse poetam videtur, cui id sane notum fuit Pieriam Macedonicam cum Phoebo consociatam esse [2]).

b. De inventione ac donatione lyrae.

Haud minus apta quibus ratio poetae nostri in componendis repetendisque antiquiorum narrationibus cognoscatur, ea sunt quae cantavit de lyra a Mercurio primum inventa, deinde abscondita, mox Apollini donata. Quae si uno tenore perlegas, missis quae deflectens in alia poeta interposuit, constabit opinor tibi, poetae hoc fuisse propositum, ut iura Mercurii Apollinis honoribus aequata hac arte illustraret; simul autem agnoscas

---

1) Paus. VII 22. 2. VI. 16. 8. cf. Ihlberg apud Roscher III p. 2497 sq.

2) Comiter me commonefecit van Leeuwen, collega amicissimus, versus illius in Catalogo propter varias lectiones molestissimi 766 ubi equi Eumeli memorantur *τὰς ἐν Πιερίῃ* (sive *ἐν Πηρείῃ, Πηερίῃ, Φηρείῃ*) *θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων*. Difficultates huius versus non expedio, sed nominum Pheretiadae Eumeli ac Pieriae coniunctam mentionem memorabilem duco. Nam haec quoque res confusionis causa nostro poetae fieri potuit. Suadet enim versus, ut in Thessalis quoque fabulis utrumque nomen iunctum fuisse locaque sibi vicina indicasse suspicemur.

necesse est, obscurius hic quoque multa ex antiquioribus esse relata, corruptiusve deinde servata, quam ut plana sint omnia et lucida.

Mercurium vidimus in Pieriam rapinae causa profecturum, testudine in ipso limine antri inventa substitisse, ut antequam iter longinquum susciperet lyram facere posset [1]). Inde ab Hermanno disseri solet de discrimine quod est inter ordinem rerum expositum in nostro carmine atque narrationem eam brevem quae invenitur in ps.Apollodori bibliotheca, secundum quam raptis iam bubus Mercurius *εἰς Κυλλήνην ᾤχετο καὶ εὑρίσκει πρὸ τοῦ ἄντρου χελώνην· ταύτην ἐκκαθάρας, εἰς τὸ κύτος χορδὰς ἐντείνας ἐξ ὧν ἔθυσε βοῶν καὶ ἐργασάμενος λύραν εὗρε καὶ πλῆκτρον.* De plectri inventione non agi hymno nostro quivis videt, sed quod ordo rerum diversus sit ab hymno in Apollodori libro, id Hermannus, cui neglegentius paullo inter se comparatis duabus narrationibus persuasissimum erat ipsum hymnum excerptum esse a bibliothecae scriptore, eo explicavit quod Apollodorus, ut Mercurio esset unde caperet chordas, ordinem rerum mutasset. Ne ceteros referam qui de eadem quaestione dixerunt, unius Roberti dabo iudicium. Absurdum et sensu cassum („ein Widersinn") dicit ille inventum poetae. Si nullo occiso bove puero recens nato corium fuerit bovinum, viscerave ovium, „dann ist die Speisekammer der Maia mit Fleischsorten so gut assortirt, dass ihr winziger Bengel nicht nötig hat auf den Rinderraub aus zu gehen." Coelestia — vel Cyllenensia fabulosaque — ex terrestribus metitur vir ingeniosus, cum hoc argumento con-

---

1) Ut aliis verbis idem dicam: poeta, cum duas de Mercurio fabulas inter se maxime diversas in honorem dei sui conflare voluit, aptiorem locum non invenit quo lyrae inventionem insereret. Inseruit itaque poeta i. e. versus ita composuit ut coalescerent duae fabulae. Hermannum secuti diasceuastis idem tribuunt multi, praesertim Robertus, qui primus monuit quam facile tota narratio de lyra inventa tollatur ex contextu, bene enim, immo melius quam nunc, rem procedere si ita legamus:

21 *οὐκέτι δηρὸν ἔκειτο μένων ἱερῷ ἐνὶ λίκνῳ,*
22 *ἀλλ' ὅ γ' ἀναΐξας ζήτει βόας Ἀπόλλωνος*
23 *οὐδὸν ὑπερβαίνων ὑψηρεφέος ἄντροιο*
66 *ὁρμαίνων δόλον αἰπὺν ἐνὶ φρεσίν* e. q. s.

in qua inventione hoc opinor fugit virum doctissimum, verba *οὐδὸν ὑπερβαίνων* sensu cassa esse nisi addatur, quid limen transgredienti deo occurrerit. Ipse igitur poeta fuit, qui versu 23 ad fabulam de lyra introitum paravit.

vincere vult, inventionem lyrae abesse debere a nostro hymno; ceterum si quid revera in hac re peccatum esse Roberto concedas, simul confitearis neutiquam facilius a contaminatore quam a poeta, diversa ipso quoque coniungente, peccatum eiusmodi committi. Sed concedo, adest discrepantia, duae sunt versiones: aut ex ovium visceribus aut ex nervis boum chordas Mercurius fecisse dicitur. Ex quibus si quaeras utra vetustior videatur, dixerim antiquiorem in fabulae cuiusdam historia plerumque eam esse versionem quae mirabilior sit, facilius autem credi hymni poetam, auctoresve quos sequatur, pro nervis boum — mira sane materie — substituisse chordas ex ovium visceribus factas, quam ab Apollodoro ovillas eas chordas in bovinas esse mutatas.

Puerilis tamen eiusmodi videbitur disceptatio nec multum valebit suspicio mea, nisi efficere potero, lyrae huius divinae bovinis chordis ornatae subsistere memoriam quamvis obscuram, qua simul appareat causa ac ratio mirae rei. Certis argumentis tale quid demonstrari eo difficilius est, quod hymni nostri poeta lyram Mercurii vix alia re ab omni cithara lyrave — etenim inter lyram citharam phorminga nihil ei interest — distare censet nisi eo, quod primigenia est. Graecorum vero prisca fides Mercurium non idcirco inventorem lyrae celebraverat, quod lyra complicatum adeo mirave quadam arte compositum instrumentum eis visa esset, sed quia Mercurius, deus magicus, mirifica ac vere divina cithara praeditus esse putabatur. Non nova sunt poetarum inventa, sed fides est vetusta quam reddit Horatius:

Mercuri, nam te docilis magistro
movit Amphion lapides,

mira enim vis inest ipsi Amphionis lyrae eadem, qua praeditum Apollinem videmus in Troiae moeniis aedificandis. Deo propria haec vis est, sed in instrumento etiam absente deo permanet. Nonne Megarorum moenia propter Phoebi lyram semel quondam iis impositam dulci resonant cantu? Nonne manet lyrae vis divina, postquam a Mercurio eam recepit Cadmus? Sed si Mercurio debetur lyrae vis mirifica, aut de se eam addidit deus magica quadam arte, aut aliunde ipse accepit. Utrumque credi narrarique potuit; hoc autem narratum esse a priscis

poetis et suspicor et aliquatenus demonstrare potero. Quod autem testes non nisi recentiores adducere possum, id non necessario coniecturam dissolvit meam; de lyra enim Mercurii post hymnum nostrum usque ad Alexandrinam quae dicitur aetatem pauca admodum poetarum sunt testimonia. Sed recentiores audiamus testes: Apollodorum dico, Plutarchum, Nonnum. Apollodorus ille quidem — nisi quod ex nervis bovinis chordas factas fuisse dixit — loco laudato de Mercurialis lyrae chordis nihil novi narrat; sed quaedam habet, antiqua profecto, de nervis Iovis I. 42: *Τυφῶν δὲ ταῖς σπείραις περιπλεχθεὶς κατέσχεν αὐτὸν καὶ τὴν ἅρπην περιελόμενος τά τε τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν διέτεμε νεῦρα ..... καὶ τὰ νεῦρα κρύψας ἐν ἄρκτου δορᾷ κεῖθι* (Corycium dicitur antrum) *ἀπέθετο καὶ κατέστησε φύλακα Δελφύνην δράκαιναν· ἡμίθηρ δὲ ἦν αὕτη ἡ κόρη. Ἑρμῆς δὲ καὶ Αἰγίπαν ἐκκλέψαντες τὰ νεῦρα ἥρμοσαν τῷ Διῒ λαθόντες.* Unde haec bibliothecae scriptor? Dixeris fortasse Alexandrino cuidam poëmati haec deberi; favere autem origini orientali videtur id quod de simili re narrat Plutarchus (*Is.* 55) „*ὅθεν ἐν Κόπτῳ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὥρου λέγουσιν ἐν τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ Τυφῶνος αἰδοῖα κατέχειν καὶ τὸν Ἑρμῆν* (Casmilum) *μυθολογοῦσιν ἐξελόντα τοῦ Τυφῶνος τὰ νεῦρα χορδαῖς χρήσασθαι.*" In horum testimoniis si Alexandrinae quis eruditionis vestigia deprehendi contendat, non refragabor; sed excogitata haec ab Alexandrinis demum esse, id saltem invictis argumentis demonstratum non vidi [1]). Sed coniungam cum hisce primum testimonia Bibliothecae (l.l.), tum ex catasterismis ps.-Eratosthenicis caput 24 (*κατεσκευάσθη δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ Ἑρμοῦ ἐκ τῆς χελώνης καὶ τῶν Ἀπόλλωνος βοῶν*), quibus constat hanc apud doctissimos Alexandrinorum valuisse traditionem; tandem vero versus quosdam addam ex Dionysiacis Nonni, poetae in antiqua Graecorum mythologia versatissimi. Occupat apud Nonnum Cadmus Mercurii locum, sed de ipso Mercurio

---

1) Antiquam tamen hisce originem quod vindicat Gruppius nonnihili mihi est. Verba sunt viri mythologiae peritissimi in libro saepius laudato p. 1333: „Obwohl die beiden Fassungen von der Besiegung des Typhon durch Hermes oder Kadmos wohl erst in alexandrinischer Zeit entstanden sind, so setzen sie doch eine weit ältere, sehr wahrscheinlich sogar bis in die vorgriechische Zeit Kleinasiens hinaufreichende Legende voraus; ja sie haben deren wichtigsten Züge im ganzen so treu erhalten, dass über deren Bedeutung ein Zweifel nicht möglich ist."

valere quae is de Cadmo referat nemo negat. Ubere, ex more suo, Nonnus libro I inde a vs. 409 exponit, quibus dolis Cadmus usus sit ut patri nervos a Typhone demtos redderet. Adit Cadmus Typhonem in antro Ciliciensi latentem, tibiaeque cantu demulcet. A quo propter cantus dulcedinem laudatus „utinam" inquit „videre posses quid valerem lyrae arte (489),

καὶ γὰρ ἐπουρανίοισιν ἐγὼ πλήκτροισιν ἐρίζων
Φοῖβον ἐμῇ φόρμιγγι παρέδραμον· ἡμετέρας δὲ
χορδὰς εὐκελάδους Κρονίδης ἀμάθυνε κεραυνῷ,
υἱέϊ νικηθέντι φέρων χάριν· εἰ δέ ποθ' εὕρω
νεῦρα πάλιν σφριγόωντα ....".

Quid moliturum se tum polliceatur, addere Nonni verbis longum est. Typhon autem stolide sibi imponi passus querelisque Cadmi motus abit in antrum (510),

κεῖθεν ἀείρας
νεῦρα Διὸς δολόεντι πόρεν ξεινήια Κάδμῳ.

Concedo deinde nervos Iovis non tendi in lyram a Cadmo; tamen, cum is

τὰ μὲν ἀμφαφάασκε καὶ ἅρμενον οἷά τε χορδὴν
ἐσσομένην φόρμιγγι κατέκρυφε,

absurdus eiusmodi usus ei non videbatur, haud magis quam ipsi poetae, qui ad eandem rem alio quoque loco spectaverat. Iuno nempe, cuius ironia docta atque acerba eis qui Nonnum legunt perquam nota est, coniugem, quem tauri imaginem inducere vidit, ita deridens adloquitur (I. 337):

Ἑρμείαν πεφύλαξο βοοκλόπον ἠθάδι τέχνῃ,
μή σε λαβὼν ἅτε ταῦρον ἐὸν κλέψειε τοκῆα
καὶ κιθάρην ὀπάσειε τεῷ πάλιν υἱέϊ Φοίβῳ.

Sensu prorsus haec carent, nisi spectat doctissima dearum fabulae formam secundum quam lyrae inventio cum boum raptu arcte cohaereat. Si igitur coniecturam proferre licet, cogitasse hoc loco Nonnum putaverim de ea versione fabulae secundum quam non boves solum raperentur sed taurus quoque, ut erat in Nicandri ἑτεροιουμένοις, itemque, si fides est Pamphilo, in Hesiodi Ἠοίαις: „ἀπελαύνει πόρτιας δώδεκα καὶ ἑκατὸν βοῦς ἄζυγας, καὶ ταῦρον ὃς ταῖς βουσὶν ἐπέβαινεν." Tauriformem deum, boum custodem praelio dolove a raptore necatum nervos praebuisse lyrae haud temere conicias, licet vix efficias ex Antonini ex-

cerpto tale quid habuisse Hesiodum. Sed apud nostrum suspicor remansisse eius rei memoriam, quamvis invito ipso poeta. Chordas enim ovillas quam bovinas adhibere malebat, sed corium tauri neglegentia quadam ductus servavit, idque in versu ipsius culpa languido et elumbi (vs. 49)

ἀμφὶ δὲ δέρμα τάνυσσε βοὸς πραπίδεσσιν ἑῇσι [1]).

Minime nos haec commovet neglegentia. Poetae enim nostro multo magis quam sive nervi sive chordae cordi est ipsa testudo, cultu Peloponnesiaco celebrata [2]). Colebatur enim, sed quaenam ratio cultui subesset, posteri certabant. Lepide, sed fortasse ne ipse quidem sibi persuadens de simulacro Veneris quod Olympiae erat „τῷ ἑτέρῳ ποδὶ ἐπὶ χελώνης βεβηκὸς (Paus. VI. 25. 1), Plutarchus in Iside (c. 75) τῷ δὲ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Ἤλιδι τὴν χελώνην ⟨Φειδίας παρέθηκε⟩ ὡς τὰς μὲν παρθένους φυλακῆς δεομένας, ταῖς δὲ γαμεταῖς οἰκουρίαν καὶ σιωπὴν πρέπουσαν (cf. *coni. praec.* 32). Cautius Pausanias ab omni abstinens explicatione dixit „τὰ δ' ἐπὶ τῇ χελώνῃ ... παρίημι τοῖς ἐθέλουσιν εἰκάζειν", ipsis tamen verbis significans, varias huius rei interpretationes proferri. Si hoc mente tenes, vix praevidere poteris hilarem poetae ironiam. Ei quidem vix persuadent quae de singulari testudinum vi magica, quae pelleret incantationes, narrabantur per Arcadiam Elidemque. Vide quam iocose Mercurius agat! ἐπηλυσίης ἔχμα eam salutat — nempe dum viva sit! — et statim interficit eam. Laudat eius οἰκουρίαν, quam aptissime illustrat parodia hesiodea (οἴκοι βέλτερον εἶναι ἐπεὶ βλαβερὸν τὸ θύρηφι), sed ex propria domo eam ἐκκαθαίρει. Tam verum erat hanc testudinem nihil poetae quoque esse nisi ἄθυρμα [3]).

Ars illa, qua tam strenue Mercurius testudinem secando excavando ἐξεκάθηρε, ad aemulationem criticos incitasse videtur. Ceteros superavit Robertus. Nam cum censuisset alienam esse a prisco hymno lyram, quotienscunque in sequentibus mentio

---

1) Fieri potest ut cum eadem re cohaereant ea quae de bobus Mercurii cura servatis in holocausto Alpheio narrantur vs. 124.

2) Gruppe 197². 1333¹¹. 1349⁴. Farnell Cults and Myths II. 681.

3) Vs. 33 salutatur χέλυς ὄρεσι ζώουσα quibus verbis suspicor lusum esse (minus quidem feliciter) in notissimo nomine Chelydorea (ἔνθα εὑρὼν χελώνην Ἑρμῆς ἐκδεῖραι λέγεται e. q. s. Paus. VIII. 17. 6.)

fit lyrae, continuo expellit versus quosdam. Argumenta harum expunctionum cetera mitto [1]), sed praefracte nego argumentum contra lyrae praesentiam, recte peti posse ex paterae pictura quam exhibet Baumeister (Denkm. I. 680) aliave hydria, de quibus observat Robertus: „auf Beiden ist Hermes in der Wiege dargestellt, aber beide Male ohne die Leier." Pateram qui inspiciet non videbit lyram, concedo — sed quid mirum, quandoquidem Mercurius in cunis eam celare voluit? — videbit autem simul tam amplis in pictura circumdatum esse puerum *σπαργάνοις*, ut facile abscondere potuerit lyram. Tandem vero adesse boves videbit raptas, non ergo nostrum fuisse hymnum quem expresserit pictor [2]).

Ipse itaque poeta, non interpolator, si quid video, fuit qui vs. 153. 242. 305 sedulo lyrae mentionem fecit [3]). Indicare enim voluit, consulto secum instrumentum recens inventum ferre puerum cum iubente fratre ad Iovem iter praeeat, consulto quoque abscondere lyram cum adsit in iudicio (vs. 388 *καὶ τὸ σπάργανον εἶχεν ἐπ' ὠλένῃ οὐδ' ἀπέβαλλε*), tum tandem proferre cum opportunum ei videatur. Quandone? Iterum accidit quod saepe in nostro carmine factum esse videmus. Obscure res describitur, nec tamen tam obscure, ut intellegi nullo modo possit; iterum adest ea obscuritas quae fere indicio est denuo enarrari a poeta quae non plane ac prorsus ipse perspiceret, quorum saltem origo ac primaria significatio eum laterent. Molestias ex hac parte carminis editoribus criticisque natas, expunctionesque si enumerare velim, supervacanea agam. In manibus enim om-

1) Num exempli gratia recte vir egregius ad vs. 153 scripserit „so viel ist klar dass die neben seinem linken Armen sich befindliche Leier unter dem Windel kein Platz hat und ausserhalb von ihr von Maia und Apollon bemerkt werden müsste" id diiudicent qui *σπαργανώσεως* peritiores sunt quam ego.

2) *σπαργάνων* illorum tam frequens fit mentio ut vix credam nullam fuisse huius rei causam. *Σπαργανιώτης* Mercurius num forte memoriam servat simulacri (phallos fuerit, ut fuerunt Cyllenii *ἀγάλματα* quaedam) ligamentis induti vel vittis? Eiusdem rei indicia quae mihi in aliis huius carminis partibus adesse videntur statim indicabo.

3) Obscuros, ex parte corruptos hoc versus esse non nego. Versum 305 correxisse Gemollius mihi videtur. Versus autem 152 ut multos sic me vexavit. Varia conamina attulerunt Allen et Sikes. Id quidem recte coniecisse mihi Hermannus videtur, pro *παρ' ἴγνυσι* legendum esse *παροιγνύς*. Sed languet tum quoque *ἐν παλάμῃσι*. Suspicor: *σπάργανα δ' ἀμφ' ὤμοισ' εἰλυμένος, ἠΰτε τέκνον νήπιον ἐν παλμοῖσι παροιγνὺς λαῖφος, ἀθυρῶν κεῖτο.*

nium editiones versantur criticae. Brevius erit et utilius exponere quomodo ipse hoc episodion (vs. 407—520) intellegendum esse putem.

Iussu Iovis profecti mox fratres ad Alpheum pervenerunt. Ubi cum ex antro produxit boves Mercurius, statim ex coriis antro superpositis perspicuum factum est Apollini, duas a puero esse mactatas. Quem sic Phoebus allocutus est: „Agedum docebo te artes eiusmodi omittere in posterum. Non oportet te crescere potestate maligna. Cyllenie!"

408 *ὣς ἄρ᾽ ἔφη καὶ χερσὶ περίστρεφε καρτερὰ δεσμὰ* [1])
ἀγνοῦ· ταὶ δ᾽ ὑπὸ ποσσὶ κατὰ χθονὸς αἶψα φύοντο
αὐτόθεν ἐμβολάδην ἐστραμμέναι ἀλλήλῃσι,
ῥεῖά τε καὶ πάσῃσιν ἐπ᾽ ἀγραύλοισι βόεσσιν,
Ἑρμέω βουλῇσιν κλεψίφρονος.

Prorsus recte versus 409—11 interpretatur Robertus: „die Weidenruthen schlagen unter den Füssen der Rinder Wurzel, verschlingen sich unter einander und überspinnen die Rinder so dass diese an den Boden fest gewachsen sind" sed simul mire aberravit in eo, quod putat versu 408 indicatum esse Apollinem *boves* ligasse, „ne iterum raperentur aufugerentve." [1]) Plane enim idem Mercurii dolo hic accidit Apollini quod piratis accidit cum Dionysum vincire voluissent. Regis filium eum esse putabant. (h. Hom. in Bacch. VI. 12. 34—42)

τὸν δ᾽ οὐκ ἴσχανε δεσμά, λύγοι δ᾽ ἀπὸ τηλόσ᾽ ἔπιπτον,

mox vero malus remorumque scalmi vitibus circumdantur:

αὐτίκα δ᾽ ἀκρότατον παρὰ ἱστίον ἐξετανύσθη
ἄμπελος ἔνθα καὶ ἔνθα, κατεκρημνῶντο δὲ πολλοὶ
βότρυες, ἀμφ᾽ ἱστὸν δὲ μέλας εἱλίσσετο κισσός.

Res lucidius exposita est et latius enarrata in hymno VI quam in nostro carmine, sed idem spectat utraque de deo vincto fabula. Deorum autem vinctorum mentio quod fit nonnumquam in historia fabulosa, id profecto cohaeret cum cultus usu quodam. Et praecipue suas habet partes in hac re agnus castus. Deorum simulacra viticis agni viminibus ligata saepe memorantur. Diana erat Spartae, *Ἄρτεμις ὀρθία* quae Lygodesmia quoque dicebatur,

1) Dubitare interpretes (cf Gemoll. p. 238. Ludwich Homerischer Hymnenbau 127) utrum *χερσὶ* sit instrumentalis ad Apollinem referendus an dativus qui referatur ad Mercurium, vix satis mirari poteris conferens O 19 *περὶ χερσὶ δὲ δεσμὸν ἴηλα!*

ὅτι ἐν θάμνῳ λύγων εὑρέθη, περιειληθεῖσα δὲ ἡ λύγος ἐποίησε τὸ ἄγαλμα ὀρθόν (Paus. III. 16. 11). Isdem Spartiatis Aesculapius Agnites in honore fuit, apud Samios Iuno simulacrum habebat *λύγοις* circumvolutum propter sacrae cuiusdam rei memoriam, multaque alia exempla eiusdem rei congesta habent mythologiae scriptores, quibus unum quod Mercurium spectat addi posse suspicor. Nonne *λύγου* vis mirifica quaeri quoque oportebit in Troezeniorum Mercurio? Narrat Pausanias II. 31. 10 Mercurium apud Troezenios fuisse ad cuius simulacrum clavam deposuisse Herculem: *„καὶ — ἦν γὰρ κότινον — τοῦτο μὲν* (nempe *τὸ ῥόπαλον*) *ὅτῳ πιστὰ ἐνέφυ τῇ γῇ καὶ ἀνεβλάστησεν αὖτις*. De eo Mercurio Pausanias haec habet: *Ἑρμῆς ἐνταῦθά ἐστι* ΠΟΛΥΓΙΟΣ *καλούμενος*, quod cognomen obscuritate vexat lectores. Nonne suadent quae contulimus ut legamus *ἐστιν ὁ Λύγιος καλούμενος*?

Quid in cultu Mercurii voluerit usus ille quo phallophori dei simulacrum agni *casti* viminibus circumligatum fuerit, nescio, necenim extant certa huius rei indicia. Agalma sane Cyllenii Mercurii quod Elide se vidisse dicit Pausanias VI 26. 5 nihil nisi *ὀρθόν ἐστιν αἰδοῖον ἐπὶ τοῦ βάθρου*. Conferri tamen poterit quod supra adduxi ex eodem scriptore (I. 27. 1), in Arce Athenarum fuisse lignum *ὑπὸ κλάδων μυρσίνης οὐ συνοπτὸν* quod Mercurii fuerit signum vetustissimum.

Quidquid id est, poetae nostri menti talia non obversantur. Quae de vincto laxatoque deo tradunt mythologia cultusve Arcadiae nonnisi fabula ei videntur, sed digna quae narretur, ut illustrent artificium quod ad finem propositum propius Mercurium ducat; *θαῦμα* itaque est ut Apollini quoque videtur:

vs. 414 *αὐτὰρ Ἀπόλλων*
θαύμασεν ἀθρήσας;

Mercurius autem oculis furtivo ex gaudio micantibus vix hilaritatis indicia suae concelat:

τότε δὴ κρατὺς Ἀργεϊφόντης
χῶρον ὑποβλήδην ἐσκέψατο πῦρ ἀμαρύσσον
ἐγκρύψαι μεμαώς [1]),

1) Post vs. 415 Baumeisterum secuti editores plerique lacunam statuunt, quoniam non apparet quid celare voluerit Mercurius; legitur enim in codicibus *πῦρ ἀμαρύσσων*. Quod si non cum Barnesio, quem sequitur Gemoll, mutes in *πύκν' ἀμαρύσσων*,

adesse enim occasionem iam videt, qua uti licebit ad iura sua confirmanda. Omnino hoc tenere lectoribus necesse est. Nam neque obscura, neque conturbata mancave aut male consuta haec hymni pars nobis, ut plerisque, videbitur, dummodo recordemur, huc tendere labores omnes ac dolos a puero lepidissimo adhibitos, ut ὁσίης particeps fiat. Ipsis eis versibus 166—175 quos Hermannus quia „non nihil a simplicitate reliquae orationis recedere" ei viderentur, delendos censebat, simul iis quos deinde quod meri sint centones damnat Robert (vs. 174. 175. 179—181), diserte iura ὁσίης matri ac sibi postulaverat deus recens natus. Summa est carminis quae continetur in ea confabulatione. Qui cum Roberto hymnum illo sermone orbat, ipsum illud delet propter quod hymnus compositus esse a poeta videtur. Cantaverat in hymno Apollini dedicato (vs. 136) Phoebus recens natus:

εἴη μοι κίθαρίς τε φίλη καὶ καμπύλα τόξα,
χρήσω δ' ἀνθρώποισι Διὸς νημερτέα βουλήν.

Haec spectat, his respondet Mercurius (vs. 166)

αὐτὰρ ἐγὼ τέχνης ἐπιβήσομαι ἥτις ἀρίστη.

Non satis erit Cyllenio, cum matre habitare antrum Arcadicum, unice χθόνιος esse iam non vult (vs. 173):

κἀγὼ τῆς ὁσίης ἐπιβήσομαι ἧσπερ Ἀπόλλων,

honorum itaque quae ex μαντικῆς Apollini obveniunt, consors erit. Nec sine causa minitatur (vs. 176)

„εἶμι γὰρ εἰς Πυθῶνα μέγαν δόμον ἀντιτορήσων"

Mercurius ille cuius vaticinium in templo Pheraeo audituri pauperculi χαλκοῦν modo pro pretio solvunt!

Nunc revertamur ad versus quibus Mercurium lyrae artem primum Apollini ostendentem vidimus. Quos percurrens, vix potest quin admonitus agnoscas poetam, quamvis raptim et concise res exponentem, summam tamen operam dedisse, ut ostenderet, gradationem infuisse in dei infantis arte musica: nunc iam non ut antea (vs. 54) ἐξ αὐτοσχεδίης cantavit, neque κερτομέων tamquam si parodia ludificetur ἱερὸν γάμον, sed cosmogoniam theogoniamque orditur quae Hesiodi prooemia aliqua-

---

sed intransitive *fulgendi* notione verbum ἀμαρύσσειν accipias — ut suadet exemplum Hesiodi Th 826 ἐκ δέ οἱ ὄσσων θεσπεσίης κεφαλῇσιν ὑπ' ὀφρύσι πῦρ ἀμάρυσσεν, — facile videtur remedium legere πῦρ ἀμαρύσσον.

tenus in auditorum animos revocare possit. Raptim enarrata haec et tamquam in brevius contracta traduntur; sed genuinam formam servare nec lacerata esse videntur, poeta enim putandus est tam breviter ea exposuisse, quia properabat ad alia, hoc praesertim studens — quo frequenter criticos interpretesque in errorem induxit — ut fratres cauta et mercatoria arte licitantes ostenderet. Brevissime de hisce dicam, et quantum potero a refutandis aliorum interpretationibus abstinebo; proponam modo quaedam quibus fortasse apparere possit discrepantias et conturbationes rerum hic quoque minores esse quam vulgo putetur.

Incipit licitando Apollo vs. 437:

Βουφόνε μηχανιῶτα, πονεύμενε δαιτὸς ἑταῖρε,
πεντήκοντα βοῶν ἀντάξια ταῦτα μέμηλας· [1])

Omnino monendum mihi videtur, a vero aberrare eos qui putent hoc versu Apollinem gregem suum (quem non petivit Mercurius) *dare* fratri [2]). Nihil dixit Apollo nisi hoc: „Quam excogitasti lyrae artem, ea *tanti mihi esse videtur quanti quinquaginta boves.*" Quid ergo? Offertne gregem pretii loco? Apollodorus quidem sic rem exponit, incertum an nostrum hymnum secutus. At Mercurius non ita verba fratris accepit. Non boves obtulerat Apollo fratri neque illud hic cupierat. Quid cupiat indicat subtecte quidem sed non obscure versibus 463 e. q. s. Semper eodem recurrit: *honores* ut sibi sint pares Apollineis optat (*σὺ δέ μοι φίλε κῦδος ὄπαζε*). Et praesertim quidem ambit *μαντείας ὁσίην.* Sed gradatim ad illud votum accedit. Primus gradus indicatur vs. 490:

καί τοι ἐγὼ δώσω ταύτην, Διὸς ἀγλαὲ κοῦρε·
ἡμεῖς δ' αὖτ' ὄρεός τε καὶ ἱπποβότου πεδίοιο
βουσὶ νόμους, Ἑκαέργε, νομεύσομεν ἀγραύλοισιν.
ἔνθεν ἅλις τέξουσι βόες ταύροισι μιγεῖσαι
μίγδην θηλείας τε καὶ ἄρσενας· οὐδέ τί σε χρὴ
κερδαλέον περ ἐόντα περιζαμενῶς κεχολῶσθαι.

---

1) Exitus versus secundi suspectus, sed finis versus prioris corruptus est. Opponitur dolo qui fraudi fuit Apollini ea ars qua gaudet. *Πονεύμενε* hic non convenit nec absolute poni posse videtur. An legendum *πολύμνιε*?

2) Longius etiam a vero abesse mihi videtur Robertus: In diesem Gespräch wird Hermes schon als tatsächlicher Besitzer der entwendeten Rinder auch von Apollo betrachtet.

Plane perperam haec interpretantur qui putant Mercurium *pro lyra ab Apolline boum gregem dono accipere*; ἡμεῖς de ambobus non de se solo dicit Mercurius. Communem spectat custodiam cum pollicetur fratri versibus 493. 494 futuram vaccarum foecunditatem. Deridentis essent ea verba, et ad iustam iram iterum fratrem incitarent, si per ea Mercurius gloriaretur de bubus mox, si modo suae essent propriae, damnum sarcientibus. De *communi* fratrum munere futuro hic agi ex sequentibus quoque apparet. Accipit lyram Apollo, quam nanctus

'Ερμῇ δ' ἐγγυάλιξεν ἔχων μάστιγα Φαεινὴν
βουκολίας τ' ἐπέτελλε. ....

quo facto concordia tutelae communis laeti fratres vs. 503 βόας μὲν ἔπειτα ποτὶ ζάθεον λειμῶνα ἐτραπέτην. Permutat itaque lyra Mercurius non boves sed *flagellum*, et iuxta Apollinem Νόμιον honores habebit suos 'Ερμῆς ὁ βουκόλος. Ita confirmat carmen τὴν ὁσίην qua iunguntur dii ambo in variis Peloponnesi sacris, non solum ἐν τῷ Καρνατίῳ ἄλσει, ubi cum Apolline colitur 'Ερμῆς κριοΦόρος (Paus. IV. 33. 5), vel Argis, in qua urbe Lycius ille Apollo, qui a pecore mala defendit, aede recepit deum cui testudo cara erat (Paus. II 19. 6); sed praesertim tam Pheris quam Olympiae. Olympiae enim coniunctam Mercurii Apollinisque aram fuisse ex Herodori testimonio (F.H.G. II. 36) cognitum habemus.

Sequitur mox secunda donorum permutatio. Quae eiusmodi verbis a poeta nostro narrata est, ut vulgo credatur accuratissime ab Apollodoro reddita esse hymni verba, cum ita historiam exponeret: 'Ερμῆς δὲ ταύτας νέμων συρίγγα πάλιν πηξάμενος ἐσύριζεν, 'Απόλλων δὲ καὶ ταύτην βουλόμενος λαβεῖν τὴν χρυσῆν ῥάβδον ἐδίδου ἣν ἐκέκτητο βουκολῶν (l.l. 115). Quem secutus Gemoll, qui omnium instar nunc a me testis adhibeatur „für die Kithara schafft sich Hermes später einen Ersatz in der Syrinx." — Ne nimis gravis nobis sit auctoritas Apollodori, statim moneo, Bibliothecae scriptorem, quem in praecedentibus parum cum hymni poeta congruere videbamus, hoc quoque loco non nihil ab eo deflectere. Nam narrat, Mercurium syringa sibi fecisse [1])

---

1) Mercurius syringis inventor ab Euphorione laudatus erat secundum Athenaeum 184 A) „Εὐφορίων δὲ ὁ ἐποποιὸς ἐν τῷ περὶ μελοποιῶν τὴν μὲν μονοκάλαμον σύριγγα

boves recens acquisitas *dum pascat.* Imago videtur poeta non indigna; sed non ita erat in hymno. Reductis enim in prata bovibus redeunt in Olympum fratres, ibique lyrae exercere artem Apollo coepit. Altera res est in qua discrepat a poeta mythographus: „*τὴν χρυσῆν ῥάβδον ἐδίδου ἣν ἐκέκτητο βουκολῶν*". Confundunt haec verba *τὴν ῥάβδον τὴν τριπέτηλον* quae manticam magicamve vim habet (vs. 528) cum flagello bubulci quod Apollo manu tenens iuraverat vs. 460 *ναὶ μὰ τόδε κρανέϊνον ἀκόντιον*, idemque fratri donaverat vs. 497 [1]).

Quoniam igitur constat, hic quoque a Bibliothecae scriptore hymnum aut non adhibitum esse aut parum intellectum, iam misso eo ipsum poetam audire oportet, sanequam obscure ea quae secuta sunt enarrantem. Abactis bubus conciliati fratres et ab ipso Iove amicitiae foedere iuncti adsunt in Olympo, ubi Apollo lyrae carmine delectatur. Sed quid Mercurius? Contentus nondum honore *τοῦ νομίου*, novum quid excogitat, quo augeat honores *τῆς ὁσίης*·

509 *στῆ δ' ἄρ'* [2]), *ἐπεὶ κίθαριν μὲν Ἑκηβόλῳ ἐγγυάλιξεν*
ἱμερτήν, δεδαὼς ὃ δ' ἐπωλένιον κιθάριζεν·
αὐτὸς δ' αὖθ' ἑτέρην σοφίης ἐκμάσσατο τέχνην.
συρίγγων ἐνοπὴν ποιήσατο τηλόθ' ἀκουστήν.
καὶ τότε Λητοΐδης Ἑρμῆν πρὸς μῦθον ἔειπε·
δείδια Μαιάδος υἱέ, διάκτορε, ποικιλομῆτα,
515 *μή μοι ἅμα κλέψῃς κίθαριν καὶ καμπύλα τόξα·*
τιμὴν γὰρ πὰρ Ζηνὸς ἔχεις ἐπαμοίβιμα ἔργα
θήσειν ἀνθρώποισι κατὰ χθόνα πουλυβότειραν.

Communi consensu versum 512 ita interpretantur editores, quasi iis verbis poeta narret Mercurium syringa callida arte tunc primum *invenisse ac fecisse.* Quod minime poetam indicare voluisse omnia quae sequuntur declarant. Primum enim syringis neque postea ulla fit mentio neque commutatur illud instrumentum novo quodam honore beneficiove Mercurii. Condonat

Ἑρμῆν εὑρεῖν .... τὴν δὲ πολυκάλαμον Σειληνόν, Μαρσύαν δὲ τὴν κηρόδετον, quibuscum Apollodori *πηξάμενος* illud non prorsus convenit.

1) Immerito interpretes aut sibi adversa narrare poetam aut interesse inter *ἀκόντιον* illud (460) et *μαστίγα* (497) contendunt. Nihil obstat, quin flagellum, quod manu tenet *ἀκόντιον* dicat Phoebus, si quidem stimulo munitum *βούκεντρον* erat.

2) Ita corrigendum esse suspicor corruptum illud *σήματ'* a quo hic incipit versus.

Phoebus fratri vs. 530 sceptrum magicum, donat vaticinii quasdam formas, licet non summam artem divinam, quae unius Apollinis propria manet; sed syringem *neque rogat neque accipit,* hoc unum pro donis suis postulans, ut iure iurando supremo se devinciat Mercurius nullo in posterum dolo adversus fratrem usurum se esse, nec mala fraude Phoebo quidquam denuo esse erepturum. Apparet ex hisce aliquid fecisse puerum dolosum propter quod eiusmodi fraudes ab eo exspectare poterat Phoebus, qui non sine causa putandus est sic dixisse: „Vereor, ne simul citharam meam arcumve *furto auferas.*" Credidit itaque Apollo, nunc iam aliquid furatum esse Mercurium! Quid? Non citharam neque arcum, ut erat in Alcaei carmine quod expressit Horatius [1]), sed, opinor, syringa. — Habuitne igitur Apollo syringem? Iterum ad Ovidii Metamorphoses recurrendum nobis est, quem non de nihilo finxisse crediderim illa quae leguntur II. 680

illud erat tempus quo te pastoria pellis
texit, onusque fuit baculum silvestre sinistrae,
alterius dispar septenis fistula cannis.

Baculus ille silvestris κρανέινον est ἀκόντιον, fistula syrinx. Quam fistulam secum habuisse Phoebum nusquam, concedo, in nostro hymno disertis verbis dicitur — quamquam *tibiae* cantum ante Mercurium nosse se Apollo versu 452 declarat — sed efficiendum esse tale quid ex versibus 514. 15 admodum veri simile mihi videtur.

Verum nusquam narrat poeta Mercurium fistulam abstulisse! — Iterum concedo, non abstulit, sed tantummodo auferre se simulat: συρίγγων ἐνοπὴν ποιήσατο: *sonum fecit fistulae.* Haec enim verba non hoc velle quod vulgo putatur: fistulam fecisse, σύριγγα πήξασθαι Mercurium, id certe non dubium mihi est. „Auffällig — inquit Gemollius — ist die Erfindung der Syrinx ausgedrückt durch συρίγγων ἐνοπὴν ποιήσατο". — Auffällig? Immo dixerim ab huius saltem hymni poeta circumlocutionem istiusmodi expectari non posse. Neque vero quisquam Graecorum si lyram invenisse Mercurium vellet indicare, dicturum fuisse crediderim λύρας φθόγγον ποιήσασθαι τὸν θεόν. Cum Orestes furiis exagitatus mugitum edit, βοῶν φθόγγους ἱέναι recte dicetur. Is

1) Horatius Od. I. 10. 10. Lucian. Dial. deor. 7. 1 de quibus conf. commentatores.

autem inscius illam vocem mittit. Sed qui consulto, per dolum sonitum sive bestiae sive instrumenti imitatur, illum ut *μιμεῖσθαι* ita *ποιεῖσθαι φθόγγον* haud absone quis dicat. Hoc opinor Mercurius fecit. *Συριγμὸν ἐποίησατο, ἐσύριζε* vocem syringis sua voce imitatus. Quid eo dolo lucratus sit, exitus carminis declarat.

Multa restant monenda. Nam quisquis in antiquis hymnis religionis vetustae vestigia obliterata indagare sibi videtur quo altius descendit eo plura deprehendere solet. Sed cautione opus est ne nubes et inania captare dicamur. Quae dixi sufficiunt ut ostendant qua ratione hymnus in Mercurium a poeta mediocri compositus potius quam a diasceuastis conglutinatus esse mihi videatur.

PLUTARCHUS.

Quom. adul. ab amico intern. 74 A.

Opponuntur hic inter se *ἡ θεραπευτικὴ παρρησία* (i. e. ea quae leniter, prudenter, clementer agit atque ita ut revera medicinam afferat ei cui adhibeatur) et .... *ἡ πρακτική*. Potestne absurdius quidquam excogitari? Vel hodierni medici sciunt *non contrarias* sed *plane easdem* res esse quae *θεραπευτικαί* et quae *πρακτικαί* audiant. Sed quid est reponendum? Res ipsa *clamat*, quemadmodum et ii qui artem reprehendendi non callent et tamen censores agunt semper, nunquam leni oratione utuntur sed statim *clamant* et vociferantur. Vides quam sit in promptu emendatio: *κρακτική*. (v. Donati observationes de verbi *clamandi* apud Ter. usu).

Praec. reip. ger. 820 D.

Si nobis utique a civibus nostris decoris aliquid est accipiendum, sufficiat nobis praemium quod parvo constet pretio

ὥσπερ οὐκ ἀργυρίτην οὐδὲ δωρίτην ἀγῶνα πολιτείας ἀγωνιζομένοις.

Repone *τὴν πολιτείαν*, memor utilissimae Cobeti observationis de venusta, quae conspicitur in sententiis qualis est *ὥσπερ ἐν νηΐ τῇ πόλει διαμαχητέον πρὸς τὰ κύματα*, oratione.

J. J. H.

ANNOTATIONES AD AENEIDEM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

(*Continuantur e Vol. XXVI pag.* 181).

Decem iam anni sunt cum in programmate gymnasii Leidensis emendandi artem novis ut mihi quidem videbar argumentis ab eius obtrectatoribus vindicare conatus sum atque ad meam argumentationem illustrandam ac corroborandam emendationes ad decem locos ex Aeneidos libris VII, VIII, IX protuli, unum (VIII. 108) nova interpretatione adhibita explicavi.

Ex illis autem *lecto* pro *tecto* (VIII. 455) Wakefieldum ante me proposuisse postea cognovi, *tuli — pepigi me* (VIII. 144) invita Minerva me excogitasse nunc confiteor, de reliquis vero sententiam tantum temporis intervallum mihi non mutavit. Libelli qui non prostat pauca exemplaria mihi supersunt, quae siquis eius curiosus erit libenter mittam.

Nunc quidem antequam ad locos e libris X—XII nonnulla quae memoratu fortasse haud indigna videbuntur, exponere pergam, ex illis tres coniecturas repetere liceat, ut novis allatis testimoniis eas confirmare atque stabilire coner.

Quod VII. 577 pro *caedis* proposui: *caecus*, aliquem reiecisse memini propterea quod adiectivum ita absolute positum nusquam legeretur, quem nunc conferre iubeo XI. 781:

venatrix unum ex omni certamine pugnae
c a e c a sequebatur,

et XII. 279:

c a e c i que ruunt.

Ad VII. 624 *pars* arcibus *altis: Pulverulentus eques furit:* legendum esse monui, cum censor quidam mihi obiecit, voc. *campis* ἀπὸ κοινοῦ intellegi oportere ita ut urbibus opponeretur, de quibus vs. 629 fit mentio. Quasi vero ista admonitione locum difficillimum iam extricasset! Vehementer vellem addidisset interpretationem non sibi solum, sed etiam aliis satis probabilem. Alius quis, hercle, quid tandem peditibus in arcibus agendum esset rogavit. Docebit eum XI. 463—66, ubi pari modo Turnus copias suas disponit, nisi quod equites primum armari iubet, deinde pedites:

equites, Messapus, in armis
et cum fratre Coras latis diffundite campis.
p a r s aditus urbis firmet turresque capessat,
c e t e r a, qua iusso, mecum m a n u s inferat arma.

Tertius locus est VIII. 627, ubi pro *haud vatum* (alt. lect. *fatum*) *ignarus* corrigendum esse demonstravi: *haud* avium *ignarus*, cl. Od. I. 202: οὔτε τι μάντις ἐὼν οὔτ' οἰωνῶν σάφα ϝειδώς. Ad hanc lectionem comprobandam haud parvi momenti videntur III. 360:

qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis
et volucrum linguas et praepetis omina pennae,

et X. 176:

cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent,
et linguae volucrum et praesagi fulminis ignes,

ad quae Servius observat: *parent* autem est peritissime agnoscuntur. Sed haec satis iam sunto: ad nova transeo.

X. 185:

non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
transierim, C i n y r e, e t paucis comitate Cupavo,
cuius olorinae surgunt de vertice pennae,
crimen, Amor, vestrum formaeque insigne paternae.

Quae ad hunc locum, quo tota Aeneide unus tantum habetur etiam difficilior (IV. 436 sc.), viri docti proposuerunt, enumerare supersedeo: fuse ea Gossravus composuit percensuitque; iam de versibus, quos desperatissimos ille dicit, sententiam quod sciam nondum prolatam aperire liceat. Cupavo galeam gerit pennis olorinis ornatam, quod insigne testatur eum a Cycno ducere

originem; ortae enim sunt ex amore Cycni et Phaethontis, nam constat Cycnum lugentem mortem Phaethontis in olorem esse conversum. Cupavo igitur est filius Cycni, regis Ligurum, cuius historiam narrat Ov. Met. II. 367. De hisce omnibus satis constat inter omnes, sed manet difficultas quid sibi velit nomen *Cinyre,* quod insuper varie in libris mss. traditum est, qui dant: *Cinyrae, Cinire, Cinere, Cycnae, Cunare, Cumare* e. a.

Iam haec statui posse quivis concedet:

1. poetam utique vs. 186—197 (versus duodecim!) uni Cupavoni celebrando insumpsisse, 2. non verisimile videri, eum sollemni compellatione „Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, transierim", unde longior ista laudatio apte proficiscatur, quasi obiter et uno significato nomine alium virum sive Cinyrum sive aliter nuncupatum illi praeposuisse, 3. versum 185 tam propter numerum singularem (nam *te* et *ductor* unum aliquem esse demonstrant) quam propter verba *Ligurum ductor* ad Cupavonem praecipue referendum videri, 4. Servium de nomine *Cupavo* declinando disserere, de Cinyro mentionem facere nullam, unde efficere licet, reliqua versūs huius vocabula nullam ei exhibuisse difficultatem, 5. nomen *Cinyrus* ceteroquin prorsus ignotum esse.

Quae cum ita sint, nulla iam relicta est dubitatio, quin versibus 185 sq. sermo sit de uno homine, unde sequitur in nomine *Cinyre* latere aliquid quod ad Cupavonem pertineat. Quandoquidem autem ille Cycni filius fuit atque versibus sequentibus de ea origine deque patre in olorem converso potissimum agitur, patronymicum Cupavoni accommodatum in scripturas traditas varie corruptum esse arbitror. Qua de causa si non verba, at tamen sententiam loci sic me restituere confido:

non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
C y c n i e, t r a n s i e r i m, paucis comitate Cupavo.

Aeneas ad castra suorum ab hostibus inclusa redit.

261 clipeum cum deinde sinistra
extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
Dardanidae e muris; spes addita suscitat iras;
tela manu i a c i u n t: quales sub nubibus atris e. q. s.

Quod Peerlkampius verba *spes — iaciunt* damnat, iure alii im-

probarunt, Ribbeckius vero argumento non iusto usus, ipsa tela cum clamore iacta gruum per aethera cum clangore volitantium imaginem poetae in mentem vocasse. Recte de comparatione Gossravum iudicare credo, Troianos clamore exsultantes conferri cum gruibus veris tempore ad sedes suas prope Strymonem redire laetantibus, atque verissime addit, criticos non animadvertisse, non volatum aut multitudinem, sed clamorem et cantum h. l. comparari.

Quod tamen idem observat, poetam iam pugnare cum Rutulis Troianos sumere, licet vs. 256 de die modo orto mentio fiat, non credo, nam nihil nunc tale quid indicat praeter verba *tela manu iaciunt,* h. e. ipsa verba quae comparationem turbant. Siquidem poeta id non voluit, sequitur omnia quae ante verba *quales sub nubibus atris* leguntur, pertinere ad Troianorum animos laetitia commotos, itaque mecum si legeris:

tela manu quatiunt:

partes comparationis non male interruptas iam videbis, sed bene omnia procedere: cum gruum crepitu et cantu comparatur clamor Troianorum, quem nova spe bellandi cupidi iam facti tollunt, et strepitus telorum, quae quatiunt ovantes. Cf. X. 762: at vero ingentem quatiens Mezentius hastam, quam vs. 777 stridentem eminus iecit, XI. 767: certam quatit improbus hastam, XII. 442: telum immane manu quatiens.

362 at parte ex alia, qua saxa rotantia late
impulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas insuetos acies inferre pedestris
365 ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci,
aspera quis natura loci dimittere quando
suasit equos, e. q. s.

Variis coniecturis hunc locum Peerlkampius, Madvigius alii sollicitarunt. Ego quidem nil mutare ausim, sed moneo, versus 364 et 365 si ordinem inter se mutaverint, locum melius comparatum fore, quoniam nunc quidem pronomen *quis* longius remotum videtur a nomine quod spectat.

Vs. 633—688 Turnus vana imagine Aeneae ex proelio extractus Ardeam refertur, ita quidem ut *εἴδωλον* in navem se

coniciat, quam fune rupto Iuno celeriter abducit. Magna autem inter viros doctos dissensio est de vs. 661 sq.:

illum autem Aeneas absentem in proelia poscit;
obvia multa virum demittit corpora morti,

quorum Heynius versus in margine a poeta ascriptos esse suspicatur, Peerlkampius delendos censet, contra Ladewigus vs. 663 sq. ab alio illatos esse putat qui sunt:

tum levis haud ultra latebras iam quaerit imago;
sed sublime volans nubi se immiscuit atrae.

Persuasum mihi est, versus 661 et 662, quorum ordo in codd. mss. non constat, e loco suo migrasse atque reponendos esse post vs. 688.

Turnum enim, cum modo litora nando repetere, modo manum sibi consciscere vellet, Iuno continuit, quibus enarratis sequuntur haec:

687 Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo
688 et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
661 illum autem Aeneas absentem in proelia poscit;
662 obvia multa virum demittit corpora morti.

Hunc ordinem si restitueris, vs. 689 sq. demum bene sequi videbis:

at Iovis interea monitis Mezentius ardens
succedit pugnae Teucrosque invadit ovantes.

Postquam igitur versibus 661 sq. suum locum reddidi, vitium in vs. 688 tollere volo. Legitur vs. 687: *labitur alta secans* — quis? Navis scilicet. At vero Turnum nunc putaveris, quia de nave dudum nulla facta est mentio: corrigas quaeso in vs. 688: *et ratis*, cl. vs. 678, ubi ultimum dicta est. Denique in vs. 661 praetulerim: *poscens*, cl. X. 514:

latumque per agmen
ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
caede nova quaerens.

Liger Aeneam ante proelium dictis superbis lacessit.

vesano talia late
dicta volant Ligeri: sed non et Troius heros
585 dicta parat contra, iaculum nam torquet in hostem.

Wagnero verba *contra* — *hostem* glossema visum est neque aliter

Peerlkampio, sed locum satis iam emendatum fore arbitror, si pro *nam* scriptum erit: i a m.

Pertinacia, qua Gossravus ordinem versuum 717 et 718 in codd. traditum servat, quamquam iam Scaliger aliique summi acuminis homines eo ordine disposuerunt ut ante vs. 714 legerentur, rem ridiculam mihi in mentem revocat, cuius olim puer testis fui. Legebamus autem in scholis Germanicis carmen illud notissimum, quo infausti amores equitis Toggenburgii flebiliter canuntur, atque unus e nobis, ieiunus sane puer, modo versus recitabat quibus ille redux e bello casulam habitasse narratur unde coenobium aspicere posset in quo puella, quam deperibat, monacha degebat.

Blickte nach dem Kloster drüben,
Blickte stundenlang
Nach dem Fenster seiner Lieben,

ista recitans ad finem paginae pervenerat, qua versa sine ulla animi perturbatione perrexit:

Und recket die Zunge!

Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως; inter condiscipulos. Quid autem factum erat? Per errorem duo folia pro uno verterat, quo facto in medium carmen „Der Handschuh" eiusdem poetae imprudens erat delatus atque molliculo amatori artes tigridis rabidi attribuerat! Sane utriusque mores aeque ignorabat. Similiter autem loco Vergiliano Mezentius, missilibus undique lacessitus, cum apro a Gossravo confunditur:

ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
dentibus infrendens, et tergo decutit hastas,

quae verba nimirum pertinent ad aprum, de quo vs. 707—714 sermo est.

Mezentius propter magnitudinem ingentem cum Orione comparatur atque

769 huic contra Aeneas, speculatus in agmine l o n g o,
obvius ire parat.

Madvigius de hac lectione haec disputavit: „Hic quidem confidenter dico, perversam esse agminis longi appellationem, quae longam aliorum post alios incedentium seriem significat, rem

ab hoc loco alienam scriptumque a poeta puto, quod in codice Minoraugiensi est *longe*, eo quidem magis, quod in R a prima manu est LONG."

Quamquam Ribbeckio id persuasit, scripturam *longo* bonam esse' opinor. Monitum velim, a vs. 762 usque, ubi Mezentius inducitur, maxime proceritatem eius a poeta legentibus inculcari: quantus Orion est, talis se vastis infert Mezentius armis. Cum tanto viro Aeneas manus vult conserere, ubi eum speculatus est, h. e. animadvertit, in agmine longo, h. e. procul supra ceteros eminentem, propter magnitudinem corporis conspicuum quamvis multis pugnantium ordinibus ab Aenea remotum discretumque; verba igitur *in agmine longo* ipsa quoque proceritati Mezëntii celebrandae inserviunt. Quapropter qui vulgatam lectionem retinuerunt, iure retinuisse censeo.

Post filii mortem Mezentius quamvis vulneratus in pugnam redit, quem cum Aeneas animadvertit, laetitiam paucis verbis significat et hasta infesta ad eum accedit. Mezentius autem exclamat:

'Quid me erepto, saevissime, nato
terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.
nec mortem horremus nec divom *parcimus* ulli.
desine: nam venio moriturus et haec tibi porto
dona prius.'

Qui vs. 880 interpretantur, dant: neque mortem timeo nec diis parco i. e. *deos curo*, quod quomodo e verbis eliciant ego non video neque credo. Peerlkampius iam verba *nec d. p. ulli* pro additamento hominis habebat, qui, quid ipse vellet, ignoraret, atque delenda putabat, neque Ribbeckio placuit vulgata lectio, nam ascripsit: 'vide an *pascimur* contemptore divum dignum sit.'

Fuit cum totum versum huc male migravisse crederem et fortasse post vs. 900: hostis amare, quid increpitas mortemque minaris? esse reponendum, sed cum post multos annos hasce annotationes scripto mandare decernerem, verba *nec d. p. ulli* neutro loco probabilem interpretationem admittere atque emendatione, non traiectione egere intellexi. Ergo quod in mentem mihi venit, aperiam.

Aeneas cum Mezentium videret appropinquantem exclamaverat:

sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo!

ad quae Mezentius ea verba respondit, quae supra descripsi atque ita explicanda esse puto: Interfecto filio quid iam me territare conaris deos tuos invocando? Via una, qua me perdere posses, illa fuit quam ingressus es sc. filium meum necando: iam nullum est malum quod mihi accidere possit

nec mortem horremus nec divom *pangimus* ulli,

h. e. neque mortem timeo nec pactione aliqua mihi tutelam firmare volo, ut tu fecisti, sed sponte morior, uni dolori filii interempti concedens. Cf. VIII. 143:

his fretus non legatos neque prima per artem
tentamenta tui *pepigi*: me, me ipse meumque
obieci caput et supplex ad limina veni.

XI. 72. Funus Pallantis ab Aenea instructum ad Evandrum dimittitur.

tum geminas vestes auroque ostroque rigentes
extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
fecerat et tenui telas discreverat auro.
harum unam iuveni supremum maestus honorem
induit arsurasque comas obnubit amictu,
multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
aggerat, et longo praedam iubet ordine duci.
addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem.
vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
inferias, caeso sparsurus sanguine flammas,
indutosque iubet truncos hostilibus armis
ipsos ferre duces inimicaque nomina figi.
ducitur infelix aevo confectus Acoetes,
pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora,
sternitur et toto proiectus corpore terrae.
ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
post bellator equus positis insignibus Aethon
it lacrimans e. q. s.

Ribbeckius vs. 80 uncis inclusit, quippe quem poeta deleturus fuisse videretur, ut cuius vice vs. 78 sq. et vs. 83 sq. fecisset. Minime

credo: versus tantum de loco suo deturbatus est, quem si post vs. 77 reposueris, nihil iam abundare, immo ita demum locum bene comparatum esse videbis. Scilicet nunc quidem, postquam Aeneam vestem alteram iuveni induisse, altera caput eius velavisse legimus, inconcinne sequitur: multa*que praeterea* L. p. p. aggerat, quasi permulta iam dedisset. Contra si vs. 80 seriem donorum aperiet, èt spolia insignissima, ut par est, primum nominatim enumerata erunt èt hunc versum apte excipient verba: multaque praeterea L. p. p. aggerat, h. e. aggerit, auget.

Vs. 78 sq. vice versus 80 fungi posse vehementer nego, nam illis spolia minoris pretii ac varii generis significata sunt, cum vs. 80 equos et tela denotat, spolia primaria dignaque quae suo nomine indicentur; neque vs. 83 sq. idem quod vs. 80 dictum est repetunt; nempe vs. 78—80 sermonem esse credo de spoliis ab ipso Pallante reportatis, deinde vero poetam ad ea transire, quibus insuper Aeneas de suo funus prosecutus est.

Versus autem 88, qui h. l. ineptus est, ut alii ante me viderunt, dona illa honoraria exordiri atque ante vs. 81 restituendus esse mihi quidem videtur, quo facto post verba *iubet ordine duci* idonee sequitur: *ducunt et* e. q. s. Ordo igitur iustus ac legitimus hic est: vs. 77, 80, 78, 79, 88, 81 cet.

Turnus insimulationes Drancis refellens et alia et haec dicit:

438 ibo a n i m i s contra, vel magnum praestet Achillem
factaque Volcani manibus p a r i a induat arma
ille licet.

Ut voc. *animis* ex *omnis* corruptum esse credam èt verba quae continuo sequuntur me inducunt èt huius libri vs. 504:

solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.

Nimirum VI. 95: 'contra audentius ito' traditam lectionem non tuetur.

Versu sequenti adiectivum *paria* vim orationis haud parum imminuit, verba *facta Volcani manibus* satis superque significant quae arma Turnus dicat, cum praesertim modo Achillem nominaverit. Vergilium scripsisse conicio: P a r i s, quo nomine etiam VII. 321 (Paris alter) Aeneas denotatur, ut XII. 12 ignavi Aeneadae, et XII. 99 Turnus precatur: da sternere corpus — semiviri Phrygis.

Itaque hoc loco nomen restituo, quod alibi nuper H. L. Jones v. d. sustulit (Cf. Class. Rev. 1908 p. 180, ubi Aen. X. 705: *parit*; *Paris* proposuit).

Diana lamentatur mortem Camillae instantem.

vellem haud correpta fuisset
militia tali conata lacessere Teucros:
586 cara mihi comitumque foret nunc una mearum.

Gossravus ad l.: „h. e. nisi hoc bello nefando esset correpta atque ipsa peccaret (cf. 243, immo 842!), Troianos sanctos et diis acceptos hostili animo aggressa, cara mihi comes et immortalis maneret nympha." Vir doctus quamquam iure Peerlkampii versus delendi consilium redarguit, ultimum versum interpretando distorquet: non versum explicare licet ut ille fecit, sed: cara mihi foret et una comitum mearum maneret, quod ferri non potest, nam Camilla haud minus cara Dianae est quam ante fuit, id quod reliqua oratio eius satis comprobat, quae tota plena est curae comitis suae iamiam moriturae.

Legendum autem est pro *cara*: sacra, cf. VI. 484: Cererique sacrum Polyphoeten (Serv.: sacrum est sacratum: nomen pro participio), X. 316: Inde Lichan ferit — tibi, Phoebe, sacrum, XI. 533: unam ex virginibus sociis sacraque caterva, XI. 721: accipiter — sacer ales (Serv.: sacer ideo quia est Marti consecratus), XI. 768: forte sacer Cybelae Chloreus.

640 Catillus Iollan
ingentemque animis, ingentem corpore et armis
deiicit Herminium, nudo cui vertice fulva
caesaries nudique humeri, nec volnera terrent;
tantus in arma patet.

Hunc locum relegenti numquam non verba *tantus in arma patet* non suum locum obtinere mihi videntur.

Servii annotatio est: „tantus id est tantum patebat in vulnera, id est in hostilia tela totus patebat", atque sane hoc poeta voluit, Herminium qua erat corporis magnitudine totam eam opposuisse telis hostium eo quod neque caput galea neque lorica humeros defendere dignatus esset. Si *totus in arma patet* legeretur, non esset quod me quidem offenderet; Ribbeckius

sane e Servii annotatione fortasse triplicem lectionem eliciendam esse ascripsit: *tantus in arma, tantum in tela, totus in arma.* Nunc vero, cum *tantus in a. p.* legitur, verba nimis remota sunt a vs. 641, quo Herminii proceritas, quam spectant, memoratur; accedit quod verba *deicit H.* descriptionem viri moleste interrumpunt.

Quibus consideratis nescio an duo hemistichia locum inter se mutare oporteat ita:

Catillus Iollan
ingentemque animis, ingentem corpore et armis,
(tantus in arma patet, nudo cui vertice fulva
caesaries nudique humeri, nec volnera terrent)
deicit Herminium.

Arruns precatur ut sibi permittat Apollo occidere Camillam, etiamsi inglorius deinde in patriam sibi sit reditus. Sequuntur:

audiit et voti Phoebus succedere partem
mente dedit, partem volucres dispersit in auras:
sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
adnuit oranti; reducem ut patria alta videret,
non dedit, inque notos vocem vertere procellae.

Peerlkampius vs. 796—8 eicit, quod Servius versus non explicet, quod sine damno absint, quod post vs. 590 et 759 maxime langueant, quod ipsa oratio non sit venusta. Quibus argumentis hoc gravissimum addo, verba *inque notos vocem vertere procellae* vel maxime interpretatorem coarguere, qui verborum *partem volucres dispersit in auras* metaphrasin exhibuit prorsus ineptam, nam Vergilium umquam scripsisse, procellas vocem in notos h. e. ventos vocem in ventos vertisse, credant alii.

XII. 53. Turnus, quem Latinus a certamine deterrere conatur, eius consilium reicit.

longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
feminea tegat et vanis sese occulat umbris.

Alii verbi *occulat* subiectum intellegunt Aeneam, alii deam matrem, quam ambiguitatem ut tolleret Peerlkampius post Schraderum legendum esse monuit: *ut* vanis. Praestare videtur pro *sese* scribere: secum.

172 illi ad surgentem conversi lumina solem
dant fruges manibus salsas, et tempora ferro
summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

Scribas quaeso: *tergora*, quod et adiectivum *summa* suadet et id quod in Servii annotatione est: „obliquum etiam cultrum a fronte usque ad caudam ante immolationem ducere consueverant."

Totus Troianorum exercitus castra relinquit.

444 tum caeco pulvere campus
miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus.

Quin sit rescribendum: *caelo* vix dubito, cl. XII. 407: iam pulvere caelum stare vident, Iuven. 2. 25: quis caelum terris non misceat et mare caelo, 6. 284: clames licet et mare caelo confundas.

Uxoris morte cognita

it scissa veste Latinus
610 coniugis attonitus fatis urbisque ruina,
canitiem immundo perfusam pulvere turpans;
multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Aenean, generumque adsciverit ultro.

Vs. 612 sq. tantum in codd. nonnullis deterioribus inveniuntur et Peerlkampio monente a Ribbeckio eiecti sunt utpote e XI. 471 sq. male h. l. repetiti. Gossravus fere invitus eos retinuit, cuius verba sunt: „Neque bene finitur narratio participio praesentis, quale est *turpans*. Cf. III. 300. Recte igitur Peerlkampius, qui versus abiicit, *turpans* mutavit in *turpat*. Quod si esset in Mss., etiam nos cum Forbigero uncis includeremus."

Servius autem ad III. 300 observat, raro apud Latinos versum participio finiri, apud Graecos vero vitiosissimum esse, de qua re Ruhnk. (Dict. Ov. Her. 4. 28) haec addidit: „Sunt tamen pluscula exempla apud Ov. Hac Ep. 154, Ep. 10, 12. 11, 126. et aliis locis, quamvis illa observanda potius sint quam imitanda. Broukh. ad Tibull. III. 4. 46."

Nihilominus editores, exemplum Peerlkampii et Ribbeckii secuti, versus fere delent sed non illi obsequuntur ut *turpat* pro participio recenseant. Hoc tamen ferri non potest, nam non

bene finiri narrationem participio praesentis iure Gossravus monuit, licet participia in fine versuum, qui non clausulae vice funguntur, apud Vergilium quoque non desint.

Locum a poeta sic constitutum fuisse suspicor:

609 it scissa veste Latinus,
611 canitiem immundo perfusam pulvere turpans,
610 coniugis attonitus fatis urbisque ruina.

Ista clausula narrationis aptissima est et versus, qui nunc in libris signa lugentis, vestem scissam et crines pulvere foedatos, moleste interrumpit, iam opportune condicionem miserandam viri complectitur. Credo similitudinem litterarum priorum utriusque versus scribam in errorem induxisse ut versum 610 prius exararet, deinde versum 611 omissum adderet, quo facto nescio quis narrationem participio *turpans* male claudi ratus duos versus appinxerit ut istam turpitudinem tolleret.

AD HORAT. SAT. II. 6. 46.

Poeta ubi suam cum Maecenate necessitudinem consulto extenuat, non de rebus gravioribus illum secum locutum esse dicit, sed tritos sermunculos conseruisse

et quae rimosa bene deponuntur in aure.

Epitheton *rimosa* Orellius haud dubie recte interpretatur: „quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius, ex Terentiano illo Eun. 1. 2. 25: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo*", neque aliter Kiessling locum intellegit, qui *bene* 'ohne Gefahr' — *rimosa auris* 'ein indiskretes Ohr' vertit addito loco Terentiano: idem observat, contrarium esse *tutae aures: depone tutis auribus* Od. I. 27. 18.

At Lucianus Muellerus explicationem istam respuit neque quicquam versum Terentianum ad locum nostrum pertinere contendit: „vielmehr steht *rimosa* wie *patulas — aures* Ep. II. 2. 105 (vgl. Ep. I. 18. 70) von gesunden, mit der natürlichen Hörkraft begabten Ohren; ähnlich *purgatam — aurem* Ep. I. 1. 7, *auribus — puris* Prop. III. 4. 12. Gegensatz *obtusus, obturatus, hebes.*"

Vereor ne Muellerus, ista cum conscriberet, perduci se passus

sit cupiditate nimia aliquid novi, quod a vulgari interpretatione discederet, in medium proferendi neque magis mihi probantur cetera: „gemeint sind also mit *quae* u. s. w. alltägliche Kleinigkeiten, wie man von solchen zu jedem beliebigen Menschen, der hören kann, spricht." Non hercle vero! Adiectivo *rimosus* semper et ubique notionem vitiosi, mendosi, noxii inesse arbitror et in Georgii lexico s. v. bene legi: „ritzige Ohren, Ohren eines Schwätzers, der nichts bei sich behalten, verschweigen kann."

Ut autem saepe factum est ut ex eo quod quis quamvis minime probabiliter de aliquo loco disputavit, quasi nova quaedam lux oreretur, qua adiutrice eum sive denique iam recte intellegere sive emendare possemus, ita hic quoque e verbis, quae Muellerus addit, demum mihi patuit quid tandem scripserit Horatius. Addit enim: „Wie hätte wohl Horaz in dieser zunächst für Maecenas bestimmten Satire sich als unzuverlässigen Schwätzer hinstellen mögen?" Iusta sane observatio est, nam in promptu est ad *rimosa — in aure* intellegere: *mea* vel: *qualis mea est*, quamquam Horatius nimirum voluit res eiusmodi, quas homini quamvis loquacissimo sine ullo periculo concredere possis, id quod ita demum ei reddideris, si levissima mutatione mecum scripseris:

et quae rimosa bene deponantur in aure.

P. H. D.

TENTATUR LOCUS ARISTOPHANIS.

Acharn. 338 Chorus:

ἀλλὰ νυνὶ λέγ' εἴ σοι δοκεῖ, τόν τε Λακε-
δαιμόνιον αὐτὸν ὅτι τῷ τρόπῳ σοὔστι φίλος·
ὡς τόδε τὸ λαρκίδιον οὐ προδώσω ποτέ.

Quod in *Vindiciis Aristophaneis* proposui ἀντίπαλον ᾧ eius libelli censori languere fortasse merito visum est. Postea mihi venit in mentem poetam dare potuisse αὐτίχ' ὁποίῳ, quorum vocabulorum posterius iam placuit Blaydesio, prius autem aptissimum est in ore impatienter iubentis.

H. v. H.

AD GNOMOLOGIUM EPICUREUM VATICANUM.

SCRIPSIT

J. H. LEOPOLD.

Idem ille codex Vaticanus gr. 1950, qui solus Antonini commentarios integros nobis conservat, ff. 401v.—404 corpus quoddam sententiarum Epicurearum continet; quae cum maiorem partem aliunde notae non sint, vix opus est monere et hanc celeberrimi codicis partem quantivis pretii a viris doctis aestimatam esse. Primus invenit C. Wotke et inventum suum statim communicavit cum viro hac in re principe, Usenero, qui novum ἕρμαιον edidit, emendavit, explicavit in Studiis Vind. X (1888) p.p. 175—201; simul p.p. 202—210 Th. Gomperz coniectanea sua et animadversiones adiunxit. Tum H. Weil (Journal des Savants 1888 p.p. 657 seqq.) inventum Useneri celebravit et contextum passim retractavit, necnon U. de Wilamowitz in Commentariolo Grammatico III p.p. 13 seqq. unum alterumque locum recensuit, denique conferri potest E. Thomas Hermes XXVII pp. 22—35. Ad ea, quae summi viri excogitaverunt, pauca adnotare liceat.

5. *Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ Φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως· ὅπου δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν.* Cf. apud Diog. Laert. *Κύριαι δόξαι* 5.

Laudat Usener (p. 178) auctorem gnomologii, quod sententia, quae etiam apud Diog. Laert. corrupte tradita est, in brevius redacta et paululum immutata satis aptum sensum effecerit. Tamen ingenue fateor me non perspicere, quomodo is, qui verba supra allata conflaverit, crimen tautologiae effugere possit. Et

tamen fieri potest, ut sic quoque Vaticanus aliquid conferat ad textum Diog. Laert. constituendum. Etenim rationem satis violentam, qua Us. ultima verba Laertii restituere conatus est: *ὅτῳ δ' ἓν τούτων μὴ ὑπάρχει οἷον ζῆν φρονίμως, καὶ καλῶς καὶ δικαίως ὑπάρχει, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν*, et ob verborum structuram et imprimis ob hanc causam accipere nolim, quod id agitur, ut demonstretur voluptatem a virtutibus separari non posse (cf. Epic. fr. 506 seqq.), at minime virtutes inter se seiungi non posse.

Igitur ad contextum qualem constituerunt Gassendi et Cobet redeundum, qui et alia verba et illud *τοῦτο* utpote interpolatum sustulerunt? Suadente gnomologio Vaticano iam de lacuna cogitare malim in hunc modum supplenda: *ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐ ζῇ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως· ⟨ὅτῳ δὲ μὴ τὸ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως⟩ ὑπάρχει, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.*

14. *Γεγόναμεν ἅπαξ, δὶς δὲ οὐκ ἔστι γενέσθαι· δεῖ δὲ τὸν αἰῶνα μηκέτ' εἶναι· σὺ δὲ οὐκ ὢν τῆς αὔριον ⟨κύριος⟩ ἀναβάλλῃ τὸ χαῖρον· ὁ δὲ βίος μελλησμῷ παραπόλλυται καὶ εἷς ἕκαστος ἡμῶν ἀσχολούμενος ἀποθνήσκει.* Cf. I. Stob. floril. XVI. 28.

Exsultat Us. p.p. 179—180, quod cod. Vat. eximiam lectionem *τὸ χαῖρον* pro eo, quod apud Stobaeum exstat *τὸν καιρὸν* conservavit. Tamen valde dubito, num apta sit hic notio *τὸ χαῖρον* et num revera natura humana laetitiam in posterum differre studeat; porro cum in seqq. cunctatio exagitetur, lectionem Stobaei in Vaticanum quoque recipere longe malim.

In ultimis verbis cum neque Stob. illud *εἷς* agnoscat neque locus emphasi esse videatur, de dittographia ϵICϵK cogitare in promptu est.

15. *Ἦθη ὥσπερ τὰ ἡμῶν αὐτῶν ἴδια τιμῶμεν, ἄν τε χρηστὰ ἔχωμεν καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ζηλώμεθα, ἄν τε μή, οὕτω χρὴ καὶ ⟨τὰ⟩ τῶν πέλας, ἂν ἐπιεικεῖς ὦσιν.*

Contextum dedi, qualem post Usenerum constituerunt Weil et Wilamowitz. Quid autem sibi volunt verba prima? Audi Usenerum: „Unser Charakter unterliegt wie unser Eigentum einer Schätzung", tum Wilamowitz: „suum quisque genium colimus, qualiscunque est et aliis videtur. Iubet nos sapiens et humanus

magister idem caeteris praestare hominibus, modo probi sint". Ne post has quidem explicationes verba graeca plane assequor, in quibus vel hoc statim offendit, quod bonis moribus non invideri sed detrectari solet. Itaque cum sententia proxime antecedens claudatur voce ἀποθνΗCΚЄΙ, de dittographia cogitare, utique vocem molestam **ΗΘΗ** miro modo in exordio sententiae collocatam omnino tollere malim, quo facto sententiam et simplicem et revera profundam adipiscimur.

17. Οὐ νέος μακαριστός, ἀλλὰ γέρων βεβιωκὼς καλῶς· ὁ γὰρ ἐντὸς ἀκμῆς πολὺς ὑπὸ τῆς τύχης ἑτεροφρονῶν πλάζεται· ὁ δὲ γέρων καθάπερ ἐν λιμένι τῷ γήρᾳ καθώρμικεν τὰ πρότερον δυσελπιστούμενα τῶν ἀγαθῶν ἀσφαλεῖ κατακλείσας χάρχκι.

Quidni cum Vaticano ὁ γὰρ νέος ἀκμῇ legamus? Et quidni cum eodem ἀσφαλεῖ κατακλείσας χάριτι, cum toties moneat Epicurus, ut grato animo bonorum peractorum recordemur, e.gr. Epist. III. 122 ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων.

41. Γελᾶν ἅμα δεῖν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ οἰκονομεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς οἰκειώμασι χρῆσθαι.

Recte sic coniunxerunt Vaticanus, Gomperz, Weil. Confidenter tamen scribe δεῖ et de hoc vitio in cod. Vat. obvio vide M. Antonin. XI. 34 et quae in praefatione p. IV. adnotavimus.

45. Οὐ κόμπου οὐδὲ φωνῆς ἐργαστικοὺς οὐδὲ τὴν περιμάχητον παρὰ τοῖς πολλοῖς παιδείαν ἐνδεικνυμένους φυσιολογία παρασκευάζει, ἀλλ' ἀφόβους καὶ αὐτάρκεις καὶ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς, οὐκ ἐπὶ τοῖς τῶν πραγμάτων μέγα φρονοῦντας.

'Αφόβους Usener, ἀθορύβους Gomperz, cf. etiam Metrodori fr. 48 ed A. Koerte. Tamen cum appareat superbiam et iactationem exagitari, satis arridet lectio Vaticani ἀλλὰ σοβαροὺς i. e. ἀλλ' ἀσοβάρους, modo legitima sit vocis forma, cui tamen comparari potest ἀρρύπαρος et fortasse ἀφλύαρος.

46. Τὰς φαύλας συνηθείας ὥσπερ ἄνδρας πονηροὺς πολὺν χρόνον μεγάλα βλάψαντας τελείως ἐκδιώκωμεν.

Vox ἄνδρας mirifice languere mihi videtur, tentavi ἄνθρακας i. e. ulcera mala, ut sententia quoquomodo revivisceret aliquantum.

51. σὺ δὲ ὅταν μήτε τοὺς νόμους καταλύῃς, μήτε τὰ καλῶς ἔθη κείμενα κινῇς, κ. τ. ἑ.

Quidni cum Vaticano τὰ καλῶς ἔθει κείμενα.

63. Ἔστι καὶ ἐν λιτότητι μεθόριος, ἧς ὁ ἀνεπιλόγιστος παραπλήσιόν τι πάσχει τῷ δι' ἀοριστίαν ἐκπίπτοντι.

Pro lectione Vaticani καθάριος Usener μεθόριος, Gomperz μεθόριον substituit; tamen ne sic quidem illud ἧς intellego. Adde, quod in lectione Useneri neque emendatio μεθόριος placet utpote nimis violenta, neque verba illa ἐν λιτότητι, pro quibus genetivum casum potius exspectas. Itaque suspicor substantivum generis feminini in initio excidisse, ad quod pronomen ἧς respicit.

Ad vocem καθάριος cf. Horatianum illud: *Pauperies inmunda* etqseqq.

Rogat Usener in Studiis Vindob. XII. (1890) p. 1, ut quicunque in gnomologiis pervolvendis in Epicuri nomen inciderit, inventa sua, etiamsi res aliunde notas contineant, publici iuris facere velit. Itaque viro summo obsecutus addo in codice Darmstadtino 2773 in mediis Antonini fragmentis f. 353ᵛ haec legi: Ἐπικούρου· ἐνύπνια οὐκ ἔχουσι φύσιν οὐδὲ μαντικὴν δύναμιν, ἀλλὰ γίνεται κατὰ ἔμπτωσιν εἰδώλων: σαρκὸς φωνὴ τὸ μὴ πεινῆν, τὸ μὴ ῥιγοῦν· ταῦτα γὰρ ἔχων τις καὶ ἐλπίζων ἕξειν καὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας μαχέσαιτο. Quae sententiae si cum sentt. 24 et 33 cod. Vaticani comparantur, apparet textum Darmstadtinum, praeterquam quod de suo duas novas lacunas ἔχ⟨ει θείαν⟩ et τὸ μὴ πεινῆν, ⟨τὸ μὴ διψῆν⟩, exhibet, cum Vaticano in corruptela καὶ pro κἂν ⟨Διὶ⟩ conspirare. Quae res nescio an aliquid faciat ad diiudicandam veterem illam et Antonini interpretibus notissimam quaestionem de ratione, quae intercedat inter Vaticanum et Darmstadtinum codicem.

ANIMADVERSIONES CRITICAE

AD

DIONEM CHRYSOSTOMUM [1]).

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Orat. I 58: Commemorat orator Hesiodum ἐν ὄρει τινὶ τῆς Βοιωτίας αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν Μουσῶν. In fine suppleverim: ᾀδουσῶν. Hinc sua habet Maximus Tyrius Diss. XXXVIII 2 p. 447: ἐπεὶ καὶ Ἡσίοδον τί οἰόμεθα ποιμαίνοντα περὶ τὸν Ἑλικῶνα ᾀδούσαις ταῖς Μούσαις ἐντυχόντα — εὐθὺς ᾄδειν· quem Maximum itidem memorem fuisse vides eorum quae apud Dionem legerat Orat. LXXVII 1 ταῖς Μούσαις ἐντυχὼν καὶ μαθητὴς γενόμενος.

Orat. I 78: θρόνῳ ... διαθέσει χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ ἠλέκτρου καὶ ἐβένου καὶ παντοδαπῶν χρωμάτων πεποικιλμένῳ. Num forte praestat χρημάτων? Anceps haereo.

Orat. II 1: οἱ δὲ αὐτοὶ λόγοι οὗτοι, insiticium est id quod est αὐτοί. Ὁ λόγος οὗτος saepissime recurrit, veluti Orat. I 48, II 40, XII 75 et ubi non? Etiam Orat. I 38 verosimiliter

1) Has dum plagulas corrigo, simul accipio dissertationem *de Iacobo Geelio philologo classico*, quam perendie in Universitate Libera Reformata defensurus est A. G. Wientjes. In opusculo quod doctus adulescens et iamiam doctissimus futurus mihi peramanter misit ut cognoscerem, inde a pag. 66 usque ad pag 113 maxima cura fuit examinare quid Geelius contulerit ad Dionem melius intellegendum. Libellum de meliore nota commendo tum iis qui Geelium propter reliqua merita didicerunt diligere et admirari, tum Dionis lectoribus, qui ex Arnimii editione quantumvis praestanti tamen de Geelio iudicare non poterunt, qualis ille vir fuerit. Scr. Ips. Kal. Decembr. A. 1909.

rescribi debebit *ζηλωτὰς ὁ λόγος οὗτος ἀποφαίνεται*, cum libri *αὐτοὺς* habeant. In illa secunda oratione nescio quomodo interpolationes pullulant, veluti § 9: *ἀρέσκει σοι τοῦ Ἡσιόδου (τὰ) μεγαλοπρεπῶς εἰρημένα*, ubi praeterea articulus excidit; § 15: *οὐδὲ παιδείας φαυλοτέρας ἐπιτετύχηκα ὑπ' Ἀριστοτέλους ἢ ἐκεῖνος ὑπὸ Φοίνικος τοῦ Ἀμύντορος φυγάδος ἀνδρὸς καὶ διαφόρου τῷ πατρί·* § 22: *τὴν στάσιν τῶν βασιλέων τοῦ τε Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Ἀχιλλέως*, sed hoc postremum Herwerdenus iam observavit *Mnem.* 1894 p. 128; § 33: *Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ κάετε*, dele proprium nomen ut ex trochaico versu senarius exeat; § 62: *ὁ Ἰώνων ποιητὴς Ἀνακρέων*, ubi delendum proprium poetae nomen, sicuti § 4 Parium poetam simpliciter nominavit, non addito Archilochi nomine proprio; § 79 *τὴν πατρίδα* Aristotelis omnes satis noverant itaque non opus fuit addere: *Στάγειρα τῆς Ὀλυνθίας οὖσαν*, sed Reiskius hoc iam vidit. Sunt alibi apud Dionem eiusmodi interpolationes multo rarius obviae, veluti Orat. VII 94: *τὸν Πριάμου τοῦ βασιλέως υἱὸν*.

Orat. II 23: *ἐδυνήθη μετακαλέσαι καὶ μεταβαλεῖν Ὀδυσσεύς*. Satis apud me constat alterumutrum verbum interpolatum esse.

Orat. II 28: *κιθάρᾳ ἢ λύρᾳ*, itemque § 29 Arnimius alterum vocabulum e textu expulit. Equidem ampliandum censeo, nam recurrit Orat. LXX 3: *κιθάραν ἢ λύραν*, quod illic sine animadversione Arnimius dimisit. Cf. Anaxilas ap. Athen. IV 183 B.

Orat. II 54: *τὰς βασιλικωτάτας ἀρετὰς τήν τ' ἀνδρείαν καὶ (τὴν) δικαιοσύνην*. Articulus inserendus est, uti vides.

Orat. II 64: *τὸν βασιλέα τῶν πάντων Ἑλλήνων*. Dio Agamemnonem *τῶν Πανελλήνων* regem appellavit.

Orat. III. 1: *ὡς οὐκ ἀλλαχόθεν γιγνόμενον τὸ εὐδαιμονεῖν ἀπὸ χρυσωμάτων ἢ πόλεων ἢ χώρας ἢ ἄλλων ἀνθρώπων*. Quid latet? Num forte *λήρων*?

Orat. III 30: *ᾧ γ' ἔνεστι καὶ τὰ ἀδύνατα δοκοῦντα ποιῆσαι*

δυνατά, εἰ βούλοιτο πεζεύεσθαι μὲν τὴν θάλατταν, πλεῖσθαι δὲ τὰ ὄρη, τοὺς δὲ ποταμοὺς ἐκλείπειν ὑπ' ἀνθρώπων πινομένους. Arnimius εἰ βούλοιτο seclusit, Wilamowitzius etiam reliqua usque ad πινομένους. Equidem rescripserim: εἰ βούλει = *verbi causa*, quo facto reliqua omnia tuto servari poterunt.

Orat. III 31: ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, omnino satis est, neque opus est addere ipsius Xerxis nomen; sic Orat. IV 113 Sardanapali nomen non adscriptum est.

Orat. III 38: ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο οἶδα ὅλως γε, εἰ βασιλεύς ἐστι τὴν ἀρχὴν οὐδεμιᾶς πόλεως ἢ κώμης. Praestare dixerim: οὐδὲ μιᾶς. Illud τὴν ἀρχὴν οὐδὲ (μηδέ) omnino frequens est apud Dionem.

Orat. III 41: ὥς ποτε προσεῖπεν 'Απόλλων τὸν Σικυώνιον τύραννον, εἰ καὶ πολλὰς μὲν ἔχοι τιάρας, πολλὰ δὲ σκῆπτρα ὑπακούοιεν αὐτῷ. Quid est illud ὑπακούοιεν? Intelligam: ὑπάρχοι.

Orat. III. 52: οὐδὲ τοὺς θεοὺς ἀναθήμασιν οἴεται χαίρειν τῶν ἀδίκων, παρὰ μόνων δὲ τῶν ἀγαθῶν προσίεσθαι τὰ διδόμενα. In tribus codicibus non hoc legitur, sed παρὰ μόνων δὲ τῶν θεῶν, unde Geelius exsculpsit: τῶν ὁσίων. Comprobavit hoc Bakhuizenius Vandenbrinkius in menstruo opere *de Gids* 1841 p. 166 laudato Plat. Legg. IV 716 E: μάτην οὖν περὶ θεοὺς ὁ πολύς ἐστι πόνος τοῖς ἀνοσίοις, τοῖς δὲ ὁσίοις ἐγκαιρότατος ἅπασι.

Orat. III. 63: τοῖς ἐπιβάταις ἔξεστιν ἀμελεῖν μηδὲ ὁρᾶν τὴν θάλατταν. Supplendum est: πρὸς τὴν θάλατταν· vide modo sequentem paragraphum.

Orat. III 68: ἡ ψυχὴ δὲ πάσας μὲν φροντίδας φροντίζει, πάσας δὲ ἐπινοίας σκύλλει. Geelius correxit κυκλεῖ et Cobetus ei adstipulatus est; Herwerdenus maluit κυλίει rescribere; ego autem de forma κυλίνδει cogitaram. Rem alii diiudicent.

Orat. III 69: τὸ μὲν σῶμα παρούσης αὐτὸ μόνον αἰσθάνεται τῆς ἀλγηδόνος. Notabile illud αὐτὸ μόνον. Cf. Orat. XX 23: εἰ μὲν αὐτὸ τοῦτο βουκόλος καὶ ἰδιώτης ἔτυχεν ὤν. Orat. XXXVIII 24: πότερον ἔργῳ καὶ πράγματι δοθησομένων ἢ περὶ ὀνόματος αὐτὸ

μόνον ἐστὶν ὑμῖν ἡ μάχη; Orat. LVI 4: *τοὺς αὐτὸ τοῦτο τῶν ἀνθρώπων ἄρχοντας*. Orat. XLI 5: *ὅσοι μὲν αὐτοὶ πολῖται γεγόνασι*, fortasse erunt qui malint *αὐτοπολῖται*, quemadmodum legitur in Xenoph. Hell. V 2. 14. Cf. Cobet. Var. Lect. p. 285.

Orat. III 88: *τὸ μὴ ἀδικεῖσθαι ῥᾳδίως ὑπὸ τούτων οἷς ἂν συμβάλωσιν*. Lege: *ὑπὸ τῶν*· Ab *iis*, non ab *his*.

Orat. IV 2: *οὐ μόνον τἀληθῆ διηγοῦνται περὶ τῶν τοιούτων ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πλάττουσιν ὑπερβάλλοντες*. Malo: *προσπλάττουσιν*.

Orat. IV 14: *οἱ σοφισταὶ καὶ αὐληταὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν χορῶν*. Inserto articulo necessario legendum est: *οἱ αὐληταί*.

Orat. IV 23: *τοῖς ἐν Θήβαις Σπαρτοῖς ποτε λεγομένοις*. Lege cum Reiskio *γενομένοις*. De hoc loco Herwerdenus conferri poterit *Mnem.* 1894 p. 132.

Orat. IV. 30: *καλοῦσι δὲ οἱ πολλοὶ ταύτην μὲν παιδείαν καὶ νομίζουσι τὸν πλεῖστα γράμματα εἰδότα Περσικά τε καὶ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Σύρων καὶ τὰ Φοινίκων καὶ πλείστοις ἐντυγχάνοντα βιβλίοις, τοῦτον σοφώτατον καὶ μάλιστα πεπαιδευμένον*. Quantum Dionis aequales mutati ab illis quos antiqua tempora tulerant! Olim, credo, vix quisquam fuerat in Graecia qui curaret vicinarum gentium sermones perdiscere et Persae, ut hoc utar, magis Graece sciebant quam Graeci Persice. Nemo linguarum studium magni faciebat; hinc etiam continuo sequitur: *πάλιν δὲ ὅταν ἐντύχωσι τῶν τοιούτων τισὶ μοχθηροῖς καὶ δειλοῖς καὶ φιλαργύροις, ὀλίγου ἄξιόν φασι τὸ πρᾶγμα*. Olim hoc studium cui hodie tantum tribuimus, minus etiam expetebatur et hoc quoque sensu verum erat quod Pindarus dixit: *τὸ πᾶν ἑρμηνέων χατίζει*. Ceterum fere malim: *Περσικά τε καὶ Μηδικά*, non *Ἑλληνικά*.

Orat. IV 62: *ὥσπερ ὑμεῖς φατε (οἱ) ἀφ' Ἡρακλέους ὄντες*. Vides quid inserendum sit. Cf. § 70.

Orat. IV 70: *τέως δὲ κρεῖττον μηδὲν προστάττειν ἀλλὰ μόνον αὐτὸν ζῆν διφθέραν ἔχοντα*. Hoc quidem ferri non potest: latetne fortasse *προσάπτειν*? Nihil definio.

Orat. IV 96: βαπτὸν ἀμπεχομένῳ τριβώνιον μιᾶς τινος τῶν ἑταιρῶν ὧν ἴσμεν. Arnimius non operae pretium iudicavit adscribere Emperii coniecturam ὡραϊσμόν. Sciendum tamen aliquot annis ante iam Bakhuizenium l.l. p. 563 Dionem plane eodem modo correxisse.

Orat. IV 100: οὔτε εἰς δόξαν ἀναφέροντα τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν, οὔτε ὡς ἀναλώσοντα καὶ χρησόμενον ξυνάγοντα. Nonne ξυναγείροντα hoc magis dicitur?

Orat. IV 116: οὐκοῦν μετὰ τοῦτον ὁ λόγος ὥσπερ ἐν ἀγῶνι σφύττει τρίτον εἰσάγειν ὡς ἐκεῖ χορόν. Plurimum miror nondum fuisse qui hoc monstrum procurarent: nimirum nihil potest latere nisi κηρύττει. Est hoc satis apertum.

Orat. VI 2: εἶναι γὰρ τὴν χώραν ἀραιὰν καὶ τὸν ἀέρα κοῦφον, ὥϛε μήτε ὕεσθαι πολλάκις μήτε ὑπομένειν τὸ γιγνόμενον ὕδωρ. Licet Arnimii singulare acumen in aliis libenter agnoscam et confitear plurimum eum contulisse ad Dionis pleniorem intelligentiam, saepe tamen fit sui dissimilis si quam forte textus emendationem periclitatur. Veluti quid attinuit hic commendare ὕειν?

Orat. VI 17 turpe est quod de Diogene legimus: ἐν τῷ φανερῷ ἐχρῆτο καὶ πάντων ὁρώντων. Vix crediderim verbum χρῆσθαι de hoc libidinis genere sic nude usurpari posse. Scribam: ἐχειρούργει, quod verbum nequam itidem de Diogene usurpatur Diogen. Laert. VI 46.

Orat. VII 13 intellegi non potest id quod traditur. Narrat venator olim patrem cum socero illic rure consedisse et villulas construxisse ubi dominis mercenariam operam praestitissent. Exscribam quantum necesse est ut appareat quid velim: τότε δὴ ἐξ ἀνάγκης αὐτοῦ κατεμείναμεν οὗπερ ἐτύχομεν τὰς βοῦς ἔχοντες — τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος ἐν τοῖς πεδίοις ἐνέμομεν — τοῦ δὲ θέρους ἀπηλαύνομεν εἰς τὰ ὄρη· sed quemadmodum continuo sequitur: μάλιϛα δ' ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ϛαθμὸν ἐποιοῦντο, itidem requiruntur tertiae personae: κατέμειναν, ἔτυχον, ἔνεμον et ἀπήλαυνον. Fratres patrueles tunc tem-

poris nondum nati erant vel certe puerilem aetatem nondum excesserant; vide per sequentes paragraphos usque ad § 20 tertiam personam perpetuo usurpatam; plurimum miror ad eam rem viros doctos nondum attendisse.

Orat. VII 17 canes venatici *τοὺς μὲν λύκους ὁπότε ἴδοιεν, ἐδίωκον μέχρι τινός, συῶν δ' ἢ ἐλάφων οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελεν· εἰ δέ ποτ' ἴδοιεν τῶν ἀνθρώπων τινὰ ὀψὲ καὶ πρῳ συνιστάμενοι ὑλάκτουν τε καὶ ἤμυνον, ὥσπερ ἂν εἰ πρὸς ἄνθρωπον ἐμάχοντο.* Quid si verum est: *τῶν τοιούτων τινά* et *εἰ πρὸς λαγὼν ἐμάχοντο*? Hoc certe intelligi potest; vulgata lectio sanum sensum non habet.

Orat. VII 25: *εὐθὺς ἐξέπληττον οἷς ἀνέκραγον.* Nonne verius est *ἐνέκραγον*?

Orat. VII 39: *ὥστε τὸν Ἡρακλέα καὶ (τοὺς) ἄλλους ἀνδριάντας συχνοὺς ὑπὸ τοῦ θέρους ἀποκεκρύφθαι*, nam magna pars urbis inhabitata erat et cesserat primo occupanti: *ὥστε τοὺς πρώτους ἐπιδημήσαντας ξένους τοὺς μὲν καταγελᾶν τῆς πόλεως, τοὺς δ' οἰκτίρειν αὐτήν.* Seldenus et post Seldenum Cobetus correxerunt: *πρῶτον ἐπιδημήσαντας*, idque Arnimius in textum intulit. Nollem factum: unice commendo: *παρεπιδημήσαντας.*

Orat. VII 47: *οἰκοῦμεν δ' ἐν δυσὶ σκηναῖς καλαῖς καὶ τρίτην ἔχομεν, οὗ κεῖται τὸ σιτάριον καὶ τὰ δέρματα.* Adulescentes habitabant in casulis, non *ἐν σκηναῖς καλαῖς*, neque venatoris erat coram populo in urbe illarum villularum pulcritudinem praedicare. Parentes certe § 13 faciendas curarant *σκηνάς τινας* et *αὐλὴν διὰ ξύλων οὐ μεγάλην οὐδ' ἰσχυράν.* Itidem §§ 50, 52, 56, 64, 72 simpliciter *σκηναί* dicuntur, quae nulla re conspicuae erant. Quid igitur? Expungemusne id quod est *καλαῖς*? Equidem certe non faciam, sed rescribam *καλιαῖς*, quo facto sponte excidet id quod est *σκηναῖς.*

Orat. VII 49: *ἐκεῖνος δεῦρο ἀφικόμενος, ἐπιτυχὼν ἀργυρίῳ διδομένῳ καὶ αὐτὸς ἔλαβεν ἐν τοῖς πολίταις.* Necessarium videtur compositum: *διαδιδομένῳ.*

Orat. VII 52: τοὺς λάρους οὓς ἅπαξ εὗρόν ποτε ἐκβεβρασμένους καὶ τούτους ἀνέπηξα εἰς τὴν δρῦν τὴν ἱεράν. Hoc quidem absurdum; incidi equidem in ταλάρους, sed sero veni, nam Geelius de ea correctione iam retulit p. 152, sed non habuit pro certo dicere quis primus ita suasisset. Τάλαροι corbes sunt e vimine contextae, quae in mari emerserunt et eiectae fuerunt in littus. Hom. Iliad. Σ 568: πλεκτοῖς ἐν ταλάροισι Φέρον μελιηδέα καρπόν, et sic saepe alibi.

Orat. VII 62: εἶπον ὅτι οὐ δύνασαι δειπνεῖν ἐν τῷ δέρματι. Immo: δυνήσει.

Orat. VII 73: ὅτε τὴν ὗν ἐλάβομεν τὴν τὰ τέκνα ἔχουσαν, τὰ μὲν ἄλλα διέδρα· καὶ ἦν, ἔΦη, ταχύτερα τοῦ λαγώ· ἑνὸς δ' ἐγὼ λίθῳ ἔτυχον καὶ ἁλόντι τὸ δέρμα ἐπέβαλον. Ita Arnimius edidit ex Geelii coniectura, nam in libris est: καὶ ἄλλοι τὸ δέρμα ἐπέβαλλον. Non assensus est Bakhuizenius l.l. p. 623 et commendavit: καὶ ἕλαθον τὸ δέρμα ἐπιβαλών· Cobetus autem *Collect. crit.* p. 59 tribus verbis dixit scribendum esse: καὶ εἷλον τὸ δέρμα ἐπιβαλών. Equidem nihil pronuncio et res mihi in incerto posita videtur; aliud autem est quod multo magis offendit. Iam habet adulescens suem cum porcello: hunc autem porcellum commutavit porco: ἠλλαξάμην ἐν τῇ κώμῃ καὶ ἔλαβον ἀντ' αὐτοῦ χοῖρον. Nisi iam delirare coepi, absurdum hoc est et admirabile est viros doctos hic quantum appareat non attendisse animum. Hoc utique mihi constat non fuisse porcum quem adulescens cepisset, sed fuit bestia, cuius pullo porcus poterat redimi, ipsam autem venatores sibi servarunt. Possumusne coniicere quaenam ea bestia fuerit? Possumus, uti opinor: nempe: ὅτε τὴν ταὼν ἐλάβομεν, quamquam, fatendum enim est, feminino genere nomen non videtur inveniri. Nihil mirum est pavones recessisse in Euboeae deserta: iam multis saeculis ante dixerat Antiphanes:

τῶν ταῶν μὲν ὡς ἅπαξ τις ζεῦγος ἤγαγ' ἓν μόνον,
σπάνιον ὂν τὸ χρῆμα, πλείους εἰσὶ νῦν τῶν ὀρτύγων.

Orat. VII 92: τοῖς οὐκ ἀργοῖς ἑκάϛοτε ἐμπιμπλαμένοις. Lege: ἀργῶς.

poris nondum nati erant vel certe puerilem aetatem nondum excesserant; vide per sequentes paragraphos usque ad § 20 tertiam personam perpetuo usurpatam; plurimum miror ad eam rem viros doctos nondum attendisse.

Orat. VII 17 canes venatici τοὺς μὲν λύκους ὁπότε ἴδοιεν, ἐδίωκον μέχρι τινός, συῶν δ' ἢ ἐλάφων οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελεν· εἰ δέ ποτ' ἴδοιεν τῶν ἀ ν θ ρ ώ π ω ν τινὰ ὀψὲ καὶ πρῴ συνιςάμενοι ὑλάκτουν τε καὶ ἤμυνον, ὥσπερ ἂν εἰ πρὸς ἄ ν θ ρ ω π ο ν ἐμάχοντο. Quid si verum est: τῶν τ ο ι ο ύ τ ω ν τινά et εἰ πρὸς λ α γ ῶ ν ἐμάχοντο? Hoc certe intelligi potest; vulgata lectio sanum sensum non habet.

Orat. VII 25: εὐθὺς ἐξέπληττον οἷς ἀ ν έ κ ρ α γ ο ν. Nonne verius est ἐ ν έ κ ρ α γ ο ν?

Orat. VII 39: ὥςε τὸν Ἡρακλέα καὶ (τοὺς) ἄλλους ἀνδριάντας συχνοὺς ὑπὸ τοῦ θέρους ἀποκεκρύφθαι, nam magna pars urbis inhabitata erat et cesserat primo occupanti: ὥςε τοὺς π ρ ώ τ ο υ ς ἐ π ι δ η μ ή σ α ν τ α ς ξένους τοὺς μὲν καταγελᾶν τῆς πόλεως, τοὺς δ' οἰκτίρειν αὐτήν. Seldenus et post Seldenum Cobetus correxerunt: πρῶτον ἐπιδημήσαντας, idque Arnimius in textum intulit. Nollem factum: unice commendo: π α ρ ε π ι δ η μ ή σ α ν τ α ς.

Orat. VII 47: οἰκοῦμεν δ' ἐν δυσὶ σ κ η ν α ῖ ς κ α λ α ῖ ς καὶ τρίτην ἔχομεν, οὗ κεῖται τὸ σιτάριον καὶ τὰ δέρματα. Adulescentes habitabant in casulis, non ἐν σκηναῖς καλαῖς, neque venatoris erat coram populo in urbe illarum villularum pulcritudinem praedicare. Parentes certe § 13 faciendas curarant σκηνάς τινας et αὐλὴν διὰ ξύλων οὐ μεγάλην οὐδ' ἰσχυράν. Itidem §§ 50, 52, 56, 64, 72 simpliciter σκηναί dicuntur, quae nulla re conspicuae erant. Quid igitur? Expungemusne id quod est καλαῖς? Equidem certe non faciam, sed rescribam κ α λ ι α ῖ ς, quo facto sponte excidet id quod est σκηναῖς.

Orat. VII 49: ἐκεῖνος δεῦρο ἀφικόμενος, ἐπιτυχὼν ἀργυρίῳ δ ι δ ο μ έ ν ῳ καὶ αὐτὸς ἔλαβεν ἐν τοῖς πολίταις. Necessarium videtur compositum: δ ι α δ ι δ ο μ έ ν ῳ.

uno excepto. Fierine potest ut hic lateat verbum *περιθυροῦντες*, de quo verbo Cobetus adnotavit *Colleet. crit.* p. 91? Sed me retinet Orat. XLVII 22: *δεομένων λέγειν καὶ συμβουλεύειν καὶ περὶ τὰς ἐμὰς θύρας ἰόντων ἐξ ἑωθινοῦ.*

Orat. VIII 32: Hercules Busirin voracem *διέρρηξεν ἐπὶ τὴν γῆν καταβαλὼν ὥσπερ τοὺς θυλάκους τοὺς σφόδρα γέμοντας.* Corrigam: *διήραξεν*, quemadmodum § 31 idem Hercules Diomedem bibacem *τῷ ῥοπάλῳ παίων διήραξεν ὥσπερ πίθον παλαιόν.* Cf. Orat. LXIV 6.

Orat. VIII 33: Hercules Prometheum Sophistam *ἐλεήσας καὶ φοβήσας ἔπαυσε τοῦ τύφου.* Quid latet? Wilamowitzius excidisse suspicatus est *φοβήσας* (*τὸν τῶν ἀνοήτων μαθητῶν ὄχλον*) vel simile quid. Non assentior: simplicissimum fuerit corrigere: *λοιδορήσας*, coll.. Orat. IX 6.

Orat. VIII 34: *τὰ δὲ μῆλα τὰ χρυσᾶ ἃ ἐκόμισε λαβὼν ἔδωκεν ἐκείνῳ.* Dele quod adscriptum est: *τὰ τῶν Ἑσπερίδων.*

Orat. IX. 7: *τοῦ Διογένους ἀποπειρᾶσθαι μὲν ἤθελον διὰ πολυπραγμοσύνην, ἐλεγχόμενοι δὲ ἀπεστρέφοντο καὶ ἔφευγον καὶ ἄλλων μὲν ἥδοντο λοιδορουμένων, αὐτοὶ δὲ ἐφοβοῦντο καὶ ἀνεχώρουν.* Nihil erat cur sibi timerent, quum alii confutarentur; praestare dixerim: *ἐδυσωποῦντο.*

Orat. IX 16: *ταῦτα τὰ θηρία* — de lepore dixerat — *πάντων ἐστὶ τάχιστα καὶ δειλότατα.* Emperius coniecit *κάκιστα*, Wilamowitzius eiecit *τάχιστα καί·* ut in incerta re mihi arridet: *αἴσχιστα καὶ δειλότατα.* Ceterum Dio facit cum Xenophonte suo — nam hunc scriptorem diligenter lectitavit, quod tum alibi apparet tum Orat. LXVI 27 — in libello de Venatione V 33: *οὕτω δὲ ἐπίχαρί ἐστι τὸ θηρίον, ὥστ' οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰχνευόμενον, εὑρισκόμενον, μεταθεόμενον, ἁλισκόμενον, ἐπιλάθοιτ' ἂν εἴ του ἐρῴη.* Libellum tamen cognovit, nam quod de cervis scribit: *τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς κύνας καὶ τοὺς ἀετοὺς φοβεῖται*, indidem habet, cf. Xenoph. de Venat. V 16: *πεφόβηνται* (scil. lepores) *οὐ μόνον τὰς κύνας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀετούς.*

Orat. VII 95: ἠναγκάσθη δ' ἱκετεῦσαι καὶ τὸν ἀδελφὸν ὅπως ἐπιδῶ τὴν θυγατέρα σφαγησομένην. Recte hoc quidem, et tamen nescio quomodo arridet: ἐπίδοι. Plat. Gorg. 473 C: παντοδαπὰς λώβας αὐτός τε λωβηθεὶς καὶ τοὺς αὑτοῦ ἐπιδὼν παῖδας.

Orat. VII 103: τάδε πλείω διατριβὴν ἴσως παρασχόντα τοῦ μετρίου λελέχθω. Inseram (πέρα) τοῦ μετρίου.

Orat. VII 105: τῆς γε καθ' ἡμέραν χρείας ἕνεκα ligno nobis opus est. Stulta est interpolatio: τοῦ πυρός.

Orat. VII 106: τάχα γὰρ φανεῖται χαλεπόν. Sic cum Dindorfio Arnimius edidit expuncta particula ἄν· equidem praeferam: τάχα γὰρ δή.

Orat. VII. 120: Ἀθηναῖοι χαλεπανοῦσιν ἀτιμάζεσθαι νομίζοντες τοὺς σφετέρους ποιητὰς τραγικοὺς καὶ κωμικούς, ὅταν τοὺς ὑπηρέτας αὐτῶν ἀφαιρώμεθα. Immo scribendum est τοὺς ὑποκριτάς.

Orat. VII 136: μήτ' ἐν ταῖς ἄκρως πρὸς ἀρετὴν οἰκησομέναις πόλεσιν μήτ' ἐν ταῖς δευτέραις ἢ τρίταις ἢ τετάρταις ἢ ὁποιαισοῦν. Requiro: ὁποσαισοῦν.

Orat. VII 144: δώρων τῶν κρύφα εἰσιόντων διὰ τῶν στεγῶν. Probari hoc potest et tamen malo: τεγῶν.

Orat. VIII 14: ὥσπερ παρ' ἡμῖν τὸ τῶν δελφίνων στέαρ. Diogenes loquitur, nec necesse habuit addere ἐν Πόντῳ, nam norant omnes eum Sinopen patriam habere.

Orat. VIII 18: Sunt mordaces canes, quas homines ἐκπεπληγμένοι καὶ ἀεί ποτε φεύγοντες κρίνουσιν οὐδέποτε ἐναντίον βλέποντες. Wyttenbachius commendavit ἐκκλίνουσιν, admodum infeliciter. Scribe: κινδυνεύουσιν.

Orat. VIII 25: Sunt qui Circen θεραπεύουσιν ἀεὶ περὶ τὰς θύρας ὄντες, vel ἰόντες, quae est lectio omnium librorum

uno excepto. Fierine potest ut hic lateat verbum *περιθυροῦντες*, de quo verbo Cobetus adnotavit *Collect. crit.* p. 91? Sed me retinet Orat. XLVII 22: *δεομένων λέγειν καὶ συμβουλεύειν καὶ περὶ τὰς ἐμὰς θύρας ἰόντων ἐξ ἑωθινοῦ.*

Orat. VIII 32: Hercules Busirin voracem *διέρρηξεν ἐπὶ τὴν γῆν καταβαλὼν ὥσπερ τοὺς θυλάκους τοὺς σφοδρα γέμοντας.* Corrigam: *διήραξεν*, quemadmodum § 31 idem Hercules Diomedem bibacem *τῷ ῥοπάλῳ παίων διήραξεν ὥσπερ πίθον παλαιόν.* Cf. Orat. LXIV 6.

Orat. VIII 33: Hercules Prometheum Sophistam *ἐλεήσας καὶ φοβήσας ἔπαυσε τοῦ τύφου.* Quid latet? Wilamowitzius excidisse suspicatus est *φοβήσας (τὸν τῶν ἀνοήτων μαθητῶν ὄχλον)* vel simile quid. Non assentior: simplicissimum fuerit corrigere: *λοιδορήσας*, coll.. Orat. IX 6.

Orat. VIII 34: *τὰ δὲ μῆλα τὰ χρυσᾶ ἃ ἐκόμισε λαβὼν ἔδωκεν ἐκείνῳ.* Dele quod adscriptum est: *τὰ τῶν Ἑσπερίδων.*

Orat. IX. 7: *τοῦ Διογένους ἀποπειρᾶσθαι μὲν ἤθελον διὰ πολυπραγμοσύνην, ἐλεγχόμενοι δὲ ἀπεστρέφοντο καὶ ἔφευγον καὶ ἄλλων μὲν ἥδοντο λοιδορουμένων, αὐτοὶ δὲ ἐφοβοῦντο καὶ ἀνεχώρουν.* Nihil erat cur sibi timerent, quum alii confutarentur; praestare dixerim: *ἐδυσωποῦντο.*

Orat. IX 16: *ταῦτα τὰ θηρία* — de lepore dixerat — *πάντων ἐστὶ τάχιστα καὶ δειλότατα.* Emperius coniecit *κάκιστα*, Wilamowitzius eiecit *τάχιστα καί·* ut in incerta re mihi arridet: *αἴσχιστα καὶ δειλότατα.* Ceterum Dio facit cum Xenophonte suo — nam hunc scriptorem diligenter lectitavit, quod tum alibi apparet tum Orat. LXVI 27 — in libello de Venatione V 33: *οὕτω δὲ ἐπίχαρί ἐστι τὸ θηρίον, ὥστ' οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰχνευόμενον, εὑρισκόμενον, μεταθεόμενον, ἁλισκόμενον, ἐπιλάθοιτ' ἂν εἴ του ἐρῴη.* Libellum tamen cognovit, nam quod de cervis scribit: *τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς κύνας καὶ τοὺς ἀετοὺς φοβεῖται*, indidem habet, cf. Xenoph. de Venat. V 16: *πεφόβηνται* (scil. lepores) *οὐ μόνον τὰς κύνας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀετούς.*

Orat. IX 21: τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν παρεῖχε τοῖς ἀνθρώποις. Insere ὄφελος vel, si hoc mavis, κέρδος.

Orat. IX 22: Aut raro aut numquam Dio iocatur, sed vide huius orationis lepidam clausulam: equus equum calcibus conciderat et Diogenes ἐστεφάνωσε τὸν μένοντα καὶ ἀνεκήρυττεν ὡς Ἰσθμονίκην, ὅτι λακτίζων ἐνίκησεν. ἐπὶ τούτῳ γέλως καὶ θόρυβος ἦν ἁπάντων, καὶ τὸν Διογένην πολλοὶ ἐθαύμαζον καὶ τῶν ἀθλητῶν κατεγέλων καί τινας ἀπελθεῖν φασιν οὐκ ἰδόντας αὐτούς — ὅσοι κακῶς ἐσκήνουν ἢ καὶ τούτου ἠπόρουν. Atque sic oratiuncula explicit.

Orat. X 1: ἐπιδεικνύμενοι ὅτι οὐκ ἀμελὲς εἰδέναι αὐτοῖς τὰ περὶ τῶν φίλων, ἔπειτα ἀκούσαντες μόνον ἀπηλλάγησαν. Nonne negatio delenda? Sed nolo plura describere, hoc ut appareat.

Orat. X 7: Traditur Diogenis colloquium cum familiari quodam suo qui pedissequum suum fugitivum persequebatur; hic autem ἀργὸς ὢν ἔνδον ἐτρέφετο, οὐδὲν ποιῶν ἢ ἀκολουθῶν domino. Rogat Diogenes: nonne servus tuus iure aufugit, ἵν' ἐργάζηται δῆλον ὅτι καὶ μὴ σχολάζων τε καὶ καθεύδων καὶ ἐσθίων χείρων ἀεὶ γίγνηται. Quasi servi fugitivi semper vigilarent! Latet θυραυλῶν. Idem plane vitium mihi reperisse videor apud Synesium Epist. 61, de quo loco quaesivi *Mnem.* 1894 p. 111. Stragulam vestem Asterius scriba ab Synesio petierat, ὁπηνίκα πρὸ τῶν μεγάλων ἔδει καθεύδειν· lege θυραυλεῖν, quod verbum Synesio in deliciis est et conferre praeterea poteris Ruhnkenium ad Timaeum p. 144.

Orat. X 21: ὅσων ἄπεστιν ἐμπειρία τοῦ χρῆσθαι χαλεπὸν τὸ προθυμεῖσθαι. Non intelligo et planissime requiro: προμηθεῖσθαι. Recte προθυμεῖσθαι Orat. LXXVII 40.

Orat. X 24: Intelligi nequit quod perhibet Dio de oraculo Laio dato: Apollo ἔχρησεν οὖν μὴ γεννᾶν ἢ ἐκτιθέναι γεννήσαντα. Etiam Geelius p. 211 locum non usquequaque expedire potuit; equidem inserta negatione scribam: ἢ (μὴ) ἐκτιθέναι. Sed cognosce quid deinde factum sit: οὕτω δ' ἀνόητος ἦν ὁ Λάϊος

ὥςτε ἀμφότερα παρακοῦσαι τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ ἐγέννησε καὶ ἔθρεψεν. Sed pueri norunt filium non sustulisse Laium; rescribendum: ἐγέννησε καὶ ἔρριψεν, h. e. abiecit filium et exposuit.

Orat. XI 4: Οὐκ ἂν θαυμάσαιμι καὶ ὑμᾶς, εἰ πιςότερον ἡγήσασθαι Ὅμηρον τὰ χαλεπώτατα ψευσάμενον καθ' ὑμῶν ἢ ἐμὲ τἀληθῆ λέγοντα, κἀκεῖνον μὲν ὑπολαβεῖν θεῖον ἄνδρα καὶ σοφόν, καὶ τοὺς παῖδας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἔπη διδάσκειν, — ἐμοῦ δὲ μὴ ἀνέχοισθε τὰ ὄντα λέγοντες. Reiskius correxit ἡγήσαισθε, ὑπολάβοιτε et διδάσκοιτε, quae quum nimis operosa ratio videretur, Arnimius coniecit post εἰ coniunctionem optativum veluti τλαίητε inserendum esse, unde infinitivi pendeant. Equidem amplectar certe optativum ἡγήσαισθε, deinde si rescripseris ὥςε ἐκεῖνον, infinitivi ὑπολαβεῖν et διδάσκειν servari poterunt itemque optativus ἀνέχοισθε se rectissime habebit.

Orat. XI 6: τοὺς λόγους ἀνάγκη καὶ παρ' ἑτέροις ῥηθῆναι. Est locus quantivis pretii, nam hinc profectus Arnimius luculenter ostendit, esse inter Dionis orationes quas non ipse ediderit, sed notarii exceperint ut cognoscere lectores possent, qui non affuissent. Credibile est ista exemplaria, quae emendatricem manum ipsius oratoris non experta essent, plena fuisse turpium vitiorum, quae hodie frustra corrigere studemus, sed vide quid praeterea verosimiliter factum sit: editor cui nos orationum volumina debemus, interdum duo plurave fortasse exemplaria nactus est, quae hic illic mire discrepabant, quum orator sententias quas pronunciaret, fideli memoria retineret, sed aliis verbis identidem confirmaret ac quasi vestiret. Hinc utraque recensio in nonullis declamationibus nobis servata est et duae sese pericopae excipiunt argumenti eiusdem, sed verbis discrepantibus perscriptae. In hoc observationum genere equidem Arnimii acumen ingenue admiror.

Orat. XI 9: ἄλλου βασιλέως αὐτῶν (scil. τῶν Θηβαίων) καὶ τῆς πόλεως οἰκιςοῦ, Ἀμφίονος, τοὺς παῖδας κατατοξευθῆναι ὑπ' Ἀπόλλωνος. Dele proprium Amphionis nomen.

Orat. XI 16: εἰρήκασι τοὺς μὲν ὡς πτωχῷ, τοὺς δὲ ὡς μαινο-

μένῳ ἀπάρχεσθαι. Quid significat ἀπάρχεσθαι? Quod miror, tacet Arnimius, sed Emperius adnotavit Reiskium correxisse προσέρχεσθαι, Iacobsium autem ἀπαντᾶσθαι, vulgatum tamen textum comprobari Orat. VII 83, ubi Hom. Odyss. ρ 455 hoc modo laudatur:

οὐ σύ γ' ἂν ἐξ οἴκου σῷ ἐπιςάτῃ οὐδ' ἅλα δοίης,
ὃς νῦν ἀλλοτρίοισι παρήμενος οὔτι μοι ἔτλης
σίτου ἀπάρξασθαι πολλῶν κατὰ οἶκον ἐόντων.

Est haec peculiaris lectio ultimi versiculi, cuius Larochius immemor fuit quum veterum testimonia colligeret, nam apud ipsum poetam legimus:

σίτου ἀποπροελὼν δόμεναι· τὰ δὲ πολλὰ παρέςαι.

Sed prorsus non perspicio quid ἀπάρχεσθαι tum apud Homerum, tum apud Dionem significare possit, nec tamen libenter Reiskium vel Iacobsium sequar. Commendabo verbum quod huic nostro in deliciis est: προσφέρεσθαι. Cf. Orat. XXX 12: ὅταν τις αὐτοῖς μὴ ὑγιῶς προσφέρηται. Orat. XXXI 125: τοῖς παλαιοῖς οὕτω προσφέρεσθαι δι' ἀχαριςίαν γίγνεται. Orat. LXIX 2: εὖ δὲ προσενεχθῆναι φίλοις. Orat. LXXVIII 45: τοῖς φιλτάτοις προσφέρεσθαι, alibi fortasse. Cf. Cobet. *Collect. crit.* p. 57.

Orat. XI. 20: Iuno ab Venere petiisse dicitur ut sibi daret τὸ φίλτρον· hoc satis est, nec praeterea requiro: τὸν κεςὸν ἱμάντα.

Orat. XI 30: χρημάτων πλῆθος ἁρπαζόμενον. Nonne hoc ἁρπαζομένων dictum oportuit?

Orat. XI 50: τῶν ἄλλων ἁπάντων ἔλεγεν αὐτὸς ἄρχειν. Sed quamdiu Priamus superstes erat, Paris ἔλεγεν αὐτὸς ἄρξειν, non ἄρχειν. Similiter § 141 Hector profitetur ἐλπίδας ἔχειν τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἄρχειν ἑκατέρας τῆς ἠπείρου, sed Schwartzius recte ἄρξειν commendavit, quemadmodum continuo sequitur: ἐλπίζοντα μειζόνων τεύξεσθαι. Orat. XI 65, rebus repetitis responderunt Troiani αὐτοὶ μὴ ἄρχειν πολέμου, ἀμύνεσθαι δὲ ἐπιχειροῦντας. Wilamowitzius dubitavit num forte praestaret ἀμυνεῖσθαι· equidem certam esse correctionem arbitror ac praeterea ἄρξειν requiro.

Orat. XI 57: πόλις τοσαύτην ἐπίδοσιν ἔσχεν ὡς μεγίςην γενέσθαι. Syntaxis postulat μεγίςη.

Orat. XI 82: τοῦ ξίφους καταχθέντος. De Menelai gladio hoc dictum est, sed aoristum primum καταχθῆναι pro καταγῆναι vix iudico ferendum. Fortasse placere debebit: καταραχθέντος. Sic Orat. VIII 31 Hercules Diomedem Thracem τῷ ῥοπάλῳ παίων διήραξεν ὥσπερ πίθον παλαιόν.

Orat. XI 83. Quae Homerus narravit de certamine singulari inter Hectorem et Aiacem, ea Dioni dum lepide iocatur, nimis inepta visa sunt: πάνυ εὐήθης, inquit, ἡ διάλυσις, πέρας δ' οὐδὲν καὶ δῶρα δόντων ἀλλήλοις ὥσπερ Φίλων. Fuerint per me licet ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κοὐκ ὀνήσιμα, sed nostra tempora exempla similia cognoverunt. Ecce exemplum maxime notabile apud Adolphum Thiers *dans son Histoire du Consulat et de l'Empire* tom. IV p. 285 Ed. Brux. Anno 1812 Murat rex Neapolitanus postquam omnium primus accessit ad Moscuae portam, invitavit ut ad colloquium procederet centurionem quendam Russum iam aetate provectum, qui in statione relictus erat, *revêtu d'un manteau de bivac à longs poils*. Deinde iunctis manibus, postquam convenit de iis, quae praesens opportunitas postulabat, Murat *ayant paru frappé de ce manteau à longs poils qui semblait devoir être fort commode au bivac, le vieil officier le détacha de ses épaules pour lui en faire présent. Murat le recevant avec autant de courtoisie qu'on en mettait à le lui offrir, prit une belle montre et en fit don à l'officier ennemi, qui accepta ce présent comme on avait accepté le sien.* Deinde Russi recesserunt et Muratus tacitam Moscuam intravit. Adeo hominum ingenia non mutantur, nec temporum nec locorum diversitate.

Orat. XI 88: ἐπιβοηθήσαντα δὲ τὸν Διομήδην καὶ πρὸς ὀλίγον θρασυνόμενον, ἔπειτα εὐθὺς ἀποςραφέντα φεύγειν. Non exputo quomodo post πρὸς ὀλίγον recte sequi possit εὐθύς· praeferam αὖθις. Vide illud αὖθις eodem modo usurpatum Orat. XXXI 29.

Orat. XI 95: Fugientem Agenorem Achilles consequi non potuit, καίτοι τούτῳ μάλιςα προσεῖχεν. Satis hoc est, nec necesse habuit Orator addere: ὅτι ἐδόκει τάχιςος εἶναι.

Orat. XI 121: εἰ δὲ δέοι τινὰ δίκην γενέσθαι τοῦ εὐπρεποῦς χάριν, αὐτὸς ε ὑ ρ ε ῖ ν. Apertissime futurum requiritur et miror nondum fuisse repertum quod ante pedes est positum: ἐ ρ ε ῖ ν.

Orat. XI 126 Aiacem Telamonium orator appellat σεμνότατον καὶ π ρ ᾳ ό τ α τ ο ν τῶν συμμάχων. Confer § 152 ubi idem dicitur νοῦν ἔχειν esseque σωφρονέστατος, nec tamen habebis dicere unde Aiax meruerit ut πρᾷος diceretur. A facilitate correctionis fortasse probare poterimus: γ ε ρ α ρ ώ τ α τ ο ν, quod adiectivum vide quam recte copulari potuerit cum eo quod est σεμνότατον.

Orat. XI 140. Videt Hector Aeneam non ἀ ν ε χ ό μ ε ν ο ν, εἰ μὴ μέρος λάβοι τῆς ἀρχῆς· ταῦτα γὰρ ὑπεσχέσθαι τὸν Πρίαμον αὐτῷ. Requiro: ἀ ν ε ξ ό μ ε ν ο ν.

Orat. XI 143 Diomedes exul fugit ad Aeneam in Italiam; deinde audimus τὸν δὲ ἀναλαβεῖν αὐτὸν ἔχοντα ὀλίγας ναῦς καὶ μέρος τι παραδοῦναι τῆς σ τ ρ α τ ι ᾶ ς, ἐπειδὴ πᾶσαν εἶχε τὴν χώραν. At illud στρατιᾶς merito omnibus displicuit: Reiskius Βρεττίας corrigere voluit, sed Geelius contradicit, quoniam Diomedes non Bruttiam occupavit, sed Apuliam; ipse autem maluit τῆς Ἰταλίας rescribere. Facilior correctio, uti opinor, erit: τῆς π α ρ α λ ί α ς, cum Π et ΣΤ frequenter confundi soleant, qua de re alibi dixi.

Orat. XI 145: οἱ μὲν φασιν ὑστέραν γενέσθαι τὴν περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίαν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, οἱ δὲ τῶν ἔργων τελευταῖον τὸ ἐν Πλαταιαῖς. Hoc loco laudato scribit Cobetus *Collect. crit.* p. 65 „Vix credas quam sint recentiores Rhetores et Sophistae historiae ignari." Fuerint per me licet, sed ad rem comprobandam Dionis loco non utar, nam sequi malo Geelii iudicium p. 228, qui adnotavit: „Strenue mentitur Dio ipse." Si fuissent historiarum scriptores gestarum rerum tam turpiter ignari, ut ordinem interverterent celeberrimorum proeliorum, nec Dio omisisset eos nominatim excitare et Plutarchus verosimiliter iis testimonium denunciasset ut Herodoti malignitatem et inscitiam in clara luce collocaret.

Orat. XI 150: εἰ ᾔδειν ὅτι πείσω ταῦτα λέγων, ἴσως ἂν ἐβουλευσάμην εἰπεῖν. Nec Geelio emendatio successit et Arnimius satis habuit adnotare corruptam lectionem esse. Unice verum est: ἴσως ἂν ἐφεισάμην εἰπεῖν.

Orat. XII 7: ἔσεσθαι γὰρ φάρμακον ἀπ' αὐτῆς ἄφυκτον ὑφ' οὗ ἁλώσονται. Eleganter omittendum est, quod ex margine irrepsit: τὸν ἰξόν.

Orat. XII 13: μόνον δ' ἐπιδεικνύντα τὴν γλαῦκα πολὺ πλῆθος ἔχειν ὀρνέων. Immo ἑλεῖν legendum est.

Orat. XII 62: χαίτας τ' ὀνομάζων τοῦ θεοῦ, ἔτι δὲ ἀνθερεῶνα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ποιήσεως. Quam languent ea quae praeterea adduntur: ὅτε φησὶν ἱκετεύειν τὴν Θέτιν ὑπὲρ τιμῆς τοῦ παιδός.

Orat. XII 79. Amstelodami octo sumus qui octies quotannis convenire solemus, ut studiorum nostrorum fructus in medium proferamus et de Graecis litteris disputemus. Qui domum praebet, idem curat ut sit qua de re utiliter disserere possimus. Negamus autem scriptas nobis esse leges et si quis postremis mensibus ad alia fortasse animum applicuerit, id minime improbamus, nam μεταβολὴ πάντων γλυκύ. Hoc maxime modo vespertinas horas iucunde admodum transigimus et, etiamsi de collegis nihil pronunciare ausim, equidem certe probe novi me numquam domum redire nisi doctiorem et fortasse etiam ad haec studia persequenda alacriorem. Appetente aestate discedunt Musae rusticatum et *Graeca societas* conticescit.

Postquam aequatis noctibus reditum est in Urbem, mense Octobri qui fuit ante triennium, sodales ad me convenerant ut intermissas confabulationes instauraremus. Iam caldam sumseramus et plane Socratice famula circumferebat minuta et rorantia pocula, cum omnes me intuebantur et nutu et vocibus invitabant ut expromerem quodnam argumentum feriarum tempore me maxime allexisset. Ibi tunc mihi ipsi diffidens flagitantibus amicis obsecutus sum et Nolite, inquam, Sodales, quid-

quam reconditi a me exspectare vel e solito meo penu depromtum. Equi senescentis instar, cui iamdudum demta frena, libere per literarum campum evagari soleo et nuper usus sum otio quod mihi concessum est, ut Champollionis vitam cognoscerem et viam qua tandem ingenti exantlato labore pervenerit ad hieroglyphorum intelligentiam non perfectam quidem, sed quae tunc temporis sufficere posse videbatur. Itaque iis qui me audiebant, commendavi doctum librum doctae mulieris Hartleben, quae vividis coloribus depinxit imaginem viri sine exemplo magni et multis nominibus memorabilis. Ne tamen omnino viderer oblitus esse Graecam esse societatem quae ad me audiendum convenisset, initium sumsi ab Horapolline et ostendi caecum ducem potissimum effecisse ut Aegyptologi tamdiu micarent in tenebris, donec tandem Champollion ausus fuisset sibi sapere et liber ab omni superstitione densas tenebras dispulisset. Quin et risi ineptum homuncionem qui docuisset quomodo Aegyptii tonitrus imaginem pingere soliti essent: *Φωνὴν δὲ μακρόθεν βουλόμενοι δηλῶσαι, ὃ καλεῖται παρ' Αἰγυπτίοις οὐαιέ, ἀέρος φωνὴν γράφουσι, τουτέστι βροντήν, ἧς οὐδὲν καταφθέγγει μεῖζον ἢ δυναμικώτερον.* Ibi tunc statim assurrexit Ianus Six, quem honoris causa nomino, et dixit nolle se Horapollini patrocinari, sed tamen credere etiam tonitru symbolice posse depingi; se certe aliquando ad hoc argumentum esse rediturum. Fidem solvit in SERTO, quod amici et veteres discipuli anno superiore in meum honorem seruerunt simulque luculenter ostenderunt non esse in his terris intermortua antiquitatis studia, cum nostra aetate ita ut haud scio an numquam antea floreant et multorum indefesso studio celebrentur. Itaque Sixius demonstratum ivit apud Orientales utique gentes tonitu et fulgur symbolicis imaginibus exprimi solere, deinde quamquam dubitabundus eo processit ut suspicaretur nota apud veteres triquetra *olim* eodem relata fuisse. Non est meum in obscura re quidquam pronunciare, quamquam Sixii acumen libentissime agnosco. Sed, redeundum enim est post tantas ambages ad Dionem, hic scribit Orat. XII 79: *βροντῆς εἴδωλον ἄφθογγον ἢ κεραυνοῦ εἴκασμα ἀλαμπὲς ἐκ τῶν τῇδε ἐπιγείων μεταλλευμάτων ποῖον ἄν τι καὶ γένοιτο;* Hic certe de triquetris illis eorumque prisca significatione nihil inaudivisse videtur. Quid opus est addere nihil apud Aegyptios,

quantum quidem novi, repertum fuisse quod faceret ad Horapollinis stuporem excusandum.

Orat. XIII 1: ὅτε φεύγειν συνέβη με φιλίας ἕνεκεν λεγομένης ἀνδρὸς οὐ πονηροῦ. Malo: γενομένης.

Orat. XIII 8: μέγιστα ἀναθήματα πεπόμφει τῶν πώποτες ἀναθέντων εἰς Δελφούς. Equidem scripsissem: ἀνατεθέντων.

Orat. XIII 16: ἀγνοεῖτε μηδὲν τῶν δεόντων πράττοντες. Hic locus ex (Platonis) Clitophonte descriptus est, sed recte ibi legitur οὐδέν. Dionis parum aut nihil interest ponatne μηδέν an οὐδέν. Cf. v. c. Orat. LXVI 18: μήτε γὰρ εἰδότες μήτε ἀκούοντες μήτε λαχόντες δικάζουσι. Orat. LXIX 6: οὐδὲν κωλύονται οἱ νομάδες μήτε οἰκίας ἔχοντες μήτε γῆν σπείροντες. Orat. LXXII 15, alibi.

Orat. XIII 19: οἳ ἂν ἱκανῶς κιθαρίσωσι Παλλάδα περσέπολιν δεινὰν ἢ τῷ ποδὶ βῶσι πρὸς λύραν. Alterum facile intellectu est: Παλλάδα περσέπολιν δεινάν initium est cantilenae, quam novimus ex Aristoph. Nub. 967; sed quid est τῷ ποδὶ βαίνειν? Certe Reiskii correctione εὐτάκτῳ ποδὶ non multum proficitur, nec magis placet ὅλῳ ποδὶ quod nuper Herwerdenus protulit *Mnem.* 1909 p. 312. Contuli equidem Lucianum de Saltatione § 11: καὶ θάτερον δὲ τῶν ᾀσμάτων — δύο γὰρ ᾄδεται — καὶ διδασκαλίαν ἔχει, ὡς χρὴ ὀρχεῖσθαι. Πόρρω γάρ, φασιν, ὦ παῖδες, πόδα μετάβατε καὶ κωμάξατε βέλτιον, τουτέστιν ἄμεινον ὀρχήσεσθε. De hoc loco in eam sententiam disputavi *Mnem.* 1901 p. 173: „Et sensu vacua verba sunt et credibile est Doricam dialectum latere, neque apparet cur explicetur adverbium βέλτιον, quod nemini obscurum esse potest. Est correctio facillima: πόρρω, ὦ παῖδες, πεδάβατε καὶ κωμαξεῖτε βέντιον, τουτέστιν ἄμεινον ὀρχήσεσθε. De praepositione πεδά Ahrensius dixit p. 360 et de forma βέντιον p. 110." Nescio sane quid viri docti de ea correctione iudicaverint, sed ea certe si probabitur, difficile erit apud Dionem non corrigere: οἳ ἂν ἱκανῶς κιθαρίσωσι Παλλάδα περσέπολιν δεινὰν ἢ πεδαβῶσι πρὸς τὴν λύραν.

Orat. XIII 34: quo pluris erit virtus, eo minore in honore erunt omnes res quae ad luxuriam pertinent et ἐλαττόνων αὐτῶν δεήσεσθε. Corrigam ἔλαττον. De huius adverbii usu apud sequiores Cobetus dixit *Collect. crit.* p. 76.

Orat. XV 10: οὓς γὰρ ἀποδεικνύουσιν ἥρωας, τούτοις φαίνονται ἐναγίζοντες ὡς ἥρωσι καὶ τὰ ἡρῷα ἐκείνοις ᾠκοδομημένα ἰδεῖν ἔστιν. Languet additum ὡς ἥρωσι. Nota praeterea Orat. XLIV 3, ubi pro ἱερόν Valesius correxit ἠρίον, quod Arnimius neglexit adscribere.

Orat. XV 11: οὐκέτι οἷόν τε τοὺς ἀπ' ἐκείνου δούλους ὀρθῶς νομίζεσθαι. Immo: ὀνομάζεσθαι. Est horum verborum frequentissima confusio, cuius Arnimius quoque memor fuit Orat. XXX 35.

Orat. XV 18: filii familias ἀκολουθοῦσι πολλοῖς τῶν πενήτων καὶ εἰς γυμνάσιον βαδίζουσι καὶ ἐπὶ δεῖπνον καὶ τρέφονται πάντες ὑπὸ τῶν πατέρων. Paulo plura verba exscripsi quam meus mos est, quo melius appareret non de pauperum filiis hic sermonem fieri. Qui ἐπὶ δεῖπνον βαδίζουσι, ab amicis, ut credo, invitati, non sunt cives pauperes; sed vera lectio in aprico est, nempe πολλοῖς τῶν πολιτῶν. Exigua mutatio est et vide praeterea Orat. XXX 18, ubi in Urbinate codice πενήτων in πενίτων abiit. Obiter addo Athenis olim omnes cives paulo honestioris conditionis habuisse pedissequos quum in publicum prodirent: nihil hoc mirum, nam nostri cives in India non multo aliter. Contra erat videre pauperem civem

ἀξυνακόλουθον, ξηρόν, αὐτολήκυθον,

ut apud Antiphanem est. Eodem pertinent querelae Dionis, qui per totum imperium Romanum per quatuordecim annos errarat, οὐ μόνον ἄοικος καὶ ἀνέστιος, ἀλλὰ μηδ' ἀκόλουθον ἕνα γοῦν ἐπαγόμενος, unde effeceris eum Prusae in patria non unum sed plures habuisse pedissequos, cf. Orat. XL 2.

Orat. XV 22. Nemo facile credet Cyrum Astyagis fuisse λυχνοποιόν. Fuerit verior scriptura αἰχμοφόρος. Gyges

αἰχμοφόρος fuit et apud Herodotum vocabulum haud semel occurrit.

Orat. XV 27: *ὁρῶμεν ἐκείνους Μεσσηνίους δι' ὅσων ἐτῶν τὴν ἐλευθερίαν ἐκομίσαντο.* Dele illud *ἐκείνους*, ex dittographia natum.

Orat. XVI 2: *ὑπὸ τούτων πάντων ἀναγκάζεσθε μηδέποτε ἀφίσασθαι τῆς λύπης.* Praestat: *πάντως.*

Orat. XVI 2: *ἀεὶ λυπεῖσθαι διεγνωκότας δὴ ἔσεσθαί τινα ἀπαλλαγήν.* Lege: *ἀπεγνωκότας*, cf. Orat. XV 16, alibi.

Orat. XVII 2: *τοὺς κυβερνήτας ὁρῶμεν πολλάκις τὰ αὐτὰ προστάττοντας, καίτοι τὸ πρῶτον ἀκηκοότων οἷς ἂν κελεύωσιν.* Necessario supplendum: *ἀκηκοότων (τῶν) οἷς ἂν κ.*

Orat. XVII 3: *τὰ ὠφελοῦντα καὶ βλάπτοντα πρὸς τὸν βίον.* Supplendum: *καὶ (τὰ) βλάπτοντα.*

Orat. XVIII 15: *θαρρῦναι τοὺς σφόδρα καταπεπτωκότας χρήσιμον.* Malim: *κατεπτηχότας*, quod rectius construetur cum adverbio *σφόδρα.* Cf. Orat. LXVI 24: *τοὺς λόγους ἐπτηχὼς καὶ τρέμων* et LXXVIII 24, ubi Circes domus custoditur *ὑπὸ λεόντων δειλῶν καὶ κατεπτηχότων.*

Orat. XVIII 16. Xenophontis libri cum ad alias multas res lectoribus utiles sunt, tum ex iis discere poteris *μέγα φρονοῦσι καὶ ἐπηρμένοις ὁμιλῆσαι φρονίμως καὶ μήτε παθεῖν τι ὑπ' αὐτῶν δυσχερανάντων μήτε ἀπρεπῶς δουλῶσαι τὴν αὑτοῦ διάνοιαν καὶ τὸ ἐκείνοις κεχαρισμένον ἐκ παντὸς ποιῆσαι.* Haud una de causa multum praeferam: *ὥστε τὸ ἐκείνοις κεχαρισμένον ἐκ παντὸς ποιῆσαι.* Displicet in eadem paragrapho quod Arnimius supplevit: *ἐνίοτε δακρύω μεταξὺ (διὰ) τοσούτων ἐτῶν τοῖς λόγοις ἐντυγχάνων*, nam recte dicitur *μεταξὺ τοσούτων ἐτῶν*, h. e. *post tantum temporis spatium.* De hoc peculiari usu particulae *μεταξύ* = *post*

conferre poteris Wyttenbachium ad Plut. Moral. p. 177 C. Vide ipsum nostrum Dionem Orat. I 52: *μεταξὺ δὲ εἰς ὕλην τινὰ ἐμπεσών*. Orat. VII 129: *ἐπειδὰν τὸ πρῶτον ἴχνος ἐκλαβόντες κἀκείνῳ ἑπόμενοι μεταξὺ ἐπιτύχωσιν ἑτέρῳ φανερωτέρῳ*. Orat. XXXI 24: *μεταξὺ δὲ τῶν παρόντων εἶς ἐφθέγξατο*. Orat. XLII 2: *μεταξὺ δὲ πρῴην ἐνέτυχον ἐπιστολῇ τινί*. Orat. L 10: *διοικεῖν τὰ κοινά, μεταξὺ δὲ ἔργῳ ποιεῖν ἰδιώτην*. Eadem particula praeterea apud Dionem invenitur Orat. VI 35; VII 133; XXXII 22, 75, 79; XXXIII 32, 59; XXXV 1, 13, 24; XXXVI 6, 24 bis; L 10 et LII 6. Periit, ni fallor, Orat. XXXI 145: *τοῦ μὲν ἑτέρους βλάψοντος οὐκ ἀμελήσετε, ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ἔσται*, ubi praeferam: *μεταξὺ ταῦτα ἔσται*.

Orat. XX 5: *ἀλλ' ὅμως μιᾶς δραχμῆς ἀπολομένης ἀνάγκη αἰσθέσθαι καὶ δηχθῆναι ἀμηγέπῃ*. Inserenda negatio: (*οὐκ*) *ἀνάγκη*· vide modo quod sequitur, nam evidens oppositio est inter unius drachmae iacturam et plurium: *εἰ δὲ καὶ πλείους τις ἐκβάλοι, οὐ πολλοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ πρᾴως ἔχοντες*. Deinde paucis interpositis haec quoque adduntur: *ἡμέρας δὲ ἐξελθούσης καὶ ἀπολομένης καὶ δύο καὶ τριῶν οὐδείς ἐστιν ὃς ἐφρόντισεν*. Nimirum participium *ἀπολομένης* ex superioribus perperam iteratum fuit et ex textu eliminandum est. Illud quoque operae pretium est animadvertere: si Arnimius recte statuit hanc orationem ab Dione exule fuisse compositam, sequitur eum tunc temporis non fuisse pauperrimum, sicuti mulier fuit apud Lucam Evangelistam, quae quum decem tantummodo drachmas haberet et unam forte perdidisset, convocatis amicis et vicinis propemodum triumphans exclamavit: „Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram." Scilicet relegationem ex Italia et ex Bithynia non secuta fuerat bonorum publicatio nec sequar Philostratum ultra quam decet credulum, ubi exulem describit *φυτεύοντα καὶ σκάπτοντα καὶ ἐπαντλοῦντα βαλανείοις τε καὶ κήποις καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τροφῆς ἐργαζόμενον*. Ipse quoque miseram exulis conditionem exaggeravit Orat. XL 2, quo loco supra usus sum ad Orat. XV 18.

Orat. XX 8: *ἐφ' ἑτέρας καὶ ἑτέρας κλίνας κατακλίνεσθαι*. Cum Marciano codice *κλίνης* praefero.

Orat. XXI 3: Ἑλλήνων δ' οὐδεὶς ἢ εἴ τις, ἐκ τῶν τριάκοντα. Sub illo ἐκ latet numerale εἷς itaque legendum: εἷς τις τῶν τριάκοντα. Fortasse Arnimius hoc ipsum in mente habuit.

Orat. XXI 9 leguntur stultae fabellae de Neronis flagitiis, quae etiam hodie satis celebratae sunt. Veluti credere iubemur Imperatorem non tantum amasium suum exsecuisse eique muliebre nomen indidisse, sed etiam προτεθῆναι μεγάλας τιμὰς καὶ χρήματα ἄπειρα τὸ πλῆθος, ὅστις αὐτὸν γυναῖκα ποιήσειεν fuisseque qui tale quid susciperent, quemadmodum in palatio nescio quem aliquamdiu aluit ὡς πτησόμενον. Eunuchus autem ille praecipua causa fuit cur Nero periret, nam iratus imperatoris consilia ad coniuratos detulit, καὶ οὕτως ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἠνάγκασαν ὅτῳ ποτὲ τρόπῳ ἀπολέσθαι αὐτόν, quod intelligam postquam ἀπολέσαι rescripsero. Nec tamen novimus, sicuti Dio perhibet, quo genere mortis illud dedecus humani generis perierit: οὐδέπω γὰρ καὶ νῦν τοῦτό γε δῆλόν ἐστιν. Quid enim? τῶν γε ἄλλων ἕνεκεν οὐδὲν ἐκώλυεν αὐτὸν βασιλεύειν τὸν ἅπαντα χρόνον, (ὃν) γε καὶ νῦν ἔτι πάντες ἐπιθυμοῦσι ζῆν, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ οἴονται. Hoc omnium maximam admirationem facit flagitiis coopertum hominem tantum sui desiderium reliquisse. Sed olim satis exposui quid mihi de illis imperatoriis turpitudinibus videretur et hodie omnes de hoc genere dubitationes tuto committere potero Hartmanno nostro. Prorsus incredibilis est Dionis stupor, qui tamen Romae aliquamdiu cum principibus viris una fuerat. Nimirum ridiculum in modum hoc agebat, ut animus fere antiquus fieret; sed hoc saeculum erat. Hinc facit nescio quem philosophiae magistrum dicentem § 11: ἴσως ἡγεῖ με ληρεῖν ὅτι οὐ περὶ Κύρου καὶ Ἀλκιβιάδου λέγω, ὥσπερ οἱ σοφοὶ ἔτι καὶ νῦν, ἀλλὰ Νέρωνος καὶ τοιούτων πραγμάτων νεωτέρων τε καὶ ἀδόξων μνημονεύω.

Orat. XXIII 1: πεποίηκε τὸν Δία λέγοντα αὐτόν· satis hoc est perspicuum, neque opus est illud αὐτόν interpretari addito: οὐκ ἄλλον τινὰ τῶν θεῶν.

Orat. XXIV 2: παλαῖσαι ἄλλοι ἄλλων ἱκανώτεροι καὶ πυκτεῦσαι καὶ δραμεῖν καὶ τἄλλα ἀγωνίσασθαι καὶ τοῦ σπόρου μὴ διαμαρ-

τεῖν. Postremum hoc eodem referendum quo ea quae praecedunt et commendo: τοῦ σκοποῦ.

Orat. XXVIII 8: καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ οἱ φαυλότατοι τὰ ὅπλα ῥίπτουσιν, εὖ εἰδότες ὅτι γυμνοὶ μᾶλλον ἂν τιτρώσκοιντο. Ita edi solet ex correctione Iacobsii, nam in libris est οὐκ εἰδότες. Equidem omnino praeferam: (ὥσπερ) οὐκ εἰδότες.

Orat. XXIX 6: ἐθαυμάζετο — ἐν τοῖς ἁπάντων καλλίστοις, ἅμα τοῖς ἀθληταῖς ὤν. Imo ὁμοῦ, nam ἅμα de tempore usurpatur, ὁμοῦ de loco. Contra Orat. XXX 14: sunt θηρία μετὰ βίας ὁμοῦ καὶ πειθοῦς ἠναγκασμένα ἠρεμεῖν, praestat ἅμα.

Orat. XXIX 8: αὐτίκα γὰρ ἔπαινος ἀνδρὸς ἂν λέγοιτο, ἐπειδὰν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ ἐπεξίωμεν. Malo: γένοιτο.

Orat. XXIX 18: τούτοις οὐ πάνυ ἡ σωφροσύνη ὑπῆρξεν. Articulus abundat et praestat οὐ πάνυ τι. Sic statim sequitur Orat. XXX 1: οὐ πάνυ τι αὐτοὺς ἐπιστάμενος. Plat. Phaed. 57A: οὐδεὶς πάνυ τι ἐπιχωριάζει τὰ νῦν, et ubi non?

Orat XXX 2: αὖθις δὲ ἀκριβέστερον ἔγνωμεν. Reponam singularem ἔγνων, sicuti § 1 legitur ἐπυνθανόμην et § 3 ἀκούω.

Orat. XXX 2: εἴ τις ἐκεῖνον μᾶλλον ἐφίλει τοῦ τε πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ. Requiritur sane: τἀδελφοῦ, sed omnino malo delere patris fratrisque disertam mentionem.

Orat. XXX 4: τῇ σιωπῇ καὶ τῷ βαδίσματι καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσί σε ἐμιμεῖτο. Ut adulescens silentio suo se pudice commendaverit, certe ea in re non imitabatur magistrum suum. Arnimius quoque hoc vidit, sed quod coniecit τῇ φωνῇ, admodum infeliciter procusum est. Verum est: τῇ στολῇ. Est, ut Dio scribit, Orat. LXX 8: στολὴ ἑτέρα μὲν φιλοσοφοῦντος, ἑτέρα δὲ τῶν ἰδιωτῶν.

Orat. XXX 36. Pocillator sapientibus vinum porrigit σπανίως τε καὶ σμικραῖς κύλιξι καὶ πάνυ ἀσφαλῶς κεκραμένον. Hanc

lectionem Geelius tuetur, quum paulo post pocillator dicatur curare *μή πη τῆς κράτεως ἁμαρτὼν σφήλῃ τὸν δαιτυμόνα.* Sane apposite et tamen non premam suspicionem praestare *ἀφελῶς*. Frequentissima est vocabulorum confusio.

Orat. XXX 37. Narrat Charidemus *πολλοὺς* (*κρατῆρας*) voluptatis stare in medio, *διαφέροντας τῇ γεύσει ὥσπερ οἴνων πολλῶν· εἶναι δ' αὐτοὺς ἀργυροῦς τε καὶ χρυσοῦς — τὸν δὲ τῆς Σωφροσύνης λεῖόν τε εἶναι καὶ οὐ μέγαν καὶ ὡς ἂν εἰκάσαι τις ὁρῶν χαλκοῦν.* Nonne inutiliter additum est participium *ὁρῶν*? Proferre iuvat incertam suspicionem: *ὀρειχάλκινον* vel fortasse *ὀρείχαλκον*, nam interdum hoc adiectivum nomen est. Fortasse Dio trium metallorum coniunctionem mutuatus est a Platone in Critia p. 116 B. Apud Dionem nomen exstat Orat. LXXX 8.

Orat. XXXI 3. Sunt Rhodii satis divites et *μυρίους ἔστιν εὑρεῖν, οἷς μᾶλλον ἀφελοῦσι τῶν ὄντων συνέφερε.* Sensit loci vitium Geelius, nec tamen ei successit correctio, nam cum Arnimio (*ἂν*) *ἀποβαλοῦσι* neutiquam probabilem scripturam dixerim. Scribam: *ἀφειδοῦσι* et verbum non addam.

Orat. XXXI 9: *εὐθὺς ἕστηκεν ὃν ἂν εἴπητε, μᾶλλον δὲ καὶ πρότερον ἢ ψηφίσασθαι.* De statuis sermo fit quae ab Rhodiis etiam immerentibus saepe temere ponuntur, sed nimium est contendere prius eas positas fuisse quam fuerint decretae. Mitigandum hoc utique est et supplebo: *πρότερον* (*σχεδόν*).

Orat. XXXI 10: *τῶν οὐλῶν θιγγάνοντας.* In optimo Meermanniano codice *τῶν ὀδῶν* legitur, quod manu ducit ad Atticam formam *τῶν ὀλῶν*. Photius: *ὀλάς· οὐχὶ οὐλὰς λεκτέον.*

Orat. XXXI 15: *κἂν θυμιάσῃ μόνον κἂν προσάψηται μεθ' ἧς μέντοι προσήκει διανοίας.* Minime facio cum Hemsterhusio qui correxit: *κἂν* (*κανοῦ*) *προσάψηται.* Latet *προσεύξηται*, nihil aliud.

Orat. XXX 20: *τῶν κατὰ μέρος φιλοτίμων τυχόντες καὶ περὶ*

πλείονος τοῦ ζῆν ἡγουμένων τὴν ὑςερον εὐφημίαν. Correxit Cobetus: τὴν ὑςεροφημίαν, praeterea rectissime scripsit ἡγούμενοι· altera lectio ἡγουμένων typothetae vitium mihi videretur, nisi animadvertissem Arnimium ex uno quodam codice enotasse lectionem ἡγούμενοι, nec tamen minus in textum recepisset absurdum illud ἡγουμένων.

Orat. XXXI 29: ὅσῳ τὴν ὕβριν ἕκαςος μεῖζον ἡγεῖται κακὸν ἢ τὴν τιμὴν ἀγαθὸν νενόμικεν. Inseram ὅσῳ (γάρ) τὴν ὕβριν· deinde malim καὶ τὴν τιμήν, non ἢ τὴν τιμήν. Sed hoc leve est.

Orat. XXXI 31. Itidem leve est: τὰ ὑπὸ τούτων διδόμενα οὓς ἴσασι τῶν πρότερον ἐπαινεθέντων ἀμελοῦντας, reponere: ὑπὸ τῶν. Recurrit, uti opinor, idem vitium longe frequentissimum § 73.

Orat. XXXI 33: τιμὴν δὲ κίβδηλον νομίζετε δέχεσθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας; Corrigam: δέξεσθαι. Ceterum apud nos quoque fit quod Dio apud Rhodios tam vehementer vituperat, nam equestria insignia heredes reddere tenentur reginae, quae magis ad tempus commodasse videtur quam tribuisse ut nostra esse intelligeremus.

Orat. XXXI 59. Redimitur statua drachmis mille vel etiam quingentis. Marmoreum opus intelligo, nam aenea statua fuit, uti coniicio, aliquanto pluris, cf. Aesch. Ctes. § 104, de quo loco quaesivi *Mnem* 1905 p. 171. Quod miror, Boeckhius in *Oec. Civ. Ath.* I p. 150 horum locorum immemor fuit.

Orat. XXXI 103. Mercenarios milites orator ξένους appellat; non ipse addidit ςρατιώτας intelligendos esse.

Orat. XXXI 112. Elei honorem victoriae Olympicae vulgari nolunt: ἀξιοῦσι τὰ ἑαυτῶν. Vix ea sana lectio est secundum Arnimium, quem nunc quidem sequi malo quam Herwerdenum qui *Mnem.* 1909 p. 314 illud ἀξιοῦσι tutatus est contra Wendlandum, cui διοικοῦσι placuit. Quid requiritur? Credo: αὔξουσι τὰ ἑαυτῶν. Cf § 142: τῶν νοσημάτων ὅσα ἐξ ἅπαντος αὔξεσθαι φύσιν ἔχει. § 157: πολλοὶ τὴν Ἑλλάδα ηὖξον. Orat. LXXVII 38: σωφροσύνην τιμῶν ἀεὶ καὶ αὔξων, cui § 39 participium opponitur

ἐξελαύνων. Orat. XXI 2: ἀρετὴ ἐπαίνῳ αὔξεται. In sola tertia oratione septies recurrit §§ 1, 40, 74, 77, 101, 123 et 127.

Orat. XXXI 132: ὁ νόμος ἐξαιρέτους τινὰς ἐποίει τοὺς τὰ μέγιςα δοκοῦντας εὐεργετηκέναι τὴν πόλιν· quod additur τοὺς ἀΦ' Ἁρμοδίου καὶ Ἀριςογείτονος, non ipse Dio addidit.

Orat. XXX 134: εἷς ἀνὴρ τούτου κύριος, itidem interpolatum est quod sequitur: ὁ ςρατηγῶν, vide modo § 132.

Orat. XXXI 147: ἔτι δὲ κἀκεῖνό ἐςιν. Hic contra in fine excidit εἰπεῖν.

Orat. XXXI 162: τὰ Φανερώτατα ἤδη, τὸ μεθ' ἡσυχίας θεωρεῖν, ὁ ποππυσμός· πάντα ταῦτα σεμνὴν τὴν πόλιν ποιεῖ. Quid est ille Rhodiorum ποππυσμός? Respondet Geelius: „modestum est approbationis signum, vel σίττα, sibilus quo oriens rumor comprimitur." Sed minime apparet quomodo τὸ μεθ' ἡσυχίας θεωρεῖν et talis sibilus componi possint. Esto hoc, verbum Latine nec verti posse nec debere, quae fortasse est Gellii sententia Noct. Att. IX 9: estne etiam noster vernaculus sermo tam mire inops ut ποππύζειν quid sit dicere nequeamus? Videamus. Inter multos locos quos HSt. recenset, est quoque Plin. Hist. Nat. XXXV 10. 36. ubi pictor memoratur qui fecit ποππύζοντα retinentem equum. Apud Plutarchum Mor. 593 B sunt ἵπποι ποππυσμῷ αἰσθανόμενοι τὸ προστασσόμενον. Non est dubia res: hoc nostri homines *fluiten* appellant. Sed maior etiam dubitatio oritur, possitne ποππυσμὸς σεμνὴν τὴν πόλιν ποιεῖν· nec magis mortales possunt μεθ' ἡσυχίας ποππύζειν. Illud autem fidem superat: in oratione XXXIII Tarsenses exagitantur qui semper et ubique ῥέγχειν soleant. Esto hoc indecorum, sed non est flagitium. Exspecto qui rem planam faciat.

Orat. XXXII 10: hic commendare iuvat pulcram Arnimii emendationem; in libris legitur: πλῆθος οὐκ ὀλίγον καὶ καθάπερ ἄλλου τινὸς πράγματος καὶ τούτου Φορὰ γέγονεν· οὐθὲν μέντοι γε καὶ ἀγεννὲς ἀνθρώπων οὐδὲν ἐπισχομένων, sine sensu, sed Arnimius ex fumo lucem dedit corrigendo: γέγονε· νόθον μέντοι γε., quod omnes veritatis numeros habet.

Orat. XXXII 13: *ἐνθάδε ἐν Μέμφει πλησίον ὑμῶν.* Deleatur proprium nomen inutiliter additum, cum praesertim ad Alexandrinos orator verba faciat.

Orat. XXXII 20: Cum alia orator tum haec quoque iacit: *οὐ ῥᾴδιον ἐνεγκεῖν τοσοῦδε πλήθους θόρυβον οὐδὲ μυριάσιν ἀνθρώπων ἀπείροις ἐναντίον βλέψαι χωρὶς ᾠδῆς καὶ κιθάρας· τοῦτο μὲν γὰρ ἀλεξιφάρμακόν ἐστι πρὸς τὸν δῆμον ὑμῶν.* Nempe contemnit artem quam non didicerat: *ἐγὼ γοῦν*, inquit, *εἰ ἦν ᾠδικός, οὐκ ἂν δεῦρο εἰσῆλθον δίχα μέλους τινὸς ἢ ᾄσματος· νῦν δὲ τούτου μὲν ἀπορῶ τοῦ φαρμάκου.* Ad idem argumentum redit § 68: *πάντες δὴ ᾄδουσι καὶ ῥήτορες καὶ σοφισταί, καὶ πάντα περαίνεται δι' ᾠδῆς, ὥστ', εἴ τις παρίοι δικαστήριον, οὐκ ἂν γνοίη ῥᾳδίως πότερον ἔνδον πίνουσιν ἢ δικάζονται κἂν σοφιστοῦ δὲ οἴκημα πλησίον ᾖ, οὐκ ἔστι γνῶναι τὴν διατριβήν.* Quam graviter hoc tulerit, itidem videmus in Oratione Tarsica priore, XXXIII 35: *εἴ τίς ἐστι τοιοῦτος τόπος, ἐν ᾧ συνεχής ἐστιν ἦχος εἴτε αὐλῶν εἴτε ᾠδῆς εἴτε κιθάρας, οἷον δή φασι τὴν τῶν Σειρήνων εἶναι σκόπελον ἀεὶ μελῳδούμενον, οὐκ ἂν δυναίμην ἐκεῖσε ἐλθὼν διάγειν.* Quid si Dio Amstelodami revivisceret!

Orat. XXXII 40: *ὁρῶν γὰρ Βακτρίους καὶ Σκύθας καὶ Πέρσας καὶ Ἰνδῶν τινας, οἳ συνθεῶνται καὶ πάρεισιν ἑκάστοτε ὑμῖν.* Haec dum lego, paulo probabilior mihi fit sententia virorum doctorum, qui propter lacerum papyraceum fragmentum nuper repertum sibi persuaserunt Alexandriae fabulas Indicas partim certe Indice compositas et repraesentatas fuisse. Spectatores socii navales fuerunt et, quod turpiculi et insipidi ioci satis declarant, homines de infima plebe.

Orat. XXXII. 41: *οἱ γὰρ ἄνθρωποι θύοντες μὲν εἰσι μέτριοι καὶ βαδίζοντες καθ' αὑτούς,* sed in conventu minime *αἰσχύνονται λέγειν ἢ ποιεῖν ὅ τι ἂν αὐτοῖς ἐπέλθῃ. Θύοντες* absurda lectio est: quid latet? Equidem credo: *οἰκουροῦντες*, quae correctio non nimis violenta est.

Orat. XXXII 49: *ἑλοίμην γὰρ ἂν ἔγωγε λῃστεύων ἀποθανεῖν (μᾶλλον) ἢ διὰ τοιαύτην αἰτίαν.* Necessarium mihi visum est quod inserui.

Orat. XXXII 58: *ταῦτα δὴ πάντα ἀ ν έ ς ρ α π τ α ι νῦν καὶ μεθέςηκεν εἰς τοὐναντίον*. Si probabis Cobeti doctrinam *Mnem.* 1854 p. 386, audacter repones *ἀ ν τ έ ς ρ α π τ α ι.*

Orat. XXXII 60: *κρεῖττον μιμεῖσθαι τὸν νῦν ἄρχοντα παιδείᾳ καὶ λόγῳ προσέχοντα.* Vides igitur Imperatorem Traianum aliquid tribuisse doctis studiis et Graeci sermonis non penitus fuisse imperitum, etiamsi ad doctrinae laudem minime adspirarit. Nempe Philostratus *de Vitis Sophistarum* p. 488 magna cum gravitate perhibet Imperatorem etiam ipso triumphi die et in ipso curru triumphali circa se habuisse Dionem, quem hominem, quum Graece nesciret, intelligere non posset. Noli credere Dionem utcumque Latine fortasse locutum, nam Traianus saepe ad eum conversus dictitabat: Quid dicas nescio, sed amo te tanquam memet ipsum, nam credere nobis licet Dionem certe Latine intellexisse, etiamsi ea lingua non commode posset uti. Sed quid eiusmodi ineptias redarguimus? Si Imperator Graece nescivisset, cur tandem sustinuisset philosophum per quattuor longas orationes disserentem audire, quae orationes ad hunc usque diem aetatem tulerunt? Verum malo lectores ablegare ad *Mnem.* 1873 p. 225, ubi Cobetus Philostratum lepidissime risit et ostendit Dionis nepotis testimonio Nerva iudice Imperatorem Graece ita didicisse, ut Homeri quoque carmina attingeret.

Orat. XXXII 62: *ἰδιώτας καὶ λίχνους ἀκροατὰς κ ι ν ο ῦ σ ι ν.* Num fortasse praestat *κ η λ ο ῦ σ ι ν*?

Orat. XXXII 80: *μόνον δ' ἐπὶ τέλει Φησὶν Αἴαντα τὸν Λοκρὸν ὁ ρ ᾶ ν ἀπρεπέςερον καὶ λοιδορεῖσθαι Ἰδομενεῖ περὶ τῶν ἵππων τῶν* **Εὐμήλου**. Hic Geelius rescribere voluit *ὁρμᾶν* deleta coniunctione *καί* quae sequitur; Cobetus deinde *δρᾶν* commendavit, Arnimius *ὀργᾶν*. Nihil horum placet; contendo equidem veram lectionem esse *β ο ᾶ ν ἀπρεπέςερον καὶ λοιδορεῖσθαι.* Relege modo Iliad. Ψ 473—481.

Orat. XXXII 80 dicitur Aiax Locrus *τῆς ναυαγίας τοῖς π ᾶ σ ι ν αἴτιος γενέσθαι.* Leniter hoc refingere possis ut fiat: *τοῖς ἥ ρ ω σ ι ν.* Cf. Orat. LXIX 2: *τοὺς δὲ ἥρωας ἀποφαίνουσιν, οἷον Ἡρακλέα*

καὶ Διοσκούρους καὶ Θησέα καὶ Ἀχιλλέα καὶ πάντας τοὺς ἡμιθέους λεγομένους. Schol. ad Iliad. N 629: ἡ διπλῆ ὅτι σαφῶς πάντας τοὺς Ἕλληνας ἥρωας καλεῖ. Cf. Lehrs. *de Aristarcho* p. 101 Ed. Sec.

Orat. XXXII 91: καθόλου γὰρ πάντα (τὰ) ἁμαρτήματα εὕροι τις ἂν πανταχοῦ. Ita Arnimius ex Geelii corectione, nam in libris est εἴποι· equidem ἴδοι rescribere malim.

Orat. XXXII 94: τὸν δὲ Ἡρακλέα τοιοῦτον ὁρῶσι γελοῖον δοκεῖ, παραφερόμενον καὶ καθάπερ εἰώθασιν ἐν κρεκωτῷ. Nunc quidem, sicuti mihi blandior, felix hora mihi obvenit: legendum censeo: καθαπερεὶ Θαΐς.

Orat. XXXII 95: οὕτως γὰρ ἂν οὔτ' ἐπὶ τοῖς γεγονόσι μετανοήσει καὶ πλείονα ὑμᾶς ἀγαθὰ ἐργάσεται. Arnimius cum Pflugkio μετανοήσειε scripsit, sed longe malo: οὐ γὰρ δή.

Orat. XXXII 101: ἐπεδείκνυτο τἀκριβέστερα τῆς τέχνης. Legendum: τἀκριβέστατα.

Orat. XXXIII 2 Cydnus dicitur δεξιώτατος ἁπάντων ποταμῶν καὶ κάλλιστος. Malim fere rescribere: ἁπάντων (τῶν) ποταμῶν, sed hoc leve est. Quid autem censendum de adiectivo δεξιώτατος? Geelio p. 307 primum egregie displicuit, deinde tamen rediit ad vulgatam scripturam defendendam. Herwerdenus *Mnem.* 1894 p. 156 coniecit: ἀξιολογώτατος. Lenius credo, corrigere poteris λειότατος, coll. Orat. XXXVI 13: ἐν λείῳ καὶ πλατεῖ πεδίῳ et itidem § 57 λείαν καὶ μαλθακὴν οὐσίαν appellavit orator. Sed mire admodum Orat. XXXV 13 Maeander dicitur πολὺ πάντων τῶν ποταμῶν θειότατος καὶ σοφώτατος et corrigendum arbitror: λειότατος καὶ ἀψοφώτατος. Semel veritatis fons apud Indos recte dicitur θειότατος, sed non est hoc ad exemplum trahendum. Quod autem de eo fonte legitur Orat. XXXV 22 numquam γεύσασθαι τοὺς ἐμπιμπλαμένους, cum absurde dictum sit, Reiskius correxit: ἧς οὐδέποτε τοὺς γευσαμένους ἐμπίμπλασθαι, nec tamen facile credemus, sicuti Cobetus aliquando iocatus est, ex illo divino fonte homines hydropicos

fieri. Ridiculam tamen lectionem Arnimius in textum recepit, neque agnovit elegantiam emendationis, quam Cobetus suasit *Collect. crit.* p. 87, ἧς οὐδέποτε ψεύσασθαι τοὺς ἐμπιμπλαμένους. Est enim fons veritatis, πηγὴ τῆς ἀληθείας.

Orat. XXXIII 5: τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ ταχυτῆτι τῶν λόγων, recte Iacobsius correxisse videtur τῇ ῥύμῃ eademque fortasse correctione opus erit Orat. XXXVI 53: τόπον τε ὡς πλεῖϛον καταλαβεῖν καὶ μείζονος χώρας δεηθῆναι τότε ὑπὸ ῥώμης καὶ μένους, sed alii videant.

Orat. XXXIII 6: bonus medicus φαγεῖν βουλόμενον ἢ πιεῖν ἐκώλυσε καὶ λαβὼν ἔτεμεν ἀφεϛηκός τι τοῦ σώματος. Longe malim: ἀποσεσηπός. Xen. Anabas. IV 5. 12 erant milites ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσεσηπότες.

Orat. XXXIII 12: ὁ Ἀπόλλων ἀνεῖπε. Nonne praestat ἀνεῖλε?

Orat. XXXIII 13. Describit Dio aliquem αὐτὸν κολακεύοντα ἐν ἅπασιν οἷς ποιεῖ καὶ χαριζόμενον ἐν τροφαῖς, ἐν ἐσθῆσι καὶ περιιόντα ἀκόλαϛον. Unice commendo: ἐσθήσει.

Orat. XXXIII 60. Hic si Emperius recte agnovit versiculi frustulum: πάντα βούληται ποιεῖν καὶ μηδὲν ὡς πέφυκε, in fine excidit δρᾶν, ut septenarius trochaicus exeat.

Orat. XXXIII 64. Latet hic valde notabilis corruptela, quam ut agnoscamus, necessario plura describenda erunt. Tarsenses tondentur: hoc barbatus philosophus magna cum gravitate improbat: σκώπτεται δὴ καὶ καταγελᾶται παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ νέοις ἡ τῆς φύσεως τέχνη καθάπερ ἀρχαία τις οὖσα καὶ σφόδρα εὐήθης, ἀχρεῖα καὶ περιττὰ προσθεῖσα τῷ σώματι. Quid enim unguibus opus? quid capillis? fortasse etiam manibus et pedibus potueramus carere: αἰδοῖα μόνον ὑμᾶς ἔδει ποιῆσαι καὶ γαϛέρας καὶ τροφὴν παραθεῖναι καὶ τἄλλα ὧν ἔϛιν ἀπολαύειν. Deinde cum Arnimio paucula quaedam verba eiicere poterimus et orator in hunc modum perorat: εἰ δ' ἦν δυνατὸν παρὰ τῶν γυναικῶν προσλαβεῖν ἕτερα, δῆλον ὅτι παντελῶς τότ' ἂν ἦμεν εὐδαίμονες, οὐ

καθάπερ νῦν ἐνδεεῖς ὄντες, ἀλλ' ὁλόκληροί τινες καὶ κατὰ φύσιν ἀνδρόγυνοι. Huic „Capucinatui" nihil deest et omnia aperta sunt et nimis etiam fortasse aperta; sed quid est *προσλαβεῖν* ΕΤΕΡΑ? Wilamowitzius Arnimio persuasit inserto articulo scribendum esse (*τὰ*) *ἕτερα.* Minime assentior: latet longe aliud: nimirum *προσλαβεῖν* ΤΣΤΕΡΑΝ. Tam ridiculum vitium effugisse doctorum virorum aciem! Lubet exscribere meretricium iocum quem inveni apud Athenaeum XIII p. 585 D: *Λεόντιον κατακειμένη μετ' ἐραστοῦ ἐπεισελθούσης εἰς τὸ συμπόσιον Γλυκέρας καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς ταύτῃ μᾶλλον προσέχοντος, κατάστυγνος ἦν. ὡς δ' ἐπιστρέψας ὁ γνώριμος αὐτὴν ἠρώτησε τί λυπεῖται, „Ἡ ὑστέρα με λυπεῖ" ἔφη.* Hinc derivatum adiectivum hodie frequenti usu teritur. — Haec postquam disputavi in *Graeca* nostra *Societate*, Conradus Kuiperus fuit, qui significavit se tamen reponere malle *μήτραν*, coll. Palaephato c. 2 et Aristotele Hist. Anim. III 1. 10, cui *μήτρα* est *ὁ καυλὸς καὶ τὸ στόμα τῆς ὑστέρας.* Utrum probas? Mihi fere perinde est.

Orat. XXXIV 18: *τὸ μὲν τρῶσαί τι καὶ διελεῖν ταχὺ γίγνεται καὶ πάνυ ῥᾳδίως.* Dixerim praestare *τρῆσαι.* Cf. Orat. XXXV 3: *τὰς γνάθους τρήσαντες.*

Orat. XXXIV 47: *μεῖζόν ἐστι τοῦ εἶναι παρ' ὑμῖν καὶ δικάζεσθαι.* Recepit Arnimius emendationem *τοῦ θύειν* et hoc quidem rectissime, sed non est ea Cobeti, verum Valckenaerii, cf. Cobet *Collect. crit.* p. 85 et iam antea *Mnem.* 1858 p. 450.

Orat. XXXIV 49: *τὰ* (*πρὸς*) *τῆς Σπάρτης ἑώρα.* Excidit, uti vides, praepositio.

Orat. XXXV 15. Sicubi conventus agitur, fervent omnia, *ὥστε τά τε ὤνια τοὺς ἔχοντας πλείστης ἀποδίδοσθαι τιμῆς καὶ μηδὲν ἀργὸν εἶναι τῆς πόλεως, μήτε τὰ ζεύγη μήτε τὰς οἰκίας μήτε τὰς γυναῖκας.* Dixeris hunc esse sermonem lenonis ad lenones ac praeterea iam audiveramus confluere solere ingentem multitudinem *δικαζομένων, δικαζόντων, ῥητόρων, ἡγεμόνων, ὑπηρετῶν, οἰκετῶν, μαστροπῶν, ὀρεοκόμων, καπήλων, ἑταιρῶν τε καὶ βαναύσων.* Contra desidero pergularum mentionem et rescribam: *μήτε τὰς οἰκίας μήτε τὰς πιθάκνας*, si quidem hoc similive modo Dio intellexit Aristoph. Eq. 792.

Orat. XXXVI 1: *ὁπότε εἰσέπλευσα·* quod additur *μετὰ τὴν φυγήν* ad orationis inscriptionem retrahendum est, sed de ea re Arnimius satisfaciet.

Orat. XXXVI 14: *καὶ ὅς οὐ μάλα ἡδέως ἀποδεξάμενος.* Coniicio: *οὐ μὰ Δία ἡδέως ἀποδ.* De iis quae proxime insequuntur, quae me quoque adverterant, facio cum Herwerdeno *Mnem.* 1898 p. 345.

Orat. XXXVI 27: *ὡς δύνασαι ἐγγύτατα τείνων τῆς τοῦ Πλάτωνος ἐλευθερίας περὶ τὴν φράσιν.* Quid latet? Num forte *εὐχερείας*? Ceterum minime ridiculus est adulescens Borysthenita, qui addiderit: *οἷον δὴ καὶ ἄρτι ποιεῖν ἡμῖν ἔδοξας,* sed ridiculus est Dio, qui hoc quoque in suam ipsius laudem adscripserit.

Orat. XXXVI 36: *οἱ ἄνθρωποι Διὸς βασιλέως ἱδρύονται βωμούς.* Nonne verior scriptura est *ἵδρυνται*?

Orat. XXXVI 49: *πειρᾶται τῆς ἐναντίας τῇ πρότερον φθορᾷ.* Ab codicibus aliquid commendationis habet *φορᾷ* ac praeterea dubito an non praestet *φορᾶς.*

Orat. XXXVII 3 Arionis historia traditur: *καὶ τὸ μέλος ᾔσθοντο δελφῖνες, αἰσθανόμενοι δὲ περὶ ναῦν ἦσαν.* Arnimius ut saepe alias hic quoque infelix coniector fuit, nam quod rescripsit *περὶ τὴν ναῦν συνῇσαν,* non credo id cuiquam placiturum esse. Scribe: *αἰσθανόμενοι δὲ περιένευσαν.* Vide aoristum *νεῦσαι* Orat. XIV 8, quamquam hoc, fateor, parum ad rem pertineat, nam etiamsi oratio Favorini non sit, quae Marresii est sententia, an Favorini ipsius, sicuti hodie plerique autumant, certe Dionis non est.

Orat. XXXVII 15: *Ἀργὼ ἐνίκα καὶ μετὰ ταῦτα οὐκ ἔπλευσεν.* Lege: *οὐκέτι ἔπλευσεν.*

Orat. XXXVII 42: *ὁ δὲ δῆμος ὁ τῶν Ῥωμαίων τοῦτ' ἐκεῖνο τοὺς ἐξ ἐκείνου ὁρᾶν ᾤοντο.* Nempe Mummius statuis duorum adulescentium Arcadum inscripserat nomina Nestoris et Priami;

sed quae est ea orationis scabrities? Arnimius, deletis vocabulis *τοῦτ' ἐκεῖνο*, rescribi iussit *αὐτοὺς ἐκείνους*. Malim: *τοὺς κλεινοὺς ἐκείνους ὁρᾶν ᾤοντο*, quae facilior ratio est.

Orat. XXXVII 45: *Πτίσσε, πτίσσε, ἔφη, τὸν Ἀναξάρχου θύλακον· Ἀνάξαρχον οὐ πτίσσεις*. Malo futurum: *οὐ πτίσεις*.

Orat. XXXVIII 4: *συμβουλεύων πάρειμι*. Corrige: *συμβουλεύσων*.

Orat. XXXVIII 16: bella saepe susceperunt *οἱ γῆν κτώμενοι μὴ ἔχοντες*. Mire dictum; nonne *μνώμενοι* praestat?

Orat. XXXVIII 22: *ὑπὲρ μὲν γῆς οὐδὲ μαχόμεθα*. De eo loco conferri iubeo Geelium p. 355, sed omnino malo: *οὐ διαμαχόμεθα*, coll. Orat. XLII 2 et LXXII 10.

Orat. XXXVIII 39. Haud satis scio an viri docti nondum satis attenderint ad id quod de Nicomedensibus orator affirmat: *μόνον οὐχὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν θεᾶσθε καὶ τοὺς τραγῳδοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι δοκοῦσιν ἡδονῆς ἕνεκεν καὶ τέρψεως εἰς τὰς σκηνὰς παριέναι*. Cf. praeterea Orat. LVII 11.

Orat. XXXVIII 45: *θαυμάζομεν τοὺς εἰς ἅπαν τὸν κοινὸν οἰκοῦντας οἶκον*. Notabile illud *εἰς ἅπαν* et conferendum id quod saepius occurrit *ἐξ ἅπαντος*.

Orat. XL 3: *οὗ γε οὐδέν ἐστι βαρύτερον οὐδὲ ὀφειλόμενον ἐπὶ πλείονι τόκῳ*. Recte hoc quidem, sed in fine perperam adhaeret *χάριτος*.

Orat. XL 19: *τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὃ γίγνεται ὀρθόν, πολὺ ἂν ἥδιον ἐπαινέσαιμι ἄλλου πράττοντος ἢ αὐτὸς εἰσηγούμενος*. Imo: *εἰ γίγνεται*.

Orat. XL 29. Ex Homero Orator laudat:

αἵ τε χολωσάμεναι ἀγορῆς ἐς μέσσον ἰοῦσαι
νεικεῦσ' ἀλλήλῃσι, χόλος δέ τε καὶ τὰ κελεύει

qui versiculi contracti sunt ex Iliad. Τ 253—255. Temerarium est sic obiter Homerum corrigere velle, sed quidni scribitur: χόλος δὲ τὰ καὶ τὰ κελεύει? sicuti apud Pindarum legitur Pyth. VII 22: Φαντί γε μὰν οὕτω κεν ἀνδρὶ παρμονίμαν θάλλοισαν εὐδαιμονίαν τὰ καὶ τὰ Φέρεσθαι.

Orat. XLIV 7. Hic nota apiarium non μελιττουργόν dici, sed generali nomine γεωργόν.

Orat. XLV 3: ὧν γὰρ νῦν ἐτύχομεν, τότε ἐξῆν ταῦτα ἔχειν. Legam πάντα.

Orat. XLV 8: δίκαιος πρὸς ὑμᾶς ὁμολογεῖν ὅτι μηδ' αὐτὸς μηδὲν ἔπραττον ἄδικον καὶ παράνομον μήτε τοὺς ἄλλους ἐκώλυον, ἐξὸν ἑνὶ ῥήματι κωλῦσαι. Non possum non coniicere ἐκέλευον. Ceterum prorsus non assequor cur Arnimius corrigere voluerit: δίκαιός εἰμι πρὸς ὑμῶν ὁμολογεῖσθαι. Sed § 14 τὸν χρόνον τῆς ἐπιδημίας ὅτι μοι βραχὺς ἐςι παντελῶς, in libro de Vita Dionis p. 344 recte correxit ἔςαι.

Orat. XLVII 4: οὕτω σφόδρα ἐπιεικῶς αὐτῷ χρῆσθαι τὸν πολίτην. De Eurystheo sermo fit, qui Herculi inexpugnabiles labores imposuit; sed ἐπιεικῶς iam Geelio merito displicuit itaque commendavit ἀπηνῶς vel simile adverbium. Incideram equidem in ἀπεικότως, quod tamen vel raro vel numquam usurpatur sine negatione.

Orat. XLVII 5. Homerus maluit πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς προσαιτῶν λαμβάνειν καὶ ταῦτα ὡς μαινόμενος ἢ οἴκοι διάγειν. Non magis quam Arnimius equidem novi quo haec spectent; locum exscripsi ut digitum intenderem et alii pergerent quaerere. Ceterum in egregio libro de *Vita Dionis* p. 356 Arnimius solito mihi videtur fuisse infelicior.

Orat. XLVII 15: πόλεως δ' ὄφελος εὐπρεποῦς γιγνομένης, ἀέρα πλείονα λαμβανούσης, εὐρυχωρίαν, τοῦ μὲν θέρους σκιάν, τοῦ δὲ χειμῶνος ἥλιον ὑπὸ ςέγῃ. Hic quidem aliquid turbatum esse sentio, qua de re Geelius dixit p. 389, sed praeterea miror illud ἀέρα πλείονα et praeferam ἡδίονα. Similiter Orat. XXXVIII 50

Wilamowitzius non *συνήθειαν πλείονα*, sed *ἡδίονα* intelligere voluit. Itidem Cobetus *Mnem.* 1860 p. 308 pro *πλείονα θυσίαν* correxit *ἡδίονα* Epist. ad Hebr. XI 4.

Orat. XLVII 16: *πολὺ γὰρ ἐλάττω τόπον ἐποίουν τοῦ παρ' ἡμῖν, ὧν ἡ πόλις ἓξ καὶ τριάκοντα ϛαδίων ἐϛὶ τὸ μῆκος.* Nempe comparat Dio Prusaeensium oppidulum cum nobili urbe Antiochia, sed graviter corrupta verba Arnimius expedire non potuit. Fortasse satis est rescribere: *οὐ γὰρ ἐλάττω τόπον* et pro *ἐποίουν* erit qui malit *ᾠκοδόμουν.*

Orat. XLVII 24: novit orator Semiramin, *ὅτι πρεσβυτέρα τὴν ἡλικίαν οὖσα καὶ μάχλος ἠνάγκαζε συγγίγνεσθαί τινας ἑαυτῇ.* Audio; sed quid est quod sequitur? *τῶν δὲ τυράννων οὐδένα ἀκήκοα ταῦτα ποιοῦντα, πρεσβύτην θρασύν.* Reiskius ante *πρεσβύτην* supplevit: *εἰ μὴ Τιβέριον.* Secundum Geelium p. 392 Dio suam ipsius senectutem significavit scripsitque *πρεσβύτην βραδύν,* quae prorsus infelix suspiciuncula est. Wilamowitzius ut ad Tiberium referret satis habuit *ἕνα* pro *οὐδένα* corrigere idque Arnimius adeo in textum intulit. Nihil horum mihi satis probatur, nam neminem novi qui Tiberium *θρασύν* sustinuerit appellare, quem callidum veteratorem homines esse satis credebant.

Orat. XLVIII 3. Proconsul Varenus Prusam venit, sed *ἄπεισι μετὰ τὴν τήμερον ἴσως ἡμέραν.* Ipsam rem Arnimius p. 376 lucide exposuit, sed me adverbium *ἴσως* male habet, quasi proconsulis itineris stationes non ante accurate constitutae fuissent: facillimum fuerit reponere *εὐθύς.*

Orat. XLVIII 5: *ἐάν ποτε γένηται διαφορά, οὐκ αἰσχύνεσθε;* Immo: *οὐκ αἰσχυνεῖσθε;* Paulo post: *εἰς ἐχθρῶν κεφαλὰς τὰ τοιαῦτα τρέποιτο, τουτέϛιν εἰς τοὺς καταράτους Γέτας, εἰς μηδένα δὲ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοεθνῶν.* Attice utique scribendum fuerit *μηδένας.*

Orat. XLVIII 7: *πόλιν ὁρᾶσθαι συμπαθῆ κάλλιϛον θεαμάτων, εὐδαιμονέϛατον δὲ ἁπάντων κτημάτων μία γνώμη περὶ πάντων φαινομένη.* Praestat, nisi fallor, *θέαμα* et *κτῆμα* et similiter

corrige Orat. III 86 et XII 13. Notabile autem quod in eadem paragrapho sequitur: *τῶν ἀσυμφώνων χορῶν οὐδεὶς ἀκούει ῥᾳδίως ὅ τι λέγουσιν.* Verum ubi erat *συμφωνία*? Uti suspicor, tunc non tantum numeri sed etiam ipsissima cantici verba distincte ad aures perferebantur eorum qui aderant. Quam vellem nostri symphoniaci hoc legerent!

Orat. XLVIII 16: *μύρμηκας πάνυ ἡδέως ἰδεῖν ἐϛιν, ὅπως παραχωροῦσιν ἀλλήλοις τῶν ὁδῶν* et Orat. XL 40: *μύρμηκες παραχωροῦσιν αὐτοῖς καὶ τῶν ὁδῶν ἐκτρέπονται·* hi loci collati satis ostendunt Cobetum rectissime correxisse Orat. XL 32: *οἱ μύρμηκες πάνυ πρᾴως ἐντυγχάνουσι καὶ παριᾶσι καὶ βοηθοῦσιν ἀλλήλοις* et quaerere lubet quidni Arnimius lenissimam mutationem amplecti voluerit et vulgatam lectionem *παρίασιν* servarit. Tantaene auctoritatis in codicibus accentus sunt?

Orat. XLVIII 17: *ἀλλά μοι περικαθήραντας τὴν πόλιν μὴ σκίλλῃ μηδὲ ὕδατι* (*δᾳδὶ* Baguetus), *πολὺ δὲ καθαρωτέρῳ χρήματι τῷ λόγῳ κοινῇ πράττειν τὰ λοιπά.* Arridet: *χρίματι.*

Orat. XLIX 10: *ἤτοι ἀνασεισθεὶς ὑφ' ἡδονῶν ἢ καταπλαγεὶς ὑπὸ φόβων.* Quidni scribitur *ἀναπεισθείς*?

Orat. L 5: *καὶ τοῦτο δὴ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τῶν παλαιῶν τινος ῥητόρων ὑπερβολήν τινα ἔχειν δοκοῦν κολακείας, ὅτι τὸν δῆμον εἰκότως ἂν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς περιφεροίμην, ἐγὼ δικαίως ἂν εἴποιμι πρὸς ὑμᾶς.* Hic si dixero malle me: *ἐν ταῖς ἀγκάλαις* reponere, erunt qui primo obtutu me criminentur quod nimis ridicule quidvis pro quovis audeam reponere: habeo tamen quibus meam coniecturam confirmem. Primum nota et trita est locutio *ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιφέρειν*, veluti apud Dionem ipsum Orat. XXXII 58: *τὸ λέοντας φέρειν ἐν ταῖς ἀγκάλαις* et in eadem oratione § 78: *τόν τε ἀφρὸν ἐντίθεσθαι ταῖς ἀγκάλαις.* Ex Euripidis Hypsipyle frgmt. 60 nuper novus locus accessit, quem Herwerdenus ita edidit:

τοὐμὸν τιθήνημ', ὃν ἐπ' ἐμαῖσιν ἀγκάλαις
πλὴν οὐ τεκοῦσα τἄλλά γ' ὡς ἐμὸν τέκνον
ϛέργουσ' ἔφερβον, ὠφέλημ' ἐμοὶ μέγα.

Est Murraei coniectura ἔφερβον, quam Herwerdenus in textum recepit, nam in papyro ἔ φ ε ρ ο ν legitur, quod omnino praeferam et Wilamowitzium potissimum sequar, qui ad metrum sustentandum ἐπωφέλημα correxit. Forte nuper alios locos indicavi *Mnem.* 1909 p. 11 sq. et tractavi Plat. Rep. X p. 600 D, ubi pro ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρουσιν commendavi ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις. Deinde ne hoc nimis temere factum videretur, provocavi ad Luciani Dial. Mort. IX 1, ubi pro ἐπὶ τῆς ἀγκάλης unus codex κεφαλῆς habet. Apud Xenophontem de Rep. Laced. III 5 legimus: αἰδημονεςέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων. De hoc loco iuvat transscribere quod Cobetus habet *Mnem.* 1858 p. 151: „Haec quum e Xenophonte afferret Rhetor nescio quis, cuius libellus περὶ ὕψους circumfertur IV 4, deceptus sui codicis scriptura attulit: αἰδημονεςέρους — καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, deinde multis verbis Xenophontem duriter increpat, quam sit hoc absurdum demonstrat, et Timaeum addit frigidissimum istud inventum turpiter Xenophonti esse suffuratum. Sedare potuisset tantas hominis iras vera lectio: ΘΑΛΑΜΟΙΣ pro ΟΦΘΑΛΜΟΙΣ." Sed iam vides eodem plane modo confusa aliquando fuisse ΑΓΚΑΛΑΙΣ et ΚΕΦΑΛΑΙΣ et tuto Dionem corrigere licebit eo modo quem dixi. — Parvulum vitium etiamnunc restat: in ea locutione περιφέρειν uti aequum est dicitur, non περιφέρεσθαι. Nihili est quod Hemsterhusius corrigere voluit περιφέροι νῦν· sed si memineris in ea oratione Dionem filium suum populo commendare, mecum fortasse non recusabis corrigere: τὸν δῆμον εἰκότως ἂν ἐν τ α ῖ ς ἀ γ κ ά λ α ι ς π ε ρ ι φ έ ρ ο ι μ ε ν.

Orat. LI 1: ὁ πρὸς τοιούτοις ἅμα ἀνθρώπους ἕτερα ὧν φρονεῖ π ο ι ῶ ν. Herwerdenus correxit εἰπών· equidem in λ ο γ ο π ο ι ῶ ν incideram.

Orat. LI 3: οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τοὺς διδόντας αὐτοῖς ἢ δ υ ν α-μ έ ν ο υ ς διδόναι, τούτους ἐπαινοῦσιν. Immo: δ ι α ν ο ο υ μ έ ν ο υ ς· sic demum iusta oritur oppositio: ὑμεῖς δὲ καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὸ βούλεσθαι μέγα εἶναι νομίζετε.

Orat. LI 5: τίς οὐκ ἂν τοῦτον εὐδαιμονίσειεν ὑφ' ὑμῶν τ ο ι ο ύ-

των ὄντων κεκριμένον τῆς ὑμετέρας ἀρχῆς ἄξιον; Praeferam: τοσούτων.

Orat. LI 9: τίς οὐκ ἂν ἀνεθείη τῶν τοιούτων ὄντων; vide apud Arnimium quid interpretes hic moliti sint; mihi potissimum placet: ἀγασθείη.

Orat. LII 1: ἀλειψάμενος καὶ λουσάμενος. Sunt qui contendant, in hac qua laboramus febrili festinatione trepidantibus omnibus etiam optimos scriptores urgente typotheta multo negligentius scribere quam veteres facere soleant. Equidem litem non dirimam, sed hoc certe video una utique in re nos superare eos qui ante nos fuerunt: hodie, credo, nemo facile feret verborum ordinem absurde traiectum: ἀλειψάμενος καὶ λουσάμενος. Ita tamen veteres illi heroes haud raro. Hom. Iliad. B 548: θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα. Odyss. μ 134: τὰς μὲν ἄρα θρέψασα τεκοῦσά τε πότνια μήτηρ. Grammatici ὕϛερον πρότερον vel πρωθύϛερον appellabant: sic haud semel Eustathius, veluti ad Iliad. Z 118: Τὸ δὸς ἄνδρα ἑλεῖν καὶ εἰς ὁρμὴν ἔγχεος ἐλθεῖν, σχῆμά ἐϛιν πρωθύϛερον ἤτοι ὑϛερολογία. — Ὅμηρος δὲ μιμούμενος ἄνδρα τεθορυβημένον ἀλληνάλλως ἔθετο, quamquam hoc postremum haud verissimum esse dixerim. Sed ut ut est, leve vitium, si quidem vitium dicere fas est, poeta utique Homerus multis aliis virtutibus redimit; in soluta Dionis oratione praeposterum ordinem magis miror, veluti Orat. LXXI 4: ἀμῆσαι καὶ ἀρόσαι, coll. Hom. Od. σ 366 sqq.

Orat. LIII 6: παρ' Ἰνδοῖς φασὶν ᾄδεσθαι τὴν Ὁμήρου ποίησιν, μεταλαβόντων αὐτὴν ἐς τὴν σφετέραν διάλεκτον. Quidni rescribimus μεταβαλόντων, quum praesertim ea lectio ab codicibus aliquid commendationis habeat.

Orat. LV 18. Apud Homerum Asius equos ᾤετο ὑπὲρ τὸ τεῖχος ἐλάσειν. Hoc quidem absurdum est; latet ὑπὲρ τὴν τάφρον. Interdum librarii quidvis pro quovis ponunt.

Orat. LVI 2. Fragmentum est Cratini, quod Arnimius ita edidit:

ποιμὴν καθέςηκ' αἰπολῶ καὶ βουκολῶ.

Quantum mihi comparuit, locus nondum emendatus fuit. Ediderat olim Meinekius:

ποιμὴν καθέςηκ' αἰπόλος καὶ βουκόλος.,

quae verba sunt sensu vacua. In Dionis libris *αἰπόλω* et *αἰπωλω* et *βουκόλῳ* et *βουκόλος*· hinc profectus Arnimius scribit se *ipsum* correxisse id quod supra dedi. Nescio quomodo Kockius locum ediderit, nam eius editio mihi dum haec scribo non ad manus est. Sed vidi Blaydesium in tanta coniecturarum tumultuaria multitudine tacere. Res tamen expedita est: Scribam:

A. *ποιμὴν καθέςηκ'.* B. *αἰπολῶν ἢ βουκολῶν;*

Nunc liquido apparet cur locum Dio laudaverit; praecedit enim: *εἰσί τινες ἀνθρώπων ἄρχοντες; ὥσπερ ἕτεροι μὲν αἰγῶν, ἕτεροι δὲ ὑῶν, οἱ δέ τινες ἵππων, οἱ δὲ καὶ βοῶν, ξύμπαντες οὗτοι οἱ καλούμενοι κοινῇ ποιμένες;* Apertissime pastoris nomine Cratinus coniunxit bubulcum et caprarium vel etiam opilionem.

Orat. LVII 3: *τῶν μέγιςα δυναμένων.* Miror quod Arnimius non recepit *μέγιςον*, quod praeterea in duobus bonis codicibus legitur.

Orat. LVIII 6: *οἶμαι δέ σε μηδὲ τῶν νεκρῶν ἀφέξεσθαι ἀλλὰ καὶ τούτους κεντεῖν τε καὶ ἕλκειν.* Hic Gasda proposuit *κεντήσειν τε καὶ ἕλξειν*, Arnimius autem post *τούτους* inseruit *ἂν*· equidem multo malim in fine supplere *ἐθέλειν*, quod vides cur exciderit.

Orat. LX 2: *λέγω σοι ὅτι ὅλον τὸ ἀγνόημά ἐςι περὶ τὸν μῦθον τὸ ἐπιχειρεῖν τὸν Κένταυρον συγγενέσθαι τῇ Δηιανείρᾳ.* Emenda: *γέλοιον τὸ ἀγνόημα.*

Orat. LX 3: *ἔχει μέν τινα ἀπορίαν τὸ τοιοῦτο· ἀλλὰ μὴ τοῦτο κινοῦντες καθόλου τὸν μῦθον ἀναιρῶμεν.* Est hic sane *μὴ* = *num* eoque utique sensu indicativum *ἀναιροῦμεν* adsciscit. Hinc in colloquio respondet alter *οὐδαμῶς*, non *μηδαμῶς*. Sic Orat. LV 22: *μὴ οὖν ὑμῖν εἰκῇ δοκεῖ Ὅμηρος ὁτιοῦν λέγειν;* Orat. LXVII 2: *ἀλλὰ μὴ τὸν Ἡσίοδον φαῦλον ἡγοῦνται καὶ ὀλίγου ἄξιον;* itemque alter interrogatus recte respondet: *οὐδαμῶς.*

Orat. LX 5: εἰκὸς ἦν βουλομένην τὸν ἄνδρα ὑφ' ἑαυτῇ ἔχειν. Quoniam non fit sermo de legitimo imperio, praestabit ἐφ' ἑαυτῇ. Orat. LXII 2: ἐπ' αὐτοῖς ἐστι τὸ δίκαιον. Orat. LXXIV 22: ἑαυτὸν ἐξηπάτησεν ἐπ' ἄλλῳ ποιησάμενος. Et quis ignorat Lysiae locum: οὕτω διεκείμην ὥστε μήτε λυπεῖν αὐτὴν μήτε ἐᾶν λίαν ἐπ' ἐκείνῃ εἶναι ὅ τι ἂν ἐθέλῃ ποιεῖν.

Orat. LXIII 4. Describitur equus δριμὺς τὰς ὄψεις ὡς ἐκ πολέμου πχρῶν, τὸν ἐκ τοῦ δρόμου θυμὸν ἐν ταῖς ὄψεσιν ἔχων. Adnotat Arnimius: „offendit iterata oculorum mentio." Hoc si legere potuisset Homerus, extemplo, credo, correxisset: ἐν τοῖς ἄψεσιν. Sed licebitne vocabulum oratori reddere? Est sciendum secundum Arnimium leve opusculum Dioni non esse obtrudendum.

Orat. LXIV 15: οὐκ ἀρκεῖ μοι βωμὸς θύειν οὐκ ἔχοντι, οὐκ ἀρκεῖ μοι φυτὰ τρέφειν με μὴ δυνάμενα. Aut plurimum fallor, aut bis reponendum est id quod est ἀρέσκει. Cf. Orat. LXVI 26: πολλάκις οὐδ' ἐν δείπνῳ δέκα ἀνθρώπων ὁ πλακοῦς ἤρεσε πᾶσιν.

Orat. LXV 1: χρῆσθαι τοῖς αὐτομάτοις ἀγαθοῖς. Nonne praestat αὐτομάτως, sicuti legitur § 11: τῶν αὐτομάτως περιγιγνομένων?

Orat. LXVI 6: ἔτι δὲ ἰδεῖν ἐστιν ἑτέραν οἰκίαν συντριβεῖσαν πλουσιωτέραν ἐκείνης διὰ γλῶτταν καὶ νὴ Δία ἑτέραν κινδυνεύουσαν. Arnimius haec ad Neronem et Domitianum pertinere suspicatur, nec dissentio; fieri tamen potest ut praestet Caligulam intelligere. Aliter Herwerdenus *Mnem.* 1909 p. 320.

Orat. LXVI 11. Supra me dicere memini Arnimium non ita multa contulisse ad Dionis corruptum textum emendandum, cum singularia eius merita in alio litterarum campo magis exsplendescant. Vide tamen eximiam Wilamowitzii correctionem eo loco quem supra indicavi: τοὺς φιλόπαιδας καὶ σφόδρα οἶμαι μακαρίζειν αὐτοὺς τοῖς φιλοδόξοις παραβάλλοντας, ὅταν αὐτοὶ μὲν ὄρτυγας ζητῶσιν ἢ ἀλεκτρυόνα ἢ ἀηδόνιον, τοῖς δὲ ὁρῶσιν ἀνάγκην οὖσαν ἀμοιβαίαν πῶλον ζητεῖν ἢ τῶν Ὀλυμπίασι νενικηκότων τινὰ πέντε μισθοῦσθαι ταλάντων. Contulit Wilamowitzius Plutarchum in Vita Arati c. 17: ᾄδοντος Ἀμοιβέως ἐν τῷ θεάτρῳ et rescripsit: Ἀμοιβέα ἢ Πῶλον ζητεῖν. Hoc est emendare.

Orat. LXVI 15. Hic operae pretium est videre, quam clementer olim moris fuerit tractare *τοὺς ἀτίμους*. Scilicet *τῷ ἐθελήσαντι τύπτειν ἔξεϛι καὶ κόλασις οὐκ ἐϛιν οὐδεμία τοῦ προπηλακίζοντος*, nec tamen facile quisquam invenerit *τοὺς ἀτίμους ὑπό τινος τοῦτο πάσχοντας· τὸ γὰρ νεμεσητὸν οἱ πολλοὶ καὶ τὸν Φθόνον εὐλαβοῦνται καὶ τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν ἀσθενεϛέρων αὐτοῖς οὐδεὶς ἐϛι κίνδυνος.*

Orat. LXIX 1: *οὓς ἂν ἡγῶνται τοιούτους εἶναι ἢ γεγονέναι ἢ ἐγγύς*. Omnino dele alteram particulam *ἤ*.

Orat. LXIX 7: *ἄδικον δ' αὐτὸν ὄντα οὐ λυσιτελεῖ τῶν δικαίων παρ' ἄλλου τυγχάνειν οὐδ' ἄφρονα καὶ ἀγνοοῦντα ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι μετανοοῦντα ἐΦ' ἑκάϛῳ πρὸς ἕτερον ἰέναι.* Hic nescio sane quid sub *μετανοοῦντα* delitescat, sed hoc sancte deierare ausim non esse corrigendum *μετὰ νοῦν*, quam coniecturam Arnimius in textum intulit, quod raro sibi persuadere solet ut faciat. Usus praepositionis *μετά* hoc sensu quem locus postulat, ab usu Atticorum prorsus alienus est. Ceterum vide *μετανοεῖν* Or. IV 18 et XLVII 9.

Orat. LXXI 7: *ψέγων πολὺ μᾶλλον ἢ εἰ ᾐ τ ι ᾶ τ ο περὶ τὴν ναυπηγίαν*. Malim fere plusquamperfectum *ᾐ τ ί α τ ο*.

Orat. LXXII 1: *γεωργοῦ ϛολὴν ἔχοντα ἢ ποιμένος ἐξωμίδα ἢ διΦθέραν ἐνημμένον ἢ κ ο σ ύ μ β η ν ὑ π ο δ ε δ υ κ ό τ α.* Hic quam scripturam potissimum amplectar prorsus nescio. Quid tandem est *ὑποδεδυκότα*? Tum Emperius, tum Arnimius scribunt hanc omnium librorum esse scripturam praeterquam quod Marcianus liber habeat *ἀποδεδυκότα*, quo nihil proficitur. Nec magis quidquam valet quod Schneiderus docet apud HSt. IV p. 1875 D, legendum esse *ὑποδεδηκότα*, cum vulgata scriptura sit *ὑποδεδεκότα*, quae tamen quantum comperi sincerior forma est quam Schneiderianum *ὑποδεδηκότα*. Num forte verum est *ὑ π ε ν δ ε δ υ κ ό τ α* vel fortasse *ἐ π ε ν δ ε δ υ κ ό τ α*? Certius aliquid possem pronunciare si scirem quodnam vestimenti genus sit *κοσύμβη* vel *κοσσύμβη* vel *κόσσυμβος*, nam hae quoque formae nominis occurrunt. Hesychius et Suidas scribunt esse *ἀνάδεσμον* et *χι-*

τῶνα κροσσωτόν. Basilius autem ad Ies. Vatic. III 18, quem locum itidem Schneidero debeo, tradit vocabulum *οὐ πάνυ τῇ Ἑλληνικῇ συνηθείᾳ καθωμιλῆσθαι, ὅθεν οὐδὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ πρόδηλος*, sed *αἱ θυγατέρες Σιὼν ἐμιμοῦντο καθ' ὑπερβολὴν τρυφῆς ἐν τῇ περιβολῇ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐσθῆτος* sacerdotalem vestem, quae *κοσύμβους χιτώνων ἐκ βύσσου* habebat, cf. Exodus XXVIII. 35. Nihil praeterea attinet adscribere Pollucis testimonium II 30: *τὴν κοσύμβην οὐκ ἂν προσοίμην· οὐ γὰρ Ἀττικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ κρωβύλος*, nam verosimiliter correctum fuit *κορύμβην*, cf. Phot. *κρωβύλος· ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο ἐπ' ἀνδρῶν, κόρυμβος δ' ἐπὶ γυναικῶν*. Ut in incerta re dixerim Dioni *κοσύμβην* esse vile et agreste vestimenti genus ac proinde *ἐπενδεδυκότα* fortasse poterit probari. Cf. Harpocr. in v.: *ζειρά· ἔνδυμά τι ὃ ἐπενδύοντο μετὰ τοὺς χιτῶνας*.

Orat. LXXII 4: *πλείους γεγόνασι τῶν σκυτοτόμων καὶ τῶν κναφέων καὶ τῶν γελωτοποιῶν ἢ ἄλλην ὁποίαν βούλει τέχνην ἐργαζομένων*. „Non artem exercent scurrae", verba sunt Geelii p. 431, neque apte sociantur cum sutoribus ac fullonibus, nec apparet quo tanta irrisio spectet." Poterimusne aliud fabrorum genus probabiliter restituere? Faciamus periculum. Apud Pollucem VII 198 memorantur *γελγοπῶλαι* et *γελγόπωλις*. *Εἴρηται γὰρ ἡ γελγόπωλις ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ Κρατίνου, ὥσπερ ἐν Ἀρτοπώλισιν Ἑρμίππου τὸ γελγοπωλεῖν*. *Γέλγη* quantum video scruta sunt et Dio *τῶν γελγοπωλῶν* mentionem fecerat, vilia qui vendunt tunicato scruta popello.

Orat. LXXIV 2: *ὑπὸ τῶν ὁμολογουμένων ἐχθρῶν*. Praestat *ὁμολογουμένως*.

Orat. LXXIV 28: *δῆλον ὡς τρεῖς ἂν εἶεν φιλίαι γεγονυῖαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ*. Supplebo: *γεγονυῖαι* (*βέβαιαι*).

Orat. LXXVII 3: *πότερον οὖν κεραμεῖ μὲν λυσιτελεῖ μηδένα ἄλλον εἶναι κεραμέα, μαγείρῳ δὲ τοῦτ' οὐ λυσιτελές, ὅπως ἐξῇ αὐτῷ ἀποδίδοσθαι ὁποῖ' ἂν ἔχῃ τὰ κρέα*. Malim: *ὅπως ἐξῆν αὐτῷ*, qui usus indicativi satis notus est. Similiter sequenti paragrapho: *βαφεῖ οὐ μόνον αὐτῷ ἄμεινον ἢ μεθ' ἑτέρων ἀντιτέχνων, ἵν' ὁποιαοῦν*

ἀποδιδῶται τὰ βάμματα ταῖς γυναιξίν; ἀγαπήσουσι γὰρ ὠνούμεναι. Deleta coniunctione *γάρ*, quae in Palatino codice a manu secunda est, et praeterea mutata interpunctione, id quod est *ἀγαπήσουσι* pendebit ex coniunctione *ἵνα*, quo facto itidem amplecti poterimus indicativum *ἀποδίδοται*, qui legitur in Marciano codice.

Orat. LXXVII 4. Leno merces suas per urbem circumferet, *ὁμοίως δ' εἰς Πυλαίαν καὶ τὰς ἄλλας πανηγύρεις πορευόμενος καὶ περιάγων.* Quaesivi *Mnem.* 1900 p. 134 sqq. quam *Πυλαίαν* veteres olim appellitarint; hic autem Dionis locus, quem tunc ignorabam, plane confirmat id quod tunc instititi probare.

Orat. LXXVII 23: *Φασὶ γὰρ αὐτὸν κελεῦσαι παραφυλάττειν τὸν παῖδα τοὺς ὁρῶντας εἰ ψέγοιεν ἢ ἐπαινοῖεν.* Praestat: *τί ψέγοιεν.*

Orat. LXXVII 29: *χαλεπαίνει καὶ ἀγανακτεῖ καὶ ὀργίζεται τοῖς ἀπολαύουσι.* Concedo hoc commode posse intellegi et tamen malo: *ὀργίζεται τοῖς ἀπελαύνουσι.*

Orat. LXXVII 39: *κηδόμενος ἀνθρώπων, οὐ βοῶν, οὐδ' ἵππων οὐδὲ καμήλων τε καὶ οἰκημάτων.* Praefero *βοσκημάτων*, quod vocabulum apud Dionem saepe recurrit, veluti in vicinia § 16, alibi.

Orat. LXXVII 41: *μέχρι ἂν γένηται* (scil. *τὸ σῶμα*) *μαλακώτερον καὶ σαθρότερον ὥσπερ κακὸν σκεῦος.* Haud satis scio an non praestet *σαπρότερον.* Etiam de humano corpore *σκεῦος* interdum usurpatur.

Orat. LXXIX 2. Vehementer invehitur orator in luxuriam: *εἰ γὰρ ἦν ὄφελος χαλκοῦ καλῶς κεκραμένου καὶ κρατήρων καὶ βωμῶν καὶ θυμιατηρίων περιττῶς εἰργασμένων, ἡ Κορινθίων πόλις ἂν εὐδαίμων ἦν καὶ πολὺν ᾠκεῖτ' ἂν χρόνον, σώζουσα τοὺς ἑαυτῆς οἰκήτορας καὶ πολίτας.* Etiam in pretiosis lapidibus nulla salus: *εἰ δ' αὖ λίθων εὐχρόων καὶ ποικίλων, ἡ Τηίων ἢ Καρυστίων καί τινων Αἰγυπτίων καὶ Φρυγῶν, παρ' οἷς τὰ ὄρη ποικίλα*, deinde quibusdam interpositis de quibus statim, *ἀλλ' ὅμως οὐδενός εἰσι βελτίους οὐδ' εὐτυχέστεροι τῶν πάνυ ταπεινῶν.* Ferri haec possunt, sed quae modo omisi adscribere, sensu vacua verba sunt: *ἀκούω*

δ' ἔγωγε τῶν ὀ ρ ῶ ν τὰς πάνυ παλαιὰς τῆς αὐτῆς εἶναι π έ τ ρ α ς. Videamus quid viri docti moliti sint. Arnimius omisit quod apud Emperium est pro ὀρῶν Casaubonum correxisse οἰκιῶν, Morellum κιόνων, Reiskium σορῶν. Cobetus dum Geelii plagulas corrigebat, lusit: ἀκούω δ' ἔγωγε τῶν ὀρῶν τινα σπήλαια διαυγοῦς ἔχειν πέτρας, sed Geelius non adstipulatus est. Denique Herwerdenus *Mnem.* 1898 p. 355 tentavit: ἀκούω δ' ἔγωγε τῶν χωρῶν τὰς πάνυ παλαιὰς τοιαύτης εἶναι πέτρας. Ecce novus Sardus venalis qui sese omnium postremus mihi obtulit: agnoscere mihi videor frustulum adnotationis quod ex margine sese in textum insinuavit: ἀκούω δ' ἔγωγε τῶν ὀ ρ ο φ ῶ ν τὰς πάνυ παλαιὰς τῆς αὐτῆς εἶναι ἐ ρ γ α σ ί α ς. Vide ὀροφὴν usurpatum, non ὄροφον Orat. LXXX 13 et XXX 28; ἐργασία autem nomen apud Dionem valde frequens est. Sed exspectandum num hic Sardus emturientem inventurus sit.

DE SOPH. PHILOCT. VS. 388.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

„Ἥ τε τραγῳδία ὅλως σοφὸν δοκεῖ εἶναι καὶ ὁ Εὐριπίδης διαφέρων ἐν αὐτῇ", Plato ironice observavit in Republica (VIII 568 A). Sescenti sunt loci, quos e tragoediis Euripideis laudare solent v. d., haec sententia ut probetur, qui vero tales locos Sophoclis ex operibus petitos conquirit, editiones frustra perlustrat. Loquuntur philologi de ratione quae inter Euripidem et philosophos, puta Anaxagoram, Prodicum, Protagoram, Heraclitum, intercedebat; respexit hic tragicus Socratem, quem unus e poetis spectatorem habebat quotiescumque novam doctamque tragoediam Athenis ederet. Sophoclesne, qui εἷς ἦν τῶν θεοσεβεστάτων (Schol. El. vs. 831), nunquam notissimum civem, quem cottidie inter iuniores versantem aspiciebat, quem impium vocari ab aequalibus audiebat, versu aliquo perstrinxit? Scimus Sophoclem quinque vel sex locis respexisse narrationes quibus Herodotus historiam suam ornarat: reverane εὐκολία eius impe-

diebat, ne philosophum iuventuti nocentem aperte aggrederetur? vel si Socratem iusto dilexerit amore, populum testem talis amoris facere cur dubitavit?

Legimus in Apologia (c. 7) verba nulli ignota: „*μετὰ τοὺς πολιτικοὺς ᾖα ἐπὶ τοὺς ποιητὰς τούς τε τῶν τραγῳδιῶν καὶ τοὺς διθυράμβων. ἀναλαμβάνων οὖν αὐτῶν τὰ ποιήματα κ.τ.ἑ. ἔγνων οὖν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐνὶ λόγῳ τοῦτο ὅτι οὐ σοφίᾳ ποιοῖεν ἃ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες*". Adiitne Socrates Sophoclem, ut eum interrogaret? Non facile negarim; nam in quem poetam illius aetatis melius quadrant ultima verba quam in tragicum qui, si quis alius, ingenio suo oboediebat?

Sequuntur verba Platonica: „*καὶ ἅμα ᾐσθόμην αὐτῶν διὰ τὴν ποίησιν οἰομένων καὶ τἆλλα σοφωτάτων εἶναι ἀνθρώπων, ἃ οὐκ ἦσαν*". Vel hodierni homines mirantur Sophoclem praetorem fuisse in bello Samio; suaviter ridentes legimus ipsius Sophoclis verba (Athen. XIII, 604 D): „*Περικλέης ποιεῖν με ἔφη, στρατηγεῖν δ' οὐκ ἐπίστασθαι*". Memores sumus iudicii, quod tulit Io, servatum apud Athenaeum: „*τὰ μέντοι πολιτικὰ οὔτε σοφὸς οὔτε ῥεκτήριος ἦν*". Attamen Sophocles inter decem *προβούλους* se eligi passus est (anno 411°), ut refert Aristoteles Rhet. III 18. Haud dubie Socrates Sophoclem adiit. Sed procul dubio poeta philosophum non amavit. In Antigone fabula vs. 1113 sq. poeta suam sibi opinionem profert verbis:

δέδοικα γὰρ μὴ τοὺς καθεστῶτας νόμους
ἄριστον ᾖ σῴζοντα τὸν βίον τελεῖν.

Respondet his versibus Phidippides Aristophaneus (Nub. 1399 sq.):

ὡς ἡδὺ καινοῖς πράγμασιν καὶ δεξιοῖς ὁμιλεῖν
καὶ τῶν καθεστώτων νόμων ὑπερφρονεῖν δύνασθαι!

Nempe talia didicit a magistro, qui ei est exemplo; vide verba vs. 1432: *οὐ ταὐτόν, ὦ 'τάν, ἐστίν, οὐδ' ἂν Σωκράτει δοκοίη.*

Sed qui *τοὺς καθεστῶτας νόμους* neglegit, *ἄτακτα ἐργάζεται*, talis vir *ἀκοσμεῖ*. Sunt autem non viri aetate provecti qui plerumque *ἀκοσμοῦσι*, sed iuniores mores maiorum subvertere conantur. Sic in fabula Sophoclea (Antig. 726 sqq.) Creon rogat:

οἱ τηλικοίδε καὶ διδαξόμεσθα δὴ
φρονεῖν ὑπ' ἀνδρὸς τηλικοῦδε τὴν φύσιν;

cui respondet filius novis studens rebus, ut Creon quidem opinatur: *μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον· εἰ δ' ἐγὼ νέος,*

οὐ τὸν χρόνον χρὴ μᾶλλον ἢ τοὔργον σκοπεῖν.

tum Creon:

ἔργον γάρ ἐστι τοὺς ἀκοσμοῦντας σέβειν;

Opinione vulgari, qui exeunte saeculo quinto Athenis *iuvenes docebat ἀκοσμεῖν* i. e. evertere maiorum instituta, erat *Socrates.* Huius opinionis documentum exstant Nubes Aristophaneae. Acerrimus Socratis defensor hanc sententiam, qua vel boni cives erant imbuti, ut eradicaret, exstitit Plato. Describit in Apologia (c. 10) iuvenes quomodo magistrum mirati et imitati tentarent cives suos, unde exoreretur opinio *Socratem talis ἀκοσμίας esse unicum διδάσκαλον*:

„*ἐντεῦθεν οὖν οἱ ὑπ' αὐτῶν ἐξεταζόμενοι ἐμοὶ ὀργίζονται, ἀλλ' οὐχ αὑτοῖς, καὶ λέγουσιν ὡς Σωκράτης διαφθείρει τοὺς νέους.*"

Hanc sententiam Sophocles prolocutus est, cum anno 409 a. C. n. in Philocteta fabula exclamavit:

αἰτιῶμαι .... τοὺς ἐν τέλει·
πόλις γὰρ ἔστι πᾶσα τῶν ἡγουμένων
στρατός τε σύμπας· οἱ δ' ἀκοσμοῦντες βροτῶν
διδασκάλων λόγοισι γίγνονται κακοί.

Dubitatne aliquis haec verba num totum spectarint populum Atheniensium? Hac autem de re nulla hucusque ulli editori fuit dubitatio. Annotat Radermacher, qui curavit decimam editionem Schneidewinianam: „die Demagogen sind die *διδάσκαλοι*", sed ut in fabula Sophoclea audimus de *uno viro* totius exercitus corruptore, Ulixe, sic in civitate respicitur non hominum aliqui ordo, sed *unus vir,* cui illo tempore imputabant omnia, Socrates *ὁ τῶν νεῶν διδάσκαλος ἀκοσμούντων.*

Neque huius rei oblitus est Plato; nam respondens tam comico quam tragico poetis hoc modo se defendit Socrates: „*ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πώποτ' ἐγενόμην· εἴτε τις χρηστὸς γίγνεται εἴτε μή, οὐκ ἂν δικαίως τὴν αἰτίαν ὑπέχοιμι, ὧν μήτε ὑπεσχόμην μηδενὶ μηδὲν πώποτε μάθημα μήτε ἐδίδαξα*" (Apol. 21).

Et iure se defendit; nam quae crimina anno 423 in scaena Aristophanea avidis auribus exceperant auditores, eadem quattuordecim annis post repetiverat tragicus ut anno 399 Meleti ore prolata denuo audirentur. Revera *ἐπιχειρητέον ἦν ἐξελέσθαι τὴν διαβολὴν ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν πολλῷ ἔσχον χρόνῳ.*

NOTULAE CRITICAE AD SILIUM ITALICUM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

(*Continuantur e Vol. XXXVII pag.* 337).

V. 42 de Thrasymenni natura:

Namque sub angustas artato limite fauces
In fraudem ducebat iter, geminumque *receptis*
Exitium, hinc rupes, hinc undae claustra premebant.

Verborum constructio intricatior videtur quam quae interpretationem probabilem admittat. Vix quemquam existimare puto, voc. *claustra* pro verbi *premebant* obiecto esse habendum aut verba *geminumque receptis exitium* cum iis, quae antecedunt, bene copulari posse: ea ad sequentia esse referenda manifestum est. Suspicor igitur editores ita locum intellegere ut suppleant: *geminumque receptis exitium* (erat), (nam) *hinc rupes, hinc undae* (velut) *claustra* (receptos) *premebant.* At in promptu est emendatio: *receptos,* qua recepta haec oritur luculenta constructio: geminumque exitium, hinc rupes hinc undae claustra (h. e. includentes) receptos premebant.

66. Prodigia et alia ante proelium accidisse narrantur et hoc:

Signa etiam *affusa* certant dum vellere mole,
Taeter humo lacera nitentum erupit in ora
Exultans cruor, e. q. s.

Auctoritatem codicum mss. secutus Bauer *affusa* recensuit, sed *affusa mole* (militum sc.) loco parum idoneum esse opinor, nam fieri non potest ut unum vexillum m a g n u s hominum numerus

evellere conetur: paucis tantummodo uno tempore conitendi facultas est. Schraderi coni. *effossa* reiecta alii cum codice e deterioribus uno *effusa* legendum censuerunt, quam lectionem Summersium quoque iure recepisse tamquam unice veram, quia *effusa mole* proprie recteque de conantibus dicitur, persuasum habeo cl. IV. 448: Stabat Fortunae non cedere certus et acri
Mole retorquebat, crudescens caedibus, hastas.
V. 90: Tum signa sequentur Nulla vulsa manu.
V. 337: raptum cum sanguine caesi
Signiferi magna vexillum mole ferebat.

175. Flaminius multos deinceps milites exhortatur.
Tum Soracte satum, praestantem corpore et armis,
Aequanum *noscens*, patrio cui ritus in arvo, e. q. s.
Scribendum est: *agnoscens*, quod verbum Silio in tali re legitimum esse multi loci demonstrant. Cf. I. 164: Iam Tagus auratis agnoscebatur in armis, 512: Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis Agnosces, invicte, tuis, III. 76: ora parentis Agnosco, VI. 77: utque ora agnovit, 406: Agnoscisne diem? 579: Agnoscensque Marum, VII. 729: solemque pavent agnoscere visu, IX. 160: cui fatis genitorem agnoscere ademptum! 562: Agnovit iuvenem, X. 104: Agnovit nam luce virum.

190: Heu dolor, heu lacrimae, nec post tot saecula serae!
Horresco ut pendente malo, *ceu* ductor ad arma
Exciret Tyrius. latebrosis collibus Astur
Et Libys et torta Baliaris saevus habena
Erumpunt e. q. s.
Heinsius: *impendente* legere voluit, cui van Veen assentiens insuper *exiret* proposuit. At vero verbum *exciret* sollicitandum non esse loci in editione Drakenborchiana compositi satis comprobant neque voc. *pendente* tangendum esse mihi constat. Equidem alio vitio locum laborare credo, nam vehementer me offendit puerile illud additamentum *ceu — Tyrius*, quod vim verborum *horresco ut pendente malo* imminuit potius ac frangit quam auget, qua de causa sic locum restituere velim:
Horresco ut pendente malo. Cum ductor ad arma
Exciret Tyrius, latebrosis e. q. s.

Ita ad *exciret* obiectum e sequentibus facile suppletur, quod in exemplis ab Heinsio et Drakenborchio allatis ad verbum nusquam abesse sagaciter van Veen perspexit.

229: Abreptus pulchro caedum Lateranus amore,
Dum sequitur dextram, *in* medios penetraverat hostis.

Praepositionem *in*, e dittographia natam, ut inducamus suadet vs. 184 huius libri:

Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem
Cinyphiaeque globos dubitarim irrumpere turmae.

369. Hannibal vulnere fratris sollicitus est,
At Mago, exuvias secum *caesi*que volutans
Hostis mente necem, *fraternas* pectore curas
Pellebat dictis e. q. s.

Putide dictum esse *caesi-hostis-necem* quivis videt, unde Summers ad vs. 370 ascripsit: '*decus* ego, nisi 369 *saevique.*' Ceterum ad *hostis* epitheton minime requiritur, quoniam de Appio a Magone interempto multis verbis poëta egit, atque *decus* in *necem* abiisse vix verisimile est. Corrige quaeso: *saevaque*, nam quod Mago quamvis vulneratus spolia ac caedes meditatur iure saevitiae documentum dicitur.

Vs. 370 pro *fraternas* praetulerim: *fraterno*. Nunc enim *pectore* Magonis quivis intellegat post *mente* quod modo legit, cum e sequentibus, ubi Hannibalem alloquitur, appareat, poëtam huius pectus significasse.

434: Miscebat campum, membrorum in proelia portans
Celsius humano robur, *visa*que paventis
Mole gigantei vertebat corporis alas
Othrys Marmarides.

Loci structura et locus praecipue quem verbum *vertebat* obtinet, docet verba *mole gigantei corporis* ablativum instrumentalem esse ad verbum *vertebat* pertinentem, neque cum participio *visa* coniuncta pro ablativo absoluto haberi posse. Unde sequitur, poëtam non *visa,* sed *visu* scripsisse, quod ante me neminem animadvertisse miror. Cf. VII. 729: solemque pavent agnoscere visu, XIII. 449: subito turbatus Scipio visu.

451. De eodem gigante sermo est, qui primum sagitta vulneratur, deinde aversus iaculo, quod e pectore primum

Mucronem ostendit. *rapidus* convellere tentat
Qua nasci ferrum fulgenti cuspide cernit,
Donec abundanter defuso sanguine late
Procubuit moriens et telum vulnere pressit.

Pro *rapidus* Heinsius *rabidus* legendum esse monuit quod feritatem semiferi magis exprimeret. Vide tamen an non *trepidus* rei locoque magis consentaneum sit, quod per haplographiam litterae *t* post *ostendit* facile in *rapidus* potuit corrumpi.

490: Huc Hennaea cohors, Triquetris quam miserat oris
Rex, Arethusa, *tuus*, defendere nescia morti
Dedecus et mentem nimio *mutata* pavore,
Certatim sese tulit.

In uno cod. Col. *tuus*, in ceteris *tuum* legitur; malim: *tuis*. Quod autem pro *mutata* Blassium *turbata* proposuisse Bauer annotavit, iniuria eum proposuisse patebit ex iis, quae ad I. 336 a me exposita sunt.

645. Flaminius dum milites suos ad pugnam incitat,

Advolat ora ferus mentemque Ducarius. *acri*
Nomen erat gentile viro, fusisque catervis
Boiorum quondam patriis antiqua gerebat
Vulnera barbaricae mentis e. q. s.

Verba *acri nomen erat gentile viro* iustam explicationem non admittere videntur, unde ad cogitationem deductus sum num forte *acre* scribendum esset ita ut haberemus: Nomen gentile (Flaminii sc.) acre erat Ducario, cuius rei causam verbis *fusisque catervis* e. q. s. poëta edocet.

VI. 21 de Bruttio:

puer addere sese
Pubescente gena castris optarat et *acri*
Flaminio spectatus erat, cum Celtica victor
Obrueret bello divis melioribus *arma.*

Quandoquidem causa propter quam Bruttius Flaminio spectatus esset, aegre desideratur, pro *acri* corrigendum esse puto: *actis,*

cf. VI. 701, IX. 147, et pro *arma* scribendum: *arva*, cl. I. 70, II. 429, IX. 50 nec non XII. 343, ubi de Torquato: Sardoas patrio quatiebat milite terras.

31. Bruttius graviter vulneratus aquilam defodere conatur,
Sed subitis victus telis labentia membra
Prostravit super atque iniecta morte tegebat.

Hic locus magna coniecturarum copia sollicitatus, immo obrutus est, at tamen bene se habet, nam sententiam non satis perspectam esse arbitror. In codd. mss. *iniecta*, *intecta*, *illecta* sunt, sed illud in cod. Col.; inde Burmannus *effícta*, Lefebure *infecta* vel *inficta* temptarunt, Heinsius pro *morte* legere voluit *mole*, Bentleius *crate*. Nuper Postgate ingeniose excogitavit *ac mentita*, quod Summers recepit.

Quoniam interpretatione, non emendatione locum indigere opinor, iam eum explicabo. Bruttius occupatus cum esset in aquila defodienda, ab hostibus oppressus est. Quid deinde fecit ut signum utcumque absconderet? Labentia membra super vexillum prostravit, h. e. operam dedit ut ipse corruens in aquilam incideret, atque iniecta morte tegebat, h. e. vicino hostis caesi corpore ad se trahendo ac super vexillum insternendo tegere conatus est.

Editores non satis attendisse videntur tempora *prostravit* (perf.) et *tegebat* (imperf. de conatu) neque versum 34, unde Bruttium nondum mortuum fuisse patet sed luce reducta „vicini de strage cadaveris hasta" se erexisse, h. e. eius cadaveris quo aquilam insuper tegere conatus erat. 'Morte' igitur, quod de Bruttio omnes hucusque acceperunt, de alio quodam intellegendum est.

117. Serranum, Reguli filium,
Cetera acervantem questu lenire laborans
Effatur senior:

Multum in hoc loco viri docti haeserunt atque Marsi coniectura *acerbantem* olim fere recipi solebat. Summers, qui in apparatu critico *turbantem* proposuit ipse, verbo *acervantem* crucem affigendam curavit.

Ego non verbum in suspicionem vocandum esse censeo, sed corruptelam latere in primo versus vocabulo, poëtam scilicet

Vergiliani illius (Aen. IX. 480) memorem: Caelum dehinc questibus implet, scripsisse: *Aethera* acervantem questu. Animadverte quaeso Serranum modo exclamasse (vs. 113 sqq.):

testor, mea numina, manes
Dignam me poenae tum nobilitate paternae
Strage hostis quaesisse necem, ni tristia letum,
Ut quondam patri, nobis quoque fata negassent.

Cf. VI. 253, Verg. Aen. II. 338, V. 140.

186. Serpens horrendus ex antro suo prorepit

atque in nubila *primam*
Dispersit saniem et caelum foedavit hiatu.

Male legitur *primam* et emendandum est: *primum.* Serpens non primam saniem dispersit, alteram vero ad viros necandos adhibuit, sed primum saniem dispersit et sibila edidit, deinde (vs. 194 sqq.) spiris ingentibus virum corripuit ac devoravit.

213. Ipse Regulus iam serpentem petiturus est.

ruit ipse, citatum
Quadrupedem planta fodiens, scutataque raptim
Consequitur *iusso* manus et muralia portat e. q. s.

Hic quoque locus multifariam temptatus est. Burmannus vs. 212 *rapto* legendum esse contendit, sed plures vs. 213 sollicitarunt, e quibus Iuntinus *obsequitur iussu,* Blass *cursu,* Burmannus *passu* proposuerunt.

Malim: *iuxta,* quod et alibi legitur et II. 130, 435, III. 629, VI. 407, 663, XII. 224.

307: Iam Martem regere atque astus adiungere ferro
Et *duris facilem* per inhospita ducere vitam.
Haud isti, quem nunc penes est sollertia belli,
Cederet Hannibali.

Tradita scriptura *duris facilem* fortasse defendi potest I. 615:

Exiguo faciles et opum non indiga corda.

Ceterum maluerim *duram facilis,* h. e. facilis vitam duram ducere per inhospita, plena distinctione quae post *vitam* est scilicet non sublata, cl.

IV. 75: Iamque ducis nudus tanta inter inhospita vertex
Saevitia quatitur caeli, manante per ora
Perque genas oculo. facilis sprevisse medentis cet.
VII. 199: Nec facilis laeto certasse, Falerne, sapori.
VII. 221: clamoribus — turbari facilem mentem.
VIII. 59: mitis Battus lacrimasque dedisse/casibus humanis facilis.

313. Si dux ille Spartanus non intervenisset (ita Marus affirmat), Carthaginem deletam vidissem

aut certe non horrida fata
Flevissem ducis et, nulla quos morte nec igni
Exutos servans portabo in Tartara, *luctus.*

Multis multorum coniecturis, quas ad hunc locum Bauer enumerat, meam addere liceat; corrigendum enim credo: *vultus,* his fretus locis, ubi idem Marus de Regulo, vs. 384:

Servabam vultus ducis ac prodentia sensum
Lumina et obtutu perstabam intentus eodem.
Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
Unum etiam in patria saevaque in Agenoris urbe
Atque unum vidi poenae quoque tempore vultum.

Deinde vs. 419: cur decus hoc, o dure, negasti,
Tangere sacratos vultus?

Cf. etiam IX. 259: tum triste movebat
Augurium et similes defuncto in corpore vultus.

318: *Hic* inter *medios* memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro campum.

Nicander *Hinc* — Marsus aliique *Hic iter in medios* — Heinsius *Hic Nomadum in medios* protulerunt. Suspicor: *Hos* inter *medius,* nota celebrique apud Silium anastrophe (cf. VI. 689, VIII. 21 e. a.), cl.

II. 108: Hic, medius iuvenum, Massylae gentis in agmen
Crebra Cydoneo fudebat spicula cornu.
V. 392: It medius ferroque ruens densissima latum
Pandit iter.

359: Tela simul *variam*que ferunt contra aspera ponti
Rerum ad tempus opem.

Heinsius pro *rerum* coniecit *durum*, Ernesti *serum*, at mihi non hoc vocabulum suspicionem movet, sed *variamque*, pro quo *variique* restituendum credo, aptissimum maris epitheton. Ad sensum cf. Verg. varium et mutabile semper femina.

390: propinqui
Implentur colles, strepit *altis* Albula ripis.

Corrige quaeso: *artis*, quod in libris mss. saepe librarii cum voce *altus* confuderunt, sicut Drakenborch in hoc libro vs. 194 *altae* pro *artae* scribi iussit. Loci nostri videlicet sensus est: strepit Albula cuius ripae magna hominum multitudine impletae sunt.

466: Tum palmas simul attollens ac lumina caelo:
Iustitiae rectique *dator*, qui cuncta gubernas, e. q. s.

Heinsius: *sator* — Ruperti: *pater* vel *stator* — van Veen: *auctor* proposuerunt. Si quid mutandum est, praefero: *altor*, cf. XIV. 208: altor equorum (Agragas), I. 218, III. 373, VIII. 361 (altrix).

558: Hic raptim ruit in muros: vox horrida fertur:
'Hostis adest', iaciuntque sudes et inania tela.
Ast aliae laceris canentes crinibus alta
Verrunt tecta deum, e. q. s.

Summers ante vs. 560 aliquid excidisse putat, cum verba *ast aliae* alterum *aliae* quo referantur non habeant. Ego vero non aliquid excidisse, sed genuinam lectionem ita depravatam esse credo ut *Ast aliae* per scribae errorem orta sint ex *At Latiae*, quod substantivum recurrit XVI. 286: Et Latios simul et vulgum Baetisque Tagique convocat. Cf. XII. 545: At matres Latiae.

587. Verba sunt Marciae, Reguli quondam uxoris:
nimium vivacis *dura* senectae
Supplicia expendi.

Pro *dura* emendare oportet: *dira*, cl. Verg. Aen. XI. 273: heu d i r a meorum s u p p l i c i a! Librariorum culpa passim has voces in Mss. turbari, ad XIV. 126 Drakenborch observavit.

706: Addes Ticini spumantis sanguine ripas
Et nostrum Trebiam et Thrasymenni litora Tusci
Clausa cadaveribus.

Pro *clausa* Heinsius *plausa* — Van Veen *densa* substituere voluit, sed nil mutandum est: litora Thrasymenni cadaveribus quasi ponte clausa i. e. iuncta dicuntur. Summersium igitur coniecturas illas iure dignas non habuisse quas infra paginam commemoraret demonstrant

I. 52: Teque vadi dubium coëuntibus, Aufide, ripis
Per clipeos galeasque virum caesosque per artus
Vix iter Hadriaci rumpentem ad litora ponti.

IV. 621: Concidit et clausit magna vada pressa ruina.

XI. 138: ut caede referta Clauserit Eridani victor vada.

Cf. etiam Verg. Aen. XI. 299: fit clauso gurgite murmur Vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.

714: Interea vos, ut dignum est, ista, ocius *itê,*
O iuvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monumenta date atque involvite flammis.

Livineius pro *ista* voluit *ite,* ego vero pro *ite* malim: *ista*: ista, ocius ista in cineres monumenta date, est frequens apud poëtas epicos iteratio.

VII. 223 Fabii verba sunt:

Stat pensata diu belli sententia; vincam
Servare invitos urgentisque ultima fata.

Immo: *Servari invitos,* collatis iis quae continuo sequuntur:

Nulli per Fabium e vobis cecidisse licebit etc.

atque etiam vs. 398:

Sed Fabio sit vos servasse triumphus,

nec non vs. 725:

Torpebant dextrae et sese meruisse negabant
Servari.

380: quin et vestigia *pulsi*
Et gressus premeret castris, ni sacra vocarent
Ad patrios veneranda deos.

Lectio *pulsi* bonane sit dubito, quoniam Hannibal a Fabio minime pulsus erat, sed indagine clausus dolo effugerat. Unde in mentem mihi venit *Poeni,* quo nomine poëta Hannibalem saepe significat, cf. vs. 376 et 497. Ita contrarium huic loco accidisse

videtur quod X. 14, ubi *Poenus* et *Penus* est in Mss., editores vero Heinsii emendationem *plenus* vel *fetus* recipere solent.

553. Fabius ad filium suum:

Iamque hoc, ne dubites, longaevi, nate, parentis
Accipe et *aeterno* fixum sub pectore serva:
Succensere nefas patriae e. q. s.

Displicet „aeterno sub pectore", quod insulse satis et frigide dictum esse nemo negabit: adverbium *aeterno* haud facile quisquam agnoscet, cum praesertim Silius adverbio *aeternum* uti soleat, quod hoc quoque loco eum scripsisse suspicor. Cf. I. 90:

Ipsa sedet tandem a e t e r n u m coniuncta Sychaeo.

637: fulva cui plurima passim
Casside et aurato fulgebat gemma monili.
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda
Laudatur Veneri et certat maioribus astris.
Ostro ipse ac sonipes ostro totumque per agmen
Purpura Agenoreis saturata micabat aënis.

Comparatio, quae vs. 639 sq. continetur, viri magnifici descriptionem male interrumpit ita ut vs. 641 sq. nunc quidem moleste abundare videantur. Loco salutem attuleris, si vs. 639 sq. post vs. 642 mecum traieceris.

739 Minucius a Fabio servatus loquitur:

patiens cur arma dedisti
Quae solus rexisse vales? *hoc* munere lapsi
Aeternas multo cum sanguine vidimus umbras.

Scripsit poëta, ni fallor: *nos* munere lapsi.

VIII. 63. Anna, Didonis soror, biennium apud Battum degisse narratur neque diutius hoc uti potuisse refugio,

nam ferre per aequor
Exitium miserae iam Pygmaliona *docebat.*

Quis, rogo, docebat? Erunt fortasse qui respondeant, Battum eam certiorem fecisse. Cui opinioni quominus accedam sana mens obstat et ratio. Fere non dubito quin Silio reddendum

sit: *docebant*, atque intellegendi sint homines vel nuntii vel rumores. Cf. XII. 369: Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.

73. Aeneas in Italia Annae occurrit,

Qui terrae defixam oculos et multa *timentem*
Ac deinde allapsam genibus lacrimantis Iuli
Attollit mitique manu intra limina ducit.

Annae nulla causa timoris est, sed pallor tremorque eam occupavit, cum Aeneam atque Iulum in Italia necopinato conspiceret, ut vs. 115 „inter singultus labrisque trementibus" locuta esse dicitur. Quamobrem poetam scripsisse credo: *trementem.*

121. Anna casum Didonis quidque ipsa eo tempore senserit enarrat.

Namque asper somno diris me impleverat horror:
Terque suam Dido, ter cum clamore vocarat
Et laeta exultans ostenderat ora Sychaeus.

Est haec Baueri recensio, in qua *diris* scripsit pro eo, quod in Mss. ad unum omnibus exaratum est: *dirus.* Summers versui crucem appingere maluit atque ipse proposuit: *somni medios* vel *aedes s. medias,* addens Annam non solam vocem audivisse.

Ex variis igitur doctorum coniecturis, quibus hunc locum temptarunt, ne unam quidem ab omni parte editoribus recentioribus satisfecisse apparet; coniecerunt autem Heinsius *nam somno aspersam,* Lachmann *super somno,* Ernesti *nam me — dirusque,* Gronov. *curis,* Ruperti *somno diffusam,* Bothe *aspro somno,* Luenemann *somno dirusque.*

Quidni legimus:

121 Namque asper somno (dirus me impleverat horror)
123 Et laeta exultans ostenderat ora Sychaeus
122 Terque suam Dido, ter cum clamore vocarat.

Ita ne uno quidem vocabulo mutato sola duorum versuum traiectione genuinam lectionem restituere mihi videor.

126. Illa (Dido sc.) cito passu pervecta ad litora *mutae*
Oscula, qua steteras, bis terque infixit harenae.

Dubito an conicere liceat: *nudae* (= solae, relictae a te), quod verbis *qua steteras* melius opponitur.

213. Iussu Iunonis Anna Hannibalem instimulat.

Omnis iam placata tibi *manet* ira deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor.

Heinsius: *namque* ira deorum, Summers: omnis *enim* pl. t. *nunc* ira deorum proposuerunt, sed locum immerito suspectum habuerunt, quandoquidem verbum *manere* apud Silium prorsus idem valere quod *esse* non satis attenderunt. Cf. VI. 656: nam porticibus signata manebant, VIII. 175: pax nulla Aeneadas inter Tyriosque manebit, XII. 116, XIII. 288.

298. Fabii oratio ad Paulum ita incipit:

Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore (invitus vocem hanc e pectore rumpam)
Frustraris, Paule. Ausonidum te proelia *dira*
Teque hostis castris gravior manat e. q. s.

Adiectivum *dira* cum per se ipsum hoc loco minus idoneum est, tum propter verba *hostis* (in) *castris gravior* ad vocabulum *proelia* quoque comparativum exspectaveris. Accedit quod Silius, qui nusquam non Livii vestigia premere solet, hic quoque ex propinquo eum secutus est. Apud Livium autem XXII. 39. 4 haec leguntur: „Erras enim, L. Paule, si tibi minus certaminis cum C. Terentio quam cum Hannibale futurum censes: nescio an infestior hic adversius quam ille hostis maneat, et cum illo in acie tantum, cum hoc omnibus locis ac temporibus sis certaturus."

Quibus consideratis poëtam scripsisse suspicor: *proelia plura*, quod insuper commendat alliteratio.

440: (Picus) quem carmine Circe

Exutum *formae* volitare per aethera iussit.

Pro *formae* Van Veen *forma* — Summers *formam* corrigi iubet. Hoc verum esse demonstrant VI. 100: exutus senium, 315: quos morte nec igni exutos servans portabo in Tartara luctus, 642: exuta spe (abl. abs.), VIII. 554: indutus thoraca. Forma activa verbi est I. 86, II. 368, III. 592, VII. 496, IX. 143.

448: Hos Aesis Sapisque *lavant* rapidasque sonanti
Vertice contorquens undas per saxa Metaurus,
Et *lavat* ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum cet.

Heinsio verbum *lavant* in vs. 448 (non *lavat* in vs. 450, ut falso Summers memorat) mendosum videbatur, quia mox sequitur *lavat*, et Van Veen pro hoc verbo *luit* scribere voluit. At vero eandem vocem paucis interiectis saepenumero a Silio repetitam esse, ad I. 193—219 monui, quibus exemplis ex hoc libro addo vs. 495 sq.:

Hae *bellare* acies norant, at Marsica pubes
Et *bellare* manu et chelydris cantare soporem.

600: Quique gravi remo *limosis* segniter *undis*
Lenta paludosae proscindunt stagna Ravennae.

Locus quem adverbium *segniter* obtinet me inducit ut *limosas* — *undas* scribendum esse credam ita ut sit verbis *lenta p. stagna R.* praeposita appositio.

PLUTARCHUS.

Quom. quis suos in virt. sentiat prof. 77 F.

Qui se ad philosophiam contulit eum primo tempore saepe consilii sui poenitet. Exemplo est Diogenes qui, cum modo philosophari coepisset, memor deliciarum quibus fruatur vulgus hominum *ἐνέπιπτεν εἰς λογισμοὺς τρέποντας αὐτὸν οὐκ ἀτρέμα καὶ θραύοντας.*

Convertere a proposito Diogenem illae cogitationes non poterant, sed mentem eius vulnerabant, dolore afficiebant, *torquebant* denique. Lege ergo *στρέφοντας.*

J. J. H.

AD PLAUTI RUDENTIS

VERSUS 1169 SQ.

SCRIPSIT

J. W. BIERMA.

*PA. Post * in sicula argenteola et duae conexae maniculae et Sucula. — GR. Quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis* [1]).

Hunc locum corruptum esse ex indicio haud uno apparet.

Prioris versus in initio librorum manuscriptorum satis magna est discrepantia; codices Palatino Heidelbergensis (C) et Vaticanus 4870 (D) lectionem supra allatam exhibent; *post in siciliciula* codice Palatino-Vaticano (B) praebetur; *post in situla* est lectio quam e libris suis veteribus, quos memorat, affert Lambinus; *post ẽ situla* est correcta, nisi fallor, lectio codicis Lipsiensis.

Iuxta codicum varietatem indicio est alicuius corruptelae vocula *et* post *maniculae* addita, quae, sive in fine prioris versus ponitur, quod Ussing et Leo fecere, sive sequentis in initio, quod praetulerunt Studemund, Fleckeisen, Schoell, utique tolerari non potest. His enim obloquitur Prisciani non contemnenda auctoritas, qui agens de deminutivo *sucula* (Inst. III 108 H) hunc versum diserte sic laudat:

Sucula quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis.

Illi rationibus grammaticis quae cum constanti usu Plautino congruunt refutantur; nam ex omnibus comoediis Plautinis

1) Versus cito secundum editionem minorem Teubnerianam, quam curaverunt G. Goetz et Fr. Schoell.

praeter hunc locum ne unus quidem versus afferri potest, ubi *et* in versus fine positum sit.

Tertio loco sucula in numero crepundiorum memorata pro indicio est, aliquo modo labem accepisse hos versus.

Quod ut diligentius planiusque demonstrem, opus mihi est, ut de crepundiorum ratione ac natura nonnulla dicam. Crepundia Graecos Romanosque tenera aetate gestitavisse et ex comoedia [1]) et ex monumentis antiquis apparet. Ubi vero adoleverant, crepundia deponere solebant sed cum cura servare. Itaque etiam in comoediis ii, qui infantes expositi erant, crepundiorum ope a parentibus agnosci finguntur.

Haec autem cum ornandi, tum praecipue religionis causa liberis induebant, ne quid infesti sive ab hominibus sive a daemonibus iis noceret. Cui malo quod aetate provectiores non ita obnoxii amplius essent, crepundia deponere solebant, cum adolevissent [2]).

Cum hac religione congruit eorum crepundiorum natura, quae occurrunt in fabulis. Lunulam a fratre dono acceperat die natali Telestis in Epidico. Lunula autem et in monumentis antiquis [3]), praesertim amuletis variis, saepius invenitur et hodie etiam in multis terris vi magica praedita habetur.

Hoc de quo agimus loco Rudentis enumerantur ensiculus, securicula anceps, duae connexae maniculae, bulla — atque praeterea, si editoribus fides habenda est, sicilicula aut sicula aut ensicula et sucula.

In eo numero bullae natura certissima est, in qua conclusum gestabatur amuletum, ut dicit Macrobius Saturn. I, 6: *inclusis intra eam remediis quae crederent adversus invidiam valentissima.*

Eadem, nisi fallor, natura sunt tela, quae afferuntur, ensiculus, securicula, sicilicula aut sicula; quae quibus rationibus adducti parentes Palaestrae numero crepundiorum addiderint, satis luculenter ex monumentis antiquis apparet. In

1) Confer e. g. Cist. vs. 635 sq. et Rud. totam hanc scenam; etiam Menandri Disceptantium vs. 29, 84, 86, 92, 167 sqq.

2) Conf. O. Jahn. Ueber den Aberglauben des bösen Blicks bei den Alten (Ber. d. Kön. Sächs. Ges. d. Wiss. 1855) p. 39 sqq.

3) In statua, ut unum exemplum indicem, quae hodie conservatur in Museo Vaticano (Visconti, Mus. Pio-Clem. III, xxii, p. 110).

nonnullis enim amuletis recentioris aetatis oculus depingitur sicca transfossus, ut ita per imaginem mali oculi vis deleretur; similiter in tabula marmorea, cuius imaginem Iahn suae disputationi adiecit [1]), gladiator conspicitur fuscina oculum petens; in manu magica eodem loco depicta [2]) inter alias res, quibus ornata est ad vim averruncandi augendam, etiam sicca est vel culter sacrificus.

Non ita certum est, quid significent illae manus connexae. Suntne duae manus coniunctae, tamquam imago fidei, qua pater materque Palaestrae se obstrinxerint? An dicitur connexa manus, quae est ita compressa, ut digitus pollex inter medios ceteros insertus sit ad notabilem illum gestum averruncandi figurandum, cui fica nomen hodie in Italia inditur? [3]) Sic enim pollex cum ceteris digitis connectitur. Res pro certo statui vix potest, quia quo nomine antiqui proprie hunc gestum significaverint, omnino ignoratur et unus tantum scriptor, Ovidius, uno loco ad eum alludit.

Res autem fidem testans, sive mutuam inter parentes sive parentium cum parvula, plane crepundiorum cum natura congruat atque aptum sit inter ea crepundia, quae in Palaestrae vidulo inesse finguntur, sed non minus aptae ibi sint duae manus, quibus mala numina arceantur.

Sive sicula porro, sive sicilicula sive ensicula genuina lectio est, de ea valent quae supra diximus de tutelari talium telorum vi.

Restat sucula. Totus contextus nos adducit ut huic quoque aliquam vim tutelarem attribuamus. Suem autem sacram fuisse antiquitus in Italia atque ideo, quod ratio ipsa fert, vi quadam tutandi praeditam, fabula de Alba Longa condita docet, cuius formam antiquiorem Dionysius Halicarnassensis praebet [4]). Apud quem adhuc distincte agnoscitur sus ducis vice fungens in urbe condenda similiter atque nostra etiam aetate apud barbaras quasdam nationes animalia sacra, cum urbes condituri sunt, pro

1) L. l. Tab. III Praeterea Iahn de ea tabula citat Woburn Marbles, Tab. XIX Archaeologia XIX p. 70 sqq.

2) Ibidem Tab. IV, 2a.

3) L. l. pag. 80 sqq.

4) Ant. Rom. I, LVI.

ducibus sumuntur [1]). Suem habuisse vim tutelarem etiam colligi potest ex eo quod memorat Plinius, novas nuptas antequam domos suas intrarent, postes adipe suillo collinere solitas fuisse [2]).

Sed nulla vestigia, quod sciam, apparent, suem apud Graecos unquam sacram fuisse; nulla exstant amuleta formata suillo corpore vel aliquo eius membro. Saltem in iis, de quibus Iahn in sua dissertatione disputat monumentis, sus non commemoratur, quum alia animalia multa, velut piscis, anguis, leo, scorpio, testudo, cancer, gallus, cochlea ibi reperiantur.

Veri simile ideo est, sui tutelarem vim in Graecia homines numquam attribuisse, in Italia iam ante Plauti tempora attribuere desiisse.

Itaque, etsi plane absurdum dici non potest, suem hic inter crepundia nominari, tamen nescio quid miri in ea re inest, quod nos cogat tentare, si fortasse res aliter explicanda sit. Multos autem viros doctos similiter in hoc loco haesisse, ex variis explicationibus apparet, quas vocis s u c u l a e praebent.

Forcellinio hic alludi videbatur ad machinam tractoriam, cui nomen sucula dabatur. Sed si admirationem movet sus in numero crepundiorum nominata, stuporem moveret machina tractoria ibi reperta. Quid enim infanti trimae cum machina tractoria?

Visconti putavit „stellulam", poetam hic voluisse indicare. At vero sucula non quaevis est stellula, sed certum sidus. Sidera autem inter amuleta, de quibus Iahn memoravit, haud semel occurrunt, sed semper ita, ut aliae res iis ornatae sint. Sidus vero per se ipsum aliqua forma praeditum ibi non invenitur. Praeterea non veri simile est, hyadas quas Horatius (Carm. I, III, 14) epitheto „tristibus" ornat faustum sidus fuisse.

Potior videtur ea explicatio, quam aliunde mihi ignotam per litteras mecum communicavit v. cl. C. Robert: in voce s u c u l a latere pudendi muliebris indicium. Pudenda vero saepius virilia, rarius muliebria in amuletis, quae Iahn attulit, occurunt [3]). Sed

1) Conf. Caland. Het stichtingsverhaal van Thebe en Carthago in Serto Naberico pag. 71 sqq.

2) Plin. Hist. Nat. XVIII, 135.

3) Iahn l. l. pag. 79. Ohne alles Verhältnis seltener findet sich auch die weibliche Scham als Amulet gebraucht.

si Iahn recte putavit, ideo muliebre pudendum tam raro reperiri, quod naturali quodam pudore homines abs tali usu membri muliebris retinerentur, incredibile est, poetam finxisse Palaestram tam aperte coram sene nobili hanc rem nominantem [1]).

Sed gravius etiam hoc explicationi Roberti adversatur, quod porcum, similiter atque lingua Graeca *χοῖρον*, hanc significationem habuisse, apparet [2]), suculam ea praeditam fuisse, nusquam apparet. Quam cauti in talibus rebus esse debeamus, vernaculae linguae nostrae usus docet, saepissime pudendum muliebre nominans altero nomine, quod feli inditur (*poes*), altero nunquam (*kat*). Immo hic locus Rudentis ipse nescio an indicio sit, suculam non habuisse hanc significationem. Nam quod Gripus addit „cum porculis" optime sic explicari potest, ut in iis aliquid scurriliter dictum lateat. Iocus inde petitur, quod porculum dicit ambigua significatione, ut simul fetum suis simul pudenda muliebria audientibus proponat. Bis vero pudendum nominare incongruum esset; nam sucula quasi pons esse debet, ad vocem lubricam ferens.

Si autem vocula *et* in fine prioris versus tolerari nequit, sucula in numero crepundiorum num fuerit, dubitatur, duae hae res in unum ducunt; cogunt enim *suculam* Palaestrae demere et Gripo addere vel, ut aliter dicam, personae notam GR transponere in versus initium hunc in modum:

GR. Súcula? Quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis.

Sucula a Palaestra non nominata est, sed Gripus simulat se eam nominantem audivisse, ut facultatem habeat ludendi ioco servili.

Hac explicatione accepta, praeterquam quod duae eae, de quibus disputavimus, difficultates tolluntur — inter crepundia sucula non nominatur et vocem *et* plane tollendam esse apparet — etiam verba Gripi vividiorem colorem accipiunt. Quae non leviter corroborari consentaneum est, si cum aliqua probabilitate demonstrari potest, unde illud *et* in textum irrepserit.

---

1) ib. Während man kein Bedenken trug den Phallus allenthalben anzubringen und dem Blick auszusetzen, hielt ein natürliches Gefühl von einer ähnlichen Anwendung der weiblichen Geschlechtstheile zurück.

2) Varro R. r. II, IV, 10.

In ea verbum *est* latere, suo loco motum et post praepositionem *in* inserendum olim putavi, quum in mea dissertatione academica hanc de his versibus coniecturam proposui [1]):

post in⟨est⟩ sicula.

Mutata autem est mea opinio ea re, quam F. Schoell sagaciter observavit; qui in Praefatione ed. mai. Truculenti haec dicit: „admodum mirum est, quam saepe in Palatinis in ipsis sermonum interstitiis aut *i* aut *l* aut *t* littera excurrat (sequuntur exempla) . . . . . . Haec exempla partim aliam explicationem excipiunt: attamen restant, quae vix aliter expedias, quam ut olim sumas sermonum interstitia per lineolam significata esse, quam pro *i, t, l* littera sumpserit librarius."

Quae si recte disputavit, veri simillimum mihi videtur in ipso hoc vocabulo *et* vestigium servatum esse, olim in archetypo totum versum 1170 Gripo datum fuisse; nam facile apparet, priorem eius voculae litteram ex errore librarii, postremam litteram vocabuli *maniculae* bis scribentis, esse natam. Eo modo CVLAE | abiit in CVLAEET, ut similime *noveras si* in vs. 164 Truculenti nata esse videntur ex NOVERAS | . Quum semel vocabulum *et* natum esset et personae nota evanuisset, vix poterat quin is, qui postea in recentiore libro personarum notas correxerit, novam notam post vocabulum *suculam* adderet.

Facile cognitu est, hanc correctionem interpretationemque versus 1170 modo sic constare, si in versu priore vox sit, cuius sonus a pronuntiata *sucula* non multum differat. Conspectus lectionum, quam in pagina 127 dedi, docet, nonnullorum codicum lectionem re vera talem vocem praebere; ea vero, quae inde in editionibus viri docti effecerunt, a voce eius soni satis longe absunt.

Schoell versum edidit hac forma [2]):

Postid ensicula argenteola et duae conexae maniculae.

Satis gravia sunt, quae adversus hanc lectionem nulli, quod scio, receptam afferri possunt. Nam illud *postid* nec libris manuscriptis praebetur nec alibi invenitur nisi addito *locorum.* Tum editor videtur Plautum facere halucinantem, qui et *ensiculum*

1) Quaestiones de Plautina Pseudolo. Groningae 1897 thesis XIV.
2) In ed. mai. quae apud Teubnerum prodiit.

et *ensiculam* in vidulo inesse finxerit, inter quae quid interfuerit ne coniectura quidem assequi potueris.

Leo,[1]) quem Ussing et Lindsay in suis editionibus secuti sunt, omnibus ceteris praelata lectione codicis B hanc versus formam finxit:

Post sicilicula argenteola et duae conexae maniculae.

Atque profecto lectio habet, quae eam commendent. Sicilis telum tam parum usitatum fuit, ut non absurda sit suspicio, grammaticum vel librarium aliquem sive consulto sive errore ignotum vulgatiore telo commutasse et pro *sicilicula siculam* scripsisse. Etiam lunarem propter formam sicilis cum specie atque genere crepundiorum convenit.

Sed et in C D ante *siculam* et in B ante *siciliculam* traditur *in*, ut ea vocula codicibus quam maxime confirmetur. Atqui si legeris *siciliculam* metrum illam voculam omnino respuit, sicut etiam in lectione, quam Leo praebet, est expuncta. Quod quam periculosum esset, Leonem non latuit, et conatus est invenire, quo suam rationem defenderet. Defendi autem posse putavit coniciendo, in archetypo variam lectionem *ensiculam* versui ascriptam fuisse. Quod si verum sit, lectionem in archetypo ascriptam servent codices C D, eius adhuc vestigium habeat codex B, ante genuinam lectionem voculam *in* servans.

At longe diversae naturae est discrepantia, quae inter utrumque rivulum Plautinae traditionis intercedit in hac quidem parte corporis Plautinarum fabularum. Si per aliquantulam modo partem alicuius fabulae lectiones, quas praebet B cum codicum C D lectionibus comparaveris, facile apparebit, ubi inter si differant, ibi B pleniores, C D breviores lectiones habere. Quam rem si paullo accuratius inspexeris, videbis veri simile esse, nonnulla additamenta, quae in archetypo textui ascripta fuerint, codice B servata, codicibus C D omissa esse. Quod ut demonstrem, nonnulla exempla afferam, ex Truculento collecta; quisquis plura voluerit, hunc numerum augere facile poterit.

vs. 20 [2]) B *stuic superet muliere* C *super& mulierẽ* D *superẽ mulierẽ*;

---

1) In ed., quae in lucem data est apud Weidmannum.

2) Numeri sunt ed. min. Teubnerianae; ubi A non citatur, deficit Ambrosianus.

113^{b} A *huc bona mea adgessi* B *huc dona adecessi* C D *huc dona concessi* (quod idem valet atque *ecessi* codicis B);
116 A *qui revocat* B *qui revoca* C D *revocat*;
128 A *Astaphium amabo* B *astat eũ ambo* C D *astate ambo*;
138 A *ego expedibo* B *ego expediuo* C D *expedibo*;
148 B *copia lic* C D *copię* (genuina lectio est *copia hic*);
241 A *ab datis* B *adatis* C D *datis*;
287 A *cincinnos* B *cincinnos* C D *cinnos*;
294 A *rubrica creta* B *rubrice ceta* C D *rubriceta*;
295 A *hae male* B *haec ma* C *haec* (cum spatio) D *haec*;
333 B *quid iam me* C D *quid iam*.

Forsitan librarius, qui codicem scripsit, ex quo C D fluxerunt, hic illic lectionem sui exemplaris correxerit, cum lectio incorrecta in codicem B fluxerit: velut in versu 135, ubi B *Astaphi unous* [1]), C D *astaphi unus* exhibent; sed varietas lectionem diligentius examinata ad aliam explicationem recurrendum esse indicat. Quae, nisi fallor, haec est, commune codicum B C D archetypum multas correctiones habuisse, quae exstent in codice B, omissae sint in C D. Qua ratione omissae sint duobus maxime modis nobis fingere possumus: potest, ut codicum C D exemplar ex communi archetypo descriptum sit, nondum correctionibus instructo; potest etiam, ut codice B vel eo codice ex quo B fluxerit iam diu scripto codicum C D demum exemplar ex archetypo descriptum sit, quum interim illae correctiones, quas prior librarius adhuc legere potuisset, iam evanidae essent factae. Quod vero, ubi C lectionem breviorem quam B dat, hic illic in illo codice adhuc aliquid spatii iuxta illam lectionem breviorem relictum est, posteriori explicationi favere videtur.

Hac codicum ratione cognita si ad nostrum Rudentis locum redierimus et lectiones *in sicula* codicum C D et *in sicilicula* codicis B comparaverimus, videbimus eas similes esse praeter additamentum *ilic* (quod est *illic*) *in sic*[*ilic*]*ula* latens: in archetypo igitur codicis C hanc fuisse lectionem *in si*^{ilic}*cula*.

Lectio *in sicula* igitur ut recta totius loci interpretatione ita omnibus codicibus confirmatur, ut in textu constituendo inde proficiscendum sit. Correctio satis in aperto est; saepissime enim

1) Genuina lectio in Ambrosiano est: *Astaphium novus*.

in Codicibus Palatinis litterae vel syllabae perperam, si semel legi dibent, iterantur vel si bis scribi debuerunt, semel scribuntur. Itaque hic facile ante SI ST excidere potuit, quo facto etiam promptum erat ut E omitteretur. Sic igitur prior versus corrigendus:

in<est> sicula [1])

et duo versus olim hanc formam habuisse videntur:

PA. *Póst in<est> sicula argenteola et duae conexae maniculae.*
GR. *Súcula? Quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis.*

Quae si recte disputavi, restat, ut expediatur, quid sibi velit additamentum *illic*. Ut in versum addatur metrum non patitur. Alteram lectionem vocabuli *siculae* esse, ei vocabulo suprasriptam, quominus interpretemur, et sententia et metrum prohibet, sed nihil obstat, quominus verbi *inest* altera sit lectio, paullum suo loco mota. Aptissimus est versus

Póst illic sicula argenteola et duae conexae maniculae [2]).

Sic verba, quae dicit Gripus, orationem Palaestrae interpellant, ut haec sententiam suam versu 1171 demum, in quo verbum inest, consummet. Neque nisi fallor, utra potior sit lectio, diu dubitandum est; sed quae ante disputavi, ea si mihi conceduntur, etiam hic vox *illic* restituenda in suam sedem et totus locus sic legendus est:

PA. *Póst illic sicula argenteola et duae conexae maniculae —*
GR. *Súcula? Quin tu i dierecta cum sucula et cum porculis.*
PA. *Ét bulla aureast, pater quam dedit mi natali die.*

---

1) Conf. Trin. 1166

Si id mea voluntate factumst, <ést> quod mihi suscenseas.

Most. 1008 sq.

Ne istuc quidem edepol postulo. nisi quid magis
Es occupatus operam mihi da. Maxume

ubi *es* deficit in Ambrosiano, conservatum in Palatinis.

2) Metrum argui non potest, nam loci, ubi *illic* aut pyrrhichius est, aut, quod Skutsch veri similiter contendit, per apocopen vim unius syllabae longae accipit (velut Rud. 79, 887, 1058) apud Plautum non rari sunt.

AD HORATIUM.

In Mnemosynae fasciculo proximo superiore v. cl. Damsté egit de verbis Horatianis:

et quae rimosa bene deponuntur in aure.

Qui vs. cum me quoque olim male habuisset, non sine aliqua expectatione disputatiunculam eam legere coepi. Sed cecidi spe, cum non id quaesitum intellegerem quod ipse miratus essem, quomodo prodere secreti aliquid possit non os, sed auris. Nihil profeceram tunc collato Terentiano illo: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo*, ubi non auris dicitur rimosa, sed totus homo, quemadmodum etiam Georges, cum interpretatus est: „Ohren eines Schwätzers, der nichts bei sich behalten, verschweigen kann", pro auribus substituit ipsum auditorem, immo garrulum hominem, itaque non auribus vitiosis utentem, sed ore. Quocirca ego tunc memor dicti nostri: *„het eene oor in, het andere uit"*, rimosam Horatium non dixisse putavi aurem proditricem, sed parum diligentem. Neque nunc hanc interpretationem abiciendam arbitror, immo solam probarem — neque enim bene obstabit, quod pro merito dictum accipere licebit — nisi mihi ipse iam persuasissem recte eam quoque dici proditionem, cum mutum aliquod receptaculum per rimas effluere patiatur quod ei creditum sit, poetam autem non neglegentes aures cogitasse constaret, sed proditrices, cum scriberet C. I. 27. 17/8:

Quidquid habes, age,
Depone tutis auribus.

et Ep. I. 18. 69/70:

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est
Nec retinent patulae commissa fideliter aures.

ALB. POUTSMA.

DE ADMETO MESSENIACO.

SCRIPSIT

K. KUIPER.

Admeti Pheraei personam a poetis mythographisque Peloponnesiacis translatam in Messeniam fuisse diu ante tempora Alexandrina, cum multis viris doctis tum mihi persuasum est. Cum itaque nuper in hoc Mnemosynes volumine origines hymni in Mercurium investigans contendebam, Ovidium non temere excogitasse sed ex antiquis sumsisse testimoniis quae habeat de Apollinis ministerio Messeniaco, non novum iter ingrediebar, sed conabar firmare aliorum argumenta, in eo fortasse paululum procedens quod cum Apollinis Spartiatae nomine Admetum consociabam. Breviter ut eiusmodi res hodie tractare liceat factum est incredibili sedulitate Ottonis Gruppii; raro enim continget tibi ut eruas testimonium indiciumve, quod non statim post in sagacissimi viri libro de Mythologia Graeca invenias memoratum. Quapropter mihi quoque brevitati consulendum esse videbatur et additis argumentis quae ex ipso hymno suppeditabant satis habui lectorem invitare, ut inspecto Gruppii libro simul inspiceret quae de Admeto contulit J. Vürtheim in Mnemosynes volumine XXXI, aliorum is quoque investigationibus usus. Quem si non in omnibus quae de deo Carneo, sagaciter sane, coniecit equidem sequi poteram, libenter tamen testem adhibebam, quo audito probabilius redderem, Admetum deum Thessalum, cum Minyis suis, antiquissimis iam Graeciae temporibus in Peloponnesum venisse.

Propria est toti huic generi studiorum quae in perscrutandis

cultuum fabularumque originibus versantur, dissensio quaedam atque opinionum varietas. Neque igitur magnopere miratus sum cum animadvertebam, idem illud quod mihi ut maxime verisimile se commendaret, non satis exploratum immo temerarium aliis videri. Quin gaudebam potius, cum adversantibus opinioni meae amicis incitarer ut denuo quidquid de Minyarum in Messenia Laconicaque vestigiis sive ipse in scriniis habebam sive in Gruppii Widii Wilamowitzii libris indicatum noveram, promerem, atque diiudicarem numquid ad illustrandam causam nostram valeret. Quo facto cum certius etiam quam antea mihi visum sit Admeti personam ab antiquo Peloponnesiorum cultu non afuisse, utile videtur uberius paullo de re universa disserere. Rem tractabo incertam et fabularum caligine obscuratam; ne igitur quaestioni iam per se haud lucidae, maior offundatur et densior obscuritas, non id agam ut omnia dicam, notulis abstinebo, doctorum responsa non saepius quam necesse est referam. Qui de hac re consulendi erant, eorum libros consulere non neglexi, sed quantum debeam Gruppii luminibus, singulae paginae meae testantur.

Initium praebeant ea quae de Admeto Theraeo dicta sunt in Vürtheimii dissertatione. Is ut Admeti cum Apolline societatem probaret, ex Kaibelii libro attulit duos titulos Theraeos aetatis Romanae in quibus laudatur Admetus quidam Therae civis Theoclidae filius, Apollinis Carnei sacerdos διὰ βίου. Epigrammatis versibus, pessimis sane, is genus suum extollens gloriatur ex coniunctis Thessalorum Spartanorumque regum familiis se ortum, Oebalidas enim antiquitus cum Thessalo Pherete sociatos fuisse. Quoniam non est cur Therae huic civi diffidas, Theraei tituli verisimile reddunt, Admeti nomen a Minyiis olim in Peloponnesum advectum atque inde Theram a colonis esse deductum. Sic statuendum esse Vürtheimius censebat, cui assentior. Et id quidem eo gratius feci quo rariora sunt in hac re testimonia quibus ex animo confidas. Gravis enim incertusque labor ei incumbit qui Admetum Thessalum Alcestidemque quaerit in Peloponneso. Nulla prorsus ante aetatem Alexandrinam indicia regis Pheraei inveniri in Peloponneso, etiamnunc multi credunt. Inter quos memorandus mihi est Gulielmus Vollgraff, qui, ipse Ovidii stolido errori cuidam tribuens quod in Meta-

morphosesin fingitur Apollo per arva Messeniae Admeto serviens, perlectis eis quae de Admeti itinere proposui, significavit reiciendam sibi videri auctoritatem testimonii Theraei. Latine reddam quae de hac quaestione scripsit patrio sermone (*Vragen en mededeelingen op het gebied der geschiedenis, taal- en letterkunde Dl I. serie* 1 *No*. 1. *p*. 6.), ut primum quaeram quatenus ea quae Vollgraffius observavit, apta videantur ad refutanda antiquorum scriptorum testimonia de originibus Minyarum Theram incolentium, deinde proponam quae mihi de Pharis, Messeniacis Admeti sedibus, ac de Minyarum fatis Peloponnesiacis, ut in re incerta, probabilia videantur.

„In titulis Theraeis" — ita Vollgraff — „sacerdotum interdum fit mentio e familia quadam sumtorum cultui Apollinis „addicta, quae familia genus ducebat tam ex Admeto Thessalo quam ex gente Spartiatarum. Effici quidem ex hac re „licebit fortasse, Admetum in Thera insula cultum, quin etiam „cum Apolline Carneo consociatum fuisse, sed nihil omnino est „quod cogat nos credere hanc inter Apollinem Carneum Admetumque societatem iam olim in Laconica initam indeque in „Theram translatam a colonis fuisse. *Multo simplicius verisimiliusque conicias ita rem factam fuisse*, ut primum ex Thessalia, „deinde ex Laconica sicuti ceterae Cyclades ita Thera incolas „receperit suos. Thessali Admetum, Lacones autem Carneum „invexerunt: in ipsa insula deus Spartanus cum deo Thessalo „primum est associatus."

Coniecturam coniecturae opponens collega aestumatissimus argumenta addere supersedit. Tantone ergo „simplicius verisimiliusque" est id quod ipse suspicatus est quam quod antiqui testantur scriptores? Thessalos Aegeum mare peragrantes ante dorica tempora in insulam quoque Theram devenisse hodie fere concedimus. Eos Admeti Pheraei cultum iam ducere secum potuisse nemo ergo negabit. Sed quandoquidem de Thessalorum antiquissimorum vita cultu diis ne Hilleri quidem sagacitas certa eruit testimonia, neque rudera sive Therae sive in ceteris Cycladibus inventa de Admeto talia docent qualia „in promptu esse" Vollgraff censet, omnino de tota re audiendi sunt testes antiqui.

Ipse Apollinis Carnei sacerdos ille de proavis suis sic carmine

profatur ut in utramque partem testimonium eius accipi posse iure perhibeas.

οὐ μόνον ηὐχόμην Λακεδαίμονος ἐκ βασιλήων,
ξυνὰ δὲ Θετταλίης ἐκ προγόνων γενόμην,

sic incipit eius Admeti epigramma apud Kaibelum Ep. Gr. p. 70. Et profecto ita loqui potest eodem iure is qui in insula sua primum Oebalidas cum Haemoniensibus societatem gentis iniisse credat atque is qui traditum acceperit, in Peloponneso proavos suos ex Thessalia oriundos cum Doribus convenisse; nec caute agemus si sagaciter nimia efficere conabimur ex pessimis poetae versibus. Idcirco abstineo a nomine Theoclida, licet Vürtheim haud sine improbabilitate monuisse videatur Theoclidem Admeti sacerdotis filium memoriam nomine servare Theoclis τοῦ Κρίου πατρός „apud quem ὁ Οἰκέτας Καρνεῖος Spartae refugium invenerat"; obiter monere sufficiat Theoclem ipsum suo nomine ad Theoclymenum, nomine filii Κρίου ad Argonautarum progeniem fortasse revocari posse. Sed video quam incerta haec omnia sint; ad certiora procedere multo praestat.

Constat enim, olim ut apud Spartanos ita apud Theraeos ipsos valuisse eam fere opinionem, quam refert Herodotus libro IV c. 145—149: Lacones adiunctis Minyis Thera duce advenisse in insulam, insulaeque „quae ad illud tempus Καλλίστη vocata esset" novos dedisse incolas nomenque novum Theram. Sic vulgo postea quoque Graeci rem receperunt; erudite ergo ut solet Callimachus (fr. 112)

Καλλίστη τὸ πάροιθε, τὸ δ' ὕστερον οὔνομα Θήρη.

In eiusmodi duplicibus locorum nominibus vix nobis persuademus hodie, tam accurate tempus indicari posse quo alterum nomen ab altero pulsum sit: Καλλίστη nostra quoque aetate salutatur sive tota insula sive pars insulae; sacrum profecto nomen, quod ad Hecates cultum pertinebat, sed quod in desuetudinem abiisse antiquitus videtur, cum insula Thera dicta est. Undenam? Cultum fortasse Dianae Venatricis quae Theris in monte Taygeto sacra habebatur (cf. Paus. III. 20. 5) coloni Spartani secum portabant, ita ut eiusdem numinis honorem utrumque nomen spectaret? An recte Gruppius Studniczkam secutus Lebadeae Κόρης θήραν huc traxit? An fortasse, quandoquidem hodie Nova Thera non Θήρα sed Aeolice Φήρα apud incolas sonat,

nominis quoque olim communitas fuit inter Aeolicas Pheras Doricamque Theram?

Quidquid id est, arcte fama Spartiatarum quam secutus est Herodotus cum Minyis consociavit colonos qui duce Thera in insulam profecti sunt. Novimus proavos Therae! Fuit enim *Αὐτησίωνος τοῦ Τισαμένου τοῦ Θερσάνδρου τοῦ Πολυνεικέος*. Ceterum non solum cum Doriensibus Lacedaemonis civibus — *λεὼν ἔχων ἀπὸ τῶν Φυλέων* — altum petiit, sed in sociis habuit quoque quosdam ex iis qui, Lemno pulsi a Pelasgis, supplices olim non procul ab urbe in Taygeto consederant, postea vero in civitatis societatem a Lacedaemoniis recepti cum nimium sibi arrogavissent, victi erant a civibus urbis et poenas ambitionis solvissent capite, nisi dolo uxorum quas ex Spartanis duxerant iterum in Taygetum aufugissent. Paucos ex iis secum duxit Theras Aegeïdes, *οἱ γὰρ πλεῦνες αὐτῶν ἐτράποντο ἐς τοὺς Παρωρεάτας καὶ Καύκωνας*.

Fabulis haec omnia propiora esse quam rerum historiae profecto nemo negabit, sed id tamen luce clarius est, Herodoti aetate firmiter hanc opinionem inhaesisse animis Graecorum, colonos eos qui ex Lacedaemone Theram pervenissent nepotes Minyarum gentium socios habuisse. Nobis autem, nisi propter fabulas admixtas ipsam rei historiam temere reicere tamquam ementitam malumus, hoc omnino tenendum est, coloniam Lacedaemoniorum saeculo VIII fere ineunte in Theram insulam pervenisse.

Quod tradit Herodotus, idem poetice, nec tamen obscure, Pindarus, cum de gleba Libyca, Argonautarum incuria in mare proiecta, ita canit (Pyth. IV 43) „*εἰ γὰρ οἴκοι νιν βάλε πὰρ χθόνιον Ἅιδα στόμα, Ταίναρον εἰς ἱερὰν Εὔφαμος ἐλθών, υἱὸς ἱππάρχου Ποσειδάωνος ἄναξ, τόν ποτ' Εὐρώπα Τιτυοῦ θυγάτηρ τίκτε Καφισοῦ παρ' ὄχθαις, τετράτων παίδων κ' ἐπιγινομένων αἷμά οἱ κείναν λάβε σὺν Δαναοῖς εὐρεῖαν ἄπειρον·*" sed opus non est plura perscribere, notissimum enim carmen est, quo Pindarus — sicuti Pyth. IV 258 et V 73, 88 — consentit cum Herodoto. Sufficiet monere, poetam Thebanum etiam suffragari eis qui Euphemo, heroi Boeoto, sedem in agro Laconico addicant; etenim *οἴκοι* Euphemus est in Taenaro, daemon autem ille qui in Libyae littore obviam ei venit *φάτο Εὐρύπυλος παῖς ἀφθίτου Ἐννοσίδα ἔμμεναι,*

cuius Eurypyli nomen εὐρυπυλὲς Ἄϊδος δῶ quod in Taenaro erat in mentem cuivis lectori revocans, saepius recurrere in Aeolidarum stirpibus vix est quod moneam.

Verisimile ergo mihi videtur, ut Cyrenae Euphamidas Battiadasque, ita Therae Aegeïdas hoc habuisse persuasum, Minyarum sacra cum Laconicis coniuncta iam in Peloponneso a proavis suis culta atque inde ab iis in Theram insulam portata fuisse. Suadent ut ita credamus Herodotus, Pindarus, Callimachus. Sed iurene ita credebant, an temere? Spartanorumne memoriam servant antiquae Theraeorum inscriptiones? Laconicone titulo ornatus Rhexanor ille ἀρκhαγέτας? Mihi quidem haec dubia non videntur. Nec tamen statim ex iis efficitur, fuisse unquam Admeti Alcestidisque cultum Peloponnesiacum. Etiamsi non de se Ovidius Phoebum per Messenia arva greges Admeti pascentem fecit, fieri tamen potest ut secutus sit Alexandrinum aliquem poetam, Callimachum, Rhianum, Nicandrum hoc temere fingentem. Intricata quaestio est obscuraque admodum. Fatendum enim est certa ex libris antiquis enuntiata hic non suppeditare. De Admeto atque uxore eius ita poetae antiqui loqui solent ut fere semper ratio poscat, plerumque saltem suadeat, ut de Thessalis Pheris, non de Messeniacis cogitasse eos credas. Nec hercle mirum id est. Unice fere viguit valuitque Eoearum narratio de Admeto. Hanc legebant, hanc imitabantur poetae; Thessala fama, quae cum Delphis Delphorumque vicinia sacram Apollinis historiam, Pythonis caedem, Aesculapii natalicia, Phoebi culpam placatam coniungebat, ceteras famas apud homines literatos obscuravit. Delitescebant fortasse — id quod in hymno homerico demonstrari posse mihi visum est — vestigia quaedam, sed obscura ea quidem. Quidquid enim Spartae, κύκλος ἀνίκα Καρνείου περινίσσεται ὥρας, *quotiens recurrit festus Carneorum dies*, in Alcestidis honorem cantaverunt ἄνδρες μουσοπόλοι, Peloponnesiacam, ut mihi videtur, historiam praecipue referentes, id obliteratum est.

Poeseos autem Peloponnesiacae si maximam partem nobis abstulit sors, non tamen prorsus deest spes investigantibus Admetum, si subsidium quaerimus ex iis indiciis quae sive cultus sacrorum locorum sive genealogia sacra tradit. Quibus accuratius perpensis fortasse non nimium mirabimur Ἄδμητον τὸν Φέρητος

deum Orcinum Pheris regnantem deposuisse nomen cum numen regnare pergeret.

Pherae, Thessalorum urbs, quam clarae olim fuerint cultu Orcino, novimus omnes. Seu Phereta dicimus regem seu Admetum, Haden agnoscimus. Nec deest uxor regina. Ipsa enim Pheretis uxor Clymene est, Admeti autem coniunx Alcestis, illa nomine, haec sorte memorabili signa Inferorum referens. Cum utraque convenit dea Brimo quam Theraei Corinthii Argivi magno honore reverentur. Cognita sunt haec omnia mythologis nostris. Sed continua sedulaque quaerendi cura opus est siquis dignoscere vult, quando et qua ratione divinam formam deposuerint et a poetis mortales dici coepti sint. Est tamen ubi, invitis ipsis poëtis, priscae dignitatis vestigia remanserint; accidit ut ambiguitas versuum signa evanida prodat diversae cuiusdam fortunae, mutatae genealogiae, externae originis. Sic qui Admeti originem familiamque quaerit, non prorsus nihili putabit, quod B 711 et Ψ 288 Eumelus dicitur Admeti filius, contra B 765 idem vocari videtur Pheretiades

ἵπποι μὲν μέγ' ἄριστοι ἔσαν Φηρητιάδαο
τὰς Εὔμηλος ἔλαυνε·

nam profecto producta syllaba prima nec Pheretem nec Pheras Thessalicas in memoriam vocat, et ipsum patronymicum obscurum. Num equi dicuntur esse Admeti? An papponymico usus poeta Pheretiaden dicit Eumelum, sicut Dardanida audit Priamus vel Aeacides Achilles? An proprie non filium indicaverat is quem sequitur poeta, sed Admetum optimo iure εὔμηλον vocaverat? Controversiam videtis. Cuius originem aliis causis, non diasceuastae stoliditati equidem tribuam. Saepe ni fallor eiusmodi confusio inde oritur quod in carminis contextum intulerunt poetae heroem aliquem aetate ac genere cum rebus homericis non aptissime convenientem. Illud ut ostendam alius quidam heros Pheraeus exemplum praebeat. Legimus E 541:

ἔνθ' αὖτ' Αἰνείας Δαναῶν ἕλεν ἄνδρας ἀρίστους,
υἷε Διοκλῆος, Κρήθωνα τε Ὀρσίλοχόν τε,
τῶν ῥα πατὴρ μὲν ἔναιεν ἐυκτιμένῃ ἐνὶ Φηρῇ
ἀφνειὸς βιότοιο, γένος δ' ἦν ἐκ ποταμοῖο
Ἀλφειοῦ, ὅς τ' εὐρὺ ῥέει Πυλίων διὰ γαίης.

ὅς τέκετ' Ὀρσίλοχον πολέεσσ' ἄνδρεσσι ϝάνακτα,
Ὀρσίλοχος δ' ἄρ' ἔτικτε Διοκλῆα μεγάθυμον,
ἐκ δὲ Διοκλῆος διδυμάονε παῖδε γενέσθην,
Κρήθων Ὀρσίλοχός τε, μάχης εὖ ϝειδότε πάσης.
τὼ μὲν ἄρ' ἡβήσαντε μελαινάων ἐπὶ νηῶν
Ϝίλιον εἰς εὔπωλον ἅμ' Ἀργείοισιν ἑπέσθην
τίμην Ἀτρείδῃσ' Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ
ἀρνυμένω.

Extremis quidem versibus Messeniacos bellatores, ut par est, Diomedeae poeta socios atque amicos Agamemnonis dicit, non subiectos ei facit, ut mire fecit is cui Πρεσβείαν debet Ilias nostra. Is enim largior paullo quam ceteri in Agamemnonis imperio proferendo (I. 292)

Καρδαμύλην Ἐνόπην τε καὶ Ἱρὴν ποιήεσσαν
Φηράς τε ζαθέας ἠδ' Ἄνθειαν βαθύλειμον
καλήν τ' Αἴπειαν καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν

— quae omnia oppida sunt ἐγγὺς ἁλὸς νέαται Πύλου ἠμαθόεντος — Agamemnonem tamquam proprias sibi atque subiectas Achilli dono offerentem fingit. Diversis aetatibus, diversis Messeniae conditionibus debentur quae in utroque carmine inter se discrepantia exponuntur. Sed de hisce alias. Nostra interest observare, Diomedeae poetam, vel auctorem eius, cum heroem Messeniacum — an Arcadem? — adiungere rebus Achaeorum vellet, necesse habuisse, duas intercalare aetates ut priscum Alphei filium temporibus Troianis accommodaret. Tamen ne sic quidem res bene se habet. Proditur enim inventio artis nondum satis aptae iis quae leguntur in Odyssea. Nam Φ 15 Ulixes in aedibus Orsilochi — maioris — convenisse „παιδνὸς ἐών" cum Iphito narratur. Filium autem eius Orsilochi Telemachus γ 488 cum Antilocho visit:

εἰς Φηρὰς δ' ἵκοντο Διοκλῆος ποτὶ δῶμα,
υἱέος Ὀρσιλόχοιο τὸν Ἀλφειὸς τέκε παῖδα.

Videtis rem satis confusam. Avum Herculi coaevum puer Ulixes videt, nepotes aequales fere eius sunt ac socii in bello Troiano, Diocles autem qui adultos habuit filios in castris Graecorum, superstes est decem annis post Troiae excidium; nec tamen verbo memoratur, ut in tali re fieri solet, orbum filiis eum domi suae esse relictum!

Minime ut nescio quos versus expungamus haec nobis suadent. Sed ipsa diversitas eorum quae variis locis ab Homero traduntur documento fere sunt, Orsilochum Messeniacum fuisse sive deum sive heroa, quem adesse in carmine epico voluerint poetae vel interpolatores ne Messenia gloria debita careret.

Iam vero operae pretium est de Orsilochi origine ac patria audire ea quae tradit Pausanias IV. 31. 1. Patria Pherae sunt, a qua urbe lucum Apollinis Carnei haud procul abesse memoria teneamus fideli. Urbem conditam narrabant incolae a Pharite, quem ex Mercurio atque Phylodamea natum esse volebant. Pharis ille unde irrepserit, inutile est quaerere; satis verisimile est, tunc demum eum ortum esse cum tam Pheres quam Aphareus locum mutavisset. Sed in eius stirpe constituenda fideliter curam navatam esse, ut Minyarum memoria ne abesset, docent ea quae Pausanias narrat Homerica secutus. Meminimus Pheretem Admeti patrem ex Cretheo et Tyrone ortum esse. Crethei nomen in Crethone Orsilochi nepote recurrere videmus. Alia sunt quae de Orsilochi matre addit Pausanias: *Φάρει δὲ ἄρρενας μὲν οὐ φασὶ γενέσθαι, θυγατέρα δὲ Τηλεγόνην. τοὺς δὲ ἐφεξῆς ἐγενεαλόγησεν Ὅμηρος ἐν Ἰλιάδι διδύμους .... τὰ δὲ ἐς Τηλεγόνην παρεῖδεν· αὕτη γὰρ λόγῳ τῷ Μεσσηνίων ἐστὶν ἡ τεκοῦσα Ἀλφειῷ τὸν Ὀρτίλοχον.* Sed nimis vereor ne longe nos deducat nomen Telegonae, quae certe ad Minyarum historiam non pertinet; subsistere igitur praestat in Orsilocho, cuius nomen ut Messeniae ita Cretae fabulis inmixtum esse dicas, quandoquidem Ulixes, qui quamvis *ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτύμοισιν ὁμοῖα,* non prorsus de nihilo fingere solet Cretenses illas narrationes suas, Orsilochum Idomenei filium a se necatum esse dicit (Od. 13. 260).

Cuiusnammodi numen sub Orsilochi persona lateat suspicari licet, demonstrari vix poterit. Nec tamen sine causa Pheraeum hunc regem huc arcessivi. Reges enim Pheraeos sive Aphareum sive Orsilochum sive Pheretem Admetumve eos dicimus, non tantum stirpium sed fatorum quoque familiaritate coniuncti sunt. Admeti gregem in Messenia quaerentibus quam simili sorte greges alii se offerunt! Haud vanus erit labor qui consumatur in eorum gregum historias comparando.

Ulixi cum ad Orsilochum veniret, causa viae fuit *χρῆος, τό*

ῥά ϝοι πᾶς δῆμος ὄφειλε (Φ 18). Oves nempe ex Ithaca rapuisse Messenii insimulabantur

νηυσὶ πολυκλήϊσι τριηκόσι' ἠδὲ νομῆας.

Qualis haec fuerit rapina non magis nunc curo quam quaero num interpolatam hanc libri Φ partem iure dixerint viri docti. Non pendet ex ea quaestione propria significatio versuum qui subsequuntur, quibus obscure et raptim, ut facere solent poetae illi cum notas auditoribus fabulas in transitu tangunt, Iphiti greges memorantur. Nempe cum Ulixe in domo Orsilochi Pheris aderat Iphitus quoque (vs. 22)

Ἴφιτος αὖθ' ἵππους διζήμενος, αἵ ϝοι ὄλοντο
δώδεκα θήλειαι, ὑπὸ δ' ἡμίονοι ταλαϝεργοί.

Non multae sunt fabulae, quae tam plane ac prorsus ex Thessala patria in Messeniam transvectae sint, quam fabula de Euryto Iphitoque. Thessalam vel si mavis Boeoticam fabulae versionem ex Apollodoro referre satis est (II. 6. 2. 2): μετ' οὐ πολὺ δὲ κλαπεισῶν ἐξ Εὐβοίας ὑπὸ Αὐτολύκου βοῶν Εὔρυτος μὲν ἐνόμιζεν ὑφ' Ἡρακλέους γεγονέναι τοῦτο, Ἴφιτος δὲ ἀπιστῶν ἀφικνεῖται πρὸς Ἡρακλέα, καὶ συντυχὼν ἥκοντι ἐκ Φερῶν αὐτῷ σεσωκότι τὴν ἀποθανοῦσαν Ἄλκηστιν Ἀδμήτῳ, παρακαλεῖ συζητῆσαι τὰς βόας. Videtis in Odyssea Orsilochum non Admetum Pheris regnare, sed cetera quam sunt similia! — Nec hic substiterunt Mythographi. Oechaliam quoque Euryti urbem, ex Boeotia in Messeniam transposuisse eos testatur Strabo (p. 350 B) αὐτοῦ δέ που καὶ ἡ Οἰχαλία ἐστιν ἡ Εὐρύτου, ἡ νῦν Ἀνδανία πολίχνιον Ἀρκαδικόν, et praesertim operae pretium est Pausaniam audire querentem primum, in introitu Messeniacorum, frustra a se interrogatos de Messeniorum regum primordiis tam Eoearum poetas quam carmen Naupactium, deinde sedulo congerentem quidquid antiqua recentiorque incolarum ferebat fama. Amat enim Pausanias comparare poetarum doctorum fabulas cum eis quibus incolae fidem addicunt, qui labor in libris de Messenia haud infeliciter ei cessit. Exempli instar sint ea quae de Oechalia scripsit (IV. 2. 2) παρὰ τοῦτον (Perieren Aeoli filium) ἀφίκετο, ὡς οἱ Μεσσήνιοί φασι, Μελανεύς, τοξεύειν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ διὰ τοῦτο Ἀπόλλωνος εἶναι νομιζόμενος· καί οἱ τῆς χώρας τὸ Καρνάσιον, τότε δὲ Οἰχαλίαν κληθεῖσαν, ἀπένειμεν ὁ Περιήρης ἐνοικῆσαι· γενέσθαι δὲ ὄνομα Οἰχαλίαν τῇ πόλει φασὶν ἀπὸ τοῦ Μελανέως

τῆς γυναικός. Θεσσαλοὶ δὲ καὶ Εὐβοεῖς, ἥκει γὰρ δὴ ἐς ἀμφισβήτησιν τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι τὰ πλείω, λέγουσιν οἳ μὲν ὡς τὸ Εὐρύτιον — χωρίον δὲ ἔρημον ἐφ' ἡμῶν ἐστι τὸ Εὐρύτιον — πόλις τὸ ἀρχαῖον ἦν καὶ ἐκαλεῖτο Οἰχαλία, τῷ δὲ Εὐβοέων λόγῳ Κρεώφυλος ἐν Ἡρακλείᾳ πεποίηκεν ὁμολογοῦντα· Ἑκαταῖος δὲ ὁ Μιλήσιος ἐν Σκίῳ μοίρᾳ τῆς Ἐρετρικῆς ἔγραψεν εἶναι Οἰχαλίαν. ἀλλὰ γὰρ οἱ Μεσσήνιοι τά τε ἄλλα δοκοῦσί μοι μᾶλλον εἰκότα ἐκείνων λέγειν καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν ὀστῶν ἕνεκα τοῦ Εὐρύτου.

Non saepe Pausanias tam diserte de variorum fontium auctoritate disserit. Apparet autem ex eius verbis fuisse olim qui Iphitum Oechaliamque Euryti urbem Messeniae vindicarent. Si vero cum hisce componis quae tradidit Apollodorus: „καὶ συντυχὼν ἥκοντι ἐκ Φερῶν αὐτῷ σεσωκότι τὴν ἀποθανοῦσαν Ἄλκηστιν, vides iter Iphiti Pheraeum locum certum habuisse in hac fabula. Nonne perspicuum est poetam libri Φ cum Pheras Messeniacas in ea fabulae versione quam imitaretur invenisset, regem autem Admetum in Thessala tantum urbe cognitum haberet, pro Admeto substituisse Orsilochum ex Diomedea et Telemachia cognitum?

Iam Iphitum Herculisque Oechaliense iter quod in libro Φ sequitur mitto. Sed unum addam. Sicuti Apollo Pheris seu Pharis peccati placationem ministerio τοῦ Ἀδμάτου assecutus est, ita, licet frustra, Hercules apud Nelea, in Pyli sede Orcina eandem quaesivit placationem. Rem memorabilem, cum animadvertimus etiam Hesiodum, Delphorum honoribus plerumque multo magis quam Peloponnesiacis addictum, in Messeniam hanc sacram historiam transtulisse (cf. Schol. Ven. A ad B 336 Ἡρακλῆς γὰρ ἐπιστρατεύσας τῇ Πύλῳ διὰ τὸ μὴ καθαρθῆναι αὐτὸν ὑπὸ Νηλέως τὸν Ἰφίτου φόνον κ.τ.ἑ. cf. Hesiod. fr. 14 Rz).

Raptim alias quasdam Messeniacas de ablatis gregibus historias nunc recenseamus. Autolycum verbo nominari satis fuit — licet furacissimus homo a Pherecyde Mercurii filius dictus sit (cf. schol. Od. 19. 432) et arte dolosa patrem aequaverit — nam Autolyci rapinas ceteri poetae cum Hesiodo in regionibus Parnasso vicinis perpetratas esse voluerunt. Cum Admeto tamen eum coniungit incerti cuiusdam historici auctoritas („Achaei" cf. F.H.G. IV. 286), quippe qui dicat Amyntorem, cuius galeam Autolycus rapuit πυκινὸν δόμον ἀντιτορήσας (K 267), Pheretis

fuisse filium. Et ad Peloponnesum vocat eum uxor Arcadica Neaera, filia Perei, sed tenue vinculum hoc est; nam Pausanias qui eas nuptias refert (8. 4. 1) addit *ταύτην γυναῖκα ἔσχεν Αὐτόλυκος οἰκῶν μὲν ἐν τῷ ὄρει τῷ Παρνάσσῳ λεγόμενος δὲ Ἑρμοῦ παῖς εἶναι, Δαιδαλίωνος δὲ ὢν τῷ ἀληθεῖ λόγῳ.*

Sed in ea boum rapina, quam Iphiclus perpetrasse dicitur, sunt quae nos detineant, licet Melampodia Hesiodea Othryn spectet, Phylaceque patria Phylaci in Graecia septentrionali collocata sit, non modo ab Hesiodo qui dicitur, sed ab eo quoque poeta qui Aeolidarum catalogum inseruit Necyiae. Stirpem Aeolidarum ita ab hoc poeta relatam esse crediderim ut adornatam in Peloponneso eam accepisset. Ex Aeolo nata ferebatur Tyro (λ 235 sqq.), cuius cum Neptuno consuetudine — ample et exornate, ut par erat in gentis primitiis celebrandis — enarrata, addit Tyronem ex hoc deo gentilicio peperisse Peliam atque Nelea:

τὼ κρατέρω θεράποντε Διὸς μεγάλοιο γενέσθην
ἀμφοτέρω· Πελίης μὲν ἐν εὐρυχόρῳ Ἰαολκῷ
ναῖε πολύρρηνος, ὁ δ' ἄρ' ἐν Πύλῳ ἠμαθόεντι·

postea vero mortali marito eam addixerat mythologia, ut ceterae quoque Aeolidarum gentes ex ipsa Tyrone prognatae esse viderentur; idcirco ex Cretheo Tyro peperisse dicebatur (vs. 259)

Αἴσονά τ' ἠδὲ Φέρητ' Ἀμυθάονά τ' ἱππιοχάρμην.

Quinque haec nomina universam gentem amplectuntur, coniunguntur que ita vinculo arctissimo Aeolidae Peloponnesiaci cum proavis Thessalis; totam itaque familiam repraesentat Pindarus cum in Iasonis petitione describenda haec tantum refert, Pyth. IV 125:

ἐγγὺς
μὲν Φέρης κράναν Ὑπερῆδα λιπών,
ἐκ δὲ Μεσσάνας Ἀμυθάν· ταχέως δ' Ἄ-
δματος ἷκεν καὶ Μέλαμπος.

Tamen identidem mythologos Peloponnesiacos id studere videmus ut augeant corroborentque familiaritatis illius vincula; pertinet huc inter alia quod Amythaona, regionis Amythaoniae eponymum ex Pheretis filia Idomene Melampodem genuisse voluerunt.

Ceterum heroum horum stirpes non omnes in Necyiam recepit huius catalogi poeta, cui, ut notum est, heroïnae proprio

fato celebratae prae ceteris cordi sunt. Quo fit, ut paulisper a Minyis Thessalis deflectens primum memoret Thebanas, Antiopen, Alcumenam, Megaren, Iocasten. Res autem fert, ut ordo Thebanarum mulierum ad Aeolidas Ulixen spectantem reducat. Videt enim inter matronas Chlorin, natam ex Amphione Iasida, Orchomeniam reginam, quam duxit Neleus (285):

ἡ δὲ Πύλου βασίλευε, τέκεν δέ ϝοι ἀγλαὰ τέκνα,
Νέστορά τε Χρόμιόν τε Περικλύμενόν τ' ἀγέρωχον·
τοῖσι δ' ἐπ' ἰΦθίμην Πηρὼ τέκε θαῦμα βροτοῖσι.

Nonnulla in his versibus obscura: Chloridis origo, dignitasque; nam non vulgato usui convenit de regis uxore dicere „ἐβασίλευε", — item praedicatum ἰΦθίμη quo laudatur Nelei filia Πηρὼ seu Πειρὼ quae nomine flumen Πεῖρον, fontem Πειρήνην — quin fortasse Πηρείην B 766? — revocat, atque ergo a Peloponneso non seiungenda est. Cur enim ἰΦθίμη audit? An ea quoque Orcinam memoriam servat, sicuti pater Neleus fraterque Periclymenus? Sed omnes, quotquot sunt in Messenia heroes Aeolidae, Orco devovere fortasse videbor. Propero ad Peronis nuptias, quas in sequentibus narrat Necyiae poeta. Ipsa eius verba dabo (λ 288)

τὴν πάντες μνώοντο περικτῖται· οὐδ' ἄρα Νηλεὺς
τῷ ἐδίδου, ὃς μὴ ϝέλικας βοῦς εὐρυμετώπους
ἐκ Φυλάκης ἐλάσειε βίης ϜιΦικληείης
ἀργαλέας· τὰς δ' οἶος ὑπέσχετο μάντις ἀμύμων
ἐξελάειν· χαλεπὴ δὲ θεοῦ κατὰ μοῖρ' ἐπέδησε
δεσμοί τ' ἀργαλέοι καὶ βουκόλοι ἀγροιῶται.
ἀλλ' ὅτε δὴ μῆνές τε καὶ ἡμέραι ἐξετελεῦντο
ἂψ περιτελλομένου ϝέτεος, καὶ ἐπήλυθον ὧραι,
καὶ τότε δή μιν ἔλυσε βίη ϜιΦικληείη,
θέσΦατα πάντ' εἰπόντα· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

Melampodiam quandam neglegenter excerpsit qui haec panxit. Pleraque quae ambigue dicta sunt facile explices adhibitis ceteris quae feruntur de Melampode fabulis. Sed restat quod non ita enodatur: „χαλεπὴ δὲ θεοῦ κατὰ μοῖρ' ἐπέδησε", in quibus poeta, licet ipse Phylacen in septentrionali Graecia collocans, Messeniacam fabulam spectasse fortasse putandus est. Conferri poterunt quae ο 225 Telemacho narrat Theoclymenus, ἔκγονος Μελάμποδος

ὃς πρὶν μέν ποτ' ἔναιε Πύλῳ ἔνι, μητέρι μήλων,
ἀφνειὸς Πυλίοισι μέγ' ἔξοχα δώματα ναίων·
δὴ τότε γ' ἄλλων δῆμον ἀφίκετο πατρίδα φεύγων
Νηλέα τε μεγάθυμον, ἀγαυότατον ζωόντων,
ὅς ϝοι χρήματα πολλὰ τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτὸν
εἶχε βίῃ· ὁ δὲ τέως μὲν ἐνὶ μεγάροις Φυλάκοιο
δεσμῷ ἐν ἀργαλέῳ δέδετο κρατέρ' ἄλγεα πάσχων
εἵνεκα Νηλῆος κούρης, ἄτης τε βαρείης,
τήν ϝοι ἐνὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ δασπλῆτις Ἐρινύς.
ἀλλ' ὁ μὲν ἔκφυγε κῆρα καὶ ἤλασε βοῦς ἐριμύκους
ἐς Πύλον ἐκ Φυλάκης καὶ ἐτίσατο ϝέργον ἀϝεικὲς
ἀντίθεον Νηλῆα, κασιγνήτῳ δὲ γυναῖκα
ἠγάγετο πρὸς δῶμα.

Licet nec lectoribus nec sibi fortasse poeta explicaverit, quidnam proprie commisisset Neleus ἔργον ἀεικές, id divinari quodammodo ex ipsis narrationis versibus poterimus: fingitur Neleus Melampodis absentis bona occupasse. Sed ex hac narratione explicari nequit ἄτη Melampodis; quae multo magis digna est ad quam attendamus. Perspicuum est hic quoque ut in fabula de Mercurio duos mythos duosque greges (eiusdem generis uterque est grex) confundi in unum. Greges Admeti Pharis Pylum duxit Mercurius — ex Orco in Orcum! Greges Phylaci ἐν τῇ Φυλακῇ sedes habent suas. Peccat, a furiis ad scelus perductus, qui ex Phylaci custodia — Orcus enim est — gregem educere audet. Haec ἄτη est qua peccat Melampus. Vix tamen poeta qui carmen o composuit intimam haucce fabulae notionem perspicit. Deposita vetusta significatione mythi fabulae fiunt poeticaeve narrationes; coniunguntur, permiscentur greges Nelei cum Phylaci gregibus. Sed quidquid mutatur, recurrunt semper certae quaedam notae quibus originem communem produnt diversae illae narrationes. Ut Apollinis gregem canes custodire narrantur in hymno homerico, ita Iphicli gregi custos adest canis, ᾧ οὔτε ἄνθρωπος οὔτε θηρίον πέλας ἐλθεῖν ἐδύνατο (Apollod. I. 96); ut annuo apud Admetum ministerio Apollo perfungitur, ita custodia annua retinetur ἐν τῇ Φυλακῇ Melampus; tandem, ut ad Alphei ripas duas boves mactat Mercurius, ita aves praepetes Phylacae (quod ab Alpheo prope esse mox videbimus) Melampus evocat καταθύσας ταύρους δύο. Quin ne a Dioscurorum quidem fabula

hoc sacrificium abest; quamquam ibi ad Messeniorum cum Lacedaemoniis certamina explicanda adeo tota sacrificii ratio mutata est, ut malim Apollodori narrationem de hac re (III. 115) lectoribus inspiciendam commendare.

Restant quaedam observanda de Tyronis Neleive grege. Ubinam terrarum Tyroni subreptae sunt boves? Audimus poetam λ 235:

ἔνθ ἤτοι πρώτην Τυρὼ ϝίδον εὐπατέρειαν,
ἣ φάτο Σαλμωνῆος ἀμύμονος ἔκγονος εἶναι,
φῆ δὲ Κρηθῆος γυνὴ ἔμμεναι Αἰολίδαο·
ἣ ποταμοῦ ἠράσσατ' Ἐνιπῆος θείοιο,
ὃς πολὺ κάλλιστος ποταμῶν ἐπὶ γαῖαν ἵησι.

Si quis contendit eum qui haec cecinit Salmonei sedes in Thessalia collocasse, equidem non adversabor. Attamen res parum certa est. Melampodis saltem patria in Pyli vicinia fuisse eidem poetae videbatur. Secundum Apollodorum autem (I. 96) Ἀμυθάων μὲν οὖν οἰκῶν Πύλον Εἰδομένην γαμεῖ τὴν Φέρητος, num ex Thessalicis Pheris accitam? Vix credo; sed Pheras Messeniacas cum patre habitantem. Quin ipsas quoque Tyronis cum Cretheo nuptias Peloponneso vindicarunt mythologi quidam. Salmoneus (Apollod. I. 89) τὸ μὲν πρῶτον περὶ Θεσσαλίαν κατῴκει, παραγενόμενος δὲ αὖθις εἰς Ἦλιν ἐκεῖ πόλιν ἔκτισε. In ea igitur Elidis parte in qua nullus non locus Minyarum antiquam servabat memoriam, ubi Peneus est, ubi in Alpheum influit Enipeus, ubi Ossa est atque Pelion, Salmonei quoque filia Tyro habitasse Neptunique qui Enipei imaginem induit, amorem passa esse credebatur, postea autem quam enixa esset Pelian atque Nelea, ibi quoque Cretheo nupsisse. Quorum mythologorum auctoritatem Sophoclem secutum esse in Tyrone sua, testatur fragmentum recens repertum (pap. Hibeh. I. p. 19) in quo Ἀλφειοῦ πόρου fit mentio.

Tyro autem cum grege postquam in Peloponnesum migravit, num secutus est Phylacus atque urbs Phylaca? Admodum verisimile est novae de rapina boum narrationi locum suppeditasse regionem Elidi Pyloque vicinam. Est enim Tegeae, in imperio regis antiquissimi Aphidante — cuius regis nomen non facile disiungas ab Aphidno Lacedaemoniorum numine Orcino — pagus τῶν Φυλακέων. Pausanias (VIII. 54) in ea regione Φυλάκην memorat, addit autem periegetes haec de Alpheo flumine: „Λα-

κεδαιμονίοις δὲ καὶ Τεγεάταις ὅρος τῆς γῆς ὁ ποταμός ἐστιν Ἀλφειός, τούτου τὸ ὕδωρ ἀνέρχεται μὲν ἐν Φυλάκῃ, κάτεισι δὲ οὐ πόρρω τῆς πηγῆς. Phylacus autem — cui uxor fuit Clymene — numen Orcinum si fuit, digna quae de Alphei fluminis itinere subterraneo hic narrantur sunt ad quae attendat quicunque boum raptarum occulta itinera investigat.

Restat una de raptu boum in Laconica Messeniaque peracto fabula. Sed de Leucippidis Apharidisque ac Dioscuris quae mythographi poetae historiarum scriptores varie excogitaverunt nimis sunt confusa quam ut obiter hic tractentur. Quod ad ipsum raptum attinet satis erit monere, fabulam originem cum fabulis de Admeti Phoebique gregibus communem habere. Phoebam atque Hilaïram teste Pausania III 16. 1 iam Cypriorum poeta Apollinis dixit. Quidnam, filias? Ita opinor is qui Cypria fecit. Sed qui tenet eundem Cypriorum poetam narrasse non virgines raptas esse a Dioscuris sed boves (*ἐν τούτῳ δὲ Κάστωρ μετὰ Πολυδεύκους τὰς Ἴδα καὶ Λυγκέως βοῦς ὑφαιρούμενοι ἐφωράθησαν* fr. Ep. ed. Kink. p. 18), non dubitet hic quoque gregem Apollineum agnoscere. Leucippum enim Apollinem esse, vix quisquam hodie negat.

Minime nova atque inaudita sunt quae hic profero. Ut vero appareat Admeti si non nomen attamen numen Pharis Messeniacis identidem recurrere, Aphareus quoque spectandus est. Quis ille? Respondebo verbis Wilamowitzii, qui in libro de Isyllo fabulas Leucippidarum, Aesculapiique fata venuste atque ingeniose enarrans sic monet: „Aphareus ist in den Sagen die uns vorliegen der Vertreter von ganz Messeniën und wird sammt seinen Söhnen nicht fest an einem Orte angesiedelt. Aber ganz vergessen war der Zusammenhang mit Pharai nicht: Steph. Byz. *Φαραὶ πόλις Μεσσήνης ὅθεν ἦσαν οἱ Ἀφαρητιάδαι.*" Rexne ergo fuit an deus? Ut Admeti Leucippi Nelei ita Apharei naturam divinam obscuravit genealogia. Stirpi Aeolidarum adiunctus, Perieris regis filius dictus est, additusque fratribus Leucippo Tyndareo Icario. Devicta Messenia Spartiatae Oebalidas dixerunt Tyndareum atque Icarium. Aphareum quoque sibi vindicarunt, Perieren enim ex Cynorta Amyclae filio, non ex Aeolo natum esse docuerunt. Sed locus ubi in Laconica sepultus esse ferebatur cultu deum prodit. Aphidna est ubi Apharidas

cum Dioscuris manum conseruisse fama est, τύμβῳ σχεδὸν πατρῴῳ ἔνθεν ἁρπάξαντες ἄγαλμ' Ἀΐδα ξεστὸν πέτρον ἔμβαλον στέρνῳ Πολυδευκέος (*Pind. Nem.* X. 66). De quibus rectissime scripsit Samuel Wide in libro utilissimo (*Lac. Kulte* p. 329): „In Wirklichkeit, scheint es mir, laufen die beiden Angaben" (sc. Aphidnae atque in sepulchro Apharei pugnam factam esse) „auf dasselbe hinaus; denn Aphidna ist die Stadt oder Burg des Ἀφείδας (Ἄφιδνος is audit in Attica cf. Phot. Reitzenst. p. 91. i. v. ἀμήτορος) „des Schonungslosen" — Beiname des Unterweltgottes — und das Grab des Aphareus hat dieselbe Bedeutung, was vielleicht auch daraus hervorgeht, dass bei Pindaros (l.l.) die Aphariden das ἄγαλμα Ἀΐδα vom Grabe des Vaters auf den Polydeukes schleudern."

Aphareum Pharorum eponymum eundem esse deum atque Admetum persuasissimum mihi habeo. Tamen, quamvis multis genealogiarum vinculis omnes Minyarum heroes deosque incolae Messeniae Laconicaeque et Elidis sibi devinxerint, *fabulas* de Admeto Alcestidisque fatis item transportatas esse in Peloponnesum ne iis quidem quae dixi extra controversiam positum est. Sed nimium postulare mihi videtur qui clara diei luce crepusculum mythologiae illustrari poscit. Lucri duco quidquid in re obscura indicium quamvis parvum ad verum explorandum praebet. Addam itaque pauca quaedam quae ad rem facere mihi videntur. Wilamowitz in Isyllo Aesculapii cultum memoriamque Messeniacam ad fontes varios accurate reducens monet, in Leucippidarum catalogo caedem Cyclopum memorari, ergo Aesculapii interfecti resuscitatique in eodem poemate mentionem factam fuisse (l.l. p. 79). Quoniam autem Aesculapium mythologi Messeniaci non ex Coronide verum ex Arsinoe Leucippi natum esse gloriabantur („sive Hesiodus ita cecinit sive τῶν τις ἐμπεποιηκότων ἐς τὰ Ἡσιόδου τὰ ἔπη συνθέντα ἐς τὴν Μεσσηνίων χάριν" ut est apud Pausaniam II. 26. 7) omnino necesse est eos putasse Aesculapium permansisse in Messenia, ibique filios Machaonem atque Podalirium habuisse (cf. quoque Paus. IV. 31. 6 et 12). Quis igitur credat, si Leucippidarum catalogus Cyclopum caedem Aesculapiique Messeniaci fata in Messenia collocavit, non ibidem Apollinis apud Admetum Pheraeum ministerium cum ea caede arctissime coniunctum collocatum fuisse? Nam si deest

Admeti nomen, substitit Alcestidis. Quid ad fabulam ipsam valeat obscura ea Hesychii nota „Ἀρσίππη ἡ Ἄλκηστις", id nunc quidem non quaero, licet non neglegam Minyarum nomen genealogiae Messeniacae iterum adscitum; Alcestis enim ex Pelia nata est, eadem vero cum Arsippe audit, non Peliae, sed Leucippi filia dicta esse videtur, nam nomen gerit ex Leucippi Arsinoesque nominibus compositum. Utrum antiquius veriusve sit, difficile est diiudicatu. Longe dispersa per Graeciam sunt nomina quae cum Alcestide cohaereant. Salmoneus, Alcestidis proavus, uxorem Alcidicen habuit, Stesichorus Phylaci filiam cognovit Alcimeden, Alcis vates est Messeniacus apud Pausaniam (IV. 9. 3), ipsum autem fatum Alcestidis iteratur fere in Alcidis Thebanae historia quae legitur apud Pausaniam IX. 17. 1.

Filium Eumelum num cognitum habuit Messenia? In promptu est hoc negare. Sane cum δ 798 Eumelus dicitur *Pheris habitare*, non ita facile convincam, ipsum poetam qui hoc narret Pheras spectasse Messeniacas. Tamen versus ipsos inspiciens fortasse mecum dubites:

ἔνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
ϝείδωλον ποίησε, δέμας δ' ἐϝέϝικτο γυναικί,
Ἰφθίμῃ κούρῃ μεγαλήτορος Ἰκαρίοιο,
τὴν Εὔμηλος ὄπυιε Φερῆσ' ἔνι ϝοικία ναίων.

Qui Eumelo Iphthimam primus addidit uxorem filiam Icarii, regis ex Periere Messeniaco nati, nonne uxoris nomine Pheris Messeniacis devinxit Eumelum, ita ut patrem uxor novo nomine Arsippe stirpi associaverat regum Messeniorum? Et nonne eandem viam investigandi monstrat ipse loci contextus? Simulacrum cur mittit Minerva Iphthimam, non ita facere solita per Odysseam? Plane hoc expedire vix quisquam poterit; rationem tamen inventi dispiciet qui hoc spectat: simulacrum Iphthimae ad Penelopen mitti a dea dum comitatur Telemachum in itinere Lacedaemonio.

Suspiciones augere nolo. Si vera aut saltem verisimilia sunt quae exposui, unum restat quod adiciam. Raro quod Admeti nomen memoratum est ne nimis miremur! Cum eo ipso id cohaeret quod πολυώνυμος est Hades. Uno tamen loco fortasse memoratur nec agnoscitur. Pausanias X. 25. 5 Cnidiorum Leschen describens haec habet: πλησίον δὲ τοῦ Ἑλένου Μέγης

ἐστί, τέτρωται δὲ τὸν βραχίονα ὁ Μέγης, καθὰ δὴ καὶ Λέσχεως ὁ Αἰσχυλίνου Πυρραῖος ἐν Ἰλίου περσίδι ἐποίησε· τρωθῆναι δὲ ὑπὸ τὴν μάχην τοῦτον ἣν ἐν τῇ νυκτὶ ἐμαχέσαντο οἱ Τρῶες ὑπὸ Ἀδμήτου φησὶ τοῦ Αὐγείου. Admetus ille si idem est quem paullo post (c. 27. 1) confossum a Philocteta memorat periegetes, alienus est a nostra historia, nisi ad Caucones eum pertinere, incerta coniectura, suspicari licebit. Verum si diversi duo sunt Admeti, prior ille infestissimo casu consanguineum suum Megetem vulnerasse putandus est, nam Meges filius est Phylei, qui itidem ex Augea natus erat. Admetus autem Augei Elei si fuit filius, duplici vinculo cum Admeto Pheraeo coniunctus erat. Neptunus utrique avus; Neleus vero qui Admeti fuit avunculus pronepotem habuit Admetum alterum, cuius pater ex Hyrmine Nelei filia natus erat.

Sed ab intricatis genealogiae artibus Messeniacis iam abstinere praestat.

AD TACITI GERMANIAE C. VII.

Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas; et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agunt, admiratione praesunt.

Donec me docuerit aliquis quae inter ablativos istos *exemplo, imperio, admiratione* intercedat ratio, semper credam Tacitum scripsisse *exempli* et *imperii.* Egregiam leni hac mutatione nanciscimur sententiam: „illi in bello duces non ideo *auctoritate valent* (hoc *praesunt* significat) quod milites ipsum *imperium venerentur* (imperii admiratione) sed quod *strenue pugnando oculos in se convertunt* (exempli admiratione).

J. J. H.

AD EPICTETUM.

SCRIPSIT

A. I. KRONENBERG.

Epicteti dissertationes ad fidem cod. Bodleiani rec. H. Schenkl, Lips. MDCCCXCIV; editio minor ibidem MDCCCXCVIII.

Diss. I 1. 31. *ὄρεξιν ἔκκλισιν ἀκώλυτα ἀπερίπτωτα παρεσκευακέναι.* Scribe *ἀκώλυτον ἀπερίπτωτον,* cum hoc ad *ἔκκλισιν* solam, illud ad solam *ὄρεξιν* referendum sit.

I 2. 2. *πληγαὶ οὐκ εἰσὶν ἀφόρητοι τῇ φύσει. — Τίνα τρόπον; — Ὅρα πῶς· Λακεδαιμόνιοι μαστιγοῦνται μαθόντες ὅτι εὔλογόν ἐστι. τὸ [δ'] ἀπάγξασθαι οὐκ ἔστιν ἀφόρητον· ὅταν γοῦν πάθῃ τις ὅτι εὔλογον, ἀπελθὼν ἀπήγξατο.* Schweighaeuser recte delevit *δ'* quod non agnoscit cod. Upton., porro *παθόντες* corrigendum est.

I 2. 7. *τῷ κατὰ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ.* Schweighaeuser in commentario iure non repetivit *τὸ,* cf. ind. Schenkelii.

I 6. 14. *διὰ τοῦτο ἐκείνοις (τοῖς ἀλόγοις θηρίοις) μὲν ἀρκεῖ τὸ ἐσθίειν — καὶ τἄλλ' ὅσα ἐπιτελεῖ τῶν αὐτῶν ἕκαστον.* Non opus est cum apographis *τῶν* delere vel Schenkelium sequi *τῶν ἀλόγων* scribentem, dummodo restituas *τῶν αὐτῶν.*

I 7. 20. *δεῖ οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν λημμάτων ἱστορῆσαι καὶ τὴν τοιαύτην μεταβολήν τε καὶ μετάπτωσιν αὐτῶν, καθ' ἣν ἐν αὐτῇ τῇ ἐρωτήσει ἢ τῇ ἀποκρίσει ἢ τῷ συλλελογίσθαι ἤ τινι ἄλλῳ

τοιούτῳ λαμβάνοντα τὰς μεταπτώσεις ἀφορμὴν παρέχει τοῖς ἀνοήτοις τοῦ ταράσσεσθαι μὴ βλέπουσι τὸ ἀκόλουθον. Corais coniectura *λαμβάνων* quid lucremur non perspicitur: quid enim est *κατὰ μετάπτωσιν λαμβάνειν τὰς μεταπτώσεις*? at si seclusis verbis [*τὰς μεταπτώσεις*] legerimus *λαμβανόμενα* (sc. *τὰ λήμματα*), logicis certe restituerimus quod logicorum est. Cf. Muson. Ruf. I p. 2. 12 Hense: *λαβεῖν λῆμμα*, Sext. Emp. Pyrrh. hypot. II 136 p. 87. 27 Bekk.: *λήμματα μὲν εἶναι λέγεται τὰ πρὸς κατασκευὴν τοῦ συμπεράσματος συμφώνως λαμβανόμενα ἀξιώματα*, et p. 420, 27 et 29, p. 421, 3 et 6.

I 8. 13. *εἰ δὲ καλὸς ἦν Πλάτων καὶ ἰσχυρός, ἔδει κἀμὲ καθήμενον ἐκπονεῖν, ἵνα καλὸς γένωμαι ἢ ἵνα ἰσχυρός*; Non „sedentem" sed „cotidie", *καθ' ἡμέραν*.

I 10. 13. *ἐπεί τοι καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες, ὅταν παίζοντας ὁρῶμεν νέους, συμπροθυμούμεθα καὶ αὐτοὶ συμπαίζειν. πολὺ δὲ πλέον, εἰ ἑώρων διεγηγερμένους καὶ συμπροθυμουμένους, προεθυμούμην ἂν συσπουδάζειν καὶ αὐτός.* Recte Schweigh. ⟨*συμ*⟩*προεθυμούμην* supplevit, non recte [*συμ*]*προθυμουμένους* scripsit, cum debuerit *σπουδάζοντας*: hoc enim et hoc solum ratio postulat. Fieri potest ut vera lectio propter verbum quod antecedit *συμπαίζειν* in *συμπαίζοντας* abierit, tum quasi per emendationem in id quod nunc legitur.

I 22. 17. *νῦν ἐγὼ οὐχ ὁρῶ τί ἐστι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν* ⟨*καὶ*⟩ *οὐ μαίνομαι*; Copulam addidi coll. II 23. 22: *εἶτα τούτου τι κρεῖσσον ἔχειν ὁμολογεῖς καὶ οὐ μαίνῃ*;

I 26. 3. *πρῶτον ἐπὶ τῆς θεωρίας γυμνάζουσιν ἡμᾶς οἱ φιλόσοφοι ὅπου ῥᾷον, —* (4) *γελοῖος οὖν ὁ λέγων πρῶτον βούλεσθαι ἐπ' ἐκείνων· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἄρχεσθαι ἀπὸ τῶν χαλεπωτέρων.* Immo *ῥᾷον*.

I 28. 20. *Ζήτει καὶ εὑρήσεις ὅτι ἄλλῳ διαφέρει (ἄνθρωπος πελαργοῦ). ὅρα μὴ τῷ παρακολουθεῖν οἷς ποιεῖ, ὅρα μὴ τῷ κοινωνικῷ, μὴ τῷ πιστῷ, τῷ αἰδήμονι, τῷ ἀσφαλεῖ, τῷ συνετῷ*[;]. (21) *ποῦ οὖν τὸ μέγα ἐν ἀνθρώποις* [*κακὸν καὶ ἀγαθόν*]; *ὅπου ἡ διαφορά.* Delenda delevi; praeterea *ἐν ἀνθρώπῳ* praetulerim.

I 30. 6. *τί οὕτω μεγάλα καὶ πολλὰ παρασκευαζόμεθα πρὸς τὸ μηδέν;* Corrigendum esse *παρεσκευαζόμεθα* sequentia evincunt (*τούτων ἕνεκα τοὺς πολλοὺς λόγους ἤκουον;*)

II 4. 3. *ὡς τίνι σοι χρῶμαι, ἄνθρωπε; ὡς γείτονι, ὡς Φίλῳ; ποίῳ τίνι;* Scribatur *ποίῳ τινί;* ut voluisse videtur Schenkl, cf. ind. s. v. *ποῖος*.

II 6. 27. *'θέλεις ἀναγνῶ σοι παιᾶνας;' 'τί μοι πράγματα παρέχεις; οὐκ οἶδας τὰ ἔχοντά με κακά; ἐν τούτοις γάρ μοι ἐστὶν ...'* Dubitavit Schweigh., utrum verteret „nam in his malis sunt meae res" (*ἐστὶν* sc. *τὰ πράγματα*) an „in his igitur malis mihine licet te paeanas praelegentem audire?" Hoc probo et scribo *ἔστιν;*

II 8. 24. ⟨'⟩ *'Αλλ' ἐροῦσι 'πόθεν ἡμῖν οὗτος ὀΦρῦν ἐνήνοχεν καὶ σεμνοπροσωπεῖ;'* ⟨'⟩ ⟨'⟩ *Οὔπω κατ' ἀξίαν* e. q. s. usque ad finem *ταῦτα ὄψεσθε.* ⟨'⟩ Virgulas addidi, interpretans 'At' inquies 'dicent homines *'πόθεν σεμνοπροσωπεῖ;*'' Fac respondeas: '*Οὔπω* e. q. s.'

II 10. 11. *ἀεὶ γὰρ ἕκαστον τῶν τοιούτων ὀνομάτων εἰς ἐπιλογισμὸν ἐρχόμενον ὑπογράΦει τὰ οἰκεῖα ἔργα.* Malim *ἐρχομένῳ* coll. III 21. 15: *εἰς Φαντασίαν ἐρχόμεθα.*

II 13. 5. *κιθαρῳδὸν μὲν οὖν οὐ δύναμαι εἰπεῖν μὴ εἶναι, ὅταν ἴδω τινὰ Φοβούμενον, ἄλλο δέ τι δύναμαι εἰπεῖν καὶ οὐδὲ ἕν, ἀλλὰ πολλά.* Restitue *ἄλλο δ' ἔτι.*

II 17. 37. *'ἀΦιλόστοργος γέρων· ἐξερχομένου μου οὐκ ἔκλαυσεν οὐδ' εἶπεν „εἰς οἵαν περίστασιν ἀπέρχομαι· τέκνον, ἂν σωθῇς, ἅψω λύχνους"'.* (38) *ταῦτ' ἔστι τὰ τοῦ Φιλοστόργου;* (interrogandi signum add. Elter) *μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται σωθέντι. τοιούτῳ καὶ λύχνον ⟨ἅπτειν⟩ ἄξιον· ἀθάνατον γὰρ εἶναί σε δεῖ καὶ ἄνοσον.* Wolf *ἀπέρχῃ*, Coraes *ἀπέρχῃ μοι* scripserunt; num forte *ἀπέρχῃ· οἴμοι τέκνον·*? Ceterum reiecta manus correctricis coniectura ⟨*ἅπτειν*⟩ sic scribo: *μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται σωθέντι τοιούτῳ* (cf. III 1. 34: *τοιοῦτον = τοιοῦτον ὄντα*) *καὶ λύχνου* (vel *λύχνων*) *ἄξιον.*

III 1. 6. *Τί οὖν ποιεῖ ἄνθρωπον καλόν* ⟨;⟩ *ἢ ὅπερ τῷ γένει καὶ κύνα καὶ ἵππον; Τοῦτο, ἔφη.* Interrogandi signum addidit Richards, *ἦ* (quod apud Epictetum non invenitur) pro *ἢ* male substituit, cf. I 2. 30: *ἢ δῆλον*, I 7. 16: *ἢ μή ποτε.* Ceterum supplendum videtur ⟨*ἐν*⟩ *τῷ γένει*, vide 2: *ἕκαστα τούτων ἐν τῷ αὐτῷ* (*αὐτῶν* Schweigh.) *γένει.*

III 2. 10. *ἐξέστηκας, ὠχρίακας, εὐθὺς κέκραγας 'ἐγὼ αὐτῷ δείξω τίς εἰμι, ὅτι μέγας φιλόσοφος'. βλέπεται ἐξ αὐτῶν τούτων* (sc. *ἐξ ὧν ἐξέστηκας, ὠχρίακας, κέκραγας*). Verba *ὅτι μέγας φιλόσοφος*, ut quae turbent ordinem, deleverim.

III 3. 15. Recte sed non sufficienter supplevit Schenkl: *ὁ θάνατός ἐστιν ἀπροαίρετον* ⟨*ἢ προαιρετικόν; ἀπροαίρετον*⟩, debuit enim: *ὁ θάνατος* ⟨*τί*⟩ *ἐστιν* ⟨;⟩, ut solet Epictetus.

III 5. 1. *Νοσῶ, φησίν, ἐνθάδε καὶ βούλομαι ἀπιέναι εἰς οἶκον.* — (2) *Ἐν οἴκῳ γὰρ ἄνοσος ἦς* [*σύ*]; *οὐ σκοπεῖς* e. q. s. Corruptam dittographiam removi. Noli cum Uptono exspectare *ἔσῃ*; nam *ἄνοσος* = „morbo non obnoxius", ut II 8. 28: *ἀθάνατος ἀγήρως ἄνοσος*, 17. 38: *ἀθάνατον γὰρ εἶναί σε δεῖ καὶ ἄνοσον.* De forma secundae personae cf. III 24. 5: *συνῆς*, IV 1. 132: *ἦς.*

III 5. 9. *μὴ οὖ προσῆλθόν σοί ποτε φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἕτοιμος εἴ τι ἐπιτάσσεις, εἴ τι σημαίνεις;* Lege *ἐπέτασσες* et *ἐσήμαινες*;

III 9. 14. '— *ἕως τὸ πλοῖον μισθούμεθα, δυνάμεθα καὶ Ἐπίκτητον ἰδεῖν· ἴδωμεν τί ποτε λέγει'. εἶτ' ἐξελθὼν 'οὐδὲν ἦν ὁ Ἐπίκτητος, ἐσολοίκιζεν, ἐβαρβάριζεν'. τίνος γὰρ ἄλλου κριταὶ εἰσέρχεσθε;* Praefero *εἰσήρχεσθε*;

III 9. 18. *πάτρων, οὐ πάτρων, τί μοι μέλει;* [*σοί μέλει.*] Verba inepta seclusi.

III 9. 18. *ταῦτα ἔχω ἀντὶ τῶν ἀργυρωμάτων, ἀντὶ τῶν χρυσωμάτων, σὺ χρυσᾶ* ⟨*τὰ*⟩ *σκεύη, ὀστράκινον τὸν λόγον* e. q. s. Quod necessarium erat addidi, cf., si opus est, notam marg. cod. Upton.: *συνυπακουστέον· ἐγὼ ὀστράκινα τὰ σκεύη, χρυσοῦν τὸν λόγον.*

III 10. 16. *οὐ γάρ ἐστιν ἔργον τοῦ φιλοσόφου ταῦτα ⟨τὰ⟩ ἐκτὸς τηρεῖν* e. q. s. Recte manus correctrix articulum restituit, quod tamen non perierat, sed latebat in [*ταῦ*]*τα*. Vitii originem agnosco in verbis quae antecedunt: *ταῦτα ἐκπληρώσῃ*.

III 14. 14. *μήποτ' ἐστὶν αἰδώς, πίστις, δικαιοσύνη; τούτοις δείκνυε κρείττονα σεαυτόν, ἵν' ὡς ἄνθρωπος ᾖ* (*ᾖς* corr. Richards) *κρείττων*. Lege ⟨*ἐν*⟩ *τούτοις*, coll. ind. s. v. *κρείσσων*.

III 16. 3. *δεῖ τοῖς ἰδιώταις συγκαθίεσθαι εἰς τὰς τοιαύτας συμπεριφορὰς μεμνημένους ὅτι* e. q. s. Non *μεμνημένους* a 1ª manu scriptum esse, sed *μεμνημένων* monet editor in ed. min.; corrigatur igitur *μεμνημένον*.

IV 16. 5. *οἵαν εἶχεν δύναμιν Σωκράτης, ὥστ' ἐν πάσῃ συμπεριφορᾷ ἄγειν ἐπὶ τὸ αὑτοῦ τοὺς συνόντας;* Lego *ἐπὶ τὰ αὑτοῦ* (= 1: *μεταθεῖναι ἐπὶ τὰ αὑτοῦ*), sicut olim correxi III 10. 12: *τὰ τοῦ περιπατοῦντος* (= quod sequitur *τὰ τοῦ πυρέσσοντος* = 15: *τὰ αὑτοῦ*).

III 16. 16. *εἰ γὰρ μήπω οὕτως ἔχητε*, e. q. s. Recte Schweigh.: *ἔχετε*, sicut et apographa recte I 29. 27: *ἔχετε*, IV 10. 6: *θέλεις*, et manus correctrix II 18. 11: *ἐξαλείψει*. Emendetur etiam II 19. 22: *Στωικὸν δὲ δείξατέ μοι, εἴ τινα ἔχετε*.

III 20. 5. *μικρά σοι δοκεῖ ὁ Μενοικεὺς ὠφεληθῆναι, ὅτ' ἀπέθνῃσκε;* — *Τοιαῦτά τις εἰπὼν ὠφεληθείη* [*ἢ* del. apogr.] *οἷα ἐκεῖνος ὠφελήθη*. Locum, de quo vel interpretando vel emendando dissentiunt viri docti, sic refingendum esse puto ut per pronomen, quod est *τις*, locutor ipse designetur (cf. ex. gr. II 18. 15: *ὤφελόν* (*ὄφελόν* cum *S* Blass) *τις μετὰ ταύτης ἐκοιμήθη*): *Τοιαῦτά τις μήποτ' ὠφεληθείη* e. q. s.

III 20. 13. *'τὸν θάνατον τί ποιήσεις;' τί γὰρ ἄλλο ἢ ἵνα σε κοσμήσῃ, ἢ ἵνα δείξῃς ἔργῳ δι' αὐτοῦ τί ἐστιν ἄνθρωπος τῷ βουλεύματι τῆς φύσεως παρακολουθῶν; 'τὴν νόσον τί ποιήσεις;'* (14) *δείξω αὐτῆς τὴν φύσιν, διαπρέψω ἐν αὐτῇ, εὐσταθήσω* e.q.s. Supple ⟨*δι'*⟩ *αὐτῆς*.

III 21. 12. *τηλικούτου δ' ἔργου ἁψόμενός τις ἄνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἅψεται καὶ οἱ τούτῳ προσιόντες εὐτυχῶς προσελεύσονται;* Pro *τούτῳ* expectes *οὕτω* vel *οὕτως*.

III 22. 5. (Loquitur deus *ὁ ἕκαστα διατάσσων οἰκοδεσπότης*) '*σὺ ἥλιος εἶ· — ὕπαγε, περιέρχου' καὶ οὕτω διακίνει ἀπὸ τῶν μεγίστων ἐπὶ τὰ μικρότερα· 'σὺ μοσχάριον εἶ·* e. q. s.' Erat cum conicerem *διοικεῖ* pro *διακίνει* (Classical Review XX 2); *δευτέραις φροντίσι* debeo *διαβαίνει*. Cf. I 18. 18: *ἔδει μελετᾶν ἐπὶ τῶν μικρῶν καὶ ἀπ' ἐκείνων διαβαίνειν ἐπὶ τὰ μείζω.*

III 23. 3. *ἕκαστον γὰρ τῶν γινομένων ὑφ' ἡμῶν ἂν μὲν ἐπὶ μηδὲν ἀναφέρωμεν, εἰκῇ ποιήσομεν· ἐὰν δ' ἐφ' ὃ μὴ δεῖ, διεσφαλμένως. λοιπὸν ἡ μέν τίς ἐστι κοινὴ ἀναφορά, ἡ δ' ἰδία. πρῶτον ἵν' ὡς ἄνθρωπος. ἐν τούτῳ τί περιέχεται; μὴ ὡς πρόβατον, εἰ ἐπιεικῶς· μὴ βλαπτικῶς, ὡς θηρίον. ἡ δ' ἰδία* e. q. s. Coll. II 9. 4 et 5: *ὅταν εἰκῇ —, ποῦ ἀπεκλίναμεν; ἐπὶ τὰ πρόβατα. — ὅταν βλαβερῶς —; ἐπὶ τά θηρία* verba sicuti tradita sunt in *S*: *εἰ βλαπτικῶς καὶ ἐπιεικῶς* Elter refinxit: *εἰκῇ· μὴ βλαπτικῶς.* Egregie quidem, sunt tamen quae displiceant. Nam dum *εἰκῇ*, quod in membris disiectis *εἰ* et *καὶ* latere verisimile est, ex *ἐπιεικῶς* elicit, id verbum pessumdedit quod servatum malumus; accedit quod post rogationem *ἐν τούτῳ τί περιέχεται;* non continuo negationem exspectes (*μὴ ὡς πρόβατον*), sed tale quid quod priora illa *ἵν' ὡς ἄνθρωπος* illustret, declaret: in hunc fere modum: *ἐν τούτῳ τί περιέχεται; ⟨ἵν'⟩ ἐπιεικῶς· μὴ ὡς πρόβατον, εἰκῇ, ⟨μὴ⟩ βλαπτικῶς, ὡς θηρίον.*

III 23. 6. *σκέψαι πρῶτον μὴ εἰκῇ αὐτὸ ποιεῖν.* Scribo *ποιεῖς*, dum confero II 10. 25: *βλέπε μὴ τοιοῦτ' ἐστιν.*

III 23. 17. '*οὗτος ὁ ἄνθρωπος πάνυ τεχνικώτατα γράφει, Δίωνος πολὺ κάλλιον.' ὅλον ἄλλο ἐστί.* (18) *μή τι λέγει 'ὁ ἄνθρωπος αἰδήμων ἐστὶν οὗτος, πιστός ἐστιν [οὗτος], ἀτάραχός ἐστιν';* Non cum apographis deleverim *οὗτος*, sed sic potius legerim: '*⟨οὗτος⟩ ὁ ἄνθρωπος αἰδήμων ἐστίν, οὗτος πιστός ἐστιν, οὗτος ἀτάραχός ἐστιν';* At in iis quae sequuntur: *εἰ δὲ καὶ ἔλεγεν, εἶπον ἂν αὐτῷ· ἐπειδὴ οὗτος πιστός ἐστιν, οὗτος ὁ πιστὸς τί ἐστι;* alterum *οὗτος* abicio potius quam corrigo *αὐτὸς ὁ πιστός*, quod fecit Elter.

11

III 23. 29. *εἴωθε λέγειν ὁ Ῥοῦφος 'εἰ εὐσχολεῖτε ἐπαινέσαι με, ἐγὼ δ' οὐδὲν λέγω'.* Adservans δ' literam quam delevit Coraes, Hense in editione sua Rufiana dedit: *ἐγῷδ' οὐδὲν λέγων.* Conferatur tamen IV 8. 25: *'εἴ μέ τις', φησί* (sc. *Σωκράτης*), *'βλάψαι δύναται, ἐγὼ οὐδὲν ποιῶ· εἰ ἄλλον περιμένω, ἵνα με ὠφελήσῃ, ἐγὼ οὐδέν εἰμι'.*

III 24. 52. *οὕτως σοι μικρὸν καὶ οὐδενὸς ἄξιον εἶναι φαίνεται τὸ εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ εὐδαίμονα;* Quantocius restituamus *αἰδήμονα.*

III 26. 27. *Φοβεῖταί τις ἀνὴρ ἀγαθός, μὴ λείπωσιν αὐτῷ τροφαί; τῶς τυφλοῖς οὐ λείπουσι, τοῖς χωλοῖς οὐ λείπουσι· λείψουσιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ; καὶ στρατιώτῃ μὲν ἀγαθῷ οὐ λείπει ὁ μισθοδοτῶν οὐδ' ἐργάτῃ οὐδὲ σκυτεῖ· τῷ δ' ἀγαθῷ λείψει;* Restitue *λείψουσι δ' ἀνδρὶ,* cf. etiam I 23. 7. Uptoni emendationem *στρατιώτῃ μὲν* [*ἀγαθῷ*] neglexit editor.

IV 1. 8. *ὁ πατὴρ ἐλεύθερος, ἡ μήτηρ ἐλευθέρα, οὗ ὠνὴν οὐδεὶς ἔχει.* Schenkl mavult ⟨*οὗ*⟩ *ὁ πατὴρ,* Salmasius *ὧν ὠνὴν* coniecit. Praestare mihi videtur *ἐμοῦ ὠνὴν,* cf. I 13. 5: *Ἀλλ' ὠνην αὐτῶν ἔχω, ἐκεῖνοι δ' ἐμοῦ οὐκ ἔχουσιν.*

IV 1. 82. *τίς ἀφελέσθαι αὐτὰ δύναται, τίς* ⟨*σ'*⟩ *ἐμποδίσαι; οὐ μᾶλλον ἢ τὸν θεόν.* Obiectum addidi, quod necessarium videbatur propter id quod sequitur; cf. 90: *τίς ἔτι με κωλῦσαι δύναται —; οὐ μᾶλλον ἢ τὸν Δία.*

IV 1. 92. *οὕτω καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ποιεῖ ὁ φρόνιμος.* Verba quae sequuntur hominis cum animo suo deliberantis ita distinguo: *'Πολλὰ λῃστήρια, τύραννοι, χειμῶνες, ἀπορίαι, ἀποβολαὶ τῶν φιλτάτων.* (93) *ποῦ τις καταφύγῃ; πῶς ἀλῄστευτος παρέλθῃ; ποίαν συνοδίαν περιμείνας ἀσφαλῶς διέλθῃ; τίνι προσκατατάξας ἑαυτόν;* (94) *τῷ δεῖνι, τῷ πλουσίῳ, τῷ ὑπατικῷ. καὶ τί μοι ὄφελος; αὐτὸς ἐκδύεται, οἰμώζει, πενθεῖ· τί δ', ἂν ὁ συνοδοιπόρος αὐτὸς ἐπ' ἐμὲ στραφεὶς λῃστής μου γένηται;* (95) *τί ποιήσω; φίλος ἔσομαι Καίσαρος· ἐκείνου με ὄντα ἑταῖρον οὐδεὶς ἀδικήσει. πρῶτον μὲν ἵνα γένωμαι λαμπρός, πόσα με δεῖ τλῆναι καὶ παθεῖν,*

ποσάκις καὶ ὑπὸ πόσων λῃστευθῆναι· εἶτα ἐὰν γένωμαι, καὶ οὗτος θνητός ἐστιν· [96] ἂν δ' αὐτὸς ἔκ τινος περιστάσεως ἐχθρός μου γένηται; ⟨96⟩ ἀναχωρῆσαι πού ποτε κρεῖσσον εἰς ἐρημίαν (cf. IV 11. 16: ἄπελθ' εἰς ἐρημίαν πού ποτε). ἄγε, ἐκεῖ πυρετὸς οὐκ ἔρχεται; (97) τί οὖν γένηται; οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἀσφαλῆ σύνοδον, πιστόν, ἰσχυρόν, ἀνεπιβούλευτον;'

IV 1. 133. Λόγος δ' ἀγεννὴς καὶ ἄπιστος καὶ φίλου προδοσία καὶ κολακεία τυράννου τί⟨ν'⟩ ὑμῖν ἐφαίνετο; — Κακά. Numerum pluralem restitui, cf. etiam II 19. 18 et I 30. 2, ubi aliquando τί⟨ν'⟩ ἔλεγες correxi.

IV 1. 144. Καὶ τί ταῦτα πρὸς ἐλευθερίαν; — Οὐκ ἄλλα μὲν οὖν ἢ ταῦτ', ἄν τε θέλητε ὑμεῖς οἱ πλούσιοι ἄν τε μή. — Καὶ τί σοι μαρτυρεῖ ταῦτα; — Τί γὰρ ἄλλο ἢ αὐτοὶ ὑμεῖς οἱ τὸν κύριον τὸν μέγαν ἔχοντες; Exspectes ὑμεῖς οἱ δοῦλοι. Certe divitum mentio prorsus hic aliena est.

IV 3. 10. Distinguo: διὰ τοῦτο οὐδὲν δύναμαι παραβῆναι τῶν ἐντολῶν· 'τήρει τὸ ἀγαθὸν τὸ ἑαυτοῦ ἐν παντί, — εἰ δὲ μή, δυστυχήσεις, ἀτυχήσεις, κωλυθήσῃ, ἐμποδισθήσῃ'. οὗτοί εἰσιν οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι νόμοι, ταῦτα τὰ διατάγματα· e. q. s. Plura huiusmodi data sunt in Classical Quarterly III 3 (ad I 1. 16).

IV 4. 16. εἰ δὲ τὰ περὶ ὁρμῆς τούτου ἕνεκα ἀναγιγνώσκοιμεν, οὐχ ἵνα ἴδωμεν, τί λέγεται περὶ ὁρμῆς, ἀλλ' ἵν' εὖ ὁρμῶμεν· τὰ περὶ ὀρέξεως δὲ καὶ ἐκκλίσεως, ἵνα μήποτ' ὀρεγόμενοι ἀποτυγχάνωμεν μήτ' ἐκκλίνοντες περιπίπτωμεν· τὰ περὶ καθήκοντος δ', ἵνα μεμνημένοι τῶν σχέσεων μηδὲν ἀλογίστως μηδὲ παρ' αὐτὰ ποιῶμεν, οὐκ ἂν ἠγανακτοῦμεν πρὸς τὰ ἀναγνώσματα ἐμποδιζόμενοι e. q. s. Vidit Coraes aut μήτ' ὀρεγόμενοι aut μηδ' ἐκκλίνοντες esse scribendum — quorum utrum praestet e sequentibus μηδὲν — μηδὲ efficias —, viderunt Upton et Reiske post παρ' αὐτὰ litteram ς excidisse, sed neminem offenderunt verba ἵνα εὖ ὁρμῶμεν, quamquam et a manu correctrice εὖ intrusum est neque facile quisquam unquam sic est locutus; Epicteti certe erat ἵν' ὁρμῶμεν ⟨κατὰ φύσιν⟩ (I 19. 25) vel ⟨εὐστόχως⟩ (IV 6. 26) vel ⟨ἀναμαρτήτως⟩ (cf. ind. s. v. ὁρμή).

IV 4. 33. *Οὐ πολλάκις ἤκουσας, ὅτι* ⟨*τὴν*⟩ *ὄρεξιν ἆραί σε δεῖ παντελῶς, τὴν ἔκκλισιν ἐπὶ μόνα τρέψαι τὰ προαιρετικά* —; Articulum supplevi (I 4. 1).

IV 4. 47. *ταῦτα ἐκ σοῦ αὐτοῦ γίνεταί σοι καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν. ἐκεῖνο μέμνησο, τίς ὁ διδούς ἐστι καὶ τίσι καὶ διὰ τίνα.* Corrigatur *ἐκείνου* et *καὶ* ⟨*ἐπὶ*⟩ (vel *κἀπὶ*) *τίσι*, cf. IV 1. 153: *ᾔδει, πόθεν ἔχει καὶ παρὰ τίνος καὶ ἐπὶ τίσιν λαβών.*

IV 5. 22. *τί σοι μέλει; οὔ τινι γὰρ ἄλλῳ τεχνίτῃ τῶν ἀτέχνων.* Quia *οὔ τις* pro *οὐδείς* abhorret ab Epicteti sermone, conieceram aliquando [*οὐ*] *τίνι γὰρ* —; nunc praestare mihi videtur *οὐ γὰρ ἄλλῳ τινὶ τ. τ. ἀ.*, cf. II 13. 15: *οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις τεχνίτης τῷ ἀτέχνῳ.*

IV 5. 31. *οὔτε πατὴρ υἱοῖς* (corr. *υἱῷ*) *φίλος οὔτ' ἀδελφὸς ἀδελφῷ.*

IV 5. 35. *πανταχοῦ θαρροῦντα ὡς περὶ* [*τῶν*] *ἀλλοτρίων, ὡς περὶ οὐδενὸς ἀξίων.* Delevi articulum.

IV 6. 6. *ἐκεῖνο μόνον σοι δέδοται, σαυτὸν πεῖσαι, καὶ οὔπω πέπεικας· εἶτά μοι νῦν ἐπιχειρεῖς πείθειν τοὺς ἄλλους;* (7) *καὶ τίς σοι τοσούτῳ χρόνῳ σύνεστιν ὡς σὺ σαυτῷ; τίς δὲ οὕτω πιθανός ἐστί σοι πρὸς τὸ πεῖσαι ὡς σὺ σαυτῷ; τίς δ' εὐνούστερον καὶ οἰκειότερον ἔχων ἢ σὺ σαυτῷ; πῶς οὖν οὔπω πέπεικας σαυτὸν μαθεῖν;* In his quod videam duo sunt vitia: nam primum quidem corrigendum est *τοσούτῳ χρόνῳ σύνεστιν ὅσῳ σὺ σαυτῷ;* tum post *οὔπω πέπεικας σαυτὸν* (sc. *τίνα ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ κακά*) verbum *μαθεῖν* intrusit aliquis e sequentibus (8) petitum: *τοῦτ' ἔστι περὶ ὃ ἐσπούδακας, ἢ* (sic scribe pro *καὶ*) *μανθάνειν ὥστε ἄλυπος εἶναι καὶ ἀτάραχος* —; cf. etiam 10: *Ἔτι οὖν δακνόμενος ἐπὶ τουτῷ καὶ ταρασσόμενος οἴει πεπεῖσθαι περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν;*

IV 8. 32. *ἵνα μηδαμοῦ μηδὲν παραγυμνώσῃ πρὸς τοὺς πολλούς, δι' οὗ τὴν μαρτυρίαν τὴν αὑτοῦ — αὐτὸς ἄκυρον ποιήσῃ,* non infrequenti errore pro *ποιήσει.*

IV 10. 11. *ἐπεὶ γὰρ δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, ἀνάγκη τί ποτε ποιοῦντα εὑρεθῆναι, ἢ γεωργοῦντα ἢ σκάπτοντα ἢ ἐμπορευόμενον ἢ ὑπατεύοντα ἢ ἀπεπτοῦντα ἢ διαρροιζόμενον.* (12) *τί οὖν θέλεις ποιῶν εὑρεθῆναι ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἐγὼ μὲν τὸ ἐμὸν μέρος ἔργον τί ποτε ἀνθρωπικόν —.* (13) *εἰ δὲ μὴ δύναμαι τὰ τηλικαῦτα ποιῶν εὑρεθῆναι, ἐκεῖνό γε* e. q. s. Verba *ὑπὸ τοῦ θανάτου* transponenda videntur post *εὑρεθῆναι* quod prius legitur.

IV 11. 31. *ὁ ὗς καὶ τὰ σαπρὰ χηνίδια καὶ σκώληκες καὶ ἀράχναι.* Corrigere si non licebit, licebit suspicari *ἀράχνια* propter 32: *σκώληξ μᾶλλον ἢ ἀράχνιον.*

IV 11. 35. *ἰδοὺ πρεσβύτης ἄξιος τοῦ ἐρᾶν καὶ ἀντερᾶσθαι, ᾧ τις υἱὸν αὐτου παραδῷ μαθησόμενον, ᾧ θυγατέρες* (*-ρας* Elter, sed debuit *-ρα*), *ᾧ νέοι προσελεύσονται* e. q. s. In *S* a prima manu est *παραδοθησόμενον*, in quo latere potest *παραδώσει μαθησόμενον.*

IV 13. 5. *παρακεκάθικέ σοι στρατιώτης ἐν σχήματι ἰδιωτικῷ καὶ ἀρξάμενος κακῶς λέγειν τὸν Καίσαρα, εἶτα σὺ ὥσπερ ἐνέχυρον παρ' αὐτοῦ λαβὼν τῆς πίστεως τὸ αὐτὸν τῆς λοιδορίας κατῆρχθαι λέγεις καὶ αὐτὸς ὅσα φρονεῖς, εἶτα δεθεὶς ἀπάγῃ.* „Abundare videtur *καὶ* (ante *ἀρξάμενος*), nisi potius est *ἀνακολουθία* sermonis facile ferenda" adnotat Schweigh.. Corrige *καταρξάμενος.*

IV 13. 6. *οὐ γὰρ* (sic Schenkl pro *αὐτὰρ*) *ὡς ἐμοὶ ἐκεῖνος ἀσφαλῶς πεπίστευκεν τὰ ἑαυτοῦ, οὕτως κἀγὼ τῷ ἐπιτυχόντι*[;]. „cuilibet" vertit Schweigh., recte dum corrigas *τῷ* [*ἐπι*]*τυχόντι.* Cf. ind. s. v. *τυγχάνω.*

Fragm. I Schenkl (= Schw. 175). *Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτοῦ* (sc. *τοῦ ἐν Δελφοῖς παραγγέλματος*)*; εἰ χορευτῇ τις παρήγγελλε τὸ γνῶναι ἑαυτόν, οὐκ ἂν ἐν τῇ προστάξει προσεῖχε τῷ ἐπιστραφῆναι καὶ τῶν συγχορευτῶν καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς συμφωνίας;* Inter viros doctos qui his mederi studuerunt solus nominetur Halm, qui quamquam emendandi viam indicasse magis quam institisse videtur, solus tamen quid vellet Epictetus intellexit. Is enim adservata editionis Trincavellanae lectione *τὸ ἐπιστραφῆναι* scripsit *οὐκ ἂν ἐν τῇ προστάξει προσῆν τὸ ἐπιστραφῆναι.* Sed

rationes palaeographicae suadent *περιείχετο τὸ ἐπιστραφῆναι*, cf. ind. s. v. *περιέχομαι*.

Fragm. II (= Schw. 135). Ὁ *τοῖς παροῦσι καὶ δεδομένοις ὑπὸ τῆς τύχης δυσχεραίνων ἰδιώτης ἐν βίῳ, ὁ δὲ ταῦτα γενναίως φέρων καὶ εὐλογίστως τὰ ἀπ' αὐτῶν ⟨ποιῶν⟩ ἀνὴρ ἀγαθὸς ἄξιος νομίζεσθαι*. Inserendum esse *ποιῶν* vereor ut cuiquam probet Schenkl; rectius Hense *εὐλογίστως* [*τὰ*] *ἀπαντῶν*, si tam Epicteteum esset *ἀπαντῶ τοῖς πράγμασι* quam est *τὰ πράγματα ἀπαντᾷ μοι*. Coll. fragm. XX (= Schw. 18) *ὑπομένουσιν* — *φέρουσιν*, suspicor *καὶ εὐλογίστως τὰ ἀπ' αὐτῶν ⟨ὑπομένων⟩*.

Fragm. XIX (= Schw. 16). *ἄλλος λέγει 'ἐγὼ ὑπατικός εἰμι'· ἄλλος 'ἐγὼ ἐπίτροπος'· ἄλλος 'ἐγὼ οὔλας τρίχας ⟨ἔχω⟩'*. Verbum quod addidit Gesner transponatur '*ἐγὼ ⟨ἔχω⟩ ὁ. τ.*', cf. III 14. 12: '*ἐγὼ ἔχω πολλὰς κριθὰς καὶ χόρτον*'.

Ench. c. 16. *πρόσεχε μή σε ἡ φαντασία συναρπάσῃ ὡς ἐν κακοῖς ὄντος αὐτοῦ* [*τοῖς ἐκτός*]. Ultima verba, quae non nisi verba sunt, delevi.

AD OVIDIUM
P. IV, 12, 1—3.

Quo minus in nostris ponaris, amice libellis
  nominis efficitur conditione tui,
Namque ego non alium prius hoc dignarer honore.

Pro *namque* Kornius recepit secundae manus lectionem *ast*, credo quia intelligebat Latinum *namque* ... *non* non valere idem quod Graecum *οὐ γὰρ ἄν* (Belg. *want anders*). Sed ne *ast* quidem eam vim habet. Nulla coniunctio in hunc locum quadrat nisi *aut*.

Cf. III, 2, 21 („amici non perfidia sed nimio timore moti me deseruerunt")

Aut meus excusat caros ita candor amicos.

J. J. H.

ANNOTATIONES CRITICAE AD PLUTARCHI OPERA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

Dum sudant prela magnum, quem de philosophi Chaeronensis vita studiisque composui, librum [1]) popularibus sub anni finem exhibitura, denuo tam *Vitas* quam *Moralia* otiose percurro, in iis praesertim subsistens locis ad quos olim dubitationis aliquod appinxi signum. Hic modo me in scirpo nodum quaesivisse intelligo (quod quis mirabitur haud raro evenisse artificiose structas docti scriptoris sententias cum pulvisculo excutienti?), modo corruptorum verborum aptam lenemque medicinam invenisse mihi videor, sed saepius iterum haereo et cur haeream melius iam quam antea perspicio. Haud ergo operam chartamque me perditurum spero, si novarum illarum curarum fructus cum doctis philologis communicavero, iisque aut mea qualiacunque emendandi conamina perpendenda tradidero aut quid male me habeat demonstravero. Nam etiam post luculentum Naberi laborem sat multa in Plutarcho aut corrupta aut obscura supersunt. Quodsi hic illic in locum incidero, de quo iam antea suspicionem aliquam proposui, illam paucissimis hic verbis repetam, simul Mnemosynae indicans volumen paginamque, ubi coniecturae meae leguntur argumenta.

---

1) Titulo instructum Belgico: *De avondzon des Heidendoms; het leven en werken van den wijze van Chaeronea.*

I.

Ad Vitas.

Theseus c. VI οἱ δὲ λανθάνοντες ἐκείνου παριόντος ἔπτησσον καὶ ἀνεδύοντο. Legendum esse παρόντος et ὑπεδύοντο demonstravi. Mnem. 1893 p. 336. Sub finem eiusdem capitis haec leguntur:

τότε δὲ παντάπασιν ἦν φανερὸς πεπονθὼς (sc. Theseus) ὅπερ ὕστερον χρόνοις πολλοῖς Θεμιστοκλῆς [ἔπαθε καὶ] εἶπεν, ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἐῴη τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον.

Dele ineptum emblema quo sententiae decursus perturbatur.

C. VIII ἐν δ' Ἰσθμῷ Σίνιν τὸν πιτυοκάμπτην ᾧ τρόπῳ πολλοὺς ἀνῄρει τούτῳ διέφθειρεν αὐτός.

Utique cum Schaefero eiusque auctoribus legendum αὐτόν: quo supplicio alios afficere solebat Sinis eo *ipsum* pessumdedit Theseus.

C. XII Theseus, ut a patre agnosceretur,

κρεῶν παρακειμένων σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ὡς ταῦτα τέμνων, ἐδείκνυεν ἐκείνῳ.

Hic Cobetus pro τέμνων reposuit τεμῶν, sed intactum reliquit ταῦτα, pro quo ego ταύτῃ requiro: ὡς ταύτῃ τεμῶν, i. e. tamquam si ingenti illo gladio carnes esset secaturus. (Cf. Mnem. 1901 p. 104).

C. XIV ἐπεὶ δὲ (Hecale) ηὔξατο ὑπὲρ αὐτοῦ (sc. τοῦ Θησέως) τῷ Διὶ βαδίζοντος ἐπὶ τὴν μάχην, εἰ σῶς παραγένοιτο θύσειν κτέ.

Ante θύσειν victimae nomen excidisse videtur.

C. XVI Citatis Philochoro et Aristotele, qui docuerunt pueros puellasque, quos decimo quoque anno Athenienses Cretam mitterent, ibi in custodia tantummodo retineri solitos, non necari, sic pergit:

ἔοικε γὰρ ὄντως χαλεπὸν εἶναι φώνην ἐχούσῃ πόλει καὶ μοῦσαν ἀπεχθάνεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Μίνως ἀεὶ διετέλει κακῶς ἀκούων καὶ λοιδορούμενος.

„Praesertim" sic Plutarchus pergit „poetae tragici eum in

infamiam adduxerunt." Haec omnia tum demum apte decurrent, si pro *ἔοικε γάρ* scriptum erit *ἔοικε δέ*. Sic enim disputat Plutarchus: „sed *quamquam* ea res ita se habet (i. e. quamquam non sine veri specie haec affirmant graves auctores) tamen praevaluerunt crimina et maledicta poetarum tragicorum: tam molesta res est incurrere in odium civitatis quae poetico pollet ingenio."

C. XXIII „Thesei navem per multa saecula conservarunt Athenienses pro antiquis lignis identidem nova inserentes"

ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξανόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι.

Pro *ἀμφιδοξούμενον* requiritur *ἀμφιδοξοῦσιν* (aut fortasse *ἀμφιδοξουμένοις*): „philosophis hanc quaestionem in utramque partem tractantibus navis illa exemplo esse solet." Cf. quod sequitur *τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων.* Verbum *αὐξανόμενον* suam terminationem praebuit verbo insequenti. Proclivis hic scribentium error. Neque usquam saepius quam in Plutarchi Vitis istud corruptelarum genus deprehenditur.

Romulus c. II „Narrant Romulum infantem cum fratre Remo (Romo) in Italiam vectum esse"

ἐν δὲ τῷ ποταμῷ πλημμύραντι τῶν ἄλλων σκαφῶν διαφθαρέντων, ἐν ᾧ δὲ ἦσαν οἱ παῖδες εἰς μαλακὴν ἀποκλινθέντος ὄχθην ἀτρέμα, σωθέντας ἀπροσδοκήτως, ὀνομασθῆναι Ῥώμην.

Arena sine calce! Alia lectio est *ὀνομασθῆναι τὸν τόπον Ῥώμην* in qua veram latere opinor: *ὀνομασθῆναι* enim solito vitio natum esse ex *ὀνομάσαι*: Romulus et Remus locum, quo praeter opinionem salvi evaserant, (postea ad gratum testandum animum, de suo nomine) Romam appellavere.

C. XI Pomoerium quo modo fiat narraturus sic incipit Plutarchus:

εἶτα ὥσπερ κύκλον κέντρῳ περιέγραψαν τὴν πόλιν.

Ecquis hoc intelligit? Sed scribe *τῇ πόλει*, omnia erunt luce clariora: pomoerium est geometrarum *circulus*, cui urbs *centri* est instar. Sic voce *κέντρον* Plutarchus utitur Numa IX: *συννεύει δ' εἰς ἓν ἐκ τῆς περιφερείας κέντρον.* Propter elegantem

structuram *τὸ πωμήριον ὥσπερ κέντρῳ τῇ πόλει περιέγραψαν* cf. Lyc. 24: *οἷον ἐν στρατοπέδῳ τῇ πόλει.*

C. XIV „De numero raptarum Sabinarum alii alia tradiderunt". Sequitur:

ὃ μέγιστον ἦν ἀπολόγημα τῷ Ῥωμύλῳ· γυναῖκα γὰρ οὐ λαβεῖν ἀλλ' ἢ μίαν, Ἑρσιλίαν, διαλαθοῦσαν αὐτούς, ἅτε δὴ μὴ μεθ' ὕβρεως μηδ' ἀδικίας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν ἁρπαγήν, ἀλλὰ συμμῖξαι καὶ συναγαγεῖν εἰς ταὐτὸ τὰ γένη ταῖς μεγίσταις ἀνάγκαις διανοηθέντας.

Neque quid haec sibi velint video neque quomodo cohaereant cum disputatione de virginum numero. Praesertim in isto *διαλαθοῦσαν* haereo.

C. XV „Etiamnunc hic servatur mos ut nuptae non ipsae cubiuclum intrent sed alienis manibus sublatae inferantur"

διὰ τὸ καὶ τότε (Sabinas) *κομισθῆναι βιασθείσας μὴ εἰσελθεῖν.*

Sana haec esse quis credat? Equidem *μὴ εἰσελθεῖν* reddendum censeo magistello qui olim in margine appinxerit.

C. XVI Tropaei origo sic narratur; devicto Acrone Romulus ut votum solveret

ἐπὶ στρατοπέδου δρῦν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη καὶ διεμόρφωσεν ὥσπερ τρόπαιον καὶ τῶν ὅπλων τοῦ Ἄκρωνος ἕκαστον ἐν τάξει περιήρμοσε καὶ κατήρτησεν.

Quantocius istud *ὥσπερ τρόπαιον* eiiciendum puto. Totius enim loci hoc est consilium ut describatur tropaeum quomodo natum sit. Et *additis demum armis* ex arbore fit tropaeum. *διαμορφοῦν* nihil aliud est quam: arborem ita accidere ut folia et parvi rami removeantur (Belg. *fatsoeneeren*). Idem vitium tollendum in vita Marcelli c. 8: *πρέμνον ἀσκήσας* [*ὥσπερ τρόπαιον*].

C. XVIII Cives suos fugientes videns Romulus

ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὔξατο τῷ Διῒ στῆσαι τὸ στράτευμα καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιϊδεῖν ἀλλ' ὀρθῶσαι.

Ipsene Plutarchus istud *ἀλλ' ὀρθῶσαι* addidit? Mihi incredibile videtur ab eodem, qui e thesauro sermonis Attici protraxerit, corruptum esse hunc orationis flasculum.

C. XIX Cum starent parati ad novum proelium Romani et Sabini, accurrebant uxores raptae et cum gemitu lamentationibusque utrosque placare conabantur:

ἐπεκλάσθησαν οὖν ἀμφότεροι καὶ διέσχον αὐταῖς ἐν μέσῳ καταστῆναι τῆς παρατάξεως.

Ut possent mulieres inter exercitus consistere, nimirum διασχεῖν debebant illi, sed prave illud compositum hic ponitur: durissima enim structura est infinitivus a *discedendi* verbo pendens. Scripsit, ut opinor, Plutarchus: παρέσχον (cf. mox παρεῖχον ὁρᾶν et Publ. c. 22 τὸ μὴ ἀπολέσθαι παρέσχε), sed librarius verbum posuit quod ipsa narratio intempestive ei subiiciebat.

C. XXII Romulus civibus suis permisit uxorem repudiare

ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ καὶ μοιχευθεῖσαν.

Molestas illas *claves* felicissime removit Naberus (Mnem. 1899, 166) coniiciendo in κλειδῶν latere παίδων, in ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων quid lateat se ignorare fatetur. Facile tamen persanari posse mihi videtur locus. Si enim semel Naberianum inventum probamus (et mihi quidem admodum placet illud), non iusto audaciorem hanc coniecturam censeo: Plutarchum scripsisse:

ἐπὶ φαρμακείᾳ καὶ τέκνων ὑποβολῇ καὶ μοιχευθεῖσαν

et adscriptam postea esse variam lectionem ἢ παίδων, illam autem non solum esse corruptam sed etiam in textum receptam novi vitii causam factam esse. Veneficium, liberi suppositi, adulterium, hae sunt divortii causae legitimae. Vox autem q. e. φαρμακείᾳ nullum sibi genitivum adiectum requirit, sponte enim hic quivis τῶν ἀνδρῶν supplet.

C. XXIII Romulus, Tatii mortem non ultus, videbatur quidem Sabinis haud aegre ferre quod iam solus regnare posset, neque tamen ea suspicio turbas movit seditionesve sed Sabinorum

οἱ μὲν εὐνοίᾳ τῇ πρὸς αὐτόν, οἱ δὲ φόβῳ τῆς δυνάμεως οἱ δὲ ὡς θεῷ χρώμενοι εἰς πᾶσαν εὔνοιαν θαυμάζοντες διετέλουν.

Isto εἰς πᾶσαν εὔνοιαν quid faciam nescio, sed corruptum locum esse indicio sunt hiatus et inepta repetitio εὐνοίᾳ ... εὔνοιαν.

C. XXIV Tatii familiares quidam Laurentinorum legatos oc-

ciderant; Laurentini Tatium, cum auctores iniuriae punire nollet interfecerant. Paulo post et Laurenti et Romae dira evenerunt prodigia. Tum vero

παντάπασιν ἐδόκει τῶν ἐπὶ Τατίῳ συγκεχυμένων δικαίων ἐπί τε τοῖς πρέσβεσι φονευθεῖσι μήνιμα δαιμόνιον ἀμφοτέρας ἐλαύνειν τὰς πόλεις.

Quid Plutarchus scripserit non definio sed haec a sciolo esse corrupta mihi constat.

C. XXVI „Lictores ab *alligandi* verbo dicuntur". Plane obscura sunt quae sequuntur:

αἵ τε ῥάβδοι βάκυλα καλοῦνται διὰ τὸ χρῆσθαι τότε βακτηρίαις.

C. XXVII Patriciis potestatis erat nihil; honoris, non consilii, causa in curiam a rege convocabantur,

εἶτα σιγῇ προστάττοντος ἠκροῶντο, καὶ τῷ πρότερον τὸ πεπραγμένον ἐκείνου πυθέσθαι τῶν πολλῶν πλέον ἔχοντες ἀπηλλάττοντο.

L. *τὸ προστεταγμένον*. Hoc solum erat patriciorum privilegium quod ante plebeios quid rex imperaret cognoscebant. Nam si de *rebus* a rege *gestis* hic sermo esset, utique plurali numero opus esset.

C. XXVIII Enumeratis quibusdam hominibus, qui dicuntur subito e conspectu hominum esse ablati, haec addit Plutarchus:

καὶ ὅλως πολλὰ τοιαῦτα μυθολογοῦσι παρὰ τὸ εἰκὸς ἐκθειάζοντες τὰ θνητὰ τῆς φύσεως ἅμα τοῖς θείοις.

Recte Bryanus *θείοις* pro *θεοῖς*, sed praeterea post illud *θείοις* desideratur *ἀπανθρωπουμένοις* vel *ἐξανθρωπουμένοις*. Nam *ἐκθειάζειν τὰ θεῖα* nihili est, et hoc sibi vult Plutarchus: hic est communis hominum error quod quae sint mortalia (nempe *corpora*) et quae divina (nempe *animi*) non tenent: ergo saepe humanae naturae quod mortale est divinum faciunt, quod divinum mortale. Cum formula a me reposita *ἅμα τοῖς θείοις ἐξανθρωπουμένοις* cf. quod legitur *de Iside et Osiride* c. 23 (p. 360 in., B. II, 493, 18): *ἐξανθρωπίζοντας τὰ θεῖα.*

C. XXIX In hoc capite pro *ἐκ τῶν ὁμοίων* legendum esse *ἐξ*

αἰτιῶν ὁμοίων, pro *χρήσασθαι* aut *ἐγχρίμψασθαι* aut *χρίμψασθαι*, denique *ἀθύρουσι* pro *ἀγείρουσι* demonstravi Mnem. 1892 p. 306.

Comparatio Thesei et Romuli c. V Scriptor quidam ut Theseum nefariae incuriae liberet crimine

πλάττει τὸν Αἰγέα τῆς νεὼς προσφερομένης ὑπὸ σπουδῆς ἀνατρέχοντα πρὸς τὴν ἀκρόπολιν θέας ἕνεκα καὶ σφαλλόμενον καταπεσεῖν, ὥσπερ ὀπαδῶν ἔρημον, ἢ τῆς ἐπὶ θάλατταν ὁδοῦ σπεύδοντι μὴ παρούσης τινὸς θεραπείας.

Sententia perspicua sed verba scribae incuria corrupta et perturbata.

C. VI Pro *εὐνοίας* legendum esse *εὐνομίας* demonstravi Mnem. 1901 p. 362.

Lycurgus c. II *γενομένων δὲ τῶν ὁρκίων ὁμολογιῶν.*

Stephanus ante *ὁμολογιῶν* inserendum *καί* putabat, Sintenisius coniecit *ὁρκίων τῶν ὁμολογιῶν*. Verisimilius videtur totum istud *ὁμολογιῶν* sciolo deberi.

C. III Lycurgus *πρὶν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ φανερὰν ἔσεσθαι κύουσαν ἐβασίλευεν.*

Futuri illius *ἔσεσθαι* me fugit ratio.

C. IV Lycurgus Homeri carmina e Creta Spartam secum ferre decrevit

κατιδὼν ἐν αὐτοῖς τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμεμιγμένον.

Iure Reiskius *ταῖς ... διατριβαῖς*, sed praeterea vel *ὄν* post *ἄξιον* vel *ὡς* ante *οὐκ* inserendum videtur.

ib. Olim Graecorum plerique partes tantummodo Homeri habebant

σποράδην τῆς ποιήσεως ... διαφερομένης. γνωρίμην δὲ αὐτὴν καὶ μάλιστα πρῶτος ἐποίησε Λυκοῦργος.

Quoniam absurdum est: „Lycurgus *vel maxime primus* hoc fecit", auctor sum ut leni transpositione legamus *πρῶτος καὶ*

μάλιστα. Nemo ante Lycurgum Homeri carmina integra nota fecit, neque post eum cuiquam melius hoc consilium cessit.

C. V Absentem Lycurgum etiam ipse rex Charillus matrisque eius cognati desiderabant; sperabant enim
ἐκείνου παρόντος ἧττον ὑβρίζουσι χρῆσθαι τοῖς πολλοῖς.
Immo *χρήσεσθαι.*

ib. Numerus 28
τοῖς αὑτοῦ μέρεσιν ἴσος ὢν μετὰ τὴν ἑξάδα τέλειός ἐστι.
Ante *μετά* inseratur *πρῶτος.* De ceteris v. Naberum Mnem. 1899 p. 168.

C. VI Iubet deus Delphicus regem Spartanorum populo in certas diviso partes lectoque senatu *οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι.*
Ultimum vocabulum quid significet non video; *εἰσφέρειν* haud dubie est „legem ferre".

ib. In illo oraculo Pythico
ἀρχαγέται οἱ βασιλεῖς λέγονται, τὸ δὲ ἀπελλάζειν ἐκκλησιάζειν.
Hactenus omnia sunt quam sincerissima et quam maxime perspicua. Sed additur *ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας εἰς τὸν Πύθιον ἀνῆψε,* ubi, siquid video, manifesto deprehenditur sciolus in margine annotationes scribens; excerptum enim hoc est ex iis quae inde ab initio huius capitis narrata sunt.

Paulo post pro *τῶν συμπορευομένων* legendum esse *τῶν συμπολιτευομένων* demonstravi Mnem. 1901 p. 246.

ib. Postquam narravit quomodo secundum oraculum Pythicum rempublicam ordinarit Lycurgus, et quid post eum Theopompus et Polydorus reges addiderint ad compescendam nimiam populi in legibus, quas rex et senatus ferebant, immutandis licentiam, sic totam rem Plutarchus concludit:
ἔπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς τοῦ θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος, ὥς που Τύρταιος ἐπιμέμνηται διὰ τούτων (sequuntur versus Tyrtaei).

In quibus *καὶ αὐτοί* designat reges Theopompum et Polydorum, qui suam quoque *παρένθεσιν* Delphis allatam finxerunt. Tyrtaeo ergo auctore oraculum Delphicum iussit:

ἄρχειν μὲν βουλῆς θεοτιμήτους βασιλῆας,
οἷσι μέλει Σπάρτας ἱμερόεσσα πόλις,
πρεσβύτας τε γέροντας, ἔπειτα δὲ δημότας ἄνδρας,
εὐθείαις ῥήτραις ἀνταπαμειβομένους.

Iubetur hic populus, quod rex et senatus tulit, immutatum probare (vel reiicere), sed quomodo id e poetae verbis efficiam et utrum *εὐθείαις ῥήτραις* dativus sit an instrumentalis, dubius haereo.

C. VII Messenii et Argivi pristinum reipublicae suae statum conturbarunt

ὕβρει μὲν τῶν βασιλέων, οὐκ εὐπειθείᾳ δὲ τῶν ὄχλων.

Potestne *οὐκ εὐπείθεια* dici pro *ἀπείθεια*? Non opinor, et si iam utcunque potest, quid attinet insoliti aliquid, immo miri et inauditi, proferre quod a solito usitatoque neque sensu neque colore vel minimum differat? Scripserat Plutarchus *ἀπειθείᾳ* quod cum in *εὐπειθείᾳ* abiiset — frequentissimum hoc vitium — imperitus quidam medicus sic locum sanavit.

C. IX *τὸ γὰρ σιδηροῦν (νόμισμα) ἀγώγιμον οὐκ ἦν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας.*

Ecquid *ἐξαγώγιμον*? In iis quae continuo sequuntur

οὐδ' εἶχε τιμὴν καταγελώμενον

pro *καταγελώμενον* Naberus (Mnem. 1899 p. 169) legit *καταγόμενον*, fortasse recte: „cum ad alias gentes importabatur non inveniebat pretium". Sed habet lectio tradita quod mihi quidem minime displiceat: videre mihi videor Athenienses Corinthiosve miros edentes risus cum Spartanorum conspicerent ponderosos nummos scilicet.

C. 11 Pro *ἐν τῷ κατανοεῖν* legendum esse *ἅμα τῷ κατανοεῖν* et ex iis quee praecedunt particulam *ἅμα* eximendam demonstravi Mnem. 1902 p. 156.

C. 12 Domi cenare licebat

ὁπότε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀψίσειε.

Si quis a venatu sero rediisset in tempore ad cenam publicam adesse non poterat: huic ergo venia dabatur. Sed sacrificium non est res tam longi temporis. Lege ergo [illegible] pro [illegible]: qui rem divinam fecerat ei licebat domi hostiae carnibus vesci.

[illegible] Virgula post [illegible] posita pro [illegible] legendum esse [illegible] demonstravi Mnem. 1902 p. 67.

Sub finem capitis legimus senes Spartanos carnem reliquisse iunioribus

[illegible]

[illegible] Naberus ingeniose [illegible]. Sed nonne medium illud [illegible] significare potest: „panem [illegible] insuper [illegible]"?

C. XIV [illegible] legendum esse [illegible] demonstravi Mnem. 19[illegible] p. [illegible].

C. XV [illegible] ...
[illegible]

[illegible] ad sanum [illegible]

[illegible] scriptori: [illegible]

[illegible] Non temerarium fuisse quae [illegible]

[illegible]

[illegible]

ib. ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ φυτεύοντα [καὶ ποιούμενον] παῖδας ἀγαθοὺς ἀγαθῶν ὁμαίμους καὶ συγγενεῖς ἐσομένους.
Quid velim vides.

C. XX Peregrino quodam se philolaconem esse gloriante Theopompus:
καλὸν ἦν τοι, ὦ ξένε, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.
ait. Legendum κάλλιον.

C. XX Tanta erat in Laconum apophthegmasi sapientia ut iure quidam dixerit
ὅτι μᾶλλόν ἐστι τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.
Corrupta haec videntur: amorem enim gymnastices haud facile aliquis Spartanis abiudicaverit. Quod tamen nunc fit. Suspicor Plutarchum scripsisse:
ὅτι ο ὐ μᾶλλόν ἐστι τοῦ φιλοσοφεῖν τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν
quorum verborum haec est sententia paulo exquisitius enuntiata: non solum amor gymnastices sed etiam amor sapientiae Spartana virtus est.

C. XXI In versu Terpandri pro εὐρυάγυια legendum esse εὐθυάγυια demonstravi Mnem. 1902 p. 168. Lepida mihi etiamnunc haec emendatio videtur.

ib. Ante proelium rex rem divinam Musis facit
ἀναμιμνήσκων, ὡς ἔοικε, τῆς παιδείας καὶ τῶν κρίσεων, ἵνα ὦσι πρόχειροι παρὰ τὰ δεῖνα καὶ λόγου τινὸς ἀξίας παρέχωσι τὰς πράξεις τῶν μαχομένων.
In κρίσεων quid lateat frustra quaeritur etiam. Cetera sana videntur: huc spectat illud sacrificium ut *carmina* (eiusmodi enim vox hic requiritur) olim cantata in ipso periculo militibus in mentem veniant et nova pariant virtutis documenta posthac commemoranda et carminibus laudanda.

C. XXIII Lycurgum Hippias dicit fuisse
πολεμικώτατον καὶ πολλῶν ἔμπειρον στρατειῶν.
Nam recte aliquis πολλῶν ἔμπειρος στρατειῶν dicitur?

[illegible] adhibet [illegible] enim [illegible] ergo [illegible] laudatur. Sed [illegible] Lege ergo [illegible] pro [illegible]: [illegible] domi nostrae carnibus vesci.

[illegible] legendum [illegible] demonstravi Mnem. 1902 p. 37.

[illegible] legimus senes Spartanos carnem reliquisse [illegible]:

[illegible] δὲ τοῦ ζωμοῦ [illegible]

Pro [illegible] Valckenaer ingeniose κατευωχουμένους. Sed [illegible] illud [illegible] significare potest: „panem [illegible]"!

C. XII pro [illegible] legendum esse πόνους demonstravi Mnem. 1901 p. 303.

C. XIV ἡ δὲ γύμνωσις τῶν παρθένων οὐδὲν αἰσχρὸν εἶχεν … ἀλλ' ἐθισμὸν ἀφελῆ καὶ ζῆλον εὐεξίας ἐνειργάζετο.

Vocabulum ἐθισμὸν ut sanum sit metuo.

[illegible] Nobile Gorgus responsum narraturus sic incipit scriptor: [illegible] γάρ τινος ὡς ἔοικε ξένης πρὸς αὐτήν …

Quid sibi istud ὡς ἔοικε vult? Num peregrinam fuisse quae sic loquebatur: μόναι ταῖς ἀνδρῶν ἄρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκαιναι res ipsa clamat. Agnoscimus, ut opinor, hic senem placida in narrando [illegible] loquacitate ideoque formulam sibi dilectam etiam ubi minime opus est infercientem. Cf. Solon c. 18 s. f.: [illegible] κάλλιστα τῶν πόλεων, „ἐκείνην" [illegible]

[illegible] ἀλλὰ [illegible]

[illegible] ἀλλ' [illegible] semper [illegible]

ib. *ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ φυτεύοντα [καὶ ποιούμενον] παῖδας ἀγαθοὺς ἀγαθῶν ὁμαίμους καὶ συγγενεῖς ἐσομένους.*
Quid velim vides.

C. XX Peregrino quodam se philolaconem esse gloriante Theopompus:
καλὸν ἦν τοι, ὦ ξένε, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.
ait. Legendum *κάλλιον*.

C. XX Tanta erat in Laconum apophthegmasi sapientia ut iure quidam dixerit
ὅτι μᾶλλόν ἐστι τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.
Corrupta haec videntur: amorem enim gymnastices haud facile aliquis Spartanis abiudicaverit. Quod tamen nunc fit. Suspicor Plutarchum scripsisse:
ὅτι οὐ μᾶλλόν ἐστι τοῦ φιλοσοφεῖν τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν
quorum verborum haec est sententia paulo exquisitius enuntiata: non solum amor gymnastices sed etiam amor sapientiae Spartana virtus est.

C. XXI In versu Terpandri pro *εὐρυάγυια* legendum esse *εὐθυάγυια* demonstravi Mnem. 1902 p. 168. Lepida mihi etiamnunc haec emendatio videtur.

ib. Ante proelium rex rem divinam Musis facit
ἀναμιμνήσκων, ὡς ἔοικε, τῆς παιδείας καὶ τῶν κρίσεων, ἵνα ὦσι πρόχειροι παρὰ τὰ δεῖνα καὶ λόγου τινὸς ἀξίας παρέχωσι τὰς πράξεις τῶν μαχομένων.
In *κρίσεων* quid lateat frustra quaeritur etiam. Cetera sana videntur: huc spectat illud sacrificium ut *carmina* (eiusmodi enim vox hic requiritur) olim cantata in ipso periculo militibus in mentem veniant et nova pariant virtutis documenta posthac commemoranda et carminibus laudanda.

C. XXIII Lycurgum Hippias dicit fuisse
πολεμικώτατον καὶ πολλῶν ἔμπειρον στρατειῶν.
Nam recte aliquis *πολλῶν ἔμπειρος στρατειῶν* dicitur?

C. XXIV *καὶ γὰρ ἕν τι τοῦτο τῶν καλῶν ἦν καὶ μακαρίων ἃ παρέσκευακε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ὁ Λυκοῦργος, ἀφθονία σχολῆς, οἷς τέχνης μὲν ἅψασθαι βαναύσου τὸ παράπαν οὐκ ἐφίετο* ...

Quoniam sententia relativa hic ratio redditur eorum quae praecedunt, post *οἷς* particula *γε* requiritur; deinde sententia sic est continuanda: *οἷς γε τέχνης μὲν ἅψασθαι ... οὐκ ἐφίετο, χρηματισμοῦ δὲ ... οὐδ' ὁτιοῦν ἔδει.*

C. XXV Minores triginta annis in forum venale non veniebant sed per cognatos et amatores

ἐποιοῦντο τὰς ἀναγκαίας οἰκονομίας.

Ultimam vocem sanam esse vix credo.

ib. *ὁ μὲν γὰρ Παιδάρητος οὐκ ἐγκριθεὶς εἰς τοὺς τριακοσίους ἀπῄει μάλα φαιδρὸς [ὥσπερ χαίρων] ὅτι βελτίονας αὐτοῦ τριακοσίους ἡ πόλις ἔχει.*

Dele inficetum emblema.

C. XXVII pro *ἱερῶν* legendum esse *ἠρίων* et paulo post deleto *ἰόντας* pro *ἄγεσθαι* reponendum *ἄγασθαι* demonstravi Mnem. 1902 p. 386 et 1901 p. 246.

C. XXVIII *'Αριστοτέλης δὲ μάλιστά φησι καὶ τοὺς ἐφόρους, ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῶσι, πρῶτον τοῖς εἵλωσι καταγγέλλειν πόλεμον.*

Vox *μάλιστα* quam hic vim habeat non video.

Numa c. I Quid esset agendum ut Pythagoras Spartanus et Pythagoras Samius recte et ordine inter se opponerentur exposui Mnem. 1902 p. 386. Sub finem capitis haec legimus:

τοὺς μὲν οὖν χρόνους ἐξακριβῶσαι χαλεπόν ἐστι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν 'Ολυμπιονικῶν ἀναγομένους.

Immo *καταγομένους*, cf. capitis initium: *εἰς τοῦτον κατάγεσθαι τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων.* Vox statim sequens *ἀναγραφήν* librarium induxit in errorem.

c. II *πέμπτῃ δὲ ἱσταμένου μηνὸς ἣν νῦν ἡμέραν Νόνας Καπρατίνας καλοῦσι κτέ.*

Ipsius mensis nomen (*'Ιουλίου*) excidit; cf. Rom. 27.

C. III Patricii in suspicionem inciderunt tamquam *μεθιστάντες εἰς ὀλιγαρχίαν τὰ πράγματα καὶ διαπαιδαγωγοῦντες ἐν σφίσιν αὐτοῖς τὴν πολιτείαν, βασιλεύεσθαι δὲ οὐκ ἐθέλοιεν.*
Verbum *διαπαιδαγωγοῦντες* sanum esse non credo et pro *ἐθέλοιεν* requiro *ἐθέλοντες*.

ib. Pro *ἅμα τοῖς ἀνακηρυχθεῖσι Σαβίνοις* reponendum esse *ἅμα τῷ Σαβῖνον ἀνακηρυχθῆναι* demonstravi Mnem. 1902 p. 209 (ubi falso hunc locum tamquam e capite *secundo* excerptum attuli).

ib. *αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ σχολάζοντι χρώμενος οὐδὲν πρὸς ἡδυπαθείας καὶ πορισμούς. ἀλλὰ θεραπείαν θεῶν.*
Pro *οὐδὲν* cui nullus hic locus legatur *οὐ*.

c. IV *οὐ μὴν ἀλλὰ Φιλίαν γε πρὸς ἄνθρωπον εἶναι θεῷ καὶ τὸν ἐπὶ ταύτης λεγόμενον ἔρωτα καὶ Φυόμενον εἰς ἐπιμέλειαν ἤθους καὶ ἀρετῆς πρέπον ἂν εἴη.*
Haud dubie corrupta sunt *ἔρωτα καὶ Φυόμενον*, sed quid lateat non video.

ib. Qui possit *λόγος διασώζειν τεκμήρια* non intelligo.

ib. *ἢ τούτοις* (sc. regibus, legum auctoribus) *μὲν εἰκός ἐστι [καὶ] σπουδάζοντας θεοὺς ὁμιλεῖν ἐπὶ διδασκαλίᾳ καὶ παραινέσει τῶν βελτίστων, ποιηταῖς δὲ καὶ λυρικοῖς μινυρίζουσιν, εἴπερ ἄρα, χρῆσθαι παίζοντας;*
Inclusae voci *καί* nullus hic locus.

C. V *τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου* (verba sunt Numae regnum accipere recusantis) *βασιλεύειν πόρρω μέλλοντος ἀνδρὸς, ἡσυχία τε πολλή.*
Vitiosa haec; Plutarchum scripsisse opinor: *τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου τοῦ βασιλεύειν εἶναι πόρρω μέλλοντος ἀνδρός*: „quae meae virtutes laudantur eae omnes viri sunt qui semper a regno remotus sit futurus.

ib. *γέλως ἂν εἴη τἀμὰ θεραπεύοντος θεοὺς καὶ δίκην τιμᾶν,*

βίαν δὲ καὶ πόλεμον ἐχθραίνειν διδάσκοντος πόλιν στρατηλάτου μᾶλλον ἢ βασιλέως δεομένην.

Haud dubie recipienda lectio *θεραπεύειν τοὺς θεούς.*

C. VI „accipe regnum" Numae pater filium monet „si non tua causa"

ἀλλ' ὑπηρεσίαν γε θεοῦ τὸ βασιλεύειν ἡγούμενος, ὅς [γε] ἀνίστησι καὶ οὐκ ἐᾷ κεῖσθαι καὶ ἀργεῖν τὴν ἐν σοὶ τοσαύτην δικαιοσύνην.

Alterum *γε* otiose e praecedentibus repetitum.

C. VIII *τῶν θρασυτάτων καὶ μαχιμωτάτων ἐκεῖ πανταχόθεν ὠσαμένων.*

Immo *ἐκεῖσε.*

ib. *χωρὶς δὲ τούτων ἑτέροις ἔξωθεν ἐπαγωνίζονται τεκμηρίοις οἱ τὸν ἄνδρα τῷ ἀνδρὶ* (Numam Pythagorae) *συνοικειοῦντες.*

Corruptum videtur *ἐπαγωνίζονται*, sed quid sit legendum nescio.

C. IX pro *δυνατῶν* legendum esse *ἀδυνάτων* demonstravi Mnem. 1901 p. 161.

ib. *οἱ δὲ πλεῖστοι μάλιστα καὶ τὸ γελώμενον τῶν ὀνομάτων δοκιμάζουσιν, ὡς οὐδὲν ἀλλ' ἢ γεφυροποιοὺς τοὺς ἄνδρας* (pontifices) *ἐπικληθέντας κτέ.*

Haec ne cohaerent quidem. Scripsisse Plutarchum puto: *οἳ δὲ μάλιστα τὸ γελώμενον* deletis *πλεῖστοι* et *καί.*

ib. Pons Sublicius dicitur ex oraculo sine ferro *συγγεγομφῶσθαι διὰ τῶν ξύλων.*

Immo *διὰ μόνων ξύλων.*

C. X *καλεῖται δὲ χῶμα διαλέκτῳ τῇ Λατίνων.*

Addendum *κόλλις*. Praecedit enim mentio portae Collinae et aggeris qui prope illam fuerit. Hoc ergo dicit Plutarchus: „Collina ea porta appellatur propter *collem* quod est *χῶμα*".

C. XII Fetiales Plutarchus dicit nomen habere ab ea re

quam faciant: vetare enim eos bellum fieri antequam omnis spes satisfactionis sit adempta. Ergone a *vetandi* verbo nomen deducit? Eiusdem illud sit qui *oves* et *ova*, *emere* et *vendere* inter se confundit.

ib. *παρὰ τούτων* (a Fetialibus) *ἔδει τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου δεξάμενον ὡς δίκαιον τὸν ἄρχοντα, τότε σκοπεῖν περὶ τοῦ συμφέροντος.*

Pro *δίκαιον* Coraes rectissime *δικαίου* scribi iussit; sed praeterea pro *ἀρχήν*, quod scriptum suspicor ab eo, quem in errorem induceret sequens *τὸν ἄρχοντα*, quod ei iam ante oculos et in auribus esset, aliud quid requiri opinor: fere *ἐξουσίαν*. Primum fetiales *permittere* bellum tamquam iustum piumque debebant, tum magistratuum erat quaerere conduceretne reipublicae.

C. XIII. Cum ancile illud de caelo lapsum proposuisset Numa aliaque undecim ei similia fieri iussisset, narrant:

τοὺς μὲν ἄλλους ἀπειπεῖν, Βετούριον δὲ Μαμούριον ... οὕτως ἐφικέσθαι τῆς ἐμφερείας [καὶ κατασκευάσασθαι πάσας ὁμοίας] ὥστε μηδ' αὐτὸν ἔτι Νομᾶν διαγιγνώσκειν.

Viros doctos, qui sibi aliisque persuadere conantur nihil unquam in veteres textus invitis auctoribus irrepsisse, vel unus hic locus meliora docere potest.

ib. Postquam narravit varias etymologias quibus Iuba demonstrare conatus est *ancilium* nomen Graecum esse, ipse haec addit:

δύναιτο δ' ἂν τῆς ἀνέκαθεν φορᾶς πρῶτον ἐπώνυμον γεγονέναι καὶ τῆς ἀκέσεως τῶν νοσούντων καὶ τῆς τῶν αὐχμῶν λύσεως ἔτι δὲ τῆς τῶν δεινῶν ἀνασχέσεως ... εἴ γε δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ἐξάγειν τοὔνομα.

Lepide hac enumeratione absurdas ridet Iubae etymologias, et *enumerationem* institui luce clarius ex adverbio *πρῶτον* elucet, sed non credo Plutarchum de a tam tardis lectum iri hominibus exspectasse quibus hoc adiumento opus esset.

C. XVI *τὴν γεωργίαν ὁ Νομᾶς εἰρήνης φίλτρον ἐμμίξας τοῖς πολίταις.*

Praestat *μίξας*: poculum miscebat civibus.

μάλιστα. Nemo ante Lycurgum Homeri carmina integra nota fecit, neque post eum cuiquam melius hoc consilium cessit.

C. V Absentem Lycurgum etiam ipse rex Charillus matrisque eius cognati desiderabant; sperabant enim

ἐκείνου παρόντος ἧττον ὑβρίζουσι χρῆσθαι τοῖς πολλοῖς.

Immo χρήσεσθαι.

ib. Numerus 28

τοῖς αὑτοῦ μέρεσιν ἴσος ὢν μετὰ τὴν ἑξάδα τέλειός ἐστι.

Ante μετά inseratur πρῶτος. De ceteris v. Naberum Mnem. 1899 p. 168.

C. VI Iubet deus Delphicus regem Spartanorum populo in certas diviso partes lectoque senatu οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι.

Ultimum vocabulum quid significet non video; εἰσφέρειν haud dubie est „legem ferre".

ib. In illo oraculo Pythico

ἀρχαγέται οἱ βασιλεῖς λέγονται, τὸ δὲ ἀπελλάζειν ἐκκλησιάζειν.

Hactenus omnia sunt quam sincerissima et quam maxime perspicua. Sed additur ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας εἰς τὸν Πύθιον ἀνῆψε, ubi, siquid video, manifesto deprehenditur sciolus in margine annotationes scribens; excerptum enim hoc est ex iis quae inde ab initio huius capitis narrata sunt.

Paulo post pro τῶν συμπορευομένων legendum esse τῶν συμπολιτευομένων demonstravi Mnem. 1901 p. 246.

ib. Postquam narravit quomodo secundum oraculum Pythicum rempublicam ordinarit Lycurgus, et quid post eum Theopompus et Polydorus reges addiderint ad compescendam nimiam populi in legibus, quas rex et senatus ferebant, immutandis licentiam, sic totam rem Plutarchus concludit:

ἔπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς τοῦ θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος, ὥς που Τύρταιος ἐπιμέμνηται διὰ τούτων (sequuntur versus Tyrtaei).

In quibus *καὶ αὐτοί* designat reges Theopompum et Polydorum, qui suam quoque *παρένθεσιν* Delphis allatam finxerunt. Tyrtaeo ergo auctore oraculum Delphicum iussit:

ἄρχειν μὲν βουλῆς θεοτιμήτους βασιλῆας,
οἷσι μέλει Σπάρτας ἱμερόεσσα πόλις,
πρεσβύτας τε γέροντας, ἔπειτα δὲ δημότας ἄνδρας,
εὐθείαις ῥήτραις ἀνταπαμειβομένους.

Iubetur hic populus, quod rex et senatus tulit, immutatum probare (vel reiicere), sed quomodo id e poetae verbis efficiam et utrum *εὐθείαις ῥήτραις* dativus sit an instrumentalis, dubius haereo.

C. VII Messenii et Argivi pristinum reipublicae suae statum conturbarunt

ὕβρει μὲν τῶν βασιλέων, οὐκ εὐπειθείᾳ δὲ τῶν ὄχλων.

Potestne *οὐκ εὐπείθεια* dici pro *ἀπείθεια*? Non opinor, et si iam utcunque potest, quid attinet insoliti aliquid, immo miri et inauditi, proferre quod a solito usitatoque neque sensu neque colore vel minimum differat? Scripserat Plutarchus *ἀπειθείᾳ* quod cum in *εὐπειθείᾳ* abiiset — frequentissimum hoc vitium — imperitus quidam medicus sic locum sanavit.

C. IX *τὸ γὰρ σιδηροῦν* (*νόμισμα*) *ἀγώγιμον οὐκ ἦν πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας.*

Ecquid *ἐξαγώγιμον*? In iis quae continuo sequuntur

οὐδ' εἶχε τιμὴν καταγελώμενον

pro *καταγελώμενον* Naberus (Mnem. 1899 p. 169) legit *καταγόμενον*, fortasse recte: „cum ad alias gentes importabatur non inveniebat pretium". Sed habet lectio tradita quod mihi quidem minime displiceat: videre mihi videor Athenienses Corinthiosve miros edentes risus cum Spartanorum conspicerent ponderosos nummos scilicet.

C. 11 Pro *ἐν τῷ κατανοεῖν* legendum esse *ἅμα τῷ κατανοεῖν* et ex iis quee praecedunt particulam *ἅμα* eximendam demonstravi Mnem. 1902 p. 156.

C. 12 Domi cenare licebat

ὁπότε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀψίσειε.

Si quis a venatu sero rediisset in tempore ad cenam publicam adesse non poterat; huic ergo venia dabatur. Sed sacrificium non est res tam longi temporis. Lege ergo *θύσειε* pro *θύσας*: qui rem divinam fecerat ei licebat domi hostiae carnibus vesci.

ib. Virgula post *ἀγγεῖον* posita pro *ἐπὶ τῆς κεφαλῆς* legendum esse *ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς* demonstravi Mnem. 1902 p. 67.

Sub finem capitis legimus senes Spartanos carnem reliquisse iunioribus

αὐτοὺς δὲ τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους ἑστιᾶσθαι.

Pro *καταχεομένους* Naberus ingeniose *κατευωχουμένους*. Sed nonne medium illud *καταχεῖσθαι* significare potest: „panem *suum* iusculo respergere"?

C. XIV pro *τόκους* legendum esse *πόνους* demonstravi Mnem. 1901 p. 303.

C. XIV *ἡ δὲ γύμνωσις τῶν παρθένων οὐδὲν αἰσχρὸν εἶχεν ... ἀλλ' ἐθισμὸν ἀφελῆ καὶ ζῆλον εὐεξίας ἐνειργάζετο.*

Vocabulum *ἐθισμόν* ut sanum sit metuo.

ib. Nobile Gorgus responsum narraturus sic incipit scriptor: *εἰπούσης γάρ τινος ὥς ἔοικε ξένης πρὸς αὐτήν ...*

Quid sibi istud *ὡς ἔοικε* vult? Nam peregrinam fuisse quae sic loqueretur: *μόναι τῶν ἀνδρῶν ἄρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκαιναι* res ipsa clamat. Agnoscimus, ut opinor, hic senem placida in narrando utentem loquacitate ideoque formulam sibi dilectam etiam ubi minime opus est infercientem. Cf. Solon c. 18 s. f.: *ἐρωτηθεὶς γάρ, ὡς ἔοικεν, ἥτις οἰκεῖται κάλλιστα τῶν πόλεων, „ἐκείνη" εἶπεν κτέ.*

C. XV *ὁ δὲ νύμφιος οὐ μεθύων οὐδὲ θρυπτόμενος, ἀλλὰ νήφων, ὥσπερ ἀεί, δεδειπνηκὼς ἐν τοῖς φιδιτίοις κτέ.*

Sicine scripsit Plutarchus an aliquanto elegantius: *ἀλλ' ὥσπερ ἀεὶ δεδειπνηκὼς κτέ.*? Ipso nuptiarum die sponsus ita ut semper coena publica utebatur, unde sobrius ad nuptam veniebat.

ib. ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ φυτεύοντα [καὶ ποιούμενον] παῖδας ἀγαθοὺς ἀγαθῶν ὁμαίμους καὶ συγγενεῖς ἐσομένους.
Quid velim vides.

C. XX Peregrino quodam se philolaconem esse gloriante Theopompus:
καλὸν ἦν τοι, ὦ ξένε, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.
ait. Legendum κάλλιον.

C. XX Tanta erat in Laconum apophthegmasi sapientia ut iure quidam dixerit
ὅτι μᾶλλόν ἐστι τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.
Corrupta haec videntur: amorem enim gymnastices haud facile aliquis Spartanis abiudicaverit. Quod tamen nunc fit. Suspicor Plutarchum scripsisse:
ὅτι οὐ μᾶλλόν ἐστι τοῦ φιλοσοφεῖν τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν
quorum verborum haec est sententia paulo exquisitius enuntiata: non solum amor gymnastices sed etiam amor sapientiae Spartana virtus est.

C. XXI In versu Terpandri pro εὐρυάγυια legendum esse εὐθυάγυια demonstravi Mnem. 1902 p. 168. Lepida mihi etiamnunc haec emendatio videtur.

ib. Ante proelium rex rem divinam Musis facit
ἀναμιμνήσκων, ὡς ἔοικε, τῆς παιδείας καὶ τῶν κρίσεων, ἵνα ὦσι πρόχειροι παρὰ τὰ δεῖνα καὶ λόγου τινὸς ἀξίας παρέχωσι τὰς πράξεις τῶν μαχομένων.
In κρίσεων quid lateat frustra quaeritur etiam. Cetera sana videntur: huc spectat illud sacrificium ut *carmina* (eiusmodi enim vox hic requiritur) olim cantata in ipso periculo militibus in mentem veniant et nova pariant virtutis documenta posthac commemoranda et carminibus laudanda.

C. XXIII Lycurgum Hippias dicit fuisse
πολεμικώτατον καὶ πολλῶν ἔμπειρον στρατειῶν.
Nam recte aliquis πολλῶν ἔμπειρος στρατειῶν dicitur?

C. XXIV *καὶ γὰρ ἕν τι τοῦτο τῶν καλῶν ἦν καὶ μακαρίων ἃ παρέσκευακε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ὁ Λυκοῦργος, ἀφθονία σχολῆς, οἷς τέχνης μὲν ἅψασθαι βαναύσου τὸ παράπαν οὐκ ἐφίετο . . .*

Quoniam sententia relativa hic ratio redditur eorum quae praecedunt, post *οἷς* particula *γε* requiritur; deinde sententia sic est continuanda: *οἷς γε τέχνης μὲν ἅψασθαι . . . οὐκ ἐφίετο, χρηματισμοῦ δὲ . . . οὐδ' ὁτιοῦν ἔδει.*

C. XXV Minores triginta annis in forum venale non veniebant sed per cognatos et amatores

ἐποιοῦντο τὰς ἀναγκαίας οἰκονομίας.

Ultimam vocem sanam esse vix credo.

ib. *ὁ μὲν γὰρ Παιδάρητος οὐκ ἐγκριθεὶς εἰς τοὺς τριακοσίους ἀπῄει μάλα φαιδρὸς [ὥσπερ χαίρων] ὅτι βελτίονας αὐτοῦ τριακοσίους ἡ πόλις ἔχει.*

Dele inficetum emblema.

C. XXVII pro *ἱερῶν* legendum esse *ἡρίων* et paulo post deleto *ἰόντας* pro *ἄγεσθαι* reponendum *ἄγασθαι* demonstravi Mnem. 1902 p. 386 et 1901 p. 246.

C. XXVIII *Ἀριστοτέλης δὲ μάλιστά φησι καὶ τοὺς ἐφόρους, ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῶσι, πρῶτον τοῖς εἵλωσι καταγγέλλειν πόλεμον.*

Vox *μάλιστα* quam hic vim habeat non video.

Numa c. I Quid esset agendum ut Pythagoras Spartanus et Pythagoras Samius recte et ordine inter se opponerentur exposui Mnem. 1902 p. 386. Sub finem capitis haec legimus:

τοὺς μὲν οὖν χρόνους ἐξακριβῶσαι χαλεπόν ἐστι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀναγομένους.

Immo *καταγομένους*, cf. capitis initium: *εἰς τοῦτον κατάγεσθαι τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων.* Vox statim sequens *ἀναγραφήν* librarium induxit in errorem.

c. II *πέμπτῃ δὲ ἱσταμένου μηνὸς ἣν νῦν ἡμέραν Νόνας Καπρατίνας καλοῦσι κτέ.*

Ipsius mensis nomen (Ἰουλίου) excidit; cf. Rom. 27.

C. III Patricii in suspicionem inciderunt tamquam *μεθιστάντες εἰς ὀλιγαρχίαν τὰ πράγματα καὶ διαπαιδαγωγοῦντες ἐν σφίσιν αὐτοῖς τὴν πολιτείαν, βασιλεύεσθαι δὲ οὐκ ἐθέλοιεν.*
Verbum *διαπαιδαγωγοῦντες* sanum esse non credo et pro *ἐθέλοιεν* requiro *ἐθέλοντες*.

ib. Pro *ἅμα τοῖς ἀνακηρυχθεῖσι Σαβίνοις* reponendum esse *ἅμα τῷ Σαβῖνον ἀνακηρυχθῆναι* demonstravi Mnem. 1902 p. 209 (ubi falso hunc locum tamquam e capite *secundo* excerptum attuli).

ib. *αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ σχολάζοντι χρώμενος οὐδὲν πρὸς ἡδυπαθείας καὶ πορισμοὺς. ἀλλὰ θεραπείαν θεῶν.*
Pro *οὐδὲν* cui nullus hic locus legatur *οὐ*.

c. IV *οὐ μὴν ἀλλὰ Φιλίαν γε πρὸς ἄνθρωπον εἶναι θεῷ καὶ τὸν ἐπὶ ταύτης λεγόμενον ἔρωτα καὶ Φυόμενον εἰς ἐπιμέλειαν ἤθους καὶ ἀρετῆς πρέπον ἂν εἴη.*
Haud dubie corrupta sunt *ἔρωτα καὶ Φυόμενον*, sed quid lateat non video.

ib. Qui possit *λόγος διασώζειν τεκμήρια* non intelligo.

ib. *ἢ τούτοις* (sc. regibus, legum auctoribus) *μὲν εἰκός ἐστι* [*καὶ*] *σπουδάζοντας θεοὺς ὁμιλεῖν ἐπὶ διδασκαλίᾳ καὶ παραινέσει τῶν βελτίστων, ποιηταῖς δὲ καὶ λυρικοῖς μινυρίζουσιν, εἴπερ ἄρα, χρῆσθαι παίζοντας;*
Inclusae voci *καί* nullus hic locus.

C. V *τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου* (verba sunt Numae regnum accipere recusantis) *βασιλεύειν πόρρω μέλλοντος ἀνδρὸς, ἡσυχία τε πολλή.*
Vitiosa haec; Plutarchum scripsisse opinor: *τὰ δ' ἐπαινούμενα τοῦ τρόπου τοῦ βασιλεύειν εἶναι πόρρω μέλλοντος ἀνδρός*: „quae meae virtutes laudantur eae omnes viri sunt qui semper a regno remotus sit futurus.

ib. *γέλως ἂν εἴη τἀμὰ θεραπεύοντος θεοὺς καὶ δίκην τιμᾶν,*

βίαν δὲ καὶ πόλεμον ἐχθραίνειν διδάσκοντος πόλιν στρατηλάτου μᾶλλον ἢ βασιλέως δεομένην.

Haud dubie recipienda lectio *θεραπεύειν τοὺς θεούς.*

C. VI „accipe regnum" Numae pater filium monet „si non tua causa"

ἀλλ' ὑπηρεσίαν γε θεοῦ τὸ βασιλεύειν ἡγούμενος, ὃς [γε] ἀνίστησι καὶ οὐκ ἐᾷ κεῖσθαι καὶ ἀργεῖν τὴν ἐν σοὶ τοσαύτην δικαιοσύνην.

Alterum *γε* otiose e praecedentibus repetitum.

C. VIII *τῶν θρασυτάτων καὶ μαχιμωτάτων ἐκεῖ πανταχόθεν ὠσαμένων.*

Immo *ἐκεῖσε.*

ib. *χωρὶς δὲ τούτων ἑτέροις ἔξωθεν ἐπαγωνίζονται τεκμηρίοις οἱ τὸν ἄνδρα τῷ ἀνδρὶ* (Numam Pythagorae) *συνοικειοῦντες.*

Corruptum videtur *ἐπαγωνίζονται*, sed quid sit legendum nescio.

C. IX pro *δυνατῶν* legendum esse *ἀδυνάτων* demonstravi Mnem. 1901 p. 161.

ib. *οἱ δὲ πλεῖστοι μάλιστα καὶ τὸ γελώμενον τῶν ὀνομάτων δοκιμάζουσιν, ὡς οὐδὲν ἀλλ' ἢ γεφυροποιοὺς τοὺς ἄνδρας* (pontifices) *ἐπικληθέντας κτέ.*

Haec ne cohaerent quidem. Scripsisse Plutarchum puto: *οἳ δὲ μάλιστα τὸ γελώμενον* deletis *πλεῖστοι* et *καί.*

ib. Pons Sublicius dicitur ex oraculo sine ferro

συγγεγομφῶσθαι διὰ τῶν ξύλων.

Immo *διὰ μόνων ξύλων.*

C. X *καλεῖται δὲ χῶμα διαλέκτῳ τῇ Λατίνων.*

Addendum *κόλλις*. Praecedit enim mentio portae Collinae et aggeris qui prope illam fuerit. Hoc ergo dicit Plutarchus: „Collina ea porta appellatur propter *collem* quod est *χῶμα*".

C. XII Fetiales Plutarchus dicit nomen habere ab ea re

quam faciant: vetare enim eos bellum fieri antequam omnis spes satisfactionis sit adempta. Ergone a *vetandi* verbo nomen deducit? Eiusdem illud sit qui *oves* et *ova, emere* et *vendere* inter se confundit.

ib. *παρὰ τούτων* (a Fetialibus) *ἔδει τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου δεξάμενον ὡς δίκαιον τὸν ἄρχοντα, τότε σκοπεῖν περὶ τοῦ συμφέροντος.*

Pro *δίκαιον* Coraes rectissime *δικαίου* scribi iussit; sed praeterea pro *ἀρχήν*, quod scriptum suspicor ab eo, quem in errorem induceret sequens *τὸν ἄρχοντα*, quod ei iam ante oculos et in auribus esset, aliud quid requiri opinor: fere *ἐξουσίαν*. Primum fetiales *permittere* bellum tamquam iustum piumque debebant, tum magistratuum erat quaerere conduceretne reipublicae.

C. XIII. Cum ancile illud de caelo lapsum proposuisset Numa aliaque undecim ei similia fieri iussisset, narrant:

τοὺς μὲν ἄλλους ἀπειπεῖν, Βετούριον δὲ Μαμούριον ... οὕτως ἐφικέσθαι τῆς ἐμφερείας [καὶ κατασκευάσασθαι πάσας ὁμοίας] ὥστε μηδ' αὐτὸν ἔτι Νομᾶν διαγιγνώσκειν.

Viros doctos, qui sibi aliisque persuadere conantur nihil unquam in veteres textus invitis auctoribus irrepsisse, vel unus hic locus meliora docere potest.

ib. Postquam narravit varias etymologias quibus Iuba demonstrare conatus est *ancilium* nomen Graecum esse, ipse haec addit:

δύναιτο δ' ἂν τῆς ἀνέκαθεν φορᾶς πρῶτον ἐπώνυμον γεγονέναι καὶ τῆς ἀκέσεως τῶν νοσούντων καὶ τῆς τῶν αὐχμῶν λύσεως ἔτι δὲ τῆς τῶν δεινῶν ἀνασχέσεως ... εἴ γε δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ἐξάγειν τοὔνομα.

Lepide hac enumeratione absurdas ridet Iubae etymologias, et *enumerationem* institui luce clarius ex adverbio *πρῶτον* elucet, sed non credo Plutarchum de a tam tardis lectum iri hominibus exspectasse quibus hoc adiumento opus esset.

C. XVI *τὴν γεωργίαν ὁ Νομᾶς εἰρήνης φίλτρον ἐμμίξας τοῖς πολίταις.*

Praestat *μίξας*: poculum miscebat civibus.

C. XVIII Aegyptii, quia pro annis menses numerant
πλῆθος ἀμήχανον ἐτῶν ἐπὶ ταῖς γενεαλογίαις διαφέρουσιν.
Aut praepositionis *ἐπί* me fugit ratio aut *ἐν* legendum.

C. XIX *τινὲς δὲ οὐ διὰ τὴν Ἀφροδίτην τὸν Ἀπρίλλιον φασίν, ἀλλ' ὥσπερ ἔχει τοὔνομα ψιλόν, Ἀπρίλλιον κεκλῆσθαι τὸν μῆνα, τῆς ἐαρινῆς ὥρας ἀκμαζούσης ἀνοίγοντα καὶ ἀνακαλύπτοντα τοὺς βλαστοὺς τῶν φυτῶν.*
Verba confusa et corrupta videntur; quid scriptor velit satis est perspicuum: nomen est *Aprilis* non *Afrilis*, ergo nihil cum Aphrodite commune hic mensis habet, sed potius ita est dictus quia *aperit* nova plantarum germina.

C. XX *πόθος εἰσερρύη πάντας εὐνομίας καὶ εἰρήνης καὶ γῆν φυτεύειν.*
L. *καὶ τοῦ γ. φ.*

Paulo post pro *λέγουσι* legendum esse *λεγούσας* demonstravi Mnem. 1901 p. 161.

Sub finem capitis legimus: cives qui regem habent qualis Numa erat sine poenae metu sponte
συμμετασχηματίζονται πρὸς τὸν ἐν φιλίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ τῇ πρὸς αὐτοὺς μετὰ δικαιοσύνης καὶ μετριότητος ἀμύμονα καὶ μακάριον βίον.
Pro *ἀμύμονα* quid sit legendum apparet e vita Galbae c. X in fine: *εἰς βίον ἀκύμονα καὶ γῆρας εἰρήνης καὶ ἡσυχίας μεστόν.* Sed tum demum plane erit restitutum quod dedit Plutarchus, si pro *αὐτούς* scripserimus *αὑτούς* (= *ἀλλήλους*).

C. XXII *πάντων* (sc. legum a se scriptarum) *ἕξιν τε καὶ γνώμην ἐνεργασάμενος αὐτοῖς* (sacerdotibus).
De voce *ἕξιν* dubito.
Sequitur hoc: Numa leges a se scriptas simul cum corpore suo sepeliri iussit
ὡς οὐ καλῶς ἐν ἀψύχοις γράμμασι φρουρουμένων τῶν ἀπορρήτων.
Sanum, certe aptum, sensum hinc non extundo. Requiritur haec sententia: „ratus ea quae profanis oculis non essent committenda (*τὰ ἀπόρρητα*) *non male* eodem servari loco quo mortua corpora. Lege ergo:

ὡς οὐ κακῶς ἐν ἀψύχοις σώμασι Φρ. τ. ἀ.

Mortui ne evulgent arcana non est metuendum.

Quid deinde factum sit paulo post sic narratur:

ὄμβρων δὲ μεγάλων ἐπιπεσόντων καὶ χώματος περιρραγέντος ἐξέωσε τὰς σοροὺς τὸ ῥεῦμα.

Oportebat saltem *τοῦ χώματος*, sed ipsa vox *χώματος* ut sana sit vereor.

In fine capitis legimus:

'Οστίλιος δὲ Τύλλος, ὃς μετὰ Νομᾶν ἐβασίλευε, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκείνου καλῶν ... ἐπιχλευάσας ... πρὸς πόλεμον ἔτρεψε τοὺς πολίτας, οὐδ' αὐτὸς μὲν οὖν ἐνέμεινε τοῖς νεανιεύμασι τούτοις κτέ.

Particulae *μὲν οὖν* declarant voce *πολίτας* sententiam finiri; deleatur ergo *καί*, quod post *ἐβασίλευσε* legitur.

Comp. Lyc. et Num. 1 Inter ea quae Lycurgo et Numae communia sunt est etiam

τὸ μίαν ἀρχὴν παρὰ τῶν θεῶν ἀμφοτέρους λαβεῖν τῆς νομοθεσίας.

Cur hic *μίαν* legatur et non *τήν* non video.

ib. (Numa) *καὶ τοὺς ὡμολογημένους δούλους ἔγευσε τιμῆς ἐλευθέρας.*

Nonne *ἐλευθερίας*?

ib. Sunt qui „libertatem Decembrem" dicant esse

ὑπόμνημα τῆς Κρονικῆς ἐκείνης ἰσομοιρίας, ὡς μηδενὸς δούλου μηδὲ δεσπότου, πάντων δὲ συγγενῶν καὶ ὁμοτίμων νομιζομένων.

Nonne hic (post *μηδενός*) *τότε* deest?

C. II *καὶ μὴν τῆς τε διατάξεως καὶ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτευμάτων ὀχλικὴ μὲν ἀκράτως ἡ τοῦ Νομᾶ κτέ.*

Pro *τῆς διατάξεως* et *τῆς διαιρέσεως* *pluralis* requiri numerus videtur; pro *πολιτευμάτων* quin *πολιτῶν* legendum sit non dubito. Agitur enim de *civium* secundum artes divisione.

In fine capitis hoc legimus: „Non erat cur Numa festinaret".

κινεῖν τὴν πρώτην (τῆς γῆς) νέμησιν, ὡς εἰκός ἐστι, κατὰ χώραν μένουσαν.

Verissimum, hercle, hoc est, id quod non moveatur suo loco manere; sed quis talia scribit, idque ὡς εἰκός ἐστιν addito? Quid Plutarchus scripserit latet.

C. III Uter rectius fecerit, Lycurgus, qui civibus suis liberorum procreandorum causa socium matrimonii assumere, an Numa, qui uxorem a se dimittere et alii tradere permiserit, disputatur verbis (τίς οὖν ἡ διάκρισις ... ἐξομολογουμένη τῆς κοινωνίας) ipsa nocte obscurioribus Plutarchoque plane indignis.

C. IV Ceteris legum auctoribus venia danda quod puerorum educationem neglexerunt, sed viro sapienti, qui in se recepisset regnum populi novi et quamlibet legem facile probantis

περὶ τί πρῶτον ἦν σπουδάσαι προσῆκον ἢ παίδων ἐκτροφήν;

Nonne πρότερον?

ib. Agitur de hominibus qui τὸ βέλτιον non, ut oportet, reponunt

ἐν σωτηρίᾳ καὶ πραότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ.

Vix sana esse potest σωτηρίᾳ, errore eam ex σωφροσύνῃ natam suspicor.

Solon I Fuerant Pisistratus Solonque amore iuncti, unde et postea, orta inter eos dissensione de republica

παρέμεινεν ἐκεῖνα τὰ δίκαια ταῖς ψυχαῖς.

Pro δίκαια, cui voci nullus hic locus, quid sit reponendum quaero.

C. II Eo tempore

καθ' Ἡσίοδον ἔργον οὐδὲν ἦν ὄνειδος, οὐδὲ τέχνη διαφορὰν ἔφερε.

Neque διαφοράν neque altera lectio διαφθοράν huius est loci; requiritur synonymum substantivi q. e. ὄνειδος, ut et e proxime sequentibus ἐμπορία δὲ καὶ δόξαν εἶχεν apparet. Ecquid διαβολήν?

ib. Et alios sapientes aiunt mercaturam fecisse

καὶ Πλάτωνι τῆς ἀποδημίας ἐφόδιον ἐλαίου τινὸς ἐν Αἰγύπτῳ διάθεσιν γενέσθαι.

Vox ἐφόδιον recta esse non potest: requiritur aliquid quod

causam vel *praetextum* significet. Pronomen τινός hiatus vitandi causa additum videtur.

C. IV ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πλειόνων τεθρύληται, πλὴν ὅτι ... οἱ μὲν ... οἱ δὲ ...

Sana haec esse non credo.

C. V Anacharsidi leges deridenti utpote adversus potentes homines nihil valentes Solon respondet etiam eas συνθήκας ab hominibus servari quas rumpere neutri expediat:

καὶ τοὺς νόμους αὐτὸς οὕτως ἁρμόζεται τοῖς πολίταις, ὥστε πᾶσι τοῦ παρανομεῖν βέλτιον ἐπιδεῖξαι τὸ δικαιοπραγεῖν.

Pro ἁρμόζεται aliud verbum exspecto eiusque infinitivum.

C. VII De Thalete, qui uxorem ducere noluit ne sibi unquam filius esset lugendus, et tamen filium adoptavit, sic disputatur:

ἐχούσης γάρ τι τῆς ψυχῆς ἀγαπητικὸν ἐν ἑαυτῇ καὶ πεφυκυίας, ὥσπερ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ μνημονεύειν, οὕτω καὶ φιλεῖν, ἐνδύεταί τι τούτῳ καὶ προσφύεται τῶν ἐκτὸς οἷς οἰκεῖον οὐδέν ἐστι, καὶ καθάπερ οἶκον καὶ χώραν γνησίων ἔρημον διαδόχων τὸ φιλόστοργον ἀλλότριοι ἢ νόθοι θεράποντες εἰσοικισάμενοι καὶ καταλαβόντες ἅμα τῷ φιλεῖν τὸ φροντίζειν καὶ δεδιέναι περὶ αὐτῶν ἐνεποίησαν.

Fuit cum labyrinthi instar mihi locus hic videretur, et est haud dubie admodum contortus impeditusque. Sed dativum τούτῳ refer ad ἀγαπητικόν (a qua voce seiunctus est interposita periodo καὶ πεφυκυίας ... φιλεῖν) et τὸ φιλόστοργον accipe tamquam novum nomen eiusdem rei quae antea ἀγαπητικόν dicta est, sat bene, quamquam est via satis salebrosa, omnia decurrunt, nisi quod istud θεράποντες vel, quae est altera lectio, θεραπεύοντες quid sibi velit frustra quaeris etiam. Si absit et simul, ne hiatus existat, εἰσοικισάμενοι καί, nihil requiras: liberi alieni vel e concubina nati occupant amoris sedem, et omnem caritatem curamque in se convertunt. Sed unde irrepserit istud dehonestamentum frustra quaero. Hoc certum est de spuriis liberis hic fieri mentionem debere, vide modo quod sequitur ἐπὶ παισὶν οἰκοτρίβων ἢ θρέμμασι παλλακῶν.

Sic enim Plutarchus pergit:

ὥστ' ἴδοις ἂν ἀνθρώπους στερροτέρᾳ τῇ Φύσει περὶ γάμου καὶ γενέσεως παίδων διαλεγομένους (sed morte servulorum vel spuriorum vehementer afflictos).

Pro *Φύσει* exspectes fere *Φωνῇ*.

Immodicas eiusmodi perturbationes sic noster reprehendit:

δεῖ δὲ μήτε πενίᾳ πρὸς χρημάτων πεπαῦσθαι στέρησιν μήτ' ἀπαιδίᾳ πρὸς τέκνων θάνατον, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα.

Sintenisio *πεπαῦσθαι* sanum videbatur — profecto miros interdum sol aspicit mortales! Unice verum est *τεταράχθαι*: qui pecuniam amittit eum non oportet paupertatis neque qui liberos orbitatis perturbari cogitatione, sed in omnibus rebus oportet sana mente ... quid? Perturbarine? Non opinor: post *πάντα* excidit *χρῆσθαι*.

C. VIII *τῶν νέων ὁρῶν πολλοὺς δεομένους ἀ ρ χ ῆ ς ἐπὶ τὸν πόλεμον, αὐτοὺς δὲ μὴ θαρροῦντας ἄ ρ ξ α σ θ α ι διὰ τὸν νόμον κτέ.*

Corrupta haec esse ex inepta repetitione apparet, et nihili est *ἀρχὴ ἐπὶ τὸν πόλεμον*. Quid sit reponendum nescio. An forte *ὁρμῆς*?

ib. Megarenses Pericles nuntio misso allexit ad Coliadem tamquam ibi mulieres ludentes inventuros. Quorum cum navem appropinquantem vidisset, mulieribus remotis eo adduxit adolescentes imbertes, muliebribus vestibus indutos quae pugiones abscondebant, iussitque eos in litore ludere

μέχρις ἂν ἀποβῶσιν οἱ πολέμιοι καὶ γ έ ν η τ α ι τὸ π λ ο ῖ ο ν ὑ π ο χ ε ί ρ ι ο ν.

Ultima non intelligo, perturbant narrationem.

C. IX Describuntur *τὰ δρώμενα* quibus servabatur memoria doli quo olim ab Atheniensibus Salamis capta est:

ναῦς γάρ τις Ἀττικὴ προσέπλει σιωπῇ τὸ πρῶτον, εἶτα κραυγῇ καὶ ἀλαλαγμῷ π ρ ο σ Φ ε ρ ο μ έ ν ω ν εἷς ἀνὴρ ἔνοπλος ἐξαλλόμενος μετὰ βοῆς ἔθει πρὸς ἄκρον τὸ Σκιράδιον ἐκ γῆς π ρ ο σ Φ ε ρ ο μ έ ν ο ι ς.

Dativus iste unde pendeat non video; vitio natum vocabulum ex inepta apparet repetitione.

C. X In certamine Atheniensium et Megarensium de Salamine vulgo aiunt

Σόλωνι συναγωνίσασθαι τὴν 'Ομήρου δόξαν· ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος (sequitur decantata illa narratiuncula).

Hic *τὴν 'Ομήρου δόξαν* nunc Homeri auctoritatem significare opinor. In sequentibus pro *τῶν* legendum esse *τόν* et Megarenses iniuria occupasse Salaminiorum locum demonstravi Mnem. 1902 p. 261.

C. XIV *Λέγεται δὲ καὶ φωνή τις αὐτοῦ περιφερομένη πρότερον εἰπόντος, ὡς τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ, καὶ τοῖς κτηματικοῖς ἀρέσκειν καὶ τοῖς ἀκτήμοσι, τῶν μὲν ἀξίᾳ, τῶν δὲ μέτρῳ τὸ ἴσον ἕξειν προσδοκώντων.*

Hic olim (Mnem. 1901 p. 147) multa sum molitus ... quia structuram sententiae non intelligebam. Facile hoc cuivis Plutarchum legenti evenire potest. Infinitivus *ἀρέσκειν* cum *λέγεται* est iungendus, estque — quod admodum rarum et quod me in errorem induxerat — infinitivus *praeteriti*: illa sententia, quam olim pronuntiaverat Pericles, tunc circumferebatur et tam divitibus *placebat* quam pauperibus. Verum illa sententia num integra ad nos pervenit? Equidem neque divitibus neque pauperibus satis perspicuum fuisse istud *τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ* arbitror. Cur vero utrisque tantopere placuerit illa prorsus me latet. An hoc satis erat quod, quocunque tandem modo, *τὸ ἴσον* laudaverat Pericles? Tenuis hercle laus quod *non parit bellum!*

C. XV Repudiata tyrannide tamen non nimia lenitate captabat plebis nobiliumque favorem:

ἀλλ' ᾗ μὲν ἄριστον ἦν οὐκ ἐπήγαγεν ἰατρείαν οὐδὲ καινοτομίαν

veritus ne, republica tota perturbata, componendae par non esset.

Ad *ἄριστον* Sintenisius annotat: „vulgata rectissime habet". Vellem simul docuisset quomodo esset accipienda. Nos, donec hoc demonstratum fuerit, Wyttenbachium sequemur egregie emendantem: *ἀρεστόν*.

C. XVI Non potuit Solon idem efficere quod Lycurgus: hic enim regno suo fisus quod voluit facile impetravit, at Solon

ἐνδεέστερον τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως οὐδὲν ἔπραξεν ὁρμώμενος ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ πιστεύειν αὐτῷ τοὺς πολίτας.

Absurda haec; pro ἐνδεέστερον prorsus contrarium requiritur: nunquam Solon excessit terminos potestatis sibi a populo datae.

C. XVII Dracontis leges unam tantum poenam habebant, mortem

ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἁλόντας [ἀποθνήσκειν] καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἀνδροφόνοις.

Ecquis vindicare Plutarcho inclusum verbum vult?

C. XVIII (Solon) ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν.

Pro ἔλαβε requiritur verbum significans *diversos* civium census Solonem instituisse.

C. XIX Areopagum Dracontis tempore nondum fuisse argumento hoc est quod Draco Areopagitas nusquam nominat

ἀλλὰ τοῖς Ἐφέταις ἀεὶ διαλέγεσθαι περὶ τῶν φονικῶν.

Quid hic διαλέγεσθαι significat?

Sub finem capitis haec legimus:

ταῦτα μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἐπισκόπει.

Quem hic Plutarchus alloquitur?

C. XXI Vetuit Solon certis locis vel vivo alicui maledicere

ἢ τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δ' ἄλλας ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον ἔταξε.

Parum aptum ἰδιώτῃ. Requiritur: „ei, cui maledictum est".

ib. εἰς ταὐτὸ τὴν ἀπάτην τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῷ πόνῳ τὴν ἡδονὴν θέμενος.

Pro τῷ πόνῳ legendum suspicor τῇ νόσῳ. Dona enim irrita sunt quae quis dat νόσων ἕνεκα ... ἢ γυναικὶ πειθόμενος.

C. XXII ἐκεῖνο δ' ἤδη σφοδρότερον τὸ μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν.

Sincerum esse σφοδρότερον vix credo: sequitur enim demonstratio aequissimum illud fuisse.

C. XXIII *ὅλως δὲ πλείστην ἔχειν ἀτοπίαν οἱ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι τῷ Σόλωνι δοκοῦσι.*

Ecquid excidit *κείμενοι* unde dativus *τῷ Σόλωνι* pendebat? Continuo sequitur:

μοιχὸν μὲν γὰρ ἀνελεῖν τῷ λαβόντι ἔδωκεν· ἐὰν δὲ ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται ἑκατὸν δραχμὰς ἔταξε· κἂν προαγωγεύῃ, δραχμὰς εἴκοσι.

Hactenus omnia sunt perspicua. Sed sequitur:

πλὴν ὅσαι πεφασμένως πωλοῦνται.

Iam haec mira: qui enim istas *προαγωγεύειν* aliquis dici potest? Additur deinde haec explicatio: *λέγων δὴ τὰς ἑταίρας,* quamquam non necessaria, recta tamen. Sed praeterea ipsa explicatio alia eaque insulsissima explicatur: *αὗται γὰρ ἐμφανῶς φοιτῶσι πρὸς τοὺς διδόντας.* Sequitur:

ἔτι δὲ οὔτε θυγατέρας πωλεῖν οὔτε ἀδελφὰς δίδωσι, πλὴν ἂν μὴ λάβῃ παρθένον ἀνδρὶ συγγεγενημένην

unde sanus extundi sensus nequit; si *μή* deleveris, habebis aliquid quod inepte quidem enuntiatum sit sed tamen ferri possit: „si eam deprehendat *ante nuptias* (*παρθένον*) cum viro rem habuisse”.

Sed totus hic locus moleste me habet. Non enim video quae sit in hisce omnibus *ἀτοπία.*

C. XXIV E legibus Solonis eorum quae in Attica ginerentur nihil vendere licebat praeter oleum; cetera exportari severissima lege vetuit ita ut etiam iuberetur magistratus exsecrari eum qui secus fecisset. Ecquid certum est his a Plutarcho addi non potuisse quae sequuntur: *οὐκ ἂν οὖν τις ἡγήσαιτο παντελῶς ἀπιθάνους τοὺς λέγοντας, ὅτι καὶ σύκων ἐξαγωγὴ τὸ παλαιὸν ἀπείρητο καὶ τὸ φαίνειν ἐνδεικνύμενον τοὺς ἐξάγοντας κληθῆναι συκοφαντεῖν?* Quae partim inepte abundant: nam si praeter oleum *nihil* exportari licebat, ii qui dicunt fica exportari non licuisse, non solum nihil dicunt quod *plane incredibile* sit, sed etiam affirmant quod ne insanus quidem negare possit. Partim nihil faciunt ad rem propositam. Quid enim sibi velit vox *sycophanta* nemo, ut opinor, hic quaerit.

C. XXVII *συνιδὼν δὲ τοῦ μηνὸς τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν κίνησιν*

τῆς σελήνης οὔτε δυομένῳ τῷ ἡλίῳ οὔτ' ἀνίσχοντι συμφερομένην, ἀλλὰ πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ καταλαμβάνουσαν καὶ παρερχομένην τὸν ἥλιον κτἑ.

Nescio an omisso *καὶ τὴν κίνησιν* Plutarchus scripserit *συμφερομένης ... καταλαμβανούσης ... παρερχομένης*. Verbis *τῆς αὐτῆς ἡμέρας* significari videtur illud non vesperi sed medio die fieri.

ib. *τὰς δ' ἀπ' εἰκάδος (ἡμέρας) οὐ προστιθεὶς ἀλλ' ἀφαιρῶν καὶ ἀναλύων ... ἠρίθμησεν.*

Sanum esse *ἀναλύων* vix credo.

ib. Cum permulti essent qui a Solone peterent ut leges ipsis interpretaretur earumque consilium explicaret

ὁρῶν ὅτι ταῦτα καὶ τὸ πράττειν ἄτοπον καὶ τὸ μὴ πράττειν ἀνεπίφθονον κτἑ.

Recte haec disposuit Reiskius, sed pro *ἄτοπον* aliquid requiro quod *infinitum* significet. Ecquid *ἄπειρον*?

C. XXVII Soloni, cum Sardes venisset, idem accidit quod evenire solet homini mediterraneo cum primum ad mare iter facit:

ἐκεῖνός τε γὰρ ὁρῶν ἄλλον ἐξ ἄλλου ποταμὸν ᾤετο τὴν θάλασσαν εἶναι κτἑ.

Immo *οἴεται*: de re enim fieri solita agitur.

ib. Vidit Croesum Solon

πᾶν ὅσον ἐν λίθοις, ἐν βαφαῖς ἐσθῆτος, ἐν τέχναις χρυσοῦ περὶ κόσμον ἐκπρεπὲς ἔχειν ἢ περιττὸν ἢ ζηλωτὸν ἐδόκει περικείμενον.

Quid isto *περὶ κόσμον* faciam non video; si absit nil desideretur sed hiatus existat.

ib. Responsum quod Solon Croeso nota illa roganti dedit *εὐθαρσές* erat, sed in eius verbis:

Ἕλλησι πρός τε τἄλλα μετρίως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ σοφίας τινὸς εὐθαρσοῦς, ὡς ἔοικε, καὶ δημοτικῆς οὐ βασιλικῆς οὐδὲ λαμπρᾶς ὑπὸ μετριότητος ἡμῖν μέτεστι

nullum esse adiectivo *εὐθαρσοῦς* locum proque eo *ἀθαρσοῦς*

esse legendum Cobeti acumen non fugit: sapientia Graecorum popularis est, regii nil habet splendoris fastusve, caret confidentia, plena est metus, omnibus rebus, etiam praesenti felicitati diffidit. Paulo post haec leguntur Solonis verba:

ᾧ δ' εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔθετο τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν.

Sincerum esse *ἔθετο* vix credo.

C. XXVIII Rogabat Croesum Cyrus quis Solon ille esset

ὃν τύχαις ἀπόροις μόνον ἀνακαλεῖται.

Post *ὃν* inseratur *ἐν*.

„Arcessivi eum" Croesus respondet

ὡς δή μοι θεατὴς γ ένοιτο καὶ μάρτυς ἀπίοι τῆς εὐδαιμονίας.

Immo *γενόμενος*.

„Iussitque me ille *μὴ θρασυνόμενον ἀβεβαίοις ὑπονοίαις ὑβρίζειν.*

De *ὑπονοίαις* dubito.

C. XXIX Obscura mihi est vox Solonis qua comoediae festivitatem reprehendit:

ταχὺ μέντοι τὴν παιδιὰν ταύτην ἐπαινοῦντες οὕτω καὶ τιμῶντες εὑρήσομεν ἐν τοῖς συμβολαίοις.

Sed si sequimur codices, qui *οὕτω* omittunt, mox clara lux affulget. Legendum enim censeo:

ταχὺ μέντοι τ ο ὺ ς τὴν παιδιὰν ταύτην ἐπαινοῦντ α ς καὶ τιμῶντ α ς εὑρήσομεν ἐν τοῖς συμβολαίοις.

„Levitas ista" ait „mox a scena ad forum venale transibit".

C. XXX „Male Homerici Ulyssis partes agis" Solonis haec sunt verba ad Pisistratum:

ταῦτα γὰρ ποιεῖς τοὺς πολίτας παρακρουόμενος οἷς ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους ἐξηπάτησεν [αἰκισάμενος ἑαυτόν].

Ecquis inclusa Pisistrato vindicat?

Sub finem capitis in Solonis elegia pro *μῆνιν* legendum esse *μέμψιν* demonstravi Mnem. 1903 p. 364.

C. XXXI Solonem summa adversus Pisistratum utentem audacia rogitabant amici

τίνι πιστεύων οὕτως ἀπονοεῖται;

Quo sensu dictum est *ἀπονοεῖται*? Ecquid „audacter agit"?

ib. Laudatur lex Pisistrati: publice ali eum qui claudus mancusve e bello rediit. Tum haec adduntur:

τοῦτο δέ φησιν Ἡρακλείδης καὶ πρότερον ἐπὶ Θερσίππῳ πηρωθέντι τοῦ Σόλωνος ψηφισαμένου μιμήσασθαι τὸν Πεισίστρατον.

Apud Plutarchum *ψηφίζεσθαι* saepe significat „legem ferre". Ut e multis locis paucos afferam, legimus:

Publ. VII (in fine) *ἐψηφίσατο* (Valerius consul) *ἀπελεύθερον ἐκεῖνον* (Vindicium) *γενέσθαι.*

Pericl. XXIV *ψηφίζεται* (Pericles) *τὸν εἰς Σάμον πλοῦν.*

Arist. XXVII *αὐτὸς μέντοι ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἐψηφίσατο δραχμὴν ἑκατέρᾳ τάξαι τῶν γυναικῶν.*

ib. Cur *τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον* Plutarchus dicat *προσήκοντα τοῖς Ἀθηναίοις* prorsus me latet.

C. XXXII Plato *τὸν Ἀτλαντικὸν λόγον* splendide inchoavit sed non absolvit. Hoc sic dicitur:

πρόθυρα μὲν μεγάλα καὶ περιβόλους καὶ αὐλὰς τῇ ἀρχῇ περιέθηκε.

Corrupta videntur vocabula *τῇ ἀρχῇ* utpote quibus pulchra metaphora misere pessumdetur.

Publicola c. II *ἀγανακτῶν οὖν ὁ Οὐαλλέριος εἰ μὴ πιστεύεται πάντα πράττειν ὑπὲρ τῆς πατρίδος κτέ.*

Quoniam hic agitur de rebus quas Valerius *postea acturus* putatur, utique legendum est *πράξειν*. Item paulo post, ubi dicuntur legati a Tarquinio missi ea afferre *οἷς μάλιστα τοὺς πολλοὺς ᾤοντο διαφθείρειν*, requiritur *διαφθερεῖν*.

C. III Collatinus eiectis regibus bona vult reddere, ergo proditorem eum vocat Brutus

πολέμου καὶ τυραννίδος ἀφορμὰς χαριζόμενον οἷς δεινὸν ἦν ὄντως ἐφόδια φυγῆς ψηφίσασθαι.

Corrupta haec censeo: exsulibus dare unde vivant ne Bruto quidem *δεινόν* videri potuit, et, si tamen hoc Brutum dixisse

statuimus, quid sibi adverbium *ὄντως* velit non video. Vera huius vocabuli vis elucet e c. X: *καὶ γὰρ ὄντως ὁ Οὐαλλέριος κτἑ.*

C. IV *οἶκος*, in quem conveniunt proditores ad iusiurandum de Tarquiniis restituendis dandum, erat *ὑπέρημος καὶ σκοτώδης.*

Prius adiectivum suspectum est.

Iam antea ibi erat Vindicius servus, qui

προσιοῦσιν αὐτοῖς μετὰ σπουδῆς ὀφθῆναι φοβηθεὶς ὑπέστη.

Quare hoc servus metuerit non video; pro *μετὰ σπουδῆς* exspecto aliquid quod *iustam* contineat *timoris causam.*

Coniuratione cognita servus

ὥρμησέ πως πρὸς τὸν Οὐαλλέριον.

Alienum a proposito *πως* videtur, nam postea legimus hunc *idoneas ob causas* electum a servo quem instantis periculi redderet certiorem.

C. V Valerius servum illum non a se demisit sed inclusit *εἰς τὸ οἴκημα.*

L. *εἴς τι οἴκημα.*

C. VI Quoniam ipsius Bruti filii inter coniuratos erant deprehensi, quidam

βουλόμενοι τῷ Βρούτῳ χαρίζεσθαι φυγῆς ἐμέμνηντο.

Significantne haec: „exsilio multandos eos esse dixerunt"?

Brutum narrant *δεινὸν ἐνορᾶν κολαζομένοις τοῖς παισίν.*

Sincerane haec?

C. VII Ut index, servus suus, ipsis reddatur postulant coniurati. Morem iis gerere Collatinus paratus est, iamque est dimissurus contionem. Hic Publicola

οὔτε τὸν ἄνθρωπον οἷός τε ἦν ἀφεῖναι τῷ περὶ αὐτὸν ὄχλῳ καταμεμιγμένον οὔτε τὸν δῆμον εἴα προέμενον τοὺς προδότας ἀπελθεῖν.

Obscura haec; praesertim in *ἀφεῖναι* haereo.

Indignum esse clamat Publicola

καταχαρίζεσθαι ταῖς γυναιξὶ τοὺς προδότας τῆς πατρίδος.

Quid sibi *mulieres* hic velint non video; de mulieribus pro coniuratis pugnantibus in praecedentibus legitur nihil.

Suspectus erat populo Collatinus

ἤχθοντο δὲ αὐτοῦ καὶ τῷ δευτέρῳ τῶν ὀνομάτων.

Immo *τῷ προτέρῳ*. Scioli videtur quod additur: *ἀφοσιούμενοι τὸν Ταρκύνιον.*

Publicola consul factus *τὸν Οὐινδίκιον ἐψηφίσατο πρῶτον ἀπελεύθερον ἐν Ῥώμῃ γενέσθαι πολίτην.*

Plane supervacua est vox ultima; sequitur enim *καὶ φέρειν ψῆφον ᾗ βούλοιτο φρατρίᾳ προσνεμηθέντα.*

C. IX Pugna Romanorum Tuscorumque, quae vehemens fuerat, procella dirimitur, dubitabat ergo Publicola, nescius quem illa exitum habuisset; at videns milites

τοῖς μὲν αὐτῶν νεκροῖς ἀθυμοῦντας ἐπαιρομένους δὲ τοῖς τῶν πολεμίων . . .

Haec perspicua, at quae statim sequuntur:

οὕτως ἄκριτος ἦν καὶ παράλληλος ὑπὸ πλήθους ὁ φόνος

duas res inter se contrarias continent: „tanta erat caesorum multitudo ut numerus iniri non posset (*ἄκριτος*)" audio. Sed quomodo simul sciri poterat ex utroque exercitu fere totidem (*παράλληλος*) cecidisse? Postea demum, media nocte, id voce divina Romanis declaratum esse ipse Plutarchus in sequentibus tradit. Expungendum ergo *καὶ παράλληλος.*

Vox autem illa divina nuntiabat

ὡς ἑνὶ πλείους ἐν τῇ μάχῃ τεθνήκασι Τυρρηνῶν ἢ Ῥωμαίων.

Legendum censeo *Τυρρηνοὶ Ῥωμαίων*. Illud *Τυρρηνοί* est in codice B[a].

Sub finem capitis de oratione, quam in funere Bruti habuit Publicola, et alia et haec legimus:

λέγεται δὲ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιταφίων ἐκεῖνος (ὁ λόγος) γενέσθαι πρεσβύτερος, εἴ γε μὴ καὶ τοῦτο Σόλωνός ἐστιν, ὡς Ἀναξιμένης ὁ ῥήτωρ ἱστόρηκεν.

Sanum sensum hinc non extundo, suspicorque Anaximenem temporis ratione spreta dixisse Publicolam hanc orationem ante Solonis tempus habuisse et hoc argumento sic usum esse Plutarchum: *εἴ γε καὶ τοῦ Σόλωνός ἐστι* (sc. *πρεσβύτερος*) *κτέ.*

C. X Domum suam de Velia despicientem in Forum Publicola, quia magnificentior erat quam quae liberi populi magistratum deceret per noctis silentium solo aequandam curavit

ὥστε μεθ' ἡμέραν τοὺς 'Ρωμαίους, ὁρῶντας καὶ συνισταμένους τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἀγαπᾶν καὶ θαυμάζειν τὴν μεγαλοφροσύνην, ἄχθεσθαι δὲ τῆς οἰκίας καὶ ποθεῖν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ὥσπερ ἀνθρώπου, διὰ φθόνου οὐ δικαίως καταλελυμένης.

Impedita et ingrata structura verborum *ἄχθεσθαι ... καταλελυμένης*. Pristinae elegantiae nitorem recuperabis delendo additamento *καὶ ποθεῖν ... τὸ κάλλος*. Indignabantur Romani quod domus illa, tamquam si homo esset, invidiae cecidisset victima.

C. XI *Τρίτος δὲ μετὰ τούτους (νόμος) ὃς ἐβοήθησε τοῖς πένησιν, ᾧ τὰ τέλη τῶν πολιτῶν ἀφεῖλε.*

Incredibile hoc: ecquid *τεχνιτῶν* legendum? Sequitur enim: *καὶ προθυμότερον ἅπτεσθαι τῶν ἐργασιῶν ἐποίησεν ἅπαντας.*

C. XII Pro *ἐν τῷ μετρίῳ* legendum esse *ἐν τῷ μὴ μετρίῳ* demonstravi Mnem. 1901 p. 196.

C. XIII In quadrigarum certamine, quod Veiis habebatur, victores equi subita re perturbati Romam curcurrerunt

ἔχοντες τὸν ἡνίοχον, ὡς οὐδὲν ἦν ἔργον αὐτοῦ κατατείνοντος οὐδὲ παρηγοροῦντος [ἀλλ' ἥρπαστο] δόντα τῇ ῥύμῃ καὶ φερόμενον.

Eiectis demum quae inclusa sunt e vocabulorum farragine nascitur sententia eleganter structa: secum aurigam traxerunt, qui, cum retinendo et alloquendo nihil proficeret, equorum concessit ardori.

C. XIV *ὁ δ' 'Ωράτιος οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀλλ' ἢ τοσοῦτον μόνον εἰπὼν κτἑ.*

Aut *διαταραχθείς* aut *ἢ* delendum videtur.

C. XV Cum Catuli templum in bello Vitelliano arsisset

τρίτον τῇ πρὸς τἆλλα καὶ τοῦτο χρησάμενος εὐποτμίᾳ Οὐεσπασιανὸς ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀναγαγὼν ἐπεῖδε γενόμενον καὶ φθειρόμενον μετ' ὀλίγον οὐκ ἐπεῖδε.

Verbum *ἀναγαγών* vix concoquo; si deleveris, egregiam hanc habebis sententiam: „qua in ceteris rebus omnibus Vespasianus usus est felicitate, illa hic quoque ei contigit: oculatus fuit testis inde ab operis initio usque ad aedem perfectam, et ante tertium Capitolii incendium excessit e vita."

ib. Ante τοῦ καλοῦ διάκενοι inserendum esse πέρα demonstravi Mnem. 1901 p. 387 (ubi falso pro XI numerum XV observationi meae praemisi).

C. XVI Quae de *Coclitis* nomine leguntur nescio quomodo confusa sunt. Narravit, ut opinor, Plutarchus aut *Cyclopem* eum dictum propter oculum amissum eamque vocem prava pronuntiatione esse corruptam, aut *co-oculum*, διὰ σιμότητα τῆς ῥινὸς ἐνδεδυκυίας ὥστε μὴ εἶναι τὸ διορίζον τὰ ὄμματα καὶ τὰς ὀφρῦς συγκεχύσθαι. Fortasse sic verba eius in pristinum sunt redigendi statum:

ὁ δ' Ὡράτιος τὸν (an τήν)? Κόκλιον ἐπωνυμίαν ἔσχεν ἐν πολέμῳ τῶν ὀμμάτων θάτερον ἐκκοπείς· Κύκλωπα γὰρ βουλόμενοι καλεῖν αὐτὸν οἱ πολλοὶ τῆς γλώττης ὀλισθαινούσης ἐκράτησαν ὑπὸ πλήθους κόκλιον καλεῖσθαι· ὡς δ' ἔνιοι λέγουσι διὰ σιμότητα τῆς ῥινὸς ἐνδεδυκυίας κτέ.

C. XVII Publicola

Πορσίνᾳ μὲν ἀτρεμῶν καὶ φυλάττων τὴν πόλιν ᾤετο δεῖν ἀντέχειν· τοῖς δὲ Τυρσηνοῖς ἐπεξῆλθε κτέ.

Estne credibile Porsennam et Etruscos a Plutarcho *inter se oppositos esse*? Non opinor, sed locus noster emendandus videtur secundum id quod proxime praecedit: Τυρρηνῶν ἕ τ ε ρ ο ς στρατὸς εἰς τὴν χώραν εἰσέβαλε.

C. XVIII Publicola

οὐχ οὕτω πολέμιον ὄντα τὸν Πορσίναν βαρὺν ἡγούμενος ὡς ἄξιον πολλοῦ τῇ πόλει φίλον γενέσθαι καὶ σύμμαχον, οὐκ ἔφευγεν ἐπ' αὐτοῦ δίκῃ κριθῆναι πρὸς Ταρκύνιον, ἀλλ' ἐθάρρει καὶ προὐκαλεῖτο πολλάκις ὡς ἐξελέγξων κάκιστον ἄνδρα καὶ δικαίως ἀφαιρεθέντα τὴν ἀρχήν.

Primum pro γενέσθαι legendum est γενόμενον ut haec constet structura: Porsennam non tam metuendum putabat *dum hostis esset* quam magni faciendum *si amicus esset factus*; tum eximendum importunum emblema ἐθάρρει, quoniam hoc voluit Plutarchus: „*non solum* Porsennam iudicem non reformidavit *sed etiam* ad illum arbitrum vocavit Tarquinium." Denique ante ἄνδρα inserendum ὄντα.

„Cum autem" sic Plutarchus pergit „hanc conditionem aspera oratione respuisset Tarquinius"

δυσχεράνας καὶ καταγνοὺς ὁ Πορσίνας . . . κατελύσατο τὸν πόλεμον.

Corruptum videtur *καταγνούς*, proque eo requiri verbum quo significetur Porsennam supplicem illum *missum fecisse* et omne eius in regnum restituendi consilium *abiecisse*. Ecquid *ἀπογνούς*?

C. XIX Romani foedere cum Porsenna facto virgines nobiles ei dant obsides, quarum tamen nonnullae, forte facinus ausae, Romam refugiunt. Has, indigne earum perfidiam ferens, ad Porsennam cum custodibus remittit Publicola. Qua re cognita Tarquinii milites, insidiis *ἐν τῷ πέραν* (sic egregie Naberus pro *περᾶν*) positis, custodes illos aggrediuntur. Quibus repugnantibus Publicolae filia Valeria per mediam aciem aufugit

καὶ τρεῖς τινὲς οἰκέται συνδιεκπεσόντες ἔσωζον αὐτήν.

Non opus Valeriae, fortissimae virgini, servis auxilium ferentibus, quare legendum censeo *ἔσωζον αὑτούς* i. e. et hostes et dominos effugerunt.

Adductis ad se viginibus Porsenna cognoscere cupivit quae earum ceteris tantae dedisset audaciae exemplum

ἀκούσας δὲ τὸ ὄνομα τῆς Κλοιλίας προσέβλεψεν ἵλεῳ καὶ φαιδρῷ τῷ προσώπῳ.

Eximendum *τῆς Κλοιλίας*: ipsum enim Cloeliae nomen nihil habebat quod magno opere regem moveret; in *ἀκούσας δὲ τὸ ὄνομα* nihil inest nisi hoc: „cognito virginum solio suo adstantium quae princeps esset".

ib. *ἀνάκειται δὲ τὴν ἱερὰν ὁδὸν πορευομένοις εἰς Παλάτιον ἀνδριάς.*

Deest aliquid: addendum est ab utra parte ea steterit statua. Paulo post legitur: Porsenna

τὰ ὅπλα τοὺς Τυρρηνοὺς ἀναλαβεῖν κελεύσας, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἀλλ' ἐκλιπεῖν τὸν χάρακα σίτου τε πολλοῦ καὶ χρημάτων γέμοντα παντοδαπῶν παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις.

Naberus pro *ἐκλιπεῖν* scribi iussit *ἐκλιπών*, recte fortasse, dummodo simul coniunctio *ἀλλά* expungatur.

C. XXI Attus Clausus Sabinos cives suos a bello cum Romanis retinere cupiens in invidiam incurrit; sibi metuere incipit,

ergoque cum amicis et clientibus suis, quorum ingens erat numerus, seditionem facit: belli mora haec fuit.

ταῦτ' οὖν ὁ Ποπλικόλας οὐ μόνον εἰδέναι ποιούμενος ἔργον ἀλλὰ καὶ κινεῖν καὶ συνεξορμᾶν τὴν στάσιν, εἶχεν ἄνδρας ἐπιτηδείους, οἳ τῷ Κλαύσῳ διελέγοντο παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα· (sequuntur verba quibus Clausum Publicola invitat ut cum sua factione Romam habitatum migret).

Hic *εἰδέναι* mire languet, ferri tamen utcunque potest. Sed *εἶχεν* a Plutarcho scriptum esse incredibile est. Requiritur fere *ἔπεμψεν*.

Tum Clausus *τοὺς φίλους συμπαρακαλῶν ἐκείνων τε πολλοὺς ὁμοίως συναναπειθόντων πεντακισχιλίους οἴκους ἀναστήσας μετὰ παιδίων καὶ γυναικῶν ὅπερ ἦν ἐν Σαβίνοις ἀθόρυβον μάλιστα καὶ βίου πρᾴου καὶ καθεστῶτος οἰκεῖον εἰς Ῥώμην ἦγε.*

Primum a participio *συμπαρακαλῶν* removenda est praepositio *σύν*, cui postea demum (in *συναναπειθόντων*) locus est, deinde ut sententiae structura sincera fiat post *ἐκείνων* deleatur particula *τε*. Postremo quid adiectivo *οἰκεῖον* faciamus videndum. Equidem illud sensu *studiosi* vel *amantis* poni posse non credo: hoc enim qui significare vult et Graece scit alio nomine utitur, ut Aristophanes in noto illo *οὐ συκοφάντης οὐδ' ἐραστὴς πραγμάτων*. Sed et simplici *genitivo qualitatis* eleganter alicuius de republica sententia indicatur; cogita modo de Aristophaneo illo: *οὔκ, ἀλλὰ θατέρου τρόπου*. Suspicor ergo in *οἰκεῖον* latere *οἰκεῖν*, sive ipse Plutarchus sive aliquis grammaticus addidit.

C. XXII Pro *τοὺς πολεμίους*, legendum esse *οἱ πολέμιοι*, ita ut *ἐμβάλωσιν* „intransitivum" esset, demonstravi Mnem. 1902 p. 306.

C. XXIII Omnia quae bona putantur Publicolae contigerant *ὅσον ἐφικτόν ἐστιν ἀνθρώποις*.

Immo *ἀνθρώπῳ*.

Ad sepulturam eius singuli cives *τεταρτημόριον* conferebant.

Exciditne vox Graeca qua Latinum *as* significetur, an *τεταρτημόριον* Plutarchus pro Latino *quadrante* posuit?

ἐτάφη δὲ καὶ οὗτος τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς ἄστεος παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν ὥστε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι.

Et ille: quis ergo praeterea? Fortasse οὗτος delendum ut haec oriatur sententia: *hoc quoque* decrevit populus, sepeliri eum intra pomoerium, *idque ita* ut tota gens eius ibi sepulcrum haberet.

Nemo tamen nunc illo iure utitur, sed si quis ex ea gente est mortuus, corpus eius eo fertur atque ibi deponitur; tum aliquis facem capit ardentem et

ὅσον ὑπήνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖται.

Immo ὅσον μόνον ὑπήνεγκεν: tantummodo (dicis causa) supponit.

Solonis et Publicolae comparatio c. II Ideo quaestorem et aerarium Publicola instituit ne consuli, si bonus esset, pecuniae publicae cura adimeret tempus, quod gravioribus rebus esset insumendum, neve, si malus, τοῦ ἀδικεῖν haberet facultatem

μᾶλλον καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν χρημάτων κύριος γενόμενος.

Non dubito quin pro μᾶλλον, quod nihili est, legendum ἅμα sit: is demum plenam habet furandi et rapiendi facultatem qui *simul* summum gerit magistratum et pecuniam publicam domi suae servat. Idem et Naberi perspexit sagacitas.

C. III Soloni

οὐδὲ μέλλοντα κωλῦσαι προαισθομένῳ Πεισίστρατον ὑπῆρξεν

at Publicola

βασιλείαν ἰσχύουσαν ἐκ πολλῶν χρόνων .... κατέλυσεν

(videndum an non post οὐδέ inserendum sit τυραννεῖν vel βασιλεύειν)

ἀρετὴν μὲν ἴσην καὶ προαίρεσιν ὁμοίαν παρασχόμενος, τύχῃ δὲ καὶ δυνάμει τελεσιουργῷ πρὸς τὴν ἀρετὴν χρησάμενος

Inepte et ita ut sanus non existat sensus bis ἀρετήν ponitur, credoque Plutarchum tantummodo προσχρησάμενος (praeterea usus) dedisse, τὴν ἀρετήν sciolo deberi.

C. IV οὕτω δὲ καὶ τοῖς δεχομένοις πράγμασιν ἀγῶνα καὶ θυμὸν καὶ ἀντίταξιν ἐρρωμένως καὶ ἀτενῶς ἀπαντήσας, ἔτι βέλτιον ἐχρήσατο τοῖς ὁμιλίας ἀπολέμου καὶ πειθοῦς ὑπεικούσης δεομένοις.

Si recte haec intelligo, δέχεσθαι hic fere „requirendi" sive „postulandi" vim habet. Sed καί, quod ante τοῖς δεχομένοις legitur, utique expungendum.

Quod deinde Porsennam φοβερὸν ἄνδρα vocat quisque probabit, ut recte eundem ἄμαχον vocarit vereor. Requiritur fere φιλόμαχον.

Themistocles c. I Themistocles erat νόθος πρὸς μητρός, ὥς λέγουσιν .... sequitur distichon poetae qui non nominatur.

Post λέγουσιν excidisse aliquid arbitror, neque solum οἱ στίχοι οἵδε aliave vocabula in hanc sententiam desiderantur, sed praeterea addendum erat *in monumento sepulcrali* eos versiculos legi.

Sequitur: at Phanias Themistoclis matrem non in Thracia sed in Caria natam nomenque ei Euterpen fuisse affirmat.

Νεάνθης δὲ καὶ πόλιν αὐτῇ τῆς Καρίας προστίθησι.

Nihili est αὐτῇ et quantocius expungendum. Haec enim est sententia: praeter ea quae Phanias tradit Neanthes etiam *urbem* nominat in qua nata illa sit.

Quae paulo post de Hercule leguntur: ἐπεὶ κἀκεῖνος ... θνητὴν οὖσαν nescio an ex Aristophanis Avibus huc translata sint. Iocus enim hic est festivissimo comico dignus, sed historicus serio ista docens risum movet.

C. III Pro μάλιστα δέ legendum esse μάλιστα δι' demonstravi Mnem. 1901 p. 387. Laudatur Aristides tamquam

πολιτευόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετ' ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης.

Naberus pro ἀσφαλείας coniiciens ἀφελείας introducere aliquid videtur quod alienum sit ab hoc loco; sed nihil aptius ipso illo ἀσφαλείας ubi iuveni, qui cuncta movendi studio ardet, opponitur vir cautus et circumspectus, qui nihil metuit magis quam ne perturbetur respublica.

C. IV pro φιλοσοφώτερον legendum esse φιλοσοφωτέρων demonstravi Mnem. 1904 p. 128.

Paulo post ipsum Plutarchum scripsisse τὴν Ἀθηναίων πόλιν αὖθις ἀνέστησαν αἱ τριήρεις αὗται hoc sensu: urbem deletam *restituerunt* vix credo.

C. V Ab Epicle citharista Hermionensi Themistocles impetravit ut domi suae meditaretur

φιλοτιμούμενος πολλοὺς τὴν οἰκίαν ζητεῖν καὶ φοιτᾶν παρ' αὐτῷ.
Haud dubie corrupta haec sed emendationem non praesto. Unum video *παρ' αὐτῷ* e proxime praecedentibus repetitum.

C. VII *τὴν πόλιν ἔπεισεν ἐκλιπόντας ὡς προσωτάτω τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾶν τῷ βαβάρῳ κατὰ θάλατταν.*

Immo *ἔπειθεν*, non enim perficere illud potuit.

Sequitur:

„sed cum re infecta ex Thessalia rediissent Athenienses — a Regis enim partibus stabant Thessali — *μᾶλλον ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι [περὶ τῆς θαλάσσης]*".

Tolle ineptum emblema, quod prorsus supervacuum est et vitiosam efficit structuram. Nam, nisi etiam *λέγοντι* addamus, nulla sit praepositionis *περί* ratio. Paulo post quid sit *τὸν πεζὸν στρατὸν ταῖς ναυσὶ προσπεριβαλέσθαι* non video. In interpretatione Didotiana est „terrestres copias navibus circumiiceret", quod haud dubie falsum est. Hanc potius sententiam esse suspicor: „eodem munimento et terrestres copias et classem circumdare".

Sub finem capitis *μεθ' ἡμέραν* sensu τοῦ *postridie* positum est, utrum Plutarchi an librarii errore nescio.

C. IX Nuntio de terrestrium copiarum clade accepto
εἴσω τῆς Ἑλλάδος ἀνεκομίζοντο τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων καὶ δι' ἀρετὴν μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων.

Aliquanto elegantius scripsisse Plutarchum opinor: *τεταγμένων δι' ἀρετὴν καὶ μέγα τ. π. φ.*

Paulo post Themistocles lapidibus incidisse narratur verba quibus Iones ad defectionem pertraheret
ἢ κατάρσεις ἀναγκαίας καὶ καταφυγὰς ἑώρα τοῖς πολεμίοις.

E glossemate istud *καὶ καταφυγάς* natum censeo.

Monuit ergo hisce inscriptionibus Iones ut aut ad Graecos deficerent, aut si id facere non possent
κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν καὶ συνταράττειν, ταῦτα δὲ ἤλπιζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς Ἴωνας ἢ ταράξειν ὑπόπτους τοῖς βαρβάροις γενομένους.

Verbum *ταράξειν* in vitio cubare vel praecedens *συνταράττειν* docet. Quid narraverit Plutarchus ex Herodoto, quem sequitur, efficere possumus. Sed quibus verbis usus sit incertum est.

Requiritur aliquid quod idem significet atque Herodoteum *ἀπόσχῃ*, aut unum verbum quod sensum habeat *τοῦ ἀνωφελεῖς ποιήσειν*.

Consilium urbis relinquendae et in solis navibus salutis spei reponendae

οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον, ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι θεῶν τε ἱερὰ καὶ πατέρων ἠρία προιεμένων.

Indignabundi est exclamare *οὐ δέομαι νίκης*, si victoria ei nimio constare videtur. Sed quomodo eiusmodi exclamationem cum cetera conciliem sententia non video. Suspicor Plutarchum scripsisse: *ὡς μήτε νίκην μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι κτέ.* ut Athenienses rogaverint: „quae esse potest victoria et quae salus eorum qui et templa deorum et sepulcra maiorum omiserunt?"

C. X Athenienses ut ad suum pertraheret consilium, Themistocles sacri serpentis prodigio usus est, qui illis diebus non comparebat:

καὶ τὰς καθ' ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὑρίσκοντες ἀψαύστους οἱ ἱερεῖς ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλούς κτέ.

Post *καί* inserendum est *γάρ*. Enarratur enim quomodo ea res, quam in suum usum Themistocles convertit, facta sit.

ib. *Κλείδημος δὲ καὶ τοῦτο Θεμιστοκλέους ποιεῖται στρατήγημα.*

Quomodo *στρατήγημα* dici potuerit quod revera *εὐτύχημα* esset non video.

ib. *ἱστορεῖται κύων Ξανθίππου .... ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηχόμενος ἐμπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.*

Delectat me canis ille fulguris instar aliquo incidens, sed Plutarchi narrationem cum cognoscere cupio, *ἐκπεσεῖν* lego. Cf. c. 18 *τῶν νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας*.

C. XI Eurybiadi Salamine relicta Isthmum petere volenti obstat Themistocles; iratus ille baculo ei minatur, cui Themistocles „feri sed audi me." Quam lenitatem miratus Eurybiades cum verba facere ei permisisset

ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον.

Sensu cassa haec esse sentio, quo modo emendem non video.

C. XII *ἐπεὶ .... αὐτός τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὤφθη τῶν δυνάμεων ἐμοῦ γενομένων κτέ.*
Isto *ἄθρους* quid faciamus?

C. XII Nuntio consilioque a Themistocle per Sicinnum accepto Rex
ἥσθη καὶ τέλος εὐθὺς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ' ἡσυχίαν κτέ.
Haec non intelligo; non enim *τέλος* pro *πρόσταγμα* dictum credo. Credidisse videtur interpres Didotianus, qui dat *statim edixit.*
id. Panaetius Graecis nuntiat naves eorum a Graecis inclusas
ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας κινῆσαι μετ' ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.
Vir sanum *θυμῷ* esse potest.

C. XIII *τὸν θεὸν ἅμα κοινῇ κατεκαλοῦντο φωνῇ κτέ.*
Ecquid *παρεκαλοῦντο*?

C. XVI Verba Aristidis ad Themistoclem simulantem se naves missurum ad pontem interrumpendum haec sunt:
νῦν μὲν τρυφῶντι τῷ βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν, ἂν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον .... ἐπανορθώσεται τὰ παρειμένα κτέ.
Vocabulis *ὑπὸ δέους* lubenter caream: omnia enim in *καταστῆσαι εἰς ἀνάγκην* insunt.

C. XVIII *εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι διὰ τῶν ἀπομνημονευομένων.*
Ecquid *ἐκ*?
ib. *ἔλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους οὐ τιμᾶν αὐτὸν οὐδὲ θαυμάζειν ἀλλ' ὥσπερ πλατάνῳ χειμαζομένους μὲν ὑποτρέχειν [καὶ κινδυνεύοντας] εὐδίας δὲ περὶ αὐτοὺς γενομένης τίλλειν καὶ κολούειν.*
Sciolo dehonestamentum istud pulchrae imaginis reddamus!

C. XIX Iubet Themistocles Spartanos Athenas mittere qui explorent verumne sit quod de moenibus nuntiatur, sic munientes tempus lucraturos ratus, simulque

βουλόμενος ἀντ' αὐτοῦ τοὺς πεμπομένους ὑπάρχειν τοῖς Ἀθηναίοις.

Aegre hic vocabulo *obsides* careo. Facile post *πεμπομένους* excidere *ὁμήρους* potuit.

C. XXII Commemoratur locus

οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόχους τῶν [ἀπαγχομένων καὶ] καθαιρεθέντων. ἐκφέρουσιν.

Ecquid levitatis tenetur crimine qui inclusa delet?

C. XXIII Interfecto Pausania repertisque epistolis quas ad eum miserat Themistocles

κατεβόων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι κατηγόρουν δὲ οἱ φθονοῦντες τῶν πολιτῶν, οὐ παρόντος ἀλλὰ διὰ γραμμάτων ἀπολογουμένου μάλιστα ταῖς προτέραις κατηγορίαις. Διαβαλλόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πρὸς τοὺς πολίτας ἔγραφεν, ὡς .... οὐκ ἄν ποτε βαρβάροις καὶ πολεμίοις αὑτὸν ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Isto *προτέραις* quid faciam nescio, contrarium rectius hic poneretur. Particulam *ὡς*, qua elegans sententiae structura perturbatur, a Plutarcho additam non credo.

C. XXIV Admetus Molossorum rex, Themistoclis, gratia etiamtum et imperio apud Athenienses pollentis, factus erat inimicus. Tunc autem Themistocles, damnatus et patriam fugiens

μᾶλλον φοβηθεὶς συγγενῆ καὶ πρόσφατον φθόνον ὀργῆς παλαίας καὶ βασιλικῆς ταύτῃ φέρων ὑπέθηκεν ἑαυτόν.

In voce *συγγενῆ* haereo; exspectem adiectivum quod *τῷ βασιλικῆς* opponatur ita ut *πρόσφατον τῷ παλαίας* (ecquid *δυσγενῆ* vel *ἀγεννῆ*?) In *φέρων* inesse videtur vis adverbii quod *continuo, confestim* significet.

ib. Consilium istud in foco domestico considendi cum regis filiolo quidam ipsum Admetum Themistocli dedisse dicunt

ὡς ἀφοσιώσαιτο πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν ἀνάγκην.

Veram verbi *ἀφοσιοῦσθαι* vim Plutarcho non ignotam fuisse apparet e Cam. XVIII (iusserunt Fetiales *τὸ τῶν πεπραγμένων ἄγος τὴν σύγκλητον εἰς ἕνα τὸν αἴτιον τρέψασαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀφοσιώσασθαι*). Cf. et Pericl. X *τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος*. Quapropter eum hic *προφασίσαιτο* dedisse suspicor.

C. XXV *Θουκυδίδης δέ φησι καὶ πλεῦσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑτέραν καταβάντα θάλασσαν ἀπὸ Πύδνης, οὐδενὸς εἰδότος ὅστις εἴη τῶν πλεόντων.*

Plura hic sunt quae male me habent. Primum moleste *καί* abundat; tum excidisse videtur *πεζῇ* vel *κατὰ γῆν*, quod cum *καταβάντα* iungatur (cf. Thuc. I, 137); denique, quoniam non de omnibus hic sermo est mortalibus qui tum navigabant, sed de illis solis qui in eadem cum Themistocle erant navi (Thuc. *ἦν γὰρ ἀγνὼς τοῖς ἐν τῇ νηΐ*), pro *πλεόντων* iure meo *συμπλεόντων* repono.

ib. Navis domino et gubernatori Themistocles minitabatur se eos apud Athenienses accusaturum
ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες ἀλλὰ χρήμασι πεισθέντες ἐξ ἀρχῆς ἀναλάβοιεν αὐτόν.

Haud dubie corruptum est *ἐξ ἀρχῆς* (cf. Thuc.), sed quid sit legendum non invenio.

ib. *τῶν δὲ χρημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ἐκκλαπέντα διὰ τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἔπλει· τῶν δὲ φανερῶν γενομένων καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν τάλαντα, Θεόφραστος δὲ ὀγδοήκοντα φησὶ γενέσθαι τὸ πλῆθος.*

Turbatum hic aliquid arbitror, non a Theopompo vel Theophrasto et ne a Plutarcho quidem, sed ab eo qui nesciret *φανερὰ οὐσία* quid esset. Expungendum ergo censeo *γενομένων ... δημόσιον*. Praedia Themistoclis ab amicis eius interverti non poterant, publice ergo venibant pretiumque eorum redigebatur in aerarium.

C. XXVI Solebant Persarum mulieres
ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι.
Nonne *ὑπὸ σκηναῖς ... περιπεφραγμέναις*?

C. XXVII *τοῖς δὲ χρονικοῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι καίπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀτρέμα συνταττομένοις.*

Corrupta videntur ultima (*ἀ. σ.*).

ib. „Nobis" Artabanus Persa ait „mos est τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν εἰκόνα θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος."

Nonne ὄντα addendum est?

C. XXVIII Themistoclis narratione et precibus auditis Rex Persarum

κατευξάμενος ἀεὶ τοῖς πολεμίοις τοιαύτας Φρένας διδόναι τὸν Ἀριμάνιον [ὅπως ἐλαύνωσι τοὺς ἀρίστους ἐξ ἑαυτῶν] θῦσαι τοῖς θεοῖς λέγεται.

Inclusa deleantur, quoniam et soloece adduntur (oportebat enim ὥστε ἐλαύνειν) et dicti vim infringunt.

C. XXIX Persae ad Demaratum dictum:

αὕτη μὲν ἡ κίταρις οὐκ ἔχει ἐγκέΦαλον ὃν ἐπικαλύψει

ne tum quidem intelligo cum Naberum secutus ἄλλον insero. Nam qua ratione nunc sequentia σὺ δ' οὐκ ἔσει Ζεὺς ἂν λάβῃς κεραυνόν annectuntur?

C. XXXI τοὺς ὑΦῃρημένους τὸ ὕδωρ [καὶ παροχετεύσαντας].

Non fero istam verbositatem et temporum discrepantiam.

ib. *παρεῖχεν ἑαυτὸν εὐλαβέστερον ἤδη καὶ τὸν Φθόνον τῶν βαρβάρων δεδοικώς.*

Quoniam *causa* affertur cur circumspectior factus sit Themistocles, *καί* delendum est.

ib. Ipse sibi mortem conscivit Themistocles et alias ob causas et maxime

αἰδοῖ τῆς τε δόξης τῶν πράξεων ἑαυτοῦ καὶ τῶν τροπαίων ἐκείνων ἄριστα βουλευσάμενος ἐπιθεῖναι τῷ βίῳ τὴν τελευτὴν πρέπουσαν.

Vocabula ἄριστα βουλευσάμενος vix intelligo; perturbata videtur tota sententia.

Camillus I Causa cur Camillus nunquam consul fuerit est reipublicae qui illo tempore erat status

ἐκ διαΦορᾶς τοῦ δήμου πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπάτους μὲν ἐρίσαντος μὴ ἀποδεικνύναι, χιλιάρχους δὲ χειροτονοῦντος ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν.

Mire dictum *ἐρίζειν* cum infinitivo. Ceterum e verbis citatis apparet in sequentibus recte legi

τὸ γὰρ ἓξ ἄνδρας, ἀλλὰ μὴ δύο, τοῖς πράγμασιν ἐφιστάναι παρεμυθεῖτο τοὺς βαρυνομένους τὴν ὀλιγαρχίαν

neque *ἐφιστάναι* in *ἐφεστάναι* esse mutandum.

C. II Quae hic de Veientanis narrantur parum sunt perspicua (*ἦν δὲ πρόσχημα ... πολεμοῦσα Ῥωμαίοις*). Equidem certe non intelligo quomodo eorum divitiae, luxus, vita delicata causa esse potuerint cur saepe Romanos vincerent in gloriae *potentiaeque* certamine.

ib. Dicuntur Romani olim soliti esse

οὐ πολὺν χρόνον ἅμα ὥρᾳ θέρους στρατεύειν, οἴκοι δὲ διαχειμάζειν.

Immo *πρὸς οὐ πολὺν χρόνον.*

C. V Romani deam Matrem Matutam venerantes

δρῶσι περὶ τὴν θυσίαν ἃ ταῖς Διονύσου τροφοῖς καὶ τοῖς διὰ τὴν παλλακὴν πάθεσι τῆς Ἰνοῦς προσέοικε.

Varia lectio *τροφαῖς* cur spernatur non video. Equidem certe non intelligo quomodo sacrificia *nutricibus* possint esse similia.

ib in fine capitis:

ταῦτ' εἰπών, καθάπερ ἐστὶ Ῥωμαίοις ἔθος ἐπευξαμένοις καὶ προσκυνήσασιν ἐπὶ δεξιὰ ἐξελίττειν, ἐσφάλη περιστρεφόμενος.

Distingue: *ταῦτ' εἰπών, καθάπερ ἐστὶ Ῥωμαίοις ἔθος ἐπευξαμένοις καὶ προσκυνήσασιν, ἐπὶ δεξιὰ ἐξελίττων ἐσφάλη περιστρεφόμενος.*

C. VI E tam parvis initiis tanta fieri Roma non potuit

δίχα θεοῦ πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἐπιφανείαις ἑκάστοτε συμπαρόντος.

Propter praepositionem *σύν* pro *ἐπιφανείαις* vocabulum exspectes *casus eventusve* significans. Et possunt *ἐπιφάνειαι* esse *certae, magnae* esse non possunt. Annotavit aliquis *ἐπιφάνεια* quod est legitimum vocabulum quo significatur deum se adspiciendum dedisse mortalibus, eaque annotatio e textu expulit veram lectionem, quae aut fuit *συμφοραῖς* aut certe eam vim habebat.

C. VII Legem promulgatam de parte civium Veios transferenda probat

δῆμος ἤδη πολὺς γεγονὼς καὶ χρηματισάμενος.

Pro ultimo vocabulo alii alia proposuerunt. Ego latere in eo suspicor verbum quo *auguste habitasse* plebem significetur.

ib. *προφάσεις ἐνέβαλλε* (Camillus) *τῷ δήμῳ καὶ ἀσχολίας δι' ὧν ἀεὶ τὸν νόμον ἐξέκρουεν.*

Verba *τῷ δήμῳ* abesse malim.

C. VIII De legatis Delphos missis ad auream crateram reddendam:

ἦν δ' ἄρα καὶ χειμὼν καὶ γαλήνη θαλάσσης ἀργαλέον, ὡς ἐκείνοις συνέτυχε τότε παρ' οὐδὲν ἐλθόντας ἀπολέσθαι διαφυγεῖν αὖθις ἀπροσδοκήτως τὸν κινδυνον.

Lacera sententia, sic fere sarcienda:

ἦν δ' ἄρα καὶ χειμὼν καὶ γαλήνη θαλάσσης ἀργαλέον· ἐκείνῳ (sc. *χειμῶνι*) *γὰρ συνέτυχε τότε παρ' οὐδὲν ἐλθόντας ἀπολέσθαι διαφυγεῖν αὐτοὺς ἀπροσδοκήτως τὸν ταύτης* (sc. *γαλήνης*) *κίνδυνον.*

In navem enim, quae vix tempestatem effugerat, cum vento languente non procederet, tamquam in piratarum navem impetum fecerunt naves Romanae; ex hoc periculo servavit legatos, iam de salute sua disperantes, nauarchi virtus et prudentia.

C. X Ludimagister ille Faliscorum ad Camillum adductus

ἔλεγε παιδευτὴς μὲν εἶναι καὶ διδάσκαλος, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνον χάριν ἀντὶ τούτων ἑλόμενος τῶν δικαίων ἥκειν αὐτῷ τὴν πόλιν ἐν τοῖς παισὶ κομίζων.

Rectene *τῶν δικαίων* habet?

ib. Camillus ludimagistro et alia respondet et

τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας.

Aut *χάριτες* hic sunt *lucra* et *emolumenta*, aut vocabulum in hanc sententiam requiritur.

ib. (Camillus) *χρήματα λαβὼν παρὰ τῶν Φαληρίων καὶ φιλίαν πρὸς ἅπαντας Φαλίσκους θέμενος ἀνεχώρησε.*

Suspectum mihi hic est vocabulum *χρήματα*. Quid enim minus quam *δωροδοκεῖν* Camillum decet?

C. XIII Quindecim milia assium idem est ac mille et quingenti nummi argentei

ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον.

Verba corrupta, quae ne Scaliger quidem emendasse videtur.

ib. Camillo in exilium pulso omne calamitatum genus Romanis evenit

εἴτε τῆς τύχης οὕτω συνελθούσης εἴτε καὶ κτέ.

De *συνελθούσης* dubito.

C. XVI Galli statim

ἐκράτουν τῆς χώρας ὅσην τὸ παλαιὸν οἱ Τύρρηνοι κατεῖχον ἀπὸ τῶν Ἄλπεων ἐπ᾽ ἀμφοτέρας καθήκουσαν τὰς θαλάσσας ὡς καὶ τοὔνομα μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ.

Abiiciendum *τῷ λόγῳ* videtur. Hoc enim dicit: „*nomen maris* (praestaret *marium nomina*) testatur Etruscos ab altero ad alterum mare pertinuisse" et sequitur: „alterum enim *Adria* dicitur propter urbem Etruscam *Adriam*, alterum plane *Tuscum* vocatur."

C. XVII Cum Fabius legatus Gallum quendam occidisset, statim Brennus ceteris omnibus rebus omissis Romam exercitum duxit

οὐ βουλόμενος δὲ δόξαι τὴν ἀδικίαν αὐτοῖς ὥσπερ ἀσμένοις γεγονέναι καὶ δεομένοις προφάσεως ἔπεμψεν ἐξαιτῶν κτέ.

Languet *αὐτοῖς* sed minus etiam ferendum *ὥσπερ*.

C. XX *τὴν μὲν γὰρ ἄλλην πόλιν προέμενοι τὸ Καπιτώλιον ἐφράξαντο βέλεσι καὶ διατειχίσμασι.*

Ineptum videtur *βέλεσι*, sed quid reponam nescio.

(*Continuabuntur*).

SCRIBA

(AD HOR. SAT. I 5, 66—67).

SCRIPSIT

I. VAN WAGENINGEN.

In itinere Brundusino enarrando Horatius certamini verborum interfuisse se tradit, quo Sarmentus scurra et Messius Cicirrus Oscus inter se altercarentur. Qua in cavillatione Messius Sarmento et alia obicit et hoc (vs. 66):

scriba quod esset,
nilo deterius dominae ius esse,

quae verba nondum satis explicata esse mihi videntur, nam in iis, ut in ceteris Messii dictis, aliquem iocum subesse necesse est, qui adhuc interpretes fugit. Vulgo autem vel sic locum interpretantur (Heinze): „Messius gibt weiter zu verstehen, Sarmentus sei nicht einmal *libertus*, sondern *fugitivus*, und seine Herrin könnte ihn noch alle Tage aus der Kanzlei wieder zurückholen", vel ita rem enucleare student (Krueger): „natürlich nur eine Fiktion des Messius, denn als scriba konnte er nicht mehr Sklave sein", sed sive hoc sive illo modo versus intellegas, manet haec difficultas, quam supra tetigi, ut ne vestigium quidem ambiguitatis vel dicacitatis, quemadmodum in ceteris Messii conviciis (vs. 65, 69), in hoc latere videatur. Quare nobis alia interpretatio circumspicienda est.

De Sarmento autem exstat doctum scholion ad Iuv. V 3, iam a Kiesslingio aliisque allatum, sed prius id ipsum enodare nobis opus est, quam locum Horatianum perspicere possimus. Verba scholiastae haec sunt: „Sarmentus, natione Tuscus e

domo M. Favonii, incertum libertus an servus, plurimis formae et urbanitatis praemiis eo fiduciae venit, ut pro equite Romano ageret decuriamque quaestoriam compararet. Quare per ludos, quibus primum in quattuordecim ordinibus sedit, haec a populo in eum dicta sunt:

áliud scriptum habét Sarmentus, áliud populus vóluerat,
dígna dignis, síc Sarmentus hábeat crassas cómpedes.
rústici, ne níhil agatis: áliquis sarmentum álliget.

Tum ut causam usurpatae dignitatis dixit, precibus et gratia summoto accusatore dimissus est, cum apud iudices nihil aliud docere temptaret, quam concessam sibi libertatem a Maecenate, ad quem sectio bonorum Favonii pertinuerat."

Ex his igitur verbis apparet Sarmentum servum fuisse M. Favonii, deinde cum Favonius proscriptus eiusque bona venumdata essent, Maecenatis esse factum, a quo manumissus est. Nam si iam Favonii libertus fuisset, quod scholiasta fieri potuisse putat, neque sectione bonorum Maecenati obtingere potuit, neque apud iudices libertatem sibi ab illo concessam dixisset. Tum scholiasta nos docet eum magna pecunia conquisita pro equite Romano se gessisse, fortasse quod iam censum equestrem attigerat, et scriptum quaestorium sibi comparasse [1]). Ergo Sarmentus scriba erat vel „scriptum faciebat" sive „habebat", ut aiunt, sed quid in versibus supra laudatis sibi vult illud: „aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat"? Quod ut explicemus, primum attendendum est ad versus sequentes, ubi Sarmentus dignus esse dicitur, qui a rusticis crassis compedibus vinciatur et alligetur, quemadmodum illi sarmentorum fasces alligare soleant. Itaque spectatores non solum in nomen Sarmenti iocantur, sed etiam eum quondam servum fugitivum fuisse, quem compedibus fugere prohiberi oporteret, significant. Atque eiusdem delicti Sarmentus apud Horatium paulo post (vs. 68) accusatur a Cicirro per ludibrium rogante:

denique cur umquam fugisset, cui satis una
farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.

Sed fugitivi etiam alio supplicio atque vinculis afficiebantur,

---

1) Ut ipse Horatius fecit, cf. vit. Hor. Reiff. p. 44, 8: „victisque partibus venia impetrata s c r i p t u m q u a e s t o r i u m comparavit."

quippe quorum fronti littera F inureretur [1]). Quae actio inurendi non modo verbo composito inscribendi, sed etiam simplici scribendi indicari solebat, ut effici potest ex Quint. inst. VII 4, 14: „ea (excusatio) est aut ignorantiae, ut si quis fugitivo stigmata scripserit eoque ingenuo iudicato neget se liberum esse nescisse" cet., quae verba partim saltem ex vetere aliqua lege sumpta esse videntur. Itaque ut ad populi versus redeamus, illud „scriptum habere" non modo poterat significare „scriptum facere" (sc. quaestorium) sive „scribam esse", sed etiam „litteram (F) inscriptam habere" sive „litteratum esse", ut Plautus fugitivum notatum appellavit (Cas. 401). Hoc si tenemus, iocus demum perspicuus fit. Populus enim parum curans genera vocabulorum (nam dixit „scriptum" n. pro „scriptus" m., ut in sermone vulgari fieri solet [2]), trochaeis illis:

aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat

designat Sarmentum potius a se dignum iudicari, qui stigmatias quam qui scriba sit.

Quae autem contumelia Sarmento quondam in theatro illata esset, Horatius eiusque aequales haud ignorabant, quapropter poeta rem lectoribus notam breviter perstringere poterat. Idcirco Cicirrum hoc convicium obscurum adversario ingerentem facit:

scriba quod esset,
nilo deterius dominae ius esse,

h. e. quod tu dicis [3]) te esse scribam sive te habere scriptum (quaestorium), iam omnes sciunt, quale „istud scriptum" sit: sc. te esse fugitivum atque „inscriptum" [4]) et ius dominae (Favoniae, uxoris etiam tum vivae Favonii) nilo deterius in te esse factum.

Hac ratione si Cicirri dictum explanatur, haud absurdum est et egregie adiungitur ioco antecedenti et consequenti.

---

1) Cf. Marquardt Prl. p. 184, 4.

2) Cf. Rönsch, Itala und Vulgata, p. 270—272; Grandgent, Vulgar Latin, § 347.

3) Apud Hor. h. l. „quod" significat „wat betreft dat" et coniunctivus adhibitus est propter orationem obliquam.

4) ‚Inscripti' appellantur a Plin. n. h. 18, 21 et Mart. 8, 75, 9, quin Iuvenalis etiam dicere ausus est „inscripta ergastula" (14, 24).

AD MENANDREA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

MENANDREA ex papyris et membranis vetustissimis edidit ALFREDUS KOERTE, editio maior. Accedunt duae tabulae phototypicae, MCMX. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri.

Dici vix potest quantum Alfredi Koertii industria et sagacitas profuerint Menandri reliquiis, imprimis nova collatione codicis Cairani novis nunc aucti fragmentis, qua factum est ut hodie multo probabilius quam antehac tentari potuerint et possint multarum lacunarum supplementa, quamquam necessario plerumque incerta sunt et manebunt, donec felici casu insperata aliunde lux affulserit. Contenti plerumque esse debemus suggerendo, quid hic illic poeta scribere potuerit, in re incerta quid ubique revera scripserit.

Diligenter perscrutatus librum egregium, quem gratus debeo viri praeclari munificentiae, lubet communicare cum eruditis quae pauca sane nec permagni momenti videor mihi observasse.

AD ΗΡΩΑ.

Audiens Davum misere lamentantem conservus eius Geta suspicatur eum commisisse furtum, itaque ne, si detegatur, poenas det domino, ei suadet, ut sibi tradat pecuniam ablatam, reddendam ipsi, sicubi in tuto se iam esse cognoverit.

Iam vs. 10 sqq. sequuntur haecce:

ὡς σ]υνάχθομαί γέ σοι,
................P.: (Dav.) σύ, μὰ Δί', οὐκ οἶδ' ὅ τι
ληρεῖς· ἑτέρῳ γε συμπ]έπλεγμαι πράγματι.

et suum Plangonis amorem cum Geta (Davus) communicat.

Propterea quod iam constat paenultimam lacunae litteram fuisse P, consentaneum est ut falsa sint omnia quae hucusque proposuere viri docti supplementa, nec tamen dubito quin ipse Koerte mox intellecturus sit non magis ferri posse quod coniecit Getam dicere (deleto pronomine σύ):

ὡς συνάχθομαί γέ σοι
[ληφθέντ' ἐπ' αὐτοφώ]ρ[ῳ.

Manifesto enim furi in flagranti deprenso nihil iam profuisset pecuniae, quae ei proponitur, celatio, ut mittam me non facere cum iis qui iota dativi a poeta attico elidi posse putant.

Hoc vero optime Koerte observavit, quidquid antecesserit, numquam constituros esse numeros, nisi deleatur σύ. Quod pronomen aut interpolatum videtur aut errore repetitum e supra posito verbo σ υ ν ά χ θ ο μ α ι.

Quid quidem re vera Menander dederit perdifficile dictu est, sed sententia saltem et litterarum deficientium numerus permittunt coniecturam:

ὡς σ]υνάχθομαί γέ σοι,
εἰ προσδοκᾷς λυπηρά.] (Dav.) μὰ Δί' οὐκ οἶδ' ὅ τι
ληρεῖς κτέ.

Ad ΕΠΙΤΡΕΠΟΝΤΑΣ.

Vss. 103 sqq. ἴσως ἐσθ' οὑτοσί (puerulus)
γεγὼς ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τραφεὶς ἐν ἐργάταις
ὑπερόψεται ταῦτ', εἰς δὲ τὴν αὑτοῦ φύσιν
ἐμβὰς ἐ λ ε ύ θ ε ρ ό ν τε τολμήσει ποεῖν
ἐν ἀγῶσι. τεθέασαι τραγῳδούς, οἶδ' ὅτι,
κ α ὶ τ α ῦ τ α κατέχεις πάντα. Νηλέα τινὰ
Πελέαν τ' ἐκείνους εὗρε πρεσβύτης ἀνὴρ
αἰπόλος κτέ.

Rectissime v. Leeuwen vs. 106 ἐλευθέρ⟨ι⟩ον mihi videtur reposuisse, quia nemo mihi eripiet ἐλεύθερος — ἐλευθέριος prorsus respondere latinis *liber* et *liberalis*, quorum posterius h. l. sen-

tentia postulat. De frequentissima utriusque vocabuli confusione in libris manuscriptis passim egit Cobetus, et parum me movet editoris obiectio scholiastam ad Hom. β 10 haec verba citantem item testari ἐλεύθερον. — Reliqua in hoc loco sana omnia videntur. Fuit enim qui vs. 109 κἀνταῦθα, scil. in tragoediis, pro καὶ ταῦτα requireret, et ita sane Menander scribere potuit, sed vulgata lectio prorsus eandem praebet sententiam. Verte: *et quia spectasti, tenes haec omnia.* Ad tragoedias etiam provocatur in *Samia* vs. 244 sqq. Nec magis haerendum vs. 110 in pronomine ἐκείνους, quod pertinet ad Neleum et Peleum, dum pronomen indefinitum noto usu significat *aliquis, qualis.* Nempe vertendum: *Quospiam, verbi causa Neleum et Peleum illos, invenit caprarius.* Nisi forte putas poetam addendo ἐκείνους imitari sermonem quotidianum, ut sit: *Quospiam, Neleum puta et Peleum, illos invenit caprarius.* Ita pronomen abundans repeteret verba antecedentia. Iudicent alii.

Vs. 144 sq. Davus δεινή γ' ἡ κρίσις,
ἢ μηθὲν ἀγαθόν μοι γένοιτο.

Ne quis forte coniciat εἰ pro ἤ, moneo passim ἢ poni pro εἰ δὲ μή. Plerumque huiusmodi asseverationes ordiuntur ab adverbio οὕτω(ς), ut Ἐπιτρ. 530; Περικ. 210, 213; fab. inc. II 23.

Vs. 171. γλύμμα ταῦρος ἢ τράγος,
οὐκ ἂν διαγνοίην.

Parum distincta talia γλύμματα fuisse arguit etiam Περικειρομένης locus 338 sqq.

Pat. οὐ παρ' αὐτὸν οὑτοσὶ
τράγος τις, ἢ βοῦς, ἢ τοιουτὶ θηρίον,
ἕστηκεν; Glyc. ἔλαφος, φίλτατ', ἐστιν, οὐ τράγος.
Pat. κέρα] γ' ἔχει, τοῦτ' οἶδα.

ubi cum Wilamowitzio requiro κέρατ'.

Vs. 226. Syriscus ad Onesimum:
ἀπόδος, ὠγαθέ,
τὸν δακτύλιον, ἢ δεῖξον ᾧ μέλλεις ποτ', ἢ
κρινώμεθ'· ἐλθεῖν δεῖ μέ ποι. On. τοιουτονί
ἐστιν τὸ πρᾶγμ', ἄνθρωπε· κτέ.

Verba ἐλθεῖν δεῖ μέ ποι explicantur sequentibus 245 εἰς πόλιν

γὰρ ἔρχομαι νυνί, sed hic tam obscura et abrupta est oratio, ut vereor ne aut sint corrupta, v. c. ex ἔλθ' οἷ δεῖ μετ' ἐμοῦ, sc. *ut inveniamus arbitrum*, aut, quod probabilius, ante haec verba elapsa sint verba nonnulla, quorum fuerit sensus, *sed agas celeriter, quia mihi festinandum est.*

Vs. 234. Syr.

Ταυροπολίοις ἀπώλεσεν τοῦτόν (anulum) ποτε
παννυχίδος οὔσης καὶ γυναικῶν.

Nonne fuit olim τῶν γυναικῶν? Cf. vs. 257 εἰς τὰς γυναῖκας παννυχιζούσας μόνος ἐνέπεσεν, ubi non amplius, ut antehac, requiro μόνας.

Vs. 243. Syr. οὐκ ἔνεστιν οὐδὲ εἷς
παρ' ἐμοὶ μερισμός. Ones. οὐδὲ δέομαι ταῦτα δή.
Syr. ἥξω διαδραμών, εἰς πόλιν γὰρ ἔρχομαι
νυνί, κτέ.

Quamvis haud ignorem participiis neutris magnam permitti in constructione libertatem, ut ταῦτα pro genetivo usurpari potuerit, multo tamen malim Onesimum nihil aliud respondere quam οὐδὲ δέομαι, scil. μερισμοῦ. Deficientibus autem in codice punctis duplicibus, quibus indicari solet personarum mutatio, videndum num forte ultima verba sint distinguenda in hunc modum:

Ones. οὐδὲ δέομαι. Syr. ταῦτα δή·
ἥξω κτέ.

Quod si ita est, Onesimo neganti se desiderare partitionem Syriscus respondet: *sic vero* (*esto*).

Vs. 210.

Habrot. παισὶν γὰρ ἔψαλλον κόραις
αὐτή θ' [ὁμοῦ] συνέπαιζον, οὐδ' ἐγὼ τότε
οὔπω γὰρ ἄνδρ' ᾔδειν τί ἐστι.

Manifesto Habrotonum vult dicere, se eo tempore nondum consuevisse cum viris, itaque post τότε ponenda sunt puncta, quibus significetur *aposiopesis* verbi *concumbendi*, verecunde ut saepius in comoedia et tragoedia omissi. Sic demum recte sequitur οὔπω γὰρ κτέ.

Vs. 303. Habr. ἐὰν δ' οἰκεῖον ᾖ
αὐτῷ (Charisio) τὸ πρᾶγμ', εὐθὺς ⟨τόθ'⟩ ἥξει φερόμενος

ἐπὶ τὸν ἔλεγχον καὶ μεθύων γε νῦν ἐρεῖ
πρότερος ἅπαντα καὶ προπετῶς· ἃ δ' ἂν λέγῃ
προσομολογήσω τοῦ διαμαρτεῖν μηδὲ ἓν
π ρ ο τ έ ρ α λέγουσα.

Ultima verba sic scripta non intellego, sed optima intellegam, si pro τ ο ῦ rescriptum erit κ ο ὐ et π ρ ό τ ε ρ ο ν pro π ρ ο τ έ ρ α, i. e. *neque antea* (ante Tauropolia) *me quidquam peccasse autumans.* Quippe Charisio meretrix vult persuadere, se virginem adhuc ab illo in pervigilio vitiatam esse. — Se re vera eo tempore puram fuisse etiam supra vs. 211 sq. affirmavit.

Vs. 354. Ones.
ΕΠΕΤΧΟ . CΙ . Ϲ να[ῦ]ν ἀπολείπειν τὴ[ν σαθράν,
καὶ νῦν χαριέντως ἐκνενευκέναι δοκῶ.

Perviolenta sunt omnia quae hucusque proposuerunt viri docti vs. prioris remedia. Quin multo lenius pro litteris partim corruptis aut male lectis substituimus formam aliquam verbi h. l. aptissimi ἐπείγεσθαι, sive fuit ἐπείγομαι, sive ἐπείξομαι, sive ἐπεικτέον, inserta post haec vocula δέ; possis etiam ἐπεικτέον μοι.

Vs. 357. Ones. ἂν δέ τις λάβῃ μ' ἔτι
περιεργασάμενον ἢ λαλήσαντ' ἐκτεμεῖν
δίδωμ' ἐμαυτοῦ τοὺς ὀ δ ό ν τ α ς.

Iniuria a quibusdam sollicitatam ultimam vocem arbitror, nequaquam obscuram recordantibus illud homericum ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων.

Vs. 384. Coquus ποικίλον
ἄριστον ἀριστ[ῶσι]ν. ὢ τρισάθλιος
ἐγὼ κατὰ πολλά· νῦν μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὅπως
Δ . . CΚΕΔΑΝ . . . . . ΤΚΝΟC, ἀλλ' ἐὰν πάλιν
π . . . . μαγείρου . . . τύχη

Ariolari lubet:
δ[ιε]σκέδαντ' [εἰς το]ὐκτός, ἀλλ' ἐὰν πάλιν
π[αρῶσιν ἔνδον], τοῦ μαγείρου τίς τύχη . .;

ut haec sit sententia: *Nunc quidem* (finito prandio) *convivae comissatum dispersi sunt foras, sed si rursus sunt intus, quae coqui sors erit* (male habiti a temulentis)?

Vs. 431. Habr. [τὸ παιδίον]
ἔξειμ' ἔχουσα· κλαυμυρίζεται τάλαν,
πάλαι γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι κακὸν πέπονθ' ἐγώ.
Sophr. τίς ἂν θεῶν τάλαιναν ἐλεήσειέ με.
Habr. ὦ φίλτατοι [θεοί] ...... εἰμὶ σ[φόδ]ρα.
και . σρ .... ησε ....· πορεύσομαι
ἐπ' [αὖτ'. ὀλίγ]ον πρόσμεινον ἐμέ, καλῶς σ' ἐγὼ κτέ.

Ad vs. 435 editor haud temere dubitavit de suppleto σφόδρα, quod in codice est ЄIMIC..PA. Non magis certum est supplementum θεοί, quoniam dubium est utrum ΦΙΛΤΑΤΟΙ unum vocabulum contineat an legendum sit φίλτατ' οἱ... Videndum autem an rectius suspicer Habrotonum hic et in sqq. alloqui puerum vagientem, quem nunc deponat matrem eius quaesitura. Nempe conicio:

ὦ φίλτατ', οἶ[δ' ὃ κλαυμυρίζ]ει, μη[τέ]ρα ....

suspicatus pro incertis litteris IC in codice esse H. Spero autem fore ut alii haec probanti contingat probabiliter explere versum sequentem.

Ad Samiam.

Vs. 17. κατέβαιν' ἀφ' ὑπερῴου τις γυνὴ
ἄνωθεν εἰς τοὔμπροσθε τοῦ ταμιειδίου
οἴκημα· τυγχάνει γὰρ ἱστεών τις ὤν,
ὥσθ' ἥ τ' ἀνάβασίς ἐστι διὰ τούτου τό τε
ταμιεῖον ἡμῖν.

Fateor me ultima verba non satis intellegere. Num forte post ἡμῖν duo hemistichia interciderunt?

Vs. 49. Vide ne Menander hic et Περικ. 88 more suo pro οὐδέν dederit οὐθέν. Vid. Koertii indicem s. v. οὐδείς.

Vs. 144. Demeas ἐκ τοῦ μέσου
ἄναγε σεαυτόν.

Multo probabilius mihi videtur Demeam haec dicere Chrysidi, quam ex aedibus pellit, quam coquo. Hoc enim arguere arbitror vs. 154, ubi ad Chrysidem repetit: οὔκουν ἀκούεις; ἄπιθι. Quare

corrigo *σεαυτήν*. Verba coqui vicina in errorem induxerunt librarium.

Vs. 173.

Dem. *κατάξω τὴν κεφαλήν, ἄνθρωπέ, σου,*
ἄν μοι διαλέγῃ. *Chrys.* *καὶ δικαίως, ἀλλ' ἰδού.*

Codex mutatae personae indicium (:) habet ante verba *καὶ δικαίως*, quapropter Koerte non obtemperavit Leoni haec verba tribuenti Demeae. Vide tamen ne ita pro semicolo ponendum sit signum interrogandi, ut Chrysis quaerat *num etiam iure?*

Vs. 177. Miror doctum editorem fidem habuisse opinioni diphthongum $\bar{\alpha\iota}$ vocis *ἑταίρα* corripi potuisse propter fragmentum 727 K. Byzantinus poeta tale quid potuit committere, non Menander.

Vs. 264.

ἀλλὰ ταῦτ' εὔχου γενέσθαι συμφέροντα, θυμία
...........KϾCHNMO.... *οὔμὸς υἱὸς αὐτίκα.*

Adnotat editor: de hoc versu mutilo et corrupto despero, omnibus quae viri docti excogitarunt litterae servatae obstant etc.

Mihi venit in mentem:

λήψεται γυναῖ]κα ⟨τὴν⟩ σὴν μό[σχον] οὑμὸς αὐτίκα.

inserto articulo et deleto *υἱός*.

Praeter tragicorum locos cf. Iacobii comicae dictionis Indicem s. vv. *μοσχίον* et *μόσχος*.

Vs. 309. *ἠπείλησέ μοι*
στίζειν.

Imo *στίξειν*, quod fortasse est in codice, nam ut incerta puncto notata est littera *ζ*.

Vs. 311. *ἔστι δὲ*
πᾶν τα[ἰσχρὸ]ν οὐκ ἀστεῖον.

Sic ex Leeuwenii coniectura dedit Koerte ipse proponens *παντάτοπον*. At, quod sciam, omnia vocabula sic composita sunt valde novicia. Quare si *ἄτοπον* lateat, scripserim potius *πάντ'* (i. e. *κατὰ πάντ'*) *ἄτοπον*.

Ad ΠΕΡΙΚΕΙΡΟΜΕΝΗΝ.

Vs. 50. εὐμενεῖς τε γενόμενοι
ἡμῖν θεαταὶ καὶ τὰ λοιπὰ σῴζετε.
Notabilis breviloquentia pro σῴζετε τὴν εὐμένειαν.

Vs. 89.
βούλομαι δὲ προστάτην σε πραγμάτων ἐμῶν λ[αβεῖν
καὶ διοικητήν, στρατηγόν, Δᾶε . . . . εν . . . .
Conicio: Δᾶε, [τῶν ξ]έν[ων, Ἰώ. . . . . .
Suppleri in fine ἐμῶν vetat lacunae brevitas. Duarum litterarum iambum facientium sunt solae interiectiones. Dolendum novam lacunam haec verba excipere, ita ut ignoremus, an apta sit interiectio.

Vs. 97. Davus.
τὸ γαστρίζεσθαι ἀρέσκειν ἐς [τρὶς ἐμὲ καθ' ἡμέραν
φήμ' ἐφ' οἷς εἴρηκα τούτοις. Mosch. μὰ [Δία . . . . οὐκ
ἦσθας, ἀλλὰ τυροπώλει καὶ τὸ λοιπόν . . . .
Manifesto, ut in vs. 97 a fine octo tantum notata sunt puncta, ita in vs. 801 undecim puncta, tot enim notantur, minime sufficiunt ad lacunam explendam. Suadent autem sententia et numeri, ut sic fere legamus:
Mosch. μὰ [Δία, παῖ, σύγ' οὐκ ἄνους
ἦσθας, κτέ. (sive ἄφρων).

Vs. 121. Mosch.
ЄΙΜЄΝΑΙϹΤ . . Є . . . . . ΠЄΙΝΚ . . . ΝΙΩΜЄΝΔΗΛΑΔΗ
παρακαλῶ [δ' Ἔρωτα] μάρτυν, τὴν δὲ μητέρα
εἰσιόντ' εὐθὺς φιλῆσαι δεῖ μ', ἀναιτήσασθ' ὅλως,
εἰς τὸ κολακεύειν τρέπεσθαι ζῆν τε πρὸς ταύτην ἁπλῶς.
Scribendum propono:
εἰ μὲν αἰσχυνεῖτ' ἔτ' εἰπεῖν (Glycera), κατανιῶμεν δηλαδή·
coll. Hesychio κατήφησας· κατηνίασας, vel potius (nam verbum κατανιᾶν suspectum et litterae ΝΙ incertae): καταμελῶμεν δηλαδή. Ita haec erit sententia: *si Glycera pudore virginali adhuc silebit, id prorsus neglegamus, sed mater statim intranti mihi osculanda* etc., ut est in proverbio franco-gallico:

pour avoir la fille, il faut cajoler la mère. De verbis ζῆν πρὸς ταύτην cf. Inc. fab. II vs. 39.

Vs. 147. τυχὸν ἴσως οὐ βούλεται
.....ἄσαι σ' ἐξ ἐπιδρομῆς ταῦθ' ὡς ἔτυχεν.
Coniecturis accedat mea [δοκιμ]άσαι.

Vs. 381 sq.
Pataecus. ἠγησάμην δὴ πτωχὸν ὄντα παιδία
τρέφειν ἀβούλου παντελῶς ἀνδρὸς τρόπον,
.............ΑΒЄϹΤΑΤΩΝΠΑΝΤΩΝΤЄ...
Conieci: πλουτοῦντα δ' εὐσ]εβέστατον πάντων λέ[γω].

Vs. 384.
τόπου .... παρελ.β ε μηνυθήσεται.
Num forte:
τό που [δέον] παρέλεγχε· μηνυθήσεται.
qaod forte opus est inquire: indicabitur.
Verbo παρελέγχειν = ἐλέγχειν utitur Galenus.

Vs. 394. Mosch.
οὐκέτι καθέξω τάς ......ЄΙΔЄϹ...ΟϹ
Expectes Moschionem, qui Pataecum et Glyceram de crepundiis confabulantes hucusque longius remotus observasse videtur, dicere: οὐκέτι καθέξω στάς [ἄπωθεν] ..., sed ita reliqua iusto longiora non addicunt. Quaerant alii.

Ad Citharistam.

Vs. 35.
ζηλοῖς λαβών τε τὴν .... ἐλήλυθας
θυγατέρα δεῦρο πλουσίαν θ' [ἡγ]ῆ[ι] μόνη[ν
ταύτην, σεαυτὸν δ' οὐχί; (B.) πάντ' ἐγὼ μόνης
ταύτης λογίζομαί τ' ἐμαυτοῦ τὴν ἐμήν.
Primum vs. sic expleverim:
.... λαβών τε τήν [γε σὴν] ἐλήλυθας
et quartum conieci sic corrigendum esse:
ταύτης λογίζομ' ἅττ' ἐμαυτῷ 'κτησάμην.

Vs. 42.

B. τί δή τὸ λυποῦν σ' ἐστι; τ[ί γὰρ οὐ]κ ἤγαγες
ἐνταῦθα τὴν γυναῖκα καὶ ....;

A fine periisse suspicor τὰ χρήματα.

Vs. 46.

A. λογίζομαι πᾶν, μή τι κατὰ θάλατταν ᾖι
ἀτύχημα γεγονὸς ἢ περὶ [πέτρ]ας.

Alterum versum sic explevit Koerte. An fuit [λῃστ]άς?

Vs. 69.

ἤδη δοκεῖ.....ος . . . .

Antecedentia suadent

ἤδη δοκεῖ [μοι πρ]οσ.... v. c. προσμολεῖν, aut προσμένειν.

Vs. 73. Mosch. χαῖρε [πάππα φίλτατε
Γ. καὶ σύ γε . . . .
Mos. οὐκ ἔλεγον αὐθὶς . . . .
ἀλλ' ἀνδρεϊστέον. . . . .
Γ. τίνα λόγον αἰεῖ προσ . . . .
Mos. πολλὰ περὶ πολλῶν . . . .
γῆμαι με βούλει καὶ . . . .
φρονήσεως γὰρ τοῦτ[ο δεῖ πολλῆς πάνυ.
Γ. ὦ Μοσχίων ἄλλην μ' . . . .

Colloquium filii cum patre non male procederet sic fere expletum:

Γ. καὶ σύ γε. . . . . *Mosch.* τί
οὐκ ἔλεγον εὐθύς [ἅ γε, πάτερ, μ' ἐχρῆν πάλαι;
ἀλλ' ἀνδρεϊστέον [τε κἀποδεικτέον.
Γ. τίνα λόγον αἰεὶ, πρὸς [θεῶν, κρύπτεις σύ με;
Mos. πολλὰ περὶ πολλῶν [διαλέγεσθαί σοι θέλω.
γῆμαί με βούλει καὶ [σύ γ' αὐτὸς εὖ φρονῶν.
Γ. φρονήσεως γὰρ τοῦτ[ο δεῖ πολλῆς πάνυ.
ὦ Μοσχίων, ἄλλην (ἀλλ' ἣν?) μ . . . .
ἕτοιμος, εἰ μὴ προστίθ[ης, οἵα γυνή,
ἣν δεῖ λαβεῖν· αὐτὸς δὲ [παραινῶ σοι γαμεῖν
ἐλευθέραν, τοῦτο πολὺ [πρῶτόν ἐστι καὶ
μόνον κατὰ λόγον· εἰ δ' [ἄμεμπτος παντελῶς

πρὸς τὸ γένος ἐστίν, ἀλλ' [οὐ παραμελητέον
εἰ παρθένον δὴ πρότερον [οὖσαν εἰσάγει. κτέ.

In his Koertio debentur supplementa versuum 80 et 85.

Vs. 92.

τὰ δ' ἄλλ' ἄκουσον, συστρ[όφως ἐρῶ· μολὼν
εἰς τὴν Ἔφεσον ἔπεσον. . . . .
τῆς Ἀρτέμιδος ἦν τῆς Ἐ[φεσίας γὰρ τότε
δειπνοφορία τις κτέ.

Suppleverim:

εἰς τὴν Ἔφεσον ἔπεσόν [ποτ' εἰς ἔρωτ' ἐγώ.
τῆς Ἀρτέμιδος ἦν τῆς ἐ[κεῖ τιμωμένης
δειπνοφορία τις.

Posterius supplementum, quod iam olim suasi in Mnemosyne, latuisse videtur editorem.

Ad ΚΟΛΑΚΑ.

Vs. 20. . . . . *δέσποι]ν' Ἀθηνᾶ, σῷζέ με.*

Fortasse: *οἴμοι τάλαν, δέσποι]ν'.*

Vs. 28.

ἀλλ' ὅδ' ὁ] διμοιρίτης φέρων αὐτός ποτε
ἐπορεύετ'] . . . . .ον, πήραν, κράνος, κτέ.

Fort. *ἐπορεύεθ' ἱδρῶν σκυνί]ον, κτέ.*

Vs. 35.

δι' οὗ τὰ πάντ' ἀπόλωλε, τρόφιμε, πράγματα
ἄρδην· λέγω σ[οι . . . .]ν· ὅσας ἀναστάτους
πόλεις ἑόρακας, τοῦτ' ἀπολώλεκεν μόνον
ταύτας, κτέ.

Suppleverim: *λέγω σ[οι, τάλα]ν.*

Ad Perinthiam.

Vs. 4. Davus. *ἀφείητ' ἄν, Γέτα,*
σύνδουλον ὄντα καὶ διασώσαντ' εὖ πάνυ.

Propter additum *καί* requiro *διασώσαιτ'*, quod fortasse habet mscr., nam littera N puncto notata est.

Vs. 20. Laches. κάετε
. . . . ὡς ἀφίκετο
Fort. [τὸν τρισκατάρατον τοῦτον]. Pyrrh. ὡς ἀφίκετο

Ad incertam Comoediam II.

Vs. 13. ἀλλ' εἰς διατροφὴν ἀνδρὶ καὶ πρὸς ἡμέρ[αν,
πᾶς τις] λελόγισται δύ' ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας,
ἱκανό]ν τι τῶι πεινῶντι . . . . ποτε.

Sic editur, sed in primo versu traditur ΗΜΕΡΩΝ, nec quidquam lucramur refingendo ἡμέραν, quia vox sensu cassa procul dubio depravata est vicinia substantivi infra scripti ἡμέρας. Postulare autem videtur aliam notionem oppositum τῷ πεινῶντι in vs. tertio, ubi mscr. exhibere dicitur ΠΕΙΝΩΝΤΙΤΗ.... CΠΟΤΕ in qua scriptura τη valere puto δή, ut passim in papyris aegyptiis T pro Δ poni constat.

Totum locum sic fere supplendum et emendandum esse suspicor:

ἀλλ' εἰς διατροφὴν ἀνδρὶ καὶ πρὸς ἡδονήν
πᾶς τις λελόγισται δύ' ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας·
ἱκανὸν τί τῶι πεινῶντι [δὴ δοκεῖς] ποτε;

hac quidem sententia:

Sed ad victum viro, et quidem ita, ut ei volupe sit, nemo non supputavit duos obolos. Quid vero tandem non putas sufficere famelico, quippe qui parciore victu contentus esse debeat?

De victu diobelico cf. Ar. Vesp. 1189, Ran. 141, Theopompi fr. 55. — Ne autem quis in novae comoediae poeta requirat vs. 14 δύ' ὀβολώ, vid. Iacobii indicem dictionis comicae s. v. ὀβολός.

In primo versu, nisi nimia videretur corruptela, cogitari etiam posset de substituendo κἀκορεστέρῳ.

DE TELO QUODAM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Apud multas gentes, quae etiamnunc in orbe terrarum ferae sunt incultaeque, telum missile in usu versatur, quod ad investigandum iam puer curiosus eram: telum volo quod apud Australiae aborigines nomine „boomerang" significatur. Quid quod non conquievi ante quam telum mihi parassem atque in eo iaculando factus essem exercitatior.

Quoniam autem in patria nostra raro cernitur et civibus meis fortasse non omnibus innotuit, paucis verbis id definiam.

Factum est e duro ligno totum forma fere falcata, longitudine pedes tres et dimidium non superante; a quinque usque ad septem centimetros latum neque uno crassius est; fines sive teretes sunt sive acuti; laterum alterum convexum, planum alterum, acies vero toto circuitu acuta.

Huius autem teli motus admirabilitatem magnam facit, quippe quod manu perita emissum atque aliquantum spatii emensum subito iter retro vertens ad iaculatorem redeat. Quae mira vis praecipue a ligni superficie pendere videtur, quae leviter undosa variisque infracta est angulis, unde fit ut partes aliae alio aëris pondere premantur ita ut ex angulis hi cursum teli reddant continuum — illi fluitandi facultatem ei impertiantur. Anguli id agunt ut legem gravitatis quam dicimus tollant quo telum cursum suum continuet etiamsi vis a iaculatore impensa iamdudum consumpta sit.

De teli forma ac natura haec quidem nunc satis sunto. Addo

id apud gentes fere omnes incultas barbarasque occurrere, quae in Australia, in Africa, in America degunt, sed formae ita inter se discrepant ut in Australia tantum non falcata sit, in Abyssinia obtuso angulo infracta.

Antiquissimis temporibus antequam aeris ferrique usus increbruit atque usque ad gentes remotissimas penetravit, hoc telum per totum terrarum orbem notum usitatumque fuisse credo: fuit certe Aegyptiis veteribus, quandoquidem in Museo Britannico unum nunc asservatur cuius forma Australiaci similior est. Legere me memini, centurionem Britannicum ante aliquot annos, cum ad eius exemplum missile sibi faciendum curasset atque aliquamdiu se exercuisset, per centum passus id mittere potuisse, hoc est multo longius quam fustem vulgarem eiusdem magnitudinis ac ponderis iacere valuisset. Quid quod et illud effecit ut missile ad se rediret! Postquam enim passus septuaginta emensum est, subito per idem intervallum reversum intra septem passus ab ipso iaculatore in terram decidit. Quin vetus Aegyptium etiam multo melius ibat quam multa tela Australiaca nostri temporis! Missile igitur, quod supra descripsi, ante Graecorum Romanorumque tempora apud Aegyptios in usu fuisse constat: apud multas alias quoque gentes in Europa, Africa, Asia item fuisse demonstrare conabor.

Puta Romanum aliquem, sive in Africa sive in Europae partibus remotioribus cum stipendia faceret, barbarum conspexisse ligneum telum iacientem, quod sive illato vulnere seu frustra emissum ad ipsum reverteretur qui emiserat: quid cogitaret? Nempe telum a iaculatore fune religatum teneri atque post iactum retrahi. Atque sane ea fabula a multis commentatoribus narratur, sed semper et ubique de barbarorum telis, de Romanorum numquam, nam audita tradunt omnes, non quod ipsi viderunt. Unde porro res in lexica nostra atque in commentarios sedulo recepta est ac propagata, quamquam nihil potest excogitari absurdius. Probe scio, cetarios pro documento a talibus afferri, quibus iaculum funiculo religatum est, sed obliviscuntur, huius consilium prorsus diversum esse, nam piscator si balaenae harpagonem inflixerit, haud facile eum extrahet neque tale quid conabitur: hamus ipse vetaret! Neque ut telum idem retractum eundemque funem recollectum iterum emitteret

iactum fecit, sed ne cetus cum ipso telo aufugeret ex oculis: iam eum quasi retinaculo tenet, iam denuo ei appropinquare poterit atque sive primo ictu et sanguine multo effuso imbecillum captare sive novis, si opus erit, telis ac vulneribus interficere. Cetariorum igitur iaculum hamatum ac funiculo longissimo munitum non tamquam argumentum afferre licet, veteres umquam lanceas hastasve habuisse quas funiculo religatas post iactum retraherent. Neque umquam habuerunt: vetat ipsa sana ratio.

Quemvis provoco ut scopum modico intervallo positum hasta petat funiculum annexum gerente inque volatu explicante ac secum ducente: funis nimirum, cuius pondus crescit prout prorsus volat telum, cursum huius retardabit, inhibebit, in terram deducet. Fac tamen, funiculi onus impedimento non esse quominus hostem aliquantulum distantem figat: rogo quanti eiusmodi telum in bello aestimandum sit, cum non solum funiculum emissum cum ipso telo retrahi oporteat sed etiam diligenter convolvi antequam ad novum iactum instrumentum adhiberi possit?

Quousque tandem nugas istas atque hariolationes concoquemus, quas commentatores umbratici per tot saecula venditarunt?

Atqui vel saeculo septimo ineunte fama tenebat teli quod sine vinculo ad missorem redire posset, cf. Isid. orig. XVIII. 7. 7:

„Clava, qualis fuit Herculis, dicta, quod clavis sit ferreis invicem religata, et est cubito semis facta in longitudine. Haec et cateia, quam Horatius caiam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quam maxime lenta, quae iacta quidem non longe propter gravitatem evolat, sed quo pervenit, vi nimia perfringit, quod si ab artifice mittatur, rursum venit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens:

Teutonico ritu soliti torquere cateias.

Unde et eos Hispani et Galli teutonos vocant."

Iamque igitur missile, quod etiamnunc apud Australiae aborigines frequentatur, apud Aegyptios veteres in usu fuisse telum in Museo Britannico et multa vasa docent, apud Celtas in Europa Isidorus testatur, cui forsitan addere liceat Gellium, qui IX. 11. 5 Gallum commemorat manu telum reciprocantem.

Iam vero locos apud poëtas percenseamus ubi sermo est de

telis, quae ab interpretatoribus tam inepte explicantur, nam ut iam nunc id quod censeo eloquar, vocabulis *cateia, aclis, tragula* idem teli genus, quod supra a me descriptum est, significari opinor.

De CATEIA igitur primum videamus quid auctores et lexica nos edoceant. Von Domaszewski (Pauly-Wissowa s. v.) locos omnes enumerat: „Cateia nach Serv. Aen. VII. 741 eine mit Nägeln beschlagene Wurfkeule von einer Elle Länge, die mit einem Riemen geschleudert in die Hand des Werfenden zurückkehrt, vgl. Gell. X. 25. 2 (mit dem *rumpiae* zusammengestellt). Isid. orig. XVIII. 7. 7. Nach dem Vorbilde Vergils Aen. VII. 741 bei Val. Flacc. VI. 82, Sil. It. III. 277 erwähnt."

Versus autem Vergilianus, quem Von Domaszewski affert, est ille quem Isidorus l.l. citavit neque de teli genere quicquam docet, sed Servius sic locum non illustrat, sed obscurat potius: „tela Gallica unde et Teutonicum ritum dixit." Deinde verba nonnulla de longitudine corrupta leguntur, extrema autem de usu sunt haec: „quam (cateiam sc.) in hostem iaculantes, lineis, quibus eum adnexuerant, reciprocam faciebant."

Haec ad verbum fere ita verterunt Darenberg et Saglio: „On la ramenait ensuite à soi à l'aide de la courroie qui y était attachée," neque aliter Antonius Rich in lexico, quod v. d. Carl Müeller germanice vertit, exposuit: „cateia ein Geschoss dessen sich die Germanen, Gallier, Hirpiner u. a. im Kriege bedienten. Es war dies ein Speer von beträchtlicher Länge mit dünnem Schaft, an dem eine lange Schnur befestigt war, wie an einer Harpune, so dass der, welcher ihn abgeschleudert hatte, ihn wieder zurückziehen konnte."

Verba vero Domaszewskii non recte Servii explicationem reddere iam liquet. Versu, quem e Valerii Flacci Argonauticis affert, non multum adiuvamur:

et puer e primo torquens temone cateias,

sed utilior locus est tertius, Sil. It. III. 277:

pandā manus est armata cateiā,

ubi sermo est de viro e gente Libyca. Hic enim rogo, ad quod teli genus epitheton *pandus* minus umquam pertineat quam ad hastam vel clavam. An primaria eiusmodi missilium condicio non est, ut tota sint quam directissima ita ut ne minima qui-

dem pars in iis panda h. e. incurvata sit? E contraria parte, de quo telo idem adiectivum melius iustiusque usurpatur quam de illo, quod in huius disputatiunculae initio exposui? Silium igitur teli natura minime latebat atque iusto nomine id significavit.

Quae autem in lexicis de eo inepte docentur, unius Servii interpretamento niti apparet.

Quid mirum si teli, tam late olim usitati ut apud gentes permultas in Europa et in Africa adhiberetur, varia exstiterunt genera, quae suo quodque nomine designabantur?

Vocabulo enim quod est ACLIS idem vel paene idem missile denotari arbitror, in quod nomen nunc iam inquirendum est.

Droysen (Pauly-Wissowa s. v.): „aclys eine nur bei röm. Dichtern (Verg. Aen. VII. 730, Sil. It. III. 362, VIII. 550, Val. Flacc. VI. 99) erwähnte leichte Wurflanze, an deren Schaft ein Riemen befestigt war, und deren der Krieger mehrere führte. Servius (Aen. VII. 730) weiss nichts Sicheres über diese Waffe an zu geben; ob der Name barbarisch ist oder mit dem griechischen ἀγκυλίς zusammenhängt, muss unentschieden bleiben." In Richii lexico haec legimus: „aclis, aclys (ἀγκυλίς, Oppian. *Cyn.* I. 155) eine Waffe, welche die Osker und einige fremde Völker, jedoch nicht die Griechen und Römer anwandten (Virg. *Aen.* VII. 730, Sil. It. III. 363). Es scheint eine Art Wurfspiess mit Widerhaken gewesen zu sein, denn die *aclis* bestand aus einer dicken und kurzen Stange, die mit Spitzen versehen und an einem Seile befestigt war, so dass man sie, wenn man geworfen hatte, wieder an sich ziehen konnte (Serv. *zu* Virg. l. c.). Aber Servius kannte diese Waffe nur durch die Tradition, sie war schon lange vor seiner Zeit ausser Gebrauch gekommen."

Incredibilem hominum dexteritatem admiramini! Lanceam hamatam post iactum retrahebant ad se!

Has quoque nugas ex eodem Servio emanare videbimus, si locos citatos percensuerimus. Apud Verg. Aen. VII. 730 haec sunt de Oscis:

teretes sunt aclides illis
tela, sed haec lento mos est aptare flagello.

In hisce rursus adiectivum *teres* agnosco telo quod volo quam maxime idoneum et verba optime explicari possunt, si *flagellum*

laqueum fuisse intellegis, quo manus inserta telum melius dirigeret, neque aliter in Georgii lexico explicatur, quamquam minus recte telum voce „Wurfspiesse" vocatur.

Iam vero Servium audiamus, qui ad locum haec observat:

„Legitur, quod sint clavae cubito semis factae, eminentibus hinc et hinc acuminibus, quae ita in hostem iaciuntur religatae loro vel lino, ut peractis vulneribus possint ad dominos redire."

Sequuntur loci e Sil. It., quorum alter est III. 363 de Celtibero:

aclide vel tenui pugnax instare veruto,

alter VIII. 550 de Campanis:

leviora domo de more parentum
gestabant tela, ambustas sine cuspide cornos;
aclidis usus erat factaeque ad rura bipennis.

Loci sensus hic est, Scipionem Campanos, quibus praeerat, pilis ac thorace armasse, cum domo non nisi tela prisca, ambustas sudes et talia, attulissent. Unde verbis *facta ad rura bipennis* securem lapideam significari suspicor, voce vero *aclis* non hastam, quae, si Servio fides habenda esset, artificio etiam callidiore fabricata esset quam pilum Romanorum militum, sed missile ligneum quale supra descripsi.

Apud Val. Flacc. VI. 99 de gente in Caucasi montis radicibus degente sermo est:

nec procul albentes gemina ferit aclide parmas.

Denique de nomine hoc monitum velim.

Ubicumque voc. *aclis* apud poëtas commemoratur, genti ascribitur cui Graecorum artes litteraeque plus minusve innotuerant, certe qualecumque cum Graecis intercesserat commercium. De vocabuli autem origine Walde in egregio suo Lexico Etymologico haec disserit:

aclys „ein kurzer, vermittelst eines Riemens geschleuderter Speer". Wohl fremden Ursprungs; doch ist Entlehnung aus gr. ἀγκυλίς, -ίδος „Jagdspiess" (Saalfeld; Thes.) nicht sicher.

Equidem, cum non hastam directam sed missile incurvatum voce *aclis* denotari iudicem, de vocabuli radice nullus dubito, cf. ἄγκυλος, curvus, aduncus, τὰ ἄγκυλα, arcus, sed non graecum ἀγκυλίς, sed ἀγκαλίς = ulna propter teli formam ulnae simillimam voce *aclis* a Latinis reddi arbitror.

Postquam igitur teli nomina Celticum et Graecum indicasse conatus sum, ad tertium pervenio quod nescio an in ipso Latio ortum sit: vocabulum dico quod est TRAGULA.

Variae de hoc telo virorum doctorum sententiae sunt.

Rich: „tragula eine Art Geschoss, welches mit der Maschine geschleudert wurde, über dessen besondern Charakter uns jedoch nichts Näheres bekannt ist."

De tragulariis nimirum cogitavit, qui a Vegetio (II. 15) aetate Valentiniani memorantur!

Georges: „ein Wurfspiess der Gallier und Hispanier, mit einem Schwungriemen versehen, vermittelst dessen er wieder zurückgezogen werden konnte."

Walde: „Wurfspiess der Gallier und Spanier" (mit einem Schwungriemen versehen, an dem er wieder zurückgezogen werden konnte? wohl Volksetymologie): wohl kelt. Wort.

Iam vero inspicias Sil. It. III. 318, ubi de Choaspe, Garamantum duce:

cui tragula semper
fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.

Coniecturis Heinsii (*libratum*), Schraderi (*sceleratum* vel *celeratum* vel *terebratum*), Lefeburii (*librandum*) reiectis Drakenborch interpretatur: telum celebre, satis notum, propter ingentia, quae inferebat, vulnera.

Equidem *celebratum missile* intellego: telum missile, quod non semel tantum emitti potest, sed, utpote identidem ad iaculatorem rediens, semper dextram eius armatam tenet: *celebratum* igitur h. l. notionem illam habet, quae apud Georgium est: oft angewendet, häufig, qui iure locum nostrum tamquam huius significationis exemplum addit, sed iniuria et perperam ascripsit versionem: in Menge abgeschossene Pfeile!

Accedit quod de Garamantibus ab Herod. IV. 174 haec traduntur:

cῖ πάντα ἄνθρωπον Φεύγουσι καὶ παντὸς ὁμιλίην, καὶ οὔτε ὅπλον κεκτέαται ἀρήιcν οὐδὲν cὔτε ἀμύνεσθαι ἐπιστέαται.

Nonne consentaneum est, homines qui non armis neque telis aheneis ferreisve sed uno ligno missili armati essent, Graecis visos esse iam nulla tela bellica possidere neque arma ulla quibus se defenderent?

Denique sententiam meam confirmare videtur locutio *tragulam inicere in aliquem* pro: dolum struere, quae apud Plautum legitur:

Epid. 690: tragulam in te inicere adornat, nescioquam fabricam facit.

Pseud. 407: et volui inicere tragulam in nostrum senem.

Cas. 297: ego pol istam iam aliquovorsum tragulam decidero.

An ex hoc vocabuli usu statuere non licet, tragulam telum missile fuisse natura subdola et insidiosa, quod si mitteretur, vix caveri poterat propter motus improvisos neque directos, quales ceterorum telorum esse solent?

Quibus omnibus consideratis ut argumentationis meae summam breviter complectar, haec statuo:

1. Mentio missilium funibus religatorum quibus post iactum retraherentur quantocius e lexicis nostris tollenda est, propterea quod usus atque ratio vetant ea umquam consistere potuisse neque testimoniis locupletibus (unius Servii sc.) mentio illa nititur.

2. Vocabula *cateia*, *aclis*, *tragula*, quibus tela illa ficta et commenticia in lexicis significantur, nomina varia eiusdem teli (boomerang) fuerunt, quae diversissime explicata sunt postquam usu aeris ferrique increbrescente telum in desuetudinem atque oblivionem abiit. Similiter capulus (lasso) ex Europae partibus evanuit, cf. Isid. Orig. XX. 16. 5.

3. Ex nominibus istis *cateia* Celticum esse Waldio credo (gall., wohl zu ir. *cath* „Kampf" u. s. w.), *aclis* Graecum *ἀγκυλίς* reddere suspicor, *tragula* vero ad indogerm. * *trāgh-* pertinere, cl. ir. *tráges* „quod refluit", cymr. *treio* „refluere ut mare."

De cateia scribenti mihi Fergusonii commentationem silentio praeterire non licet, quam cum uno auctoris nomine, non libri, designatam offendissem in libello quodam menstruo et diu multumque in patria mea frustra quaesivissem, E. H. Renkema v. d. in Museo Britannico tandem comiter indagavit repperitque in Actis Academiae Regiae Hibernicae (Vol. XIX, Dublini 1843 p. 22—47). Dissertatio, inscripta „On the antiquity of the Kiliee or Boomerang" by Samuel Ferguson Esq., M. R. I. A., recitata est d. XXII m. Ian. et d. XII m. Febr. anni 1838. Divisa est in capita decem; septem capitibus coniecturae etymologicae, mythologicae, ethnographicae, quae nunc quidem audaciores videantur, propositae leguntur: tribus ceteris de cateia et aclide ita

egit ut tantum locorum traditorum, quos pari honore omnes duxisse videtur, rationem haberet; in epilogo se unam cateiae naturam argumentis firmissimis demonstrasse ipse profitetur. De tragula ne verbum quidem.

Quae cum ita essent, mihi dubitandum non esse arbitratus sum rem totam meo Marte disquisitam exponere, quamquam de cateia, uti par est, viro nobilissimo primas libenter defero.

C. I. L. I[1] 1116 x 5807.

L. Betilienus L. f. Vaarus | haec quae infera scripta | sont de senatu sententia | facienda coirauit: semitas || in oppido omnis, porticum qua | in arcem eitur, campum ubei | ludunt, horologium, macelum, | basilicam calecandam, scedes, | [l]acum balinearium, lacum ad || [p]ortam, aquam in opidum adou . | arduom pedes CCCXↃ, fornicesq. | fecit, fistulas soledas fecit. | ob hasce res censorem fecere bis, senatus filio stipendia mereta || ese iousit, populusque statuam | donavit Censorino.

In scholis epigraphicis cum nuper hunc titulum tractarem, H. Wagenvoort, litt. class. in Universitate Ultraiectina candidatus, de scriptura *adou.*, quam Mommsen et Ritschl ex *adque* corruptam iudicarunt (= et ad arduom, h. e. in arcem), sententiam novam atque mea quidem opinione haud spernendam protulit. Sagaciter perspexit, litteras quae nunc in lapide leguntur non per errorem exaratas esse sed priores videri verbi *adou*(*cendam*) h. e. adducendam.

Forma *iousit*, quae mox sequitur, in titulo nostro *ou* pro *u* et consonantes simplices pro duplicibus frequentari testatur. Porro eius sententia primum eo commendatur, quod praepositio *in* (in opid*um*) cum accusativo iuncta est, deinde quod, cum tota nominum superiorum series a verbo *facienda coiravit* pendeat, verbum *fecit* ad nomina sequentia iteratur (fornicesq. *fecit*, fistulas soledas *fecit*), quo constructionis mutatio indicari videtur. Verbum autem *fecit* repetitum ita bene intellegitur, si legimus: L. Betilienus cet. — facienda curavit: semitas, porticum cet. — aquam in oppidum adducendam (sc. curavit), fornicesque fecit cet.

P. H. D.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex Vol. XXXVII pag.* 431).

CII.

QUIBUS MODIS IN IUS PIGNORIS SUCCEDATUR.

Variis modis in pignus succeditur. Veluti iure hereditario, quo casu, si plures heredes existunt, quaeri potest, utrum commune pignus habeant, sicuti creditores rei servandae causa missi, quod universitatis est vel *numer(i)* [1]), non singulorum [2]), an vero singulis hereditaria hypotheca sit obligata sive in solidum sive pro partibus hereditariis. Commune pignus esse praecipit Ulpianus [3]), quem prorsus Dernburg [4]) non intellexit [5]), dum putat ex mente Ulpiani singulos heredes in suam quemque partem succedere. Hoc si voluisset Ulpianus, singulis permisisset partem vendere suam, quibus non solvatur; nunc haeret in eo, quid faciendum sit ceteris, postquam uni pro parte sit solutum.

1) Cf. Gai. III § 79.

2) Hoc eo demonstratur, quod creditoribus rei servandae causa missis non datur sicut ex damni infecti vel legatorum servandorum causa missis (l. 7 § 8, § 9 D. 10. 3) communi dividundi actio. Itaque, quum ex edicto locantur vel veneunt praediorum fructus, non singuli locant vel vendunt, sed *quis eorum debeat locare vel vendere quaeritur* (l. 8 § 4 D. 42. 5).

3) L. 11 § 4 D. 13. 7.

4) *Pfandrecht* II p. 40/1.

5) Fons erroris: quod putat aut in solidum succedere debere singulos aut in partes, nec observavit tertium esse genus.

Et videntur ei etiamnunc *totum fundum vendere (posse)*. Addit tamen, ne damno debitor afficiatur, huic inprimis offerendum esse, *quod coheredi eorum solvit*; itaque debitor, quatenus uni solverit, propter auctoritatem Ulpiani hoc consequetur, ut in ea quantitate potior sit [1]), obligationis vinculo integro: alioquin ratio faceret, ut creditores potiores essent obligationis vinculo minuto, quum de summa decesserit, quod probatur Paulo in pignore praetorio [2]). Idem hic hereditarium pignus non, ut Ulpianus, commune, sed singulorum esse putat, itaque *si pignori* [3]) *res data defuncto sit*, eam *in familiae erciscundae iudicium venire* iubet [4]); singuli succedantne in solidum an pro partibus hereditariis, non exprimit, neque ad eam rem quidquam facit iudicium divisorium; licet enim in solidum succedant, fient concursu partes [5]) et erit locus divisorio iudicio. Apertius rescribit Valerianus [6]): *pignus*, quum succedant duo pluresve, *in solidum unicuique teneri*, quod eo pertinet, ut cum extraneis singuli hypothecariam actionem ita habeant, acsi soli sint. Alias pignus transit, si *alii ius pignoris* creditor *cesserit* [7]), quod fieri potest etiam genere mandati [8]); sed sufficit simplex emptio, ut accipias *utilem Servianam* [9]), modo quis ius emerit, non rem; nam, qui rem emerit, licet a creditore emerit, tamen *suo nomine* Servianam non habebit [10]). Iuris emptio *transferendi pignoris causa* [11]), rei emptio *adquirendi dominii* [12]) gratia contrahitur. Et fit iuris emptio

---

1) Erit hoc quoque pignus in re sua, quae fuit materies capitis harum observ. IX.

2) L. 12 pr. (i. f.) D. 42. 5.

3) Fuisse potest *fiduciae*. Cf. Oertmann, *die* Fiducia (1890) p. 43/4.

4) L. 29 D. 10. 2. Ergo, nisi fuit *fiducia*, apparet in familiae erciscundae iudicium rem pignori datam defuncto venire sicut in hereditatis petitionem, quamvis nec sit hereditaria (l. 19 pr. D. 5. 3) *n(ec) (u)lla .... alia res quam hereditaria*, id est, *in bonis* quae *testatoris fuerit*, ... (*in hoc iudicium*) *deducatur* (Gai. II § 220, 222). Atqui in alio quoque iuris articulo pignori accepta *bonorum* appellatione comprehensa videbuntur (l. 5 § 6 (cf. § 7) D. 36. 4.).

5) Cf. l. 15 § 18 D. 39. 2. — Contrarium dicere videtur Windscheid (1891) § 240[4] (= Dernburg, *Pfandrecht* II p. 409).

6) c. 1 C. 8. 31 (32).

7) L. 19 § 9 D. 49. 15.

8) c. 21 C. 8. 40 (41): (*s*)*i mandata super hac re fuerit persecutio.*

9) Hanc enim Papinianus ei denegat (l. 1 pr. D. 20. 6), qui *citra emptionem* solverit.

10) L. 66 pr. D. 21. 2.

11) L. 2 D. 20. 5. — In creditore secundo accedit *servandi pignoris sui causa* (l. 6 D. 20. 5). Sed subest utique *pignoris causa* (cf. c. 3 C. 4. 22).

12) L. 6 D. 20. 5.

interdum sponte [1]), interdum *necessitate iuris* [2]), id est, vel actione ad id cogente vel exceptione [3]). Est enim cum creditore actio, ut ius suum pignoris cedat, qui nomen vendiderit [4]), licet ex abundanti, quia, ubi nomen venit, pignora tacito iure transeunt [5]), nisi forte *postea* accepta sint, nam in his procuratoris vice creditor functus est [6]). Similiter, si *in eum contractum, qui ex* [7]) *defuncto fuerit interpositus, heres, antequam* ex senatus consulto *restitueret hereditatem, pignus acceperit,* hic ex fideicommisso tenetur fideicommissario, *ut ei cedat pro pignoris commodo actionem* [8]). Sed non est eadem actio cum eo, *qui iure suo pignus distra(xer)it*; licet apud Paulum hodie scriptum inveniatur [9]), hunc *ius suum cedere debe(re)*. Distrahere enim *iure suo* rem pigneratam is videtur, qui transferendi dominii causa [10]) tamquam creditor pignus vendit [11]) nec praestat auctoritatem [12]), proinde non *ius suum cedere* sed rem (*nummo uno* [13]) *mancipare vel in iure*) *cedere* [14]) *debet, et,*

---

1) Ut in l. 19 § 9 D. 49. 15.

2) L. 2 D. 20. 5 (Crediderim post *facultas erit* quaedam excidisse). Cf. l. 11 D. 12. 3; Gai. II § 154 (i. f.).

3) Eo modo explicant Accursius Cuiaciusque, aliter Bachofen, *Pfdr.* p. 533 (quem refellit quam laudavimus c. 21 C. 8. 40 [41]).

4) L. 6 D. 18. 4.

5) Cf. infra. Putat quidem Windscheid (1891) § 332[8], olim nomine vendito pignora sicuti ceteras accessiones separatim transferenda fuisse, non item ceteras accessiones Mühlenbruch, *Cession* (1836) § 37 VI 2 (p. 419-421). Cum Bernhardo facit Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 60-63.

6) Cf. c. 3 (2) C. 4. 27.

7) Notetur: *ex*.

8) L. 75 (73) pr. D. 36 1 (Mühlenbruch, l.l. not. 402). Triboniano quidem restituunt clausulam Faber (coniect. XV 5 § 13) et Schulz, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 96 not. 4 (p. 97).

9) L. 13 D. 20. 5.

10 Nam, qui vendit pignoris transferendi causa, is *ius suum ced(it)*, ut est in Graeca versione (Bas. 25. 7. 13), non *cedere debet*, quod habet textus.

11) Hoc alias dicitur *lege pignoris* (l. 10 D. 20. 5), *iure pignoris* (l. 78 § 4 D. 31; l. 5 § 2 D. 50. 15; c. 4 C. 4. 51; c. 1 pr. C. 5. 71; c. 1 § 1, c. 2 C. 8. 45 [46]); et item *creditoris iure* (l. 59 § 4 D. 17. 1; l. 11 § 16 D. 19. 1; c. 1 pr. C. 8. 45 [46]) vendere. Non idem esse: ea lege vendere, ne evictio praestetur (cf. l. 12 § 1 D. 20. 5; l. 68 pr. D. 21. 2), rectissime docet de Medio, *Bull. dell' istit. di dir. rom.* XVI p. 21[1]. Cf. modo c. 2 C. 8. 45 (46).

12) L 11 § 16 D. 19. 1: *hoc enim multis constitutionibus effectum est.* Add. l. 10 D. 20. 5; c. 1, c. 2 C. 8. 45 (46).

13) Bruns, font. (1909) no. 135 lin. 15. Cf. Bechmann, *der Kauf* (1876) p. 190, 222; Jhering, *Geist des röm. Rechts* § 46 not. 728*b*.

14) (*Mancipare vel in iure*) *cedere* invenit Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXX p. 127,

si pignus possidet, tradere utique debet possessionem [1]). Debet enim omnis corporis venditor factum mancipandi [2]), licet non debeat effectum per mancipationem dominii transferendi, et est eatenus, ut diximus, praecipua causa creditoris iure creditoris distrahentis, quod re evicta non tenetur, nisi, *ut, quam habet adversus debitorem actionem, eam praestet; habet autem contrariam pignoratitiam actionem* [3]). Ergo nominis venditor, ut ius pignoris cedat, actione tenetur. Exceptio de pignore transferendo vel fideiussori datur vel ei, qui non solus reus est, si a creditore conveniuntur; ergo liberantur, nisi ceduntur eis *hypothecae sive pignori obligata* [4]), et sunt cedenda omnia eius *contractus .... pignora* [5]), id est, ea quoque, quae *a confideiussoribus* data sunt [6]). Alia ratione secundus creditor priorem compellere potest, ut ius suum transferat, nam oblata pecunia etiam citra emptionem in huius iura successurus est. Atqui, si pignus a creditore, quum is suo nomine vendit [7]), duobus modis venire potest, id est, aut pignoris transferendi causa, aut dominii adquirendi gratia, utro modo venierit, apud iudicem quomodo constabit? Quaestio, quum sit voluntatis, in facto consistere videri posset; sed non ita est, nam, quum plerumque voluntas in obscuro sit, id actum videbitur, quod agi potuerit, itaque *pignoris causa* distractum videbitur, si qua *necessitate iuris* aliter distrahi nequaquam potuerit, veluti quod venierit ei qui rem emere a creditore non possit [8]). Quocirca definiunt iurisconsulti fideiussorem et correum et secundum cre-

---

qui praeterea transfert locum ad *fiduciam*, post quod *iure suo* sic explicat (not. 1): „*einmal: kraft des ihm zustehenden Eigenthums; sodann: gemäss der ihm im* .... pactum *gegebenen Ermächtigung*."

1) Cf. in re simili Gai. II § 204.

2) Gai. IV § 131*a*; Paul. I 13*a* § 4 (Eck, *die Verpflichtung des Verkäufers zur Gewährung des Eigentums* (1874) p. 25); Cic. Top. 26 § 100 (Mnemos. XVII (1889) p. 399).

3) L. 38 D. 21. 2. Cf. l. 9 pr., l. 32 D. 13. 7; l. 12 § 1 D. 20. 5; Schulz, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 92.

4) c. 2, c. 10 (modo *pignoris* genuinum sit), c. 21 C. 8. 40 (41); c. 13. C. 4. 65.

5) L. 31 (32) pr. D. 3. 5, ubi Eisele quidem reponit (*Ztschr. der Sav.-St.* XXX p. 104) *fiducias* (pro *pignora vel hypothecas*).

6) L. 59 D. 46. 1.

7) L. 4 § 1 D. 20. 6 pertinere videtur ad venditionem debitoris nomine a creditore factam (Dernburg, *Pfandrecht* II p. 226/7).

8) Exposuit hoc ius Dernburg, *Pfandrecht* II p. 165-169 (§ 103).

ditorem pignoris causa emere [1]) *neque habend(os) simil(es) extraneo emptori* [2]). Et ratio redditur in fideiussore, quod *in omni contractu bonam fidem praestare debeat* [3]). Esset autem contra bonam fidem, si fideiussor debito soluto rem conservare vellet atque superfluo pretio dominum fraudare [4]). Quapropter, *si fideiussor a creditore pignora emit, oblata* [5]) *quantitate sortis et usurarum,* (*debitori*) *dominium* [6]) *cum fructibus .... consultius restituet, ne fidei ruptae gratia de dolo* [7]) *possit actio exerceri* [8]). Sane, quia haec ratio personalis est, contraxit enim fideiussor cum solo debitore, requiritur autem, quae secundo quoque creditori [9]) et confideiussori [10]) prosit, melius dicetur: ideo fideiussorem non videri rei emptorem sed iuris, quod non pretium solvit sed debitum; idemque in secundo creditore [11]) vel correo [12]); cessabit ratio in eo, qui non *pretii loco* debitum [13]), sed *ver(um) preti(um)* [14]) solverit. Licet autem ratio cesset, attamen regula manet: fideiussorem et correum et secundum creditorem *n(on) habend(os) simil(es) extraneo emptori.* Itaque ipsam rem emere non possunt. Concreditor possitne *alteram partem*, videamus, sive per voluntariam emptionem emat, sive provocatus per adiudicationem.

---

1) L. 2, l. 5 § 1, l. 6 D. 20. 5; l. 59 D. 46. 1.

2) L. 59 § 1 D. 17. 1.

3) L. 59 § 1 cit. (D. 17. 1). Similiter in creditore dici potest, quod partes procuratoris agere debet (l. 29 (i. f) D. 10. 2).

4) Ex pacto etiam hoc permittitur (l. 81 pr. D. 18. 1), quae species est legis commissoriae.

5) A debitore.

6) I. e. possessionem, nisi *pignora* successit pro *fiducias*. De pignore rescriptum intelligit Dernburg (*Pfandr.* II p. 166), nec tamen concedit *dominium* esse possessionem: *„das Rescript geht noch davon aus, dass der Bürge das Eigentum der Pfänder .... durch den Kauf vom Gläubiger erwerbe."*

7) Cf. Cuiac. Obs. III 37 et ex diverso Dernburg, *Pfandr.* II p. 167[17].

8) c. 1 C. 2. 20 (21).

9) L. 2 D. 20. 5.

10) L. 59 D. 46. 1.

11) L. 5 § 1 D. 20. 5.

12) L. 59 D. 46. 1.

13) L. 5 § 2 D. 20. 6.

14) Cf. l. 7 § 12 D. 10. 3. *Verum pretium* is utique solvere videtur, qui plus (Bachofen, *Pfdr.* p. 539 lin. 4-9: *minus*) debito solverit; sed tunc de natura negotii dubitabitur, quum tantum, quantum debebatur, solverit quis vel minus. Potest enim vel hoc verum esse pretium.

Et videtur utrumque permittere Paulus [1]) hoc discrimine, quod qui per iudicem emerit nec *animose* [2]) *licitus sit*, non cogetur partem obligatam liberare debito oblato [3]), nisi debitor emptam quoque partem recipiat eo pretio, quo adiudicata est; sin sponte emerit, partem emptam debitori invito non adfliget. Ulpianus autem *inter eos, qui* ab eodem [4]) *pignori* [5]) *acceper(i)nt, tal(em) divisio(nem)* [6]) *fieri* iubet [7]), *ut non vero pretio aestimetur pars, sed in tantum dumtaxat, quantum pro ea parte debe(a)tur* [8]); permittit igitur iuris dumtaxat emptionem, non rei, quum sint concreditores eiusdem domini, licet per iudicem emat provocatus. Ergo multo magis iuris emptione contentum esse vult, qui sponte emat. Sin partes sint diversorum dominorum, admittit [9]) licitationem perinde acsi partis dominus cum alterius domini creditore consisteret [10]), atque praeterea *provocat(o)*, cui fuerit adiudicatum, concedit ne partem obligatam reddere cogatur, *nisi* debitor *et eam partem paratus sit recuperare, quam creditor per adiudicationem emit*. Est igitur mens Ulpiani: concreditorem in parte sui debitoris non esse similem extraneo emptori, esse similem in extranei parte. Verum de extraneo emptore quid dicemus? Posse rem emere vel ius, an dumtaxat rem? Et potest secundum Paulum [11]) *ius pignoris* extraneo cedi. Sed difficultatem facit haud mediocrem summus auctor Papinianus [12]), qui simul permittit creditori, ut extraneo *ius suum vend(at)*, simul hunc emere vetat, ut valde fuerit *imperit(us)*, qui eius *contractus, qui personam eius non continger(e)t, pignora vel hypothecas* [13]) *susce-*

1) L. 29 D. 10. 2. Potest quidem pertinere ad fiduciam.

2) Id est: ultra verum pretium.

3) Ergo pignore finito supererit retentio vulgaris.

4) Nam de condominis separatim partes suas obligantibus est eiusdem fr. § 13.

5) Litigant Ottones, sitne reponendum *fiduciae*. Equidem cum Palingenesiae architecto *pignori* praetulerim, quia sequens paragraphus nec potest ad fiduciam pertinere, nec ab illa haec nostra separari.

6) Adiudicationem potius.

7) L. 7 § 12 D. 10. 3.

8) Cetera huius paragraphi Triboniano mox restituentur.

9) L. 7 § 13 D. 10. 3.

10) Cf. c. 2 C. 3. 37.

11) L. 19 § 9 D. 49. 15.

12) L. 31 (32) pr. D. 3. 5. Cavillatur Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXX p. 103 (cf. Ibid. p. 125 not. 1).

13) *Fiducias* reponit (pro *pignora vel hypothecas*) Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXX p. 104.

pi(sse)t, existimans indemnitati suae hoc modo [1]) *consuli posse*. Qua nulla cogitari potest *ἀπορωτέρα ἀπορία*, quandoquidem non intelligitur, quo modo venire possit ei, qui emere non possit. Alibi [2]) quidem imperitiae adscribit Papinianus, non, quod quis extraneus existimaverit iuris emptione indemnitati suae consuli posse, sed quod, hoc facere quum posset, omiserit. Eandem porro speciem tractans Ulpianus [3]) non exprimit, utrum pignus apud extraneum emptorem [4]) cum huius damno extinguatur, quasi nihil emerit, an cum debitoris detrimento [5]) quasi dominio translato; proinde, si placuit inter eos, *ut habita compensatione fructuum solutoque, quod reliquum deberetur, fundus debitori restitu(a)tur*, utrum emptori pignus constituatur an debitori actio [6]). Iuris emptio, id est, pignorum translatio, inest nominis venditioni [7]), modo res steterit intra novationem, nam novatione secuta, nisi aut iudicio novetur [8]) aut convenerit *ut pignus repetatur* [9]), pignora intercidunt [10]). Quod ius, ut vitiosum, nisi novi debitoris interventu novetur, olim [11]) notavimus [12]). Nihil autem interest, utrum *ius obligationis vendiderit creditor* [13]), an, *quum convenisset ut mandarentur* [14]) *actiones, tunc solutio facta (si)t* [15]),

---

1) *Confusis praediis*, id est, pignoribus soli eius contractus, qui personam eius non contingeret et eius qui contingeret.

2) L. 1 pr. D. 20. 6.

3) L. 52 § 1 D. 2. 14.

4) *qui fundum pigneratum a creditore, quasi debitoris negotium gereret*, id est, non dominii adquirendi causa, *emerit*.

5) Putat quidem Papinianus (l. 31 (32) pr. D. 3. 5) *utrique* succurrendum esse.

6) Cf. l. 15 D. 19. 5.

7) Tunc scilicet, quum hypotheca cum nomine coniuncta sit. Ex nova quoque Germanorum lege (§ 1153 = 401) nominis venditioni inest pignoris translatio. Quamquam docet Achilles (ad § 1192) in vera hypotheca (*Grundschuld*) huic capiti locum non futurum. Qua de re aliquid adnotabimus infra.

8) L. 11 pr. D. 13. 7; l. 13 § 4 D. 20. 1; c. un. C. 4. 53; c. 8 C. 8. 13 (14). Cf. l. 29 D. 46. 2.

9) L. 11 § 1 D. 13. 7; l. 3 pr., l. 12 § 5, l. 21 pr. D. 20. 4; c. 1 pr. C. 8. 26 (27). Cf. l. 68 § 1 D. 21. 2.

10) L. 18 (cf. l. 30) D. 46. 2.

11) cap. LIV.

12) Cf. nunc ex nova Germanorum lege § 418, cui sine dubio negaret Achilles in vera hypotheca (*Grundschuld*) locum esse.

13) L. 5 § 2 D. 20. 6.

14) Cf. Schulz, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 139-143.

15) L. 76 D. 46. 3; l. 36 D. 46. 1. — Apud Gallos hodie haec distingui coeperunt

an reus delegatus sit, quia vel hoc modo actiones praestantur [1]), cuius rei oblivio aliquando cepit Diocletianum [2]). Ergo *si in solutum nomen debitoris sui tibi debitor tuus dedit ac te in rem tuam procuratorem fecit*, non dubitatur, quin tu *pignora habe(a)s obligata* [3]), sitque tibi tribuenda horum nomine *extraordinari(a) iurisdicti(o)* [4]), id est, utilis actio [5]). *Pignora* enim ipsa quoque *transeunt, si facta nominis redemptione solutio celebrata est (emptori)que mandatae sunt actiones* [6]) personales [7]), nec dubium, *si .... procurator in rem suam extiterit*, quin *paciscendo inutilem sibi faci(a)t hypothecariam actionem* [8]). Et additur [9]): *in tantum, ut putem recte dici et dominis litis hoc casu nocere hanc exceptionem* [10]),

---

(cf. Renusson, *Traité de la subrogation* II § 12: „*la subrogation n'est pas à proprement parler une* [véritable] *cession*"; Pothier, *Introd. au tit. XX* no. 67: „*la subrogation diffère du transport*"; id. *Vente* no. 553: „*le transport-cession est .... très différent de la subrogation*"; Troplong, *Comment. des privil. et hypoth.* nis. 349, 353 2°). Etsi subvertit sententiam Renusson, op. cit. X § 20-23, quum similem esse dicat subrogationem voluntariam cessioni („*telle subrogation .... est une véritable cession*"), id est, cessioni voluntariae, quia ulterius comparatio non potest porrigi. Erit igitur vi ipsa subrogatio similis cessioni.

1) Locos dabit Salpius, *Novation* § 6 (sed non recte docet interesse, utrum reus delegetur an nomen). — Apud Gallos haec quoque distingui coeperunt, itaque separant Pothier, *Vente* no. 551; Troplong, *Comment. des priv. et hypoth.* nis. 344, 368, 370, venditionem nominis („*cession*") et delegationem („*transport de simple délégation ou indication*", „*délégation de payement*", „*indication de payement*"). Fatetur tamen Troplong (omnibus numeris laudatis) post acceptionem („*si* (*mon créancier*) *déclare.... accepter cette délégation*") interesse desinere. Intererit igitur inter cessionem perfectam et delegationem imperfectam.

2) c. 7 C. 8.41 (42). Rem utcumque dissimulant Graeci (Bas. 26. 4. 41) et Cuiacius, Obs. VIII c. 19.

3) c. 6. C. 4. 10. Temptat quidem Krüger *habet* (pro *habes*).

4) c. 14 § 2 C. 8. 40 (41).

5) „*Kognitionsprozess*" vertit Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 63-65, quin immo negat (p. 69 ia. p. 63) dari posse hypothecariam utilem, „*das heisst, mit Fiktion*". Quasi vero utilis et fictitia idem sit. Non esse, docent Savigny, *System* V § 215 (p. 73); Puchta, *Cursus* § 165 (post notam *ww*); Keller, *Civilproz.* § 89 II; Lenel, *das* edictum (1907) p. 197.

6) c. 14 cit. (C. 8. 40 [41]) § 1.

7) *Personales* intelligendas esse, vidit Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 63, quod negabat Schmidt, *Grundlehren der Cession* I § 4 (p. 19): „*dass .... auch die Pfandklage cedirt worden, geht aus dem Pluralis:* mandatae sunt actiones, *entschieden hervor*". Quorsum igitur utilis actio?

8) L. 8 § 2 D. 20. 6.

9) Addiditne Tribonianus?

10) I. e., conventionem, interprete Gerardo Noodt.

ideo, quia nominis venditor, sicut *exigere .... debitam quantitatem*, licet actionem praestiterit, *non vet(atur)* [1]), ita ne pignora quidem persequi. Quid, si simplex nominis venditio intercessit, nec mandatae sunt actiones [2]) vel desierunt? Placuit nominis emptori hereditatis venditae exemplo [3]) utilem in personam actionem dandam esse [4]). Ergo post hoc decretum, cuius in Pandectis nondum vestigia deprehenduntur ulla [5]), nominis emptor, licet procurator non extiterit vel desierit, tamen *pignora, quae venditor nominis consequi posset*, recte *vindica(t)* [6]). Licet autem procurator factus sit, hypothecariam directam nihilomagis habebit, nisi ipsa quoque ei mandata sit, sed utilem [7]). Rescriptis quidem permittitur, ut *superstite* personalis actionis *(domin)o* nec revocante mandatum — modo tale mandatum revocari possit [8]) — sicut in personam ita in pignora *ex eius persona* agat [9]). Ergo *ex nominis emptione dominium rerum obligatarum* [10]) *ad emptorem*

1) c. 3 C. 8. 41 (42). Difficultatem quidem facit l. 17 D. 2. 15 (Windscheid (1891) § 331 not. 8).

2) Sic loquitur Alexander c. 1 C. 8. 40 (41), quasi utique mandentur. Sed cf. c. 2 C. 4. 10.

3) L. 16 pr. D. 2. 14. Rebellat Hertz, *Die* actio utilis *des Forderungspfandgläubigers* (Diss. Wratisl. 1899) p. 43, propterea quod coniectura proposita *„der Behandlung* (*der* hereditatis emtio) *nicht entspricht*"; (p. 44) *„wie schon daraus hervorgeht, dass diesem Institut die bei jenem zu Iustitian's Zeiten erforderliche Denuntiation fehlt*". Ergo interpolatio (c. 3 C. 8. 41 (42): *vel aliquid ex debito accipiat vel debitori tuo denuntiaverit*) praeiudicabit iurium originibus.

4) Antiquissima testimonia sunt Gordiani (c. 1. C. 4. 10) et Philippi (c. 4 § 1 C. 4. 2). — Emptoris utilis actio venditori non tollit directam (l. 16 pr. D. 2. 14; cf. l. 2 § 5 D. 18. 4), itaque videtur Bernhardo (1891) § 331[4], sed alio apparatu utitur, quia scilicet putat (ibid. not. 8 i. f.) l. 16 pr. cit. (D. 2. 14) interpretandam esse ex l. 17 cit. (D. 2. 15), proinde illic ex abundanti *pactum* proponi *factum*.

5) Etenim l. 55 D. 3. 3 purgavimus cap. harum observ. LXII.

6) c. 7 C. 4. 10 (cum adnotatione Kruegeri).

7) c. 14 C. 8. 40 (41). Dictum est supra.

8) Hoc nec traditur nec videtur convenire cum l. 55 D. 3. 3: *procuratore in rem suam dato praeferendus non est dominus procuratori in litem movendam vel* [pecuniam] *suspiciendam* [qui enim suo nomine utiles actiones habet, rite eas intendit].

9) c. 6 C. 4. 10 (cum adnotatione Kruegeri et Fridolini interpretatione in: *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 67).

10) Etsi possunt intelligi res promissae (Schlossmann. *altröm. Schuldr.* (1904) p. 37; l. 98 pr. D. 46. 3; c. 12 C. 4. 29 (Herzen, *Orig. de l'hypoth.* p. 24); c. 5 C. 5. 14; form. Turon. 6 et add. 3) vel *fiduciae* obligatae, quod visum est Theodoro Schirmer, *Ztschr. der Sav-St.* XX p. 231 et Fridolino, *Ztschr.* cit. XXVII p. 70, malo tamen cum Carolo Georgio Bruns (*Kl. Schr.* II p. 27 not. 83) hic intelligere res *pignori* obligatas.

non transit[1]), *sed vel in rem suam procuratori facto* directa *vel* non facto *utilis secundum ea, quae pridem constituta sunt, exemplo creditoris*[2]) *persecutio tribuetur*[3]). Interest autem emptoris directam habere, quia in eam sufficit mandatum; at in actione utili probare debet emisse se nomen vel in solutum accepisse[4]); itaque consilium magis est quam praeceptum, licet imperative rescribatur[5]), ut, quamdiu mandatum perseveret, tamdiu quis directa utatur; nec tam est verum cessante mandato locum habere utilem[6]), quam non habere locum directam[7]). Itaque, ubi quis procurator in rem suam factus est, licet directae competant ei actiones, attamen *utiles etiam* tribuentur[8]). Sequuntur autem nominis emptorem pignora, sive hoc *dixi(t)* venditor[9]), sive dicere omisit, *nisi aliud actum est*[10]). Eodem modo scilicet transeunt[11]), quum non creditor vendiderit, sed iudex familiae erciscundae nomen attribuerit[12]), idemque erit, si quid divinavit Windscheid[13]), quum praetor vi decreti transtulerit actionem personalem[14]). Qua ratione autem nominis venditor hypothecas transferre videtur ad nominis emptorem, eadem scilicet ratione venditor possessionis transferre videtur, quidquid iuris ratione possidendi habeat[15]), veluti quod impenderit, quo de pignore

---

1) Multo vero minus ex nuda debiti solutione: c. 21 C. 8. 13 (14).

2) Intelligo creditorem pignoratitium, etsi de ea re ambigitur (cf. Salpius, *Novation* p. 411). Ergo eodem sensu habes c. 5 C. 8. 15 (16): *exemplo pignoratitiae*. Ex diverso interpretatur Hertz, *die* actio utilis etc. (Diss. Wratisl. 1899) p. 5-9: *exemplo* eius, cui nomen cum pignoribus pignori datum sit.

3) c. 8 C. 4. 39.

4) Eisele, *die* actio utilis *des Cessionars* (1887) p. 52 (post notam 27); cf. Brunner, *das franz. Inhaberpapier des Mittelalters* (1879) p. 68 (circa notam 1); Salpius, *Novation* p. 404/5, 418; Dernburg, *Pandekten* II (1892) § 49[2].

5) c. 6 cit. (C. 4. 10).

6) c. 4 § 1 C. 4. 2; c. 1 C. 4 10.

7) c. 5 C. 4. 15; c. 18 C. 6. 37. Facit hic mecum Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 69 adversus Patricium (Sch. 1 ad Bas. 24. 3. 10): ἐφ᾽ ὅσον μὲν ζῇ .... ὁ τὸ γραμματεῖον ἐκχωρήσας, οὐκ ἔχει (ὁ ἐκχωρησάμενος) οὐτίλιαν.

8) c. 5 C. 4. 39.

9) L. 13 D. 20. 4.

10) Cf. l. 23 pr. D. 18. 4.

11) L. 11, l. 14 D. 20. 5.

12) Cf. l. 2 § 5, l. 3, l. 4 pr. D. 10. 2.

13) *Lehrbuch* (1891) § 443[16].

14) Quid, si *vend(iderit) nomen* in causa iudicati (l. 15 § 1 D. 42. 1)?

15) L. 14 § 1 D. 10. 3 — Idem fiet nova Germanorum lege (§ 999).

fuit caput harum observatiuncularum VIII. Sed hoc pignus a possessione separationem non recipit [1]; creditor pignus vendere posse videtur, licet nomen non vendat [2], quemadmodum potest [3] nomen sine pignore. Atqui obicit Dernburg [4]: ideo non posse, quod pignus sine nomine ne cogitetur quidem. Quibus igitur persuasum est — argumenta dedimus cap. harum observ. VII et novum exemplum [5] cap. VIII — stare pignus etiam deficiente actione personali [6], iis fieri non potest quin arrideat prior sententia. Videamus tamen, quis effectus futurus sit. Et quidem, sive nomen solum transferatur sive pignus, valebit utrumque, sed una solutio sufficiet [7], nec si merum ius („*das materielle Recht*") spectas, ulla causa est, cur cum Henrico Dernburg [8] pignus, quod solum retineatur vel solum transferatur, inefficax esse iubeas. Sane apud quos librorum fide hypotheca fundabitur, periculum est, ne alterutro a creditore retento bis debitor respondere compellatur. Qua re motus legislator Borussicus [9] rectissime decernebat [10], ubi sola hypotheca (*Grundschuld*) transferatur, ibi nomen intercidere. Non idem statuit, ubi sola hypotheca retineatur, quia scilicet, quamdiu hypotheca manet apud nominis venditorem, debitori monumenta non obsunt; sin ipsa postea alienetur, rursus intercidet nomen. Sicut autem nomine vendito pignus transit, nisi aliud actum sit [11], ita quaeri

---

1) Ideo, quia persecutionem non habet.

2) Hoc *a pragmaticis receptum es(se)* docet Averanius II 12 § 28. Plura dabit Mühlenbruch, *Lehre von der Cession* (1836) § 28 not. 188, 189.

3) Cf. l. 23 pr. (i. f) D. 18. 4.

4) *Pfandrecht* I p. 561/2.

5) Eius, qui in rem impenderit. Cf. praeterea cap. harum observ. LV.

6) Ergo, ubi Romanorum instituta et nova Germanorum comparamus, semper intelligimus Romanorum hypothecam et Germanorum praedii obligationem (*Grundschuld*) idem esse. Hanc enim coniunctam esse posse cum personali obligatione, dubitationem non recipit (*Motive* III (1888) p. 608, p. 779), itaque § 1192. 1 „*Voraussetz(ung)*" intelligimus: „*begriffliche Voraussetzung*" (cf. Motive III p. 611) et § 418, 1153, 1163, 1164 omnes locum habere posse in praedii obligatione, licet magnus dissentiat Achilles (ad § 1192) dissensurusve sit (de § 418).

7) Quia semel debetur.

8) *Pfandrecht* I p. 561 (post notam 4), p. 562*.

9) Germanus legislatur maluit translationem vel nominis sine pignore vel pignoris sine nomine infirmare (§ 1153. 2).

10) *Eigenthumserwerbgesetz* (1872) § 52. 2.

11) Cf. l. 23 pr. D. 18. 4.

potest, utrum pignore vendito nomen, quod receptum non sit, venisse credendum sit. Et rescribitur [1]: iure *pignoris* translato emptorem *cessis actionibus* [2] *uti po(sse)*. Itaque res decisa est, modo vox *pignoris* genuina sit, quod vehementer dubito. Sed potest adhuc pignoris ius transferri legato [3], nec puto multum interesse, quibus in eam rem verbis testator usus sit, veluti: *(Titio Gai Sei) pignora tradi (volo)* [4]. Nam, sicut in pignore constituendo sufficere videtur, quod *pignoris iure testator* rem suam [5] *obligare volu(er)it* [6], ita in transferendo sola voluntas ut spectetur, magis est. Adhuc pignus transit, ubi debitor, id est, dominus rei pignori datae [7], alium creditorem elegerit, huiusque pecunia priorem dimiserit ea lege, ut pignus transiret [8]. Item succedit emptor rei pigneratae, qui a debitore emerit, quum ex pretio creditori satisfactum sit, *nihil enim* [9] *interest, debitor pignus datum vend(a)t* et ex pretio creditorem dimittat dimittive patiatur [10], *an denuo obliget* et ex versura solvat [11]. Succedet autem hoc iure, sive posterior creditor emerit [12], sive extraneus quilibet [13]. Sed posterior creditor succedet licet nihil emerit, sed simpliciter solverit; semper enim

---

1) c. 11 C. 8. 40 (41).

2) In personam, veluti *adversus eum qui una fideiussit*. Hypothecariam intelligit Eisele, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII (1906) p. 61 not. 2, cui cetera adsentior.

3) Cf. l. 68 pr., l. 73 § 2, l. 101 pr. D. 32; l. 9 § 2 D. 33. 10; l. 12 § 43 D. 33. 7. Ex his l. 68 pr. D. 32, l. 9 § 2 D. 33. 10 suspectae sunt Ottoni Lenel (in Palingenesia), quasi de *fiducia* olim locutae sint. Quo pertinuit certe l. 101 pr. D. 32 (vid. sup. cap. XC). Aperte de fiducia legata loquitur Paulus II 13 § 6.

4) L. 34 pr. D. 32.

5) Iustin. c. 1 § 2 C. 6. 43.

6) Cf. l. 9 D. 33. 1; l. 12 D. 34. 1. — Quum scribat Papinianus (l. 9 cit.) talis fideicommissi nomine mitti quem posse in rei possessionem, adnotat Paulus: *hoc admittendum est et in aliis rebus hereditariis* [ut et in eas legatarius mittatur]. Interest tamen, quod in ceteras res hereditarias legatarius mittetur pignoris adquirendi, verum in illam pignoris exsequendi causa iure praecipuo (l. 11 (iis l. 5 § 3, 4) D. 36. 4).

7) Cf. l. 2 D. 13. 7.

8) L. 3 D. 20. 3 (cf. Herzen, *Mél. Gérardin* (1907) p. 299 sqq); l. 12 § 8, § 9 D. 20. 4; c. 1 pr. C. 8. 18 (19); l. 7 § 6 D. 27. 9; l. 38 pr. D. 32. Cf. l. 28 § 1 D. 16. 1.

9) I. e.: igitur.

10) Pati debet (Troplong, *Comment. des privil. et hypoth.* no. 926).

11) L. 3 § 1 D. 20. 5 ia. l. 3 D. 20. 3 (vv. *quo casu emptoris causa melior efficietur*).

12) L. 17 D. 20. 4; c. 3 C. 8. 18 (19).

13) L. 3 § 1 D. 20. 5.

transfertur [1]) prioris creditoris pignus ad novissimum si hic illi [2]), aut contra novissimi ad priorem, si is novissimo pecuniam obtulerit [3]); sin invicem offerunt, in hac quoque re, ni fallor prioris causa potior habebitur [4]). Possessor succedatne solvendo videamus. Quod negare videtur Paulus, dum scribit [5]): *qui pignoris iure rem persequuntur, a vindicatione rei eos removeri solere, si qualiscumque possessor offerre vellet: neque enim debet quaeri de iure possessoris, cum ius petitoris removeatur soluto pignore.* Itaque possessore offerente, *solvitur* pignus cum damno offerentis, ut videtur, quia proprietas et alia pignora suo loco manent. Dubitationem tamen inicit vox Papiniani [6]): *emptor praedium, quod a non domino emit, exceptione doli mali posita, non aliter restituere domino* [7]), *cogetur, quam si pecuniam creditori eius solutam, qui pignori datum praedium habuit, usurarumque medii temporis* [8]) *superfluum* [9]) *recuperaverit* [10]), non quod his verbis solutae pecuniae nomine pignus detur [11]), sed quia ea mens Papiniani fuisse potest, licet verba eam non satis utique declarent. Putatque adeo Windscheid [12]) possessorem, qui creditorem

---

1) Recte negat Schulz, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 107 ima, novum pignus („*(e)in neues Pfandrecht*") hoc modo quaeri.

2) Paul. II 13 § 8; l. 3 pr., l. 5 pr. D. 20. 5; l. 12 § 6, § 9, l. 16, l. 20 D. 20. 4; c. 22 C. 8. 13 (14); c. 1, c. 5 C. 8. 17 (18); c. 4 C. 8. 18 (19); Iustini c. 7 § 3 C. 7. 39; Iustiniani c. 22 § 6 C. 6. 30. — Novis Germanorum legibus (§ 1150 ia. § 1149) ius offerendi non ante competit, quam subhastabitur.

3) Paul. II 13 § 8. Interesse potest prioris, si convenerit ut pignus etiam ob chirographariam pecuniam retineatur. Quod pactum non praeiudicat secundo creditori (c. un. § 3 C. 8. 26 [27]). Cf. praeterea Girard, *Manuel* (1906) p. 781[7].

4) Similis quaestio oritur apud Gaium II § 78, si èt pictor pretium tabulae èt adversarius impensam picturae offert. Cf. denique Iustin. c. 34 § 2-2*b* C. 8. 53 (54).

5) L. 12 § 1 D. 20. 6.

6) L. 65 pr. D. 6. 1. — Nihil in hac quidem causa interest civilem possessorem inter et naturalem (l. 1 pr. D. 20 6).

7) Hoc deest in l. 1 pr. D. 20. 6.

8) Id est: earum, quae nunc deberentur, nisi tunc creditor dimissus esset. Eaedem mox dicuntur *novae.*

9) Id est: quod earum fructibus non compensetur.

10) Pergit: *scilicet, si minus in fructibus ante litem perceptis fuit; nam eos usuris novis dumtaxat compensari sumptuum in praedium factorum exemplo* (cf. l. 48 eod.) *aequum est.* Ex his apparet fructus ante litem perceptos esse possessoris (cf. Czyhlarz, *Serie der Bücher* 41 *und* 42, I p. 566-571).

11) Obstat vox *domino.*

12) *Lehrbuch* (1891) § 233*b* ante notam 15.

dimiserit, eius pecuniae nomine, quam solverit [1]), talem habere retentionem, qualem habeat is, qui in rem impenderit [2]), id est, non vulgarem, sed pignoris iure adversus omnem vindicantem [3]). Itaque ex abundanti [4]) demonstrat [5]): *iusto* [6]) possessori, si solverit creditori, huius pignus dandum esse. Interpretatio Bernhardi probabilis est, quia, qui rem luit, secundi creditoris magis etiam negotium gerit, quam domini; ergo fortius dicendum est secundo creditori quam *domino* nocere exceptionem. Non contradicit — contradicere credit Pothier [7]) — Marcianus [8]): *si, quoniam non restituebat rem pigneratam possessor, condemnatus* [ex praefatis modis] *litis aestimationem exsolverit, an perinde secundo creditori teneatur, ac si soluta sit pecunia priori creditori, quaeritur. Et* [recte] *puto hoc admittendum esse.* Iubet Marcianus eandem videri causam debitum solventis et litis aestimationem offerentis possessoris; licebit igitur pignus decernere utrique, neque propterea necesse est ius commentitium et fictas consuetudines introducere [9]). Ceterum possessoris pecuniam debitam solventis et litis aestimationem offerentis eadem ut videatur causa, praecipi quidem potest, sed sine iuris damno non potest; solet enim litis aestimatio pluris fieri quam debeatur [10]), et, quod excedit, id non sibi exigit creditor sed domino [11]) vel secundo creditori [12]);

---

1) Nam circa *nov(a)s usur(a)s* sine dubio *sumptuum in praedium factorum exempl(um)* sequimur (l. 65 pr. cit.).

2) Cf. l. 29 § 2 D. 20. 1. — Nova quidem Germanorum lege possessori idem datur (§ 1150), quod posteriori creditori competit, id est, offerendi ius, quum res subhastari coeperit (§ 268).

3) „*gegen den Eigenthümer und die nachfolgenden Pfandgläubiger.*"

4) Nobis quidem; nam ipse putat interesse, utrum cui pignus detur, an pignoris iure retentio.

5) *Lehrbuch* (1891) § 233*a* not. 1. Laudat inprimis l. 57 (i. f.) D. 30.

6) Cui *iusto* non exprimit.

7) *Introd. au tit. XX* no. 73.

8) L. 12 § 1 D. 20. 4 (Paling. 36).

9) Eo confugit Pothier: „*dans nos usages .... le tiers détenteur, qui paie un créancier hypothécaire, ... exerce .... sur l'héritage dont il est détenteur* (*les droits et hypothèques du créancier*)."

10) L. 21 § 3 D. 20. 1; cf. l. 16 § 3, § 6 eod. — Ex diverso damni dati actio ad modum debiti creditori datur l. 30 § 1 D. 9. 2.

11) L. 21 § 3 cit. (D. 20. 1). Tantum abest, ut possit creditor post litis aestimationem debitum petere (cf. l. 8 § 19 D. 20. 6).

12) L. 12 § 5 D. 20. 4.

itaque, si ad eum, qui litis aestimationem praestiterit, pignoris dumtaxat causa transibit, sicut ad eum qui debitum solverit, eveniet, ut hyperocham dominus vel secundus creditor lucretur, quum concedas iis debito oblato rem vindicare a possidente. Ergo, si possessor qui debitum solverit in pignus succedere debet, oportet eum, qui litis aestimationem praestiterit, ne quod vitium oboriatur, pro eo esse qui a creditore emerit dominii causa, ut nec domino supersit luendi potestas nec posterioribus creditoribus. Etsi non videtur Marciani sententia a compilatoribus corrupta, sed in eo peccatum, quod eandem Iuliano subdiderunt, cuius nomine hodie exhibentur haec [1]):

> *si creditor, qui rem pignori acceperat, amissa eius possessione Serviana actione petierit, et litis aestimationem consecutus sit, postea debitor eandem rem petens exceptione submovetur* [nisi offerat ei debitor, quod pro eo solutum est].

Rectius haec procedent, si resecueris ea, quae uncis inclusi. Quis enim non videt, vocabulum *ei* prorsus non habere, quo referatur? Intelligendus est possessor, qui litis aestimationem obtulit; is vero in praecedentibus nusquam comparet. Quocirca iam inclusit Eisele [2]) *ei debitor*, sed praestat [3]) totam clausulam includere eoque magis, quod Gai de hac quaestione sententia eodem modo interpolata videri potest [4]):

> *si creditor Serviana actione pignus a possessore petierit, et possessor litis aestimationem obtulerit, et ab eo debitor rem vindicet,* [non aliter hoc facere concedetur, nisi prius ei debitum offerat].

Licet enim uno alterove exemplo defendi possit passivum personale *concedor* [5]), elegantia tamen destituta sunt: *(si) vindicet, non aliter hoc facere concedetur, nisi prius* [6]) etc. Ergo aut hic omnia me fallunt, aut scripserat Gaius:

---

1) L. 28 pr. D. 13. 7.

2) *Ztschr. d. Sav.-St.* X p. 305.

3) Cum èt Paulo Krüger èt Ferrinio (ad Pand.)

4) L. 2 D. 20. 6.

5) Cf. Schulting, not. 50 ad Paul. V 6; Kalb, *Juristenlatein* (1888) p. 76[4]. Saepius quam *concedor* obviam fit *permittor.*

6) Cf. Kalb, *Juristenlatein* (1888) p. 80, *Roms Juristen* (1890) p. 18[1].

si creditor Serviana actione pignus a possessore petierit, et possessor litis aestimationem obtulerit, et ab eo debitor rem vindicet, (exceptione submovebitur).

Hanc utramque coniecturam illis non credo improbatum iri, quibus iam persuasum est de interpolatione tertii in hanc causam testimonii. Accepta referuntur Ulpiano [1]):

inter eos, qui pignori [2]) *acceperunt* [3]), *talis divisio* [4]) *fieri debet, ut non vero pretio aestimetur pars, sed in tantum dumtaxat, quantum pro ea parte debetur* [5]) [et adsignetur quidem pignus uni ex creditoribus, licentia tamen non denegetur debitori debitum offerre et pignus suum luere, idemque dicitur et, si possessor pignoris litis aestimationem pigneratitiam in rem agenti offerat].

Unde si monitus ab Ottone Gradenwitz [6]) eicienda statueris: *et adsignetur — pignus suum luere,* quae sane eicienda sunt propter portentum illud: *licentia non denegetur debitori debitum offerre,* cetera, quae circumduxi, quomodo salva esse possint, non video. Pendent enim a corruptis. Flagitium igitur, cuius Tribonianum reum egi in duobus prioribus fragmentis, hic manifesto commisisse deprehenditur. Non ipse negaret, se Ulpiano subdidisse sententiam, quasi post litis aestimationem creditori oblatam a possessore, luendi potestas adversus hunc supersit. Congruunt igitur indicia in suspicionem meam de vera, quae fuerit, Iuliani et Gai in hac iuris parte sententia. Quibus non, sicut Marciano, post litis aestimationem successum esse visum sit in causam pignoris, sed finita ac sublata omnium in ea re pignorum et prioris dominii causa, ut liberam rem et suam possessor habeat. Deterior causa apud Tribonianum valuit. Reliquit tamen vel etiam imprudens obtrusit iustiorem senten-

1) L. 7 § 12 D. 10. 3.

2) Litigant Ottones, sitne reponendum *fiduciae.* Equidem ideo cum Palingenesiae architecto traditam lectionem praetuli, quia sequens paragraphus nec potest ad fiduciam pertinere, nec ab illa haec nostra separari.

3) Ab eodem. Nam de condominis separatim partes suas obligantibus est eiusdem fr. § 13.

4) Adiudicatio potius.

5) Permittit igitur iuris emptionem, non rei. Discrepare videtur Paulus l. 29 D. 10. 2.

6) *Interpolationen* p. 98. Cf. Kalb, *Juristenlatein* (1888) p. 80.

tiam [1]) Paulo [2]): quum pignus [3]) in iudicio familiae erciscundae uni adiudicetur, pro eo futurum, *ac si .... litis aestimatio oblata sit, ut et is, qui obtulerit, adversus dominum vindicantem exceptione tuendus sit*, quae Stephanus [4]) ita interpretatur: *ὥςπερ, ... εἰ .... ὁ ἐναγόμενος προσενέγκῃ τὴν τῆς δίκης διατίμησιν, ἐκβάλλει τοῦ δανειστοῦ* [5]) *τὴν ἐναγωγήν· οὕτως ἐνταῦθα ὁ δεβίτωρ .... ἀδύνατο(ς) προσφέρειν αὐτῷ τὸ χρέος.* Et videtur magis obtrusisse Paulo quam reliquisse; non enim verba *ut et is qui obtulerit — tuendus sit* cum praecedentibus vel sequentibus ita cohaerent, ut oportet. Quae res ut manifestior fiat, totum fragmentum [6]) ita describam, ut uncis notem, quae Triboniano reddenda censeam. *Si pignori* [7]) *res data defuncto sit, dicendum est in familiae erciscundae iudicium venire: sed is cui adiudicabitur* [in familiae erciscundae iudicio] *pro parte* [8]) *coheredi erit damnandus nec cavere debet coheredi* [9]) *indemnem eum fore adversus eum qui pignori dederit, quia pro eo erit ac si* [hypothecaria vel Serviana actione petita] *litis aestimatio oblata sit* [10]) [ut et is qui obtulerit adversus dominum vindicantem exceptione tuendus sit]. *Contra quoque* [11]), *si is heres, cui pignus adiudicatum est, velit totum reddere* [12]), *licet debitor nolit, audiendus est — non*

---

1) Compilatorum in interpolando inconstantiae magnum documentum edidi capite harum observ. XXV.

2) L. 29 D. 10. 2.

3) Fuisse potest *fiducia*

4) Sch. 1 ad Bas. 42. 3. 29.

5) Scribere debuerat *δεσπότου.*

6) L. 29 cit. (D. 10. 2).

7) Fuisse potest *fiduciae.*

8) Pretii scilicet, nam admittit *licit(ationem)* et rationem non habet *animos(ae)* licitationis tantum, id est, ultra verum pretium.

9) Emendant multi *coheres*, ideo, quod inferiora omnia ad indemnitatem pertineant adiudicatarii. Cui videtur emendationi accedere Graecorum auctoritas, etiam (etsi negat Mommsen) Stephani (sch. cit.): *ἐὰν ἑνὶ .... προσκυρωθῇ, οὐ καταδικάζεται οὗτος τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ· ἀσφάλισαί μοι, ὅτι οὐκ ἐνάγει μοι περὶ τοῦ ἐνεχύρου ὁ χρεώστης*, ubi *καταδικάζεται* medium est et vertendum *intendit.* Decepit Stephanum eadem, quae Cuiacium et Schultingium, species, non discretis in hoc fragmento Pauli et Triboniani bonis.

10) Reddit igitur *quod amplius debito consecutus .... fuerit* (l. 21 § 3 D. 20. 1) coheres adiudicatarii, neque ullum damnum sustinet, quapropter cautionem exigat.

11) His verbis demonstratur praecessisse tractatum de eius heredis indemnitate, cui adiudicatum non sit, itaque recte habere *coheredi* et uncos nostros.

12) Quod partem retinere non expediat.

idem dici potest, si alteram partem creditor emerit: adiudicatio enim necessaria est [1]), *emptio voluntaria, nisi si obiciatur creditori, quod animose* [2]) *licitus sit, sed huius rei ratio habebitur* [3]) — *quia, quod creditor egit, pro eo habendum est, acsi debitor per procuratorem egisset, et eius, quod propter necessitatem impendit, etiam ultro est actio* [4]) *creditori.* Ergo, si quaerimus, quot modis in ius pignoris succedatur, respondendum est, succedi vel hereditate vel cessione vel adiudicatione [5]) vel legato vel debitum solvendo, modo is solverit, qui solvendo succedat. Succedere autem solvendo novum dominum, qui ex pretio solvat, et eum, qui cum debitore pactus sit, ut succederet, et secundum creditorem et pignoris possessorem. Itaque non solet pignus ob id solum, quod quis pecuniam creditori solverit vel obtulerit, transire, nec mutat [6]), quod *ius obligationis in (s)e transferri desidera(verit)*, quum venditio, iuris etiam, consensum habere debeat. Itaque *citra* iuris *emptionem* qui solvit creditori, non sibi prodest sed secundo creditori, qui fit primus, vel debitori, cui *ius pristinum .... restituitur* [7]). Nec interest in hac specie, utrum fisco solvatur, an privato creditori [8]). Variatum tamen fuit de fisco, nam rescripsit imperator Antoninus [9]): *qui pro alio pecuniam f i s c o intuleri(t), èt iure privilegio* [10]) *eius successis(se) èt* [11]) *eius*

1) Provocato (l. 7 § 13 D. 10. 3).

2) Id est, ultra verum pretium.

3) Id est: quod ultra verum pretium impenderit, id non recuperat, modo plus debito quoque dederit, alioquin debitoris nihil interest.

4) Vel magis igitur exceptio (l. 1 § 3 D. 43. 18 = l. 156 § 1 D. 50. 17).

5) Quum adiudicetur pro parte debiti (l. 7 § 12 D. 10. 3). Alioquin simile erit litis aestimationi et facit ratio, ut res liberetur.

6) c. 5 C. 8. 42 (43), ubi pro *desideras* requiritur *desiderasti.* — Iure Gallico, quale extitit temporibus Roberti Pothier, erant, qui succederent, quum desiderassent ius obligationis in se tranferri (*Introd. au tit. XX* nis. 75, 76), veluti sponsor et alter reus. Qui nunc succedunt solvendo (*Code civ.* art. 1251 3°) ex auctoritate Molinaei (cf. Pothier, *Traité des obligations* no. 280), sed nova Germanorum lege (§ 774) in creditum tantum.

7) L. 1 pr. D. 20. 6; cf. l. 12 D. 27. 9.

8) c. 11 C. 8. 40 (41). Ibi quidem potest *pignoris* interpolatum esse; sed loquuntur de fisco specialiter c. 3, c. 7 C. 7. 73. Cf. praeterea c. 14 C. 5. 71 (ia. l. 13 § 1 D. 27. 9).

9) c. 2 C. 8. 18 (19).

10) Intelligendum est non exigendi privilegium sed pignus, sicut c. 2 C. 7. 73. Cf. Cuiac. ad R. C. 10. 1: *ego animadverti in tit. de p r i v i l e g i o f i s c i* (C. 7. 73) *de eo tantum privilegio tractari, quo fiscus tacitam hypothecam habet* Respicit ad suarum Observ. lib. 40 cap. 18.

11) = et omnino.

locum, cui pecuniam numerav(erit), consecutum es(se), cui similis extabat constitutio in Hermog. Cod. tit. *de iure fisci* [1]): *si pro possessione T. Claudi vos debita fiscalia exsolvisse constat, vestram esse possessionem* — intelligitur iure pignoris possessio [2]) — *notissimi iuris (est)*. Quin immo ad civitates hoc ius translatum invenitur [3]), *in* earum *locum* ut *succe(deretur) eo quod satis-f(actum) debito propon(eretur)*. Quocirca non strenue refragabimur, si quis eum quoque, qui fisco solvat, inter eos retulisse velit, qui solvendo succedant. Potest autem quolibet modo [4]) succedi in pignus [5]) usque ad certum pecuniae modum; veluti praedii emptorem *eatenus tuendum* esse, *quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia perven(er)it*, respondit Ulpiani aemulus [6]). Quo casu quaeritur, an potior sit in reliqua pecunia prior creditor et videtur Raymondo Troplong [7]) esse potior. Ergo, si per partes hypotheca ad alios transierit, novissimus quisque in sua parte potior erit; successit enim in ius potioris [8]). Quod potest defendi, ubi creditor *necessitate iuris* obligationis venditionem fecerit, vel invito ei oblatum sit [9]), alioquin evidens est iniquitas, neque id fefellit ipsum Raymundum [10]). Proinde ad artificia

---

1) Editor in Coll. libr. iur. anteiust. III pag. 244.

2) Cf. Paul. II 13 § 8. — Lagidarum quidem legibus pleno iure, ut videtur, transferebatur proprietas ad eum, qui fiscalia exsolvisset (P. Tebt. 61 (*a*), 9-18, quibus continetur (γραφὴ) τῶν μεταδίωκημένων . . ., τοῖς ὑπογεγραμμένοις διὰ τὸ τετάχθαι τὸν στέφανον ὑπὲρ τῶν προγεγραμμένων). Similis est lex Cnuti II 79 (80), de qua dicemus cap. CVIII. Erit autem his legibus ulterior quaestio, utrum posteriores hypothecae salvae sint et adversus has novo domino ius fisci. Nam neque hic propter dominii comparationem indefensus relinquendus est, neque illis ius suum extorquendum.

3) c. 2 C. 11. 30 (29).

4) Excipit Bachofen, *Pfdr.* p. 527, eam speciem, in qua secundus creditor offert.

5) Idem est in actionibus: l. 25 D. 34. 4.

6) L. 17 D. 20. 4. Add. l. 16 eod. (etsi dissentit Schulz, *Ztschr. der Sav.-St.* XXVII p. 107, et concedimus sensum esse ambiguum).

7) *Comment. des privil. et hypoth.* nis. 233, 378.

8) Hoc fortiter denegat Troplong (op. cit. nis. 366, 379, 381) propter errorem Roberti Pothier, *Introd. au tit. XX* no. 87.

9) Dernburg, *Pfdr.* II p. 513 (cf. p. 476); Windscheid (1891) § 233*b* not. 9. Ulterius non progreditur nova Germanorum lex § 774, § 1176 (cf. § 1164).

10) Troplong, *Comment.* cit. no. 367: *„il serait tout à fait contraire à la bonne foi, que le vendeur de la portion de créance cédée, après en avoir touché le prix, vînt par son propre fait empêcher son cessionnaire de recouvrer la somme déboursée"*. Ergo potior esse debet is, cui cessum, et in sua quisque parte, cui priori cessum erit.

descendit [1]), ne videatur aut aequitatem prodidisse aut in praecipiendo erravisse, quum fuissent ab initio oblationis et cessionis iura separanda. Solum remanet, in pignoris ius qui possint succedere, vel, quod comprehensu est facilius, qui nequeant. Itaque plerisque persuasum est: dominum rei succedere non posse, ideo, quod nemini in re sua pignus competere possit [2]), perinde ac nulli possit res sua servire [3]). Ex diverso putat Windscheid [4]), sicut pignus perseveret apud creditorem proprietatem nactum, quum sit secundus creditor, ita apud dominum quoque perseverare pignus, quum ad hunc devenerit veluti cessione, et provocat ad l. 19 D. 20. 4, quae neque pertinet ad dominum sed ad *possessor(em)*, neque ad ius pignoris sed ad *ius nominis*, id est, actionem personalem. Equidem in creditore proprietatem nacto cum Bernhardo facio [5]), sed non puto dominum in ius pignoris succedere, quia omni pignoris conventioni *solida res inesse videtur* [6]), ut priore creditore dimisso posterior hypotheca solidam rem apprehendat, nec potest dominus a sua vel auctoris sui conventione resilire [7]). Cessat quidem haec ratio in eo domino, qui nec ipse pignori dedit, neque eum qui dederat auctorem habet, id est, qui post obligationem usucepit [8]). Sin vel pignori dedit ipse vel habet rem ab eo, qui pignori dederat,

---

Nisi in stipulatione *plurium pensionum* (cf. l. 58 pr. D. 46. 1) *verisimile est id actum, ut primam quamque pensionem pignorum causa (prima) sequatur.* Erit igitur hactenus *facti quaestio* (l. 13 D. 20. 4; cf. Dernburg, *Pfdr.* II p. 413).

1) Troplong, *Comment.* cit. no. 608; „*Ceci se concilie fort bien avec ce que j'ai exposé* supra, no. 366". „*Notre solution n'est pas contrariée non plus par ce que j'ai dit* supra, no. 379".

2) L. 45 D. 50. 17.

3) L. 5 pr. D. 7. 6; l. 26 D. 8. 2. Ne praedium quidem *ipsum sibi servire* potest (l. 33 § 1, l. 31 D. 8. 3).

4) *Lehrbuch* (1891) § 248[27]. Cf. quoque Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 281[15].

5) Propter locos ab ipso indicatos.

6) L. 15 § 2 D. 20. 1. — Propter hanc regulam pignus, quod primo creditori proprietatem nacto contra secundum conservamus, fiet tertii, cui post dominii adquisitionem primus rem obligaverit, vel totum vel pro portione debiti.

7) Alioquin ne servitus quidem (l. 27 § 4 D. 7. 1) vel quasi servitus (l. 13 pr. D. 8. 4) per stipulationem constitueretur. Etsi vacillat Windscheid (1891) § 212 not. 1 (lin. 46-51) et cupiunt ipsa testimonia variis modis amoliri Pernice, Lab. III p. 112-114; Perozzi, *I modi pretorii* etc. p. 10/1; Bonfante, *Studi per Scialoja* I p. 535/6.

8) Veram usucapionem intelligimus, quae dominium tribuit, non, ut Africanus, l. 44 § 1 D. 39. 2, quae *domin(o) constitut(o)* (l. 15 § 16 eod.) ius Quiritium afferat.

consequens est, quia in pignus succedere non potest, remissione, licet pretium habeat, pignus intercidere; est enim remissio nihil aliud quam hypothecae ad dominum [1]) translatio, quod intellexit Marcianus, itaque docet [2]): pignoris remissionem, quae pretio fiat, *quasi vend(itionem)* esse [3]). Nec mutat, quod soleant pacisci „ne res hypothecae sit"; non enim verba inspicienda sunt pacti sed vis ac potestas: concedet autem prudentissimus quisque, non ideo conventiones eiusmodi fieri, ut secundo creditori aliquid addatur. Fiunt, ut debitor hypothecam sibi habeat, licet frustra, quia, quod quaesivit, id propter anterioris conventionis legem statim deponit. Eadem ratione accidit, ut cum damno suo in rem impendat *debit(or)*, id est, dominus rei pignoratae, licet possideat, nec apiscatur [4]) id, quod *bona fide possessor(ibus)* tributum est [5]): ut habeant *πρεσγενεστέραν πάντων .... τὴν ὑποθήκην ἐπὶ τῷ πράγματι* [6]). Itaque nec cessione dominus in pignus succedit, nec, licet possideat, debitum solvendo; nisi forte emptor ex pretio solvat vel cum secundo creditore pactum factum sit, huic ut sit hyperocha tantum obligata. Licere enim ita pignori dare, tacite Gaius concedit, dum quaerit, quando secus intelligatur contractum, id est, utrum solida res insit, *si simpliciter convenerit de eo, quod excedit, ut sit hypothecae* [7]). Potest igitur

1) Soli domino hypotheca remitti potest; *possessori non debitori* (l. 8 § 17 D. 20. 6), id est, non domino, remitti potest actio hypothecaria. Domino possidenti vel actio vel hypotheca remitti potest.

2) L. 8 § 5 D. 20. 6.

3) Eodem iure scribit Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 281[18]: iuris venditionem, quae cum domino fiat, quasi remissionem esse. Sed quae apud eum sequuntur: *„die Rechte der nachstehenden Gläubiger werden durch ein solches Geschäft nicht aufgehoben"*, ambigua sunt. Nam de hoc nemo dubitat, sed dicendum erat, utrum post venditionem iuris, quae cum domino facta sit, in vacuum veniat hic an sequens creditor.

4) L. 44 § 1 D. 39. 2. Excipit Africanus iussum damni infecti causa possidere, quod hic *sibi cavere* non potuerit. Sed potest in huius persona dici, quia pignus praetorium perseverat (l. 12 eod.), iure creditoris impendisse eum.

5) L. 29 § 2 D. 20. 1 (cf. Windscheid (1891) § 235. 4). Sin domino tribueretur idem, quod bonae fidei possessori, deberet hoc proficere iis, quibus post impensam factam obligavisset. Maneret enim regula *solida(m) re(m) inesse* respectu futurorum.

6) Steph. sch. 2 ad Bas. 13. 2. 8.

7) L. 15 § 2 D. 20. 1: *qui res suas iam obligaverint et alii secundo obligant creditori, ut effugiant periculum, quod solent pati, qui saepius easdem res obligant, praedicere solent alii nulli rem obligatam esse quam forte Lucio Titio* [ut in id quod excedit priorem obligationem res sit obligata], *ut sit pignori hypothecaeve id quod*

expressim convenire: nihil ulterius, quam quod excedit, ut sit obligatum, et stabitur conventione [1]). Erit autem huius conventionis effectus ut prior hypotheca numquam extinguatur secunda salva; itaque, quamdiu secunda manet, èt omnibus modis ad dominum, quibus hypothecae transeunt, transibit prior, èt quum vacare coeperit, domini erit. Vacabit autem, ubi eorum quis solverit, qui solvendo non succedunt et ubi personalis actio confusione [2]) compensatione novatione remissione iureiurando iudicio extincta erit. Verum, quid dicemus, si cum secundo creditore pactum factum sit, ut hyperocha tantum sit obligata, cum tertio omissum? Proficiet huic exclusio secundi; nam ipse ius commune exercebit. De eo quoque dubitari potest, utrum cum primo creditore talis conventio recte fiat, id est, ut detracta certa summa contentus sit hyperocha [3]), an tunc demum recte convenire in eum modum intelligatur, quum res ante priori sit obligata? Plane duabus speciebus exceptis — id est, quum emptor ex pretio solvat, et quum secundus creditor pacto excludatur — non potest hypotheca in persona creditoris constituta domino quaeri; sed potest, quod non adquirit ipse, ad alium id transferre, a quo pecuniam sumpserit dimittendi creditoris gratia [4]). Ergo fraudibus via patet, quia facile est debitori, licet suo solvat [5]), amicum interponere, qui se fingat creditorem, dum debitori adversus cautionem huic emissam negativa cautione, quam Galli appellant *contre lettre*, consulitur [6]). Sed

---

pluris est, aut solidum, cum primo debito liberata res fuerit. De quo videndum est, utrum [hoc ita se habeat, si et convenerit, an et], ***si simpliciter convenerit de eo quod excedit, ut sit hypothecae,*** [et] ***solida res inesse conventioni vide(a)tur, cum a primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars? sed illud magis est quod prius diximus.*** Consentit Marcianus l. 12 § 7 D. 20.4.

1) Windscheid (1891) § 241⁷.

2) Excipit nova Germanorum lex, ubi debitor personalis pro pignoris domino intercesserit, ibi confusio crediti et debiti pignus ne perdat (§ 1164. 2).

3) Windscheid (1891) § 242 not. 1 (i. f.). Novis Germanorum legibus (*Eigenthumserwerbgesetz* (1872) § 27; *B. G.-B.* § 1196) manifesto licet.

4) Locos supra dedimus. Eadem ratione pignus debitor ei rectissime constituet, a quo pecuniam sumpserit impendendi gratia eritque is ante ceteros creditores (l. 5 D. 20.4).

5) Quodsi olim solverit, idem fiet, modo creditor cavere paratus sit, nunc demum accepisse se.

6) Huic fraudi quam imbecillis remediis Gallorum reges obviam iverint, videre est apud Robertum Pothier, *Introd. au tit. XX* no. 81.

haec ita iure Romano, novis enim Germanorum legibus semper ita cum secundo creditore contractum intelligitur, ut huic hyperocha tantum sit obligata [1]), itaque creditor dominium nactus omnimodo hypothecam retinet [2]), dominus autem hypothecam [3]) nanciscitur, sive ei remissa sit [4]) sive hereditate legatove accreverit [5]) sive vacare coeperit [6]). De pignoris domino absolutum est; debitor personalis possitne in ius pignoris succedere, videamus. Et fideiussorem quidem liberandum, nisi pignora ei cedantur, proinde succedere posse vidimus, licet a confideiussoribus pignora data sint. Sed non est eadem causa debitoris, cui, licet solvat creditori, nihil abest [7]), quia pro eo, quod solvit, liberationem consequitur, itaque frustra ius pignoris emit, quod apud ipsum sit futurum sine causa nisi aut pro pignoris domino intercesserit [8]), aut correos habeat, exemplo confideiussoris. Non succedendo quominus debitori personali in ea re, quae pro ipsius debito sit obligata, pignus competat, nihil est impedimento, velut ex alia conventione. Etiam, si in rem impenderit, iustissimam pignoris causam, si possidet, nanciscitur, quamquam adversus creditorem suum hoc iure uti non potest. Ius pignoris enim nemo creditori suo opponit sed alieno et rei domino. Ideo autem suo creditori nemo, quia huic universum debet [9]). Quam-

---

1) In contrarium convenire aperte non est prohibitum; quin immo nominatim permissum est domino quaesitae sibi hypothecae renuntiare (*Eigenthumserwerbgesetz* (1872) § 62; *B. G.-B.* § 1183).

2) *Eigenthumserwerbgesetz* § 66.

3) Non hypothecam, sed hypothecae sibi vel alii addicendae potestatem, opinio est Bernhardi Windscheid (1891) § 241[7]. Qui vel sic refellit se docentem (ibid.): novis quoque legibus pignoris conventioni inesse solidam rem.

4) *B. G.-B.* § 1168.

5) *Eigenthumserwerbgesetz* § 65. — Ceterum iure quidem Borussico (*A. L.-R.* I 12 § 288) legato succedebatur, sed posteriore lege (§ 2174) in personam agendum est.

6) *Eigenthumserwerbgesetz* § 63; *B. G.-B.* § 1163, 1170, 418. Solvendo dominus posteriore lege (§ 1143) etiam in creditum succedit.

7) Dernburg, *Pfandrecht* II p. 6: „*Der Schuldner kann es nicht Verlust nennen, wenn er die eigne Schuld erfüll(t)*".

8) Nova Germanorum lege solvendo succedit, qui pro pignoris domino intercesserit (§ 1164).

9) Dernburg, *Pfandrecht* II p. 358/9; *Pandekten* I (1892) § 284[13]; Windscheid (1891) § 235[14]. Ergo sicut *non pluris* condemnatur *quam quanti debet* (l. 21 § 3 D. 20. 1), quia superfluum ipsi reddendum foret, ita non minoris condemnandus est, quia *qu(ant)o minus* ad creditorem pervenerit, *reliquum* ipse debet *redder(e)* (l. 9 § 1 D. 20. 5).

obrem sive debitor personalis sive fideiussor [1]) in rem impenderint vel paciscendo eam sibi obligaverint, excepto creditore suo adversus ceteros omnes, qui infirmiores sint, exceptione tutus erit uterque.

1) De fideiussore concedit Dernburg, *Pfandrecht* II p. 359.

DE NOVA SCHEDA OVIDIANA

(A. A. I 239—378).

SCRIPSIT

P. J. M. VAN GILS.

In fine commentationis „Per la chronologia delle poesie amorose d'Ovidio" Remigius Sabbadini v. cl. haec habet: „Del rimanente il testo dell' A. A. attende sempre chi lo sottoponga a un' ampia e severa revisione critica e diplomatica" (Riv. di Filol. e d'Istr. Class. A°. XXXVII Fasc. 2° Apr. 1909 p. 169).

Sabbadinii verbis et consilio Scatonis de Vries v. cl. adductus sum ut tandem varias lectiones schedae — est enim deterrima — quae mihi iam ante aliquot annos in manus venerat, publici iuris facerem. Pauci enim Artis nobis servati sunt codices et ideo — uti Vriesius v. cl. observat — ne pessimi quidem spernendi erunt.

Membrana, quae, iudice Ehwaldo, saeculi XIII est, quaternionis fuit media et in prima quartaque pagina 37, in secunda et tertia 38 habet versus.

Etsi nullo modo „linenda cedro", tamen oblita fuisse et quibusdam in locis rescripta videtur; postea agglutinata in quodam libro fuit.

Nos notabimus quibusnam in locis differat scheda, quam littera x indicabimus, ab Ovidii editione Merkeliana-Ehwaldiana; videant viri Ovidiani lateatne in hac farragine aliquid quo studia Ovidiana promoveri possint. Si minus, fortasse ad diplomaticam artem aliquid valebit, apparet enim ex ea nonnullos Ovidii codices pessimos fuisse. Gratias ago v. d. J. W. Bierma qui mihi in legendo fragmento, difficili quidem lectu, opem tulit.

A. A. I 231 positis, 232 bachi, 234 perman*ens* (?) est, cepto, 239 tunc, 240 tunc, 242 deo mores (?), 245 non, 246 vinaque noxque, 248 et, 251 lana murice tincta, 255 velis, 256 liquido (2ª m. calido), 256 sulfure, 259 memorale, 260 parthaque, 261 et praecepta (?), 263 tendas, 267 quidquid ubi(?), 273 blande iuveni, 276 doctius, 280 adhinit, 281 [tam] libido est, 282 vigilis, 283 Biblida, 284 nephas, 285 mirra ... quo, 287 arbor, 289 Yde, 291 inter media, 293 sidonyaeque, 295 Pasiphe, 296 ipsa, 298 certa, 301 armenti, 305 quid tibi pasiphe, 306 tociens positas iungis septa comas, 312 bacca, 313 Ha quociens vacam, 315 aspice .... exultat, 318 panda, 320 leta, 321 cecis, 323 europam .... Yo, 325 acerra, 328 O quantumst uni posse placere viro, 329 nec, 330 phebus, 331 nisi, 331bis Altera Scilla maris monstrum medicamine circes, 335 epiree, 336 sanguinolenta, 337 phenix, 338 Ypolitum rapidi, 340 pena, 341 illa, 343 non .... superare, 348 capiunt, 351 captate, 356 [tu], 359 tunc, 362 illa .... tunc, 365 tunc .... ylion, 366 tu, 370 ut .... poteris, 371 tunc .... tunc, 372 dicat, 373 properes .... iraeque, 375 queris, 377 ad concubitum.

DE SOPHOCL. PHILOCT. VS. 732 SQQ.

SCRIPSIT

I. VÜRTHEIM.

Versus quibus Philoctetes dolorem renascentem parvis primum voculis deinde sententiis gemitu plenis exprimit interpretabar, cum subito mira quadam similitudine, quae inter eos exstare et Aristophaneos iocos in Ranarum fabula expressos mihi videbatur, movebar ut ex arca promerem comici editionem Teubnerianam versusque inde a 644 cum auditoribus relegerem. Quae senseram paulo ante, magis magisque nobis placebant. Editio autem Radermacheriana ceteroquin notis uberrimis ditata multa quidem alia referebat, de Ranis vero *οὐδὲ γρῦ*. Domi statim adeo editionem Leeuwenianam, ubi ad vs. 649 annotatum invenio „praeterea cf. Philoctetis dolorem compescere frustra conantis verba Soph. Phil. 742 sq. *ἀπόλωλα, τέκνον, κοὐ δυνήσομαι κακὸν | κρύψαι παρ' ὑμῖν. ἀτταταῖ κτέ.*, quem tamen a comico nunc respici locum non crediderim cum Blaydesio, quoniam plagarum illic mentio fit nulla". Vix autem dubito, quin Leeuwenius noster hoc iudicium sit mutaturus, si non unum alterumve versum apud utrumque poetam sed totius scaenae dictionem secum perpendere voluerit attenderitque animum ad duos locos, quorum priorem multum alterum plurimum valere equidem credo.

Prior hic est:

Xanthias	*Philoctetes*
ἀτταταῖ.	ἆ ἆ ἆ ἆ.
Ianitor	*Neoptolemus*
τί τὸ ἀτταταῖ; μῶν ὠδυνήθης;	τί ἐστιν; μῶν ἄλγος ἴσχεις τῆς ... νόσου;
Xanthias	*Philoctetes*
οὐ μὰ Δί' ἀλλ' ...	οὐ δῆτ' ἔγωγ', ἀλλὰ ...

Alter est hic: tam Dionysus quam Philoctetes summa vi id student, ut dolorem suum ceteros homines celent; voculas, quas iis dolor nolentibus elicit, quodammodo explicare conantur. Tandem autem aliquando vehementi victi dolore deos invocant *ἀποτροπαίους*, sed ... statim ita pergunt, quasi carmen aliquod recitaturi vel preces sollemnes de bono eventu precaturi fecissent initium. Vafra mente uterque eodem utitur dolo; dolum autem, qui callidus videtur apud tragicum, comicus suo iure lepidissima tinxit parodia:

exclamat *Philoctetes* (vs. 735)	*Ianitor* (vs. 658)
ἰὼ θεοί.	Dionysum ferit.
Neoptolemus	*Dionysus*
τί τοὺς θεοὺς οὕτως ἀναστένων καλεῖς;	Ἄπολλον ... ὅς που Δῆλον ἢ Πυθῶν' ἔχεις.
Philoctetes	*Xanthias*
σωτῆρας αὐτοὺς ἠπίους θ' ἡμῖν μολεῖν.	ἤλγησεν!
	Dionysus
	οὐκ ἔγωγε!

Negasne exstare similitudinem? At certus scio spectatores, qui 405 a. C. n. Ranarum fabula fruebantur, cogitasse de tragoedia paucis ante annis acta — nam ne nos quidem, seri nepotes, possumus, quin alteram legentes videamus alteram [1]).

1) Similitudinem quam in Ranarum editione critica Leeuwenius negabat, antea agnoverat, ut postea vidi, in Philoctetis versione neerlandica; nunc denuo agnovit in altera huius versionis editione, quae in Aprili feliciter a gymnasiastis Ultraiectinis in theatro est acta.

OBSERVATIUNCULAE AD PHAEDRUM.

SCRIPSIT

L. RANK.

Lib. I Prol. 3. Duplex libelli *dos* est.
Ita Rigaltius edidit e codice Remensi. Fuerunt olim viri docti, qui lectiones *libelli mos est*, quin etiam *libellis os* est, post Rigalti lectionem prolatam strenue defenderunt. Hodie nemo est, opinor, quin Rigalti emendationem probet. *Dotem* illam variis variorum locis allatis commendavit Gude. Quos cum perlegissem (in editione Burmanni) ex asse quidem doctissimi viri observationibus sum astipulatus, attamen contentus vix fui. Recte demonstratum inveniebam *dotem* idem valere quod *donum*, sed plura dicere Phaedrum persuasum habeo. Contendit ni fallor noster duplex *pretium*, duplex *momentum*, duplicem *auctoritatem* inesse in suis fabulis. In *dotis* autem voce et hanc inesse significationem vix ullus locus nos melius docet, quam notissimus ille Ovidianus, qui legitur Am. III. 8. 1 sq. Tenerorum lusor amorum a puella reiectus, ita indignabundus et voce querula exclamat:

Et quisquam ingenuas etiamnum suspicit artes
Aut tenerum *dotes* carmen habere putat?

Quam apte ceteroquin iisdem illis versibus Ovidianis depingitur Phaedri animus, cum aetate provectior, in dies morosior atque arrogantior factus, obtrectatorum odio carperetur nec non ipse in vicem adversarios carperet.

Lib. I. 8. 11 sq. Lupus gruem officiosam proterve irridens:

verbis discedamus, *impudentius* est, quam inania merita iactare? Cardo fabulae est: eiusmodi impudentia et homines et mustelas perdidit. Haec cum mecum reputassem, commentum meum iam olim a Graevio et Zornio propositum esse e Speyeri et Haveti notis criticis mihi apparuit. Nullam igitur de re mentionem facerem, nisi viderem et Speyerum et Havetum lectionem traditam servasse.

Lib. I. 28. 10. Vulpes, cuius catuli ab aquila rapti sunt de salute eorum post preces suas contemptas iam desperans, iniuriam ultum it. Arripit ab ara ardentem facem,

Totamque flammis arborem circumdedit,
Hosti dolorem damno *miscens* sanguinis.

Ultimus versus inutili coniecturarum farragine obrutus est.

Omnia recte se habent si leni mutatione cum Grunero legis:

Hostis dolorem damno miscens sanguinis.

Ita Muellerus edidit. Ipsum illud *miscendi* verbum aptissimum videtur. Notissimum est illud Horatianum:

misce stultitiam consiliis brevem,

ubi miscere non solum significat coniungere, sed coniungendo levare, minuere. Nimirum Horatius nos monet, ut interdum stultitia quadam gravitatem nimiam levemus et exhilaremus. Similiter vulpes nostra conatur hostis dolore admixto i. e. raptoris exitio addito, damnum proprii sanguinis (vernacule: het verlies van zijn eigen vleesch en bloed) levare i. e. in vindicta unicum solamen quaerere.

Nunc novissimum Haveti ad hunc locum commentum videamus. Edidit vir doctus:

Hosti dolorem damno *minitans* sanguinis.

Concedamus salva sermonis elegantia dici posse: minitari alicui aliquid aliqua re, aequi bonique consulamus quod locutione *damno sanguinis* ad aquilae pullos relata, illorum vocabulorum iusta vis imminuitur. At nullus opinor hic locus est verbo *minitandi*. Vulpes non minitatur, sed de sanguine suo iam actum esse putans, vindictam modo quaerit. Quod aquila perterrita praedam reddit ipsi vulpi ἀπροσδόκητόν τι est. Fabula docet, vel humilium iram sedulo esse vitandam, ut luce clarius e promythii verbis apparet:

..... δύστηνος ὡς διεψεύσθην·
οἱ γὰρ πόδες μ' ἔσῳζον, οἷς ἐπῃδούμην,
τὰ κέρατα δὲ προὔδωκεν, οἷς ἐγαυρούμην.

Proditio, insidiae, dolus opinor latuerant in pulchris illis cornibus. Suspicor nostrum dedisse:

Et quae laudaram, quantum *in se fucum* habuerint.

Notissimum est illud Terentianum: fucum factum mulieri (Eun. III. 5. 41), ubi Donatus annotat: fucum facere hoc est insidias et fraudem. Videtur locutio illa fucum facere admodum fuisse vulgaris, siquidem Q. Cicero in libello, qui inscribitur: de petitione consulatus ad M. Tullium fratrem, scribit (cap. IX): si eum audieris fucum ut dicitur, facere velle. Vocabulum ceteroquin apud nostrum non invenitur, at *fucatam vetustatem* ei restituit Io. Fr. Gronovius splendida emendatione (Lib. V Prol. 8). Quid si Phaedrus illud *fucus* secundum quartam declinationem flexit? item ut laurus, ficus, cypressus? Ita fortasse dedit:

Et quae laudaram, quantum *fucus* habuerint.

Vocem *fucus* a librariis saepe non intellectum esse apparet e nonnullis locis, ubi vel in optimis codicibus *fucus* in *succus* mutatum est. Id sane quominus apud nostrum fieret prohibuit sensus, at puto librarius pro voce ignota illud, quod intellegere sibi visus est, restituit.

Lib. I. 22. 15. Mustela ab homine capta necatur, nequiquam se meritis scilicet suis defendens. Sequitur hoc epimythium:

Hoc in se dictum debent illi agnoscere,
Quorum privata servit utilitas sibi
Et meritum inane iactant *imprudentibus.*

Ultimum vocabulum vitium contraxit. Quid enim? Sermo fit de hominibus, qui sicut mustela meritum inane iactant. Id autem dum faciunt parum curant, opinor, utrum cum prudentibus an cum imprudentibus sibi res sit. His sane imponere possunt, sed illis non item, sicut mustela experta est. Muellerus pro *imprudentibus* dedit *imprudentius.* Ne sic quidem mihi satisfit. Minime, si quid video, *imprudenter* se defendit mustela, sed *impudentiam* ultimum sibi refugium putat. Lege:

Et meritum inane iactant *impudentius.*

Quid ceteroquin, ut ne transversum unguem quidem a poetae

verbis discedamus, *impudentius* est, quam inania merita iactare? Cardo fabulae est: eiusmodi impudentia et homines et mustelas perdidit. Haec cum mecum reputassem, commentum meum iam olim a Graevio et Zornio propositum esse e Speyeri et Haveti notis criticis mihi apparuit. Nullam igitur de re mentionem facerem, nisi viderem et Speyerum et Havetum lectionem traditam servasse.

Lib. I. 28. 10. Vulpes, cuius catuli ab aquila rapti sunt de salute eorum post preces suas contemptas iam desperans, iniuriam ultum it. Arripit ab ara ardentem facem,

Totamque flammis arborem circumdedit,
Hosti dolorem damno *miscens* sanguinis.

Ultimus versus inutili coniecturarum farragine obrutus est.

Omnia recte se habent si leni mutatione cum Grunero legis:

Hostis dolorem damno miscens sanguinis.

Ita Muellerus edidit. Ipsum illud *miscendi* verbum aptissimum videtur. Notissimum est illud Horatianum:

misce stultitiam consiliis brevem,

ubi miscere non solum significat coniungere, sed coniungendo levare, minuere. Nimirum Horatius nos monet, ut interdum stultitia quadam gravitatem nimiam levemus et exhilaremus. Similiter vulpes nostra conatur hostis dolore admixto i. e. raptoris exitio addito, damnum proprii sanguinis (vernacule: het verlies van zijn eigen vleesch en bloed) levare i. e. in vindicta unicum solamen quaerere.

Nunc novissimum Haveti ad hunc locum commentum videamus. Edidit vir doctus:

Hosti dolorem damno *minitans* sanguinis.

Concedamus salva sermonis elegantia dici posse: minitari alicui aliquid aliqua re, aequi bonique consulamus quod locutione *damno sanguinis* ad aquilae pullos relata, illorum vocabulorum iusta vis imminuitur. At nullus opinor hic locus est verbo *minitandi*. Vulpes non minitatur, sed de sanguine suo iam actum esse putans, vindictam modo quaerit. Quod aquila perterrita praedam reddit ipsi vulpi *ἀπροσδόκητόν τι* est. Fabula docet, vel humilium iram sedulo esse vitandam, ut luce clarius e promythii verbis apparet:

Quamvis sublimes debent humiles metuere,
Vindicta docili quia patet sollertiae.

Lib. I. 30. 7. Rana sapiens a sodali minus acuto interrogata, quidnam tantopere metuat proelium taurorum, quippe quibus nihil cum ranis sit commune, ita graviter loqui incipit:

Est ratio separata ac diversum genus,
Expulsus regno nemoris qui profugerit,
Paludis in secreta veniet latibula e. q. s.

Pro *ratio* viri docti proposuerunt *statio* et *natio*, ita ut difficilis fiat optio. Pro *expulsus* rectissime nunc editur *sed pulsus*. Novissime Havet:

Statio esto separata ac diversum genus.

Coniecturam si accipimus, *expulsus* in sequenti versu servari potest. Sed egregie mihi placet illud *est* in initio versus positum. Conferatur responsum formicae ad muscam impudenter se iactantem (IV. 24. 10):

Est gloriosus sane convictus deum,
Sed illi, qui invitatus non qui invisus est.

Vellem Phaedrus dedisset:

Est sane separat*um* ac diversum genus

sed audaciorem mutationem vix ipse commendare ausim.

Lib. II Prol. Incipit poeta hisce verbis:

Exemplis continetur Aesopi genus.

Ferenda est Latinitas peioris notae, de qua vide Hartmannum in Commentatione de Phaedri fabulis (p. 22 sqq.) accuratissime disputantem. Aesopi nomine carere non possumus ob „senem" illum, qui apparet in versu octavo, quod video iam Havetum rectissime perspexisse.

Mox legimus:

Quicumque fuerit ergo *narrandi iocus*,
Dum capiat aurem et servet propositum suum,
Re *commendatur*, non auctoris nomine.

Lectionem traditam *narrandi iocus* servat Speyer, dum annotat: „lectionem traditam retinui, cum sententia haec sit: quemcunque iocum narratio habuerit". Aptissima quidem haec sententia, sed vehementer dubito, num salva Latinitate vel Phae-

driana *narrandi iocus* dici possit pro: *iocus, qui in narratione apparet.*

Legamus cum Guyeto:

Quicunque fuerit ergo *narrandus iocus.*

Septimum versum sic legit Havet (quem secutus est Speyer):

Re *commendator,* non auctoris nomine.

Sententia per se spectata haud iniuria inducat quempiam, ut roget num eiusmodi iocus, qui placuerit, aurem ceperit servaverit propositum, insuper sit commendandus. At sequentia:

Sed si libuerit aliquid interponere,
Dictorum sensus ut delectet varietas,
Bonas in partes lector accipias velim

aperte nos docent, iam eum esse Phaedri animum, ut non modo imitator sed etiam inventor audire quoquomodo cupiat. Ideo cautum illud *commendator* huc optime quadrat.

Versus duodecimus gravissimas molestias praebuit. Lectio tradita est:

Ita *sic* rependet *illi* brevitas gratiam.

Virorum doctorum commenta varia invenias apud Burmannum et in apparatu critico Haveti. Vulgo nunc legunt:

Ita *si* rependet *illam* (vel *istam*) brevitas gratiam

et versum cum praecedenti ita iungunt, ut haecce existat ratiocinatio: Proprias meas fabellas benevole accipias velim, lector, hac conditione, ut brevitate equidem istam tuam gratiam rependam. Si quis forte roget, num recte Latine dici possit: brevitas mea istam tuam gratiam rependet, equidem negare non ausim, neque tamen pro certo affirmaverim. Viderint doctiores. Hoc contendere ausim, locos, quos affert Burmannus ad illustrandam sententiam parum valere. Equidem a textu tradito propius recedens lego:

Ita, *si* repen*dit illi* brevitas gratiam.

Sermo nunc fit in versu de homine, cui brevitas gratiam rependit i. e. qui brevitate sua gratiam apud posteros est assecutus. Prorsus eodem modo rependendi verbo usus est Tacitus notissimo Annalium loco (IV. 35), ubi Cremutius ille in oratione splendida ac feroci: „Suum cuique decus posteritas rependit" obstupescente patrum servili animo exclamat. Ad Phaedrum redeamus. Nam sanus quidem est senarii sensus, sed illo loco, quo nunc

legitur, molestissimus est versus, quippe qui neque cum praecedentibus neque cum sequentibus cohaereat.

Ita sensim delatus sum ad quaestionem aliquanto graviorem, qua de totius prologi dispositione disserendum erit. Nam nescio quo modo perturbatum esse pristinum versuum ordinem persuasum habeo. Quam opinionem quo facilius defendam, integrum prologum, sicut nunc legitur, praetermissis quisquiliis praemittam, diiudicabo, versuum transpositione pro virili emendabo.

Exemplis continetur Aesopi genus;
Nec aliud quicquam per fabellas quaeritur,
Quam corrigatur error ut mortalium
Acuatque sese diligens industria.
Quicunque fuerit ergo narrandus iocus,
Dum capiat aurem et servet propositum suum,
Re commendator non auctoris nomine.
Equidem omni cura morem servabo senis;
Sed si libuerit aliquid interponere,
Dictorum sensus ut delectet varietas,
Bonas in partes, lector, accipias velim,
Ita si rependet istam brevitas gratiam.
Cuius verbosa ne sit commendatio,
Attende cur negare cupidis debeas,
Modestis etiam offerre, quod non petierint.

Aesopus breves nobis dedit fabulas, quibus hominum mores emendare studuit. *Ergo* omnis iocus argumento suo, non auctoris nomine commendator. Conclusio sat insulsa, opinor. Pergit scriptor: Equidem Aesopi morem servabo. Cur quaeso? Ecquid, quod omnis iocus argumento suo, non auctoris nomine commendandus est? Pergit Phaedrus: Sed si nonnullas fabulas de meo addidero, benevole et illas accipias velim lector, ita tamen ut ego gratiam tuam, quam appeto, brevitate rependam. Haec sane intelligi possunt, sed invenustius enuntiata sunt. Ne obliviscamur, *istam* Perizonii esse coniecturam! Finem facit scriptor hisce verbis: Sed ne brevitatis meae commendatio fiat verbosa, ecce fabulam primam statim addo. Haud illepidum sane est ὀξύμωρον illud de verbosa brevitatis commendatione vitanda. Sed re accurate perpensa putaverim non brevitatem hic esse commendandam, sed ipsas fabellas, ipsos iocos, ipsum scriptorem

commendari debere. Denique examinemus, qualis hic sit a prologo ad primam fabulam transitus. Utique huc conferenda est quarti libri fabula secunda cum prologo suo: „Res multae" inquit noster „non tales sunt quales primo aspectu videntur. Statim transit ad fabellam de callida mustela, ut sententiam suam illustret. Prorsus similiter, si quid video, hic nobis relatio est constituenda inter prologum, quem tractamus, et fabulam sequentem de leone et praedatore et viatore, ita nimirum, ut prologi cardo fabulae argumento illustretur. Fabula autem nos docet, modestos vulgo acceptos esse hominibus prudentibus, arrogantes contra sperni ac reici. Quo argumento optime tractatur prologi cardo, qui in quinto, sexto, septimo versibus invenitur. Modesti enim est optare, ut re et meritis non vano quovis nomine commendetur opus suum. Quare egregie mihi displicet, quod ipse ille prologi cardo a fabula sequenti longius distat.

Hisce rebus perpensis omnibus, misere mihi videtur turbatus prologi traditi ordo. Ego contendere ausim, Phaedri sententiarum ordinem in prologo componendo hunc fuisse:

Breves scripsit Aesopus fabulas, quibus corrigeret hominum mores. *Ita* si *ille brevitate* gloriam assecutus est, *equidem senis morem servabo.* Attamen de meo interponere quaedam libet, nam *varietas delectat.* Illa quae de meo addidero *bonas accipias in partes,* lector benevole. *Quicunque ergo* in sequentibus *iocus narrabitur, re commendator* non auctoris nomine. At ne *commendatione* mea *verbosa* invitus fiam arrogantior, ecce iam finis prologi adest, statimque transeo ad fabellam primam, qua discimus *cupidis negari,* quae *modestis offerantur.*

Proinde sic prologum constituamus:

1 Exemplis continetur Aesopi genus
2 Nec aliud quicquam per fabellas quaeritur,
3 Quam corrigatur error ut mortalium
4 Acuatque sese diligens industria.
12 Ita si rependit illi brevitas gratiam,
8 Equidem omni cura morem servabo senis;
9 Sed si libuerit aliquid interponere,
10 Dictorum sensus ut delectet varietas,
11 Bonas in partes, lector, accipias velim.

5 Quicunque fuerit ergo narrandus iocus,
6 Dum capiat aurem et servet propositum suum,
7 Re commendator non auctoris nomine,
13 Cuius verbosa ne sit commendatio
14 Attende cur negare cupidis debeas,
15 Modestis etiam offerre, quod non petierint.

Lib. II. 2.

A feminis utcunque spoliari viros,
Ament, amentur, nempe exemplis discimus.

Ecquid brevius simul et lepidius dici potest? Attamen Riese dubitavit de vocula *nempe*, attamen Havet putat post nempe nonnulla intercidisse, quae de suo supplet, ut nimirum melius rem intellegamus. Inviti ergo explicemus et defendamus, quae nec defensione, neque explicatione egent. Viros, qui ament a mulierculis amatis spoliari, non est cur miremur. Aliquanto magis mirum est, etiam viros dilectos a mulierculis quamvis amantibus („ardeant ipsae licet", ut cum Iuvenale loquamur) misere expilari. „Sed et hoc, eheu, verum est lector", inquit noster „*nempe* exemplis discimus". At displicet Haveto, quod non statim et liquide apparet, utrum mulieres an viri ament vel amentur. Mihi non displicet. Ita enim et lectorum sagacitati aliquid relinquitur et ipse versiculus ipsa illa ambiguitate nescio quo modo fit amoenior. Denique ut voculam *nempe* defendam collatum velim formicae ad muscam responsum (IV. 24. 12):

Aras frequentas: *nempe* abigeris cum venis.

Illuc unde abii redeo et iterum explicatione addita Phaedri verba exscribo: A feminis utcumque spoliari viros, ament amentur ⟨audacius dictum videtur prima specie, sed verissimum est⟩ nempe exemplis discimus.

Me fluctum in simpulo excitasse si quis forte dixerit, libenter concedam, sed feci, ne alii nodum in scirpo quaererent.

Lib. II. 5. 20. Tiberii aulicus, dum servilibus officiis utcumque domino placere studet, donationem sibi sperans, vix tandem principis animum in se convertit:

19 Agnoscit hominem Caesar remque intellegit.

Nunc si pergeret narratio ita:

21 „Heus!" inquit dominus. Ille enimvero adsilit
22 Donationis alacer certae gaudio,

perspicua opinor essent omnia. Qualem donationem exspectaverit aulicus non apparet. Non defuerunt sane viri docti, qui e responso Tiberii:

Multo maioris mecum *alapae* veneunt

effecerunt, manumissionem ab aulico fuisse exspectatam. Putabant nimirum principem in alaparum voce iocari. Quam frigidus fuisset eiusmodi iocus, breviter et acerbe, ut eius fuit mos, demonstravit Bentleius, cuius explicationi haec addita velim: Fabella sua hoc demonstratum it Phaedrus, quam vile sit genus istud ardelionum, quod postea Seneca vituperavit, irrisit Martialis. Id agere igitur debet poeta, ut „natio" ista „molestissima" quam gravissima perstringatur contumelia. Quid autem viro ignominiosius est, quam ne alapa quidem dignum iudicari? Illum autem fabulae nostrae cardinem cum ante Bentleium vix quisquam perspexerit, non hercle est cur miremur, librarios olim Phaedri verba exscribentes neque iocum Tiberii neque omnino quid sibi vellet tota narratiuncula intellexisse. Sat superque id apparet ex ultimi senarii tradita lectione:

Multo *maiores* mecum alapae *venerunt*,

quae verba omni sensu destituta sunt.

Hisce perpensis ad verba illa redeamus, quae in textu tradito leguntur inter versum undevicesimum et versum vicesimum primum:

ut putavit esse nescio quid boni.

Vulgo nunc vocula *id* addita senarium implent textumque ita constituunt:

Agnoscit hominem Caesar remque intellegit.
Id ut putavit esse nescio quid boni,
„Heus!" inquit dominus. Ille enimvero adsilit e. q. s.

Ita Mueller et Speyer ediderunt. Prorsus non intellego, quid haec sibi velint. Nuper Havet:

Agnoscit hominem Caesar *iam*que intellegit,
Sibi ut *putarit* esse nescioquid boni.

Explicationem addere debuit vir doctus. Equidem verba non concoquo, sed prudentiores viderint. Textum traditum vitium

crepare iam olim rectissime perspexit Hartman. Mihi sententiarum ordinem perpendenti placuerat olim „versum" transponere:

„Heus!" inquit dominus. Ille enimvero adsilit,
Id ut putavit esse nescio quid boni.

Adsilit aulicus, ubi primum existimat, boni nescio quid se exspectare posse. Idem iam Rigaltium proposuisse postquam cognovi, gaudebam.

Attamen re iterum perpensa opinionem mutavi. Intellegi sane poterunt verba, si textum ita, ut dixi, constitueris, sed quam egregie languent ista:

Id ut putavit esse nescioquid boni

statim subsequente versu:

Donationis alacer certae gaudio.

Nonne verisimillimum videtur illa horum esse glossema? Nec causam defuisse opinor, cur librarius unus alterve Tiberii „ioco" obstupefactus potius quam delectatus, quippe qui nihil intellegeret, ad „donationem" illam annotasse: *putavit esse nescio quid boni*, ut pro virili explicaret, quae ipsum laterent.

Lib. II. 6. 1.

Contra potentes nemo est munitus satis;
Si vero accessit consiliator maleficus,
Vis et nequitia quidquid oppugnant ruit.

„Inepta est sententia: si enim nemo satis munitus est contra potentes, quidquid accedit non potest miserior fieri conditio hominum, qui iniusto serviunt tyranno; et certat cum narratione: testudo enim tam munita erat ut neque rostrum neque ungues potentis aquilae ei nocere possent".

Ita ad hoc promythium Hartman in Commentatione de Phaedri fabulis (p. 65). Verissima haec sunt et simul fallitur vir doctus. Nam talia non ita sunt urguenda. Sensus est: Nemo potentibus resistere potest. 〈Iusto audacior sum fortasse, id dum proloquor. Fieri enim potest, ut unus alterve contra solam potentiam satis sit munitus〉. Sed et ille subvertitur, si ad vim dolus accesserit.

Ne quis fortasse hanc meam explicationem simo damnet naso, aliud notissimum afferam promythium Phaedrianum (I. 26):

Nulli nocendum est. *Si* quis *vero* laeserit,
Multandum simili iure fabella admonet.

Et illa inepta sunt dicenda, aut similiter explicanda. Voculis *si vero* in utroque loco praecedentia aliquatenus corriguntur. „Consequens sententia tollit, quod prior dixit". Ita fere „Donatus" opinor ad eiusmodi ratiocinationes annotasset (cf. Ter. Hec. III. 1. 26 et ibi „Donatum"). Ceterum fabula nostra sat superque tertio promythii versu sat lepido illustratur, neque is sum, qui in promythiis epimythiisque omnibus Phaedro vindicandis operam et oleum perdam.

Lib. II. 8. Cervus venatores effugiens, caeco timore se condit in bovile, interque boves latet. Ad tempus nemo eum animadvertit.

Tum gaudens ferus
Bubus *quietis* agere coepit gratias.

Lectionem traditam sanam puto, neque astipulor Bentleio, qui pro *quietis* coniecit *quietus*. Nam etsi per tempus sat longum omnes latuit cervus nondum ideo *quietus* factus est. Gaudet quidem et gratias agit bubus, at locus ipse, in quo morari cogitur non sinit eum esse quietum. Lepide contra animal gaudens sed adhuc puto tremens opponitur bubus illis *quietis*. Ceteroquin nimius mihi videtur Havet, dum in tradita lectione explicanda dicit: puto, qui ut ruminarent procubuerant. Subridiculus ita fit dominus, qui

dum *scrutatur singula*,
Cervi quoque *alta* conspicatur cornua.

(At conferatur La Fontaine 4. 21).

Sub finem fabulae quinque deinceps leguntur senarii (23—27) in *ea, ula, ua, ia, ula* exeuntes. Ingrata mihi est τῶν ὁμοιοτελεύτων series, sed quo probabiliter emendem non habeo.

Lib. III Prol. 60 sq. Poeta postquam industriam et acumen suum multis magniloquisque verbis iactavit finem facit:

Ergo hinc abesto, Livor, ne frustra gemas,
Quoniam *sollemnis* mihi *debetur* gloria.

Gloria illa *sollemnis* vitium crepat, quod post Bentleium multi senserunt. Ceterum mihi totus senarius post fastidiosum illud: „abesto Livor, ne frustra gemas" sat languidus videtur. Versum sanare non possum. Haec observata velim: Livor non frustra gemit si gloria *debetur*, sed si *datur* et quidem si propter iusta

merita tribuitur. Livor, vitium istud *iners* (Ovid. ex Ponto III. 3. 101. Senec. de Tranquill. Anim. II) tum praecipue frustra gemit, cum *sollerti* ingenio gloriam tributam videt. Audaciore coniectura versum tentare supersedeo.

Lib. III. 5. 9.

Sed spes fefellit *impudentem* audaciam.

Ita et Mueller et Havet et Speyer, spreta lenissima et necessaria mutatione, quam iam olim proposuit Scheffer: *imprudentem.* Audaciam *imprudentem* ipsa sua stultitia ruere luculenter docet fabella.

Lib. III. 6. 5 sqq. „Non te timeo, animal improbum" muscae respondet mula sub iugo currens, sed aurigam,

sella qui prima sedens,
Iugum flagello *temperat* lento meum
Et ora frenis *continet* spumantibus.

Pro *iugum* iam Burmannus *tergum* legebat, quod noluit recipere Speyer, qui annotavit: „quomodo tergum hic recte temperari dicatur non video". Neque ego video, sed quid demum sibi velint verba *iugum flagello temperare,* id profecto cum ignarissimis ignoro. Accedit, quod in versu sequenti insolentius dicuntur *ora contineri.* Immo *temperantur.* Ecce depravata omnia, ut etiam omittam *lora* pro *ora* in codicibus traditum. Et hic a coniecturis temperandum censeo. Quomodo corruptela sit orta, haud facile dixeris. Equidem suspicor, glossema *continet* genuinam lectionem *temperat* loco suo movisse, *temperat* autem illud sede sua pulsum in proxime praecedentem senarium irrepsisse et genuinam lectionem *verberat* corrupisse [1]).

Lib. III. 7. 27. Lupus libertatis amans cani perpasto respondet:

Regnare nolo, liber ut non sim mihi.

Pro *regnare* Stowasser proposuit *saginari,* Machly *satiari,* pro *regnare nolo* Hartel *beare noli.*

Minime mihi suspectum est illud *regnare nolo.* Regnum sane lupo non obtulerat canis. Num ideo ineptum est lupum dicere: *regnare nolo?* Non opinor. Mihi illud *regnare nolo* cum emphasi

1) „Qui ora frenis *temperat*" legitur in paraphrasi Weissenburgensi et apud Romulum.

dictum, idem valet quod: ne rex quidem esse volo. La Fontaine, dum fabellam Phaedrianam ut solet imitatur et superat, lupum ita loquentem inducit:

Et ne voudrais pas même à ce prix un trésor.

Operae pretium est huc conferre locum Plautinum, qui legitur in Mercatore (V. 1), ubi Charinus adulescens omnia desperans patriae valedicit hisce:

Ego mihi alios deos Penates persequar alium Larem,
Aliam urbem aliam civitatem: ab Atticis abhorreo:
Nam ubi mores deteriores increbrescunt in dies,
Ubi qui amici, qui infideles sint nequeas pernoscere,
Ubique id eripiatur, animo tuo quod placeat maxime,
Ibi quidem si regnum detur, non cupita est civitas.

Lib. III. 8. 15 sq. Pater filio pulchro et filiae deformi suadet, ut quotidie in speculo vultus contemplentur:

Tu formam ne corrumpas nequitiae malis;
Tu faciem ut istam moribus *vincas* bonis.

Perlectis et perpensis Plutarchi, Senecae, Plauti, aliorum locis huc facientibus, adduci non potui, ut crederem locutionem *faciem moribus vincere* non corruptam esse. Verum perspexisse mihi videtur Triller, qui pro *vincas* reposuit *pingas,* quod Havet recepit. Attamen simplex illud et usitatissimum *pingendi* verbum mera librariorum socordia in ineptum istud *vincas* corruptum esse, parum probabile mihi videtur.

Quapropter suspicari ausim Phaedrum verbo paulo insolentiore usum scripsisse:

Tu faciem ut istam moribus *fuces* bonis.

Credibile est verbum inusitatum mox in *fuges* solito errore corruptum esse, (cf. apud nostrum libri quinti prologum, ubi in versu octavo usque ad Gronovium *fugatae* pro *fucatae* legebatur) deinde *fuges* in *vincas* mutatum esse a librario locutionem *fugare faciem* quoquomodo explicare et emendare studenti.

Lib. III. 10. 30. Credulus paterfamilias pessimi liberti maledictis fidem habens uxoremque adulteram putans

noctu subito ianuam
Intravit recta cubiculum *uxoris* petens.

Pro *uxoris* Havet *interius* de suo recepit in textum, mutatione supervacua.

Filium in eodem cubiculo cum matre dormientem interficit pater iratus, dum moechum, qui nullus erat, in tenebris quaerit. Pergit poeta:

Lucerna allata simul aspexit filium
Sanctamque uxorem dormientem *cubiculo*,
Sopita primo quae nil somno senserat.

Hic vix ferendum est ieiunum istud *cubiculo*, quod rectissime perspexit Hartman, qui scripsit (Comment. p. 46): „expectes aliquod adverbium verbo *dormientem* additum".

Utique huc conferendus est locus Tullii notissimus, qui legitur in oratione pro Roscio Amerino (cap. 23): Caelius quidam in cubiculo iugulatus inventus est. „Cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber ad quem ea suspicio pertineret, id aetatis autem duo filii *propter cubantes* ne sensisse quidem se dicerent, nomina filiorum de parricidio delata sunt". Nec non conferenda est improba fabella, qua nos ditavit Petronii ingenium splendidum (Sat. cap. 85 sqq.). Quibus locis perpensis, haud temere suspiceris, nostrum dedisse:

Sanctamque uxorem dormientem *illum prope*.

Vide sis quam apte nunc subsequantur illa:

Sopita primo quae nil somno senserat.

Cum locutione *dormientem illum prope* conferenda sunt talia, qualia sunt: *quem stans vulturius super* (I. 27. 8). *haec inter* (II. 8. 20) *quos inter* (V. 5. 8). *lignum supra* (I. 2. 20).

Suspicari ausim librarium nimis verecundum *illum prope* explicasse et „emendasse" *cubiculo* suo.

Ibid. vs. 49.

Augustus „calumniae tenebras dispellit", in libertum perfidum animadvertere iubet iudices, haec addit:

Quod si delata perscrutatus crimina
Paterfamilias esset, si mendacium
Subtiliter *limasset*, a radicibus
Non evertisset scelere funesto domum.

Pro *limasset* rectissime etsi paulo audacius *rimasset* dedit Scioppius. Frustra textum traditum tueri conantur loco Tulliano

allato, qui legitur de Officiis II 35, ubi veritatem *limare* procul dubio significat: veritatem subtiliter polita sententia enuntiare. Nuper Havet ad defendendam lectionem traditam praeter illum Ciceronis locum contulit Symmachi verba: amicus *limatae* probitatis. Quorum verborum vim si vir doctus subliter rimatus esset procul dubio vidisset et ibi *limatam* probitatem esse probitatem *perfectam*. Quid enim? Loquitur Symmachus in epistula sua de viro, qui „instrumenta probitatis in quemvis usum publici honoris *excoluit*". Hunc virum tamquam amicum *limatae* probitatis i. e. perfectae probitatis commendat. (Symm. Ep. I 60). Improbanda ceteroquin mihi videtur ratio illa, qua Symmachi ope Phaedri Latinitas defenditur.

Lib. III. 11. Eunuchus ad *Improbum*.

Eunuchus litigabat cum quodam improbo,
Qui super obscena dicta et petulans iurgium
Damnum insectatus est amissi corporis.
„En" ait „hoc unum est cur laborem validius,
Integritatis testes *quia* desunt *mihi*.
Sed quid fortunae, stulte, delictum arguis?
Id demum est homini turpe quod meruit pati.

Fabella me iudice egregie languet et omni acumine caret. In primis versus quintus corruptus videtur, nam sicut traditur nil aliud est nisi praecedentis versiculi explicatio male sana. Optime id perspexit Havet, qui pro *quia desunt* edidit *quasi desint.* At vel sic curtae nescio quid rei abest. Fabulae cardo aut nullus est, aut quaerendus est in hoc contraposito: eunuchus miserandus est, improbus obiurgandus; tum vero omnia susque deque miscentur, si eunucho misero improbus furcifer conviciatur. Quapropter unius versus transpositione et leni mutatione fabellam sic constituere ausim:

1 Eunuchus litigabat cum quodam improbo,
2 Qui e. q. s.
4 „En" ait „hoc unum est, cur laborem validius!
6 Sed quid fortunae, stulte, delictum arguis,
5 Integritatis testes *cum* desunt *tibi*?
7 Id demum est homini turpe quod meruit pati.

Corrupit opinor locum librarius, qui versiculum quartum in se teretem atque rotundum explicare studuit.

Lib. III. 16. 5. Noctua clamosae et molestae cicadae insidias dum parat, eam rogat ut „nectar" secum bibat:

> Una bibamus, Illa, *quae arebat* siti .....
> Cupide advolavit.

Insolentiorem elisionem vel synizesin duriorem praebent illa: *quae arebat.* Havet leni mutatione edidit: *qua arebat* sibi, magis puto ut sententiam corrigeret, quam ut metro consuleret. Infeliciter Mueller: illa*que* arebat siti. Possis: illa, *quam u*rebat sit*is* (cf. 3. 2). Parumper mihi placuit audacior coniectura: illa quae *rava erat* siti. *Ravus*, teste Festo, idem quod raucus, aptissimum est cicadae epitheton. *Ravis* et *ravire* apud Plautum obvia sunt, ex quo saepius hausisse noster videtur. Sed fortasse post omnia praestat nihil mutare et lectionem traditam boni consulere.

(*Continuabitur*).

EMENDATUR SIL. ITAL. XVII. 450.

> Qualis in aestiferis Garamantum feta veneno
> Attollit campis ferventi pastus harena
> Colla Paraetonius serpens lateque per auras
> Undantem torquet perfundens nubila tabem.

Pro inepto illo *nubila* corrigas velim: *sibila*, cl. Val. Fl. VII. 525: trepidantia torsit sibila, Prop. IV. 8. 8: ex ima sibila torquet humo, Venant. Fort. VIII. 3. 195: aspis — faucibus horrificis sibila torsit iners. P. H. D.

CORRIGENDUM.

Nuper p. 217 perperam sollicitavi locum sanissimum Menandri Ἐπιτρ. 307 sq., ubi *τοῦ διαμαρτεῖν* esse genitivum causalem quo pacto latere me potuerit, iam non intellego. H. v. H.

APOLLODORI CHRONICORUM FRAGMENTA NOVA?

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J.F.

JULES NICOLE, Le procès de Phidias dans les Chroniques d'Apollodore, d'après un papyrus inédit. Genève 1910.

„La *vexata quaestio* du procès fameux de Phidias est définitivement résolue, et dans un sens nouveau, par le texte de „Genève; la chronologie de plusieurs des oeuvres principales „de l'artiste est enfin établie sur une base absolument sûre" etc. — Sic bibliopola Genevensis in litteris, quibus philologos nuperrime certiores fecit: ab Iulio Nicolio viro cl. ex Aegypto allatum esse quoddam ἕρμαιον iamque apud ipsum id editum prostare. Libellum talia promittentem cupidis manibus quam primum arripui, perlegi: — eheu, ad finem cum perventum fuit, etiam incertior fui quam fueram ante, et vereor ut alii certiora inde sint prolaturi; ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς ἀναπέφηνεν!

Edidit Nicole in hoc opere papyri alicuius fragmenta duo exigua et male habita, quae ex Apollodori Chronicis evulsa esse statuit et quatenus licebat — vix autem licebat, sunt enim largarum olim paginarum angustae hae laciniae, — supplere est conatus, ingenio quo affluit libere usus. Et novi inventi gaudio abreptus si pluris eas fecit quam caute aestimantis erat, vitio quis ei vertat! Non vertam equidem: libere tamen proloquar quod sentio.

In his fragmentis agi de crimine detracti a Phidia eboris, quod publice magno sumtu fuerat emtum in statuam Virginis, luculenter sane apparet, postquam demonstravit Nicolius; sed

multum abest ut sparsa haec verba iam doceant nos qualem igitur eventum lis illa habuerit qualisve Phidiae fuerit vitae exitus.

Praeter *Phidiam* ipsum et *Menonem*, qui eius accusator extitit, commemorantur homines aliunde ignoti *Leosthenes* et *Nicopolis*, et fortasse archontes tres: 1) *Morychides* anni 440/439: A 1 *χειδου*, Nicole Mo[ρ]υχίδου, legit igitur etiam litteras MO, quae in imagine phototypa non cernuntur; 2) *Euthymenes* anni 437/6 (cf. Ar. Ach. 67), si quidem litteras *γενους α*[ρ]*χην*, quas A 10 in papyro extare Nicole affirmat (in imagine phot. nonnisi *χην* litteras discernere possum) recte supplevit [Εὐθυ]*γένους ἀρχήν*, dein emendavit; 3) *Aminias* anni 423/422, si pro *αμεινου* B 17 revera legendum est Ἀ*μεινίου* (Nic. Ἀ*μυνίου*). At quam incerta sunt haec omnia! Et nomina illa quo pertineant prorsus non liquet, nedum eorum ope suis annis assignari iam possint Phidiae opera!

Textus, quem ex Apollodori Chronicis, opere trimetris iambicis incluso, desumtum censet Nicole, non in versus diremtus fuit, — mira res in saeculi p. C. II[i] libro, si carmen fuit revera, — sed uno tenore perscriptus; integer autem trimeter ne unus quidem in his fragmentis aut extat aut potuit extare. Quid quod ne vestigia quidem trimetrorum, quae quidem certa sint, apparent ulla; immo passim negleguntur numeri iambici. Itaque poetae artem illam, quam laudat Nicole („une remarquable virtuosité à se plier aux exigences de la versification") ubi tandem agnoverit miror, nam frustra quaero equidem, et minime constare arbitror revera ex Apollodori illo opere has particulas esse evulsas. Si sunt, incredibilem fere in modum hoc exemplar corruptum fuisse apparet; sed veri fortasse similius, Phidiae hanc vitam — si de Phidiae potissimum vita scriptum erat opellum — ex Apollodori Chronicis ita fuisse excerptam ut numerorum nulla haberetur ratio nec nisi partes aliquae versuum iambicorum hic illic agnosci possent. Sic Vita Thucydidis (§ 32—34) haec praebet fragmenta inde ducta et prosae orationi intermixta: „*ἐν τοῖς πατρῴοις μνήμασ' ἢ κλέβδην τεθείς*" et: „*μη*⟨*δὲ*⟩ *πληρώσαντα* [*τῆς συγγραφῆς*] *τὴν προθεσμίαν*" et: „*ἡ τῷ τάφῳ προσκειμένη*" (cf. Blass Bereds.[2] I p. 205[5]). Sed novis his fragmentis cum Apollodori opere illo nihil omnino commune esse si quis perhibeat, non oblocuturus sum equidem.

Uno certe exemplo allato illustrabo quae perhibeo. A 5 Nicole edidit: *-x γ' εἰ[ς] δούλην ἦλθον πόλ[ιν]*, e quibus litteris docta sane coniectura hunc finxit trimetrum — versus enim postulabat: „nous avons un vers mutilé": —

ἅμα γ' εἰς Ἀδούλην ἦλθον Αἰθιόπων πόλιν.

Utinam liceret plaudere et assentiri! Sed in imagine non nisi litteras *λην ηλθονπο* discernere possum, ceteras autem si recte legit Nicole, multum tamen abest ut ea sufficiant ad coniecturam illam quamvis lepidam tuendam, cum praesertim ... sed ipsius Nicolii verba excribam: „nous sommes donc en présence d'un „fait très inattendu: près de deux cents ans avant le règne de „Ptolémée Philadelphe, dont on datait la première incursion de „la race grecque en Ethiopie, les Athéniens y avaient été vus. „Et l'on constate aussi ..." etc.

Nihil sic „statuitur", sed per *λεπτότατα κλιμάκια εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναρριχᾶσθαι* conatur qui paucarum litterarum fragmentum sic explet (quidni *ἄγειν δούλην* e. g.?), dein quae legi possunt mutat et transponit, dein eiusmodi testimonio fretus rem prorsus inexpectatam confirmari posse sibi et aliis persuadere conatur.

Duarum paginarum has esse lacinias arbitratur Nicole; qui et *duas manus* agnoscere sibi est visus. Equidem an ex una eademque pagina ambae evulsae sint dubito, sic demum nomen *Nicopolidis* in utriusque fragmenti versibus ultimis commemoratum facilem explicationem habere ratus:

— — — Νι]κοπόλει γὰρ ὁ Φειδίας — — —
— — — μ' [1]) διδόασιν Ἠλεῖοι τ[άλαντα — — —

et:

— — — Μένων ἐπ αὐτο — — —
— — — Νικοπόλει ταῖς το — —

Sed ne iuncta quidem haec fragmenta sensum aliquem praebent, qui quidem satis certus et clarus sit. Itaque superest cum editore sperare „que d'attentives recherches auront pour résultat la découverte d'autres parties". Quae nisi rata fuerit spes, hae particulae ut aut Phidiae vitam unquam illustraturae sint aut alia ratione antiquitatis studiosis profuturae multum vereor.

---

1) Sic Nicole. Recteue? In imagine phototypa μ' illud vix et ne vix quidem discerni potest.

DE FRAGMENTIS NONNULLIS E DIONYSII HALICARNASSENSIS ANTIQUITATUM ROMANARUM LIBRIS POSTREMIS.

SCRIPSIT

A. G. ROOS.

Notum est multorum rerum scriptorum Graecorum opera temporum iniuria nobis perdita quadamtenus restitui posse ex excerptis historicis iussu Imperatoris Constantini Porphyrogeniti inter annos circiter 945 et 959 confectis. Quin si totum opus Constantinianum, quod „encyclopaediam historicam" non illepide vocaverunt, superesset, ex eo auctores excerpti paene omni ex parte recuperari possent [1]). At mala fortuna accidit, ut e 53 quibus constabat titulis, quattuor tantum neque ii omnes integri aetatem tulerint, nempe tituli *περὶ πρέσβεων* (divisus ille in duas partes: *περὶ πρέσβεων Ῥωμαίων πρὸς ἐθνικοὺς* et *ἐθνῶν πρὸς Ῥωμαίους*), *περὶ γνωμῶν*, *περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας*, *περὶ ἐπιβουλῶν*. Quorum utilitas eo maior est, quod eclogarii, qui singulos titulos curabant, tenorem operum excerptorum sequi solebant, unde factum est, ut in quoque titulo eclogae eodem ordine se exciperent quo olim in operibus integris lectitarentur. Si igitur opus quoddam nunc perditum, e quo in pluribus titulis excerpta exstant, aliquantisper saltem redintegrare velis, eclogae e diversis titulis petitae suis locis inter se inserendae sunt, idque ita ut ordo, qui in quoque

1) De ratione operis Constantiniani nunc prae ceteris adeundus est Theodorus Buettner Wobst, *Byzantin. Zeitschr.* Vol. XV p. 88—120.

titulo obtineat, non invertatur. Praeterea ad excerpta disponenda maximo usui est, si forte idem locus in duobus titulis servatus est, nam patet excerpta, quae in una serie narrationem communem praecedant, non intermiscenda esse alterius tituli excerptis, quae post eam demum locum habeant.

His normis, quibus ductus e. g. Boissevain in Cassii Dionis opere e fragmentis resarciendo multis excerptis a prioribus editoribus perverso ordine collocatis suum restituit locum, nondum plane satisfactum est in excerptis nonnullis e Dionysii Halicarnassensis Antiquitatibus Romanis. Ordo, quo nunc in huius operis editionibus leguntur fragmenta librorum octo posteriorum (XIII—XX), in universum redit ad Angelum Maium, qui in duobus codicibus bibliothecae cui praefectus erat Ambrosianae seriem quandam excerptorum e Dionysio sumptorum invenit eaque exceptis fragmentis quae ad libros superstites I—XII pertinent ita edidit, ut iis cetera excerpta tum nota, nempe eclogas de legationibus et de virtutibus et vitiis, locis qui ei apti visi sunt, interseruerit [1]). Ordinem a Maio constitutum posteriores Dionysii editores omnes tenuerunt, nisi quod suis locis pauca excerpta interposuerunt post Maii editionem demum in lucem prolata, eclogas sc. περὶ ἐπιβουλῶν e codice Scorialensi et περὶ πολιορκιῶν e codice Athoo nunc Parisiensi, cf. Kiesslingii Praefatio ad vol. IV eius editionis p. XXIV sq., repetita illa a Carolo Jacoby in Praefatione vol. IV p. VIII sq. Qua in dispositione Maius fragmenta Ambrosiana quidem omnia recte eodem ordine dedit quo leguntur in codice, sed ex excerptis de virtutibus tria collocavit ordine inverso quo codex Peirescianus ea praebet, aliud meo quidem iudicio loco non suo posuit, aliud in duas partes male discissit duobus excerptis Ambrosianis inter utramque insertis.

---

1) Editio Maiana prodiit Mediolani a. 1816: *Dionysii Halicarnassei Romanarum Antiquitatum pars hactenus desiderata nunc denique ope codicum Ambrosianorum ab Angelo Maio quantum licuit restituta*, et recusa est cura nesciocuius viri docti Francofurti a. 1817, omissis iis Maii commentis quae editori superflua videbantur. Praeterea Maius sola excerpta Ambrosiana denuo edidit a. 1827, in operis cui titulus *Scriptorum veterum nova collectio* tomo II (p. 465—526), in quo excerpta περὶ γνωμῶν primus publici iuris fecit. Fragmenta enim Ambrosiana ad titulum de sententiis pertinere iniuria sibi persuaserat.

Quod ut appareat enumerabo fragmenta libris XVI, XVII, XVIII, XIX attributa [1]), quae quidem ad hanc disquisitionem pertineant, eo ordine quem editiones inde a Maiana exhibent, sed distributa per singulos titulos in quibus servata sunt, ascriptis annis a. Chr. n. quibus res in iis narratae acciderunt. Excerpta de legationibus et de virtutibus numeris insignivi secundum ordinem quo et in codicibus et in novissimis eorum editionibus [2]) leguntur, fragmentis Ambrosianis, quippe quae adhuc numeris careant, singulas litteras (*a*, *b*, cet.) addidi.

Exc. de virtut.	Exc. Ambrosiana	Exc. de legat.
	Excerpta libro XVI attributa.	
	a: cap. III § 1¹ (Vol. IV, p. 278, 18—21 *ed. Jacoby*), a. 315. [3])	
	b: cap. III § 1² (p. 278, 22—p. 279, 2 *ed. Jac.*), a. 312. [4]).	
	c: cap. III § 2¹ (p. 279, 3—5 *ed. Jac.*), a. 304. [5])	

1) Librorum et capitum numeri Maiani a Kiesslingianis et Iacobyanis, quos dedi, paulum discrepant, sed ordo, quo excerpta se excipiunt, in omnibus his editionibus idem est.

2) *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti confecta. Vol. I. Excerpta de legationibus. Edidit C. De Boor. Pars I. Excerpta de legationibus Romanorum ad gentes. Berolini* 1903.

Vol. II. Excerpta de virtutibus et vitiis. Pars II. Edidit A. G. Roos. Berolini 1910.

3) Agit enim hoc fragmentum meo quidem iudicio de pugna inter Romanos et Samnites a. 315 ad Lautulas commissa, nam plane congruit cum huius pugnae descriptione apud Livium IX 23, 4. In fragmentis, quae in codice Ambrosiano proxime praecedunt (p. 277, 17—278, 17 *ed. Jac.*), agi de Romanis in furculis Caudinis captis (a. 321) iam vidit Maius.

4) Agitur de Appio Claudio, qui περὶ τὰς θυσίας παρανομήσας τι ἀπετυφλώθη. Fusius de his Livius IX 29, 9—11, in enarratione censurae Appii; eam autem Livius quidem, quocum sine dubio Dionysius consentiebat, a. 312 actam esse tradit.

5) Hoc fragmentum pertinere ad aedem Salutis a Fabio Pictore a, 304 picturis ornatam intellexit Quirinus Visconti (v. *Script. Vet. Nov. Coll.* T. II p. 500 adn. 2) coll. Plinio *Nat. Hist.* XXXV 19; cf. Overbeck, *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen* No. 2372—2374, Richter, *Topographie der Stadt Rom* (ed. IIa) p. 288 sq.

Exc. de virtut.	Exc. Ambrosiana	Exc. de legat.
	d: cap. III § 2^{2} (p. 279, 6—8 *ed. Jac.*), a. 304. [1])	
	c—j: cap. III § 3 et 4 (p. 279, 9—22 *ed. Jac.*), sex fragmenta exigua, de quibus incertum ad quos annos pertineant.	
7 (p. 79, 5—80, 19 *ed. Roos*): c. IV et V (p. 280, 1—282, 3 *ed. Jac.*), anno incerto.	*k*: in calce p. 280 *ed. Jac.*, cf. cap. IV § 2 sq., anno incerto.	
Fragmentum Ambrosianum *k* ex eadem pericopa sumptum est, e qua excerptum de virtut. 7 multo plura eaque, ut videtur, ad verbum servavit.		
	l et *m*: cap. VI (p. 282, 4—16 *ed. Jac.*), annis incertis.	

Excerpta libris XVII et XVIII attributa.

Exc. de virtut.	Exc. Ambrosiana	Exc. de legat.
		3 (p. 11, 22—13, 5 *ed. De Boor*): cap. I—III (p. 283, 1—285, 21 *ed. Jac.*), a. 298. [2])
5 (p. 77, 3—78, 10 *ed. Roos*): cap. IV (p. 286, 1—287, 16 *ed. Jac.*), a. 291. [3])		

1) Fragmentum *d* ni fallor sumptum est e loco quo Dionysius egit de Cn. Flavio qui aedilis curulis a. 304 fastos circa forum in albo proposuit, cf. Livius IX 46, 5; Niese, *Röm. Gesch.* (ed. 4ta) p. 82 adn. 6.

2) Agitur de origine belli Samnitici tertii quod dicitur, cf. Livius X 11, 11—12, 2; B. Bruno. *La terza guerra sannitica* (Roma 1906) p. 18 sq.

3) In excerptis de virt. 5 et 6 agitur de L. Postumio tertium consule (a. 291, cf. *C. I. L.* Vol. I Part. I ed. 2^{a} p. 134) eiusque adversus C. Iunium collegam,

Exc. de virtut.	Exc. Ambrosiana	Exc. de legat.
6 (p. 78, 11—79, 4 *ed. Roos*): cap. V (p. 287, 17—288, 18 *ed. Jac.*), a. 291.[1])		
	Excerpta libro XIX attributa.	
	n—t: cap. I—IV § 1 (p. 289, 1—291,24 *ed. Jac.*), septem fragmenta ex enarratione originum Magnae Graeciae.	
	u—w: cap. IV § 2 (p. 292, 1—6 *ed. Jac.*), a. 282.[2])	
	x: in calce p. 292 *ed. Jac.*, cf. cap. V § 2, a. 282.[3]).	4 (p. 13, 6—14, 25 *ed. De Boor*): c. V et VI (p. 292, 7—294, 25 *ed. Jac.*), a. 282.[3])

Fragmentum Ambrosianum *x* petitum est ex eodem Dionysii loco unde exc. multo amplius de legat. 4 fluxit.

Vidimus Maium excerptum de virtut. 7 (et cum eo excerptum Ambrosianum *k*) posuisse ante excerpta de virtut. 5 et 6, cum post ea collocandum esset. Excerptum igitur de virtut. 7 (cum exc. Ambrosiano *k*) in opere integro non, sicut in hodiernis editionibus, locum habuit ante ea, quae Dionysius de bello Samnitico tertio narravit, sed post ea, quae sub anno 291 de

Q Fabium proconsulem, denique adversus senatum contumacia, cf. Livius *Perioch.* l. XI, Cassius Dio Fr. 36, 32 p. 109 *ed. Boiss.*, Bruno *l.l* p. 87—89.

1) Cf. adnotatio praecedens.

2) Agitur de plebe Tarentina classem Romanam Tarentum praetervectam necopinato aggressa, cf. Appianus *Samn.* 7 in, Zonaras VIII 2, 2, Schubert, *Gesch. des Pyrrhus* p. 153, Niese, *Gesch. der griech. u. makedon. Staaten* Vol II p. 28.

3) Agitur de L. Postumio Tarentum legato et de origine belli a Romanis contra Tarentinos gesti, cf. Appianus *l.l.*, Cassius Dio Fr. 39, 5—9, p. 114 sq. *ed. Boiss.*, Schubert *l.l.* p. 185 sq, Niese *l.l.*

Postumii consulis audacia exposuit. In Ambrosiana autem serie excerpta *e—t* cum certis annis ascribere non potuerimus, excerptum *d* ad annum 304, ad annum vero 282 excerpta *u—x* pertinere vidimus, unde sequitur, ut excerpta *e—m* (— nam excerpta *n—t* sumpta esse e digressione quadam infra videbimus —) agant de rebus inter hos annos 304 et 282 a Dionysio narratis. Cum praeterea excerptum de virtut. 7, ex eodem loco petitum unde exc. Ambrosianum *k* fluxit, in Dionysii contextu aut sub anno 291 aut postea locum assignaverimus, patet excerpta Ambrosiana *k—m* certo pertinere ad res a Dionysio in enarratione anni 291 vel annorum 291—282 expositas, excerpta autem *e—j* èt ad res inter annos 304—291 gestas èt ad res quae post annum 291 demum acciderunt referri posse.

Ceterum piget haec fragmenta Ambrosiana tam pusilla esse, ut certius aliquid de iis statui vix possit. In excerpto *e* (p. 279, 9—11 *ed. Jac.*) agitur de pugna aliqua, sed notatu dignum eam cum nullius pugnae descriptione conspirare earum, quas Livius libro X, qui in anno 293 desinit, multas enarravit. Unde tamen efficere noli hoc fragmentum post annum 293 detrudendum esse, cum fieri possit, ut Dionysius eandem pugnam ex aliis fontibus aliter descripserit ac Livius. In excerpto *f* (et *g*, p. 279, 12—14 *ed. Jac.*) agi de urbe Roma ob rogationem Ogulniam anno 300 turbata (cf. Livius X 6, 1—9, 2) vix putes. Verba, quibus increpatur is quo de agitur in fragmento *k* (p. 279, 15—17 *ed. Jac.*), optime quadrant ad L. Postumium; fortasse igitur hoc fragmentum et fragm. *i* (p. 279, 18—20 *ed. Jac.*) ex accusatione eius sumpta sunt, nam fieri potest, ut Dionysius ipse quidem multus fuerit de Postumio post peractum consulatum anno 290 a tribunis plebis in iudicium vocato, pauca verba autem, quibus de ea re agatur in excerpto de virtut. 6 i. f. (p. 288, 16—18 *ed. Jac.*), eclogario Dionysii verba in breve contrahenti debeantur. Excerptum *l* (p. 282, 4 sq. *ed. Jac.*) sine dubio sumptum est ex enarratione seditionis, quae rem publicam Romanam anno 287 turbavit, cf. Cassius Dio Fr. 37, 2 p. 110 sq. *ed. Boiss.* De excerptis *j* (p. 279, 21 sq. *ed. Jac.*) et *m* (p. 282, 6—16 *ed. Jac.*) nihil habeo quod dicam.

Dionysium bellum a Romanis cum Tarentinis eorumque sociis gestum narraturum de originibus urbium Magnae Graeciae co-

piose egisse iam observavit Maius, quem vide in excerptorum editione Mediolanensi p. 101 adn. 1 et *Script. Veter. Nov. Coll.* Vol. II p. 501 adn. 4. Cui digressioni, unde sumpta sunt excerpta Ambrosiana *n—t* (p. 289, 1—291, 24 *ed. Jac.*), attribuere equidem velim etiam excerptum de virtut. 8 (p. 326, 18—327, 17 *ed. Jac.*), nunc in editionibus sine causa idonea post ea positum, quae Dionysius de captivis Romanis post pugnam ad Asculum anno 279 commissam a Pyrrho rege remissis narrat, sed nihil est cur Dionysium in hac operis sui parte denuo dedita opera Italiae australis statum exposuisse putemus. Excerptum autem quod dixi in huius digressionis fine positum fuisse suspicor.

Fragmenta igitur, de quibus egimus, hoc ordine collocanda videntur:

exc. Ambros. *d* (a. 304).
„ „ *e, f, g* (nisi forte post exc. de legat. 3 ponenda sunt).
„ de legat. 3 (a. 298).
„ de virtut. 5 et 6 (a. 291).
„ Ambros. *h* et *i* (a. 290?).
„ „ *j* (anno incerto).
„ de virtut. 7 (cum exc. Ambrosiano *k*, anno incerto).
„ Ambros. *l* (a. 287).
„ „ *m* (anno incerto).
„ „ *n—t* } e descriptione Magnae Graeciae, a
„ de virtut. 8. } Dionysio enarrationi belli Tarentini praemissa.
„ Ambros. *u—w* (a. 282).
„ de legat. 4 (cum exc. Ambrosiano *x*, a. 282).

Restat ut videamus de excerpto de virtut. 10 (p. 82, 15 —84, 10 *ed. Roos*, Dion. Hal. l. XX cap. IX, X, p. 329, 5—331, 11 et cap. XII, p. 331, 23—332, 9 *ed. Jac.*), quod inde a Maio in duas partes discissum editiones exhibent, cum medio huic excerpto duo fragmenta Ambrosiana inseruerit. Quamquam quibus argumentis ductus hoc fecerit, addere Maius supersedit, tamen ea mente comprehendere possumus. Quin primo aspectu ita comparata videntur,

ut ei assentiri vix recuses. In priore enim huius excerpti parte (p. 329, 5—331, 11 *ed. Jac.*) Dionysius agit de thesauris aedis Proserpinae, quae Locris Epizephyriis claruit, a Pyrrho rege direptis, quod sacrilegium commisit cum autumno anni 276 vel vere anni 275 (cf. Beloch, *Griech. Gesch.* Vol. III Part. 2 p. 224) e Sicilia in Italiam reverteretur, cf. Diod. XXVII 4, 3, Appianus *Samn.* 12, Cassius Dio Fr. 40, 48 p. 137 *ed. Boiss*, Niese *Gesch. der griech und maked. Staaten* Vol. II p. 51. In secunda autem parte (p. 331, 23—332, 9 *ed. Jac.*) sermo est de clade illa postrema Pyrrho a Romanis aestate anni 275 (cf. Beloch *l.l.*) illata, quam ad Beneventum oppidum accidisse Plutarchus *Pyrrh.* 25 tradidit. Cum hac altera parte ad verbum paene conspirat fragmentum Ambrosianum quoddam (in Maii excerptorum editione Mediolanensi p. 153 sq.; *Script. Vet. Nov. Coll.* Vol. II. p. 521), in hac disputatiuncula littera γ a me insignitum. Praeterea e duobus fragmentis, quae in serie Ambrosiana excerptum γ proxime praecedunt (— α et β ea nomino —), fragmentum β (p. 331, 19—22 *ed. Jac.*) agit de iis Romanorum militibus, qui principes appellabantur; fragmentum α autem (p. 331, 12—18 *ed. Jac.*) Maius, quem vide in editione Mediolanensi p. 152 adn. 3, pertinere putabat ad descriptionem initii pugnae Beneventanae: agi enim de Pyrrhi conatu Romanos ex improviso aggrediendi, de quo multus est Plutarchus *Pyrrh.* 25, ipso Dionysio, ut videtur, fonte usus, cf. Beloch *Griech. Gesch.* Vol. III Part. 2 p. 400 sq. Denique excerptum, quod in codice Ambrosiano statim post fragmentum γ legitur et quod littera δ insigniam (p. 332, 10—17 *ed. Jac.*), sine ullo dubio sumptum est ex huius cladis narratione. Iam intellegimus Maium putasse quattuor fragmenta Ambrosiana α—δ, in quibus de eadem pugna sermo esset, in Dionysii opere integro non magnis intervallis separata fuisse et coniunctim igitur edenda esse; porro posteriorem partem excerpti de virtut. 10 (p. 331, 23—332, 9 *ed. Jac.*), quippe quam ad verbum cum fragmento Ambrosiano γ consentientem ex eodem Dionysii loco sumptam esse videret, ponendam esse post fragmenta Ambrosiana α et β, denique ante haec duo fragmenta, quae de pugna Beneventana agerent, collocandam esse priorem excerpti de virtut. 10 partem (p. 329, 5—331, 11 *ed. Jac.*), in qua de aede

Proserpinae aliquanto ante hanc pugnam spoliata sermo esset. Hunc autem ordinem non aliter constituere potuit quam fragmentis Ambrosianis α et β medio excerpto de virtut. 10 insertis.

Quod si recte Maius fecisset, sequeretur *primo*, ut eclogarius, qui titulum de virtutibus et vitiis curavit, in medio excerpto 10 multa e Dionysii opere praetermisisset, nempe omnia quae Dionysius memoriae tradidit de Pyrrhi et Romanorum rebus tempore quod inter fanum Proserpinae direptum et pugnam Beneventanam interfuit gestis, *deinde*, ut e parte in titulo de virtutibus omissa excerptor Ambrosianus fragmenta α et β sumpsisset. Huic rationi optime conveniret, quod re vera eclogarii Constantiniani nonnunquam in mediis excerptis multa ex operibus, quae compilant, silentio praetermittunt.

Sed si excerptum de virtut. 10 attente perlegeris, mecum consenties opinor, in eo omnia ita bene cohaerere, ut divelli nequeat, neque eo loco ubi Maius id fecit neque alibi. Quid enim? Postquam Dionysius narravit Pyrrhum aedem Proserpinae primo spoliasse (p. 329, 5—20 *ed. Jac.*), deinde tempestate, quae multas e navibus eius submersit, monitum omnibus thesauris templo restitutis sacrilegium suum expiare conatum esse (p. 330, 1—14 *ed. Jac.*), pergit dicere minime deam ei irasci destitisse (p. 330, 15—21 *ed. Jac.*), quin cladem Pyrrho postea a Romanis illatam — Beneventanam vult — soli deae irae attribuendam esse, quod et Pyrrhum ipsum agnovisse (p. 330, 22—331, 11 *ed. Jac.*): ea *enim* [1]) nocte, qua Romanos ex improviso aggredi in animo haberet, eum malo omine territum fuisse, propter quod pugnam in alium diem differre voluisset (p. 331, 23—332, 9 *ed. Jac.*). Videmus igitur ultimam excerpti partem a Maio a praecedentibus discissam *pertinere quidem ad pugnam Beneventanam, sed minime sumptam esse ex huius pugnae descriptione*: immo *obiter* tantum hoc loco a Dionysio sermonem de ea esse iniectum, ut Pyrrhi ipsius testimonio sententiam suam corroboraret in Proserpinam iratam omnem huius cladis causam esse conferendam.

Quod si recte statuimus, neque fragmentum Ambrosianum γ,

1) In excerpto de virtut. non legitur ἐν τῇ νυκτὶ (p. 331, 23 *ed. Jac.*), quod inde a Maio editiones ex excerpto Ambrosiano γ receperunt, sed ἐν γὰρ τῇ νυκτὶ, quae sine dubio ipsius Dionysii scriptura est, in excerpti Ambrosiani initio perperam mutata.

quod cum posteriore parte excerpti de virtut. 10 conspirat, neque fragmenta α et β sumpta esse possunt ex ampla pugnae Beneventanae descriptione, quam Dionysium operi suo addidisse ex fragmento Ambrosiano δ et e Plut. *Pyrrh.* 25 novimus. Superest igitur, ut de fragmentis α et β inquiramus quonam referri possint.

Fragmentum autem α — nam fragmentum β ita comparatum est, ut ex eo solo minime efficias quo loco ponendum sit — diligentius cum paucis qui de his temporibus agunt rerum scriptoribus comparanti, apparet in eo minime agi de Pyrrhi militibus Romanos ad Beneventum per loca invia necopinato deprehendere conatis, sed de Romanis, qui anno 277, quo tempore Pyrrhus in Sicilia degens ex Italia aberat, contra Samnites in saltibus impeditis parum feliciter pugnaverunt, de quibus proeliis unicum testem habemus Cassii Dionis epitomen a Zonara confectam l. VIII 6, 1 (p. 136 *ed. Boiss.*). Conferas quaeso quae Zonaras l.l. scribit: *οἱ Ῥωμαῖοι δὲ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ* (Pyrrhi sc.) *πυθόμενοι ἀνεθάρσησαν καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν ἐπικαλεσαμένων αὐτὸν ἐτράπησαν. καὶ τοὺς Ταραντίνους εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπερθέμενοι εἰσέβαλον εἰς τὸ Σαύνιον μετὰ ὑπάτων τοῦ Ῥουφίνου καὶ τοῦ Ἰουνίου, καί τήν τε χώραν ἐπόρθουν καὶ τείχη τινὰ ἐκλειφθέντα ἔλαβον. οἱ γὰρ Σαυνῖται εἰς τὰ ὄρη τὰ Κρανιτὰ λεγόμενα, ὅτι κρανίαν πολλὴν ἔχουσι, τά τε φίλτατα καὶ τὰ τιμιώτατα ἀνεκόμισαν. καταφρονήσαντες οὖν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰ εἰρημένα ὄρη ἀναβῆναι ἐτόλμησαν. λασίων οὖν αὐτῶν καὶ δυσπροσβάτων ὄντων, πολλοὶ μὲν ἀπέθανον, πολλοὶ δὲ καὶ ἑάλωσαν*, cum Dionysii fragmento Ambrosiano α: *ἔμελλον ὅπερ εἰκὸς ⟨οἱ⟩ ὁπλῖται κράνεσι καὶ θώραξι καὶ θυρεοῖς βαρεῖς πρὸς ὀχθηρὰ χωρία καὶ μακρὰς ἀτραποὺς πορευόμενοι καὶ οὐδὲ ταύτας λεωφόρους, ἀλλ' αἰγότριβας δι' ὕλης τε καὶ κρημνῶν τάξιν τε οὐδεμίαν φυλάξειν, καὶ πρὶν ἐπιφανῆναί σφισι τοὺς πολεμίους ἐξασθενήσειν τὰ σώματα δίψει καὶ κόπῳ.*

Fragmentum igitur Ambrosianum α ad annum 277 pertinet, neque fragmenta α et β inserenda sunt excerpto de virtut. 10, sed ponenda ante excerptum de virtut. 9 (p. 327, 18—329, 4 *ed. Jac.*), eo loco ubi nunc in Dionysii editionibus legimus excerptum de virtut. 8 (p. 326, 18—327, 17 *ed. Jac.*), cui multo ante locum assignandum esse supra vidimus.

ANNOTATIONES CRITICAE AD PLUTARCHI OPERA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur ex huiusce vol. pag.* 209).

Camillus c. XX Quaeritur serveturne aliquid in aede Vestae et quid illud sit:

καὶ πλεῖστος μὲν λόγος κατεῖχε τὸ Τρωικὸν ἐκεῖνο Παλλάδιον ἀποκεῖσθαι.

L. *ἐκεῖ*, nam sine adverbio loci manca est sententia.

C. XXV Pontius Cominius clam in Capitolium venit, senatores ibi inclusos de victoria a Camillo reportata certiores facit eosque ut illum dictatorem faciant admonet. Parent illi et

τὸν Πόντιον αὖθις ἀποπέμπουσι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁμοίως ἀγαθῇ τύχῃ χρησάμενον.

Legendum esse *χρησόμενον* apparet e sequentibus:

ἔλαθε γὰρ τοὺς πολεμίους καὶ τὰ παρὰ τῆς βουλῆς ἀπήγγειλε τοῖς ἔξω Ῥωμαίοις.

C. XXVII Manlio, qui Capitolium servavit, Romani

ἀριστεῖα πρὸς τίμην μεγάλην μᾶλλον ἢ χρείαν ψηφισάμενοι συνήνεγκαν ὅσον ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν εἰς τροφήν.

Immo vero *μεγάλα*: magnum erat praemium, si honorem, non utilitatem spectares.

C. XXXI Ne Veios migrarent Romani et alia afferebant senatores et

τὸ τῆς Ἑστίας πῦρ, ὃ μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν παρθένων ἀναπτόμενον αὖθις ἀφανίζειν καὶ σβεννύναι τοὺς προλιπόντας τὴν πόλιν ὄνειδος αὐτοῖς ἐσόμενον ἄν τε ὑπ' ἄλλων οἰκουμένην ὁρῶσιν ἐπηλύδων καὶ ξένων ἄν τε ἔρημον οὖσαν καὶ μηλόβοτον.

Immo *ἐσομένην*: „ignem" aiunt „modo a Vestalibus suscitatum iterum exstinguent qui urbem relinquent; urbs vero iis pudori erit, sive eam ab alienigenis habitatam, sive desertam videbunt."

C. XXXII *ἑκατοντάρχης ἄγων τάγμα φυλακῆς ἡμερινῆς παρεπορεύετο καὶ τὸν φέροντα πρῶτον τὸ σημεῖον μεγάλῃ φωνῇ προσαγορεύσας ἐκέλευσεν αὐτοῦ μένειν καὶ τὸ σημεῖον τίθεσθαι.*

Isto *πρῶτον* quid faciam non video, ferri hic non posse mihi constat.

C. XXXIV *δεδοικὼς παθεῖν ὅπερ ἐποίησεν αὐτὸς τοὺς πολεμίους κυκλωσάμενος.*

Ultimam vocem, ne enuntiati pereat elegantia, abesse malim.

C. XXXVI Marcus Manlius, cum Camillum ex aequo bonoque superare nequiret, *ὑπόθεσιν τυραννίδος ἐποιήσατο κοινὴν καὶ συνήθη δημαγωγῶν τοὺς πολλούς.*

Quae sit *κοινὴ τυραννίδος ὑπόθεσις* neque ego scio neque quemquam scire arbitror. Scripsit Plutarchus *κοινά*. Ut sibi viam ad tyrannidem pararet Manlius adversus plebem „communia et assueta ista" adhibebat artificia; quae illa sint e sequentibus apparet: adversus creditores opem ferebat iis qui pecuniam debebant.

C. XXXVIII *ἀπιστεῖν μὲν οὐκ ἐπῄει τῷ Καμίλλῳ τὴν προδοσίαν, οἰκτείρας δὲ τὴν ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ μετάνοιαν κτέ.*

Agitur de Tusculanis, qui ad hostes defecerant, sed accedentium legionum metu perculsi non solum consilium suum mutaverant sed etiam omnibus modis speciem praebuerant quasi nunquam quidquam eiusmodi cogitassent. Hic sanum esse *ἀπιστεῖν* vix potest.

C. XL *τοὺς στρατιώτας ἐδίδαξε τοῖς ὑσσοῖς [μακροῖς] διὰ χειρὸς χρῆσθαι.*

Vox inclusa vel loco arguitur.

C. XL ταύτην τὴν μάχην ἔτεσιν ὕστερον τρισκαίδεκα γενέσθαι λέγουσι τῆς Ῥώμης ἁλώσεως καὶ βέβαιον ἐξ αὐτῆς φρόνημα κατὰ τῶν Κελτῶν ἐγγενέσθαι Ῥωμαίοις σφόδρα δεδοικόσι τοὺς βαρβάρους, ὡς τὸ πρῶτον διὰ νόσους καὶ τύχας παραλόγους, οὐ κατὰ κράτος ὑπ' αὐτῶν νενικημένους.

Vox δεδοικόσι temporis notione caret, suspicorque ante eam excidisse πρότερον aut τὸ πρῶτον hinc in alienam sedem aberrasse.

Pericles II οὐδ' ὠφελεῖ τὰ τοιαῦτα τοὺς θεωμένους πρὸς ἃ μιμητικὸς οὐ γίγνεται ζῆλος οὐδ' ἀνάδοσις κινοῦσα προθυμίαν καὶ ἀφορμὴν ἐπὶ τὴν ἐξομοίωσιν.

Pro ἀφορμὴν haud dubie ὁρμὴν est legendum; ἀνάδοσις quo sensu sit accipiendum nescio, sed corruptum esse arbitror.

ib. τὸ γὰρ καλὸν ἐφ' αὑτὸ πρακτικῶς κινεῖ καὶ πρακτικὴν εὐθὺς ὁρμὴν ἐντίθησιν ἠθοποιοῦν οὐ τῇ μιμήσει τὸν θεατὴν ἀλλὰ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔργου τὴν προαίρεσιν παρεχόμενον.

Haec ideo exscripsi ut insigni demonstrarem exemplo quorsum interdum Plutarchum abducat hiatus vitandi studium. In Didotiana enim illa ἠθοποιοῦν ... παρεχόμενον sic vertuntur: „spectatorisque animum, non imitationi sed cognitioni ipsius facti intentum, virtutis studio informat", et eleganter et accurate, sed non quivis, ut opinor, quomodo Latina Graecis respondeant videt. Grammatica sententiae structura huiuscemodi est:

ἠθοποιοῦν τὸν θεατὴν οὐ τῇ μιμήσει ἀλλὰ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔ. τ. π. π.: „virtus spectantem informat (ἠθοποιεῖ), quoniam ille non alicui virtutis imitationi sed ipsius rei cognitioni mentem intentam (τὴν προαίρεσιν) praebet (παρεχόμενον)." Sed obscurus esse maluit Plutarchus quam admittere vocalium concursum in verbis μιμήσει ἀλλά.

C. IV Δάμωνα ... [οὗ φασὶ δεῖν τοὔνομα βραχύνοντας τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν]

Plutarcho indigna videntur quae inclusimus.

Ζήνωνος ... πραγματευομένου περὶ φύσιν.

Sincerane haec lectio an sequens ὡς genitivi a Plutarcho scripti absorbuit terminationem?

C. VI In narratione de Anaxagora demonstrante qui factum esset ut hostia unum haberet cornu (ostendit enim τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βάσιν ἀλλ' ὀξὺν ὥσπερ ᾠὸν ἐκ τοῦ παντὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν) vocabula ὀξὺν ὥσπερ ᾠόν vitium aliquod celare videntur.

C. VII Raro Pericles prodibat

... ἑαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν τριήρη, φησὶ Κριτόλαος, πρὸς τὰς μεγάλας χρείας ἐπιδιδούς, τἄλλα δὲ φίλους καὶ ῥήτορας ἑταίρους καθιεὶς ἔπραττεν.

Verba notata neque a Plutarcho neque a Critolao sic scripta videntur.

C. VIII τὸ γὰρ ὑψηλόνουν τοῦτο καὶ πάντῃ τελεσιουργὸν, ὡς ὁ θεῖος Πλάτων φησὶ, πρὸς τῷ εὐφυὴς εἶναι κτησάμενος ἐκ φυσιολογίας καὶ τὸ πρόσφορον ἑλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνων πολὺ πάντων διήνεγκεν.

Transpone καὶ τὸ πρόσφορον ἐκ φυσιολογίας ἑλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην: e philosophia Pericles quod in illa vitae utile erat transtulit in dicendi artem.

C. IX „Quoniam" ait „Thucydides a Pericle aristocratiam introductam esse affirmat, quae specie democratia, revera unius imperium esset, alii contra auctores a Pericle primo plebem lascivam et impotentem factam contendunt

θεωρείσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς.

Sequitur narratio quae huc fere redit: „primum Pericles, ut Cimonis gloriam superare posset, plebem sibi subigere studuit; sed cum Cimon largitionibus suis plebi esset acceptissimus, Pericles, ne illi concederet, bona publica dividere coepit; qua re cum plebem sibi devinxisset, primum Areopagi fregit potestatem, deinde Cimon ut in exsilium mitteretur effecit".

Agnoscitur in hac narratione μεταβολή quidem Periclis quaedam (nam ab alia re ad aliam transit) sed nulla μεταβολῆς αἰτία. Neque si agnosceretur, recte haec procederet argumentatio: „quoniam de Pericle Thucydides hoc, alii alia statuerunt, ego causam huius *mutationis* ipsis rebus exponam". Lege ἡ αἰτία

τῆς διαφορᾶς. *Discrepantiae* (inter auctores) causa revera sequenti narratione exponitur, quae Periclem nobis exhibet talem ut variis nominibus recte appelletur. Invexit μεταβολῆς is qui loci decursum non caperet.

C. X τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα.
Ecquid κατεκάλει? Sermo enim est de Cimone *exule* revocando.

C. XIII De aedificiis publicis Pericle auctore exstructis: ἀναβαινόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγέθει, μορφῇ δὲ ἀμιμήτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἁμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ κάλλος.
Haud dubie corruptum est τὴν δημιουργίαν. Absurde enim dicuntur οἱ δημιουργοί superare studere τὴν δημιουργίαν, sed quid reponendum sit non statuo.

C. XVI (philosophus) ἀνόργανον καὶ ἀπροσδεῆ τῆς ἐκτὸς ὕλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν.
Verba notata admodum suspecta sunt.

C. XVIII Tolmidam successu suo ferocem, cum intempestive irrumpere in Boetiam vellet, κατέχειν ἐπειρᾶτο καὶ παρακαλεῖν.
Pro παρακαλεῖν requiritur aliquid quod significet *ad sanam revocare mentem.*

C. XXI μέγα ἔργον ἡγούμενος.
Vel propter hiatum μέγα est expungendum, et cf. c. XXVII: τοὺς Ἀθηναίους μάχεσθαι προθυμουμένους ἔργον ἦν κατασχεῖν.

C. XXIV ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γε ἱστορίας ἔνεστι κτἑ.
Pro πρῶτα legendum suspicor πολλά, nam non *initium* Menexeni solum sale aspersum est.

C. XXV χρησάμενος ὥσπερ ἐγνώκει τοῖς Σαμίοις [καὶ καταστήσας δημοκρατίαν].
Languidum emblema agnoscit quicunque modo praecedentia legit.

C. XXVI *παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον ὅσα μὴ πρότερον εἶχον.*

Verbi *παρετίθεντο* sententia esse debet: *ab exteris petebant* („zij schaften zich aan"). Nusquam tamen mihi illud eo sensu lectum.

ib. *ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδής.*

Nullo modo comparativus iste ferri potest. Legendum esse suspicor *κυκλοτερής*, quod tanquam adiectivi *γαστροειδής* synonymum a Plutarcho adhibitum esse perquam verisimile est.

C. XXVII *τῶν πολιτῶν περιγενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος.*

Compositum *συνελεῖν* plane ab hoc loco abhorret. An istud hiatus vitandi studium tantum valet ut propter illud verba sensu non suo adhibeantur? In Didotiana latinum legitur verbum *expugnare.*

ib. *Ἔφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα (φησί) τὴν καινότητα θαυμάσαντα Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος κτέ.*

Sensu cassa haec; an Artemonem fingamus iniussu Periclis adfuisse in eius exercitu eumque *animi causa* nescio quas machinas ad nescioquas res adhibuisse, quas cum conspexisset Pericles, ei tum demum in mentem venisse ad urbem oppugnandam magnam earum esse posse utilitatem? An Samius fuit Artemo et quibus ille machinis utebatur ad urbem adversus irruentes hostes defendendam, iis moenia perrumpere Pericles conabatur? In *τὴν καινότητα θαυμάσαντα* quid lateat me fugit.

C. XXVVIII *κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας.*

Locutio insolita, cuius haec esse videtur sententia: „continere narrationem intra terminos veritatis".

ib. *ἐθαυμαστώθη.* Sincerane haec forma, an *ἐθαυμάσθη* legendum?

C. XXIX Cimonis filium cum paucis navibus in bellum misit, quo magis, si irrita eius facta esset expeditio, in Laconismi incideret suspicionem. Sequitur:

καὶ ὅλως διετέλει κωλύων κτέ.

Sic est in codd., anonymus pro *κωλύων* dat *κολούων*. Neutrum ad hunc locum convenit; Naberus ut coniiciendo *σκώπτων* rem acu tetigerit vereor. Excidisse quaedam suspicor propter pluralis numeri usum in iis quae continuo sequuntur: *ὡς ... ξένους*. Nam hactenus de *uno* Cimonis filio sermo fuit.

C. XXXI Periclem obstitisse quominus psephisma contra Megarenses rescinderetur omnes consentiunt

πλὴν οἱ μὲν ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι φασὶν αὐτόν.

Quorsum ista verborum abundantia unam rem significantium? An aliquem auctorem suum verbotenus hic citat Plutarchus?

C. XXXVI *τὸ δὲ μειράκιον* [*ὁ Ξάνθιππος*] *ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διατεθείς.*

Dele inclusa. Quis enim sic loquitur?

C. XXXVII Amissis legitimis filiis Pericles

εἰσηγήσατο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον ... ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημίᾳ διαδοχῆς τὸν οἶκον ἐκλίποι τοὔνομα καὶ τὸ γένος.

Dele *τὸν οἶκον*, quod metaphoram corrumpit et sententiam loci pessumdat.

ib. *δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά τε παθεῖν ἀνθρωπίνως τε δεῖσθαι κτέ.*

Quid hic *νεμεσητά* significat?

C. XXXVIII Iam moribundus Pericles, cum audisset assidentes laudare res a se in bello gestas, subito vocem rnpit, mirarique se dixit illa eos laudare

ἃ καὶ πρὸς τύχην ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρατηγοῖς κτέ.

Nonne *πρὸς τύχης* legendum est?

C. XXXIX *καί μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσωνυμίαν ἓν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενὲς ἦθος καὶ βίον ἐπ' ἐξουσίᾳ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι κτέ.*

Haec sententia quomodo cohaereat frustra quaero. Requiritur fere: *τὸ Ὀλύμπιον προσαγορεύεσθαι* (statim post *προσωνυμίαν* ponendum) et deinde *βίος ... καθαρὸς καὶ ἀμίαντος.*

ib. *τοῦ δὲ Περικλέους ταχεῖαν αἴσθησιν καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνειργάζετο τὰ πράγματα.*

Quo sensu *αἴσθησιν* hic dictum?

ib. Post mortem Periclis cives senserunt invidiosa illa eius monarchia quam fuisset salutaris reipublicae

τοσαύτη φθορὰ καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν.

Aliquanto elegantius *φορά* Plutarchum scripsisse opinor.

Fabius Maximus II Cognita paucitate militum, quos adduxerat Hannibal, eiusque inopia pecuniae

καρτερεῖν παρεκάλει τοὺς Ῥωμαίους καὶ μὴ μάχεσθαι πρὸς ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διὰ πολλῶν ἀγώνων ἠσκημένῃ στρατιᾷ χρώμενον κτέ.

Si quid video, praepositio *ἐπί* est eximenda: quod Hannibal milites multis exercitatos proeliis habebat, eius rei *haec ipsa causa* erat quod hactenus hostes eius, cum praelium esset evitandum, cum eo conflixerant.

C. IV Postquam narratum est in libris Sibyllinis inventa esse quaedam quae cladem praesentem (ad lacum Thrasymenum) significarent, sequitur:

„*καὶ τὸ μὲν γνωστὸν οὐκ ἦν ἑτέρῳ πυθέσθαι. Προσελθὼν δὲ ὁ δικτάτωρ εἰς τὸν ὄχλον* votum fecit omnium boum oviumque qui hoc anno essent nascituri".

Nonne pro *γνωστόν* (v. l. *γνωσθέν*) legendum est *ἀναγνωσθέν*? Neminem certiorem fecit dictator de rebus quae legerentur in libris illis.

Quod autem dicitur Fabius vovisse omnem

ἐπιγονήν, ὅσην Ἰταλίας ὄρη καὶ πεδία καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες ... θρέψουσι

sciolo ineptum istud *καὶ ποταμοί* reddendum censeo. Nemo enim, ut opinor, unquam pisces vovit.

ib. *Λόγον δὲ τῆς εἰς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀκριβείας καὶ διανομῆς χαλεπόν ἐστιν εἰπεῖν.*

Sermo est de pecunia, quam ludis votivis Fabius destinaverat (333 sestertia et 333⅓ denarios). Ergo quid sibi velint *τοῦ πλήθους* et *διανομῆς* perspicuum est: agitur de numero ternario et de parte illa tertia. Sed *εἰς τοῦτο* corruptum videtur.

C. V *τῶν μὲν οὖν πολλῶν ὁ Φάβιος τὴν γνώμην ἀπαρτήσας πρὸς τὸ θεῖον, ἡδίω πρὸς τὸ μέλλον ἐποίησεν.*

Rectene *ἡδίω*? Requiritur fere *confidentiorem* vel *laetiorem*. Paulo post Fabii ratio sic exponitur:

ἀεὶ μετέωρος ἀπὸ τῆς ἵππου τῶν πολεμίων ἐν τόποις ὀρεινοῖς στρατοπεδεύων ἐπηωρεῖτο.

Mire dicte haec et minime perspicua.

ib. Omnibus modis assiliens Hannibal Fabium a proposito abducere conabatur

τῷ δὲ ἡ μὲν κρίσις πίστιν ἔχοντι τοῦ συμφέροντος ἐν ἑαυτῇ βέβαιος εἱστήκει καὶ ἀμετάπτωτος.

Obscura haec et, ut ego censeo, corrupta.

C. VI *ἔστι δὲ ἡ χώρα τὰ μὲν ἄλλα περιστεφὴς ὄρεσιν. αὐλὼν δ' ἀναπέπταται πρὸς τὴν θάλατταν, ἔνθα τὰ ἕλη καταδίδωσι τοῦ ποταμοῦ περιχεομένου.*

Vocabula notata corrupta videntur.

ib. Boves illi, quorum cornua ardentibus stipulis erant circumdata, cum ignem sentirent, dolore

διαφέρουσαι καὶ τινάσσουσαι τὰς κεφαλὰς κτέ.

Haud dubie vitio laborat *διαφέρουσαι*.

C. VIII Metilius tribunus plebis non iam ignaviae sed proditionis Fabium accusabat

συναιτιώμενος ἅμα καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τοὺς δυνατωτάτους καὶ πρώτους ἐπαγαγέσθαι τὸν πόλεμον.

Istud *ἀνδρῶν* tam misere languet ut aliud quid a Plutarcho scriptum credam.

C. IX *ὁ Φάβιος προσελθὼν ἀπολογεῖσθαι μὲν οὐδὲν ἐμέλλησε πρὸς τὸν δήμαρχον* (qui eum in invidiam oratione sua adduxerat) *ἔφη δὲ τάχιστα τὰς θυσίας καὶ τὰς ἱερουργίας γενέσθαι, ὥστε ἐπὶ τὸ στράτευμα βαδιεῖσθαι τῷ Μινουκίῳ δίκην ἐπιθήσων.*

Primum hic egregium orationis flosculum restitue *οὐδ' ἐμέλλησε* legendo: de ea re ne cogitabat quidem, eiusmodi refutare calumnias se indignum ratus. Cetera sic emendanda censeo ut haec evadat sententia: dixit se, *ubi primum res sacra esset perfecta*, ad exercitum profecturum ut poenam sumeret de Minucio (qui iniussu suo proelium commisisset).

ib. De dictatore senatus legendi causa creato haec narrantur: *ἐπεὶ προῆλθε καὶ κατέλεξε τοὺς ἄνδρας καὶ συνεπλήρωσε τὴν βουλήν.*

Quid est *προῆλθε*? An legendum *παρῆλθε*: „in tribunal escenderat"?

C. XI Minucius, simul cum Fabio dictator iam factus *παραλαβὼν τὴν ἀποκληρωθεῖσαν δύναμιν κτέ.*

At in praecedentibus nulla fit *sortis* mentio, sed primam et quartam legionem Fabius *ἔλαβε*, secundam et tertiam Minucio *παρέδωκεν.*

C. XIII Post *ἐπαινεῖν* inserendum esse *ἔχειν*, pro *Φιλοτιμούμενον* legendum *Φιλοτιμεῖσθαι*, et *ἡττημένους* pro *ἡττωμένους* demonstravi Mnem. 1902 p. 178.

C. XIV Clamabat Terentius Varro:

μένειν τὸν πολεμον

quamdiu respublica Fabiis ducibus uteretur. Immo *μενεῖν*, v. sequentia *ὄψεσθαί τε καὶ νικήσειν.*

Ib. His verbis Fabius suam sententiam et de Hannibale et de Terentio Varrone aperit

σπεύδειν μάχην γενέσθαι τὸν μὲν οὐκ αἰσθανόμενον τῆς δυνάμεως τὸν δ' αἰσθανόμενον τῆς περὶ αὐτὸν ἀσθενείας.

Ut ex ineptiis praeclara surgat sententia, *τῆς δυνάμεως* exime: uterque laborabat infirmitate, copiarum et pecuniae Hannibal,

consilii pudentiaeque Varro, sed hic infirmitatem suam non noverat, ille noverat.

ib. Ad demonstrandum mora Hannibalem nihil proficere sed multa perdere, et alia affert et hoc Fabius:

ᾧ γε τῶν μὲν πολεμίων οὐδεὶς προσκεχώρηκε.

Pro πολεμίων requiritur vox, quo Romanorum socii aliique Italiae popul significentur.

C. XVI Qua fuerit corporis animique conditione post Cannas Aemilius Paulus consul pulchre describitur sed quid ibi sit

βελῶν τε πολλῶν ἐπὶ τοῖς τραύμασιν ἐγκειμένων

prorsus me latet.

καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ληφθέντες ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις μυρίων οὐκ ἐλάττους.

Tam parum eleganter haec praecedentibus annectuntur ut vitium latere suspicer, sive pro οἱ ληφθέντες legendum est ἐλήφθησαν, sive in fine sententiae ἦσαν est addendum.

C. XVII συστάσεις τῶν εἰς τὸ δημόσιον ἐπὶ κοινοῖς ὀδυρμοῖς ἐκφερομένων.

Praestet simplex φερομένων.

C. XIX Persuasum erat Fabio, si nemo proelium cum Hannibale committeret, illum

αὐτὸν ἐπηρεάσειν ἑαυτῷ καὶ καταστριβήσεσθαι περὶ τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἀθλητικοῦ σώματος τῆς δυνάμεως ὑπερτόνου γενομένης καὶ καταπόνου, ταχύτατα τὴν ἀκμὴν ἀποβαλόντα.

Haec non concoquo.

ib. Iure Posidonius statuit

κιρναμένην τὴν Φαβίου βεβαιότητα καὶ ἀσφάλειαν τῇ Μαρκέλλου συνηθείᾳ σωτήριον γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις.

Pro συνηθείᾳ aliud quid requiritur, quod Marcelli ingenium vehemens et pugnax indicet.

C. XX τὰς δὲ ἀποστάσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ κινήματα τῶν συμμάχων ὁ Φάβιος μᾶλλον ᾤετο δεῖν ἠπίως ὁμιλοῦντα καὶ πρᾴως

ἀνείργειν καὶ δυσωπεῖν, καὶ χαλεπὸν ὄντα παντάπασι τοῖς ὑπόπτοις.

Pugnant inter se *δυσωπεῖν* verbum et lenitas illa comitasque, quae adverbiis *ἠπίως* et *πρᾴως* significatur. Deinde *adversus suspectos* esse quam molestissimum res est quam Fabius, ut opinor, non improbasset. Postremo *μᾶλλον* nil habet quo referatur. Lege: *ἀνείργειν ἢ δυσωπεῖν πᾶσαν ὑπόνοιαν ἐλέγχοντα καὶ χαλεπὸν ὄντα παντάπασι τοῖς ὑπηκόοις.* Maluit comitate efficere ne fierent defectiones quam terrorem spargere dum in omnem suspicionem inquireret et sic omnibus *sociis* (hi enim apte vocabulo *ὑπηκόοις* significantur) molestias exhiberet.

ib. Cognito militem quendam, Marsum natione, de defectione cum aliis militibus egisse, eum

οὐ διηρέθισεν.

Hoc verbum ut recte habeat metuo.

C. XXI Scripsitne Plutarchus *εἰς Τάραντα*: Tarenti?

C. XXIII Aiunt Hannibalem, Tarentum ad Romanos defecisse cognito, palam Fabii prudentiam esse admiratum

ἰδίᾳ δὲ τὸ πρῶτον αὐτῷ παραστῆναι πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν se nunc intelligere praesentibus copiis Italiam superari non posse.

Lege *τότε πρῶτον.*

C. XXV Longa sententia, a qua hoc caput incipit, non bene decurrit et *πράγματα λαμπρὰ Ῥωμαίοις κτήσασθαι* absurdum videtur; neque tamen in promptu est emendatio.

C. XXVI *αὐτοκρατόρων αἵματι* [*καὶ δικτατόρων*].

Comparatio Periclis et Fabii Maximi c. I *ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὁρμωμένῳ καὶ βεβηκότι τὴν πόλιν ἀντιλαμβανόμενος.*

Pro *ὁρμωμένῳ* Reiskius *ἐρρωμένῳ*, recte, ut opinor, si simul *ἐν* delevisset.

C. III Admodum suspecta sunt quae de Tolmide leguntur: *αὐτὸν* (sc. Periclem) *ἐκφυγὼν καὶ διωσάμενος βίᾳ προσέπταισε Βοιωτοῖς.*

ib. Adiectivum *ἀσύγκριτον* nescio an nos cogat *πρὸς ἐκεῖνα*, quod paulo ante legitur, delere.

Alcibiades I (*τὸ Ἀλκιβιάδου κάλλος*) formosum eum praestitit puerum, iuvenem, virum

πάσῃ συνανθῆσαν [*τῇ*] *ἡλικίᾳ καὶ ὥρᾳ τοῦ σώματος.*

Deleatur articulus inclusus.

ib. *τῇ δὲ φωνῇ καὶ τὴν τραυλότητα ἐμπρέψαι λέγουσι καὶ τῷ λάλῳ πιθανότητα παρασχεῖν χάριν ἐπιτελοῦσαν.*

Ultima sententiae pars quo modo sit accipienda dubito, sed suspicor totum illud *χάριν ἐπιτελοῦσαν* nihil aliud esse nisi praecedentis *πιθανότητα* interpretamentum. „Persuadendi vis" satis accurate sic explicatur: „gratia efficax". Praeterea notetur hiatus in *τραυλότητα ἐμπρέψαι.*

Quae in fine capitis leguntur ea ita emendanda et distribuenda ut etiam verba

ὅπως . . . εἶναι

poetae comico reddantur.

C. II *ἔτι δὲ μικρὸς ὢν ἔπαιξεν ἐν τῷ στενωπῷ.*

Immo *ἐν τῷ στενωπῷ*. Quod traditum est puerulum de pauperrima decet plebe; hunc enim „in *suo* angiporto ludere" dicere solemus.

ib. Causam cur tibiis canere nollet hanc reddere Alcibiades solebat quod

αὐλοὺς φυσῶντος ἀνθρώπου [*στόματι*] *καὶ τοὺς συνήθεις ἂν πάνυ μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον.*

Deleatur ineptum emblema. Praeterea dicebat

τὸν αὐλὸν ἐπιστομίζειν καὶ ἀποφράττειν ἑκάστου τήν τε φωνὴν καὶ τὸν λόγον ἀφαιρούμενον.

Ultimum vocabulum abiiciendum censeo.

C. IV *ἤδη δὲ πολλῶν καὶ γενναίων ἀθροιζομένων καὶ περιεπόντων κτέ.*

Sermo est de amatoribus, ergo quid sibi *ἀθροιζομένων* velit non video.

ib. *οὐδένα γὰρ ἡ τύχη κτὲ.*
Sequitur longe sententia, quae apte decurrere non videtur nisi pro *τοσοῦτον* scribamus *τοσούτοις*, quo sequens *ὅσοις* referatur.

ib. *οὐδὲ φιλημάτων καὶ ψαύσεως προσαιτοῦντος κτὲ.*
Genitivis abundat haec sententia, sed hi quidem errore nati videntur hominis structuram sententiae non perspicientis. Rescribendum ergo *φιλήματα καὶ ψαύσεις.* Non enim *προσαιτεῖν* genitivum ex se pendentem habet.

C. V Quae illa fuerit publicanorum Atheniensium ratio *ταῖς δευτέραις ὠναῖς χρεωλυτεῖν τὰς πρώτας* non video. Nemo decoqueret, si *emendo* vel *conducendo* debita solvi possent.

C. VI „Haud dubie voluptatibus quoque capiebátur Alcibiades". Quae sequuntur non concoquo:
ἡ γὰρ ὑπὸ Θουκυδίδου λεγομένη παρανομία εἰς τὸ σῶμα τῆς διαίτης ὑποψίαν τοιαύτην δίδωσιν.

ib. *ὁσάκις ἂν λάβοι.* Aliquo modo efficiendum ut gravis hic soloecismus e Plutarchi libris eximatur.

C. VII Magistrum dicentem habere se Homerum a se emendatum sic Alcibiades corripuit:
εἶτα γράμματα διδάσκεις Ὅμηρον ἐπανορθοῦν ἱκανὸς ὤν;
Haec intelligo, non ea quae adduntur: *οὐχὶ τοὺς νέους παιδεύεις;*

C. VIII *ὁ δὲ Καλλίας ἐπιβουλὴν δεδοικὼς κτέ.*
Quae hic de Callia narrantur quomodo cohaereant cum praecedentibus non video.

C X Narratio de Alcibiade, forte accedente cum *ἐπίδοσις* fiebat, qua re cognita Alcibiades et ipse pecuniam contulit, deque populi ob eam rem plausu Alcibiadisque gaudio, quo factum est ut coturnicem suam e pallio omitteret, quam deinde omnes persecuti sunt, Antiochus prehendit, sic incipit:
πρώτην δ' αὐτῷ πάροδον εἰς τὸ δημόσιον γενέσθαι λέγουσι μετὰ χρημάτων ἐπιδόσεως.

Satis est vel ipsam narrationem vel argumentum eius, quod ego dedi, legisse, ut sentias quam languidum sit istud *μετὰ χρημάτων ἐπιδόσεως*. Immo ne ferendum quidem est. Aut ergo in vacuum irrepsit locum aut sede sua pulit aliqua ipsius Plutarchi verba, quorum sententia haec fere fuit: *cum risu iocoque.*

ib. *ζητῶν δὲ μὴ μόνον ἃ δεῖ λέγειν ἀλλὰ καὶ ὡς δεῖ [τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν] οὐκ εὐπορῶν δέ.*

Eiiciantur quae inclusimus. Post *δεῖ* sententia inciditur, ergo hic non est cur hiatus vitetur.

C. XIII Phaeax

ἐντευκτικὸς ἰδίᾳ καὶ πιθανὸς ἐδόκει μᾶλλον ἢ φέρειν ἀγῶνας ἐν δήμῳ δυνατός.

Locutio *φέρειν ἀγῶνας* suspecta est.

ib. *τὸ ὄστρακον ... ᾧ κολούοντες ἀεὶ τὸν προὔχοντα δόξῃ καὶ δυνάμει τῶν πολιτῶν ἐλαύνουσι.*

Immo *τὸν ἀεὶ προὔχοντα.*

C. XIV Niciae et alia multa vitio dat Alcibiades et

Ἀθηναίους κωλύειν τὸν βουλόμενον τῶν Ἑλλήνων φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον.

Vulgo recte legitur *Ἀθηναίοις*, ergo quid sibi Sintenisius velit *Ἀθηναίους* e codicibus reponens me quidem latet. Sed praeterea *κωλύει* legendum censeo. Sic enim sententia decurrit: *ὅτι ... οὐκ ἠθέλησεν ... εἶτ' ἔπεισεν ... Ἀθηναίοις δὲ κωλύει*. Dudum hoc Reiskius Coraes Schaeferus viderunt.

ib. Mire dictum *ἐν λόγοις γενέσθαι πρὸς αὐτόν.*

ib. Narrationem de Spartanorum legatis, quibus Alcibiades persuasit ut quod pridie dixissent negarent, sic Plutarchus claudit:

τὸν δὲ Νικίαν ἔκπληξις εἶχε καὶ κατήφεια τῶν ἀνδρῶν τῆς μεταβολῆς ἀγνοοῦντα τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον.

Genitivus *τῆς μεταβολῆς* unde pendet? Num a *τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον*? Vix credibile hoc. Plutarchum dedisse censeo *ἀγνοοῦντα τὴν αἰτίαν*, sed interpretamento *τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον* genuina verba loco mota esse.

C. XVII Alcibiades
ἀρχὴν εἶναι πρὸς ἃ ἠλπίκει διενοεῖτο τῆς στρατείας, οὐ τέλος, ὥσπερ οἱ πολλοὶ, Σικελίαν.
Cum magno sententiae emolumento istud *πρὸς ἃ ἠλπίκει* eiiciatur.

ib. Iuvenes, instante expeditione Siciliensi, per se ipsi spei pleni erant et praeterea
τῶν πρεσβυτέρων ἠκροῶντο πολλὰ θαυμάσια περὶ τῆς στρατείας περαινόντων.
Vix sanum hoc loco *περὶ τῆς στρατείας* videtur. Mirer ni errore e proxime praecedentibus repetita vox *στρατείας* expulerit eam quam Plutarchus dedit.

ib. *ἔνιοι δέ φασι προσποίημα μὲν μανίας μηδὲν ἐσκευάσθαι τὸν Μέτωνα.*
Mire dictum hoc.

C. XVIII *ἔγραψε τῶν ῥητόρων Δημόστρατος [καὶ εἶπεν].*
Deleatur emblema.

ib. Erant qui dicerent Hermarum mutilationem non esse rem gravem portentumve
ἀλλ' οἷα φιλεῖ φέρειν ἄκρατος ἀκολάστων νέων εἰς ὕβριν ἐκ παιδιᾶς ὑποφερομένων.
Hic *ἄκρατος* sensu *temulentiae* accipiendum videtur.

C. XIX *παρίσταντο τῷ καιρῷ πρὸς τὴν ἀπολογίαν.*
Significatne hoc: „in tempore ad causam suam agendam aderant"?

ib. *ἠθροισμένης τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν συμμάχων.*
Addendum videtur *παρόντων.*

C. XX *ἤχθοντο δὲ τὸν Ἀλκιβιάδην μὴ λαβόντες ὑπὸ τὰς ψήφους τότε.*
Hic *λαβεῖν ὑπὸ τὰς ψήφους* significare videtur „de reo sententias ferre", quemadmodum ex *τότε* et ex participio *praeteriti* temporis apparet. Sed legi aliquid hic malim in hanc sententiam: poenitebat Athenienses quod *tunc* (i. e. antea) Alcibiadem non

tanto crimine damnassent, neque *nunc* eum suis tabellis obnoxium haberent.

ib. *θόρυβον μὲν παρέσχε ...*
Non bene decurrit sententia.

ib. (*ὁ δῆμος*) *οὐκ ἐπαύσατο Φέρων καὶ καταβάλλων εἰς τὸ δεσμωτήριον οὗ τις κατείποι.*
Quam vim hic habeat verbum *Φέρειν* et quam compositum *καταβάλλειν* (exspectes enim *ἐμβάλλειν*) non video.

C. XXI Populus Atheniensis
ἀπέστειλε τὴν Σαλαμινίαν πρὸς αὐτὸν, οὐ Φαύλως αὐτό γε τοῦτο προστάξας, μὴ βιάζεσθαι μηδ' ἅπτεσθαι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῷ μετρίῳ λόγῳ κεχρῆσθαι κελεύοντας ἀκολουθεῖν ἐπὶ κρίσιν καὶ πείθειν τὸν δῆμον.
Vehementer tota displicet sententia, certe pro *πρὸς αὐτόν* legendum est *ἐπ' αὐτόν.*

C. XXII Nunquam ineptius vidi emblema quam quod nunc apud Plutarchum legitimam corrumpit formulam *τὼ θεώ* [*τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην*].

C. XXIII Condemnatus Alcibiades Spartam mittit, impunitatem petens et multa magnaque promittens.
Δόντων δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δεξαμένων παραγενόμενος προθύμως ἓν μὲν εὐθὺς ἐξειργάσατο κτέ.
Enumerantur deinceps eae res quibus bene de Spartanis meruit Alcibiades. Inepte dicitur *laetus lubensque* venisse Alcibiades, qui *nisi fide data* Spartam ire noluerit. Sed *laeti lubentesque* Spartani eius acceperunt conditiones, sic se hostibus superiores fore rati.
Lege ergo *δεξαμένων προθύμως, παραγενόμενος κτέ.*

ib. *ἐν γοῦν τῇ Λακεδαίμονι πρὸς τὰ ἔξωθεν ἦν εἰπεῖν· οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' ἐκεῖνος εἴη ἂν αὐτός.*
Adiecta his *οἷον Λυκοῦργος ἐπαίδευσε* quid sibi velint me non perspicere fateor.

C. XXV *ὥστ' ἀποβλέπεσθαι τὸν Ἀλκιβιάδην ἑκατέρωθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.*

Quid hic ἑκατέρωθεν significat? An: „et a Spartanis et ab Atheniensibus"?

C. XXX Σηλυβρίαν εἷλεν ἀφειδήσας ἑαυτοῦ παρὰ τὸν καιρόν.

Cur παρὰ τὸν καιρὸν fecisse illud Alcibiades dicitur? E sequenti narratione id non apparet: ibi enim qui urbem Alcibiadi prodebant maturius quam constituerant signum ei dare coacti esse dicuntur. In illos ergo utcunque sed nullo modo in Alcibiadem istud π. τ. κ. cadit. Vitium latere suspicor.

C. XXXIV Alcibiadis successus magnos spiritus dederat militibus, quibus praefuerat,

τοὺς δὲ φορτικοὺς καὶ πένητας οὕτως ἐδημαγώγησεν, ὥστ' ἐρᾶν ἔρωτα θαυμαστὸν ὑπ' ἐκείνου τυραννεῖσθαι καὶ λέγειν ἐνίους καὶ προσιέναι παρακελευομένους ὅπως κτέ.

In his primum displicet φορτικούς de hominibus tenuioribus positum, cf. c. XXXV quod recte de Antiocho dicitur ἀνόητος καὶ φορτικός. Deinde languida verba λέγειν καὶ προσιέναι. In fine sententiae quid pro ὡς ἂν πράξῃ καὶ χρήσηται legendum sit nescio; vereor ut recte Sintenisius correxerit ὡς ἂν παραστῇ χρήσηται vel ὡς ἂν παράσχῃ χρήσηται.

C. XXXV Primores civitatis, veriti ne Alcibiades tyrannidem affectaret, perfecerunt ut quam primum vela daret

τά τ' ἄλλα ψηφισάμενοι καὶ συνάρχοντας οὓς ἐκεῖνος ἠθέλησεν.

Excidit hic ἑλόμενοι aliudve verbum in eandem sententiam.

ib. Recte de Alcibiadis gloria (δόξα) haec dici:

μεγάλη γὰρ οὖσα καὶ τόλμης καὶ συνέσεως γέμουσα

non credo.

C. XXXVII Quid inter χρήματα ἄγειν et χ. κομίζειν interest?

ib. Ad Artaxerxem regem proficisci Alcibiades decernit, suam quam Themistoclis causam meliorem arbitratus:

οὐ γὰρ ἐπὶ τοὺς πολίτας ὡς ἐκεῖνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὑπουργήσειν καὶ δεήσεσθαι τῆς βασιλέως δυνάμεως.

Verbum ὑπουργήσειν suspicione non caret.

C. XXXVIII οἷς οὐκ ἐχρήσαντο σώζεσθαι δυνάμενοι λογισμοῖς ἀπολωλότων ἤδη τῶν πραγμάτων συνίεσαν ὀλοφυρόμενοι καὶ διεξιόντες τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν καὶ ἀγνοίας κτέ.

Videndum an inter πραγμάτων et συνίεσαν exciderit χρώμενοι.

ib. Lysandrum Critias monuit

ὡς Ἀθηναίων οὐκ ἔστι δημοκρατουμένων ἀσφαλῶς ἄρχειν Λακεδαιμονίοις τῆς Ἑλλάδος.

Requiritur Λακεδαιμονίους.

C. XXXIX Verborum

ἀλλὰ τὴν μὲν ὄψιν οὐ πολὺ γενέσθαι πρὸ τῆς τελευτῆς

quae est sententia? Intelligerem si aliquid huiuscemodi esset additum: „qualecunque fuit" (illud somnium).

Coriolanus c. I τραφεὶς ὑπὸ μητρὶ χήρᾳ πατρὸς ὀρφανός.

Mira, hercle, verborum ubertas! An illud πατρός tantummodo ad hiatum explendum est additum?

C. II Belli studiosissimus Coriolanus cum esset, iam a puero arma tractabat; ratus tamen nullum eorum usum esse, nisi quis antea naturalia haberet arma parata, tam strenue corpus exercitabat

ὥστε καὶ θεῖν ἐλαφρὸν εἶναι καὶ βάρος ἔχειν ἐν λαβαῖς καὶ ἐν διαπάλαις πολέμου δυσεκβίαστον.

Quantocius hinc πολέμου facessat: non enim ad bellum pertinent haec, sed ad ea quibus se bello parabat.

C. III Cur *querna* potissimum corona apud Romanos summum fuerit virtutis praemium, ita auctor explicat ut ipsius quercus in variis rebus laudet praestantiam. Sic et

ὄψον παρεῖχε τὰ πλεῖστα τῶν νεμομένων τε καὶ πτηνῶν θήρας ὄργανον φέρουσα τὸν ἰξόν.

Quis unquam de boum oviumque (τῶν νεμομένων) audivit *venatione*, eaque quae ἰξῷ fiebat? Equidem totum istud νεμομένων τε καί e varia lectione πετομένων natum censeo.

C. IV Coriolanus novae recentisque semper gloriae appetens ἀριστείαις ἀριστείας συνῆπτε καὶ λάφυρα λαφύροις ἐπέφερε καὶ

τοῖς προτέροις ἀεὶ τοὺς ὑστέρους ἡγεμόνας εἶχε περὶ τῆς ἐκείνου τιμῆς ἐρίζοντας καὶ μαρτυρίας ὑπερβαλέσθαι.

Corrupta haec esse et videt quivis et indicio hoc est quod etiam proxime praecedens sententia vocabulo *ὑπερβαλέσθαι* finitur. Quid sit legendum dubito, sed non displicet *περὶ τῆς ἐκείνου τιμῆς μαρτυρίαις ἐρίζοντας*. Testimoniis de Coriolani virtute inter se certabant priores posterioresque eius duces.

ib. Epaminondas hanc felicitatem maxime faciebat quod victoria a se reportata et pater et mater gaudere possent:

ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀμφοτέρων ἀπέλαυσε τῶν γονέων συνηδομένων καὶ συνευημερούντων, Μάρκιος δὲ τῇ μητρὶ καὶ τὰς τοῦ πατρὸς ὀφείλειν χάριτας οἰόμενος οὐκ ἐνεπίμπλατο τὴν Οὐολυμνίαν εὐφραίνων καὶ τιμῶν.

Gratias? Immo gaudia. Lege ergo *χαράς*.

C. V Divites *τὰ σώματα καθείργνυσαν αὐτῶν* (sc. debitorum) *ὠτειλὰς ἔχοντα τετρωμένων.*

Pro ultimo vocabulo exstat et alia lectio *τραυμάτων*, quae certe melior est. Sed optimum factu videtur istud *τετρωμένων* una delere litura.

C. IX *ὁ δὲ Μάρκιος ἠρώτησε τὸν Κομίνιον πῶς διακεκόσμηται τὰ τῶν πολεμίων ὅπλα καὶ ποῦ τέτακται τὸ μαχιμώτατον.*

Ecquid *ὅπλα* delendum?

C. X *τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοῦ Μαρκίου παραγενομένου καὶ τῶν ἄλλων ἀθροιζομένων πρὸς τὸν ὕπατον ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα κτέ.*

Nonne post *ἀναβάς* inserendum *οὗτος* est?

C. XIII Cum Velitrani petissent ut in suam urbem, morbo exhaustam, coloniam mitterent Romani, opportunissima ea res prudentibus visa est: putabant enim turbulentissimis e plebe hominibus eo missis et frumenti inopiae et tumultibus plebeiorem finem impositum iri:

ἐνίσταντο δὲ λοιπὸν οἱ περὶ Σικίννιον καὶ Βροῦτον δημαγωγοὶ βοῶντες ἔργον ὠμότατον αὐτῷ τῷ πρᾳοτάτῳ τῶν ὀνομάτων ἀποικίαν προσαγορεύσαντας ἀνθρώπους πένητας ὥσπερ εἰς βάραθρον ὠθεῖν,

ἐκπέμποντας εἰς πόλιν ἀέρος τε τοῦ νοσεροῦ καὶ νεκρῶν ἀτάφων γέμουσαν κτέ.

Ne infinitivus *ᾠθεῖν* suo sibi careat subiecto, pro *αὐτῷ* legatur *αὐτούς*, et pro *νοσεροῦ*, ut praecedentis articuli constet ratio, *νοσερωτάτου*.

C. XV *τὸ νικᾶν καὶ κρατεῖν ἁπάντων πάντως ἀνδρείας ἔργον ἡγούμενος, οὐκ ἀσθενείας καὶ μαλακίας κτέ.*

Ergone *ubique omnes vincere* unquam dici potest *infirmitatis* et *mollitiae* esse?

ib. Cum in petitione consulatus repulsam tulisset Coriolanus, vehementer iuvenes patricii indignabantur ipsumque incitabant:
ἦν γὰρ ἡγεμὼν αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος εὐμενὴς τῶν πολεμικῶν ἐν ταῖς στρατείαις καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἄνευ φθόνου πρὸς ἀλλήλους γαυρῶσαι τοὺς κατορθοῦντας.

Arena sine calie!

C. XVI Magna frumenti copia Romam advecta spe implet cives:
εὐθὺς οὖν (*τῆς* insero) *βουλῆς ἀθροισθείσης περιχυθεὶς ὁ δῆμος ἔξωθεν ἐκαραδόκει τὸ τέλος ἐλπίζων ἀγορᾷ τε χρήσεσθαι φιλανθρώπῳ καὶ προῖκα τὰς δωρεὰς νεμήσεσθαι.*

Pro inepto *τέλος* lege cum codice C *μέλλον*. Quid sit *αἱ δωρεαὶ προῖκα νέμονται* ignorare me fateor.

Et erant revera in senatu qui eiusmodi erga plebem liberalitatem suaderent; at Marcius surrexit et
σφόδρα καθήψατο τῶν χαριζομένων τοῖς πολλοῖς, δημαγωγοὺς καὶ προδότας ἀποκαλῶν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ σπέρματα πονηρὰ θρασύτητος καὶ ὕβρεως εἰς ὄχλον ἀφειμένα τρέφοντας καθ' αὑτῶν.

Hactenus omnia recte procedunt; sed sequitur:
ἃ καλῶς μὲν εἶχε μὴ περιιδεῖν ἐν ἀρχῇ φυόμενα, μηδ' ἰσχυρὸν ἀρχῇ τηλικαύτῃ ποιῆσαι τὸν δῆμον, ἤδη δὲ καὶ φοβερὸν εἶναι τῷ πάντα βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχειν.

Quae corrupta esse et e repetitione *ἀρχῇ* ... *ἀρχῇ* apparet et ex inepta sententiae structura; si iam structa dici possunt vocabula temere coniecta.

Tum paucis interiectis haec adduntur:

ἐπιδόσεις μὲν οὖν καὶ διανομὰς . . . καθέζεσθαι ψηφιζομένους ἔφη παντελῶς εἰς κοινὸν ὄλεθρον τὴν ἀπείθειαν αὐτῶν ἐφοδιάζειν.

Miram hic verbum *ἐφοδιάζειν* structuram habet; at haec fortasse ferenda. Nulla vero vocabulis citatis extundi potest sententia nisi *καθέζεσθαι* delemus.

C. XVII Cognito de frumento dividendo senatum in alia omnia abire, irata plebs irruere in curiam parabat,

οἱ δὲ δήμαρχοι τοῦ Μαρκίου τὴν αἰτίαν ἐποιοῦντο κτέ.

Post *Μαρκίου* inserendum *μόνου* censeo.

C. XVIII Pro *παρρησίας* legendum esse *ἀπολογίας* demonstravi Mnem. 1904 p. 80.

ib. Longa sententia, quae est ab *ἀπτομένων* ad *ἀποδόντας*, lacera et confusa videtur: in verbis *καταμιγνύντες ἑαυτοῖς τὸν Μάρκιον* desidero verbum finitum, in verbis *οὐκ ἔστιν ἐξαγαγεῖν* praesentis *ἔστιν* rationem non perspicio. Et sunt alia eiusmodi.

C. XIX *τότε μὲν οὖν ἠγάπησαν οἱ πατρίκιοι τὴν διάλυσιν καὶ τὸν Μάρκιον ἀσμένως ἔχοντες ἀπῆλθον.*

Neque haec sana videntur: corrigi possunt inter se transponendis adverbio et participio.

C. XX *ἐπαινοῦντι τοὺς στρατευσαμένους ἐθορύβησαν αὐτῷ πλείους ὄντες οἱ μὴ στρατευσάμενοι.*

Nonne *ἐπεθορύβησαν*?

C. XXI In exsilium missus Coriolanus solus per aliquot dies substitit in praedio rustico; tum

ὑπὸ πολλῶν διενεχθεὶς λογισμῶν, οἵους ὁ θυμὸς ὑπέβαλλεν, ὥστ' οὔτ' εἰς καλὸν οὔτε συμφέρον οὐδὲν, ἀλλ' ἢ τὸ Ῥωμαίους μετελθεῖν, ἐγίνωσκε πόλεμόν τινα βαρὺν καὶ ὅμορον ἀναστῆσαι ἐπ' αὐτούς.

Haec tum demum recte dicta erunt, si *ὥστε* exemerimus.

C. XXIII Ad hostes Coriolanus confugit idque ad suum sibi inimicum Tullum Amphidium; ibi velato capite in ara considit. Rogatusque quis esset, abiecto velamine

εἰ μήπω με γινώσκεις, ὦ Τύλλε, εἶπεν, ἀλλ' ὁρῶν ἀπιστεῖς, ἀνάγκη με κατήγορον ἐμαυτοῦ γενέσθαι.

Pro *ἀλλ' ὁρῶν* legendum opinor *ἢ ὁρῶν*. Fieri poterat ut Tullus aut Coriolanum non agnosceret, aut agnosceret quidem sed ipse oculis suis fidem non haberet.

C. XXIV *Τὴν δὲ Ῥώμην ἥ τε τῶν πατρικίων δυσμένεια πρὸς τὸν δῆμον οὐχ ἥκιστα τὴν τοῦ Μαρκίου καταδίκην αἰτίαν ἐχόντων ἐτάραττε κτέ.*

Quoniam, si homines dicuntur *αἰτίαν ἔχειν*, *accusari* dicuntur, si *de re* eadem locutio adhibetur, eius affertur *causa*, ne hiatus quidem me retinet quominus *αἰτίαν ἔχουσα* legendum censeam.

C. XXIV *ταῦτα πράττουσιν αὐτοῖς καὶ τὸν ἄνθρωπον αἰκιζομένοις κτέ.*

Forma ista media e sequentibus *στρεφόμενον, κινούμενον* nata videtur; Plutarchum enim *αἰκίζουσι* scripsisse opinor.

ib. *ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν* (de furca ferenda agitur) *καὶ ὀφθεὶς παρὰ τῶν συνοίκων καὶ γειτόνων οὐκέτι πίστιν εἶχεν.*

Lege *ὑπό*. Qui a vicinis familiaribusque conspiciebatur, dum illam subibat ignominiam, fidem perdiderat.

C. XXV *σημαίνει δὲ ἡ φωνὴ* („hoc age") *τοῦτο πρᾶττε· προσέχειν κελεύουσα τοῖς ἱεροῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρείαν ἀσχολίας, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκαίῳ τινὶ τρόπῳ καὶ διὰ βίας περαινόμενα.*

Ista non intelligo. Leve hoc, sed ne Naberus quidem, ad quem me contuli, locum mihi illustrare potuit.

C. XXVIII Vastat Coriolanus agros Latinorum, ratus iis Romanos auxilio venturos, iamque Latini eos invocabant. At plebs belli minime studiosa erat et consulibus parva pars anni restabat, qua rem in discrimen adducere nolebant

καὶ διὰ ταῦτα τοὺς Λατίνους ἀπέπεμψαν.

Nonne *ἀπράκτους* inserendum? Re infecta legati Latinorum domum redibant.

C. XXXII *ἡ βουλὴ καθάπερ ἐν χειμῶνι πολλῷ καὶ κλύδωνι τῆς πόλεως ἄρασα τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἀφῆκεν.*

Istud *ἄρασα* quid sibi velit non video. Deesse autem post *πόλεως* videtur *οὔσης*. Decernit ergo senatus omnes sacerdotes, solemni indutos ornatu, ad Coriolanum ire *λέγειν δὲ ταῦτα καὶ παρακαλεῖν ὅπως ἀπαλλάξας τὸν πόλεμον οὕτω διαλέγηται περὶ τῶν Οὐολούσκων τοῖς πολίταις.*

Quid hic sit *λέγειν ταῦτα* et quid *διαλέγεσθαι περὶ τῶν Οὐολούσκων* non video.

In eodem capite pro *ἄπιστον* legendum esse *ἄμοιρον* et *ἠχαῖς* pro *ἀρχαῖς* demonstravi Mnem. 1902, 318. Hic ad illud *προαιρέσεως ἄμοιρον* illustrandum affero ex *Aem. Paulo* c. 28 *ἄμοιρον σπουδῆς.*

C. XXXIII Valeria

ὅπερ οὖν λέγω πάθος ἐξαπίνης παθοῦσα.

Sensus est: „evenit ei, quod modo dicebam, ut divino impetu proriperetur."

„Deus nos impulit" sic Valeria matrem et uxorem Coriolani alloquitur ut a vobis petamus

σωτηρίαν μὲν αὐταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις, ὑμῖν δὲ πεισθείσαις ἐπιφανεστέραν φέροντα δόξαν ἧς αἱ Σαβίνων θυγατέρες ἔσχον.

Ecquid *φέρον τι* pro *φέροντα* legendum est?

Quid sibi Volumnia velit cum dicit: Coriolanus patriam

καὶ μητρὸς καὶ γυναικὸς καὶ παίδων προετίμησιν

non video.

C. XXXV *οὐκ ἔτλη καθεζομένῳ προσελθεῖν.*

Adde *αὐτήν.*

C. XXXV *εἰ μή σε πείσαιμι* (verba sunt Volumniae ad filium) *φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν διαφορᾶς καὶ κακῶν θέμενον ἀμφοτέρων εὐεργέτην γενέσθαι.*

Immo *προθέμενον.*

C. XXXVI *εὐεργεσίας αἷς εὐεργετοῦνται παῖδες ὑπὸ τῶν τεκόντων.*

Immo *ἅς.*

C. XXXVIII Pro *ἀνόμοιον* legendum esse *ὅμοιον* et *συναναπείθειν τὸ σῶμα δόξειεν ἂν* pro *συναναπείθει τὴν δόξαν* demonstravi Mnem. 1902 p. 318.

Alcibiadis et Coriolani comparatio c. I *πολλὰ δὲ καὶ τέχνης καὶ προνοίας στρατηγοῦντες ἐπεδείξαντο.*

Nescio an propter praecedens *πολλὰ μὲν στρατιωτικῆς ἔργα τόλμης καὶ ἀνδρείας* pro *στρατηγοῦντες* legendum sit *στρατηγικῆς.*

C II *τούτῳ δὲ φήσει τις διαφέρειν.*

Qua ratione haec verba praecedentia annectant sequentibus non video.

C. IV *Μάρκιος μὲν οὐδὲν ἀπεδείξατο τῇ πόλει στρατηγῶν.*

Nihilne Coriolanus in imperio suo reipublicae praestitit?

ib. *δημοσίαις ἱκεσίαις καὶ δεήσει πρέσβεων καὶ λιταῖς ἱερέων.*

Nonne *δεήσεσι*?

Timoleon c. II *ὁ δὲ Ἱκέτης ... τοὺς Συρακοσίους ἐπῄνει καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμπεν.*

Sine articulo *πρέσβεις* est legendum: Syracusani legatos Corinthum miserant auxilium petentes; eorum preces adiuvare se Hicetes, Leontinorum tyrannus, simulat huic legatione viros quosdam ex suo sinu addens.

C. III *ἐν δὲ τοῖς πολέμοις* (Timoleon) *οὕτω καλῶς καὶ ὁμαλῶς ἐκέκρατο τὴν φύσιν κτέ.*

Pro *πολέμοις* in cod. V. aperto errore legitur *πολεμίους*. Videndum annon *πολεμικοῖς* sit scribendum: e lectionum varietate satis apparet pridem alteram vocabuli partem latuisse in aliqua litura.

Ib. Fratrem Timoleon habebat Timophanem, minime sui similem *ἀλλ' ἔμπληκτον καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ φίλων φαύλων.*

Iam hic haereo: potest aliquis cupidine imperandi corrumpi; potest a pravis amicis corrumpi; sed quomodo duo ista com-

petant in unum non video. Sequitur, quod vinculo quidem quodam adiungi videtur, sed revera „in aëre pendet" (ut nos loquimur):

καὶ ξένων στρατιωτικῶν περὶ αὐτὸν ὄντων ἔχειν τι δοκοῦντα ῥαγδαῖον ἐν ταῖς στρατείαις καὶ φιλοκίνδυνον.

Haec verba Reiskii coniectura, quamvis vera certaque, *στρατιωτῶν* pro *στρατιωτικῶν* legentis, nondum in integrum restituta videntur: nam quod quis milites mercenarios circum se habet, ea res non potest esse causa cur ipse vehemens et acer in bello videatur. Suspicor *ἔρωτι μοναρχίας* esse delendum (nam regnum affectasse Timophanem deinceps narratur), tum, virgula post *ὄντων* posita (ita ut *ξένων* quoque ab *ὑπὸ* pendeat), ante *τι* inserendum *τε*, ut ab *ἔχειν* incipiat novum sententiae membrum.

C. IV Sincera esse haec, quae de Timophanis narrantur periculo:

ὁ μὲν γὰρ ἵππος αὐτὸν ἀπεσείσατο πληγῇ περιπεσὼν εἰς τοὺς πολεμίους

vix credo.

C. VI Timoleon occiso fratre cum cognosset factum suum a multis improbari, a matre vero se plane ob illud reiici et propelli sensisset, tristitiae plenus se abdidit in otium neque iam in conspectum hominum venire volebat:

οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιότητα καὶ ῥώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις σείονται καὶ παραφέρονται.

Quid sit *αἱ κρίσεις σείονται ἐπὶ τὰς πράξεις* doceat qui sincera ea verba putat; mihi tantundem sani sensus inesse videtur quantum in rustici Aristophanei dicto *ἡ φροντὶς ἕλκει τὴν ἰκμάδ' εἰς τὰ κάρδαμα.* Sed lege *μετά* pro *ἐπί*, habebis sententiam prudentissimam prudenter enuntiatam: „iudicia nostra (quibus facere aliquid decernimus) nisi solido philosophiae nituntur fundamento, *postquam illud perfecimus* ultro citroque iactantur hominum opinionibus." Qui quamvis praeclarum facinus perfecit, sed non vera sapientia verum generoso animi impetu eo ductus, is cum illud ab aliis improbari cernit, dubius haeret utrum illi errent an ipse erraverit.

C. VII Hicetes, ipse potiri rerum cupiens, ut Timoleontem classemque avertat Corinthiis epistolam mittit

ὡς οὐδὲν δέον πράγματα καὶ δαπανὰς ἔχειν αὐτοὺς πλέοντας εἰς Σικελίαν.

Lege *εἰς οὐδὲν δέον*, et confer, si exemplo opus, Dem. p. 36: *χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀναλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον.*

C. VIII *ναῦς δὲ Κορινθίας ἔχων ἑπτά, Κορκυραίους δὲ δύο, καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαρασχόντων ἀνήχθη.*

Dele *καί*, quod nunc pessime sententiam perturbat.

C. IX *καὶ σπεύδοντες ὡς τὸ πέλαγος διαπλέοντες ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν.*

Fuerunt qui *ὡς* delerent, sed non sic sanatur locus; latet aliud quid (fere: „festinantes ut mare, quamdiu placidum esset, traiicerent").

In eodem capite *συνῃρῆσθαι* mire ponitur:

ὡς τοῦ πολέμου μικρὸν ἀπολείποντος συνῃρῆσθαι.

Mihi certe ille verbi usus („ad finem perductum esse") notus non est.

ib. Hicetae proditione cognita Corinthii Siciliensium vicem dolebant

οὓς σαφῶς ἑώρων ἆθλα λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτῃ μὲν προδοσίας, Καρχηδονίοις δὲ τυραννίδος.

Quae sit ista Carthaginiensium tyrannis prorsus me latet. Paulo post Corinthii dicuntur venisse Hicetae copiis *στρατηγήσοντες*, quam vocem iniuria Naberus in *συστρατηγήσοντες* mutare videtur. Revera enim Corinthii in bello instanti duces futuri erant.

C. XI *Φάσκοντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἥκειν καί καταλύειν τοὺς μονάρχους.*

Immo *καὶ τοῦ καταλύειν.*

C. XII *οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορίνθιον ἔσεσθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ ταῦτα πάλιν ἥκειν πρὸς αὐτούς κτέ.*

Immo *ταὐτά.*

C. XII (Dionysius) ἐπὶ μιᾶς νεὼς καὶ χρημάτων ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη.

Immo μετά.

C. XIV. Alii Dionysium deiectum de fastigio deridebant, alii πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδήλων αἰτιῶν καὶ θείων δύναμιν.

Nescio an eiiciendum sit τρεπόμενοι καί, insertum ab eo qui nesciret πρός cum verbis lugendi iunctum fere vim τοῦ διά habere. Sed haud dubie pro προδήλοις legendum est πρόδηλον: infirmae sunt res humanae, magna est vis divina eaque in rebus obscuris elucet.

C. XVI ἐγγυτέρω κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουν.

Requiritur „accedebant".

Ultima capitis verba σέβεσθαι καὶ φυλάττειν, utpote sententiam structuramque turbantia, una litura sunt delenda.

C. XVII ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον.

Quo sensu dictum hoc? Agitur de Corinthiis, urbe iam a Carthaginiensibus occupata, arcem obtinentibus, sed ibi laborantibus cibi praesertim inopia, quem c. XVIII legimus iis a Timoleonte submitti parvis navigiis, quae procella adiuvante clam accedere poterant διὰ τῶν βαρβαρικῶν τριήρων ὑποπορευόμενα πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σάλον ἐκείνων διισταμένων.

Quantocius importunum istud ἐκείνων eiiciatur!

C. XXII In narratione de Syracusis aliisque urbibus, quas tyrannorum tempore reliquerant incolae, qui sint οἱ ἐν τοῖς ἐρύμασι καὶ φρουρίοις κατοικοῦντες quaero. Videntur Timones esse qui humani generis odio in turribus quibusdam habitant, ad quas mortalis nemo accedere possit. Arcessit autem Timoleo Corintho novos cives et alias ob causas et quia

ἡ χώρα σχολάζειν ἔμελλε.

Quod parum verisimile videtur, nam licet quam plurimi reipublicae odio urbem vitent, tantum tamen abesse puto ut iidem et agros negligant ut illos ob eandem causam magis etiam quam antea habeant in deliciis.

C. XXII Novos ergo cives Timoleo per literas arcessit, quae cum Corinthum advenissent simul cum legatis

οὐχ ἥρπασαν οἱ Κορίνθιοι τὴν πλεονεξίαν οὐδὲ προσεποίησαν αὑτοῖς τὴν πόλιν

sed undique convocabant exules Sicilienses eosque invitabant ut se a Corinthiis in patriam, iam tyrannis liberam, reduci paterentur. Quid sit *ἁρπάζειν τὴν πλεονεξίαν* doceri velim. Nam „arripere occasionem *τοῦ πλεονεκτεῖν*", quod unice in hunc locum conveniret, significare posse ea verba non videntur. Ecquid *τὸν πλεονεξίας καιρόν* rescribamus?

Convocant autem ad hanc coloniam

πρῶτον μὲν ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας Ἑλλάδι καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγύρεων

ubi Naberus pro *Ἑλλάδι* coniecit *ἅμα δέ*, vix recte si quid video. Utique enim necessarium est *Graeciam* hic nominari, quod docet sequens *ἔπειτα δὲ διαπέμποντες εἰς τὴν Ἀσίαν.* Si sanum est *ἐπιόντες*, lenissima emendatione (*Ἑλλάδος* pro *Ἑλλάδι*) totus locus in integrum restitui potest.

C. XXV Ad proelium ducentem Timoleontem mercenarii haud pauci deserunt

ὡς οὐχ ὑγιαίνοντος τοῦ Τιμολεόντος ἀλλὰ μαινομένου παρ' ἡλικίαν καὶ πρὸς ἑπτὰ μυριάδας πολεμίων μετὰ πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἱππέων βαδίζοντος.

Quoniam explicandum est *cur* Timoleon illis viris insanire visus sit, delendum est *καί*, quod post *ἡλικίαν* legitur.

C. XXVI Corinthii *ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τοῦ σελίνου* (*νομίζουσιν*).

Altera lectio est *τὸ σέλινον*. Ex ambabus componi vera *τὸ σελίνου* potest.

ib. *τὸ μὲν οὖν ἔτος ἱσταμένου θέρους εἶχεν ὥραν καὶ λήγοντι μηνὶ Θαργηλίωνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συνῆπτε τὸν καιρόν.*

Mira locutio, unde me non extrico.

ib. *τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν.*

Quam vim hic verbum *περιφέρεσθαι* habeat non video.

ib. Ad proelium Timoleo milites adhortabatur voce maiore quam solita

εἴτε τῷ πάθει παρὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν οὕτω διατεινάμενος, εἴτε κτέ.

Quae corrupta videntur nec Schaeferi coniectura *τῷ ἐνθουσιασμῷ* sanabilia.

C. XXVIII In proelio ad Crimesum et alia multa Carthaginiensibus molesta erant

οἵ τε κόλποι πληρούμενοι τῶν χιτώνων ὕδατος αὐτοῖς μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα χρῆσθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ δύσεργοι, ῥᾴδιοι δὲ τοῖς Ἕλλησι περιτρέπεσθαι καὶ πεσόντες ἀμήχανοι πάλιν ἐκ πηλοῦ μετὰ τῶν ὅπλων ἀναστῆναι.

Sententia mire confusa vel lacerata, in qua *sinus* barbarorum a Graecis *eversae* dicuntur ita ut *surgere* nequeant. Sed quomodo grave sit sanandum vulnus non video.

ib. In eadem narratione et alia molesta mihi sunt et hoc quod, postquam multa de atroci legimus tempestate, hoc additur:

τέλος δὲ τοῦ χειμῶνος ἐπικειμένου.

ib. In eo proelio qui ceciderant ingenui erant Carthaginienses; antea Carthaginienses plerumque sociis utebantur et sic

ἀλλοτρίαις βλάβαις ἀνεδέχοντο τὰς ἥττας.

Si recte vim verbi *ἀναδέχεσθαι* intelligo, pro *βλάβαις* aliud quid requitur: qui sociis rem committunt ii infortunia excipiunt alienis *corporibus* vel *copiis*, vel quaecunque sunt ex eo genere.

C. XXIX *ἅμα δὲ τῇ Φήμῃ τῆς νίκης* (v. l. *τῇ νίκῃ τῆς Φήμης*) *ὁ Τιμολέων εἰς Κόρινθον ἔπεμψε τὰ κάλλιστα τῶν αἰχμαλώτων ὅπλων.*

Famam non *nuntium* a victore mitti absurdum videtur.

ib. Tunc ceteri Graeci intelligere poterant unicam esse Graecarum urbium Corinthum in qua viderent

τοὺς ἐπιΦανεστάτους ναοὺς οὐχ Ἑλληνικοῖς κεκοσμημένους λαΦύροις οὐδ' ἀπὸ συγγενῶν Φόνου καὶ ὁμοΦύλων ἀναθημάτων μνήμας ἀτερπεῖς ἔχοντας.

Mire hic *φόνου* et *ἀναθημάτων* inter se iunguntur. Totum istud *ἀναθημάτων* ex annotatione (*ἀναθήματα*) ad *μνήμας* adscripta in textum receptum videtur ab eo qui non perspiceret hanc esse egregiae sententiae structuram: *μνήμας ἀτερπεῖς ἔχοντας ἀπὸ φόνου συγγενῶν καὶ ὁμοφύλων.*

C. XXXI Proelii cum tyranno Hiceta tam cupidi erant omnes Timoleontis duces ut nimia festinatione inter se morarentur. Sortitione ergo opus erat: anulos omnium in pallium suum coniicit Timoleon

καὶ μίξας ἔδειξε τὸν πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγῖδος τρόπαιον.

Nonne post *πρῶτον* inserendum *ἐξιόντα* est? Sors quae prima *exit* omen facit.

C. XXXIV. Carthaginienses pacem componunt cum Timoleonte ea conditione *ὥστε τὴν ἐντὸς τοῦ Λύκου χώραν ἔχειν καὶ τοῖς βουλομένοις ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακοσίους χρήματα καὶ γενεὰς ἀποδιδόντες καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν συμμαχίαν.*

Isto *γενεάς* quid faciam nescio; absurdum videtur quod dat Didotiana interpretatio: „bona et *prolem*". Quasi vero ulli unquam homines alio commigrare voluerint prole sua apud hostes relicta!

Post *ἔχειν* deleatur *καί*, non enim hic emphaticum illud *καὶ* ... *καί* ferendum.

C. XXXVII Dicitur Timoleo

μόνος, ἐφ' ἃς οἱ σοφισταὶ διὰ τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν ἀεὶ παρεκάλουν πράξεις τοὺς Ἕλληνας ἐν αὐταῖς ἀριστεύσας.

Pro *αὐταῖς* Reiskius legendum censet *ταύταις*. Unice verum videtur *πάσαις*.

C. XXXIII Gloriabantur Syracusani quod cum ipsis vitam transigere Timoleo maluisset

οὕτω λαμπρᾶς ἐπανόδου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐτυχημάτων καταφρονήσας.

Lege *διὰ τὰ εὐτυχήματα*: *propter* res gestas Timoleonti clarus in Graeciam paratus erat reditus. Non enim hiatus tantopere metuebat Plutarchus ut, dummodo illos vitaret, soloece scriberet.

Aemilius Paulus c. II θεραπευτικοὶ καὶ σπουδαῖοι γενόμενοι.

His verbis quomodo designentur homines qui δεξιώσεσι καὶ φιλοφροσύναις τὸν δῆμον ἐκτῶντο non video. Non enim recte σπουδαίους dici opinor eos qui ἐπ' ἀρχὰς σπουδάζουσιν. Interpres Didotianus, satis eleganter pauloque liberius vertens, hic adverbium *ambitiose* praebet, quod ad nostrum adiectivum est referendum.

C. III εἰ τὸ θεῖον εὔκολόν τις ἡγεῖται καὶ ἀμεμφὲς εἶναι τῶν ἀμελειῶν.

Mire hic adiectivum ἀμεμφής adhibetur ad designandum eum qui οὐ μέμφεται.

C. IV Victoriarum a Romanis in Hispania reportatarum ipse Paulus auctor habebatur quoniam

χωρίων εὐφυΐᾳ καὶ ποταμοῦ τινος διαβάσει militibus praebuit ῥᾳστώνην πρὸς τὸ νίκημα.

Ultima vocabula non concoquo; requiritur fere πρὸς τὸ νικᾶν ὠφέλιμον.

C. VIII Philippus Macedoniae rex a Flaminino profligatus se suaque omnia Romanis dedidit

καὶ τυχὼν μετρίας ἐπιτιμήσεως ἠγάπησεν. Ὕστερον δὲ βαρέως φέρων καὶ τὸ βασιλεύειν χάριτι Ῥωμαίων ἡγούμενος αἰχμαλώτου τρυφὴν ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον ἢ φρόνημα καὶ θυμὸν ἔχοντος ἀνδρὸς ἐπεῖχε τῷ πολέμῳ τὴν γνωμήν.

Et propter repetitionem ἠγάπησε ... ἀγαπῶντος et propter sententiam suspectum mihi istud ἀγαπῶντος est.

C. XIII προδεδωκότος ... ἐνέχυρα. L. δεδωκότος.

C. XV Qui sunt *reges* illi, ad quorum *unum* Scipio Nasica dicitur dedisse literas de rebus a se in bello Macedonico gestis?

C. XVI Quod est illud certaminis periculique genus quod hic περὶ τοῖς ἄκροις γενέσθαι dicitur? Quod dat interpres „in ipsis montis iugis" vereor ut sic Graece enuntiari possit.

C. XVIII ἀχάλινον ἵππον ἐξελάσαντας ἐμβαλεῖν αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους.

Ut haec bene cum praecedentibus cohaereant, insere *γάρ* ante *ἵππον*.

C. XIX Conspecta Macedonum acie, iam cum Romanis congressa quae erat, Paulus vehementer animo perturbabatur, quemadmodum postea saepe est professus

τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνύμενος ἵλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν ἄνευ κράνους καὶ θώρακος ἵππῳ παρήλαυνεν.

Pulchra virtus est *ἵλεων εἶναι*, sed in eiusmodi discrimine nullus ei locus. Imperatore tunc opus est qui, si forte, ut hic, animo perturbatur, illam perturbationem dissimulare possit. Lege ergo *ἱλαρόν*.

C. XX Vehemens fit et desperatus Pelignorum Marrucinorumque in Macedonum aciem impetus

οἱ δὲ τὴν προβολὴν κρατυνάμενοι δι' ἀμφοτέρων καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὅπλοις διελαύνοντες . . . ἀνερρίπτουν ὑπὲρ κεφαλὴν τὰ σώματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαρρουκινῶν.

Incredibile aliquid inest in isto *ὑπὲρ κεφαλήν*, sed hoc fortasse non alienum a tam vehementis pugnae descriptione. At *δι' ἀμφοτέρων* haudquaquam ferendum. Toto coelo a vero aberrat interpres Didotianus verba *τὴν προβ. κρατ. δι' ἀμφ.* vertens: „utraque manu sarissas intentantes." Quid sit *τὴν προβολὴν κρατυνάμενοι* docere Homericum *ἐκαρτύναντο φάλαγγας* potest: *προβολή* autem est *prima acies*, quam in phalange Macedonica fortissimam esse oportet. Mihi istud *δι' ἀμφοτέρων* annotatio videtur qua sciolus utcunque significare voluerit quid esset *αὐτοῖς ὅπλοις*: per utrosque, ét clipeos ét milites, sarissae pervadebant.

ib. Iussit militum suorum manus

μὴ μίαν πρὸς ἅπαντας ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεμιγμένας κατὰ μέρος τὰς μάχας τίθεσθαι.

In his *μεμιγμένας* sanum esse non potest.

C. XXI Incipit hoc caput a verbis

κατὰ τούτους δὲ μέγας ἦν ἀγών,

sed quaenam pars exercitus pronomine *τούτους* significetur frustra quaerimus. Fortasse exciderunt quaedam ante capitis initium.

C. XXII Post proelium aberat frustraque quaerebatur Pauli filius minor natu; pater eum παντάπασιν ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν ὑπ' ἀπειρίας ἀναμιχθέντα τοῖς πολεμίοις μαχομένοις.

Immo μαχόμενον: iuvenis, ardore proelii abreptus, saepe non sentit „medios delapsus in hostes".

C. XXV Quam cito rumor de Antonio Saturnino profligato Romam pervenerit his verbis significatur:

ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς Φήμης ἐγίγνετο.

Immo vero ἡ δ' αὐτή: idem fuit victoriae rumorisque dies.

C. XXVII Prudenti oratione post victoriam adolescentes superbire vetuit; tum eos dimisit

εὖ μάλα τὸ καύχημα καὶ τὴν ὕβριν ὥσπερ χαλινῷ τῷ λόγῳ κόπτοντι κεκολασμένους.

Unde irrepserit κόπτοντι nescio, quin eiiciendum sit non dubito.

C. XXVIII Quae sit sapientia in Pauli dicto

ὡς τὸν Ὁμήρου Δία Φειδίας ἀποπλάσαιτο

non video.

ib. Οὗτός ἐστι Τουβέρων ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν ἑκκαιδέκατον ἀπὸ γηδίου μικροῦ τρεφομένων ἁπάντων.

Post ἑκκαιδέκατον inserendum est αὐτόν.

C. XXIX Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα [καὶ] μηδενὸς προσδοκῶντος [ἀλλ' ἐξαίφνης] ἐπιπεσεῖν

Deleantur inclusa.

C. XXXIII ἐπορεύοντο σαλπιγκταὶ μέλος κτἑ.

Excidit participium, cuius illud μέλος obiectum fuit.

ib. τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγοντο δοῦλα.

Ultimo vocabulo libenter carebimus.

Ista τέκνα propter teneram aetatem calamitatis magnitudinem non intelligebant.

ἣ καὶ μᾶλλον ἐλεεινὰ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀναισθησίας ἦν.

Verba confusa laceraque. Lege πρὸς τὴν μεταβολῆς ἀναισθησίαν.

Sexcenties cum lugendi maerendique verbis iungitur aliquid a praepositione πρός pendens, tristiae *causam* significante.

C. XXXIV In triumpho Paulus erat
ἀνὴρ καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος κτέ.
De ἐξουσίας dubito.

C. XXXVI Dicitur fortuna μάλιστα περὶ τοῦτον τὸν πόλεμον adfuisse.
Nonne παρά legendum: „per totum bellum quamdiu fuit"?

C. XXXVII ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξεσι τοῦ Αἰμιλίου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολλῶν (sc. quod tunc tributis finis est impositus).
Mire dicta haec; eiiciendum χάριν videtur: coniungunt cum rebus in Macedonia gestis rem pro populo gestam populoque gratissimam.

C. XXXVIII ἐκβαλεῖν τε γὰρ ἔξεστι συγκλήτου τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς καὶ προγράψαι τὸν ἄριστον, ἵππου δ' ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκολασταίνοντα.
Lege ἱππέων. Senatoribus equites opponuntur.

Comparatio Timoleontis et Aemilii Pauli. c. I. Timoleon non, ut Aemilius Paulus, militibus bene exercitatis et bellicosis utebatur sed
μισθοφόροις οὖσι καὶ στρατιώταις ἀτάκτοις πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι.
Quid sibi velit istud οὖσι non video.

C. II Hoc praecipue in Aemilio Paulo mirandum quod cum tantum regnum subiecisset ne nummo quidem amplius fecit patrimonium suum
οὐδὲ εἶδεν οὐδὲ ἥψατο τῶν χρημάτων καίτοι πολλὰ δοὺς ἑτέροις καὶ δωρησάμενος.
Suspectum mihi istud εἶδεν est. Semper et ubique inter se opponuntur *dare* (s. *donare*) et ... quid? *Capere* ut opinor. Lege

ergo εἷλε. Nunc eleganter eorum quae inter se opponuntur utrumque duobus significatur verbis: οὐδ' εἷλεν οὐδ' ἥψατο ... δοὺς καὶ δωρησάμενος. Et in altera parte a maiore ad minus descenditur, in altera adscenditur a minore ad minus. Minus est *tangere* quam *capere*, at maius *donare* (largiri) quam *dare*.

ib. ὡς σώματος ῥῖγος ἢ θάλπος φέρειν δυναμένου τὸ πρὸς ἀμφοτέρας εὖ πεφυκὸς ὁμοῦ τὰς μεταβολὰς ῥωμαλεώτερον, οὕτω ψυχῆς ἄκρατος εὐρωστία καὶ ἴσχυς.

Ante ἄκρατος excidit aliquid, quo significabatur animus qui respondebat corpori alterutrum, vel frigus vel calorem, perferenti. Tali autem animo opponebatur animus diversissimis rebus perferendis aptus.

Pelopidas c. I „Haud mirum est" aiunt Sybaritae „Spartanos in bello mortem appetere: misero enim victu suo liberari cupiunt". Hos sic Plutarchus redarguit:

ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν ἐκτετηκόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὁρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ φοβούμενοι τὸν θάνατον.

Delectant me Sybaritae gnaviter ad virtutem (τὸ καλόν) tendentes, idque sic ut ipso illo studio molles et effeminati fiant. Verba διὰ τὴν ... φιλοτιμίαν aut inserenda sunt inter οἱ et μὴ φοβούμενοι, aut, quod haudscio an verisimilius, tamquam glossema quod in alienam irrepsit sedem, e textu removenda.

C. II Si exercitui dux idem est quod corpori caput

οὐχ αὑτοῦ δόξειεν ἂν ἀποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυνόμενος ἀλλ' ἁπάντων.

Lege ὁ θρασυνόμενος: dux temerarius, cum se exponit periculo (ἀποκινδυνεύων), non semet ipsum sed omnes milites negligit.

Post ἁπάντων legitur: οἷς ἡ σωτηρία γίγνεται δι' αὐτοῦ, recte et perspicue, sed quod denique additur καὶ τοὐναντίον scioli videtur observatio.

C. III (Pelopidas) μετεῖχε τῆς ἐκείνου (Epaminondae) πενίας ἐσθῆτος ἀφελείᾳ καὶ τραπέζης λιτότητι καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόνους ἀόκνῳ καὶ κατὰ στρατείας ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος.

Quid huc faciant *labores* (belli, ut opinor) et expeditiones non video. Praeterea *τὸ κατὰ στρατείας ἄδολον* quid sit neminem scire opinor. Hoc quoque prorsus me latet qui possit aliquis victus vestitusque simplicitate gloriari (*καλλωπίζεσθαι*): si simplicitas illa ullum ostentandi studium indicasset, ineptus factus esset Pelopidas. Legendum censeo *μετεῖχε ... λιτότητι, τῷ* (deleto *καί*) *πρὸς τοὺς πόνους ἀόκνῳ καὶ κατὰ στρατείας ἀφόβῳ καλλωπιζόμενος.* Non victus vestitusque splendore Pelopidas in se convertebat oculos; aliae res erant quibus ille splendescere studebat (*ἐκαλλωπίζετο*): industria et virtus bellica.

C. IV *τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν ὁ μὲν περὶ παλαίστρας καὶ κυνηγέσια, ὁ δὲ ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο.*

Nudum istud *ἀκούων* plane sensu caret; praeterea non opinor Epaminondam ipsum multum esse philosophatum. Postremo, quamvis fuerit philosophiae amans Epaminondas, palaestram tamen, venatum, quaeque alia sunt ex hoc genere non prorsus ab eo contempta arbitror. Lege ergo: *ἀκούων τι καὶ φιλοσόφων*: *interdum etiam* philosophis audiendis vacavit.

ib. Divinus amor et Epaminondam tenebat et Pelopidam *τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ' ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην.*

Lege *ὑφ' ἑαυτῶν.* Quod enim aliquis *fieri videt* id semper illius fit aetate (*ἐπί*). Neque videre solum illud cupiebant, sed facere ipsi.

C. VI extr. *οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι ... οὐδὲν ἠδίκησαν τοὺς Θηβαίους* (Thebanorum exules).

Huius loci sententiam Naberus ut bene perspexerit metuo: gratias *nunc* referunt Athenienses Boeotis pro eo quo *olim*, XXX virorum tempore, Boeoti decreverant.

C. VII *ἐποιήσατο λόγους ὡς οὔτε καλὸν οὔτε δημόσιον εἶναι.*
Aut dele *ὡς*, aut lege *εἴη*.

C. VIII *ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τούτοις δι' ὀργήν, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἰωνισάμενον, ἀφεῖναι τὴν ὁδόν.*

Si sana haec, sic sunt vertenda: Chlido iter omisit, ét ira quod *in his rebus* (*πρὸς τούτοις*) magnam diei partem consumpserat, ét omine motus.

C. IX Philidas iam multo ante tyrannis largas epulas et formosas mulieres pollicitus

ἔπραττεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς ἐκλελυμένους καὶ κατοίνους μεταχειρίσασθαι παρέξειν τοῖς ἐπιτιθεμένοις.

Ecquid *ἔσπευδεν ... παρέχειν*? Praecedens *συνέπραττε* istud *ἔπραττεν* peperisse videtur.

Rectene Charonem appellet *ἀνδρώδη καὶ βαρὺν ὄντα τῷ θαρρεῖν παρὰ τὰ δεινά* videndum. Equidem de *βαρύν* dubito.

C. XXII Coniurati quam poterant plurimos armabant

ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στοῶν τὰ περικείμενα σκῦλα καὶ τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυξόων καὶ μαχαιροποιῶν ἀναρρηγνύντες.

Pro *οἰκίαν* legendo *ἀγοράν* Reiskius aptum restituit sensum; pro *περικείμενα* fortasse legendum est *προκείμενα.*

C. XIII *δωδέκατος κατελθών.*

L. *δωδέκατος αὐτὸς κ.*

C. XV *ἢ τὸν ἱερὸν λόχον ἄγων ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρχῶν ἄχρι τῆς τελευτῆς ἔπραττεν.*

Est aliquis Boeotarchus aut non est, plus minusve esse nequit. Et quoniam *ἔπραττεν* hic nullum prorsus habet sensum, utrique malo mederi possis istud *τὰ πλεῖστα* post *ἔπραττεν* ponendo.

ib. (s. f.) Priora proelia non erant iusta

ἐκδρομὰς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι καὶ φυγὰς ἢ διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι κατώρθουν.

Dele *αὐτοῖς καί*: manus conserebant Thebani (cum Lacedaemoniis nimirum; hoc dicere non opus) dum e castris suis subito, facultate data, erumpebant, aut simulata fuga hostes protrahebant, aut denique eos persequebantur. Raro participium a participio dependens sciolorum effugit importunitatem.

C. XVI Non in insula Delo sed Teguris, ubi victoriam de Spartanis reportavit Pelopidas, fama est Apollinem natum:

καὶ γὰρ τὸ Πτῷον ἐγγύς, ὅθεν αὐτὴν (Latonam) *ἀναπτοηθῆναι προφανέντος ἐξαίφνης κάπρου λέγουσι, καὶ τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέσει τοῦ θεοῦ συνοικειοῦσι.*

Immo *οἱ λόγοι*: populares rumores eodem loco ferunt (*συνοικειοῦσι*) et Tityum Pythonemque vixisse et Apollinem natum esse. Mens librarii aberravit: cum totus esset in topographia, quae dicitur, illud *τόποι* ei imposuit.

C. XVII *ἐλπίζων καθ' ὃ προσβάλοι μάλιστα διακόψειν ... τοὺς πολεμίους.*

Satis ineptum istud *μάλιστα*: disiicere enim adversarios eo loco ubi *non* in eos irruat quis potest?

ib. (Spartanorum) *στράτευμα διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφότερα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν καὶ διεκθεῖν βουλομένοις, ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ὁ Πελοπίδας ἡγεῖτο πρὸς τοὺς συνεστῶτας κτέ.*

Eiiciendum est *ὡς*. Spartani spatium Thebanis dabant, *si vellent* perrumpere; at Pelopidas copias duxit in eos qui densi consistebant. Quid verbis *τὴν δεδομένην* faciamus? Verbo *ἐάσας* hic, quisquis fuit qui primus ante *ὁ Πελοπίδας* addidit, carere non possumus, sed praeterea *τὸ δεδομένον* legendum censeo. Thebani quod datum erat omiserunt, facultate sibi oblata usi non sunt.

Haec pugna docuit *ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας* (adde *μόνος*) *οὐδὲ ὁ μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακίωνος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολεμικούς.*

C. XVIII Quanta esse soleret reverentia inter amatorem amasiumque exemplo suo docuit

ἐκεῖνος ὁ τοῦ πολεμίου κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττειν μέλλοντος δεόμενος καὶ ἀντιβολῶν·

„pectus feri ne dilectus mihi puer pudore suffundatur vulnus in pectore meo videns"

Lege *πολεμίῳ*. Fortis ille vir hostem straverat sed ita ut et ipse pronus caderet; accurrit alius eum supra corpus illud iacentem mactaturus (*πολεμίῳ ἐπισφάττειν μέλλων κείμενον*).

ib. (s. f.) Post pugnam Chaeronensem Philippus videbat sanctae cohortis milites

ἐναντίους ἀπηντηκότας ταῖς σαρίσσαις ἅπαντας ἐν τοῖς στενοῖς ὅπλοις καὶ μετ' ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους.

Sic libri, sine sensu. Fortasse totum istud *ἐν τοῖς στενοῖς ὅπλοις* natum est ex annotatione *ἐν τοῖς στέρνοις* ad illustrandum *ἐναντίους ἀπηντηκότας* adscripta.

C. XIX Quae de Thebanorum tibiis et de eorum paederastia narrantur neque intelligo neque magnopere intelligere curo; praesertim illud *λαμπρόν* molestum mihi est.

C. XX *προσέθετο Ἐπαμεινώνδᾳ γνώμην ψηφιζομένῳ διὰ μάχης ἰέναι τοῖς πολεμίοις.*

Notetur *ψηφίζεσθαι* „censendi" positum sensu.

ib. *δαίμονας δὲ χαίροντας αἵματι καὶ φόνῳ πιστεύειν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον, ὄντων δὲ τοιούτων ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων.*

Haec quoque pertinent ad ea quae in illa deliberatione *μάντεων καὶ ἀρχόντων* proferuntur in medium, quae fine demum capitis clauduntur. Ergo pro *ἐστίν* requiritur *εἶναι*, alio tamen ponendum loco; fortasse post *πιστεύειν* excidit.

C. XXIII (Locus est de Spartanorum institutione militari) *ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ ζευγίταις κτἑ.*
Verba notata non intelligo.

C. XXIV Causa cur tam paucis Thebanis tam multi socii libenter paruerint haec est quod ipsa naturae lex ei qui servari vult dominum dat eum qui salutem ferre potest. Sequitur:

κἂν ὥσπερ οἱ πλέοντες εὐδίας οὔσης ἢ παρ' ἀκτὴν ὁρμοῦντες ἀσελγῶς προσενεχθῶσι τοῖς κυβερνήταις καὶ θρασέως, ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν πρὸς ἐκείνους ἀποβλέπουσι καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι.

Aut corrupta haec sunt aut mire res et imago inter se permiscentur.

C. XXV Meneclides, Pelopidae inimicus, tulit ad populum

ut tabula quaedam victoriae, inscripta Charonis nomine, publice proponeretur, sic se Pelopidae famae nociturum sperans;

ἦν δὲ ἀβέλτερος ἡ Φιλοτιμία παρὰ τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας ἑνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης (cum praesertim victoria illa non fuerit magni momenti).

Sana haec esse non possunt; neque enim verbum *ἀγαπᾶν* neque structura *ἑνὸς . . . ἀγαπωμένης* huc quadrat. Hoc quoque dubium num vox *Φιλοτιμία* huius sit loci.

ib. Contendit Pelopidas

ὅτι Θηβαίοις οὐ πάτριον ἦν ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμᾶν.

Nonne hic *ἰδίᾳ* moleste abundat?

ib. Postquam narravit invidum istum ingenti mulctatum pecunia, quam cum solvere nequiret res novas sit molitus, postremo haec addit:

ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινα καὶ τοῦ βίου ἀποθεώρησιν.

Quae observatiuncula quid sibi velit non video.

C. XXVI Mire dicta haec:

Φίλιππος ὁ τοῖς Ἕλλησιν ὕστερον πολεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Addendum *μαχομένοις* videtur.

C. XXVII Alexander Pheraeus, cum foedere laeso Pelopidam comprehendisset, vehementem omnibus mortalibus incussit terrorem, tamquam post tantum facinus

χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπεγνωκώς.

Istud *τότε γε* vix concoquo.

C. XXIX Neque quo sensu hic dicatur *ἐπηωρεῖτο πολέμῳ* (interpres Didotianus: „bellum ostendit magis quam fecit" quo iure me latet) neque quid sit *κατεσκεύαζε καὶ συνέστελλε τὸν τύραννον* (idem: „tyrannum compescuit") satis perspicio.

C. XXX Cum Pelopidas legatus ad Regem venisset, iam gloria factorum praecesserat eum Asiamque pervaserat omnem:

ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης ἔχαιρε καὶ τὸν Πελοπίδαν ἔτι μᾶλλον

ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ καὶ μέγαν ἐποίει ταῖς τιμαῖς ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμονίζεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος.

Rex a summis viris coli videri cupiebat, ideo Pelopidam quam maxime extollebat. Haec perspicua; sed *τῇ δόξῃ θαυμάζειν* quid sit nescio. Nisi levem iniiceret scrupulum hiatus, ét *τῇ δόξῃ* ét *ταῖς τιμαῖς* ab aliquo in margine annotatum putarem ad demonstrandum quid interesset inter *θαυμάζειν* et *μέγαν ποιεῖν*. Observandum praeterea illud *ἔτι μᾶλλον* satis inepte repeti in sententia sequenti.

ib. *Πελοπίδᾳ δὲ οὕτω μὲν οὐκ ἐνετρύφησε.* Miror hic *ἐντρυφᾶν* dici id quod modo tamquam summus honor sit narratum.

ib. *ψήφισμά τε γράφειν φάσκοντος κτέ.*
Rectissime Naberus *γράψειν*.

C. XXXI *Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Φεραίου πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν ἀναδραμόντος κτέ.*
Pro *φύσιν* hic aliud quid exspectes.

C. XXXIV *ὁ τῶν εὐτυχούντων θάνατος* ét alias ob causas felicissimus est ét
τύχην μεταβάλλεσθαι ἀπολείπων.
Ultimum vocabulum corruptum censeo. Nam quod alii legunt *τύχῃ μεταβ. οὐκ ἀπολ.* durissimo laborat hiatu.

Marcellus c. I Non satis mihi liquet qui aliquis *τῇ ἐμπειρίᾳ* possit esse *πολεμικός*.

C. II Male me habent inter se opposita *ὄντι μὲν ἔτι νέῳ* et *εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον.*

C. III *Ἴνσομβρες, Κελτικὸν γένος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες δυνάμεις, ἐκάλουν καὶ μετεπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους.*
Haud dubie *μεγάλαι* legendum: magnae erant *copiae* Insubri ipsi. Graecum non est *μεγάλοι δυνάμεις*.

in fine capitis pro *οἷς* legendum esse *οὗ* demonstravi Mnem. 1904 p. 258.

C. V Postquam narravit quam leves propter errores saepe Romani sacerdotibus ademerint sacerdotia, haec addit:
καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάττοντες οὐδεμιᾷ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονίᾳ τῷ μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν ἀλλοτρίων.

Lege *οὐδεμίαν πρ. δεισιδαιμονίαν*: diligentiae illi et curae nullam admiscebant infirmitatem.

C. VI Quid est *περισπάσας ἐφ' ἡνίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον*?

C. VII Regem hostium vehementi aggressus impetu
ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρεψεν, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνθεὶς εὐθὺς ἀπέκτεινεν.

Fortasse pro *ἐνθείς* cum Coraë *ἐνείς* legendum; utique cum participio iungendum *εὐθύς*: simulatque rex ille cecidit, plagam ei alteram iterumque alteram intulit. Si cum *ἀπέκτεινεν* iungeremus, absurdi aliquid legeremus; certant enim inter se *statim occidere* et *alteram tertiamque* plagam inferre.

Paulo post notetur *τοσοῦτοι τοσούτους*: tam pauci tam multos.

C. VIII Ipse *τροπαιοφόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου κάλλιστον καὶ διαπρεπέστατον ἐπόμπευε διὰ τῆς πόλεως.*

In his verba *τῶν ἐκείνου* molestias mihi exhibent.

ib. Quae sunt *ἅμα πεποιημένα μέλη*? An carmina hoc ipso tempore facta?

ib. *ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου κατὰ τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν.*

Verba corrupta.

ib. Postquam dixit Numam mentionem facere spoliorum primorum, secundorum, tertiorum et quid interesse videatur exposuit, haec denique addit:

ὁ μέντοι πολὺς οὗτος ἐπικρατεῖ λόγος, ὡς ἐκείνων μόνων ὀπιμίων ὄντων ὅσα καὶ παρατάξεως οὔσης καὶ πρῶτα καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν ἀνελόντος.

In *καὶ πρῶτα*, quae verba aptum sensum praebent nullum, latere suspicor verbi aliquam figuram, qua aegre hic caremus, puta *λαμβάνεται* vel *εἴληπται*.

C. X *ὁ Βάνδιος εἷς ἦν τῶν ἀννιβιζόντων προθύμως καὶ τὸν δῆμον ἰσχύων ἐξήγαγε πρὸς ἀπόστασιν.*

Rectius Coraes Schaeferusque *ἐξῆγε*, sed restat *ἰσχύων* quod mihi quidem suspectum est. Plutarchum non *προθύμως* sed *ἰσχυρῶς* scripsisse opinor, deinde annotatione e textu expulsum genuinum adverbium, quod denique, corruptum et ipsum, alienum locum occupaverit. In deliciis Plutarcho est adverbium *ἰσχυρῶς* et cum locutione *ἰσχυρῶς ἀννιβίζειν* egregie congruit quod legitur Pomp. c. 34 *ἰσχυρῶς βουλομένους τῷ Μιθριδάτῃ χαρίζεσθαι.*

C. XII *ὡς δὲ ὀ ξ ε ῖ α ν ἐ π' α ὐ τ ὸ ν θ έ μ ε ν ο ς β ο ή θ ε ι α ν ἐκεῖνος* (Hannibal) *ἧκε κτέ.*

Quid istud est?

C. XIII Insolite dictum de iis qui, captivi apud Hannibalem cum essent, aufugerunt:

καταβαλόντες αὐτοὺς ᾔτουν (sc. Marcellum) *τάξιν ἐπισήμου στρατείας.*

Praesertim offendit *ἐπισήμου*: exspectes potius homines illos, ut dedecus effugerent, participes esse voluisse *periculosae* alicuius expeditionis.

Rogat ergo Marcellus senatum ut sibi liceat ex illo hominum genere identidem copias suas supplere. Respondet senatus

μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρχοντος.

Corrupta haec; sedes vitii *ἴσως* esse videtur, pro quo aliquid eiusmodi requiritur ut sensus fiat: „uti iis Marcello licere, *dummodo ne* unquam virtutis aliquod obtineant praemium."

C. XV De machinis Archimedis et alia et haec narrantur: *ταῖς δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπεραιωρούμεναι κεραῖαι τὰς μὲν ὑπὸ βρίθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι κατέδυον εἰς βυθόν.*

In *στηρίζοντος* haereo.

Alias naves manus prehendunt, attollunt, circumvertunt, ad moenia allidunt

ἅμα φθόρῳ πολλῷ τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένων.

Immo *συντριβομένας*: cum magna nautarum pernicie *naves* confringebantur.

ib. *οἱ σκορπίοι βραχυτόνοι μὲν, ἐντεῦθεν δὲ πλῆξαι παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.*

Primum hic et paulo supra pro *ἐντεῦθεν* legendum est *ἐγγύθεν.* Sed praeterea, nonne deest adiectivum (*apti*), unde infinitivus *πλῆξαι* pendeat?

C. XVIII *ὡς οὖν τό τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς κτέ.*

Quantocius expelle *καὶ διαλέγεσθαι* e praecedentibus ineptissime huc insertum.

C. XIX (Archimedes) *τῇ θεωρίᾳ δεδωκὼς ἅμα τήν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν οὐ προῄσθετο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων.*

Immo *πρόοψιν*: intentus disquisitioni suae non *prospiciebat.*

ib. Verba *γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ὄψιν* non intelligo.

C. XX In oppido Enguio, quod a Carthaginiensium stabat partibus, Nicias quidam erat qui civibus suis persuadere conabatur ut missis Carthaginiensibus Romanos amicos haberent. Hunc ergo adversarii dedere Carthaginiensibus parant hominemque custodiunt; qui praetextum ex urbe fugiendi quaerens:

ἐξέφερεν ἐν φανερῷ λόγους περὶ τῶν Ματέρων ἀνεπιτηδείους καὶ πολλὰ πρὸς τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ὡς ἀπιστῶν καὶ καταφρονῶν ἔπραττεν.

Dele *καὶ δόξαν* e praecedentibus huc illatum.

ib. *ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἐγγυΐους ὑβρίσαντας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάντας κτέ.*

Elumbem sententiam emenda *ἑλὼν* scribendo pro *ἐλθών.*

C. XXI Signa multa Syracusis Romam deportavit, nihil enim Roma habebat quod oculis esset iucundum

ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιώτιον πεδίον Ἄρεως ὀρχήστραν ... οὕτως ἄν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην τέμενος Ἄρεως προσειπεῖν.

Immo *τὴν τότε Ῥώμην.*

C. XXII *παρὰ τὸν εὐασμὸν ... ὀνομάζεται.*

Aut mirum hic deprehendimus praepositionis *παρά* usum, aut *διά* legendum est.

C. XXIII Subornati a Marcelli inimicis Syracusani, ipso in re divina occupato, ad senatum de eo questum veniunt:

ὁ μὲν συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτοὺς ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρκέλλου μὴ παρόντος.

Languidi nescioquid verba Graeca habent, sed accurate vitium indicare non possum.

Subito ipse Marcellus adest et Syracusanos dicere iubet; tum illi

δεινῶς μὲν συνεταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πεποιθὸς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ περιπορφύρῳ φοβερὸν ἡγοῦντο καὶ δυσαντίβλεπτον.

Aut pueriliter hic Plutarchus scripsit aut vitium conceperunt eius verba.

C. XXIV Marcellus tandem aliquando priorum ducum inertiam missam facere et fortiter cum Hannibale congredi decernit

οἰόμενος τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ πρότερον ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸν Φάβιον ἀεὶ τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον οὐ καλῶς ἔχειν ἰᾶσθαι τὸ νόσημα τῆς πατρίδος.

Istud *ἔχειν* abesse debet: putabat Marcellus prava ratione uti Fabium in patriae morbo sanando. Et ante *τῷ δοκοῦντι* praepositio *ἐν* est inserenda: dum putant Hannibalem tempore exhaustum iri, *interea* ipsi patriam interire sinunt.

(*Continuabuntur*).

HOMERICA.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

(*Continuantur e Vol. XXXVII pag.* 228).

XXXV.

DE ULTIMO HECTORIS CUM UXORE COLLOQUIO.

Hectors Abschied von *Erich Bethe*. Apud Teubnerum 1909. — Separatim editum ex Abh. d. phil. hist. Kl. d. k. sächs. Ges. d. Wiss. XXVII p. 413—442.

Iliadis nulla unquam pars maiore admiratione perculit animos audientium vel legentium quam illud Hectoris in pugnam redituri cum Andromache colloquium, quod in libro VI⁰ velut inter ignes luna minores resplendet purissimo artis poeticae lumine perfusum. Quod qui fecit, quin summis quos gens humana vidit poetis esset annumerandus nemo aut dubitavit unquam aut dubitare potuit. Itaque in disputationibus quae de Iliadis origine et compositione habentur firmus hic praebetur locus quaerentibus *ποῦ στῶσι*, et optime de Homero meritus est Naberus noster cum huc praesertim mentis acumen advertere philologos iussit [1]). Nam fieri non potuit ut verus ullus poeta, nedum tam egregius poeta quam fuit is cui haec priscae poesis gemma debetur, heroem in pugnam redeuntem uxori sic valedicere et ut vita iam functum ab ea defleri fingeret, si mox eum ad suos vita salva esset reducturus. Poeta nisi ultimum esse

1) Anno 1877, Quaest. Hom. p. 156.

hoc coniugum colloquium voluit, verus non fuit poeta neque potuit fingere illud quod omnes novimus et admiramur colloquium. Veri pulchrique sensus aut nihil valet aut hic valet aliquid; quid deceat quid non, aut nunquam poterit discerni aut hic potest; aut nostro nunc utendum est iudicio aut praestat libros claudere et poemata cum recentiorum tum veterum poetarum e manibus mittere. Non epos sed satyricum aliquod drama vel comoediam tenere nos credemus, si Hector sub vesperam redux ad Andromachen illam, quam anxiam et flentem reliquisset, „pone metum" clamet: „en adsum vivus et integer, ne vulnere quidem accepto". Cena dein vespertina coniuges domi fruentes videre nobis videbimur; Scamandrius puerulus galeae paternae cristam, quam in patris capite nutantem tantopere reformidabat, ridens contrectabit ... et sic in iocos ineptos abibunt quae gravia et pulcherrima duxeramus; cras autem si relegamus illa: „δαιμόνιε, φθίσει σε τεὸν μένος" et quae sequuntur, pectus nostrum tenerrima maestitia denuo perfundi non sinemus, sed: „stultus es: seria non agit poeta, vitae periculum heroi instare videtur tantum, non instat: bene erit mox!" nos ipsi increpabimus, si lacrimula oboriri velit tamen.

Saepius perpensa haec ut denuo mecum perpenderem nuper me movit commentatio quaedam Erici Bethe, viri clarissimi et harum rerum peritissimi, qui ab eo loco quem Naberus indicaverat profectus demonstratum ivit libri VI^i^ partem eam, ubi Hector inducitur Paridem et Helenam visens et mox cum Andromache colloquens, alienam esse a vicinia in quam iam reperiatur recepta; extitisse olim carmen aliquod antiquius, a cuius poeta Hector in urbem non eo consilio remitteretur ut Hecubam Minervae sacra ferre iuberet, sed ut Paridem in pugnam secum abduceret; dein Hectorem ab Achille interemtum esse, ipsum autem Achillem sagitta a Paride transfixum.

A quo viro docto quoniam dissentio neque sine iusta causa dissentire mihi videor, rem, quam paucis verbis nuper tetigi [1]), hoc loco quam potuero accuratissime denuo explorare conabor. Nam tam sedule, tam luculenter a Bethio hoc argumentum est pertrectatum ut magnum sit periculum ne multi eius disputa-

1) In Museo nostrate.

tione pellecti magis etiam quam antehac certum sint ducturi Iliadem eam quam dicimus non verum esse carmen, sed carminum vetustorum lacinias utcumque consutas carminis illud nomen ementiri. Certandum esse intellego neque detrecto certamen, aperte prolocuturus quae vera arbitror; absint modo ira et studia quaelibet, praeter unum studium veri.

Et statim quidem initio disputationis Bethianae lectis verbis laetae spei plenis: „tandem eo rediimus philologi ut unum „carmen ducamus Iliadem, certi alicuius artificis opus" [1]), „δέχομαι τὸν οἰωνόν!" exclamavi: verum utinam sit aut mox fiat, philologis hodiernis tam firmiter quam priscis olim interpretibus hanc stare sententiam, quae uno abhinc saeculo sperni coepta est et abici. At mox, cum addita a Bethio haec vidi: Iliadis poetam illum „varia quae ei praesto essent carmina antiquiora „inter se iunxisse, certum quoddam consilium secutum" [2]), dubitare subiit an priora illa verba non satis recte accepissem; dein, cum poeta vocaretur „is qui opera aliena in unum rede„gisset" et „ordinasset" [3]), cum Ilias diceretur „constructa esse „ex artis antiquioris operibus, quae suo pretio aestimari nequeant „nisi solvantur e contextu, in quem ab Iliadis poeta fuerint „coacta, et sordibus purgentur" [4]), cum pars quaedam Iliadis negaretur esse „poetae opus inter se cohaerens" [5]), nimis cito me modo laetatum fuisse intellexi, et illud: „tandem rediimus" cett. quid igitur sibi vellet nescire me sensi. Sed id quoque intellegere mihi visus sum, ne ipsi quidem Bethio satis clara fuisse verba quibus uteretur; est autem res periculosa in tam ancipiti disputatione imaginibus indicare velle quae sit nostra sententia. Duas res permixtas hic cerno quae saepissime et cum maximo veritatis detrimento sunt permixtae, nisi autem

1) „Wir haben uns endlich wieder daran gewöhnt, auch die Ilias als einheitliches „Gedicht zu betrachten, ... das Werk eines künstlerischen Willens".

2) „Die Vielheit selbständiger ... Vorlagen, die der Dichter planmässig zusam„mengearbeitet hat".

3) „Der Redaktor", „der Ordner", „der Verfasser".

4) „Erbaut aus Werkstücken die man muss herauslösen und den Mörtel abschla„gen um sie prüfen zu können".

5) „Es ist mir nicht zweifelhaft dass die Herbeiführung dieses Eindrucks beab„sichtigt ist von dem Manne, der diese Gedichte Γ—Η 7 so zusammengestellt hat. „Denn eine einheitliche Schöpfung eines Dichters sind sie nicht".

altera ab altera secernatur, omnem disputationem turbari necesse est, in iurgia et rixas abituram facilius quam ad eventum aliquem perventuram. Dico *carminis compositionem* et *carminis materiem*. Ipsum carmen, si verum sit carmen, unum est nec nisi integrum placere potest; materiem vero, qua poeta usus est, qui perscrutari cupit, is carminis partem aliquam resecat, archaeologiae non poesis studiosus, non quid poeta quam pulchre dixerit quaerens, sed quid homines ipso poeta antiquiores egerint, qui cultus, quae studia iis fuerint, similia plurima, — et optimo profecto iure in talia sedulo utilique labore multi inquisiverunt et inquirent; sed ad artem poetae vel ad carminis pretium aestimandum ea studia non pertinent. Et ad Bethii verba quae supra attulimus ut redeamus, „artis alienae opera inter se coniungere" aut id est quod cuiuslibet est architectae, — ut ea, qua ille usus est, imagine et nos utamur, — qui e lapidibus componit aedificium ab ipso excogitatum, ad suum igitur opus efficiendum usus materie ab aliis sibi advecta; atqui de illo aedificio nihil praeter materiem rudem et arte carentem restabit si solvantur lapides et calce nudentur, fieri igitur non potuit ut Bethe eiusmodi quid significare vellet, — aut eius verba id dicunt quod per tres quatuorve eas hominum aetates, quae proximae praeterierunt, multi critici de Iliadis origine statuerunt: varia carmina aut carminum partes vi potius quam arte aliquando coacta esse in unius carminis fallacem aliquam speciem; operario litterarum perito, non artifici hanc deberi, non poetae sed viro vel viris id unum agentibus ut priscis artis operibus concisis [1]) et inter se utcunque iunctis unum inde confingerent maioris molis opus, de suo quam paucissima et fortasse ne unum quidem verbulum addentes. At haec opinio ut nostris diebus tandem aliquando revivisceret non fuit opus, nam et antehac diu vixit neque interim videtur intermortua fuisse.

Quid igitur? Ingenue dicam, a Bethio critico nimis sagaci provocans ad Bethium Homeri interpretem peritum, veri studiosum, pulchri amore ferventem. Hic cum Iliadem legit, admiratione perfunditur et ipse sibi — ut olim Wolfius — paene irascitur, qui verum se carmen tenere cum aliis negans textum

1) „Werkstücke aus alten Kunstwerken herausgebrochen" vocat Bethe.

traditum frustatim divellendum esse sibi persuaserit: ille dum liber libere suae mentis acumine uti sibi videtur, repetit quae didicit a philologis prioribus, non ab ipsa Iliade inquirendi et disputandi facto initio, sed ab aliorum de Iliade et de arte Homeri placitis. Agnosco errorem quo et ipse diu implicitus fui, fortasse et nunc implicor, dum in rectam viam rediisse me credo; quo dum eram implicitus, perperam — ingenue fateor — multa statui; quo fieri non potest quin per vitae partem maiorem minoremve detineamur omnes, quotquot e magistrorum dilectorum ore excepimus aliquando vel ex eorum operibus didicimus quae ipsis vera videbantur, non addicti in eorum verba iurare — et tamen identidem iurantes inscii, dum nostra proferre nobis videmur. Equidem iuris mei, ut spero, tandem factus et melius quam antea nonnulla nunc perspicere me ratus — *ἀπέστω δὲ Ἀδράστεια!* — aperte proloquor id quod est persuasissimum: quam primum emergendum esse e dubitationum et suspicionum illa palude, in qua nimis diu haeserunt studia Homerica, et tandem aliquando agnoscendum esse id quod addubitari nunquam debuit: solvi Iliadis — vel Odysseae — contextum non posse sine partium ruina; unum id esse carmen, ab uno poeta conceptum compositum elaboratum, quod suam sibi vitam vivat donec integrum id manere sinamus, moriatur et pereat et veluti inter manus contrectantium dilabatur si in partes aliquas id sive secundum artis lanioniae aliquam legem dissecare sive vi divellere conemur. Iliadem qui et unum carmen et carminum congeriem esse cum Bethio perhibet, aut verbis inanibus utitur, aut id dicit quod per se intellegitur neque a quoquam negatum est unquam: de nihilo fingi nihil; Iliadis poetam materiem sui carminis aliunde, ex antiquioribus igitur fabulis vel carminibus, haud raro inter se non concinentibus, duxisse, quemadmodum architecta ad struendam aedem, quam ingenio suo effictam mentis oculis prius vidit quam aequalibus suis ostendere eam potuit, lapidibus utitur ex officina aliena emtis, non ab ipso coctis aut e montis latere effractis, — nedum ex inani eos protulerit. Aedes autem cum erit erecta, singuli lapides inde eximi non poterunt sine ipsius aedis detrimento; quod si quis tentaverit tamen, studiis geologicis vel palaeontologicis vel chemicis intentus, fortasse perficiet quod

sit operae pretium, sed architectae artem se non curare ostendet.

Sed cum Bethio res est πολλὰ ἀνθ' ἑνός — ut Socrates iocari solebat — ex Iliade carmina facere cum multis criticis conato. Qui commentationem his verbis clausit: „scire quidem non licet „qualem ambitum poeta, qui cecinit Hectorem uxori valedicen„tem, carmini suo dederit, sed dubitari nequit quin carminis „ei parti, quae sola in Iliadis librum VIum recepta ad nos per„venit, praemissa fuerint nonnulla unde auditores discerent res „ab Achivis et a Troianis ante gestas" [1]). Addubitari sane nequit res quae per se intellegatur; sed affirmare aliquanto plus licet quam fecit Bethe, cui respondere haec velim: Optime Collega, quae a nobis qui nunc vivimus ne coniectura quidem effici posse ais, ea cum tibi sunt cognita tum omnibus qui Iliadem legerunt. Nam res quas Achivi et Troiani ante gesserunt quam Hector cum Andromache ultimum est confabulatus, ab Iliadis poeta, qui et illud colloquium et ceterum carmen ex suo exprompsit ingenio, aptissime et suo ordine sunt enarratae in priore carminis parte; ante librum VI leguntur libri I—V. Quam carminis partem in pauca verba sic contrahere licet:

„Ante aliquot dies Achivi pervenerunt in Troadis oram, hodie „autem usque ad ipsam urbem sunt progressi, et postquam „principes frustra conati sunt singulari Menelai et Paridis pugna „praecidere bellum, ad manus est ventum." Et nunc uxori valedicit Hector, quem Andromache cum identidem respectat abeuntem, novissima ex ore mariti verba excepisse se sentit. Tum demum eum denuo est adspectura, cum caesum Achilles raptabit per planitiei pulverem.

Circa finem igitur libri B hoc colloquium potius fuisse habendum, tum cum in bellum Hector primum est profectus, dixerit quispiam; ego certe saepius mihi dixi. Indicari tamen posse videtur cur poeta illic non collocaverit. Initio libri Γ pugna instare creditur quidem, nondum tamen revera instat; languidius autem videretur illud colloquium, si non in caedem exinde

1) „Wir können gar nicht wissen, ob der Dichter von Hektors Abschied ein „grösseres Epos geschaffen hat. — Nur das ist gewiss, dass dem uns erhaltenen „Stücke einiges vorausgegangen war, die Verhältnisse und Voraussetzungen darzu„stellen, auf denen der Dichter die Scene aufbaute, die ganz sein Werk ist, Hektors „Abschied."

rueret Hector, sed mox cum hostium principibus de induciis et pace deliberans adspiceretur. Ex urbe igitur eum prius emisit poeta, dein excogitavit causam, — non optimam fortasse, sed necessariam, — qua efficeret ut heros illuc etiam rediret. Iamque brevi post ipsius pugnae initium Hector uxori valedicit et eo tendit ubi Achillis hasta mortem ei est illatura. Quod autem non paucis horis post ultimum hoc „vale" sed quarto demum pugnae die occubuit, id nihil nunc ad rem. In mortem eum abire neque ad uxorem reversurum sentimus omnes, et illum heroem Achivum, qui patre et fratribus Andromachen orbavit, etiam marito eam orbaturum scimus, sciebant olim qui poetae aurem praebuerunt; dudum enim id inter omnes constabat in priscis carminibus traditum.

Sed ultimum quod diximus in Iliade re non comprobari creditur, et graviter eam ob causam vituperata est Iliadis compositio; at sic iniuria fit poetae. Certum quidem est id, quod claris modo verbis post alios professi sumus, sui dissimillimum factum esse poetam et poetae nomine vix etiam dignum videri si Hectorem vivum ad suos deinde reduxerit, sed non minus certum est, Iliadis poetam nihil eiusmodi commisisse. Nam fecit Hector id quod ferebat officium illius viri qui *οἶος ἐρύετο Ϝίλιον*. Ducem se esse recordatus, non maritum tantum et patrem et filium, mansit eo qui ducis fuit loco per quatuor illos dies, quos numina ei ultimos concesserunt. Copias neque interdiu reliquit — quod prorsus ineptum fuisset — neque noctu; cum iis primam noctem post praelium anceps transegit sub urbis moenibus, dein re prospere gesta cum iis longius in planitiem processit et haud procul a castris Achivorum pernoctavit. Ita ducis munere ut Hector functus fuerit flagitat sana mens, neque magnus requirebatur poeta ad excogitanda haec, quae quilibet lector ipse sibi potest dicere: ita autem functum narravit poeta Iliadis. Et tum demum cum copiae Troianorum ab Achille profligatae atque repulsae sunt et cum suis fugiens Hector usque ad urbis moenia recessit, tum demum eum expectavit uxor, per portam Scaeam eum cum ceteris in urbem se coniecisse rata; tum marito ingentibus laboribus defesso balneum parari iussit Andromache, — quem fortem et integrum in pugnam abeuntem morti deberi senserat, eum vivum ad se rediturum

tum confidens cum Achilles Peliadem hastam in eum intorsit.

Satisne haec concinna? satisne apta ad permovendum audientium animum? Suntne magno poeta haec digna?

Quidni igitur dudum omnes haec ita enarrarunt?

Primo mirum quantum Iliadi nocuit legentium opinio illa praeconcepta, quae inter Graecos nunquam non viguit et inter recentiores etiamnunc plurimum valet, *finem*, non *initium* belli Troiani in illo carmine celebrari: ante Iliadis exordium per novennium bellatum esse. Quam falsissimam esse opinionem sedule antehac demonstravi [1]), et infra ad eam quaestionem redibo. Est autem permagni momenti haec res ad Iliadem suo pretio aestimandam.

Dein vero duo loci molesti sunt; quos si tales, quales extant in codicibus, fecit poeta Iliadis, corruit nostra argumentatio et ipsa mox Ilias corruere videbitur. Alter est H 477:

παννύχιοι μὲν ἔπειτα κάρη κομάοντες Ἀχαιοὶ
δαίνυντο, Τρῶες δὲ κατὰ πτόλιν ἠδ' ἐπίκουροι.

Nam si post primum hunc pugnae diem Troiani et socii *in urbe* sunt epulati, etiam Hectorem in urbem et ad uxorem tum rediisse fert ratio. At lege *κατὰ στρατόν* et apta fient omnia neque in urbis angustias cogendae denuo erunt creberrimae Troianorum et sociorum copiae.

Alter, qui cum superiore cohaeret, est Θ 55—59, ubi narratur quid proximo die ineunte sit factum:

Τρῶες δ' αὖθ' ἑτέρωθεν ἀνὰ πτόλιν ὡπλίζοντο
παυρότεροι· μέμασαν δὲ καὶ ὧς ὑσμῖνι μάχεσθαι
χρειοῖ ἀναγκαίῃ πρό τε παίδων καὶ πρὸ γυναικῶν.
πᾶσαι δ' ὠΐγνυντο πύλαι, ἐκ δ' ἔσσυτο λαός,
πεζοί θ' ἱππῆές τε· πολὺς δ' ὀρυμαγδὸς ὀρώρει.

Hic quoque pro *ἀνὰ πτόλιν* legatur *ἀνὰ στρατόν*, et deleantur ultimi versus duo, quibus poeta iam fuerat usus loco multo aptiore B 809 sq., cum Troianos, quibus nuntiatum esset appropinquare exercitum hostilem, per cunctas portas in campum effundentes se pingeret. Ubi non *cunctas portas* sed *totam portam* illud „*πάσας πύλας*" interpretari lingua invita nos iusserunt prisci interpretes. Per unius portae angustias

1) Cf. Mnemos. 1906 p. 193—211.

si Troiani essent egressi, tardius opinor foras pervenissent!

Merae libidinis videntur quas proposui coniecturae? Fortasse non videbuntur reputantibus non coniecturae deberi illud **στρατόν**, sed extare in versu vicino Η 380, dein ceteros versus conferentibus, unde de loco quem Troiani noctu obtinuerint aliquid possit effici. Qui hi sunt:

Cum Hector e pugna singulari cum Aiace inita salvus et integer abiisset, Troiani egregie sunt gavisi,

καί ϝ' ἦγον προτὶ ϝάστυ, ἀϝελπτέοντες σχὸν εἶναι,

laeti versus urbem eum duxerunt, non enim speraverant — haec participii (imperfecti) est vis, = ἀϝέλπτεον γάρ vel οὐ γὰρ ἔϕλπντο (ut δ 608) — *eum vita salva evasurum.* Non dicitur *in ipsam urbem* adductus esse Hector, neque mox eius fit mentio, cum Τρώων καὶ Δαρδάνων ἠδ' ἐπικούρων ἀγορὴ γίγνεται ἐν πόλι' ἄκρῃ παρὰ Πριάμοιο θύρῃσι (Η 345 sqq.), non *cunctorum* — quibus in summa arce locum fuisse nemo unquam in animum inducere sibi potuit, sed ducum et *senum,* qui cum ipso Priamo in urbe remanserunt. Ibi verba fecit Antenor, oblocutus est Paris, dein Priamus; Hector autem si adfuisset, ut Antenori assentiretur ferebat ratio. Dein Η 370 sq. Priamus δόρπον ἑλέσθαι κατὰ πτόλιν et φυλακῆς μνήσασθαι iubet *seniores,* qui intra muros remanserunt, de Hectore autem ceterisque iunioribus mox (vs. 380) haec dicuntur:

δόρπον ἔπειθ' εἵλοντο κατὰ στρατὸν ἐν τελέεσσι.

Qui versus damnari solet, sed et servandus et magni aestimandus est, poetae enim mentem nobis ostendit.

Ergone apta et concinna videntur haec omnia? Minime. A carminis contextu episodium, quod est de Hectoris cum Aiace pugna singulari, abesse mallemus. Quae pugna eventum nullum habuit nequit potuit habere; Hectorem enim non ab Aiace sed ab Achille interemtum, Aiacem post mortem Hectoris superstitem fuisse priscae fabulae ferebant, et de utroque multa etiam narrare habuit poeta noster. Sed cognita ei fuit fabula qua celebrabatur pugna singularis ducum ceteris fortiorum Aiacis et Hectoris, similis igitur alteri fabulae, quae erat de Paridis cum Menelao sive praedonis cum ultore pugna. Illam quoque [1]) carminis

1) Fabulam dico sive carminis argumentum, non dico priscum carmen vel partem carminis.

mini suo inseruit ut poterat et ubi poterat, praemisso Minervae cum Apolline colloquio languidiore. Condiciones pugnae nullae proponuntur, praeconum autem interventu pugnae finis fit ita ut ad suos incolumis redeat uterque; certatur „ἐξ ἔριδος" tantum [1]) sive *honoris causa*, neque praeter *laudem* appetitur quicquam. Tali autem episodio in eo rerum statu, quem praebet haec Iliadis pars, vix et ne vix quidem locus erat; itaque contextum cum spectamus, poeta vituperandus videtur, qui eo admiserit tamen; ipsum vero episodium cum consideramus, nulla contextus habita ratione, non possumus non gaudere quod hoc quoque artis suae specimen egregium poeta nobis dederit. Sed ad Andromachen Hectorem ex hac pugna reducere eum vetuit ars poetica: itaque „προτὶ ἄστυ" tantum eum rediisse dixit, quae verba licet significare possent *in ipsam urbem* [2]), potuerunt etiam sic intellegi ut *usque ad moenia* tantum heros esset deductus. Mox autem, cum in urbis arce a Priamo et senatoribus deliberatum est, poeta de Hectore tacuit: aderat tamen illic Paris, cur non etiam Hector adfuit? Poterat et ille aliquantisper iam arcem adire, copiis extra urbem relictis. Ad hanc quaestionem poeta non respondit, nobis autem minus aegre ferenda videtur molestia, cuius causa appareat. Vitii vero si quid contrectavit hic carminis locus, *lacuna* potius est indicanda quam deleto versu 380 abscondatur veri indicium.

Quodsi parum tamen placet στρατόν pro πτόλιν scriptum, et credibile videtur poetam cunctum Troianorum atque sociorum exercitum in urbis arcem coegisse, superest — sed equidem hanc viam inire nolim — ut Hectoris cum Aiace pugnam singularem non ab ipso poeta sed postmodo manu aliena carmini insertam esse sumamus, ut Glauci et Diomedis — quod huic episodio admodum simile est — colloquium, vel Agamemnonis consilium animum militum oratione fallaci explorandi [3]). Minime vero inde sequitur etiam ceteram Iliadem esse divellendam.

Nam cetera certa et cuivis aperta sunt. Sub diei secundi finem Troiani Achivis repulsis remanserunt in planitie, ποταμῷ

---

1) H 111, 391.
2) Ut Γ 116.
3) B 73–75 et quae cum his cohaerent 100—211, 295, 313, 325, 327—329.

ἔπι θινήεντι [1]), ubi fuit θρῳσμὸς πεδίοιο [2]). Ibi Hector suorum ἀγορὴν ποιησάμενος pernoctare eos iussit, et mox Achivi post vallum suum latitantes anxii prospectarunt crebros ignes Troianorum prope ipsorum castra excubantium [3]). Hectorem autem apud milites mansisse opusne est addi? Non est, opinor, et si quis tamen dubitet, inspectis K 414 sq. dubitare desinet, ubi Hector totidem verbis dicitur μετὰ τοῖσι noctem transegisse, cum ceteris βουληφόροις ἀνδράσι βουλὰς βουλεύων παρὰ σήματι Ϝίλου, editum igitur locum prudenter electum cum ceteris ducibus obtinens [4]).

Vehementer dein metus et maestitia, quos in pectore audientium moverat ultimum illud Hectoris eum Andromache colloquium, suscitantur denuo atque etiam augentur verbis Iovis Hectorem cras moriturum commiserati P 207 sq.:

οὔ τι μάχης ἔκ νοστήσαντι
δέξεται Ἀνδρομάχη κλυτὰ τεύχεα Πηλεΐωνος.

Tristem hic percipimus vocis sonum eundem atque in ipsius poetae verbis illis:

αἳ μὲν ἔτι ζῳὸν 'γόον Ἕκτορα Ϝῷ ἐνὶ Ϝοίκῳ [5]).

Nunc laetus exultat Hector spoliis opimis ornatus, et mox hostibus, qui iam profligati sunt, prorsus devictis uxori ea monstraturum se confidit, — quem ne vivum quidem ad eam rediturum scimus! Nam Iovis non sunt fallacia verba. „*Non redibis e pugna ad uxorem*" Iuppiter ait, et est aliquid inter οὔ τι atque οὐκ ἔτι vel οὐκ αὖτις. Primo die si rediisset Hector, „*non hodie quoque*" vel „*non denuo redibis*" vel eiusmodi quid Iuppiter nunc dixisset potius.

Etiam tertio pugnae die ad finem vergente Troiani in planitie ἀγορὴν ποιησάμενοι noctem illic transegerunt, metu quidem perculsi nunc, — viderunt enim Achillem, quem fama tantum hactenus cognitum habuerunt, e vallo ipsis minatum, audiverunt eius vocem terrificam, et tali heroi impares se fore senserunt, — sed tamen spreto Polydamantis consilio prudenti, qui in urbem

1) Θ 489 sqq.
2) K 160.
3) Θ 553 sqq. I 232 sq. K 11 sqq.
4) Cf. etiam K 299 sqq.
5) Z 500.

recedere eos iusserat [1]). Qua in Iliadis parte qui legerit Hectoris verba, copias intra Troiae moenia se recipere vetantis et egregio cum contemtu rogantis:

ἦ οὔ πω κεκόρησθε ϝεϝελμένοι ἔνδοθι πύργων;

non facile sinet sive a codicibus sive ab interpretibus sibi ita imponi ut ducem, qui ne tum quidem copias quamvis perterritas in urbem reduxerit, illuc a poeta tertio ante die sine iusta ulla causa remissum esse credat.

Denique Polydamantis verba, quae iam tetigimus, indicata sunto haec:

ὄφρα μὲν οὗτος ἀνὴρ Ἀγαμέμνονι ’μήνιε δίῳ,
τόφρα δὲ ῥηΐτεροι πολεμιζέμεν’ ἦσαν Ἀχαιοί·
’χαίρεσκον γὰρ ἐγώ γε θοῇσ’ ἐπὶ νηυσὶν ἰαύων —

cett.; quae quanto aptius sint dicta si Troiani et heri et nudiustertius ante urbem pernoctaverint, quam si proxima quidem nocte campum obtinuerint, ante biduum vero, Achille tum quoque irae indulgente, intra urbis moenia confugerint, demonstrari hic non est opus.

Ergo haec est res. Si concedatur, Η 477 et Θ 55 pro *πτόλιν* legendum esse *στρατόν*, quae vocabula nonnumquam permutata esse hodierni codices testantur, delendos autem esse Θ 58 sq., utpote ex libro Β repetitos, servandum vero esse qui vulgo damnetur versum Η 380, in Iliadis compositionem non cadet gravissimum illud crimen, unde disputandi initium fecit Bethe, et ducis prudentis officio fungetur Hector per ultimum vitae quadriduum. Si vero neque illos versus tangere neque Η 380 servare licet, aut liber Η ex Iliade evellendus est aut poeta melius coepisse quam desierit est dicendus. Lene et paene nullum est illud remedium, violentissima quaeque suadet ratio contraria. Utra praeferenda sit incertum mihi non videtur: quid lectori?

Si quid diximus hactenus quod operae esset pretium, sequitur ut non iam secernenda videatur libri Ζ pars quaedam, utpote ab Iliadis poeta — si modo poeta — e carmine antiquiore resecta, dein suo carmini inserta.

---

1) Σ 243—314.

Artissime autem coniunctum esse episodium, quod est de Hectore Troiam reverso, cum Iliadis parte priore iam ostendit Bethe, qui candide et optimo iure professus est ab ipso Iliadis poeta Hectorem eo consilio ex acie in urbem remissum esse ut Paridem visere et cum Andromache colloqui posset, illuc autem ut remitti posset, poetam finxisse eum ab Heleno augure peritissimo iussum esse Troiam redire ad rem divinam curandam [1]). Agnoscimus hic artificium poetae eius, qui N 740—807 Hectorem ex introitu castrorum hostilium, quo iam cum parva parte exercitus penetraverat, voce Polydamantis ad suas copias remisit auxilium petiturum, quippe qui unus ea esset auctoritate ut milites in hostes posset urgere.

Quod vero perhibet Bethe, matronarum pompae neque cum Diomedis fortitudine neque cum Hectoris in urbem reditu primitus commune fuisse quicquam, eam opinionem idoneis ab eo argumentis fultam esse nego. Nempe tenendum est non id quaesivisse Bethium, vetusta carmina ea hodie deperdita, unde Iliadis poeta sua duxerit, coniunctamne an disiunctam *horum episodiorum materiem* ei praebuerint, — quae res neque sciri iam potest neque, si posset, cognita quicquam prodesset de Iliadis compositione disputantibus, id unum igitur rogantibus *quam bene* poeta materiem, quam sive iunctam sive disiunctam accepisset, ipse dein *elaboraverit*, — sed *uniusne carminis vetusti pars aliqua* libro VI° Iliadis sit inserta, an *e pluribus carminibus resectae* particulae duae vel tres, dein utcunque conglutinatae, in libro illo nobis sint servatae, quam primum igitur seiungendae ei qui singulas suo pretio velit aestimare.

En igitur Bethii argumenta.

— „Vicerat quidem Martem Diomedes cum matronae Troianae „a Minerva precatae sunt ut haec Diomedis minas retunderet, „sed et Troianos ab eo victos poeta non dixit" [2]). — At Belli

1) „Es liegt ja auf der Hand, dass die Helenosrede nur deshalb [vom Verfasser „unserer Ilias] erdichtet ist, um den Hektor in die Stadt zu bringen. Man kann „streiten, ob diese Erfindung geschickt oder ungeschickt ist, aber leugnen kann man „diesen ihren einzigen Zweck nicht. Und doch ist er, obgleich schon öfter hervor„gehoben, immer wieder verkannt."

2) „E 700 erleiden die Achäer eine Niederlage. Dann besiegt Diomedes zwar, von „Athene angerufen, den Ares, aber dass er die siegreichen Troer schlage, wird nicht „gesagt. Erst Z 5—73 schildern ein neues Vordringen der Achäer" cett.

Deo, *Troianorum duce et praeside* (Δ 439), vulnerato Diomedes ipsos Troianos in eo profligasse dici iure potest; qui deus postquam clamans in caelum aufugit, *statim* superiores facti sunt Achivi.

— „In episodio, quod est de matronis a Minerva opem petenti-„bus, summam arcem obtinuisse dicitur huius deae fanum; at „in eo quod est de Hectore Troiam reverso aedes regum ibi „structae fuisse dicuntur" [1]). — Ergone parum inter se congruere haec quisquam putat? Ubi tandem nisi in ipsa urbis arce sive diis urbem tutantibus sive regibus sua sedes esse potuit? Athenarumne igitur arx soli Minervae an et regi Athenarum olim locum praebuit? Iliadis autem poeta modo delubri [2]) Minervae fecit mentionem, eo enim auditorum mentem convertere tum voluit et debuit, quoniam ibi agebantur res quas enarrabat: nunc mentionem facit regiae, quia illuc iam pervenit Hector, — et crimini Homero datur quod modo de regia illa tacuit, nunc tacet de fano Minervae vel de delubro Apollinis, quod item illic collocavit? Nae aut hoc aut nihil est id quod ait popellus, ad canem feriendum nunquam deficere baculum.

— „Priami tantum aedes in Troiae arce novit is qui fecit „matronas fanum Minervae adeuntes, proprias aedes et Paridi „illic tribuit poeta qui Hectorem uxori valedicentem cecinit" [3]). — Haec, quae proxime inter se vicina habet Ilias, si revera, quod putat Bethe, inter se discrepant, fieri qui potuit ut is qui in unum carmen coëgit, non senserit contraria se iungere? At optime inter se concinere mihi quidem est persuasissimum et — nisi arrogantius hoc est verbulum — omnino constat. Ipse enim poeta causam rei addidit. Paris cum e longinquo itinere reversus magnam praedam et aliunde et ex Argivorum regione collectam in patriam advexisset, ad opes illas servandas proprium thalamum sive thesaurum requirens a peritissimis artificibus

1) „In diesem sind auf der Spitze der Burg die Paläste gedacht (Z 317), in jenem „(Z 297) der Tempel der Athene (Robert, Stud. zur Ilias 196)."

2) *Templi* nomine ambiguo cur praestet non uti in carminum Homericorum interpretatione, ostendi Mnem. 1906 p. 181—193.

3) „Z 313 ff. hat Paris ein eigenes Haus ..., aber der Dichter des Bittganges „(242) kennt nur ein Haus, und das gehört dem Priamos, und in diesem wohnen „alle fünfzig Söhne" cett.

strui sibi iussit, e numero ceterorum Priami filiorum ipso illo itinere et raptu Helenae veluti exemtus. Ita rem finxit poeta Iliadis: cur perhibetur male finxisse et ne potuisse quidem ita fingere nisi priscorum carminum fragmentis abusus ad opus musivum componendum?

— „Mulieres Troianae a dea praecantur ut Diomedem arceat, „at Hector cum Paridem in pugnam urget, de Diomede tacet, „et Andromache ultimum eum inter Achivorum duces commemorat [1])." — Parumne igitur ad fratrem excitandum valent haec Hectoris verba: „pereunt milites in pugna, quam tuam in gra„tiam inierunt; ipsi urbi instant hostes"? Diomedisne nomen addendum fuit, si hunc inter hostes praecellere sciret is qui hos versus fecit? Addi poterat, sed cur tandem oportuit addi? Andromache autem cum ad maritum dixit: „ter iam in moenia irruerunt Aiaces et Idomeneus et Atridae et fortis Tydei filius", magnam emphasin tribuit Diomedis nomini ultimum eum commemorando, nam eodem fere haec redeunt ac si „ἄλλοι τε καὶ Διομήδης" dixisset: *cum alii tum is qui ceteris audaciorem se praestitit.*

Sed de ultimo hoc Bethii argumento tacere potui. Qui postquam de versibus 435—439 aliquantisper disputavit, cum spurios — quae Aristarchi olim fuit sententia — tum genuinos vocat, utpote ab ipso Iliadis poeta confectos et carminis alieni fragmento insertos, genuinos igitur dicendos esse si Iliadis, spurios si vetustioris illius carminis de Hectoris reditu, quod Bethe statuit, habeatur ratio. In prisco igitur illo carmine cuiusmodi fuerint partes Diomedis, ex Iliadis illis versibus effici non posse Bethe statuat necesse est — argumentum ab ipso prolatum sic abiciens.

Itaque multum abest ut assentiar Bethio his argumentis prolatis sic concludenti: „adeo haec inter se discrepant ut luculen„ter pateat primitus Matronarum Pompam et Hectoris in urbem

1) „Die troischen Frauen bitten Athene um Schutz gegen Diomedes (306, 277, „296), der am Skäischen Tore wütet; aber Hektor, der den Paris in die Schlacht „treiben will, sagt ihm nichts von diesem Dränger, und Andromache, die vom Turm „aus die Schlacht verfolgt hat, nennt 436 den Diomed nur unter vielen andern erst „an letzter Stelle".

„Reditum non fuisse unius eiusdemque carminis partes, sed „ex alio carmine vetusto illud episodium, ex alio hoc esse „resectum" [1]).

Mox, cum Iliadis poeta — si poeta etiam vocandus est is qui Iliadem ex carminum vetustorum laciniis tenui arte consarcinaverit — propterea vituperatur quod Hectorem coram Hecuba Paridi mortem imprecari fecerit vs. 279—285, impense hanc Bethii sententiam demiror, magis etiam miratus cum ad versum 280 novo crimine premendum additur, Iliadis illum sive poetam sive sartorem, dum in unum iungit diversa, admisisse formam contractam *ἔρχευ*, ut versus vicini verbis denuo uti posset ad alterius carminis laciniam alteri assuendam, ne ad unum quidem hexametrum componendum sua arte satis valens scilicet. In prisci enim poetae carmine cum Hector ad matrem dixisset:

ἀλλὰ σὺ μὲν πρὸς νηὸν 'Αθηναίης ἀγελείης
ἔρχεο σὺν θυέεσσιν,

nostrum hominem haec ita in deterius mutata repetivisse:

ἀλλὰ σὺ μὲν πρὸς νηὸν 'Αθηναίης ἀγελείης
ἔρχευ, ἐγὼ δὲ Πάριν μετελεύσομαι κτὲ. [2]).

Hic Bethii sobrium iudicium desidero. Nam sive servanda videtur ea quam codices hodierni praebere solent orthographia, sive „*ἔρχε'*" magis placet elisione solito signo indicata, sive „*ἔρχεο, ἐγὼ*" integrum more prisco perscribere malumus, eodem res redit: *contractam formam* oculis quidem ostendunt codices, sed vera contractio hic nulla est. Cuiusmodi formas textus traditus carminum epicorum plurimas quidem praebet, sed ANTE VOCALEM et CORREPTAS, ante consonam vero (non correptas igitur) non nisi locis paucissimis. His solis locis aevi recentioris deprehenduntur vestigia, nihilo vero maioris audaciae nihilove recentioris artis est „*ἔρχευ* (sive *ἔρχε'*) *ἐγώ*" quam „*κήδε' ἐφῆπτο*" vel „*δόμον περικαλλέ' ἵκανε*", nihilo difficilius elidi potuit *-ο* finale personae

---

1) „Diese Widersprüche schliessen die Einheitlichkeit dieser Dichtung aus" sqq.

2) „Der Eindichter hat statt der offenen Form *ἔρχεο* in 270 hier 280 die kon„trahierte *ἔρχευ* eingesetzt, um fortfahren zu können *ἐγὼ δὲ Πάριν μετελεύσομαι*, „während sonst in den 68 Versen des Bittganges 237—278 und 286—311 keine „kontrahierte Form vorkommt".

2ae quam 3ae: ἔφατ', ἠμείβετ'. Sed quid immoror rei quae ab Homeri studiosis ignorari nequeat [1]) neque Bethium — sat scio — lateat. Atqui ex his quae diximus sequitur, immerito eum illud ἔρχευ artis sequioris indicium vocasse.

Quod autem Bethe negat Hectorem Andromachen domi suae quaerere potuisse, si matronas in Minervae delubrum modo misisset, sic quoque duorum carminum primitus neque cohaerentium neque congruentium reliquias hoc loco agnosci perhibens, hoc crimen nititur coniectura quadam Schulzii, qui γεραιράς — vocem non ex Homero sed aliunde cognitam — pro γεραιάς Z 87, 270, 287, 296 scribi olim iussit [2]) ... cur tandem? Cur Andromachen, cuius puerulo Scamandrio non iam instabat periculum, necesse fuit comitari matres militum in Minervae fanum peplum deferentes — si poetae id non libuit? Poterat et illam illuc mittere, non nego, at non misit: cur mitti oportuit? Nescio equidem, et miror hoc quoque argumentum ad Iliadis compagem labefactandam admotum, miror audaciam eius critici cui „ἔρχε'" pro „ἔρχευ" scribere modo parum tutum videbatur.

Alia nunc mitto, ne taedium pariam legentibus, taedium ipsi Bethio, si is quoque hanc meam disputationem perlegere operae pretium duxerit. Nisi autem sufficiunt quae protuli ad refutandam quam ille professus est opinionem, equidem parum valeo in disputando, ne pluribus quidem argumentis cumulatis Homeri studiosis persuasurus. Finem igitur hic facio; calidius autem si quid dixerim, ἄφαρ τὸ φέροιεν ἀναρπάξασαι ἄελλαι!

---

1) Equidem olim in Mnemosyne, dein in Enchiridio Epico locos composui.

2) „Hektor fragt ...: 'wohin ist Andromache gegangen?' u. s. w. Diese Fragen „sind unbegreiflich im Munde des Mannes, der eben den Bittgang der edlen Frauen „veranlasst hat: denn das sind γεραιραί, wie statt γεραιαί nach W. SCHULZES „(Quaest. epic. 501) Nachweis zu lesen ist. Nur im Tempel konnte Hektor sein „Weib suchen, nicht zu Hause, noch weniger bei den Verschwägerten, die auch „beten mussten."

XXXVI.

DE ILIADIS COMPOSITIONE.

„Falleris". — Esto istud: fallor fortasse; sed ipse
„Si vis laudari, quae non sint falsa repone".

Goethii haec verba [1]) Paulus Cauer praemisit docto libro quem de Crisis Homericae fundamentis scripsit [2]). Quorum verborum et ego nunc recordor, probe mihi conscius plus me debere Homeri studiosis quam hactenus protulerim Dicendum est quid ipse igitur sentiam de Iliadis origine et compositione. Dicam quam potero brevissime, ne in spissum librum haec commentatio excrescat sedule et fere anxie cavens, summas igitur res stringens, non in singulas rerum particulas nunc inquirens. At quantae molis, quanti ponderis argumentum sollicitaturus sum, quam multis iam tractatum, quam simile lapidi Sisypheo! Ut abstineam hortatur Pudor, hortantur Metus et sui Diffidentia: periculosissimum esse opus, irritum fore laborem, multis stomachum moturum, risum datura conamina! Sed segnis hominis est non intendere vires, et pluris faciendum est veri studium quam amor sui. Dicam quod persuasum est.

De Homero igitur et de huius poetae carmine dicturus sum, rem tractans quae non philologis potissimum sed cultis omnibus hominibus permagni est momenti. Nam quisquis Iliadem amare didicit, iustusne an caecus et ineptus hic sit amor, veramne Musam an Musae umbram fallacem admiretur, sitne carmen quod teneat an carminum sint segmina tenui artificio in maioris carminis aliquam speciem coniuncta, quin scire cupiat fieri non potest. At quicunque recens est ab ipso Homero, ridet cum tale quid rogatur, et miratur rogari unquam potuisse, „amo Homerum, ergo extat" confidenter exclamans et cordis illis rationibus, quas Ratio ignorat, plus tribuens quam hominum eruditorum quibuslibet disputationibus.

---

1) „Du hast nicht recht!" Das mag wohl sein;
Doch das zu sagen ist klein.
Habe mehr recht als ich. Das wird was sein.

2) Grundfragen der Homerkritik² 1909. De quo opere nonnulla nuper observavi in Museo nostrate (patrio sermone usus).

Est tamen perantiqua haec quaestio. Quae ab eo inde tempore est mota quo pueri a magistris Homeri carmina discere coeperunt. Tum cum viri docti his carminibus operam impenderunt primum et multa in his parum inter se congruere aut senserunt aut sentire sibi visi sunt, nata est quaestio quae dici solet Homerica.

En testis idoneus et omnium antiquissimus. Herodotus II 117 Cypria et Iliadem eiusdem poetae esse carmina negat. Illa enim aetate praeter Iliadem et Odysseam etiam alia carmina epica complura Homero solebant tribui; ipsa igitur Homerica quam dicimus quaestio movetur cum Herodotus Cypria carmen Homero abiudicat. At primum hoc quod litterae antiquae praebent specimen huiusmodi disputationum aptissimum est ad avertendos ab iis philologorum animos; nam falso et nullius pretii argumento confisus Herodotus — aut is quem Herodotus secutus est — negavit Cypria eiusdem atque Iliadem esse poetae.

Videamus quid sit rei. Herodoti verba haec sunt: *„ἐν μὲν γὰρ τοῖσι Κυπρίοισι εἴρηται ὡς τριταῖος ἐκ Σπάρτης Ἀλέξανδρος ἀπίκετο ἐς τὸ Ἴλιον ἄγων τὴν Ἑλένην, εὐαέϊ τε πνεύματι χρησάμενος καὶ θαλάσσῃ λείῃ, ἐν δὲ Ἰλιάδι λέγει ὡς ἐπλάζετο ἄγων αὐτήν.”* Pugnare igitur inter se ait Herodotus id quod in Cypriis sit narratum: „Paridem triduo cum Helena iter e Peloponneso in patriam confecisse” et id quod in Iliade legatur: „eum per temporis aliquod spatium cum Helena circumvagatum esse”.

Hoc si legitur in Iliade, inter se non congruere quae dixerit poeta Iliadis et quae poeta Cypriorum suo iure perhibuit Herodotus; nam triduo illud iter confici non potuit nisi ab iis qui et vento secundo uterentur et nihil cunctati littus Troadis peterent [1]). At — non legitur!

Spectat Herodotus Iliadis versus, quos et ipse attulit, Z 289 —292; quo loco Hecuba dicitur descendisse in thesaurum regium, ubi et aliae opes et vestimenta pretiosa asservabantur:

ἔνθα ϝ' ἔσαν πέπλοι παμποίκιλοι, ἔργα γυναικῶν
Σιδονίων, τὰς αὐτὸς Ἀλέξανδρος θεοϝειδὴς
ἤγαγε Σιδονίηθεν, ἐπιπλοὺς εὐρέα πόντον
τὴν ὁδὸν ἣν Ἑλένην περ ἀνήγαγεν ἠϋπάτειραν.

1) Cf. I 363 γ 180 Thuc. III 3 § 5 Soph. Phil. 354 Theocr. XIII 29.

Hos versus ut apte possimus interpretari, necesse est vocabulum ὁδόν intellegamus *totam Paridis expeditionem*, non ultimam huius partem solam. Sed paullo altius res est repetenda, quo clarior appareat mens poetae. „Latrocinia aetate heroica nullam habebant infamiam, immo laudem ferebant": ita recte Thucydides I 5. A suis ipsorum videlicet popularibus et horum amicis laudabantur praedones, neque dedecus sed famam afferebant expeditiones in gentes exteras lucri causa susceptae, si modo bene cessisset res. Cuius aetatis mores non tantum quantum fortasse crediderit quispiam a nostrae moribus fuerunt diversi, sed aliis nominibus hodie eadem res ornatur et longius remotae esse solent quae spoliantur gentes. Apud Homerum autem Mentes, dux praedonum Taphiorum, Ulixi ab intimis fuit, et ipse Ulixes praedonem se egisse in ficta ad Eumaeum narratione verbis apertis gloriatus est [1]), novas eiusmodi expeditiones revera mox suscepturus [2]); quid quod Mentae illius praedonis speciem sumsit Minerva dea Telemachum prudentibus consiliis adiutura. Nihil igitur insoliti ea aetate habebant verba Nestoris, iuvenem regium, qui ad Pyli littus appulisset, cum benevole et honorifice acciperet, rogantis utrum ad praedandum nave circumvagaretur an aliud ei esset itineris consilium [3]). Qui vero spoliati erant homines et horum amici, hi praedonibus pessima quaevis imprecabantur [4]); sed haec res nullos unquam bellatores deterruit.

Ergo fortissimus quisque rex huiuscemodi expeditionibus laudem et emolumentum sibi suisque solebat quaerere, et Paris, Priami filius strenuus famaeque appetens, cum adolevisset, patre haud invito naves sibi strui iussit, quibus oras gentium exterarum viseret sive — nam eodem haec res redibat — popularetur. Incepto favens ipsa Minerva — non Achivorum illa dea sed urbis Troiae dea tutelaris — Tectonem architectam adiuvit in navibus aedificandis [5]), quemadmodum adiuvit eum qui Argonautis navem struxit et eum qui „equum" Troianum [6]).

---

1) Cf. ξ 230—234, 246 sqq.; nam vs. 262 ὕβρι εἴξαι dicens non *ipsam rem* improbat sed sodalium hostes vilipendentium neglegentiam.

2) Cf. ψ 367.

3) Cf. γ 71—74.

4) Cf. π 425—427.

5) Cf. E 59—63.

6) De equo Troiano olim disputavi Mnemos. 1901 p. 121—140.

Quorsum igitur his navibus conscensis Paris cum militibus αὐτερέταις tetendit? Statimne petiit littora Graeca? Minime! Fecit id quod ipsa res ferebat, in ea praesertim artis navalis imperitia: Asiae oram legens ad gentes vicinas pervenit, quemadmodum Taphii vicina potissimum Thesprotiorum littora visere sive vastare solebant [1]). Ibi praedam praeda cumulans et longius longiusque tendens — nam nihil parvum appetebat ingenium iuvenile et ferox — etiam ad oram Phoeniciam appulit, ubi maximis item opibus potitus etiam mulieres nonnullas texendi peritissimas rapuit. Tum maius quid ausus mare traiecit et sic usque ad Peloponnesi oram pervenit tandem, ubi vel felicius quam per ceterum iter re gesta — audaces enim fortuna iuvat et ipsa Venus ei favebat — reginam formosissimam cum magna vi auri et argenti in naves abripuit [2]); rex enim Menelaus forte tunc aberat. Iam vero festinato opus esse sensit, hostes eos in se conciliatos quibus haudquaquam par esset, Helenam se tenere νυὸν ἀνδρῶν αἰχμητάων καὶ πολλὰ κτήμαθ' ἅμ' αὐτῇ: Menelaus si redux se offenderet, mortem sibi suisque esse paratam. Itaque quam potuit celerrime domum tetendit, et tunc quoque prospera fortuna usus, χρώμενος οὔρῳ τ' εὐαεῖ λείῃ τε θαλάσσῃ, citius rediit in Troadem quam ut assequi eum possent Achivi.

Haec et inter se et cum ipsis Homeri verbis optime concinunt, haec cum moribus aetatis heroicae congruunt. Si vero sequimur Herodotum, cui Helena non erat innocens et pudica et Iove patre digna, qualem celebravit Homerus, sed uxor libidinosa, quae iuvenem peregrinum sponte secuta esset marito et filiolo derelictis, sumamus oportet turpem illam adulteram recuperata libertate cum moecho in regiones longinquas properasse, ibi animo indulgentem novas identidem urbes visisse nec usquam quietem invenisse, quam praeriperet mens flagitii conscia; Paridem autem ut mulieris amatae animum exhilararet et amoris signa ei praeberet, dona pretiosa a mercatoribus orientalibus ei ... emisse, dicere volui, sed id quidem nimis aperte absurdum, non enim emebant illi homines sed praeda-

---

1) Cf. π 425—427.

2) De Helena vi rapta, non sponte Paridem comitata, disputavi Mnem. 1906 p. 211—223.

bantur, neque vestes sed ancillas texendi peritas Troiam a Paride advectas dixit Homerus. Apage verbula insulsa, quae non e carmine epico sed e romauensi aliqua nostri aevi fabula desumta dixerit quispiam. *Mulieres Sidonias Paris in patriam adduxit ex itinere illo quo Helena potitus est*: haec Homeri verba simplicia ut perperam interpretaretur Herodotus — huiusve magister Homeri studiosus — effecit praeconcepta opinio de Helenae adulterio voluntario et de sera vindicta Menelai, multis demum annis post cum classe in Troadem profecti [1]).

Duas iam res perspeximus:

1) studia virorum eruditorum, in varias partes a variis poetis compositas discernere conatorum ea quae ars epica peperisset, utpote inter se non congruentia, ab eo inde tempore inter Graecos viguisse quo opera sermone soluto concepta Graeci scribere coeperint,

2) antiquissimum quod nobis cognitum sit horum studiorum specimen, id insigni errori deberi.

Nam *egregie errat* Herodotus, ut vidimus, inter se discrepare illos Cypriorum et Iliadis locos perhibens, et nisi graviora fuerunt cetera argumenta, quibus veteres adducti sunt ut unius poetae haec carmina esse negarent, nihil obstabat quominus Cypria carmen auctori Iliadis assignaretur.

Missis nunc deperditis illis carminibus, quorum nimis parca, nimis incerta ad nos propagata est memoria, ad Iliadem et Odysseam solas advertamus. Quas solas postea Homero tribuerunt viri docti. Neque omnes ambas. Mox enim surrexerunt qui alium hanc, alium illam fecisse poetam contenderent. Neque fieri potuit, cum ad hoc studiorum genus convertere se coepissent qui Homero interpretando operam dabant, quin simul inciperent dubitare an non cuncta quae in Iliade legerentur eidem deberentur poetae, neque cuncta quae in Odyssea. Aristarchus autem oblocutus quidem est τοῖς χωρίζουσι sive iis qui Odysseam

---

1) Ceterum dubitari potest an non Homeri sint Z 291b—294, sed postmodo sint additi. Sed haec si placeat opinio, magis etiam quam perhibuimus certum videatur hos versus a Cypriis carmine non discrepare, nam cantorem, qui eos inseruerit, prisco carmini non fuisse additurum quae orbem fabularum eius aetate receptarum et ipsi cognitarum excederent.

ab Iliade secernebant, at idem — et partim hanc ipsam ob causam — multos in utroque carmine versus obelo notavit utpote spurios. Et ab hac certe parte artis criticae ne potuit quidem abstineri, ex quo grammatici senserunt operam esse dandam ut carminum priscorum textus recte constitueretur; nam cum inter se conferebant quae iis praesto erant exemplaria e variis regionibus collecta, passim haec inter se non congruere videbant et multos versus in aliis exemplaribus legi, in aliis non extare. Suo igitur iudicio editores usi ut genuina a subditiciis secernere conarentur necesse erat.

Non eandem autem omnibus de singulis versibus fuisse sententiam, sed alios severiores se praestitisse, alios magis pronos fuisse ad servanda quaecunque vetustum aliquod exemplar praeberet, neque idem omnibus mentis acumen, non eandem fuisse eruditionem vel dictionis epicae peritiam, cum intellegit quilibet, varia enim sunt hominum studia et ingenia, tum ex Iliadis Odysseaeque scholiis et aliunde nemo nostrum qui his rebus operam dedimus non didicit, tum vero luculenter his annis docuerunt et ad ipsos oculos nobis demonstraverunt quae in Aegypto repertae sunt laciniae quamvis putres et exiguae librorum saeculo III° vel II° ante Chr. n. exaratorum, qui libri textum Iliadis et Odysseae exhibuerunt multo ampliorem quam is est quem recentiores praebent papyri et codices [1]). Tenemus igitur fragmenta textus πολυστίχου, ab aliorum exemplarium textu passim discrepantis. „Utri fides habenda?" et nos rogamus et olim rogaverunt viri docti, quibus textus uterque — et alii neque huic neque illi consimiles — innotuissent, neque poterat fieri quin rogarent.

Accuratius autem singula explorantibus patet *ampliorem* quem diximus vetustorum illorum voluminum textum non et *uberiorem* fuisse, sed prisci poetae merum affusa aqua ita fuisse dilutum ut copia quidem potionis fieret maior, non cresceret eius vis aut melior fieret sapor; versuum quidem auctum esse numerum, sed materiei aut splendori dictionis nihil esse additum; passim insertos esse versus ex aliis Iliadis vel Odysseae partibus iam cognitos, qui etiam in novum contextum satis bene quadrare

1) Exempla pauca e pluribus hic indicata sunto Θ 251 sq. Λ 514 sq., 795, 827.

viderentur, et sic pluribus verbis esse dicta quae paucioribus aeque bene dicerentur in exemplaribus chartae minus prodigis.

Rhapsodorum hic vocem vel manum agnoscere cuiusvis est; sed quicquid statuimus de tantae varietatis causis, id certum atque apertum est, vixisse „quaestionem" illam quam dicere consuevimus „Homericam" ex illo inde tempore, quo grammatici coeperunt operam dare ut spuria e textu carminum epicorum removerent; certum est, non hominum aliquorum nimis suspicacium molestam doctrinam haec studia peperisse aut promovisse, sed ipsam textus traditi inconstantiam ut iis incumberent coëgisse Homeri interpretes et editores.

Nam eadem argumentandi ratio, quae Zenodotum vel Aristophanem vel Aristarchum movit ut versus nonnullos sive in cunctis sive in quibusdam exemplaribus vetustis inventos damnarent, ad maiora tentanda impulit Lachmannos et Knightios et Kirchhoffios et ceteros criticos, quorum nomina addi hic poterant plurima. Omnes rogarunt — et suo iure sane rogarunt! — quid ipsum poetam deceret, quid non; omnes in suspicionem vocarunt quae certas ob causas improbanda esse sibi persuasissent, alii cautius atque prudentius procedentes, alii temere atque audacter, alii externis indiciis alii internis plus tribuentes, non aeque omnes sagaces, aeque eruditi, aeque periti artis poeticae, dictionis epicae, antiquitatum heroicarum, sed eo tendentes omnes ut suo ipsorum usi iudicio nihil tribuerent prisco poetae — vel priscis poetis — quod his indignum neque ab his profectum arbitrarentur. Unumne versiculum hac argumentandi ratione ductus e contextu eiciat aliquis an centenos, Iliademne ab Odyssea secernat an Doloneam vel Iter Telemachi ex alterius carminis corpore resecet, an etiam in partes aliquot utrumvis carmen dirimat vel divellat, revera nihil interest, neque prudentis est viri aliam horum studiorum partem admittere et laudare, aliam a limine damnatam aspernari; nam eodem tendunt omnia. Id unum refert scire quam validae sint causae, quibus singuli critici singulis locis permoti fuerint ad sollicitandum textum traditum. Quae genuina essent, quae spuria, quid vitium creparet, quid claro sono testaretur integrum servatum esse artificis vetusti opus, et olim quaesitum est et nunc quaeritur. Non novam quaestionem movit Vico vel Wolf, sed vetustissimam aut illi suscitarunt, aut

ipsum eorum suscitavit aevum, quo carmina Homerica eo denuo amore amplecti coeperunt homines quo diu fota fuerat Aeneis. Nam carmina „diligere" idem est quod „pernosse" ea velle atque „intellegere", neque singula tantum verba vel versus, sed ipsum potissimum carminum decursum; qui si haereat vel haerere videatur, quin rei quaeratur causa non potest fieri, et latus patet suspicionum campus legentium ingenio vel audaciae.

Adversis autem frontibus inter se oppositi diu hinc steterunt quibus persuasum erat carmen esse Iliadem, carmen Odysseam, poetae opera se tenere, illinc qui dirimenda censebant quae Musis invitis coaluissent, non enim duo carmina epica e prisco illo aevo ad nos pervenisse, sed strues duas carminum, vel potius strues fragmentorum male digestorum male colligatorum. Illam opinionem poetae cum veteres tum recentiores complures probarunt, haec inter philologos defensores invenit creberrimos atque acerrimos, et strenuo multorum labore plurima prolata sunt argumenta, quibus demonstraretur in utroque carmine quaedam non satis apte inter se iuncta esse aut parum inter se congruere.

Ecquis erit finis? Fore persuasum est; haud procul, nisi vana auguratur animus, etiam absunt pax et fidelis concordia, pugna diuturna et generosa paratae. Viam, qua ad optatissimum illum finem aliquando perveniri possit, cernere mihi videor. Ut ex inepto errore nasceretur amor ille, quo plurimae hominum aetates „Homerum" suum coluerunt, id fieri non potuit; neque vero credibile est plurimos illos viros sagaces et eruditos, qui in Iliade et in Odyssea antiquorum carminum rudera agnoscere sibi visi sunt, mera somnia protulisse. Verum cum illi tum hi viderunt vel senserunt: iungenda sunt haec studia et ille amor; non utris credendum sit rogemus oportet, sed credamus et his et illis.

Nam distinguenda — pudet fere dicere quae nemo ignoret, sed tamen dicenda nunc haec videntur, — distinguenda est *carminis forma*, sive id ipsum quod carmen vocamus, id quod debetur poetae, id ob quod carmina sive bona sive mala dicuntur, a *carminis materie*. Distinguenda, non secernenda. Non enim ea ratio, quae est inter vestem et corpus, intercedit inter carminis formam et carminis materiem, sed illam ab hac seiungere qui studet, id agit ut cute carnes, carnibus ossa nudet et ipsorum

ossium iuncturas articulatim solvat, — coqui et concoqui quae possint fortasse mox habiturus, non quae mentem admiratione percellere vel cordis interiora amore calefacere. Florem cum cernimus, nulli dubitamus quin radices egerit caulis ex quo flos ille prodiit, radices illae quin e terra sucos duxerint, terrae angulus unde procrevit quin varia elementa habuerit commixta, e longinquis fortasse rupibus vi torrentium vel glacie labente illuc convecta, fortasse e monte ignivomo ante multas hominum aetates eiecta et per aërem illuc delata, dein caeca vi humoris et microbiorum sensim ita mutata mollita comminuta, ut humus fertilis facta tandem quae duri saxi fuissent fragmina, nutrire possent germen vitale, quod casu felici illuc incidisset. Singula autem ea elementa dignoscere est geologorum, in plantae originem et incrementa vel in species cognatas inquirere est botanicorum physiologorum geographorum, florem dissecabit fortasse qui partes eius interiores explorare velit, sed florem admirabuntur, floris forma vel colore fruentur ei soli, qui talem qualem ipsa naturae vis vegeta protulerit intueantur.

Itaque, ut eo unde digressi sumus redeamus, „unumne carmen sit Ilias an plura?" roganti confidenter respondemus: „unum!" Suum autem hoc carmen poeta struxit e materie, quam praebebant carmina vetustiora, et cuiusmodi illa carmina fuerint quaeri potest; sed quaestio de compositione et quaestio de materie Iliadis cum simul habentur et permiscentur, ad finem optatum perveniri nullo modo potest: in avia mox aberrabunt disputantes, neque deerunt crimina vel iurgia, disputationis non recte institutae indicia certissima. *Origo Iliadis* non nisi in mente poetae illius, qui sive recte sive nomine alieno *Homerus* vocatur, est quaerenda; *materies* vero, qua ille poeta usus est, quin variam habuerit originem minime est dubium, et crebrae quae hac de re habitae sunt investigationes in lucem multa protulerunt quae optimae essent frugis.

Potest autem id quoque quaeri, quomodo et quam feliciter materie sua poeta usus fuerit in singulis carminis partibus componendis, et per se intellegitur rem aeque semper bene ei cedere non potuisse. Praeterea est veri simillimum, poetam Iliadis — vel poetam Odysseae, de quo carmine eadem dicta sunto, — cum materie e carminibus vetustioribus desumta uteretur, nonnum-

quam pepercisse ipsi formae, quam materiei olim tribuissent illorum carminum auctores. Et licet singuli versus partesve versuum, quos sic a prioribus cantoribus noster mutuos sumserit, indicari non possint, quoniam vetustiora illa carmina aetatem non tulerunt, non tamen meram iam proferimus suspicionem. Nam formulas certe quasdam, quae ex ipso Iliadis vel Odysseae contextu procrescere non potuerunt, e. g. *βοῶπις πότνια* Ἥρη vel *ἐΰσκοπος* Ἀργεϊφόντης vel *δῖος ὑφορβός*, ab horum carminum poeta vel poetis ex antiquioribus exemplis repetitas esse constat; partes autem versuum qui nonnumquam repetivit, is quin et totos versus, fortasse complures deinceps versus aliunde desumtos hic illic suo operi inseruerit potestne dubitari? Versus quosdam formulares passim per Iliadem et per Odysseam offendimus repetitos; nuntiis quae mandata sunt, iisdem verbis ab his nuntiis referri audimus: et creditu difficile videtur, eum qui suos ipsius versus toties repetierit quoties ferret rerum quas enarrabat decursus, alienis quoque versibus usum fuisse cum suo carmini eos aptos esse videret?

Quam multa autem sic e carminibus vetustioribus poeta noster in suum opus transtulerit, quam magnas illorum carminum partes servaverit et quam integras, sciri iam nequit: id certum, *sua* eum fecisse quaecunque suo carmini adaptaret, et quemadmodum sonorum notorum iunctura nova identidem verba vel nova cantica parit, et nova fiunt verba cognita cum callide inter se iunguntur, sic et antiquorum carminum fragmenta, si qua Homerus maiora vel minora in suum opus recepit, eius arte *nova* esse facta et ipsius quod ille pangebat operis partes. *Sua* ille cepit ubicunque reperiebat, *bona* ut fierent curavit Musa quae eius ore loquebatur.

Hoc quoque certum est et nobis qui seri epigoni nunc vivimus perpetue recordandum, — res ut difficilis sic necessaria, — multa poetae et iis qui aurem ei praebebant cognita fuisse, quae in carminibus ab eo non fuerint commemorata, nos autem ea cuncta latere, quoniam nulla praeter Iliadem et Odysseam ex illo aevo ad nos pervenerunt monumenta litterata. De diis, de caelo, de morte quae hominibus tunc persuasa fuerint, qualia iis studia, qualia gaudia, quales dolores fuerint, qualia speraverint vel metuerint, qui victus, qui amictus, qui cultus iis

fuerit, quae inter eos vixerint cantica vel fabulae sermone soluto enarratae, haec omnia quaeque plurima sunt eiusmodi nisi ex ipso Homero discere possumus, prorsus ignoremus necesse est neque ulla est spes aliquando sciendi; et licet ars archaeologica hic illic exiguum aliquem angulum sustulerit densi veli oblivionis, sub quo prisci illius aevi res iacent sepultae, alios fortasse angulos posthac illustratura, ea sola quae manibus tangi et oculis usurpari possint hac arte illustrari sivit ipsa rerum natura: quicquid est dominii poetarum, ab ea alienum est. Quae cum ita sint, melius Homeri studiosis praeceptum nullum unquam dari potuit quam Aristarchi illud „poetam ex ipso poeta illustrari" iubentis; at male adhibitum illud praeceptum gravissimorum saepe errorum extitit causa, cum ita Homeri ope Homerum illustrare conarentur interpretes ut si nulla ante Homerum fuisset ars poetica, nulla eius aetate carmina, nulla rerum praeteritarum priscarumve fabularum memoria extra ipsius opera inter eius aequales vixisset, obscura denique auditoribus olim fuissent quaecunque carmina Homerica post multa saecula legentibus obscura habere viderentur. Absurda haec esse nemo non sentit! Gallicus poeta cum sic infit: „etiam regnabat Valesius", nos non latet ille Valesius qui fuerit, quia temporis haud ita magnum intervallum interest; sed caecus casus si quando tulerit ut omni eius regis memoria inter homines deleta Voltarii etiam supersit epos, nullus tamen qui sapiat lector, primis his carminis vetusti verbis lectis, dubitare unquam poterit quin poetae aequalibus Valesius ille notissimus olim fuerit. Sic circa Iliadis initium cum Patrocli vel Telemachi in transitu fit mentio, neque verbum ullum est additum quo certiores de iis fierent qui poetae aurem praebebant, inde non concludimus Iliadis igitur exordium non verum esse exordium, plura enim olim praemissa fuisse, unde auditores discerent quis Patroclus quisve Telemachus fuisset, sed intellegimus Patrocli Telemachi Ulixis nomina et fata poetae aequalibus optime cognita fuisse priusquam Iliadis poeta canendi fecerit initium. Meleagri vel Melampodis vel Herculis fata cum obscurius indicari nobis videntur, audientibus tamen nihil obscuri habuisse carminis eiusmodi locos facile nobis persuademus; et poeta si ibi, ubi fabulas priscas respexit, arte sua minus interdum feliciter usus esse

nobis videatur, non tamen eo procedemus ut eum res iis quibus canebat ignotas ita indicasse putemus ut ipsius verba iis intellectu essent difficilia.

Nihilo autem innocentiorem errorem erraverit quispiam, si ipsum poetam ignorasse quaecunque non commemoraverit in animum sibi inducat. Casus tulit ut uno loco in comparatione apud Homerum mentio fieret rotae figuli: alia aut nulla si illo loco comparatione usus esset poeta Odysseae, crederetne quisquam ignotum poetae eiusve aequalibus fuisse instrumentum ante tot saecula inventum? Sic — ut alio exemplo bene noto utamur — de iure iurando ab Helenae procis Tyndareo dato quod tacuit Homerus, haudquaquam inde sequitur eum ignorasse eam fabulam, aut igitur post eum esse natam aut in regione unde innotescere ei non potuerit; sed credibile est — credibile inquam, non certum aut veri admodum simile — poetam et notam eam habuisse et neglexisse. Nam fieri non potuit quin tum cum seligebat et colligebat materiem, quae utilis sibi videretur ad carmen quod moliebatur struendum, sciens multa sperneret et omitteret, quae sibi non conducerent. Quae commemoravit Homerus, ea aut ab ipso ficta esse aut aliunde ei cognita fuisse scimus; id quoque certum est, eum non commemorasse quae scire non potuerit: sed quae non commemoravit notane an ignota ei fuerint, id saepissime nescimus. Ne eas quidem fabulas, quae ab Iliade vel ab Odyssea manifeste discrepant, poetae ignotas cunctas fuisse perhibere licet; nam potuit fabularum duarum inter se non congruentium alteram recipere, alteram mittere, ut minus sibi placentem.

Quae igitur argumenta satis firma videntur iis qui Iliadem unum unius poetae carmen esse autumant? — ut de Odyssea paullisper taceamus, de quo carmine posthac disputaturi sumus. Possuntne indicari quae doceant non variorum carminum fragmenta nos tenere fallaci artis humilioris labore conglutinata et unius operis speciem ementita, quorum iunctura sub superficie utcunque levigata latitans oculis exercitatis indagari possit, sed ita inter se iunctas esse huius operis partes singulas ut partes corporis viventis cohaereant, quibus unum cor sanguinem, unum pulmonum par aërem vitalem praebeat?

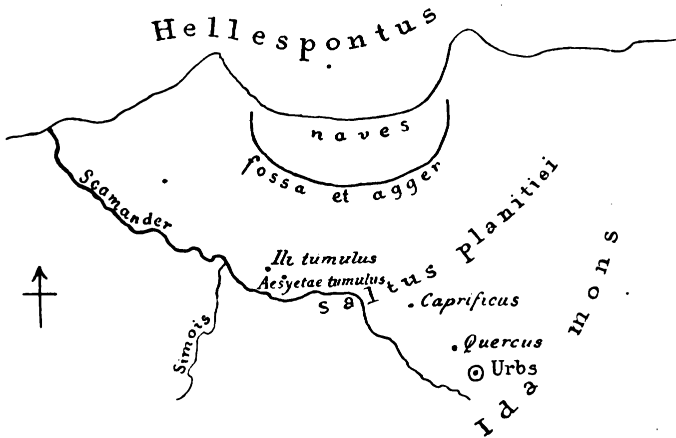
Possunt! Nam passim quidem per huius poetae carmen *pellucent* quae aevum Homero antiquius excogitaverat, quippe ipsius poetae suum opus aggressuri mente olim recepta, sed non *apposita*, non *adiuncta* recentioribus sunt antiquiora. Ibi ubi ex ipsius Homeri ingenio carmen profluxit, optime cohaerent omnia; ubi autem fabulis aliunde ductis usus est, carmini admixta quidem sunt quae non satis omnia cum eo congruerent, ita tamen ut in ipsius Homeri notiones abierint quae aetas prior ei praebuisset. Quarum notionum alias ab aliis discrepare cum sentimus, agnoscimus commune generis humani vitium, illum quoque vatem errores humanos errasse, quippe hominem, neque indignati neque mirati. Non Hydra aliqua est Musa Homerica, cui amputanda sint singula capita ut ... mortua scilicet capita remaneant et truncus iners; non velata ad nos accedit, ut Penelope ad procos, ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα et nisi densa atque multiplicia velamenta demantur oculos admirantium latitura: sed avellendo et resecando qui operam dant, Marsyae vel Apsyrti ei fatum parant.

Drama Ilias optimo iure vocata est; — Odyssea, sed de hac nunc non agimus, cum fabulis Milesiis potius est comparanda; — in quo dramate triplex illa unitas, quam in dramatis componendis neglegi vetuit artis lex severior, tam bene est servata ut aequus censor ab hac certe parte non inveniat quod vituperet. Et *tempore* et *loco* et ipso *rerum* narratarum *decursu* optime cohaeret Ilias. Optime etiam — quod nobilioris est artis — poeta sibi constitit in dramatis quos invexit *personis* pingendis.

De singulis videamus.

Et de *loco* quidem multa dici non est opus; omnia enim in planitie, qua Troia urbs a mari seiungitur, et in ipsa hac urbe aguntur. Cuius planitiei speciem eam, quae menti poetae perpetue est obversata, in charta indicare possumus, dummodo id unum agamus ut tenuia quaedam lineamenta oculis subiciantur; nam si quis certis mensuris severe usus singula in diagrammate accurate elaborato et adumbrato ostendere velit, opus agat irritum et poetae interpretibus indignum. Is quoque operam perdat necesse est, qui Iliadem cum tabula geographica, ipsam Troadem ex vero referenti, eo consilio conferat ut singula, quae poetae verba habeant, locorum indicia ad illam tabulam exigat,

quicquid cum ea congruere videat probaturus, utpote genuinum et ipso poeta dignum, quae vero parum ei conveniant in suspicionem vocaturus. Nam fando quidem poeta audiverat Troiae et multorum locorum sive vicinorum sive longius remotorum nomina; montis, fluviorum, promunturiorum quaedam nomina a poetis antiquioribus aut aliunde acceperat, item nomina tumulorum, fontium, arborum quarundam sacrarum; fortasse et ipse — sed in coniecturarum campum infinitum iam evagamur — urbis olim deletae rudera tempore peresa aliquando viderat: non ita insueverat illi Asiae angulo ut singulae eius partes tales fere, quales natura eas confinxit, ante mentis oculos ei versarentur, neque cecinit hominibus illorum locorum incolis. Itaque si quis suis aliorumve oculis velit subicere imaginem non nimis fallacem, species locorum, quam rebus in Iliade narratis subiectam sibi finxit poeta, neglectis tabulis geographicis sic fere — fere inquam — rudi arte est delineanda, qualis fuit illius hospitis, qui in mensa Penelopes bellum Troianum digito madenti pinxit:

In littoris igitur Troiani *sinu* acclivi, a cuius parte utraque assurgunt *promunturia praerupta*, naves Achivorum stant subductae (Ξ 35 sq.). Inter naves et mare tentoria Achivi erexerunt, mox, cum prima pugna non bene iis cessisset, urbem enim non ceperant, *fossa* et *aggere* haec castra muniverunt (Η 337 sqq.).

Planitiei, quae inter littus et urbem intercedit, pars urbi et montibus propior veluti per gradum vel *saltum* quendam e parte humiliore assurgit (K 160 al.).

Troiani hostibus obviam iverunt per planitiem, dein noctem post primam pugnam transegerunt sub moenibus urbis, proximas autem noctes, postquam Marte secundo .pugnarunt, in aperto, haud procul a castris Achivorum (cf. p. 341—348).

Cum pugnatur, Troianis a parte sinistra est *Scamander* flumen (Λ 498 sq.). Illic est *Ili tumulus* (Ω 349 al.), quem Hector noctu obtinet cum ceteris ducibus (K 415).

Haud procul ab illo tumulo est magna quaedam et sacra *caprificus* (Λ 167 Z 433 al.). Etiam *tumulus Aesyetae* in eius vicinia est (B 793 X 145).

Prope urbis *portam Scaeam* Achivis obversam est sacra *quercus* (Z 237).

In urbis *arce Pergamo* sunt aedes *Priami*, aedes *Paridis*, fanum *Apollinis*, fanum *Minervae*.

Non rogamus nunc unde singula quae commemoravit poeta cognita habuerit nomina, neque quam recte in unam imaginem cuncta ea loca coniunxerit. Credibile est priscorum carminum alia sacram quercum, alia caprificum celebrasse, Ili tumulum et tumulum Aesyetae eiusdem loci olim nomina fuisse, Simoentem cum Scamandro non in ipsa Troade sed in mente poetae confluxisse, alium poetam vetustum gazam Paridis, alium Priami celebrasse; sed ab ea in qua versamur disputatione huiuscemodi quaestiones sunt alienae. Praeterea facile intellegitur poetam non cunctas campi Troiani partes mentis oculis perpetuo vidisse, ad *Scamandri* e. g. *vadum* tum demum attendisse cum pingeret Troianos in illas angustias caeco terrore se conicientes. Summam vero rerum si tenemus, negari nequit unam eandemque locorum imaginem per cunctam Iliadem satis fideliter esse servatam.

Nihilo magis quam *loci*, in Iliade violata est *actionis* quae dicitur unitas. Iram Achillis qui cantaturum se professus est poeta, is per totum carmen eam cecinit. Non ita sane cecinit ut ea sola, quae cum ira illa cohaererent proxima, fuse enarraret, cetera quae commemoranda essent breviter et veluti in transitu indicans; nam saepe immoratus est rebus quae, ut ab

argumento quod tractabat haud alienae, sic ad illam iram eiusve effectum illustrandum non erant necessariae, fortasse ne utiles quidem, — ad eventum tendens semper, nunquam festinans; identidem in itinere subsistens vel secedens, ut florem carperet vel ut oculos pasceret vallis rivi saxi alicuius adspectu, sed e diverticulo in viam revertendum esse oblitus numquam. Difficile profecto intellectu hoc est nobis qui nunc vivimus, qui magnum librum magnum malum ducimus neque longas epistulas sed chartulas apertas amicis mittere solemus, tantum olim hominibus fuisse otii, ut narrationibus adeo prolixis sive poetarum sive scriptorum qui pedestri sermone uterentur non patienter tantum praeberent aurem, sed egregie iis gauderent, plura semper et nova flagitantes, et eo magis laudantes carmen epicum, quo plures heroes e carminibus antiquioribus vel aliunde noti in eo celebrarentur et quo crebriora praelia a poeta pingerentur, infinita arte variata semper. Sed hanc ob causam si quis credere nolit unius poetae opus esse Iliadem vel Odysseam, nihilo prudentius agat quam si praelongas illas fabulas romanenses, quibus multis saeculis post homines — non Graecos nunc dicimus vel Romanos, sed nostram ipsorum pueritiam et eos qui ante nos fuerunt, — impense sunt delectati, ab uno viro unave muliere singulas excogitatas et elaboratas fuisse neget; neque recte iudicet qui priscum poetam propterea vituperet quod alia ipsi eiusque aequalibus placuerint, alia hodie in artis operibus apprime soleant laudari. Unum drama „classicum" — ut nunc loquimur — cum agitur in scena hodierna, plurima et locupletiorum praesertim spectatorum subsellia vacare solent: ideone veri minus simile videtur duodena deinceps dramata optimum quemque Atheniensium summa cum animi intentione saepe spectasse? Immo et ita rem se habuisse scimus et alia aliis hominum aetatibus fuisse studia, rem satis superque notam, inde quoque efficimus.

De *temporis* in Iliade computatione quae dicere habebam, ante paucos annos dixi [1]). Quae omnia hic repeti non sinit spatium, nec tamen de re, quae et maximi est momenti et diu ab Ho-

1) Cf. Mnemos. 1907 p. 45—54.

meri studiosis est neglecta, tacere nunc licet. Nam hac in re Ilias cum discrepat ab Odyssea tum ipsa sibi constat semper. In Odyssea passim commemoratur vel indicatur decem illud annorum spatium, per quod Achivi ante Troiam bellaverint, et ita indicatur ut eiusmodi versus e carmine sine detrimento contextus nullo modo possint evelli; tam lentum igitur belli decursum cogitavit huius carminis poeta quam Graeci recentiores: — in Iliade vero ipsum belli Troiani initium enarratur et finis proximi haud uno loco fit mentio, intra paucorum autem dierum spatium coactae sunt res quas poeta enarravit; brevem igitur decursum post exordium haud diuturnum habuisse bellum non totidem quidem verbis dixit poeta, sed clare tamen et passim significavit. Singula nobiscum reputemus oportet.

Ilias cum incipit, Achivi nuper, vastatis per quas iter eos duxit insulis Troadi vicinis Scyro Lesbo Tenedo, in ipsum Troadis littus pervenisse sumuntur, — non, ut putarunt posteri, per novennium nihil agendo tempus in regione longinqua trivisse. Id quod et aliunde potest effici et initio libri Φ verbis apertis dicitur [1]). Cum appulissent, Achilles nihil cunctatus regionem Troiae circumiacentem populatus est, urbes minus firmas Lyrnessum Pedasum Theben cepit, unde ingentem praedam et plurimos captivos rettulit, in his Chryseidem et Briseidem. In proxima autem Troiae vicinia ipsum Lycaonem, Priami filium iuvenem, per insidias cepit nihil mali suspicatum et in fundo paterno operi domestico vacantem; illuc enim nuntius de Achivis maris oram obtinentibus nondum pervenerat. Regi Lemni venditus Lycaon, dein redemtus, ad suos rediit, et duodecimo die ex quo Troiam denuo pervenit ab Achille est interemtus, eodem die quo Hector. Ergo haec computatio potest iniri et omnino ineunda nobis est, quia ipse Iliadis poeta eam iniit:

Ilias incipit die ante Hectoris mortem 10 (Α 54) + 12 (Α 493) + 5 (Β—Χ) sive 27°, aliquot autem diebus ante carminis initium Achivi in littus Troadis appulerant. Quot diebus?

Dicamus *quindecim*, hoc enim temporis spatium prorsus suffecisse videtur ad vastandos Troadis agros et urbes apertas; fortasse etiam paullo minorem dierum numerum cogitavit ipse

1) Cf. Φ 35—48 et 81 sq.

poeta, maiorem autem admittere vix videntur quae narrantur de Lycaone. Si tamen *viginti quinque* statuere mavult quispiam, ut non *quadragesimo secundo* sed *quinquagesimo secundo* belli die occisi fuerint Lycaon et Hector, per me id licet; ad summam enim rei vix quicquam refert. Sed is quem statuimus numerus si probatur, Achivi Troiam ceperunt post dies $42 + x$ quam in Troadem pervenerunt, et x illud in mente poetae non longam dierum seriem significasse testantur quae de Achille quam primum post Hectorem morituro [1]) et de Hectore unico Troiae servatore [2]) in Iliade leguntur. Nam urbis illum interitum, quem non capiebat ambitus carminis quod erat de Ira Achillis, poeta noster non neglexit: praesensit et praedixit Andromache [3]), praesensit Hector [4]), praesensit Priamus rex et veluti pinxit ante mentis oculos sibi versantem [5]), ab ipso sic poeta praedictum audientibus.

Trium igitur fere *mensium* sive *unius aestatis* bellum sibi finxit poeta Iliadis. Quatuorne menses statuere mavult quispiam? Non assentiar, nec tamen hac de re disputare operae pretium erit opus poetae et res fictas considerantibus. Sed multo maius temporis spatium si quis sibi fingit, testes recentiores, non Iliadis poetam sequitur, equum ligneum et Amazones et Memnonem et Neoptolemum et quos non cogitans.

Priamus autem cum primum rescivit Achivos bellum parare, cives armavit et convocavit socios. Quorum qui Troiae vicini erant, mox adfuerunt *νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλουθότες* [6]); qui vero tenebant sedes longius remotas, alii aliis serius in urbem pervenerunt, partim tum demum cum Achivi Troadis oram iam obtinebant. Sic Paeones Troianorum exercitui se adiunxerunt dum Achivi propter regum rixam desidebant [7]); Dolon decimo post eos die cum suis adfuit, secundo praelio iam finito [8]), et eodem die ex Ascania novae copiae accesserunt [9]).

1) Cf. Σ 96 al.
2) Cf. Z 403.
3) Cf. Z 410—412.
4) Cf. Z 448—465.
5) Cf. X 60—76. — Etiam B 299 sqq. Δ 164 sq. I 49 M 8—35 huc pertinent.
6) Cf. N 364.
7) Cf. Φ 155 sq.
8) Cf. K 434 sq., 493.
9) Cf. N 794.

Hactenus quae ex Iliade attulimus, optime cum in ceteris rebus tum temporis habita ratione inter se congruunt. Nullum vero vestigium Iliadi si impressisset opinio aetatis recentioris, quae bellum Troianum decennale fuisse sibi persuasit, portentum id esset dicendum et creditu paene maius. Itaque non id est quod miremur, aliquam huiuscemodi labem in Iliade indicari posse, sed tam raros esse versus, qui huiusmodi erroris aliquid habeant. Nam nonnisi tres loci nunc sunt indicandi. Quorum ultimus a nemine unquam est defensus aut potuit defendi, dicit enim ibi Helena vel *vigesimo* anno patria se carere:

ἤδη γὰρ νῦν μοι τόδ' ἐϝεικοστὸν ϝέτος ἐστί,
ἐξ οὗ κεῖθεν ἔβην καὶ ἐμῆς ἀπελήλυθα πάτρης [1]).

Secundus ob ipsam dictionem suspectus est:

'πέρθετο δὲ Πριάμοιο πόλις δεκάτῳ ἐνιαυτῷ [2]),

qui aut salvo contextu deleri potest aut sic e. g. refingi:

καὶ πόλις εὐρυάγυια διεπράθετο Πριάμοιο,

aoristus enim, non imperfectum expectatur.

Primus autem locorum quos dicimus is est ubi Ulixes Achivis in memoriam revocat portentum Aulide tum adspectum cum expeditionem suscepturi essent [3]), quibus cum versibus concinunt Agamemnonis verba B 134 sq.; illum vero locum postmodo esse mutatum testantur ipsa quae Ulixes praemisit verba: *o Agamemnon, Achivi non stant promisso quod tibi dederunt* ἐνθάδ' ἔτι στείχοντες ἀπ' Ἄργεος ἱπποβότοιο [4]), aptissima si rem etiam recentem orator spectet, mire vero dicta si ἔτι intellegendum sit *decimo abhinc anno.* Neque Ulixes dixisset: „ex quo exercitus Aulide profectus esset non nisi χθιζά τε καὶ πρωΐζά sive *his ipsis diebus* militum aliquos morte abreptos esse" [5]), — pestilentiam ab Apolline nuper immissam cogitans, — si iam per novem annos continuos hi milites in regione hostili essent versati. Perquam praeterea infelix est, quam hodiernus Iliadis textus Calchanti tribuit, ostenti Aulidensis interpretatio; nam qui milites patriam relicturos hisce verbis alloquitur: *expeditio quam*

1) Cf. Ω 765 sq.
2) Cf. M 15.
3) Cf. B 295 sqq.
4) Cf. B 286 sq.
5) Cf. B 302 sq.

inituri estis diuturna erit; nam quemadmodum serpens iste novem aviculas devoravit, sic vos per novennium urbem quam petitis ... non capietis, decimo tamen anno ea potituri, is non efficiet ut laeti iam in bellum proficiscantur viri illi, qui uxores et liberos et bona sua modo reliquerint, sed ut *αὐτίκ' ὀλυφύρωνται οἶκόνδε νέεσθαι*, solus fortasse remansurus qui tendat in terram longinquam et ignotam, ad quam qui viam invenire possit solus sit ipse nec nisi deo ducente [1]).

Sensit id Aeschylus, artis poeticae iudex haud contemnendus; qui ita hac fabula est usus ut ostento ab Achivis adspecto *ipsam victoriam* iis promissam esse fingeret neque *temporis* ullam in eo fuisse mentionem [2]), non *aviculas* ceteroquin — sed hoc minoris est momenti — commemorans a *serpente* comesas, sed *leporem* a duabus *aquilis*. Confidenter igitur statuimus poetam Iliadis aut de illo portento tacuisse aut — quae multo minus audax est suspicio et veri multo videtur similior — sic auguratum fecisse Calchantem: *o Achivi, quemadmodum iste coluber vim intulit in nidum, ubi aviculae veluti in tuto aliquo praesidio latitabant, sic nos urbi quam petimus vim inferemus quantumvis firmae et remotae*, sive Graece:

ὣς ἡμεῖς Τροίην αἱρήσομεν εὐρυάγυιαν.

Exemtis autem e textu hodierno versibus 295 sq.[b], 313, 325, 327, 328[b] sq.[a] hic sensus verbis Calchantis redditur et pulcher ex molesto fit locus.

At audio lectorem minime malevolum interpellantem me: „heus tu, qui perhibes in Iliade cantari initium belli brevi finem habituri, haud absurda quidem videri quae hactenus protulisti, si sola per se considerentur, non nego; quominus tamen tibi assentiar obstat argumentum gravissimum. Nam quomodo tandem fieri potuisse putas ut ipsos Graecos tanto studio per tot hominum aetates Homerum suum foventes ea laterent quae tu sero natus philologus adeo aperta esse contendis?"

Habeo quod respondeam. Nulla est causa ob quam is qui hac in re a veterum sententia discedat aut doctiorem iis aut sagaciorem se ducere credatur; non superbe vel — quod eodem

1) Cf. A 71 sq.
2) Cf. Aesch. Ag. 108—130.

redit — inepte se iactat qui Iliadem a nobis qui nunc vivimus melius quam ab ipsis Graecis intellegi posse autumat. Non enim ingenii aliqua calliditas vel laboris sollertia id effecit, sed ipsi tempori rerum edaci id debemus. Imagine fortasse clarius quid velim poterit indicari. Per urbis igitur plateas cum versamur, varias aedium creberrimarum frontes adspicientes, latet nos turris aedis sacrae in media urbe caelum petens, aut si veluti per transennam inter caminorum et tectorum culmina plurima apparet, ab his vix discernitur neque ceteris aedificiis multo altior videtur. At cum ex urbe egressi sumus, supra cuncta tecta turrem illam eminere videmus, et quo longius in via procedimus, eo altius caput suum illa erigit, donec horis aliquot praeterlapsis etiam respicientes solam cernimus veluti e campo plano et vacuo exsurgentem. Ut quae spatio distant, sic quae tempore. Graeci inter poesis epicae copias nati non facile percipiebant quid discriminis esset inter carmen antiquius et recentiora; Iliadem legentes quin huius carminis notionibus intermiscerent quae ex poetarum posteriorum operibus sibi innotuissent, vix et ne vix quidem poterat fieri, nam et nobis qui nunc vivimus difficile est ab hoc periculo satis semper cavere. Viginti annos patria caruerat Ulixes: ergo per decennium ante Troiam erat bellatum. Annos complures Menelaus insumserat sociis petendis, copiis cogendis, classi struendae: vigesimum igitur annum Helena Troiae transigebat tum cum Hectorem deflevit mortuum. Troiam ceperat Neoptolemus, quem Achilles tum genuit cum ante bellum Scyri latitabat: per illud igitur annorum spatium, quo Achillis hic filius adolevit, bellum est paratum et protractum. In Pelei et Thetidis nuptiis certamen dearum civit Eris: brevi igitur post rapta est Helena; atqui Achilles tunc ne natus quidem erat: ergo Troia a Neoptolemo Achillis filio post quadraginta fere annos est capta quam Venus Paridi amorem Helenae conciliavit. Sic crescente fabularum inter se coniunctarum copia etiam annorum crevit numerus, et bene factum quod *quadragenaria* saltem vix maiorem, non *sexagenariam* Helenam finxit recens ille cantor, qui ei Hectoris mortem lugenti tribuit verba quae supra attulimus; nam *hoc* potius — non mens quidem sana suadebat, sed annorum post Pelei nuptias praeterlapsorum docta computatio, et

anus facta videri debuit regina simul cum ministra Aethra illa [1]), quae a nepotibus suis Acamante et Demophonte e Troiae incendio est abducta.

Posteris autem ne venit quidem in mentem neglectis ceteris carminibus omnibus ad solam Iliadem animum advertere, ut ex hoc uno carmine discerent quae ipsi Iliadis poetae fuissent consilia. Nobis vero non iam molesta est ea opum variarum ubertas vel vicinia, quae veterum impediebat iudicium et oculos iis praestringebat. Nostros oculos duae turres ad se attrahunt solae, ex campo immenso et priscorum aedificiorum ruderibus late constrato surgentes; quas dum spectamus et admiramur, alteram alteri subsimilem quidem esse videmus, non tamen ab eodem artifice eademve aetate structam neque pari impetu sursum tendentem: celsum artis opus suspicimus Odysseam, celsius et antiquius Iliadem.

Sed illuc unde digressi sumus reversi et praetermissis tribus illis locis, quibus nocuit opinio poetarum recentiorum, reputemus nobiscum qualia igitur ipse Iliadis poeta temporis indicia, praeter ea quae supra iam indicavimus, in carmine suo praebuerit.

Et primus iam omnium commemorandus est is, quem celebraturum se primo carminis versu poeta est professus. — „Nugatur Aeschylus" — non nos adeo contemtim de poeta clarissimo loquimur, sed Platonis haec sunt verba, ore Phaedri in Agathonis convivio prolata — „Αἰσχύλος φλυαρεῖ cum Achillem fingit Patroclo seniorem". Contemtim sic, sed optimo iure, loquitur Phaedrus Platonicus. Nam verae hae sunt nugae Aeschyli Homerum sequi se arbitrati; qui poeta tragicus ne ipse quidem a temporis sui errore immunis fuit, ingenio tamen ipso Homero haud inferior. Achilles barbatus fingi quidem potuit in poesi antiquiore Musis haud invitis, sed non Homeri is fuit Achilles. Quem Homerus cecinit Achillem, is in bellum tum est profectus cum annos pueriles nondum prorsus esset egressus. Belli imperitum parentes in expeditionem longinquam miserunt [2]), capillos pueriles etiam servantem; quos in patriam reversum fluvio paterno consecrare cum fatum eum non sineret, — mor-

1) Γ 144.
2) Cf. Ι 440.

tem enim praematuram proximam instare sciebat, — amico defuncto mox praebuit donum funebre [1]). Filio iuvenili ardore flagranti Peleus comitem expeditionis dedit Phoenicem, qui ut suum ipsius filium eum diligebat et paedagogus ei fuerat [2]); comes praeterea ei adiunctus est Patroclus amicus, senior et prudentior [3]). Quid autem mirum, adolescentem generosum fortem vitae ignarum, quippe aetatis annum vixdum duodevigesimum agentem, cum mox expeditione strenue et feliciter incepta plurimam praedam in castra Achivorum littus Troadis obtinentium contulisset, accepta subito iniuria immerita furore esse abreptum et irae cuncta posthabuisse! Ad gremium autem matris, quae cura sollicita, veluti a surculo tenello, ab eo arcere solebat quae possent nocere [4]), tum confugit dolore confectus, ut saepe fecerat puer, et flebili voce contumeliam sibi illatam conquestus flagitavit ut breve vitae spatium — morti enim debitum se — fama certe illustraretur. Verus dein puer irae immodice indulgens comites expeditionis despicatui habuit omnes, sontes insontes, disco ludere suos milites iubens dum ceteri Achivi bellum internecivum adibant [5]), et ad citharam veluti inter otia domestica ludibundus ipse cantans cum profligatae Agamemnonis copiae minas hostium in proxima castrorum vicinia exsultantium expallescerent [6]). E tentorio suo adspexit cladem Achivorum [7]), et postquam Hector ipsa castra sanguine miscuit et faces in naves intulit, Patroclum animo penitus perculso accurrentem ridens et ea voce qua impense mirantes utuntur causam doloris nimis bene sibi cognitam rogavit: „Eheu „Patrocle, quid dolet? Lacrimasne, puellulae similis? Non tamen „patri tuo male est, opinor, neque meo! Nam tam ineptum te „esse ut Achivorum mala doleas sua culpa pereuntium, id quidem non admitto!" [8]) — „Domum redeo!" „Domum cras redibo!" identidem minatus est ira exaestuans [9]), nec tamen

1) Cf. Ψ 141 sqq.
2) Cf. Ι 485—495.
3) Cf. Λ 787—789.
4) Cf. Σ 57 sqq.
5) Cf. Β 774.
6) Cf. Ι 186.
7) Cf. Λ 599 sqq. Ω 394 sq.
8) Cf. Π init.
9) Cf. Α 169 sqq. Ι 356—363, 427—429.

abiit domum, pugnare enim et nolebat et volebat. Precibus autem Agamemnonis nihil mollitus et dona ab hoc rege sibi oblata aspernatus „cuncti mox Achivi" clamavit „ad pedes meos provolventur!" [1]) — non regis legati soli me sunt adituri, sed totus exercitus supplex circumfusus a me opem petet, nullam nisi in me, quem ignominia a rege iniquo tunc siverunt obrui, sibi spem salutis relictam esse probe sibi conscii. At eo usque procedere rem non siverunt numina, sed immodica illa iuvenis superbia, quae prohibuit quominus Meleagri exemplo sibi monstrato tum cederet cum ferret tempus, fracta est morte amici dilectissimi, quem ipse in mortem miserat ut eo, quod ipse abiecisset, fungeretur ducis officio. Ira iam cessit luctui et vindictae studio: ruit Achilles in pugnam, Troianos devicturus et Hectorem occisurus, cuius mortem ipsi sibi fatum mox illaturam sciebat, „tanti est!" sibi dicens: „non inultus iacebit Patroclus, neque diu iacebit solus!" Et postquam novo sic et vehementissimo affectu perculsus veterem iram ex animo dimisit, unius noctis luctu maturatus, vir prudentior et tristior factus ex adolescente impetuoso, cum Agamemnone rediit in gratiam et amicum ultus funere sepelivit honorificentissimo.

Hanc Achillis imaginem et novimus omnes et admiramur, ab Iliadis poeta arte exquisita elaboratam. At Phoenicis illum alumnum et *φίλον τέκος* [2]), Thetidis illum filium de vitae summa nimis brevi cum lacrimis in matris ulnis conquestum, iuvenem illum cum capillis puerilibus etiam iracundiam servantem puerilem et aerumnarum quam aetas maturior aufert impatientiam, crede iam per integrum novennium bello exercitatum et vitae vicissitudinibus induratum esse: evanescunt imaginis quam poeta pinxit flos et decus, ut colores de alis papilionis duro digito detersi; ieiuna videntur fieri quae modo perplacebant utpote ipsas res humanas ex vero referentia, risum movent quae modo lacrimas suscitabant; in viro vitae haud imperito indignamur eam pervicaciam quam in adolescente facilius ferebamus, odiosus fit heros qui modo commiseratione videbatur dignissimus. Itaque dictum est: „poetam temporis decursum neglexisse", id poetae

1) Cf. Λ 609 sq.
2) Cf. I 437.

licuisse videlicet, fortasse etiam singularem aliquam virtutem eius operi praebuisse, — et aliquid se dicere arbitrati sunt qui sic loquebantur. Sed neque pictoris est spatii nullam habere rationem, neque poetae hominum fata enarrantis est tempus ipsamve vitam mortalium neglegere.

Achillis igitur res enarrantibus novennium illud est molestissimum: de *Helena* autem belli causa cum loquimur, plane intolerabile fit temporis hoc spatium vel etiam maior illa annorum series, quam statuerunt posteri, bellum Troianum per decennium paratum, per alterum decennium gestum fingentes [1]). Ipsi Iliadis poetae si aurem praebemus, nuper Paris regis Troiani filius fortis et audax Helenam cum plurimis opibus rapuit frustra renitentem et eiulantem [2]). Huius igitur facta iam est uxor: cepit sibi uxorem Paris, non emit. Mox vero Troiae adest Menelaus suam et sua repetens [3]): qui re infecta reversus bellum parat. Illa interim in urbe peregrina languet [4]), pristinum maritum et domum desiderans; quo maiore laetitia afficitur cum nuntius affertur adesse amicos cum exercitu, ipsum ante muros adesse Menelaum. E turri adspicit Achivos, et Priamo interroganti singulorum ducum dicit nomina; fratres non videre se miratur, quos intra breve illud tempus, per quod ipsa e patria afuit, morte esse absumtos suspicari non potuit [5]). Pugnam inituri sunt Paris et Menelaus: victoriam sperat ei cui olim nupsit. Sed incolumis ad eam revertitur Paris: „Rediistine? utinam illic periisses!" eum increpat. Ipsius tamen Veneris minis territa cedit, quamvis invitissima [6]). Hanc carminis partem praestantissimam cum perlegimus, si sumendum est iam novem — an undeviginti? an fere quadraginta? — annos praeterlapsos esse ex quo Paris eam vi Troiam abduxerit, tempus igitur per quod vitae novae adsuesceret haud defuisse, misere corrumpuntur omnia. Etiam miserius, si id quoque credamus recentioribus,

---

1) Cf. Ω 765 sq. et supra pag. 372.

2) B 356 (= 590). Quousque descendendum sit interpreti qui hanc rem non agnoscat, docet vetustum de hoc versu scholion.

3) Cf. Γ 205 sqq. Λ 139 sqq.

4) Cf. Γ 176.

5) Cf. Γ 243.

6) Cf. Γ 400—402.

haud invitam eam Paridi olim cessisse et sponte eum Lacedaemone esse secutam, mulierculam amoris impotentem,

ἣ τοὺς θυλάκους τοὺς ποικίλους
περὶ τοῖν σκελοῖν ἰδοῦσα καὶ τὸν χρύσεον
κλῳὸν φοροῦντα περὶ μέσον τὸν αὐχένα,
ἐξεπτοήθη, Μενέλεων ἀνθρώπιον
λῷστον λιποῦσα [1]).

Ad *Priamum* venimus. Qui cum Helenam rogat: „quis iste est dux Achivorum et quis iste?" nemo, qui quaestionis in qua versamur sit ignarus et sola poetae verba secum reputet, in animum sibi inducet de exercitu iam per multos annos regionem vastanti sermonem fieri. Recentia esse sentimus omnia quae aguntur; recens est Achivorum furor martius, recens metus eorum qui petuntur, neque per annos complusculos in specula stetit Priami filius Polites, ut nuntium Troiam perferret cum primum hostes e littore urbem versus tendere videret [2]). Neque „tandem ad ipsam Troiam oppugnandam Achivos se convertisse" nuntiatum est Priamo, sed: „bellum coepisse" [3]).

Menelai autem et *Paridis* pugna singularis aptissima est illi loco quo eam collocavit poeta, recenti iniuria et sub ipsum belli initium. Uxorem reddi sibi poposcit Menelaus: denegata est; iam cum exercitu adest ad sua repetenda, et armatus ei opponit se Paris. Annos intersere novem — an maior numerus dicendus est? — et languent omnia.

Principes hactenus commemoravimus solos, et dixerit fortasse quispiam, e carminibus antiquioribus talia fuisse transsumta; Iliadis poetam ipsum quidem decennale sibi finxisse bellum, sed imprudentem multa in carmen suum admisisse quae cum temporis decursu conciliari non possent. Hoc si quis dicat, infeliciter profecto disputet; non enim psittacus fuit Iliadis poeta! Sumamus tamen eiusmodi quid obici nunc aut obici posse. Indicabimus igitur crebros locos, ubi non Menelai Helenae Hectoris ceterorum, qui diu ante Homerum a priscis cantoribus sunt celebrati, fit mentio, sed secundarum et tertiarum partium qui fuerunt heroes eo consilio commemorantur ut varia et vivida fiat ea,

1) Cf. Eur. Cycl. 182 sqq.
2) Cf. B 794.
3) Cf. B 797.

quam verbis poeta pingit, belli imago. Ibi profecto suus est poeta, sui ingenii fetus edit, non aliena refert. Indicabimus *Mercurium*, cum sub finem Iliadis Myrmidonum aliquem esse se fingit, iuvenis πρῶτον ὑπηνήτου sumta figura prodeuntem, iuvenes igitur ut plurimum vicenarios, non viros tricenarios Achillis milites esse docentem [1]). Indicabimus *filiolum Sarpedonis*, quem pater in bellum profectus reliquit infantem, sub belli finem etiam νήπιον ὄντα [2]). Indicabimus Troianorum socios plurimos, quos nuper in bellum profectos testantur quae de iis narravit poeta: *Pandarum* [3]), *Dioclis filios* [4]), *Iphidamantem* [5]), *Imbrium* [6]), *Othryoneum* [7]), *Melanippum* [8]), *Euphorbum* [9]). Indicabimus *Nestorem*, quomodo bellum sit gerendum milites docentem [10]) . . . postquam per novem annos bellaverunt? Indicabimus *vallum* illud [11]), circa quod praelia interpretum diu aestuarunt vix minus acria quam fuerunt ipsorum Achivorum et Troianorum, aptissimum si belli initio structum fuit propterea quod urbs primo impetu capi non potuisset, mirificum si nono demum belli anno exacto Achivi eiusmodi consilium inierunt. Indicabimus locos ubi ipsa *verba*, quae ante bellum inceptum Achivi et Troiani inter pocula iactarint, etiam in eorum memoria vivere apparet [12]), — donec „desine tandem!" ille clamet: „sat verborum, do manus; belli initium, „non ultimam eius partem, in Iliade cantari concedo".

Aliis fundamentis innititur Odyssea. Cuius carminis poeta saepius professus est Troiam decimo demum belli anno esse captam. Easne igitur res, quae in Iliade narratae sunt, initio anni ultimi gestas esse sumsit? An bellum etiam post mortem Patrocli Hectoris Achillis per annos aliquot continuatum esse? Non liquet, sed hoc fortasse suspicari licet, quoniam rem quae ante illorum heroum obitum gesta esset poeta nullam indicavit, quae vero postea, complures; Memnonis enim et Neoptolemi et equi lignei haud uno Odysseae loco fit mentio. Quicquid id est, —

1) Ω 347 sq. + 397.
2) E 478—480 + 688.
3) E 192 sqq.
4) E 550—560.
5) Λ 227 sqq.
6) N 172—175.
7) N 363 sqq.
8) O 547—551.
9) Π 811.
10) B 362—366.
11) H 337 sqq.
12) Θ 229 sqq. Υ 84.

nam in ea quae sciri nequeant inquirere non expedit, — viventem temporis mensuram, ut ita loquamur, in Odyssea praebet Telemachus, Ulixis filius adultus [1]). Bellum habuit initium ante annos viginti quam acciderunt res quae in Odyssea enarrantur: per decem annos Ulixes bellum illud gessit, dein per annos alteros decem oberravit.

Subest autem Odysseae, ut Iliadi, magna fabularum ipso poeta vetustiorum copia; in quibus fabulis item decennale fuisse bellum Troianum vel errores Ulixis per duo lustra fuisse protractos, non est cur putemus. Immo Telemachum a fabula, quae fuit de Ulixis reditu, aliquando fuisse alienum, — ut Neoptolemum a fabula quae fuit de Achille, — quivis sentit, et cum bello Troiano Ulixis errores olim ne cohaesisse quidem aut certum est aut veri simillimum. Sed de origine materiei, qua Odysseae poeta usus est, non iam disputamus, seduli semper caventes ne quae ad carminum materiem et quae ad carminum compositionem pertineant inter se commisceamus. Ipsam autem Odysseam cum spectamus, Telemachum ex hoc carmine sine vi evelli non posse statim apparet, firmiter enim locum suum inde ab ipso carminis exordio usque ad finem obtinet. Patrem quaerit, dein agnoscit, dein agnitum adiuvat: — exime eum e carmine, et ipsum carmen perit in fragmenta misere divulsum.

Tantum igitur temporis intervallum intercessit inter compositionem Iliadis et compositionem Odysseae — non dicimus: inter compositionem carminum antiquiorum, unde uterque poeta materiem suam duxit, de quorum carminum nunc deperditorum et nobis ignotorum aetate ne conici quidem cum probabilitatis aliqua specie potest quicquam, veri autem haudquaquam est dissimile poetam Odysseae vel antiquiores fabulas in usum suum convertisse quam poetam Iliadis, — sed inter natales Iliadis et natales Odysseae tot anni sunt praeterlapsi quot satis fuerunt ad hominum opinionem de spatio temporis, per quod ante Troiam bellatum esset, tantopere mutandam. Nam nisi multa obstarent quominus poetae Odysseae Iliadem ignotam fuisse crederemus, suspicari possemus non annorum potissimum sed locorum magno discrimine alterum carmen ab altero fuisse

1) Eodem tendit mentio Neoptolemi.

separatum: aliam in alia regione famam secutum esse poetam Iliadis, aliam Odysseae. Qui vero credibile id esse negat, — neque aut alii sunt qui perhibeant aut ego perhibeo, — statuat necesse est Odysseam multis annis esse recentiorem quam Iliadem; hanc non partim sed totam et talem qualem hodie eam legimus — exceptis versibus nonnullis spuriis [1]) et aliis vitiis, quae textus postmodo contraxerit, — dudum extitisse ante Odysseam conditam. Quamdiu? Unumne saeculum intercessit an maius minusve fuit temporis intervallum? Nescimus.

Neque idem tempus, neque vero eandem poetarum indolem utrumque carmen prodit. Magni poetae sunt ambo, maior tamen fuit poeta Iliadis. Hic Musa confisus in aurem sibi quaelibet insusurranti cantat quae vera esse scit: ille argumentatur et ratiocinatur [2]). Iliadis poeta verbis pingit quae mente vidit, et imaginibus abundat eius dictio, quia imagines plurimae, tam clarae et tam variis coloribus distinctae quam ipsa praebent vita et solis lux, ante eius mentem versantur et crebras comparationes ei offundit ingenium versatile: poeta Odysseae narrat. Et optime quidem narrat, suavissime saepe, nunquam taedium movens, mentem audientium aliorsum aberrare ne per minimum quidem temporis articulum sinens, saepe cor iis demulcens atque percellens, dum arte egregia et artem tamen celans ad finem deducit rerum quas refert telam multifariam perplexam. Iliadis poeta hominum varia ingenia, varias virtutes et vitia pingit manu peritissima, et efficit ut sentiant omnes qui ad eum animum advertant ita fieri debuisse quae audiant facta esse: Odysseae poeta et ipse homines ad verum ita pingit ut moventes et agentes videamus, sed cordis studia et varii affectus in iis difficilius agnoscuntur; rerum varii casus dum nobis enarrantur, exquisito verborum lenocinio detinemur admirabundi et quid porro acciderit scire avemus, quid futurum fuerit raro praesentimus. Illic regnat necessitas, hic fortunae potius res humanae permissae videntur. Itaque cura sollicita Odysseae poeta dat operam ut veri similia videantur quae enarret; qualem curam aspernabatur

1) Cf. p. 372 sq.

2) Optime congruit id quod docuit Croiset, „abstractas" quae dici solent notiones in Odyssea multo esse frequentiores quam in Iliade (8 : 3), nomina enim in *-ίη*, *-σύνη*, *-τύσ* exeuntia Iliadem habere 39, Odysseam 81.

poeta Iliadis, addubitari enim non posse quae Musa eius ore loqueretur. Minerva cum Penelopes in clauso cubiculo dormientis lectum adit, quomodo dea illuc pervenire potuerit auditores certiores facit poeta Odysseae: per rimam videlicet iuxta vectis lorum patentem irrepsit [1]). Ad Calypso in remotissima insula vitam solitariam viventem cum accedit Mercurius, „eum norat tamen dea", poeta ait: „omnia enim inter se cognita sunt numina" [2]). Ulixi apud Calypso cenanti alius cibus alia potio apponitur atque deae: alioquin enim immortalis ille futurus erat [3]). Arcam Ulixes constringens nodo utitur artificioso, qui ab aliis solvi et refingi nequeat: „hunc nodum eum docuerat Circe" [4]). Verba quae Iuppiter Soli apud se conquesto respondit referens Ulixes „haec Calypso mihi narravit", addit, „cui dixerat Mercurius" [5]). Multa quae sunt huiuscemodi habet Odyssea; qualia Iliadis poeta solebat neglegere et veluti contemnere.

Musam uterque poeta invocat carmen incepturus, sed non idem utrique est vocis sonus. „Incipe carmen, Musa" ille ait: hic „dic mihi Musa virum". Non post Musam poeta Odysseae, ut Iliadis, latitat, non ut ille humiliter superbiens Musam suo ore locuturam profitetur, sed ipse narraturus est quae Musa se edocuerit. Esse aliquem se, esse aliquid sua carmina scit et palam proloquitur, alios cantores honorifice saepe commemorando se ipse urbane commendans aurem praebentibus [6]). Dis veluti familiariter utitur: a deabus Calypso et Circe heroem suum humaniter amatum finxit, Minervam veluti comitem et sociam ei eiusque filio in vitae quotidianae negotiis adiunxit [7]). Demodoci autem cantoris ore amores Martis et Veneris ita cecinit ut in iocos impios abierit priscus hymnus qui erat de illorum caelitum nuptiis rite celebratis. Sed ad ipsas deorum sedes non tetendit eius ingenium; quas Iliadis poeta mentis oculis olim viderat splendida luce perfusas, cum solis nuntia illuc accederet Aurora roseis digitis peplum croceum continens: — „aiunt illic degere numina" poeta Odysseae ait ipse [8]).

1) Cf. δ 802.
2) Cf. ε 79 sq.
3) Cf. ε 196—199.
4) Cf. θ 448.
5) Cf. μ 389.
6) Cf. γ 267—270 λ 368 ρ 518 χ 347.
7) Cf. praesertim ν 363 sqq. τ 33 sq.
8) Cf. ζ 42.

Duobus igitur poetis agnitis probamus sententiam τῶν χωριζόντων ἐκείνων, quibus Aristarchus ut docte sic invita Calliope olim est oblocutus, non vero recentiorum illorum interpretum, qui non solum Odysseam secreverunt ab Iliade sed et utrumque carmen in frusta complura diremerunt. Et in illum quem modo reliquimus locum reversi rogamus denique quae igitur causae effecerint ut bellum Troianum post eam aetatem, qua vixit poeta Iliadis, per maius sensim temporis spatium in carminibus recentioribus protraheretur. In promptu est quod respondeatur: fabulis, quibus illud bellum celebratum est, famam obscuriorem variarum expeditionum a Graeciae gentibus in oram Asianam susceptarum partim inde ab initio subfuisse, partim postmodo esse subditam; plura identidem vetustorum heroum nomina, e variis Graeciae regionibus illuc aliquando profectorum, recepta esse intra orbem fabularum quas primi coloni Achivi e Thessalia olim in Asiam secum transvexissent; plures identidem fabulas fallacibus genealogiae vinculis inter se esse colligatas, et crescente rerum ambitu crevisse spatium temporis quo ingentem illam rerum copiam comprehendi necesse fuit, dum cavebant poetae ne heroes, quorum laudes cantabant, patrum vel etiam avorum suorum aequales viderentur.

Quomodo igitur Iliadis poeta carmen suum — non finxit de nihilo, sed cuiusmodi argumentum carmini quod moliebatur substruxit, materie usus quam e carminibus antiquioribus desumsisset? Ipse dixit in carminis exordio. Iram Achillis et huius irae effectum funestum cantaturum se profitetur. Iram illam et quae inde profluxerunt ipse excogitavit, non tamen in inani mentem versans neque nubibus ardorem poeticum nutriens, sed materiem quae praesto erat — denuo id dicimus — prouti e re videbatur et tunc usurpans. Nam principes, qui e variis Graeciae regionibus olim copias in eandem Asiae oram deduxerunt famae et lucro intenti, quin altercati saepius fuerint, fortasse et inter se dimicaverint, alter alteri invidentes, dubitari nequit, et eiusmodi rixarum echo quandam in carminibus Homero antiquioribus fuisse perceptam facile intellegitur. Quid quod Odysseae versus quidam, minus quam vellemus perspicui, tales tamen ut quadamtenus possint explicari, eam ipsam rem, quam veri similem

modo dicebamus, ita ad oculos demonstrant ut prorsus certam potius vocandam esse appareat; nam prima argumenti Iliadis elementa ille Odysseae locus exhibet, partim iisdem, quibus ipse Iliadis poeta usus est, nominibus ornata, et tamen Iliadi dissimilia [1]. „Apollo Agamemnoni ante initum bellum Troianum „se interroganti respondit urbem illam hostilem prius capi non „posse quam rixam iniissent Achivorum principes; gavisus igitur „est Agamemnon cum Achilles et Ulixes graviter aliquando sunt „rixati". Apollinis et principum rixantium duorum nomina vinculo quodam poetico coniuncta videmus: Apollinis et duorum principum rixantium nomina coniuncta praebet exordium Iliadis; sed alter princeps illic Agamemnon audit, hic Ulixes. Agnoscimus igitur in Iliadis exordio rudimenta fabulae ante poetae aevum natae, sed nihilo minus confidenter et illud exordium et totum carminis argumentum e materie, quam prisca carmina praebuerint, ab ipso Iliadis poeta fictum dicimus. Suam fecit materiem in formam ab ipso inventam cogendo.

Cur autem in hanc formam, non in aliam?

Inepti fortasse videtur hominis id rogare, ventum enim flare quo velit et poetae ingenium eo ferri quo ducant spiritus instinctusque divinus.

Est tamen meteorologiae quaedam ars, quae etiam in ventorum causas haudquaquam frustra inquisivit et quae caeco casui deberi diu visa erant probabiliter explicata certis legibus teneri docuit. Et ad eam quoque quam modo protulimus quaestionem responderi potest.

Quae res ut bene possit cedere, hoc unum mente tenendum est: Iliadis poetam, perinde atque ceteros omnes qui vixerunt viventve mortales, sui temporis fuisse filium, de plurimis igitur rebus aliter sensisse atque priorum aetatum homines, aliis studiis, aliis moribus, aliis placitis de rebus humanis et de divinis ipsum esse innutritum, alia in antiquioribus carminibus invenisse; ne ipsa quidem linguae qua utebatur vocabula idem ei significasse omnia atque illorum carminum poetis, multa nomina propria quae ab iis essent celebrata eum ignorasse, multa igitur in fabulis priscis non satis recte interpretatum esse. Itaque

---

1) Cf. θ 73—82.

cum carminis materiem tractabat a maioribus acceptam, passim offendebat quae sibi essent obscura vel molesta. Quo autem erat mentis acumine et qua sollertia ingenii, non satis habuit mirari aenigmata vetusta et veri ignorationem fateri, sed fecit id quod post eum fecerunt plurimae illae hominum aetates, quibus in ipsis Iliade et Odyssea multa erant obscura et difficilia. Hi carmina epica legentes varias quaestiones sibi et aliis proposuerunt, quibus solutis illustrarentur et expedirentur quae in carminibus illis vetustis minus intellegerent. Etiam Iliadis poeta varias quaestiones ad prisca carmina pertinentes sibi proposuit, quas solvit ut potuit. Est Ilias ἀποριῶν τριῶν λύσις — non a ludi magistro aliquo, qui artis poeticae esset expers, excogitata, sed a poeta ingeniosissimo, cui magis quam vulgo mortalium faverent Musae.

I. Quaestionum quas dicimus prima haec est:

Cur in multis carminibus laudes heroum qui ante Troiam pugnarunt habentibus inter Aiacis Ulixis Diomedis Idomenei aliorum clara nomina desideratur nomen Achillis omnium clarissimum?

Respondit sibi poeta: heroem igitur illum ceteris Achivorum ducibus aliquantisper comitem in pugnam non ivisse.

Cur autem?

Quod nollet videlicet! Nam volentem quis prohibiturus erat quominus hostes peteret!

Ergone noluit aliquando bellum gerere iuvenis ille generosus, fortis et audax et laudis appetentissimus? Quam ob causam? Quinam affectus in eius pectore plus valere potuit quam famae studium?

Fuit ira. Iniuriam sibi illatam indigne ferebat Achilles cum a pugna abstinuit. Irae illius causa est quaerenda: poetae erit hanc probabiliter fictam enarrare.

II. Quaestio secunda haec est:

Cur Apollinem, deum vere Graecum πατρῷον καὶ μάντιν, in Phocidis antro Pythio cultum, ubi multarum aetatum pietas opes ingentes cumulavit [1]), non Achivis sed Troianis opitulatum ferunt plurima quae ad bellum Troianum spectant carmina vetusta?

---

1) Cf. I 404 sq.

Ergo — poeta ait — deum illum belli initio ab Achivis aliquo ipsorum delicto abalienatum esse apparet; nam antea iis faverat et vel per maris ignoti fluctus inter insulas et caecos scopulos iter indicaverat ore Calchantis vatis [1]). Cur inimicum e patrono factum senserunt cum illuc venissent?

Huius odii causam invenire et exponere Iliadis poeta suum duxit.

III. En autem quaestionem tertiam, secundae cognatam et similem:

Cur prisca quaedam carmina Iovem Troianis ostendunt faventem, non Achivis, quibus ipsa tamen eius uxor Iuno auxiliaretur?

Respondet poeta: fieri non potuit ut Iuppiter, deus Olympius, Achivis Troiam oppugnantibus — et optimo quidem iure oppugnantibus — perpetuo se praestaret infestum; apparet igitur certam fuisse causam ob quam aliquantisper Troianis opem tulerit Iunoni adversatus.

Quaerenda est ea causa: Iovi quae consilia tum fuerint cum Achivorum hostibus se sociavit a poeta exponi oportet.

Iamque poeta expromens quae fertile ei praebet ingenium — vel, si quis mavult, nam aliis verbis idem sic dicitur: priscam materiem cogens in formam quam ipse finxit — trium quas diximus quaestionum solutiones ab ipso excogitatas sic coniungit in novi carminis hocce argumentum:

Sacerdoti cuidam *Apollinis* brevi post Achivorum in Troadis littus adventum contumelia est facta, quam ipse ille deus letiferis suis sagittis est ultus. Ea calamitate perterriti cum concionem fecissent Achivi, regibus inde nata est rixandi causa, et Agamemnon dux exercitus eo aberravit ut *Achillem* verbis et re ipsa laederet. Iratus Achilles Agamemnoni nullum porro adversus Troianos auxilium se laturum professus est et apud matrem Thetidem de iniuria sibi illata est conquestus. Thetis autem *Iovem* permovit ut Achillem ulcisceretur cladem Achivis inferendo.

Sic poeta solvit tres illas, quae male eum habuerant, quaestiones epicas; sic interpretatus est quae ipsius opinionibus contraria praebebant carmina vetusta.

---

1) Cf. Α 71 sq.

At hoc argumentum postquam carmini quod conditurus erat substruxit, materiem quam prisca illa carmina ei praebebant parum ductilem identidem est expertus, neque semper ei contigit ut in eam imaginem, quam mentis oculis videbat, ita componeret omnia ut nulla pars asperior, nulla dura aut horrida videretur. Nam *Apollo* ille, qui circa carminis initium Achivis stomachabatur, mox pestilentiae quidem, quam iis immiserat, finem fecit a sacerdote exoratus [1]), cum satis sibi esset datum, sed nihilo minus acriter etiam exinde iis est adversatus, Troianis nunquam non opem ferens, per totam Iliadem Hectorem et re et consilio adiuvans, animi deliquium passo vires restituens [2]), in ipsam victoriam eum ducens [3]); quem tum demum deseruit cum fato debitum etiam protegere non licuit [4]). Et *Iuppiter* postquam Troianos aliquantisper superiores fore decrevit, non quod ex animi sententia iis faveret, sed in gratiam Thetidis et Achillis, talem per totum carmen Troianis se praestitit socium ut dubitari nequeat quin vero et vivido amore eos dilexerit, caram sibi Troiam palam professus [5]), gaudens cum Troiani rem bene gesserunt, lacrimas flens sanguinolentas cum Sarpedoni, ipsius filio, auxilium iis ferenti institit mors [6]), Hectorem, qui ipso semper fuit confisus, servaturus si fata sivissent [7]), mortuo autem iusta certe fieri iubens [8]).

Ergone poetam vituperaturi sumus propterea quod ἀσύγκλαστα συγκλάθειν ei non concesserit rerum natura? Fecit quod potuit; sed in ipsius, ut in aequalium mente vivebant prisca illa carmina, unde sui operis materiem duxit, ipsa vetustate nobilitata et veluti consecrata: his aperte contraria dicere non licebat, etiamsi libuisset. Multa autem illa carmina praebebant a cantoribus vetustis pulcherrime inventa, ipsius carmini decus insigne additura, etiamsi cum huius argumento satis bene conciliari non possent: graviterne ferimus quod ea quoque sua fecit et contextui utcumque adaptavit?

An culpabimus eum virum, qui quae in artis vetustioris operibus

1) A 451—456.
2) O 239 sqq.; cf. Aeneas morti ereptus et sanatus E 344—346, 432 sqq.
3) O 355—366.
4) X 213.
5) Δ 44—49.
6) Π 459.
7) X 168—185.
8) Ω 66 sqq.

repperit, partim non satis recte est interpretatus, suas ipsius opiniones in priscum aevum transferens, suum ipsius Iovem, suum Apollinem, suam Iunonem in carminibus maiorum agnoscere sibi visus? Poetae idne exprobrandum videtur quod poeta fuerit et artis poeticae studiosus, non eruditionis potissimum appetens, non res vetustas et aetatum praeteritarum homines ex vero cognoscere verbisque depingere quam maxime cupiens, non inter quaestiones archaeologicas mythologicas historicas geographicas vitam terens? Quod Homerus fuerit, non alter aliquis Thucydides?

Non tam erimus iniqui; non tam ineptam sententiam laturi sumus, sed grati accipiemus quae poeta dedit, non insuper ab eo poscentes quae dare non potuerit. Eas quibus in arte sua excelluit virtutes cum admirabundi agnoscamus, non arbitrabimur fieri non potuisse quin et aliis igitur virtutibus insignis esset, quas sicubi in eius opere desideremus, „manus alienas nos deprehendere" statim ideo suspicaturi. Non veri dissimile quodve credi nequeat esse perhibebimus, eum virum, qui priscas hominum aetates parum haberet cognitas, ita tamen exposuisse priscorum hominum indolem atque ingenium ut vivos sibi ante oculos versari credere possent qui aurem ei praeberent; non negabimus eiusdem viri fuisse imagines quae omnes artis numeros explerent verbis pingere et eas imagines minus feliciter inter se coniungere. Sui iuris ubi fuit poeta Iliadis, ea ipsa quae ferax eius ingenium peperisset proferens, et ea pingens quae omnium aetatum omniumque locorum fuerunt, praestantissima finxit quaeque intimum cor nobis sero natis lectoribus permoveant: vetusta ubi verbis suis inclusa enarravit, frustra plus semel dedit operam ut in unum coniungeret quae temporis decursus et ipsa rerum natura dissociassent, quadrata rotundis adaptare se velle interdum ne animadvertens quidem, dum imaginibus aevi praeteriti et hominum sedes remotas obtinentium admiscet quae ipsius aetatem, ipsius gentem referant.

Uno certe exemplo quae ultima diximus videntur illustranda: aptum praebent currus bellici [1]). Cognita poetae fuerunt prisca carmina, quibus celebrarentur praelia heroum peditum, et cognomen quo Achillem inde ab Iliadis initio ornavit πόδας ὠκύς

1) De his quae habebam dicere protuli Mnem. 1906 p. 251—265.

sive ποδωκής [1]) inde est natum; optime congruit imago quam pinxit Aiacis per navium tabulata ingentibus passibus incedentis [2]) vel Hectoris in urbem recurrentis clipeo in tergum reiecto [3]), et aliae imagines plurimae. At eidem e carminibus vetustis innotuerant heroes curribus bellicis usi: inde cognomen duxit γερήνιος ἱππότα Nestor et Troianorum nomini accrevit epitheton ἱπποδάμοι, ipsa Troianorum nomina propria equorum studium profitentur Hippothous Hippodamus Melanippus alia multa, regis Troiani equi creberrimi et stirpe divina orti passim celebrantur. Haec ita inter se conciliavit poeta ut potuit, revera igitur non conciliavit, fieri enim id non poterat, sed eam priscis heroibus tribuit praeliandi rationem quae viris veri belli peritis non potuerit non infelicissima videri; fecit enim curru usque ad aciem hostilem vectos, dein vero inde egressos ut pedites pugnarent. Sarpedon e. g. adspecto Patroclo

ἐξ ὀχέων σὺν τεύχεσιν ἆλτο χαμᾶζε,
Πάτροκλος δ' ἑτέρωθεν ἐπεὶ Ϝίδεν ἔκθορε δίφρου [4]).

Attamen in curru stabat Diomedes cum ipsum Belli deum Minerva adiuvante vulneravit [5]), et Nestor ille, qui bellandi et equorum longe fuit peritissimus, suos milites de curru desilire vetuit [6]): utiles igitur currus — id quod vel sic putabamus — heroibus fuerunt ad hostes non assequendos tantum vel effugiendos sed et profligandos. Nunc igitur, si unquam, manifestum tenemus poetam diversa et inter se non congruentia in unam belli imaginem coniungere conatum.

Talia non carpemus, neque vero perhibebimus non esse factum id quod factum sit tamen, aut recte habuisse λύσιν trium illarum ἀποριῶν supra indicatarum, quae carminis argumentum poetae praebuit. Suas virtutes habet carmen quod ex illo argumento est deductum, sed ipsum argumentum e poetae erroribus est natum; non ars dialectica virtutes illas carmini tribuit, sed sacer ille impetus, quo qui permoventur, verbis pingere conantur quae mentis oculis viderint.

Veri tamen minus simile videtur, carmen epicum ex errore

---

1) A 58 al.
2) O 676 sqq.
3) Z 116—118.
4) Π 426 sq.
5) E 851—858.
6) Δ 303—307.

poetico esse natum? En igitur exemplum ex historia poesis Graecae desumtum et minime ambiguum, nam et carminis novimus argumentum, et errorem unde illud argumentum est natum, et poetam qui illum errorem erravit. De quo errore verba iam fecimus plus semel. Fuit is quo Helena aetatibus recentioribus adultera scelesta est visa. Tunc igitur homines rogarunt qui potuisset fieri ut bello exacto mulier illa impudica locum reginae Spartae denuo obtineret, Menelai uxor cara et honorata, qualem eam ostenderet Odyssea. Hanc, quam Ilias et Odyssea *ἀπορίαν* praebebant hominibus saeculo VI⁰ viventibus, poeta Stesichorus ita solvit ut immeritum illud adulterii crimen fuisse sumeret, fallacem aliquam Helenae imaginem a Paride Troiam esse abductam, de hac igitur umbra bellatum esse, ipsam interea castam et tutam apud Proteum regem in Aegypto delituisse, a Menelao Troia capta oberranti ibi inventam esse, dein domum reductam ceteram vitam feliciter et sine labe transegisse.

Sic finxit Stesichorus veri partem — innocentem fuisse Helenam — perspiciens et ingenio liberrime indulgens, materie autem usus e priscis fabulis et carminibus desumta. Nam dea caelestis, non terrestris mulier aliquando fuit Helena *ἡ Διὸς ἐκγεγαυῖα*, et imaginem a numine ex aëre compactam, de qua Achivi et Troiani inter se certassent, Stesichorus duxit ex Iliade, in quo carmine Apollo Aeneae ex turba pugnantium abrepti aliquam umbram Diomedi obiecit [1]), Proteum autem et Aegyptum, ubi Helenam per tempus belli Troiani delituisse finxit, praebuerat ei Odyssea, ubi vel dona quaedam a rege Aegyptio Helenae data commemorantur [2]). Exorsus igitur ab his versibus:

οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος,
οὐδ' ἔβας ἐν νηυσὶν ἐϋσσέλμοισ',
οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίης

composuit carmen quod postea secutus est Euripides in Helena dramate, commemoravit Plato loco notissimo [3]).

1) E 449—453.
2) δ 125 sqq., 228 sqq.
3) Plat. Phaedr. 243 *a*, *b*.

Ergo Stesichorus e materie, quam praebuerant ei Ilias et Odyssea, effinxit carmen novum, ut ingeniose sic audacter et parum probabiliter excogitatum, e certo autem errore natum, quo errore luculenter ostendit in sua mente plus valere aequalium de Helena opinionem quam carmina illa vetusta, in quibus celebrabatur Helena sine ulla sua culpa a praedone abrepta.

Haud aliter aliquot ante Stesichorum hominum aetatibus poeta Iliadis versatus fuerat in materie carminum ipso vetustiorum tractanda, quae in priscis fabulis obscura sibi essent ut poterat interpretatus. Nihilo cautius, nihilo magis ex vero hic respondit ad quaestiones, quas sibi posuisset, quam post eum Stesichorus respondit ad quaestionem ipsis Homeri carminibus sibi motam.

Nam ad tres illas quas novimus quaestiones haec responderi oportuit, quae perspicere non potuit Iliadis poeta quamvis ingeniosus, nunc sero nati homines perspiciunt facillime:

Achillis nomen a multis carminibus vetustis propterea afuit quod non omnibus poetis epicis hic heros fuit cognitus; Aiacis vel Diomedis vel Agamemnonis vel Idomenei virtutem qui olim cantabant, tacebant de Thessalo illo heroe, cuius famam aut ignorarent aut non curarent. *Apollo* autem Achivis et tum cum primum ad Troadis littus appulerunt et per ceterum belli cursum infestus fuit propterea quod non Pythius ille deus erat, quem coluerunt Homerus et posteriores, sed Troiae patronus, in huius urbis arce Pergamo habitans. Et *Iuppiter* Troianis propterea favit quod primitus non is fuit cui Homeri aetate sacra passim fiebant, deus Olympius, sed deus Idae montis, ad cuius radices Troia sita fuit; ex illo stirpem duxerunt Dardanus et ceteri Troiae reges [1], ille Tithonum [2] et Ganymedem [3] principes Troianos in sedes suas olim recepit, Troianis igitur πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε ex vero dicendus; ille Gargara locum sacrum in huius montis cacumine obtinuit, ex edito illo loco urbem suam studio intentissimo defendens fulmina in hostes Achivos mittendo, acriter igitur adversatus Iunoni et Minervae Achivorum copias in bellum ducentibus, sed his deabus impar

1) Cf. Υ 215. 2) Cf. Υ 237 Λ 1.
3) Cf. Υ 232 Ε 266.

viribus [1]), impar etiam consilio, deceptus videlicet a Iunone, cum vel corporis sui copiam ei facere ad victoriam populo suo parandam non esset dedignata.

Haec agnoscere non potuit poeta ille, cui Iuppiter esset ἐρίγδουπος πόσις Ἥρης, pater deorum, in monte Thessalo sedem habens. Itaque in eius carmine deus Idaeus deo Olympio sive ipse sibi Iuppiter saepius est adversatus, et Iuno facta est uxor litigiosa atque fallax.

De aliis eiusdem generis molestiis, quales sunt Neptunus moenium Troianorum conditor et tamen Troianis infestus, vel Minerva urbis dea tutelaris eademque hostium patrona, nunc tacemus. Sed ut rem intricatiorem exemplo denique simplicissimo, notissimo, nulli ambiguo illustremus: Iliadis poetae, suae ipsius aetatis opinionibus nomina Iovis Iunonis Apollinis aliorum numinum adaptare conato, idem accidit quod postea accidit ἀρίστου, δείπνου, δόρπου nomina in Iliade vel in Odyssea legentibus. Ea quibus ipsi utebantur nomina hi inveniebant in priscis illis carminibus, sed vim horum nominum post Homeri aetatem cum ipsis hominum moribus mutatam esse non sentiebant propterea quod ipsis ea nomina etiam vivebant: meridionale igitur tempus a poeta commemorari putabant cum ἀρίστου, vespertinum cum δείπνου in Iliade vel in Odyssea fieret mentio, et δόρπῳ proprium diei tempus cum non invenirent, poeticum id fuisse vocabulum, idem quod *cenam* valens, sibi persuadebant, misere sic corrumpentes complures vitae heroicae imagines, ipsum quoque carminum Homericorum textum vitiis ex hoc errore prognatis corrumpi sinentes. Non *prandium* dic sed *Iovem*, non *cenam* sed *Iunonem* vel *Apollinem*, si parva licet componere magnis, et apparet cur fieri non potuerit quin Iliadis — vel Odysseae — poeta in priscis fabulis interpretandis saepius erraret.

Iliadis argumentum pepererunt errores quidam poetae, qui homo prius fuit quam carmina pangere coepit, sui igitur aevi filius, sui aevi opinionibus innutritus, sui aevi errores necessario errans.

---

1) Fabulae antiquioris vestigium servatum est A 400: Iuno Neptunus Minerva Iovem vincire conati sive numina Achiva Troianum; ipsius vero poetae aetati convenit Iuppiter ceteris Olympiis cunctis validior Θ 18 sqq.

Haec causa effecit ut in carmen, quod ex suo ipsius ingenio ille exprompsit, multa irreperent quae carminis argumento non satis convenirent. Quod carmen ab eius inde aetate usque ad nostram non sane sine labe est servatum, nam et spurii versus inserti sunt multi et verbis nonnullis alia sunt substituta et eam formam multa verba induerunt quam recentius demum aevum iis tribuit, sed levissimi haec omnia videntur momenti cum primaria illa errandi causa comparata.

Malusne igitur historicus, malus topographus, malus theologus fuit Iliadis poeta? Fuit, et tamen — vel potius hanc ipsam ob causam — magnus poeta fuit, generis humani deliciae, cuius opus post saecula plurima vivido etiam iuventutis splendore nitet neque sine maximo ipsius humanitatis detrimento in oblivionem aut in contemtum abire poterit unquam.

ADDENDUM.

Paginae huius parte quae superest utar ut de *Chryseide* pauca quaedam addam. Quam *Thebae*, non *Chrysae* captam esse multi sunt mirati. Videtur Thebae mentionem poeta propterea fecisse quod huius urbis ab Achille captae clarissimum in fabulis vetustis esset excidium. Sed quicquid de hac quaestione statuimus, nihil id potest valere ad ea quae de Chryseide narrantur in infamiam aliquam adducenda. Nam manifestum est eiusmodi quid a nostro poeta aut fingi aut aliunde sumi necessario debuisse. *Chrysen* urbem si ab Achivis captam esse sumsisset, — id quod *non* factum esse aperte dixit Α 37, 390, 431, sed si captam esse sumsisset, puellam autem tunc temporis illic in patris Chrysae aedibus degisse, sumere praeterea debuisset eam non esse abductam a victoribus, sed liberam mansisse, quemadmodum ipse pater mansit liber neque bonis est exutus, utpote dei antistes in dei nemore habitans. Sic et alter Apollinis antistes Maron Ismaro urbe capta cum suis incolumis evasit (cf. ι 199—201). Itaque licet nesciamus cur Thebae captam Chryseidem dixerit poeta Iliadis, id certe scimus, quod plane sufficit de carminis compositione disputantibus, cur non Chrysae dixerit captam.

AD PANEGYRICOS LATINOS ALIOSQUE SCRIPTORES OBSERVATIONES.

SCRIPSIT

W. A. BAEHRENS.

In tertio capite dissertationis meae (Panegyrici Latini, Groningae 1910) iam quinquaginta fere locos Panegyricorum Latinorum defendi, ubi temere editores proprietates posterioris Latinitatis — ut fieri solet — delerunt. Me ipsum prolusisse neque omnino rem usque ad umbilicum perduxisse persuasum iam ipsa qua doctor litterarum classicarum promovebar hora habebam: hodie studiis posterioris Latinitatis magnopere deditus, quam multa tunc me fugerint, ipsis illis studiis doctus ad lacunas nunc supplendas summis viribus propero. Sed non solum Panegyricos tractabo: ubicumque eiusdem indolis locos praepostere editores temptaverunt, de iis quoque hoc loco disputabo, ita ut singuli loci invicem se defendant et quam maxime rationem meam stabiliant.

Pan. IV 1. 2 legimus haec: 'a quo (sc. tribunali) ego me fateor, quamquam mihi sedes ista iustitiae et ⟨ad⟩ agendum et ad dicendum amplissima videretur, diffisum tamen ingenio meo ... conscientiae trepidatione revocari'.

Pan. IV 8. 2: 'Quae universa cum in consuetudinem venerunt (ita recte M), ⟨ad⟩ omnia deinceps officia vitae et ad ipsa quae diversissima videntur militiae atque castrorum munia convalescunt'. — Utroque loco w '⟨ad⟩' inseruit et cum eo faciunt

editores, minus recte, ut opinor: equidem refero ad usum quendam posterioris potissimum Latinitatis, quem parum adhuc viri docti attenderunt, quem memorat quidem Schmalz in nova grammaticae suae editione (Monaci 1910) p. 686 (cf. Ennius sc. 277 V.^{2} (Lindsay Synt. Plaut. p. 11 Anm.), Tac. Dial. 6, Thes. L.L. IV 1377 s. v. 'cum'), sed exempla perpauca hodie nota sunt: in posteriore Latinitate saepissime praepositio in priore membro omittitur et e posteriore ad prius supplenda est, Germanice ut dicam 'durch Rückwirkung'; ego confero Cl. Donati Interpretationes Vergilianas: p. 1. 1. Georgii, ubi legimus: 'illos qui Mantuani vatis mihi carmina tradiderunt, postque illos quorum libris voluminum quae Aeneidos inscribuntur' cet.: 'post illos' initio scribunt nonnulli codd., sed minus recte; recte refert Georgii ad: p. 218. 17: 'hostis non tantum ingressus, verum etiam usque ad penetralia pervenit, quod fuit extremum' ('ingressus' substantivum est).

p. 382. 7: 'ecce iam maledictorum iniuria non Aenean solum, sed in omnis Troianos extenditur'.

p. 447. 12 'et deiectis nunc hanc nunc in aliam partem cervicibus'.

II p. 222. 24: 'hoc non solum Ascanium pertinebat, sed ad omnia'.

II p. 232. 24 'quae mora procul dubio et securitate veniebat facientis et ex patientium ignoratione'.

Omnibus hisce locis nil mutat Georgii; quo magis miror illum II p. 456. 27, ubi legimus: 'quoniam prius ait statuisse, ut audientum personam totum Latinus revocaverit, non ad suam' cet., cum editione posteriore 'ut ⟨ad⟩ audientum' scripsisse. Quam igitur proprietatem Cl. Donatus in usu habebat, eadem apud multos alios scriptores exstat. Primum legimus Pan. II 9. 3: 'sed neque illum virtutes tuae bellicae ⟨a⟩ liberalitate, ⟨neque te⟩ illius opes a bellica virtute revocarunt': e supradictis satis perspicuum est hoc loco '⟨a⟩' quod cum w addunt editores, omitti posse. — Omittitur praepositio 'a' Ruricii p. 412. 11 Eng. 'Sic pietate vestra discessi, quod a vobis penitus non recessi; '⟨a⟩ pietate' Eng. — Schol. Bobb. p. 135. 3 H.: 'Nam gravius ferri debere hoc praecone dictum quam ab equite Romano'; 'a praecone' editores antiquiores et cum iis Hilde-

brandt (quippe qui iusto magis lectiones traditas sollicitet, ut optime probat Stangl in Mus. Rhen. LXV (1910) Vol. I et II). — Omittitur praepositio 'ad': Ael. Donat. Comm. Terentii II p. 50. 15 Wessner: 'ut significet aut hanc rem aut ad hunc locum, id est Cyprum; 'aut ⟨ad⟩' scripsit Wessner cum Kauero frustra.

II p. 301. 11: 'et simul quia nuper incusaverat mores senum, ⟨ad⟩ se vocare vult causam abscessionis suae, non ad filii culpam aut nurus': ita Wessner, sed illud prius 'ad' solus cod. Cuiacii habet, cui iusto maiorem fidem habere Wessnerum alio fortasse docebo loco: 'ad' delendum est.

Caspari 'Briefe Abhandlungen und Predigten' p. 146: 'non ⟨hoc ad⟩ aliud quam ad caelibatus doctrinam pertinet', sed hic locus prorsus quadrat in illum Cl. Donati (II p. 222. 24) supra exscriptum; nil igitur addendum est.

Marc. Empir. p. 243. 28: 'Malagma ad contusionem lateris, idem facit et ad suspectas vomicas aut iam factas aperit, praeterea ⟨ad⟩ iocineris et praecordiorum duritiam et ad dolorem eorum vere convenit'. — p. 253. 23 'ad renium tumorem et dolorem remedium efficax, quod facit et ⟨ad⟩ iocineris et lienis tumorem et ad hydropicos et ad eos, qui mali coloris propter haec vitia sunt'. Utroque loco ⟨ad⟩ supervacaneum est.

Caspari 'Briefe' cet. p. 71 (Epist. de mal. doct. c. 3. 2: '⟨ad⟩ abolenda peccata proficit, non ad committenda licentius'. Sed hoc loco 'ad' hanc quoque ob causam omissum esse potest, quod, ut infra docebimus, saepius accusativo gerundivi praepositio 'ad' non adiungitur.

Praepositio 'cum' omittitur: Script. Hist. Aug. (Iul. Cap. Maxim. c. 27) II p. 25. 1 P.: 'monolinum de albis novem, reticulum ⟨cum⟩ prasinis undecim, dextrocherium cum costula de hyacinthis': prius 'cum', quod addit Peter, abundat.

Caspari 'Briefe' cet. (Ep. de Castitate) p. 144: 'non licet autem etiam ⟨cum⟩ fornicatoribus aut cum avaris aut cum maledicentibus aut cum ebriosis aut cum rapacibus cibum capere'; ita Caspari: 'cum' abundat.

Praepositio 'de' omittitur: Eugraph. p. 287. 5 Wessn.: 'ac primo roget accuset, deinde ⟨de⟩ praeterito minitetur, denique de futuro, ne recipiat Pamphilum'; 'deinde de' scripsit Wessner,

quod, quamquam 'de' facile excidisse concedendum est, supervacaneum est.

Script. Hist. Aug. (Ael. Lamprid. Ant. Hel. c. 32) I p. 243. 28 P. haec habes: 'ut una die nonnisi ⟨de⟩ fasianis totum ederet ..., item alia die de pullis, alia de pisce illo et item illo, alia de porcis' cet. Hoc loco '⟨de⟩ fasianis' scripserunt editores, sed sine necessitate.

Script. Hist. Aug. (Flav. Vopisci Aurel. c. 31) II p. 171 15 P.: 'habes trecentas auri libras ⟨de⟩ Zenobiae capsulis, habes argenti mille octingenta pondo de Palmyrenorum bonis' cet. '⟨de⟩' addidit Salmasius, frustra.

Caspari 'Briefe' cet. (Ep. de mal. doct. 15. 1) p. 94: 'quasi hoc in loco non ⟨de⟩ poenae acerbitate, sed de ignis natura tractaverit'; ⟨de⟩ abundat nec minus: Caspari 'Briefe' cet. (ep. de Castitate c. 10. 4) p. 140: 'quando ⟨de⟩ divitiarum contemptu et de virginitatis bono agitur'!

Ruricii p. 429. 11 Eng.: 'quibus nulla ⟨de⟩ beatudine animae, nulla de corporis restauratione fiducia est'; '⟨de⟩' abundat.

Addendum fortasse est: Schol. Vind. ad Horat. Artem Poet. p. 37. 33 Zechm.: 'et non determinavit, qui magis esset aptus ad scribendum de geometria et qui magis de rhetorica et caetera'; prius 'de' supra lineam additum est et fortasse delendum est (cf. sub praepositione 'pro').

Praepositionem 'ex' uno inveni loco omissam: Ael. Donati II p. 66. 11: 'personae suis verbis aut ex alienis insinuantur'; 'ex suis' Wessner; minus iterum recte!

Praepositio 'in' saepius omittitur: Ael. Donati I p. 39. 3 W.: 'confundit saepe lectorem illud, quod persona ⟨in⟩ superiore scaena desinens et in proxima incipiens loqui non intellegitur ingressa' cet.; '⟨in⟩' unus codex D habet: quae igitur coniectura ab editoribus recepta reicienda est.

Schol. Vind. ad Horat. Artem Poët. p. 29. 27 Zechm.: 'non sic enitar ut non differant in proprietate personarum, sed potius ita nitar, ut differant et in verbis et in proprietate personarum', 'in' (ante 'proprietate') supra lineam additum est et fortasse nil est nisi coniectura.

Fausti Reiensis (Serm. 4. 8) p. 253. 23 Engelbr.: 'exhibent aurum et tus et myrrham plus ⟨in⟩ mysteriis quam in con-

scientiis offerentes': '⟨in⟩' non erat addendum. Fortasse addendum est p. 345. 30: 'sed quia fides vestra in patre est et ⟨in⟩ filio et in spiriti sancto (duo posteriora membra, quod 'est' post 'in patre' positum est, magis inter se cohaerent).

Iul. Victor in Arte Rhet. (Rhet. Lat. min. p. 439. 12 H.): 'Huius ignoratione non modo in vita, sed saepissime ⟨in⟩ poëmatis et in oratione peccatur': '⟨in⟩' addidit Halm e Cicerone, sed Iulium Victorem suo sermone exempla sua descripsisse infra ostendemus.

Sorani Gynaec. p. 60. 19 Rose legimus: 'si vero frequentius occurrendo effecta fuerit valitudo chronia, ⟨in⟩ interpellatione praedictis utimur auxiliis, in dialimmate vero primo resumimus varia gestatione' cet. ⟨in⟩ coniectura add. solus codex L et fortasse recte, quia haplographiam hic fortasse habemus, nec tamen necessario.

Praepositio 'pro' omittitur: Fausti Reiensis p. 72. 22 Engelbr.: 'et propterea minorem maiore non velut ⟨pro⟩ potentia dei, sed pro iustitia praetulit'.

Schol. Vindob. ad Hor. Artem Poet. p. 15. 8. Zechm.: 'id est, nomen pro nomine positum, quod fit aliquando ⟨pro⟩ laude, aliquando pro vituperatione'. Utroque loco editores '⟨pro⟩' inseruerunt.

Hisce sex et triginta locis nisus usum supra tractatum probare conatus sum [1]). Quam late hic usus percrebruerit, hodie nondum id accuratius definire possum. Sed analogiam quandam habemus in 'nec' pro 'nec ... nec', de qua cf. imprimis Löfstedt Spätlat. Studien p. 1 sqq., et Schmalz Berl. Philol. Wochenschrift 1909 Sp. 542, Lat. Grammatik[4] p. 498; nonnulla exempla addere velim: Cl. Donatus I p. 224. 17 G. exhibet haec: 'existimans se sacrilegum hominem neque impium fore': male 'se ⟨non⟩' scripsit Georgii.

II p. 86. 1 'ex qua solum caelum cernebatur nec terra' corrupte traditum est: 'ex qua ⟨nec⟩ sol nec caelum cernebatur nec terra' scripsit Georgii, sed prius 'nec' non traditum est et recte omittitur!

---

1) Quem iamdudum in lingua Graeca observaverunt viri docti: ad Wilamowitzii 'Heraclen' II p. 63 me vocat G. Pasquali.

Ael. Don. Ter. I p. 281. 18 W: 'etenim ⟨nec⟩ necesse habet nec potest complere orationem, qui et secum loquitur et dolore vexatur'; '⟨nec⟩', quod speciose addidit Sabaeus, omitti potest. II p. 351. 13: 'quia in comoedia prodigia facta ⟨non⟩ sunt nec tragoedias concitavimus';: '⟨non⟩' ex schol. Ricc. desumptum abundat: simul locum lucramur ceteris omnibus audacia praestantem, quocum aliquatenus comparare licet: Faust. Reiensem p. 243. 20 Engelbr.: 'Rogo vos, fratres carissimi, ut ⟨non⟩ moleste accipiatis nec nos superfluos indicetis': '⟨non⟩' minime addendum est.

Polemonis de Physiogn. liber I p. 124. 10 Förster: 'quin ⟨nec⟩ color nec res eorum consentiunt'; '⟨nec⟩' male addit Förster.

Soran. Gynaec. p. 32. 5 Rose: 'et pectus latum habeat et mammas ipsas ⟨neque⟩ rugosas neque satis breves' cet.: 'neque' minus recte addidit Rose.

Fortasse afferendum est Schol. Bobb. p. 127. 20 H.: 'nam neque agri montes' traditum est;: 'neque agri neque montes' edd.; an 'agri neque montes'?

Alias suspicor latere analogias, sed suspicor tantum. Addere id solum velim me non intellegere, cur e. g. Wessner Ael. Don. Ter. II p. 317. 14: 'namque orat ⟨aut⟩ accusaturus aut commoniturus', Dombart August. De Civ. Dei XVIII 2 (II p. 257.6 D.): 'in cuius potestate est, ut quisque bello ⟨aut⟩ subiugetur aut subiuget' scribant. Post supradicta facile apparet 'aut' altero utro loco minime desiderari.

In praeclara illa disputatione 'Spätlateinische Studien p. 22 Löfstedt de 'post' pro 'postquam' agens (cf. etiam 'Beiträge zur Kenntniss der späteren Latinität' p. 27) dubitanter quaerit, num fortasse etiam eodem modo 'prius' pro 'priusquam' adhibere liceat; laudat Ps. Cyprian. de Rebaptismate c. 12: 'et tunc cum rediret prius ei manus ab episcopo imponeretur adprehensus confiteri Christum coram hominibus necesse habuerit'; ego affero:

Itin. Alex. p. 5. 13 Volkm.: 'Exin praemittit Parmeniona et Attalum duces, qui satrapas septem omnem Asiam praetendentes irritamentis a sese diducerent spargerentque, quoniam primo conflictu de summa belli decernere, prius suos in hoc erudisset,

Alexander declinabat' ita codex A; Volkmann cum Maio: 'priusquam'; sed praeter 'post' et 'prius' fortasse etiam 'ante' dicebatur:

Pan. VI 6. 1 legimus: 'qui te iam olim sibi generum, etiam ante petere posses, sponte delegerat'; 'antequam' editores omnes. Unum quidem tantum exemplum aliunde arcessere possum: Claud. Donat. II p. 405. 16 G., ubi legimus haec: 'oriente quippe aurora ante quicquam nostrorum actuum moveamus'; 'antequam' editio princeps; et facile quidem èt hic èt ceteris locis 'quam' abbreviatum excidisse potest. Magis igitur quaestionem ponere velim quam solvere, quod non fieri potest nisi totam posteriorem Latinitatem perscrutati erimus. Sed 'post', 'prius', 'ante' se inter se aliquatenus stabiliunt. Accedit, ut praeter 'post' etiam 'postea' pro 'posteaquam' traditum invenerim apud

Eugraphium p. 197. 24 W.: 'siquidem, postea cognita puella est, iam nunc debitor Chremes factus est'.

Donat. Ter. I p. 439. 10 W.: 'tum deinde, postea propius ventum est, 'post principia' refert pedem'. Habemus igitur fortasse èt 'post' èt 'postea' èt 'ante' èt 'prius' pro 'postquam', 'posteaquam', 'antequam' 'priusquam.'

Pan. II 1. 5 '... et, sit licet hic illi urbi natalis dies, quod pertineat ad originem populi Romani, vestri imperii primi dies sunt principes ad salutem'; ita recte in M legitur ('pertinent' A); 'pertinet' edd. omnes, sed 'quod pertineat' recte pro 'quod pertinet' legitur in posteriore Latinitate nec ea re solum defenditur, quod post coniunctionem 'quod' in posteriore Latinitate ut universe in sententiis relativis sine causa coniunctivus saepe ponitur, sed referendum est cum Stangl (cf. infra) ad 'quod sciam'; eodem modo 'quod pertineat' rectissime legitur in novissima Waltzingii editione Minucii Felicis c. 64. 2: 'itaque quod pertineat ad summam quaestionis', ubi Boenig quoque prave 'pertinet' scripsit (cf. etiam E. Norden Gött. Gel. Anz. 1904 p. 312); contra e. g. apud Apuleium Apol. p. 64. 21: 'quod ad sudarium pertineat' nemo — quantum scio — umquam mutavit! Idem legendum videtur apud

Salvianum De Gubern. Dei p. 19. 7 H., ubi in A quidem: 'quod ad omnes homines, non quod ad solos pertinet Christia-

nos' legimus, in ceteris autem codd. 'pertineat' recte, quamquam neque Halm neque Pauly C. S. E. L. VIII p. 33. 12 lectionem recepit. — Confer denique Stangl. in Mus. Rhen. LXV (1910) p. 116, qui lectionem in Schol. Bobb. retinet.

Pan. II 5. 2 legimus haec: 'mox ⟨ad⟩ triumphi ornamenta capienda militum manibus usurus Chaibonas tamen Erulosque non dignatus pari astu perdere ... perculisti' cet. ⟨ad⟩ add. w et cum eo editores, sed Löfstedt in suis Spätlat. Stud. p. 86 sqq. tres iam affert locos ut 'ad' in eiusmodi constructionibus omitti ostendat. Cf. etiam P. Knoell ad Eugippii vitam S. Severini Ind. p. 92, qui etiam Luciferum p. 7. 15 H. et Venant. Fortun. II 9. 46 affert et Schmalz Lat. Gramm.[4] p. 447; praeter nostrum locum alios nonnullos afferam, qui viros doctos adhuc fugerunt.

Claud. Don. II p. 224. 22 G.: 'multum enim valet confirmandum religionis affectum aetas aetati conveniens'; '⟨ad⟩ confirmandum' editores falso.

Eugipp. Exc. ex opp. S. Augustini p. 435. 1 Knoell legimus: 'aut aliquid in doctrina utili figurate significandum fit nonnullorum siderum aliqua commemoratio'; p. 907. 10 Knoell: 'ubi aliquid faciendum vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur': idem Knoell, qui in Vita Severini p. 20. 23 recte nil addit, hisce duobus locis altero cum editione principe, altero cum uno codice 'ad' inseruit, scilicet solum ubi 'mittere' vel eiusmodi verbum positum est, 'ad' omitti posse opinatus, minus recte ut praeter primum Löfstedtii (C.I.L. X 5348) exemplum loci a me allati ostendunt, quibus addendi sunt hi:

Eugraph. p. 278. 14 W.: 'deinde preces omnes adhibentur illa duo, quae supra posui, conficienda'; male '⟨ad⟩ illa' Wessner. — paulo infra p. 312. 23 legimus: 'denique irridendum Demeam dicit se ad similia praecepta esse monitorem'; 'an' ante 'irridendum' habet altera codicum familia, unde Lindenbrogius 'ad', sed fortasse hoc quoque loco — quamquam paulo durius — 'ad' omitti potest.

Don. Ter. II 319. 24: 'ut illud supra dictum lenitatem tenendam pertineat'; 'ad lenitatem' cet. Wessner: quaeritur num recte addiderit!!

Denique, ut alias, apud Donatum gerundium nudum in accu-

sativo positum videtur omissa praepositione 'ad': I p. 488. 17: 'sed suis votis parasitus adductus est conandum'; '⟨ad⟩ conandum' Stephanus, editores. — II p. 397. 22: 'ad hanc rem] deliberandum quod ago'; 'ad' addidit pars codicum et editores; quamquam prius exemplum ita explicare licet ut credamus 'adducere' ut saepissime in posteriore Latinitate cum accusativo esse coniunctum, quod saepissime editores neglexerunt; universe accusativus multo liberius in posteriore Latinitate usurpatur, de quo alio fortasse loco agam. — Cf. denique Marc. Empir. p. 309. 2 H.: 'Herbae vettonicae pollinis 𐆖 VI ex aquae calidae cyathis tribus colico ieiuno bibendum per triduum dabis'; 'bibendos' edd. Quod cum ita sit, p. 257. 29: 'et ex eo dabis calculoso ad diem cum vino vetere bibendum ligulam unam' recte se habere videtur nec 'bibendam' cum edd. scribamus necesse est.

Pan. III 3. 2: 'ille siquidem Diocletiani auctor deus praeter depulsos quondam caeli possessione Titanos et mox biformium bella monstrorum perpeti cura quamvis compositum gubernat imperium atque hanc tantam molem infatigabili manu volvit' cet. Pro 'praeter' 'post' coniecit speciose Eyssenhardt, quod Baehrens recepit, sed refellitur eo quod eodem modo c. 19. 4 'itemque praeter victorias toto orbe terrarum partas etiam navalia trophaea promittunt', ubi necessarie 'praeter' pro 'post' positum est, quod illae victoriae terrestres iam partae iam non promitti possunt! Sed non solum 'praeter' hisce duobus locis pro 'post' usurpatur; contra 'post' pro 'praeter' adhibetur tribus Aelii Donati locis:

I p. 455. 15 W.: 'o verba servorum, quibus nihil horribile est post praesentis plagas'; 'praeter' Klotz et Wessner. — I p. 432. 3 'pavidi consilium nihil aliud continet post claustra et fugam' ita Wessner cum Klotz, sed codd. 'post' exhibent. — II p. 116. 24 'sic dicimus in his, quae post expectationem gesta sunt': 'praeter' hoc loco Stephanus et cum eo Wessner, sed hisce quinque locis nisus credo 'praeter' et 'post' inter se confusa esse in posteriore Latinitate, quod quam facillime factum esse potest! Nam 'praeter' de rebus aut personis usurpatum saepe idem prorsus valet, quod 'post' de tempore adhibitum. Atque analo-

giam quandam afferre licet; nam iam apud Plautum, deinde apud Ciceronem hic illic atque praesertim apud Apuleium (cf. Leky: 'De Syntaxi Apuleiana' Diss. Monast. 1908 p. 26) 'ante' usurpatur de re vel persona praeferenda. Eodem modo igitur 'post' non solum adhibebatur, ubi de tempore, sed etiam ubi de rebus sermo erat, i. e. differentia inter 'post' et 'praeter' ad minimum reducebatur. Quis fuerit transitus, e secundo potissimum apparet exemplo. Praepositio 'post' mea quidem sententia etiam pro 'propter' adhibebatur e. g. ab Aelio Donato cf. I 116. 6, 130. 11, 138. 3, 147. 13, 218. 21, 246. 17, 251. 21, 257. 10 cet. II 212. 3, 229. 6, 241. 20, 251. 4. 28. Quam facile is quoque transitus fuerit, perspicuum fit, si exempli gratia ponimus 'punio eum propter facinus', quod solum fieri potest, postquam facinus perpetratum est, i. e. post facinus. Minus igitur recte omnibus hisce locis cum viris doctis Wessner 'propter' restituit. De aliis vocabuli 'post' significationibus in post. Latinitate disputare non est huius loci.

Pan. III 3. 7: 'his quidem certe diebus ... instigat, ut videmus, illos a sacris certaminibus accitos'; 'a' omittunt editores iniuria; nam in ablat. instrum. non solum nominibus propriis praepositionem 'a' addi nos docet Thes. l.l. I p. 34 et 59. Unum ut saltem afferam exemplum: recte apud Ennodium p. 22. 3 H. legitur: 'si quaeras cur a silentio vestro multata non reticet prodiga frons pudoris'; male Hartel 'a' omittit.

Pan. III 4. 1: 'ex istis ergo causis stirpis vestrae patriorumque institutorum illa eveniunt, quae saepe miramur, interdum etiam ... timebamus' cet. ita editores; traditum est: 'ille veniunt'. Eodem modo Pan. X 2. 2: 'ita omnia quae ex principibus nostris prospera eveniunt continuatos fructus ferunt' legitur; 'prospere veniunt' traditum est; ego quoque recte emandasse editores pro verisimili habeo, tamen monendum censeo eodem iure nos utroque loco 'veniunt' legere posse. Nam in posteriore Latinitate 'venire' pro 'evenire' saepius legitur: ut enim in post. Latin. verba composita adamantur, ita saepe pro composito simplex legitur, cf. etiam Löfstedt 'Beiträge zur Kenntniss' cet. p. 82 sqq.; de 'venire' pro 'evenire' ego refero ad Petschenig

in Indice Victoris Vitensis (C. S. E. L. VII) p. 172, cf. Vict. III 70, Hartelium in Indice ad Cyprianum, Muncker ad Fulgentii Myth. III 6. Quod cum ita sit, minus recte:

Ael. Don. Ter. II p. 247. 21: ''est' autem pro 'evenit' dixit' editum est, cum codices 'pro venit' vel 'per venit' exhibeant, nec magis p. 334. 3 'neque quicquam illi venit ex sententia sua' mutandum est: 'evenit' Stephanus et cum eo Wessner.

Cf. porro Eugraph. p. 137. 11 ubi codice G excepto consensus librorum recte: 'exprimit deinde, quid incommodi sibi venerit ex vitiata virgine' exhibet: male rursus Wessner 'evenerit' scripsit. — Aug. Civ. Dei 17. 20 (II p. 247. 29 Domb.): 'Videamus ergo si sermones illius veri sunt et temptemus quae ventura sunt illi et sciemus quae erunt novissima illius' ita codd. praeter cod. R, qui 'eventura' habet ut Cyprianus, sed in vulgata 'ventura' legitur, quod igitur Dombart servare debuerat! Hoc addam 'ventus' pro 'adventus' iam inveniri apud Varronem Ling. Lat. 5. 94 cf. Weyman in Archiv für Lat. Lex. IX p. 139.

Eodem modo Pan. V 1. 3 'numerando' recte legi neque 'enumerando' esse emendandum iam dixi in dissertatione mea p. 51; 'numerare' saepius pro 'enumerare' in posteriore Latinitate invenitur; ego notavi Dictyn Cretensem p. 80. 23 M. Quod cum ita sit, minus recte Holder in editione sua Porphyrionis (Aenipontі 1894) p. 375. 15 compositum pro verbo simplici restituit.

Pan. III 8. 1 Moneo hoc loco 'quod' positum esse pro 'ut' consecutivo, cui indicativus adiunctus est, ut saepissime in posteriore Latinitate. Legitur enim: 'Inde igitur proxime ille impatientia vestrae pietatis erupit, quod vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempestatis asperitas retinere aut morari potuit quominus ad conspectum vestri pervolaretis?'. 'ille ⟨impetus⟩ ... irrupit, quo' Baehrens, sed nil aliud mutandum est nisi 'ille' in 'illa'. Praesertim in Gallia saepissime eo modo 'quod' adhibitum invenimus.

Pan. IV 3. 1 'tantum abest, ut me ... idoneum putem, ut ⟨ob⟩ hoc ipsum, quod vel uno die atque una de re in foro dicam, veniam magis possim sperare quam gloriam'; 'ob' addidit Baehrens,

'hoc ipso' edd. ant.; criticorum hodiernorum nemo de hoc loco disputavit; ego affero Sidonii Apollinaris p. 133. 22 Mohr, ubi legimus: '⟨ob⟩ hoc ipsum, quod mercennariis prosecutionibus et locaticia fatigatione cognoscitur, fama quidem sua, sed facultas crescit aliena': '⟨ob⟩' Lütjohann in editione sua edidit, quem Mohr, ceteroquin prudentissimus editor, secutus est. Utroque loco eodem modo 'ob' in codicibus excidisse valde mirum esset! Praeterquam quod eiusmodi accusativi neutrius generis saepius liberius adhibentur, refero ad illud Terentianum 'id quod' quod Donatus quoque saepius per 'ob id quod' vel 'propter id quod' explicat. De Ammiano Marcellino XXVII 7. 5 (qui quidem locus a nostro discrepat): 'triumque adparitorum potestatis vicariae per Italiam ⟨ob⟩ id necatorum atrociter, quod apud eum questus est comes' cet. iudicium suspendendum est, usque dum altera quoque optimae novae Clarkii editionis pars in lucem emissa erit (moneo Löfstedt h. l. '⟨ad⟩ id' minus probabiliter proposuisse). Denique credo in magna eorum exemplorum, quae Archiv für Lat. Lex. XI p. 376 sqq. afferuntur, parte minime latere ablativum, sed accusativum.

Pan. IV 5. 3: 'qui (sc. 'principes') ... inter illas imperatorias dispositiones, longe maioribus summae rei publicae gubernandae provisionibus occupatas, litterarum quoque habuere dilectum'; 'occupati' Baehrens (quod ego quoque ante probavi), 'litteratorum' v. Wageningen (Mnemos. 1909 p. 447), sed ut in tota posteriore Latinitate, ita in Panegyricis saepius abstractum pro concreto invenitur, cf. diss. p. 77, ubi nonnullis locis 'imperium' pro 'imperator' defendi, XII 12. 2 'regni, III 7. 5 'annos'; eodem hi loci referendi sunt. Addendum est 'dispositiones ... occupatas' perpulchre defendi Schol. Bobb. p. 165. 11. Quamquam lectio corrupta est, pro certo tradita sunt verba: 'omnesque ingenii vires ... occupatas'. Alii multi exstant loci, ubi editores usus ignari peccaverunt. Exempli gratia affero:

Caspari 'Briefe' cet. p. 111: 'videre alios ab archangelis, angelis ceterisque divinis ministeriis ('ministris' Caspari) ad regnum ... adduci'. p. 193: 'et vocabis remissionem cunctis habitationibus terrae tuae' ('habitatoribus' Caspari). — Cf. denique Eugraph. p. 108. 20 '... hoc interest, quod percontatio responsionem

habet ex scientia confirmante vel ex narratione': 'confirmantis'? minus recte Wessner in adnotatione critica.

Pan. IV 10. 1 legimus: 'Igitur ibi maxime et oportet et fas est exercere iuventutis ingenia, ubi tam propinqua sunt numina amica doctrinae, ubi ex proximo iuvat mens divina ... ubi ante aras quodammodo suas Iovios Herculiosque audiant praedicari Iuppiter pater et Minerva socia et Iuno placata'; 'audiunt' scripsit Baehrens. Locus iam ita defendi potest, ut dicamus illud 'audiant' esse coniunctivum iterativum: totiens enim audiunt Iuppiter deaeque illae, quotiens recitatur; sed monere volo èt 'ubi' saepius cum coniunctivo coniungi neque temporum variatione offendendum esse, nam 'ubi' cum coniunctivo iam legimus apud Tacitum in Hist. II 40: 'Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant', quem locum solus adhuc Löfstedt Beiträge p. 8 recte defendit: coniunctivum positum esse ut post 'ut' temporale, de quo usu cf. Löfstedt l.l. p. 1 sqq. Sed nemo adhuc attendit usum non solum apud Tacitum inveniri atque non solum 'ubi' de tempore adhibito, sed etiam tunc, cum locus indicatur, coniunctivum sequi. Post 'ubi' temporale coniunctivum habes:

Ael. Don. Ter. I p. 331. 9: 'hoc iterum plus intulit, nam ubi nec vestigium reperiretur, superest interrogatio' — ita recte codices. 'reperietur' Sabbadini, sed futurum ne ferri quidem potest hoc loco!

Cl. Don. II p. 401. 12 G.: 'ubi tantae extractae sunt morae, ubi pudebat tantum telorum numerum scuto portare tantaque essent, ut haec velli vel portari non possent'. Corruptelae signum posuit Georgii, sed locus integro integrior est (de modorum variatione vide infra). Post 'ubi' locale coniunctivum habes: Victor. Vitens. Hist. Pers. I 8: 'in aedificiis nonnullis magnarum aedium vel domorum, ubi ministerium ignis minus valuerit, tectis admodum despicatis pulcritudinem parietum solo aequaebant' cet. III 33: '... exilio arido et invio relegatur, ubi nullus hominum forte consolationis gratia veniendi haberet accessum'. — Passio 9: '... tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio adrideret lemitatis.

Itin. Hieros. Petr. Diac. (C. S. E. L. XXXVIIII p. 109. 19

Geyer) recte codex (C) exhibet: 'Inde non longe est locus, ubi erraverit dominus, quando factus est sudor eius, sicut guttae sanguinis'. male 'erravit' editores.

Schol. Bobb. p. 1. 11 'superposuit in loco angusto, ubi densior fumus animas haurientes urgeret': 'urget' quidem Hildebrandt, Leo secutus, sed frustra.

Cf. denique Caspari Kirchenh. Anecdota p. 177 (Dicta abatis Priminii c. 23): 'et nullus in ipsa ecclesia, vel ubi lectio divina recitetur, verbosare presumat. Lectionem miratur Caspari. Solus Petschenig Victoris Vitensis editor neque mutat neque miratur, quippe posterioris Latinitatis peritus. Locos Victoris in Indice p. 151 affert. — In loco supra laudato Cl. Donati habemus ut nostro loco variationem modorum, quae semper in Latinitate exstitit, saepissime autem iniuria solum vertere coacta est. Iam eam iure postliminio reducamus: refero imprimis ad Luciferi, Victoris Vitensis, aliorumque poster. Latin. scriptorum indices. Sed Leky l.l. p. 45 nos docet èt apud Plautum èt apud Apuleium hanc variationem inveniri: Apul. Ap. 16 revera illud 'accendunt' retinendum est Helm invito; quod cum ita sit, prave in Minuc. Fel. c. 17. 2 editores (praeter Waltzing): 'praecipue cum a feris beluis hoc differamus, quod illa prona in terramque vergentia nihil nata sint prospicere nisi pabulum, nos ... ignorare nec fas nec licet' cet. 'sunt' pro 'sint' scripserunt; quo cum loco quam maxime convenit Augustinus de Civitate Dei XIII 19 (I p. 582. 14 Domb.): 'ut a ceteris hominibus hoc videantur differre sapientes, quod post mortem feruntur ad sidera ... illi vero, qui stultam duxerint vitam, ad corpora suis meritis debita ... revolvantur'. Hoc solo differunt, quod hic priore loco, illic posteriore loco indicativus positus sit. Hoc quoque loco editores temere coniunctivum inseruerunt. Nec minus Georgii aliis Donati locis peccavit. Nam ut loco laudato, ita temporum variatio statuenda est:

I p. 180. 8, ubi legimus: 'quisquis funem contigisset vel rotarum lapsus adiuverat, laetabatur existimans diis sese talibus officiis placiturum'; 'quisquis' in posteriore Latinitate saepius cum coniunctivo coniungitur: hoc loco igitur vetustior et recentior constructio confusae sunt! eodem modo II p. 449. 6: 'ut ostendat qui quae passi sunt et in quibus locis vel per quos

illis supplicia inflicta sint. (Saepissime in interrogatione obliqua coniunctivus et indicativus alternantur: cf. e. g. Plaut. Amph. 17: 'Nunc quoius iussu venio et quam ob rem venerim dicam simulque ipse eloquar nomen meum', ut de permultis posteriorum exemplis taceam.) Cf. denique II p. 632. 14 sqq.: 'cum longe vidisset Iuturna stridere serpentem et volatu Diram esse cognovit', ubi ne Georgii quidem mutat. Afferre adhuc velim — e permultis! — tria exempla ad Panegyricorum locum defendendum utilia: Caspari Kirchenh. Anecd. p. 307: 'et haec tua in domino non cadunt, quia est inextimabilis, immensus, infinitus et quia locum non capiat'; miratur Caspari!

Sorani Gynaecol. p. 33. 9: 'quoniam, cum in utero esset ad perferendum digestionem, mater eius officio laboraret ('laborabat' solus h, Rose) et sic ei digestum lac transmittebat. — p. 97. 29: 'signa autem inductae cicatricis, quod et loca ipsa sicca sunt et alba et sine dolore et nullus humor ibi inveniatur ita cod. l, invenitur Rose cum h, sed h, ut saepius, coniecit tantum. Quae omnia cum ita se habeant, licet defendere:

Pan. X 25. 1, ubi M: 'quid ego referam post tantam et tam gravem pugnam, quod apud Brixam (ita recte!!) magnus quidem et acer equitatus esset fuga quam vi sua tutior et primo impetu suo pulsus Veronam usque contendit ad praesidia maiora', ubi temere editores pro 'essent', 'sed' scribunt et 'et' delent, sed rursus habemus variationem modorum. Cur imperfectum 'essent' excipiatur perfecto 'contendit' luce clarius est, quod imperfectum equitatus qualitatem significat, perfectum id, quod semel factum est, reddit. Coniunctivum post 'quod', 'quia' 'quoniam' frequentissimus est in post. Latinitate, quamquam hoc quoque editores obliti sunt e. g. Georgii Don. I p. 115. 28: 'beneficia haec haut difficulter praestiterat quia (ita L. 'que' R) mater fuisset et dea': 'quae' Georgii propter 'fuisset'; eodem modo coniunctivum habes: II p. 539. 15: 'quia secundum ipsum Vergilium habeat aliam apud inferos poenam'... 'habet' Georgii male! Nec minus Faust. Reiens. p. 77. 4 'quia ... possint', p. 87. 26: 'quia ... sint' legendum est. Ipse Engelbrecht p. 278. 21: 'sed quia ... possimus' retinet! Sed talia iam ipsi editores corrigant.

Moneo adhuc in Panegyricis in sententiis relativis coniunc-

tivum inveniri praeter locos, quos iam in dissertatione p. 77 defendi:

Pan. V 1 i. f.: 'quo facilius maiestatis tuae recordatione confisus possim ('possum' editores) illa quae tunc dicta sunt praeterire' sqq.

Pan. XI 3. 1 'quae in hac Romani imperii parte gloriosissima sint ('sunt' w edd.) famae laude celebrata' cet.

Praesertim in comparationibus coniunctivus in sententia ponitur secundaria; ego defendi Pan. XII 39. 2: 'sermo iste prolixior est quam illa res fuerit; refero nunc ad Mohr in Archiv für Lat. Lex. VI p. 618 et in Praef. ed. Apollinaris Sidonii p. XIX, qui e posterioribus scriptoribus saeculi quinti et sexti p. Chr. nat. exempla affert. Unum adhuc exemplum afferre velim: Glossae in Sidon. (Anecdota Oxon. I[5]) p. 30. 18 legimus: 'quoniam sicut panni textiles post texturam facilius contrahuntur quam extendantur, sic facilius pueri a magnis revocantur quam ad magna invitentur'. Utroque loco editor indicativum restituit! Nonnulla alia afferam exempla: coniunctivus mea quidem sententia invenitur post 'tantum— quantum'.

Claud. Don. II p. 624. 23 'tu, qui tantum eras periculis propior, quantum superata fuerint cetera, putas' cet. Corruptelae signum posuit Georgii ante 'superata'.

Schol. Bobb. 'in quantum igitur laudem Filippi fratris eius extulerit, in tantum hunc defloravit, qui dissimilis extiterit'. Ita cod. C., editor nimirum postremus cum edd. ant. indicativum scripsit!

Faust. Reiens. p. 242. 22 E. '... divitiae ... quae amatoribus suis, quantum fuerint maiores, non adferunt satietatem, sed in flammant cupiditatem?' — 'quantum possimus' habes e. g. ibidem p. 304. 12, 312. 25.

Eodem modo post 'qualis' et 'sicut' coniunctivus sequitur, cf. exempla quae Hartel in indice Luciferi p. 338 congessit. Male igitur Petschenig in Vict. Vit. Hist. Pers. p. 56. 10 'sicut splendor ab igne genitus gignenti manifestetur aequaevus' contra maiorem codicum partem 'manifestatur' scripsit.

Cf. Script. Physiogn. Förster I p. 9. 7: 'quidam autem ex moribus superapparentibus (sc. 'distinguebant'), quales mores dispositionem sequantur': 'sequuntur' unus codex P., Förster.

Post 'quomodo' coniunctivum habes Faust. Reiens. p. 285. 4: 'et quomodo in quadragesima quasi tristitiam habeamus ... sic et in hoc saeculo' cet.

Cf. porro Caspari 'Briefe' cet. p. 29 (Tract. de Divitiis c. 5) 'eo enim magis augetur cupiditas, quo materia eius contagiosa densetur' ('densatur' male Caspari!).

Aliud exemplum, ubi comparatio coniunctivum gignit, habemus apud C. Iulium Victorem in Arte Rhet. p. 400. 16 H., ubi exstant haec: 'Quibus illud colligitur, ut, si dissimilia sint ea, quae obiciuntur, atque ea fuerint, quae alii obiecta sunt, causa quoque dispar sit' cet.; 'fuerunt' edd. et Halm. Ut igitur post 'tantum ... quantum', 'talis ... qualis', 'sicut', 'quomodo ... sic', ita post 'alius ... atque' quoque coniunctivum adhibitum invenimus. Ut opinionem meam stabiliam, affero:

Ael. Don. Ter. II p. 52. 6: 'adeo illi aliud ⟨ait⟩, atque ille secum disputaverit'. Ex supradictis iam satis apparet hoc quoque loco coniunctivum minime cum editoribus esse sollicitandum. Sed iam satis de coniunctivo, quem, antequam e Latinitate posteriore eiciamus, quanta sollicitudo adhibenda sit, iam spero ex hac brevi disputatione perspicuum esse factum.

Pan. IV 11. 2 'sed ut trecena illa sestertia, quae sacrae memoriae magister acceperam, in honore privati huius magisterii addita pari sorte geminarent': 'in honorem' Thörnell proposuit, sed iam Geyer in Ann. Burs. 98 (1898) p. 72 affert Script. Hist. Aug. Trig. c. 4. 1, 11. 1, ubi eiusdem indolis locus apud Servium exstans defenditur; sed quoniam facile 'm' littera, scilicet linea tenui scripta, excidisse potest, certiorem ut reddamus rem, alia exempla addenda sunt.

Apud Dictyn Cretensem p. 94. 20 legimus: 'dein, ubi tempus visum est, convivium coeptum in honore ducum' cet.

Iul. Val. p. 65. 13: 'condi Thebas esse permissum in honore scilicet trium deorum' cet. Et Meister et Kübler accusativum scripserunt.

Schol. Vindob. ad Horatii Artem Poët. p. 28. 30: 'effutire id est effundere. quoddam genus sacrificii fiebat in honore Cereris'.

Caspari 'Briefe' cet. (Ep. de mal. doct. c. 23. 1) p. 110: '... quod quidam nostrum in honore potentissimi nominis tui

daemonia eiecerunt' cet. Utroque loco editores 'honorem'. — Hic locus Hegesippi de Bello Iudaico I 24. 3 afferendus est: 'quibus egregie Caesar delectatus in honore Antipatrum quo oportebat inter amicos recepit'. — Hisce igitur omnibus locis nisus lectionem traditam ubique retineo, nec mirum est, cur ablativus positus sit: non enim tam ut fiat honor quam ut sit perpetuus, intentio honorantium est. Analogiam etiam afferre possum: apud eundem Dictyn p. 87. 26 legimus: 'haec omnia in gratia Helenae gesta, scilicet eius mulieris, quam ne Graeci quidem recipere gestiunt'. Rursus Meister 'in gratiam' scripsit, sed locum defendere supersedeo. Afferre licet etiam Itin. Alex. p. 10. 8 Volkm., ubi exhibetur: 'hic machinamentis admotis disiectisque muris et internicione incolis caesis, optimates tamen pauci ⟨in⟩ (minus recte additum) Herculis templo reperti honore numinis sospitantur'. Hoc loco Volkmann 'in honorem' suasit legere; praestat fortasse '⟨in⟩ honore' legere, si omnino aliquid addendum est.

Pan. V 1. 3 'quo in genere orationis quanta esset cura ..., sensi etiam, cum in cotidiana illa instituendae iuventutis exercitatione versarer, quamvis enim prima tunc in renascentem rempublicam patris ac patrui tui merita ... possem tamen censere numerando'. 'Enim' in dissertatione mea p. 51 delevi, sed nunc dubito; nam 'enim' saepissime in posteriore Latinitate quasi omnino abundat. In ipsis Panegyricis VIII 3. 3 legimus 'sed enim', pro 'sed' ut saepius apud Apuleium, cf. Helm Philol. S. B. IX p. 575; cf. 'quod enim' praesertim apud Apuleium cf. Leky l.l. p. 49, Hartel Patr. Stud. II 39. 1, Iul. Val. III 56, Firm. Matern. p. 77. 25 Kroll-Skutsch; cf. etiam 'vel enim'; cf. Dombart in indice Commodiani s. v. II 5, 4. 8, 8. 19. Apol. 820 et 980 (enim = profecto, sane, ut in prisca Latinitate, cf. etiam Aen. VIII 84, cf. Gr. δή). Quod cum ita sit fortasse nostro quoque loco 'enim' ferendum est; 'enim' ab editoribus deletur aliis quoque locis: Eugipp. Excerpta ex opp. S. Augustini p. 1003. 30 Kn., ubi legimus: 'quod ut intellegas, non simulatione, sed caritate fieri, qua infirmis hominibus, tamquam nos simus, compatimur, ita enim monet alio loco dicens' cet. 'enim' seclusit Knoell, sed fortasse pro 'sane' explicandum est.

Caspari 'Briefe' cet. p. 99 (Ep. de mal. doct. c. 16. 6): 'nec aliud nobis, quam promittunt, eventurum esse credamus, enim definitionis memores, quoniam Deus veritas est'. 'enim' in 'illius' editores mutaverunt.

Legimus apud Cl. Donatum II p. 421. 23 G.: 'nam cum remearet ad castra, veniebant enim ex urbe Latina missi, qui rogarent et veniam precarentur' cet.; fortasse nil mutandum est ('iam' otiose Georgii), sive pro 'sane' sive pro pleonasmo explicas; de eiusmodi pleonasmo cf. e. g. Acta Apost. Apocr. (ed. Lipsius-Bonnet) II p. 260: 'suscipiet autem episcopatum throni tui iste tamen imperator, quem' cet. Bonnet in adnotatione critica: 'tum?' Caspari Kirchenhist. Anecd. p. 87: 'Videtur mihi immutatio quaedam facta esse sic quasi hoc mihi videtur velut conversio aliqua qualitatum magis': quicquid mutas, pleonasmus: 'quasi ... velut' semper manebit. Sed ipsum vocabulum 'enim' fortasse bis positum est Acta Apost. Apocr. Lips.-Bonnet II p. 250: 'factum est enim cum ingrederetur lectulum in palatio, vidimus enim nos omnes quomodo Matheus surgens de lecto ad caelum ascendebat ('enim' 2 delendum?' Bonnet).

Pan. VI 5. 1 '... idque ipsum coram gaudeas praedicari: 'quicquid tu iuste ac liberaliter feceris, filium Constantii necessario praestitisti''. Ita codices; 'praestitisse' Langius, qui acc. c. inf. a 'gaudeas praedicari' pendere facit; eum secuti sunt editores, minus recte, nam quemadmodum tunc ille transitus a persona secunda ad 'filium Constantini' explicandus sit, non video, sed eam ob causam mutarunt viri docti primum ut coniunctivum 'feceris' explicarent, deinde ut. constructionem 'filium Constantini praestitisti' evitarent; sed de 'quicquid' cui pronomini coniunctivus adiunctus est, cf. ad Pan. VII 12. 3 'quicquid fuerit pecoris, raptum aut trucidatum est', et quae disputavi de hoc loco in dissert. mea p. 70; 'praestare aliquem' invenitur Aen. XI 438: 'praestare Achillem', Suet. Caes. 16, Tiber. 33; conferendae sunt etiam constructiones analogae, cf. Cl. Don. II p. 271. 29 G. 'quod talem se esset exhibiturus nepoti, qualem Anchisae avo in armis et in pace praebuerat'; 'armis ⟨se⟩' Georgii minus recte; cf. 'gerere magistratum'; cf. Ap. Metam. X 28 'qualem exhibuerat uxorem'; — cf. 'fingere benignum' Script.

Hist. Aug. I p 485. 1 P. et 'ostendere scurram' p. 98. 1; hoc loco addendum est apud Don. Ter. I 495. 10 legi: ''Et bene saxum' de stulto milite et ipsum <se> Sisyphum fecit'; ita edd., haud nescio an <se> omitti possit; ut 'fingere aliquem' ita 'facere aliquem' ferendum est; neque sententia loci obstat ne lectionem traditam servemus.

Pan. VI 9. 2: 'non quidem tu rei publicae neglegentia ... ductus, sed ... pietate fraterna, ne ... nevel illius ... laudi cederes'; 'neve' Livineius et editores, sed Birt in Archiv für Lat. Lex. XV p. 161 ad Corpus Gloss. referens (C. Gl. V p. 528) 'nevel' pro 'neve' in Carmine Fratrum Arvalium et apud Ausonium vindicavit; recte se habere opinionem Birtii confirmatur et hoc Panegyricorum loco et Script. Hist. Aug. I p. 231. 6 P. (vita Anton. Hel. c. 15): 'et ut Alexander custodiretur, nevel illi aliqua vis adferretur, simul ne Caesar quempiam amicum Augusti videret' cet.; 'neve' Baehrens, Peter, sed 'nevel' habent codices. Ausonii, Lampridii, Panegyrici nostri locis nisi Gloss. testimonio adhibito iam sine ullo dubio 'nevel' pro 'neve' retinere debemus singulis locis.

Pan. VII 22. 1 'quorum scaturigines leni tepore nebulosae arridere, Constantine, oculis tuis et osculis sese inserere velle videantur'; ita codices, edd. Livineio auctore 'videntur' scripserunt, sed iam clausula (casu quodam locum in dissertatione mea non tractavi) 'videantur' restituit, nam 'videntur' exitum praebet heroicum, 'videantur' contra pulchram dat clausulam A^1: –́⏑ ⏑́⏑–́⏓. Nec minus recte se habet coniunctivus c. 21. 7 'iam omnia te vocare ad templa videantur, praecipueque Apollo noster' cet.; 'videntur' se rursus editores. Quomodo coniunctivus sit explicandus? Non ut apud Luciferum, Aetheriam, Chironem aliosque coniunctivus sine causa pro indicativo a Panegyricis positus est in enuntiatione principali, sed in 'videri' vis aliqua potentialis semper inest, quae ut vis magis perspicua redderetur, facile coniunctivus adhibitus esse potest etiam in sententia principali; alia exempla exstant: Virg. Gramm. p. 17. 4 Huemer: 'videatur mihi commodum esse' in enuntiatione principali, p. 40. 18: 'vidantur

(i. e. videantur) [1]) autem mihi nominum et verborum affinitates humanae genealogiae similitudinem habere' cet. In toto Virgilii opere quinquies tantum coniunctivus sine causa in enuntiatione principali positus est: 'videatur' bis inveniri casui attribui non potest! Quod cum ita sit, non dubito quin Cl. Donati II p. 196. 11 male Georgii coniunctivum cedere iubeat: 'si enim iubeas et recedas, potest iussio neglegi, praesentia vero etiam cum nihil iubet tacita videatur urguere': 'videtur' Georgii cum editione principe. — Affero porro:

Caspari 'Briefe' cet. p. 216: 'Sed nefandus ille corruptor potius animarum quam corporum, dumque adulescens, subdolus draco sub specie iustitiae videatur versari, antequam sumat imperium' ita codex vetustior S. Gallensis, minus recte cum Würzb. Caspari 'videtur' scripsisse videtur. Monere velim hoc loco fortasse eodem modo compluribus locis coniunctivum verbi 'posse' explicandum neque mutandum esse, quamquam res saepe incerta est, cum 'i' in 'u' mutato indicativus saepe restitui possit. Certiorem ansam praebere possunt loci quales Sorani Gynaec. p. 71. 14: 'ille ergo fluxus, qui sine vulnere et dolore est, ut solus humor feratur, praedictis omnibus auxiliis curari possit' ('potest' unus codex h, Rose); p. 115. 21: 'si quidem et cavernam modicam habuerit, et purgatio qualiscumque fieri possit et conceptus' ('potest' h, Rose).

Pan. VII 22. 5: 'sedemque iustitiae in tantam altitudinem suscitari, ut se sideribus et caelo digna et vicina promittant'; 'digna' mutant viri docti: Baehrens 'contigua', alii alia; 'digna' retinendum est; quod attinet ad 'sideribus' explicari potest ita ut simul sit èt dativus et ablativus (cf. quae disputavi in diss. mea p. 28), sed ne hoc quidem ut hoc loco concedamus necesse habemus; nam in posteriore Latinitate 'dignus' cum dativo coniungitur, qua de re cf. nunc Schmalz[4] p. 380; quamquam exempla haud ita pauca sunt, ut putat Schmalz, qui e Vopisc. Prob. 24. 6 'digna memoratui', Arnob. 18. 4 'condigna auditui' aliosque laudat locos; ego affero:

---

1) Male Huemer in editione sua codicem expressit nulla fere littera mutata. Quae ratio edendi ipsam editionem damnat. Quod eo magis dolendum est, quod editione optima huius et Latinistis et Romanistis pretiosi operis quam maxime indigemus.

Ps. Iul. Val. p. 191. 8 Kübl.: Epist. Alexandri ad Aristotelem: 'ne aut fabulae aut turpi mendacio dignus efficiar'; ita L. M. H. Kübler ceteros codices esse secutum (hoc loco moneo quasi semper ubi altera pars codicum alterum exhibet, id quod minus usitatum est, recte se habere) eo magis miror, quod p. 209. 10 in eadem epistula legimus: 'si quid etiam unum videre possem dignum ad admirationem aut memoriam' (ubi rursus pessime pars codd. ablativum exhibet!)

Eodem modo Script. Hist. Aug. II p. 136. 18 P. (Treb. Poll. Claud. c. 5) recte legitur: 'denique iudicio suorum militum apud Mediolanium Aureolus dignum exitum vitae ac moribus suis habuit' neque cum Madvigio 'vita' restituendum est.

Pan. VIII 2. 1 'Nunc itaque, cum in hac urbe, quae adhuc assiduitate praesentiae tuae prae ceteras fruitur... totus tibi amicorum tuorum comitatus et omnis imperii apparatus assistat' cet. Ita codices, 'prae ceteris' solus A edd., minus recte, ut opinor, nam ut de Petronii locis taceam, ubi lingua vulgari quis locutus 'prae' cum accusativo iungit (cf. c. 39, 46), premendum est e. g. duobus locis apud Iulium Valerium eodem modo accusativum inveniri, priore (p. 41. 19 K.) in trimetris: 'prae cuncta vitae commoda est mortalibus', posteriore (p. 165. 12 K.): 'Vulcani quoque eum appellatione salutabant, quod hunc prae ceteros deum illa pars arbitraretur orientis', ubi igitur eodem modo 'prae ceteras' atque nostro loco 'prae ceteros' legimus!

Pan. IX 7. 5 'quae gratulatio principum civitatis! qui plausus populi! quae securitas intuentium te matrum te virginum! quaeque duplici fructu fruebantur' cet. ita codices: 'virginum! quae' Livineius Baehrens, 'te matrum [te] virginumque! quae' cet. editores ant.; sed fortasse lectio tradita retinenda est, nam constat in posteriore Latinitate saepius pronomini relativo sine causa 'que' adiunctum esse neque id difficile est explicatu; ut pronomini demonstrativo, ita per analogiam pronomini relativo 'que' adiungebatur, ut nuperrime audivi Berilonensem quendam locutum sic: 'ihn schätze ich und wem ich sogar mein ganzes Vertrauen schenken könnte'; de usu cf. e. g. Bonnet Le Latin de Grég. de Tours p. 302, quamquam fere semper editores id neglegunt.

Itin. Alex. p. 2. 3 Volkmann: 'scilicet ut dum iuventae conatus paternis maturitatibus admoliris, inclitorum quam maxime principum merita supervadas; quorumque protinus tete in omni hac parilitate nec consilii paeniteat nec vero fortunae'; quorumque' hoc loco retinet Volkmann, male 'quorum quidem principum' proposuit Koch. — p. 3. 18: 'solis id modo Lacedaemoniis rennuentibus non merito indigni, verum pudore posthabiti sui nominis, quoniam imperium sola res est, cuius pretium periculis aestimatur. Quibusque Alexander expeditis' cet. 'Quibus' editores sed non magis lectio tradita sollicitanda est quam supra atque p. 6. 21: 'Fuit tamen Alexandro etiam Halicarnassi anceps bellum quamque obsidione vix cepit et diruit': 'quam' scripsit Volkmann cum Maio, sed rursus frustra. Igitur iam in Itin. Alex. hic usus exstat.

Cf. porro Histor. Apoll. regis Tyri, ubi p. 112. 5 R. legimus: 'Tharsia iubet in conspectu suo adduci Theophilum villicum. Quique cum adductus fuisset' cet. Quo nisus loco etiam p. 80 12, ubi solus P quidem exstat et 'quique' habet, lego: 'Contigit ut Athenagora ... consideraret celeritatem navium. Quique dum singulas notat naves' cet. — Cf. Act. Apost. Apocr. ed. Lips.-Bonnet II p. 22: '... iussit eum flagellis caedi extensum; quique cum septem terniones transisset' cet. — Item Iul. Val. p. 56. 13 codex A habet: 'ipse quoque ad Scamandrum ducem suarum partium — quique curabat tunc Macedoniam sese profecto — scribit omnis phalangis quas ⟨haberet⟩ amare' — 'qui' P et Kübler. Ego rursus P interpolasse credo et 'quique' retineo.

Cf. Schol. ad German. Aratea p. 149. 19 Breysig: 'quidam a sole persecutam arbitrantur vocatamque Electram; quaeque non sustinens videre casus pronepotum fugerit' 'quae' Breysig cum uno codice G. Sed exempla afferre et defendere iam taedet. — Nec minus in posteriore Latinitate saepius 'que' omittitur, cuius usus iam Löfstedt in Spätlat. Studien p. 77. sqq. nonnulla affert exempla: ita invenimus 'unusquis' pro 'unusquisque' (cf. etiam Geyer Ann. Burs. 1898 p. 64), 'plerus' pro 'plerusque', 'uter' pro 'uterque', 'quicum' pro 'quicumque'; 'uter' primus Löfstedt quattuor locis, 'quicum' duobus exstare demonstrat; ego inveni iam in Historia Augusta legi èt 'unusquis' (cf. Flavii Vopisci Vit. Probi c. 1 II p. 200. 6 P.: '... qui

unius cuius facta descripserint', 'unius cuiusque' edd.) èt uter (cf. Ael. Lampr. Vict. Alex. Sev. I p. 269. 26 P: 'quamvis utrum defenditur a bonis scriptoribus': 'utrumque' cod. P manus tertia, editores) èt 'quicum' (cf. Trib. Poll. Vita Tyr. Trig. II p. 107. 2 P.: 'occidendus est quicum male dixit contra me' cet.: 'quicumque' edd.) Quod cum ita sit non dubito quin èt Iul. Cap. Max. II p. 4. 7 recte tradatur: 'magnitudinem corporis Severus miratus primum eum cum lixis composuit, sed cum fortissimis quibus' èt Treb. Poll. Vita Tyr. Trig. II p. 119. 23: 'Est hoc familiare populi Aegyptiorum, ut velut furiosi ac dementes de levissimis quibus usque ad summa rei publicae pericula' cet. recte traditum sit nec cum edd. utroque loco 'quibusque' scribendum. 'Quis' pro 'quisque' saepius invenitur, sed primus — quantum scio — etiam in huiuscemodi constructionibus 'quis' pro 'quisque' inveniri demonstravi. (Addendum fortasse est Aurel. Vict. p. 6. 11 Pichlm.: 'dehinc atrocius accensa nobiliore⟨s⟩ quas nuptas et virgines scortorum modo secum prostituerat' ita codices, 'quas⟨que⟩' scripsit Schott et cum eo Pichlmayr). Quinque hisce locis peccasse librarium collatis illis ceteris locis iam a viris doctis allatis vix credam. Quod utinam animadvertisset olim Dessau; quantum hinc argumentum arripere potuisset ad opinionem suam de Scriptoribus Hist. Aug. stabiliendam! Postremum moneo 'quicum' adhuc Faustum Reiensem p. 236. 26 Eng. exhibere: 'ecce tibi loquor, quicum dicis, quod in amore inimicorum non possis imitari dominum nostrum'; 'quicum⟨que⟩ edd. male; nam 'uter' pro 'uterque' apud eundem Faustum inveniri Löfstedt ostendit. — Ut ad 'que' abundans revertamur, moneo 'que' etiam apud Script. Hist. Aug. abundare cf. Iul. Capit. Gord. Tres. II p. 41. 26: 'nam et viginti viri consulares contra nos lecti sunt; quibusque resistendum est nobis fortiter agentibus, vobis feliciter dimicantibus'; 'quibus' rursus editores. Apparet igitur iam tertio saeculo post Chr. n. pronominum formas alteras 'que' in fine exhibentes, alteras 'que' carentes inter se confusas esse et assimilatas ita ut pron. relat. 'que' adderetur, aliis 'que' interdum adimeretur. Quod fortasse inde originem ducit, quod prius 'quique' pro 'qui', 'quis' pro 'quisque' (quae pronomina sunt usitatissima), deinde 'uter' pro 'uterque' usurpabatur (et haud dùbito quin prius 'quique' pro 'qui'

cet. tunc 'quis' pro 'quisque' adhibitum sit et ob causam supra allatam et quod in Latinitate vulgari h. e. in sermone populi formis brevioribus saepissime longiores substituebantur); postremo secundum analogiam etiam illae formae 'quicum' et 'plerus' exortae videntur. Quae omnia cum ita se habeant, fortasse nostro quoque loco in Panegyricis 'quaeque' retinendum est, quamquam aliud in Panegyricis exemplum non exstat.

Denique moneo in Itin. Alex. traditum esse (p. 5. 10 Volkm.): 'apud Ilium litant, ubique hasta humi fixa omen sibi facit Asiae bello quaerendae' cet.; fortasse ut 'quique' pro 'qui', ita hoc loco pro 'ubi' analogia 'ubique' positum est: fortasse ut 'hique' formam 'quique' genuit, ita 'ubique' ex 'ibique' originem ducit; 'ibique' editores. Refero demum ad p. 8. 15 ubi exhibetur 'cum summa utrubi fuerit' 'utrobique' edd., hic fortasse 'utrubi' rursus defendi potest: differentiam inter 'utrobi' et 'utrobique' secundam analogiam, formae cum et sine 'que' postquam semel confusae sunt, paulatim sublatam esse. Sed quemadmodum omnia haec pronomina et adverbia inter se confusa sint, nondum satis constat neque huius loci est fusius de hac re disputare: spero me non ad Kalendas Graecas quaestionem solvendam dilaturum.

Pan. X 25. 3 extant haec: 'ipsa autem Verona farta immanibus copiis ... facta est parumper metu cautior, non ratione felicior: muris se ab impetu vindicant': ita M. 'vindicavit' Baehrens, speciose quidem, sed minus, puto, recte.

Pan. V 11. 4: 'ad hoc natio etiam tunc rudis et soli Britanni Pictis modo et Hibernis assueta hostibus adhuc seminudis, facile Romanis armis signisque cesserunt' Baehrens primus recte locum corruptum esse statuit et recte 'Britanni' seclusit et 'solis' scripsit, sed iam clausula correctionem eius: 'cessit' refellit. Ego ante 'Britanni' transposui, nunc deleto hoc vocabulo 'cesserunt' nihilominus retineo. Nam premere velim in posteriore Latinitate magis constructionem, quae ad synesim vocatur, inveniri quam adhuc creditum est. Utroque loco subiectum logicum est plurale: 'Veronenses' et 'membra gentis'. Multa possumus afferre exempla, atque adeo ea, quae eadem ratione 'gens' cum plurali verbi forma exhibent (cf. Schmalz[4] p. 342):

Cl. Donat. I p. 495. 2 G.: 'gens nostra mala fatorum sorte progenita omnis est adversis destinata suppliciis, habuerunt aliquid meriti simul interire' cet. (male Georgii proponit: 'habuerat'?)

Aurel. Victor. p. 21. 21 P.: 'quod equidem gentis nostrae reor, quae fato quodam bonorum parce fecunda, quos eduxerit tamen, quemque ad sua celsos habet. ...; qui quamquam exacta aetate mortuum iustitio elogioque lugendum sanxere, struentes illum iustum nasci aut emori minime convenisse'. Non solum plurali forma sed etiam 'qui' hoc est masculino genere excipitur 'gens'. Praeter Commod. A. 893 cf. Anecd. Caspari p. 197: 'omnes gentes resurgent, quive ex Adam trahunt originem: 'quive' = 'quique' = 'qui', miratur Caspari! Cf. Caspari 'Briefe' cet. p. 213: 'quia operietur mundus a nequissimis gentibus, quorum aspectus ferarum magis quam hominum esse videtur' ita alter codex et addit Caspari: 'möglicherweise richtig' quod pro certo habeo, nam in proximis uterque codex habet: 'gentes enim illae horribiles nimis, profanissimae et coinquinatae qui nec vivis parcunt' cet. Quod cum ita sit, haud nescio an non recte mutaverint editores Script. Hist. Aug. I p. 8. 9 P.: 'gentis regebat quos' ubi editores 'quas' scripserunt. (An 'qui' = 'quae'?) — Cf. porro Act. Apost. Apocryph. II p. 147 Lips.-Bonnet: 'et cum omni populo civitatis suae et vicinarum urbium, qui (ita pars codd., Bonnet: 'fortasse recte') ad eius regnum pertinebant, credens baptizatus est. — Alia exempla habes haec: Faust. Reiens. p. 28. 14 Eng.: 'quam dolenda civitas Iudaeorum viam negato salvatore perdiderant et errorem suum scire nolebant': singul. scripsit Engelbrecht! Cf. Script. Hist. Aug. Flav. Vop. Sat. II p. 226. 1 P.: 'et utinam melius esset morata civitas, digna profecto, quae pro sui fecunditate, quae pro sui magnitudine totius Aegypti teneant imperium'; 'teneat' editores male.

Aurel. Vict. p. 3. 11: 'quorum modestia atque immaturo, absque Octaviani, interitu vulgus ... permovebantur: 'permovebatur' male viri docti nescientes apud Apuleium Metam. IV 2 (p. 76. 2 H.) legi: '... quos ... vulgus indoctum rosas laureas appellant' cet.! E prisca Latin. affertur Cass. Hemina fr. 11.

Schol. Bobb. p. 36. 18 Hild.: 'Mores illustrantur eius, quem non potuerunt Asia multiformi voluptate corrumpere': male 'potuerit' edd.

Scr. Hist. Aug. Aelii Lampr. Alex. Sev. p. 290. 28: 'Artaxerxen, potentissimum regem tam in re quam nomine, fusum fugavimus ita ut eum terra Persarum fugientem viderent'; 'videret' editores male; nam alia apud Scriptores Hist. Aug. exstant exempla: primum apud eundem Aelium Lampridium in eadem vita I p. 283. 27: 'rationales cito mutabat eosque, etsi boni essent, oderat, ita ut nemo nisi annum complerent', cet. 'compleret' editores, sed ferenda fortasse est pluralis forma, quod 'nemo nisi' idem valet atque 'omnes' et 'nemo nisi' praedicativam quandam habet vim. Sed quod maioris est momenti: bis apud Victorem Vitensem post 'nullus' prius singularis, deinde pluralis posita est: Hist. Pers. III 15, II 46: 'ut cum nostrae religionis illorum mensam nullus communem haberet neque cum catholicis omnino vescerentur' (cf. Petschenig Ind. p. 152). — Cf. Ael. Lampr. p. 286. 11: 'prorsus ut Romanam rem publicam intellegerent, quicumque Alexandri vidisset exercitum'; 'intellegeret' editores, quod recte videatur, sed ego legi in Dictis abbatis Priminii (Kirchenh. Anecd. p. 165. 16 Caspari): 'qui dormierit cum noverca ... morientur, et qui coierit cum uxore patrui ... morientur', ubi recte nil mutat Caspari, attamen quanto durior pluralis est post 'qui' quam nostro Hist. Aug. loco post 'quicumque'. Cf. etiam Lactant. de mortibus pers. p. 215. 19 Br.: 'et tamen si quis ⟨in manus eius⟩ inciderat, mari occulte mergebantur' Faust. Reiens. p. 309. 24 E.: 'adamantur et qui noluit amari' recte se habet, 'adamatur' Engelbr.; interpungendum est: 'adamantur: et qui noluit amari'.

In Iulii denique Capitol. Vita Maxim. duorum II p. 13. 6 P.: 'nec solum Romani, sed, quia et in milites saeviebat, exercitus, qui in Africa erat, subita et ingenti seditione Gordianum senem, virum gravissimum, qui erat pro consule, imperatorem fecerunt'. Ita codices: prius 'erat' in 'erant' mutavit Kellerbauer, quem sequitur Peter, sed de compluribus exercitibus sermonem esse vide, quam parum sit verisimile. Hactenus de Historia Augusta.

Apud Iul. Val. p. 95. 14 legimus haec: 'Uterque igitur cernuantes in profundum fluminis ruunt'; 'uterque' editores, sed alios licet afferre locos similes (inde a prisca Latinitate usus exstat): Victor Vitensis Hist. Pers. III 60: 'dum uterque sepulturam suam in vultu portarent'. Cf. Apul. Metam. 11. 29: 'nimirum

perperam vel minus plene consuluerunt in me sacerdos uterque', cf. Lact. de Mortibus Persec. c. 40. 2: 'sed utraque ob eximiam pulchritudinem corporis ac pudicitiam necabantur'. Neque in eo, quod adiectivum plurale scriptum est, offendendum est.

Aliam huius usus variationem habes hanc: Marc. Emp. p. 36. 13: 'nucleorum vero persici forma cum melle et aceto fronti illita prosunt' ('prodest' Helmreich). — p. 251. 3: nasturcium cum farina permixtum et ex aceto calido lumbis medentur' ('medetur' Helmr.). — p. 43. 6: 'puerili lotium nitro admixtum ulcera quae erumpunt lauto capite mire delinunt', ('delinit' Helmr.). Primus locus etiam defenditur locis qualis extat: Acta Apost. Apocr. I p. 60 (Lips.-Bonnet): 'pervenit canis ad Petrum sedentem cum turba (sc. quae canem sequebatur) ut viderent faciem Petri': male Bonnet: lege 'videret'. Cf. etiam Thes. L.L. IV p. 1377, Schmalz[4] p. 340: exempla per totam Latin. exstant.

Exempla addere velim cetera fortasse audacia superantia: Aurel. Vict. p. 12. 26 P.: 'petitoque ex industria gladiatoris, quorum pugnae visebantur, gladio': 'gladiatorum' Opitz, sed explicatione locus non eget.

Acta Apost. Apocr. I p. 64 Lips. Bonnet: 'ille autem introductis duobus iuvenibus, quos nemo vidit, magico carmine facto et abreptis ornamentis tuis non comparuerunt' Lipsius: expectes 'comparuit'.

Kirchenh. Anecdota p. 195 Casp.: 'Tunc diabolus videns ignaros homines ... errare coeperunt se illis in diversas formas ostendere' ante 'coeperunt' supplet nonnulla Caspari, sed in proximis legimus: 'et loqui cum eis, ut ... templa illis (= sibi) aedificarent'. Pluralis forma eo videtur exortum, quod diversis in formis se ostendit diabolus!

Quae omnia cum ita se habeant, fortasse licet defendere etiam Pan. V 7. 3: 'ut nemo dubitaret portum illum, qui piratae, ne suis opem ferrent, occlusus fuisset, vobis ad victoriam sponte patuisse': 'ferret' editores, sed piratae est collectio piratarum, quam ob causam 'ferrent' recte se fortasse habet. — Animi denique causa commemoro Itin. Hier. Petr. Diac. (C. S. E. L. XXXVIIII) p. 114. 2 Geyer nos legere: 'mons est altissimus, in quibus sunt duae speluncae lucidissimae'; num pluralis 'quibus' eo defendi possit, quod mons compluribus constat partibus, explo-

rare nolo nec possum. Locum tetigi tantum. — Aurel. Vict. qui, ut iam vidimus, audacter grassatus est, p. 35. 22 exhibet: 'et patres quidem praeter commune Romani malum orbis stimulabant proprii ordinis contumelia'; 'stimulabat' viri docti, sed pluralis eo defendi potest, quod èt malum Romani orbis èt ordinis contumelia stimulabant.

Contrarium quoque exstat h. e. ubi pluralem expectamus, singularis occurrit forma: e. g. ubi plurale quoddam tantum exhibetur: cf. e. g. Kirchenh. Anecdota p. 156 Caspari (Dicta Abbatis Priminii c. 7): 'inde nascitur inimicitiae' quod recte retinet Caspari; licet igitur defendere Iul. Val. p. 85. 4, ubi legimus: 'huiuscemodi sententiae Alexandro litteras mittit (sc. Parmenion), qua Philippum hunc clandestina tractasse cum Dario consilia commoneret'; male mea quidem sententia 'quibus' scribitur ab editoribus. Nam èt psychologice locus facile explicari potest èt hoc quaero: quomodo librarius illud 'qua' errore scribere potuit? Adde quod audaciam alteram apud Iul. Val. p. 95. 14 (cf. supra) invenimus et eiusmodi constructiones ad synesim per totam Latinitatem inveniuntur: cf. Plautus Trin. 403 sq. (cf. Brix ad locum): 'minas quadraginta accepisti a Callicle. ... Quid factum est eo?', Apul. Apol. 23: 'profiteor mihi ac fratri meo relictum a patre HS XX paulo secus idque a me longa peregrinatione imminutum', Apul. Apol. 71: 'avus modicum reliquerat, mater sestertium quadragies possidebat, ex quo sane aliquantam pecuniam ... filiis debebat' (cf. Leky l.l. p. 13). Adnotavi porro: Eutrop. p. 122. 16 H.: 'bellum Britannis intulit, quam nullus Romanorum post Gaium Caesarem attigerat, eaque devicta' cet.! Eodem referundi sunt duo loci, qui leguntur apud Caspari 'Kirchenh. Anecd.' p. 92: '... imitatione dei diligant meliora (sc. homines (et angeli)). Et merito iam haec sua dicentur bona, quae imitatione bona meruit adipisci': 'meruerunt' Caspari, sed universe de homine sermo est, ut p. 120: 'quid opus erat eum etiam baptismi gratiam consequi'; ipse Caspari adnotat: 'Der aus Seele und Leib bestehende Mensch'. Antecedit: 'de natura corporis'!

Haec sufficiant, quae editores moneant, ne emendare properent huiusmodi proprietates posterioris Latinitatis, quae quomodo magis magisque in litteris Romanis occurrant, adhuc explorandum est:

iam iam videmus studia syntactica, quod attinet ad posteriorem Latinitatem, adhuc in limine versari aedis vastae, in qua filum quoddam Ariadnaeum historica quaedam posterioris Latinitatis grammatica exhibere possit.

Pan. XII 30. 3 et Pan. XII 42. 1 'quando' pro 'quomodo' ego defendi (diss. p. 73). Tres enim Cl. Donati attuli locos: ad Aen. II 590: 'quando enim alicui crederem, nisi eadem se meis obtutibus sine fraude obtulisset?' — ad Aen. VI 890: 'quando enim tantum camporum vel tantam multitudinem animarum sermone posset includere?' — ad Aen. VII 235: 'gentes enim plures, plurimi populi, quos nulla quaerendorum auxiliorum necessitas cogeret, quando poterant aliorum adminiculum quaerere nisi quia muniri fortiore manu et meliorum causa ornari cupiebant?' — Nunc autem alia exempla afferre possum:

Ael. Don. Ter. I p. 290. 1: 'quando enim ausurus esset Parmeno adornare Chaeream ad vitiandam virginem, si praescisset civem esse?' 'quomodo' Westerhovius et cum eo Wessner. — II p. 42. 11: 'Aequam omnibus] quasi dicat, ubi non est, quando Aeschinus loquitur' cet.: 'quomodo' Rabbow et cum eo Wessner; eundem usum invenimus apud Vict Vit. Hist. Pers. II 13 p. 28. 25 Petsch.: 'qui in suo ita crudelis effectus est sacerdote, quando nostrae religioni vel nobis parciturus est iste?' Recte Petschenig nil mutat. Idem 'quando' exstat p. 103. 8: 'Si disputare nitebatur de fide nobiscum barbara ferocitas et heresis Arriana rationabiliter disputaret — sed quando tenuit rationem, quae a patre deo deum filium separat salvatorem?', quem quidem locum non in indice commemorat Petschenig, tamen huic seriei inserendus est.

Decimum, quem possum afferre locum, exstat apud Eugipp. Excerpta ex opp. S. Aug. p. 23. 24 Kn.: 'Quando caritate sancti Cypriani hi qui per illius sententiam se volunt excusare damnentur'; ita cod. V. h. e. codex qui facillime principem tenet locum (in altero codice 'quod' legitur); 'quod' Knoell quamquam dubitanter recepit. Mirum est neminem haerere in eo, quod 'quomodo' pro 'quando' usurpatur (qua de re cf. e. g. Rönsch It. und Vulg. p. 403), a 'quando' pro 'quomodo' fere omnes abhorrere. Sed id premendum est: si alicui vocabulo

alterum substituitur, quam facile, confusio duorum vocabulorum postquam semel exorta est, etiam pro hoc illud adhiberi potest. Adverbia demonstrativa et interrogativa proprie ad tempus pertinentia saepius in compluribus linguis postea causam et modum indicant: referre velim ad 'quoniam' quod apud Plautum adhuc de tempore adhibetur (nec minus in posteriore Latinitate, nec solum apud Apuleium qui Plautum imitatus esse potest Apol. 17), sed plerumque de causa usurpatur.

Quae omnia cum ita se habeant, vereor ne minus recte Halm in Iulii Vict. Arte Rhet. p. 426. 4 auctore Quinctiliano: 'quare etiam, si non erit docendus, sed aliquo modo afficiendus, narrabimus' scripserit: traditum enim est: 'aliquando': ut 'quando' pro 'quomodo' ita fortasse 'aliquando' pro 'aliquo modo' adhibitum esse potest: thesaurus linguae Latinae tacet. Atque revera Quinctilianum magis iusto in Iulio Victore edendo secutus est Halm: uno exemplo opinionem meam stabiliam: p. 405. 26 'at qui deferat aliis iuris iurandi condicionem' Quinctiliano duce Halm 'defert', sed èt ratio nostra, quae supra demonstravit in sententiis relativis saepissime inveniri coniunctivum, lectionem codicis tuetur èt ipsius Victoris nonnulli loci, e. g. p. 404. 4: 'neque enim de omnibus causis quisquam potest dicere, quae sint ('sunt' editores) infinitae et numero et varietate'. — p. 416. 4: 'non honestum est argumentum, quod ... aut ea re, de qua agatur ('agitur' edd.), indignum est'. Sequitur ut nostro quoque loco Quinctiliani testimonio parva fides attribuenda sit. Monendum denique videtur universe saepius editores fugisse grammaticos, rhetores ceterosque imperii Romani chalcenteros in exscribendis quoque exemplis suorum temporum linguae proprietates esse secutos.

Pan. X 16. 2: 'qui est omnium quin opitulari tibi deum credat' cet.

Pan. XI 26. 2: 'qui nescit aliorum imperatorum hilarem diritatem cachinnantemque saevitiam?' Altero loco 'quis' scribere iubet Novák, altero 'quis' scripserunt editores cum codd. dett., sed moneo in Latinitate vulgari 'qui' pro 'quis' usurpatum esse, quod iam satis demonstrant linguae Romanicae, cf. Koerting Lat.-Roman. Wörterbuch s. v., Bonnet le Latin de Grég. de

Tours p. 391. Neque in scriptis posterioris Latinitatis vestigia huius usus, quae permulta exstant, delenda erant, ut prave fecerunt editores! Invenimus enim apud nonnullos scriptores 'qui' relativum pro 'quae' et 'quod' usurpatum, quod editores partim agnoscunt partim reiciunt. Qui usus tunc solum explicari potest, si illum agnoscimus; nam ita res explicanda est: pronominis relativi forma etiam pro interrogativo adhibebatur; sed sola forma 'qui' adhibebatur (ut sola forma 'quis' interrogationem inducit), quoniam is qui rogat nescit, utrum vir sit an femina an res. Postquam 'qui' in interrogationibus pro 'quae', 'quod' adhibebatur, tunc demum secundum analogiam 'qui' etiam in sententiis relativis pro 'quae', 'quod' usurpabatur. Qui igitur 'qui' relativum pro 'quae', 'quod' agnoscit, prius 'qui' interrogativum pro 'quis' apud scriptores posterioris Latinitatis exstitisse non neget necesse est. Exempla temere mutata afferre est γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Haec sufficiunt.

Pan. III 15. 1: 'sed, ecce, suggerunt: 'adhuc potest dicere de salubritate temporum et fertilitate terrarum'; 'potes' edd. et fortasse recte. Tamen operae pretium est commemorare hunc quoque locum recte fortasse se habere: nam 'potest' impersonaliter usurpari nos docuerunt Rönsch Sem. Beiträge III 64, qui tres, et Löfstedt Spätlat. Stud. p. 61, qui decem affert exempla: idem usus in nostrum locum quam maxime quadrat; suggerunt: 'es könnte einer noch über die Glückseligkeit der Zeiten reden' ut Germanice pulchre vertere possumus. Huius igitur est loci de illo usu accuratius quaedem afferre. Exempla latent: Caspari Kirchenh. Anecdota p. 73: 'Non enim potest ex duobus ingenitis unum esse immutabilem et unum mutabilem'; Caspari 'Briefe' cet. p. 207: 'Ergo ⟨ut⟩, quotiens vobis lectio ista fuerit recitata, facilius, quae in ipsa recitantur, possit agnoscere, breviter, ⟨quae⟩ diximus, recitamus.' Caspari: 'possitis agnoscere' et in apparatu critico: 'an possit agnosci'?

Script. Physiogn. II p. 137. 3 Förster: 'ut autem etiam proprietates possit animalium colligere, pauca ex Loxo exempla proponemus'. ('possis' edd. sed in antecedentibus nusquam secunda persona ita usurpatur!)

Faust. Reiens. p. 224. 21: 'quicquid ergo non vis invenire in

domo tua, quantum potest, labora, ut non inveniat deus in anima tua'; 'potest' Engelbrecht, sed cf. p. 241. 12: 'ingredere mecum, si potest ('potes' Eng.), in sanctuarium dei': 'quantum potest' iam apud Plautum legitur! Adde quod 'dicit' quoque impersonaliter usurpatur apud Faustum Reiens. ut apud alios scriptores (cf. Löfstedt Spätlat. Studien p. 57 sqq., qui octo affert exempla): p. 66. 29: 'secundum in evangelio dicat' 'secundum' in 'cum dominus' mutat Engelbrecht; vides, quam parum verisimiliter; — p. 86. 17: 'et ideo in eadem epistola dicit: 'cum' cet.: '⟨apostolus⟩ dicit' Engelbrecht sine causa (neque 'apostolus' ex antecedentibus audire licet). — Addendum porro est Caspari 'Briefe' cet. p. 216: 'sicut dicit ('dicitur' Caspari) in psalmo'. Kirchenh. Anecdota p. 84 Caspari scripsit: '⟨si vero aliquis⟩ dicat ipsam materiam in deo fuisse, similiter interrogabimus, utrum' cet. Sed rursus nil addendum est: 'Dicat ('einer könnte sagen') ipsam materiam in deo fuisse: similiter interrogabimus' cet. — Sed ut ad 'potest' impersonaliter usurpatum redeam, fortasse adhuc exstant haec exempla: apud Eugippium e. g. p. 36. 1 'aliud est enim quod nescire malum est, aliud quod scire ('sciri' edd. cum minore codd. parte) vel non potest vel non opus est vel ad vitam quam quaerimus indifferens est'. — p. 40. 20: 'quod vero ignavia fuerit ... aegre persuadere potest' (ita pars altera codd., altera 'persuaderi'), sed valde dubie hisce locis res se habet nec minus apud Salvianum de Gubern. Dei p. 18. 21 et 60. 22, Cl. Donati I p. 60. 23, 88. 18, 187. 14 G., II p. 494. 26, 619. 9: 'tela torquebant tanta copia, ut obumbratum caelum videre non posset'. — Script. Hist. Aug. Treb. Poll. Tyr. Trig. (II p. 108. 3 P.): 'fuit quod negare non potest', sed ut hisce locis facile 'videri' et 'negari' legi potest, ita aliis locis res dubia est. — Löfstedt l.l. p. 63 apud Eugen. Ep. III 3 'valet' impersonaliter adhibitum esse statuit; ego affero: Itin. Alex. p. 33. 12 Volkm.: 'quorum (sc. fontium), qui olei erat, laboris atque sudoris index aestimabatur, quia mederi valet olivi unguento, qui vero vini, lasciviae et laetitiae de Dei munere', 'unguentum' scripserunt editores. — Etiam Cl. Donat. II p. 324. 15 addendum est: 'quam difficile est quaeri unumquemque per mare, in quo tanta latitudo est, nec sciri qua in parte reperire valeat': 'reperiri'

edd. fortasse recte. — Löfstedt l.l. p. 59 sqq. novem exemplis probat 'debet' impersonaliter esse usurpatum; ego inveni: Eugraph. p. 284. 25 W.: 'quid illi egerint inter se, curare non debet'. — p. 322. 2: 'si non rei veritate tibi dolor est, debet saltem effingere' legitur; utroque loco Westerhovius 'debes' et cum eo Wessner.

Cf. Hegesippum de Bello Iudaico I 1. 7: 'cessit impietas religioni, soluta obsidio est, sed eo magis Ptolemaei excitata immanitas, ut, quorum obiectu poenam evaserat, eos iugulari deberet'; hic nullum inveniri potest remedium!

Caspari 'Briefe' cet. p. 117 (Ep. de possib. peccandi 4. 1): 'absque peccato esse homo nullo pacto potest, ante considera, utrumne vel peccatum definire debeat', quamquam hic facile cum edd. 'definiri' legi potest. — P. Addendum denique est fortasse 'nascitur' impersonaliter usurpatum esse: Aug. de Civit Dei II p. 167. 17, 168. 18, Dombart: 'si mihi centum annos habenti nascetur' et p. 178. 14: 'si mihi annorum centum nascetur'. Omnibus hisce locis nonnulli codices ⟨filius⟩ addunt,. sed non semper iidem codices, quod probat 'filius' nil esse nisi posteriorum additamentum.

Pan. IX 11. 1: 'Cum enim ... recepisses, cunctique se tibi dedissent quos obsidendo servaveras, ignovisti omnibus' cet.; ita codices recte ('dedidissent' edd.), nam 'se dare' pro 'se dedere' in posteriore Latinitate legitur, cf. e. g. Aurel. Vict. p. 5. 10 P: 'tamquam ex imperio omnes dedere se'. — Lactant. de Mort. Persec. p. 225. 17 Br.: 'cum milites non fide, sed paucitate diffisi se ipsos dederunt', ubi sine causa Baluzius et Bentleius 'dediderunt' scripserunt. Quod cum ita sit, in eodem libello p. 203. 1 scribendum est 'dedit se ipse vestemque ... reddidit': 'dedit de se' codex (P.): 'dedidit se' Brandt cum Heumanno; 'dedit sese' Balazius fortasse recte, sed 'de' nil aliud videtur nisi dittographia, esse. — Cf. porro Amm. Marc. XVII 2. 3 (p. 108. 2 Clark): 'sponte se propria dederunt' ubi Clark quoque 'dediderunt' male scripsit! cf. porro Hegesipp. I 24. 2.

Pan. V 6. 4: 'uno illo, ut res est, loco aut potentiae vestrae maiestatis inferior aut pro debito vobis honore clementior' ita

codd. — 'potentia' w edd., sed monendum est universe in in posteriore Latinitate saepius dativum comparativum inveniri (cf. Schmalz[4] p. 385) atque praesertim 'inferior' iam a Sallustio cum dativo coniungi, cf. Sall. Hist. 2. 37 M.: 'vir gravis et nulla arte cuiquam inferior'. Si porro Cassianus: 'inferior nulli' adhibet, cur — quamquam hoc loco dativus non est pronomen — altero Gallo nostro eandem constructionem abiudicemus?

Pan. X 14. 6: 'ducebat hos, credo, Constantius pater qui terrarum triumphis altiori tibi cesserat, divinas expeditiones iam divus agitabat'; '⟨dum⟩ divinas' Baehrens, 'qui ⟨dum⟩' Schenkl, sed iam Thörnell nil addendum censet. Ego affero primum ex ipsis Panegyricis: VII 5. 1: 'qui adscitus imperio primo adventu suo innumerabili hostium classe ferventem exclusit oceanum, exercitum illum, qui Bononiensis oppidi litus insederat terra pariter ac mari saepsit' cet. '⟨et⟩ 'exercitum' Baehrens, 'exercitumque' edd. ant. — Pan. IX 16. 5: 'Quid enim aliud eum sperasse credendum est? qui iam ante biduum palatio emigraverat, cum uxore ac filio in privatam domum sponte concesserat'; '⟨et⟩ cum' edd. Sed revera in sententiis relativis asyndeton usurpari apparet ex aliis locis, quos temere editores mutaverunt:

Iul. Val. p. 184. 23 K.: 'vel Enceladi sepultura, qui violentis ausibus aggredi coelum manibus voluit, premitur tumulo montis igniti': 'qui ⟨quia⟩' Kübler.

Schol. Bobb. p. 20. 21 H.: 'et tertius ille Curio tribunicius, qui bello civili Pompeiano in Africa periit cum esset partium Caesaris, oppressus est ab equitibus Iubae regis'; facile apparet minus recte 'est' a Beier et Hildebr. deleri, neque recte alium editorem aliud scribere, nam schol. praesertim Bobb. hic usus proprius est; cf. p. 39. 28: 'igitur ea lege praefinitum videbatur, quot numero comites debere haberent, qui in provincias irent, accusationem de pecuniis repetundis instruerent'; '⟨ut⟩ accusationem' edd. — p. 45. 20: 'animadverte, quam feliciter laudationem suam videri velit integri fuisse iudicii, e contrario calumniosa eorum testimonia, qui pro accusatore consentiant'; ita codd.; '⟨et⟩ e c.' Stangl. et cum eo Hildebrandt (cf. etiam p. 83. 23 '... ut recte ac necessario P. Sestius ar-

matos habuisse videatur, propterea sit maxime praesentis criminis invidia liberandus': '⟨ac⟩ propterea' Stangl minus verisimiliter.

Cl. Donat. II p. 304. 26: 'quid quaeris temptare, ubi bella congesta sunt, et movere eos qui sunt naturaliter feri, non facile sedari possunt, cum fuerint moti?' '⟨qui⟩ non' editores.

Script. Hist. Aug. Ael. Lampr. I p. 294. 20 P.: 'eosque ... cohortatus est. qui subito plures armatique ingressi inermes et obsistentes contruncarunt, ipsum plurimis ictibus confoderunt'; '⟨et⟩ ipsum' edd., sine causa.

Pan. XII 17. 4: 'quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi, potius sed rependi putemus'. 'sed potius' Livineius, sed altero loco eandem habes collocationem: c. 14. 3: 'nonne cognovimus cuiusdam retro principis non prandia, saepe sed fercula sestertium milies aestimata patrimoniorum equestrium pretia traxisse?', ubi quidem Baehrens: 'sed fercula saepe' scripsit, sed alter locus alterum tuetur. Universe porro in posteriore Latinitate saepius coniunctiones postponuntur, quod qui accuratius explorare velit, adeat e. g. indicem ad Vict. Vit. s. v.: 'collocatio verborum'; quod attinet ad 'sed', e. g. (ut de poetis Augusteis ceterisque taceam) apud Venantium Fortunatum saepissime secundo ponitur loco (cf. Leo in indice p. 417), sed ne ad poëtam refugiamus: Cl. Don. II p. 358. 23: 'et iste caedebat medios non occidendi adfectu, quoniam properabat sed ardore transeundi'! Adnotat Georgii: 'sed' ante 'quoniam' exspectes; sed neque hic quicquam mutandum videtur neque Ael. Don. Ter. II p. 274. 9: 'non ergo quid fiat, utrum sed per nos fiat, scilicet quarendum est', ubi editores: 'sed utrum' cet. legunt.

Cf. porro e. g. Caspari Kirchenh. Anecd. p. 63: 'siquidem, etiam ut vos dicitis, de fructu arbor cognoscitur' ('ut etiam' transposuit Caspari). — 'Briefe' cet. p. 125 (Ep. de Castitate): 'iam quando ... denegetur' (Caspari: 'quando ... iam denegetur').

Pan. X 38. 1: 'Quid igitur his temporibus fortunatius cum beneficio Constantini maximi, qui tam mature nobis Caesares dedit, ut utamur maximis eorum commodis et integra aetas supersit'. Pro 'cum' Baehrens scripsit 'evenit', delet Novák, moneo fortasse

'cum' ferendum esse, quod Schmalz[4] p. 409 et Thes. L. L. IV p. 1352. 45, 1353. 20 (cf. etiam p. 1369—1370 Bonnet l.l. p. 603) exempla afferunt, quae satis demonstrant 'cum' etiam ablativo instrumentali esse adiunctum. Non multo durior locus noster est quam Amm. Marc. 16. 8. 13 'qui ... satiari numquam potuit cum possessione multo maiore' et Greg. Tur. h. Fr. 1. 8. 'Iob cum filiis iocundatus est'; recte vertit Bonnet: il eut la joie d'avoir des fils. Adde, quod Schol. Bobb. p. 111. 18 legitur: 'Poenus Hannibal, cum multos per annos Italiam gravissimis cum cladibus affecisset', [cum] delet Mai et revera potest esse dittographia, sed quod in 'afficere aliquem aliqua re' 'aliqua re' est abl. instrumentalis, lectioni traditae acquiescendum est. Aliae quoque praepositiones ut 'de', 'ex' comparandae sunt. Quod attinet ad 'ex', hodie quoque non omnes editores illum usum noverunt cf. e. g. Hist. Aug. II p. 199. 9 P.: 'et rumoribus, e quibus premebatur'; 'e' delent edd. Sed ne omnia afferam exempla, id solum addere velim me nunc quoque aliquatenus defendere posse praep. 'ex' in Pan. VI 2. 5: 'id ex omnibus duret aetatibus, imperatores semper Herculii'; editorum alius aliud scripsit; ego confero: Caspari 'Briefe' cet. p. 160 (Ep. de Castitate c. 17): 'non ignoramus enim quibus artibus ... modo per cogitationes proprias te ex hoc tempore (= 'per hoc tempus') pudicitiae semper et perfectione invidus inimicus infestet', 'in' scripserunt editores, sed quomodo, quaeso, 'ex' irrepsit? Praeterquam quod loci se invicem tuentur, facile rem explicare licet. Praepositioni, quae longitudinem temporis, per quod aliquid fit, exprimit, altera substituebatur, quae inde a quo tempore aliquid fiat, docet; e. g. in Panegyrici loco: 'ex omnibus aetatibus' pro: 'ex hoc tempore per omnes aetates' positum est. Eadem ratione in posteriore Latinitate invenimus 'post' h. e. 'post initium certi temporis' pro 'per' adhibitum, de quo usu cf. Löfstedt Beiträge p. 64. Ita Hor. Carm. III 7. 6 'post Caprae sidera' significat: per id tempus, quod post Caprae siderum ortum sequebatur; in omnibus linguis eiusmodi variationes inveniuntur. Concedo Pan. locum ceteris esse duriorem.

Addere volo etiam quod attinet ad orthographiam saepius Panegyricos congruere cum scriptoribus posterioris Latinitatis;

quoniam Neue-Wagener[3] satis lectorem docere potest, tangere tantum velim Pan. I 2. 2 recte 'commemorabor'' pro 'commemorabo' A H i. e. M exhibere, recte I 6. 4 'flagrantibus' pro 'fragrantibus' legi (quod in multis posteriorum auctorum editoribus saepe adhuc prave mutatur: illa enim dissimulatio apud scriptores quoque sescenties exstat). — I 6. 5 'die' (gen.!) pro 'diei, cf. Cypr. Carm. 6. 41! — VII 22. 1 'hanella' pro 'anhela', qua de re cf. Bonnet le Latin de Greg. p. 169 (forma Gallica videtur fuisse!) — VII 12. 2 'paludium' ut XII 7. 1 'laudium', cf. Sidon. Carm. 23. 31! — X 16. 6 'lactantem'. — An Pan. X 6. 4: 'honus' pro 'honos' recte legatur, incertum est, sed revera ut 'dolus' pro 'dolor', ita 'honus' pro 'honor' in litteris Latinis exstitisse probant aliquatenus Havet Mém. Soc. Ling. III (1879) p. 255 et Bonnet l.l. p. 169[2]. — XII 33. 2 recte 'hisdem' traditum est. Pronomen 'hicdem' primus Engelbrecht Wien. Sitzungsber. 1885 p. 518 vindicavit, neque tamen constat, quam late hic usus percrebuerit. Moneo iam apud Scriptores Hist. Aug. saepissime 'hisdem' in codd. legi: I p. 142. 6, 173. 21, 184. 10, 238. 22, 246. 9. II 56. 4, 121. 21, 130. 1, 215. 13, 239. 2 i. e. saepius quam ut librario tribui possit haec forma, ut de multis aliis posteriorum temporum auctoribus sileam. In dissertatione mea p. 78 formas 'auguriare' et 'inauguriare' defendi. Nunc analogiam possum afferre: ut 'auguriare' ab 'augurium' deducendum est, ita Apuleius Ap. p. 93. 14 H. novam quandam formam 'subnerviasti' adhibuit, ut recte adnotat Helm, a vocabulo 'nervia' originem ducentem. Rectene se habet forma 'vigiliare' apud Faust. Reiens. p. 31. 19; ducitne haec forma originem a 'vigilia'? — An Pan. IX 14. 3 recte bis 'desinant' pro 'desinunt' traditum sit, incertum est cf. Neue-Wag. III[3] p. 291; apud Festum p. 72 legimus: 'desivare' = 'desinere'; mea quidem sententia 'desinare = desinere' sine dubio legendum est.

Finem faciam, postquam duos adhuc locos tractavero, qui non ad posteriorem Latinitatem pertinent: Pan. X 33. 6: 'qui (sc. Constantinus) solita ⟨cura⟩ (ita recte Guil. Meyer) non modo id egit, ut recuperatis quae amiserat, non doleret, sed etiam ut novorum adeptione gauderet'; subiectum in sententia relativa

deest; quam ob causam Livineius: 'amiseras ... doleres' ... gauderes', Baehrens: '⟨quisque⟩ quae' scripsit, sed quoniam in subsequentibus legimus: 'praetereo privatim reddita omnibus patrimonia', hoc loco sermo est de beneficiis quae accepit respublica, quod vocabulum (semper in M per 'resp.' abbreviatum) ego ante 'recuperatis' insero; vides quam facile exciderit. In subsequentibus quoque de reipublicae commodis non semel sermo est.

Pan. X 24. 1: 'diducta acie irrevocabilem impetum hostis effundis'; 'hostis' esse genetivum docet clausula (A –⏑––́); minus igitur recte editores '⟨in⟩ irrevocabilem impetum' scribunt; sed lectioni traditae minus pulchrae, sed summo iure ferendae acquiescendum est.

Sed iam tempus est abire. Spero me ad notitiam posterioris Latinitatis aliquid attulisse, hic illic demonstrasse non secundum schema quoddam scholasticum operandum esse, sed psychologiae praesertim in illis editoribus edendis rationem habendam esse, qui legibus illis Ciceronianis iam non constricti nec imbuti liberius grassati sunt; qui tunc quoque, cum revera Ciceronem vel alia exempla praeclara imitari conati sunt, suis prognati temporibus suae quoque aetatis proprietates etiam inviti vel potius nescii adhibuerunt. — Moneo me hoc loco haec tantum tractasse, quae ad Panegyricos Latinos, quos hoc anno in bibliotheca Teubneriana edam, aliquatenus pertinent. Alia alio loco tractabuntur.

ADDENDA.

Opusculo sub prelo iam versante nonnulla rationem meam stabilientia inveni, e quibus addo haec:

'in honore' pro 'in honorem' (cf. supra p. 411) hisce locis adhuc inveni: Schol. Ps.-Acron. I p. 287. 16 K.: 'da noctis med.] (Carm. III 19) i. e. bibamus in honore mediae noctis et novae lunae et auguris Murenae'. — I p. 316. 10: 'haec omnia in tuo honore iam diu servantur apud me': qui locus usum quam maxime stabilit! — Nec minus fortasse p. 294. 8: 'ipsa Lucifera

in honorem Lucinae', p. 315. 5 'carmen est quod mortuis cantabatur in honorem inferorum', p. 327. 25: 'matri deum, in cuius honorem tibiae deputatae sunt' cum codd. parte ablativus legendus est. — Cf. porro Schol. Bern. in Luc. p. 155. 8: 'propter quod Caesari bene restiterant, libertas Phocaeae data in honore coloniae'; Usener: fortasse 'in honorem'; sed cf. p. 239. 20 'quasi in honore Thyestae noctem esse voluerit Iuppiter' p. 274. 25: 'lustra suae Phoebes] in honore Isidis colitur Apis'. — 'In gratia', quod supra attuli, legitur apud Iul. Val. p. 24. 5 K.: 'qui cum in gratia regis admordere adolescentulum vellet' cet. — cf. denique e. g. Schol. Luc. p. 318. 4: 'intellexit Aegyptios Caesar non in suo favore occidisse Pompeium sed insita invidia', Schol. Acr. I p. 322. 26: 'in litterarum laude (ita maior codd. pars) dicit corpore se moriturum'.

INDEX LOCORUM.

ANNOTATIONES CRITICAE AD PLUTARCHI OPERA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur ex huiusce vol. pag.* 336).

Marcellus XXIV Sanum esse non potest τὰς Σαυνιτικὰς πόλεις μεγάλας ἀφεστώσας.

ib. Notandum τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπειγόντων. In „deterioribus" codicibus est ἐπειγουσῶν.

C. XXVI Dicit tandem perfidus Hannibal: semper nobis cum isto viro proelium erit
ᾧ τοῦ τολμᾶν ἀεὶ καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐστι.

Nihil hic cum Nabero mutandum: eleganter compositae sententiae structura haec est: καὶ εὐτυχοῦντι τὸ θαρρεῖν καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασις αὐτῷ ἐστὶ τοῦ τολμᾶν ἀεί.

Pelopidae et Marcelli comparatio c. I τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἤθη κοινοτήτων ὥσπερ ἐφαμίλλων ὄντων ... ἐκεῖνο δόξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον.

Mire dictum et fortasse corruptum. Qui enim possunt ea quae Marcellus et Pelopidas communia habent propemodum paria esse, sed ita ut una re inter se discrepent?

Nec minus molestum mihi est quod paulo post sequitur:
ὃ ῥᾳδίως ὑφ' ἑτέρου στρατηγοῦ γεγονὸς οὐχ ἱστόρηται

hoc sensu: „haud facile invenias alterum tantae virtutis exemplum". Quis unquam mortalium ita est locutus?

ib. Ἀννίβας φοβερὸς μὲν κτἑ.
Excidisse coniunctionem, quae haec praecedentibus annectebat, suspicor.

ib. ὃ δὴ κατὰ λόγον ... καθισταμένων.
Non bene decurrit sententia, idque, ut equidem opinor, librariorum potius quam Plutarchi culpa.

ib. Et alia milites suos docuit Marcellus et
ἀρνεῖσθαι παρὰ μικρὸν ἐνδόντας
quae obscura mihi sunt, manentque etiam postquam contuli Aristophaneum illud:
εἶτ' ἠρνοῦντο μὴ πεπτωκέναι.

C. III Mire dictum hoc quoque:
τὸ τέλος αὐτὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον δρώμενον.
Causa haec vel praecipua fuisse dicitur quae Pelopidam ad fortiter agendum incitaverit.

C. III Reprehenditur Marcellus tamquam totam suam splendidissimarum victoriarum gloriam
Ἴβηρσι καὶ Νομάσιν ὑποβαλών.
Significatne hoc: „quod tamquam praedam *obiecerit*?" An προβαλών legendum?

Aristides c. II Habere indolem Aristides dicebatur
ψεῦδος καὶ βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένην.
Ut opinor, pronomen τινί hic ferri nequit.

ib. Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβάδιζε διὰ τῆς πολιτείας, πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἑταίροις ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος, ἔπειτα (δὲ ins.) τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ὁρῶν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστὰ καὶ δίκαια πράττειν καὶ λέγειν ἀξιῶν χαίρειν τὸν ἀγαθὸν πολίτην.

Intelligi haec utcunque possunt, sed tam languida est ista repetitio *οὐ βουλόμενος συναδικεῖν ... ἔπειτα ἀδικεῖν ἐφυλάττετο* ut credere non possim haec sic scripsisse Plutarchum. Si omissis vocabulis *συναδικεῖν* et *ἤ* legimus: *πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος τοῖς ἑταίροις λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος, ἔπειτα δὲ κτἑ.* certe duas res habemus diversas, sed quae iunctae egregie, atque ita ut nil desideretur, significent quae sint incommoda subeunda viro politico, qui amicis sit obnoxius: iniuste agere eum saepe ipsorum causa cupiunt (id autem Aristides facere noluit: *ἀδικεῖν ἐφυλάττετο*) et, si non impetrant ab eo quod petunt, moleste ferunt (*μὴ χαριζόμενος λυπηρός ἐστι*).

C. III *βέλτιον ἡγούμενος παρελθεῖν ἔνια των συμφερόντων τὸν δῆμον.*

Potestne hoc verbum significare „effugere" (ita ut populus ea non obtineat)?

ib. Contentionis suae cum Themistocle adeo Aristidem pigebat, ut semel, cum eum in comitiis vicisset, diceret

ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων πράγμασιν, εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβάλοιεν.

Inutilis crudelitas et dictum parum rebus ipsis respondens. Pro *καὶ ... καί* lege *ἢ ... ἤ*.

ib. Notetur locutio *οὐ χρημάτων μόνον ἀλλὰ καὶ δόξης προῖκα καὶ ἀμισθί* hoc sensu: „sine ulla vel pecuniae vel honoris mercede".

C. VI *κακῶς φρονοῦντες, ὡς ...*

Paulo rarius hic *ὡς* *etenim* significat.

C. VII *ἐκαλεῖτο μὲν δι' εὐπρέπειαν κτἑ.*

Insolite pro *εὐπρεπείας ἕνεκα.*

C. X *ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκαλῶν ὁ Ἀριστείδης προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλωτι ληρεῖν αὐτὸν ἔφασκον καὶ καθεύδειν κτἑ.*

Praeclara est Naberi emendatio *ὑθλεῖν* pro *καθεύδειν*, sed praeterea pro *προσῆλθεν* legendum est *παρῆλθεν*: surgit enim in contione Aristides.

C. XI τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν ὅλον τῆς στρατοπεδείας παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν παρεκτεταμένης οὐδεὶς ἦν ὅρος διὰ μέγεθος, περὶ δὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώτατα τεῖχος περιεφράξαντο τετράγωνον.

Donec me docet aliquis hic quid sint τὰ κυριώτατα, legendum suspicor τὰ καιριώτατα: exercitus, ita ut corpus, loca habet ὅπου μάλιστα καίριόν ἐστι.

C. XIII De optimatium in exercitu coniuratione facto indicio, Aristides decrevit:

μήτ' ἐᾶν ἀμελούμενον τὸ πρᾶγμα μήθ' ἅπαν ἐκκαλύπτειν ἀγνοούμενον εἰς ὅσον ἐκβήσεται πλῆθος ὁ ἔλεγχος, τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὅρον ἀντὶ τοῦ συμφέροντος. Ὀκτὼ δή τινας ἐκ πολλῶν συνέλαβε.

Si, ceteris omnibus omissis consciis, de octo tantum poenas sumit Aristides, utrum *iustitiae* an *utilitatis* observat fines? Utilitatis opinor. Lege ergo: ἀντὶ τοῦ δικαίου τὸν τοῦ συμφέροντος ζητῶν ὅρον.

Ex octo illis duo aufugerunt: τοὺς δ' ἄλλους ἀφῆκε θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγνῶναι τοῖς ἔτι λανθάνειν οἰομένοις ὑπειπών, ὡς μέγα δικαστήριον ἔχουσι τὸν πόλεμον ἀπολύσασθαι τὰς αἰτίας.

Distingue: τοὺς δ' ἄλλους ἀφῆκε, θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγνῶναι τοῖς ἔτι λανθάνειν οἰομένοις, ὑπειπὼν κτέ. Illo enim dicto effecit ut qui se nondum indicatos putarent simul bono essent animo (= non, de salute sua desperantes, irreparabile aliquod committerent facinus), simul ad sanam redirent mentem. Non poterat illud dicere τοῖς ἔτι λανθάνειν οἰομένοις: quot enim illi essent nesciebat, ut modo dictum est; dicebat iis quos dimisit, sed ita ut omnes audire possent.

C. XV Nuntiat Alexander Aristidi cras Mardonium pugnae signum daturum petitque ne illud cuiquam prodat:

ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Παυσανίαν ἀποκρύψασθαι, ἐκείνῳ γὰρ ἀνακεῖσθαι τὴν ἡγεμονίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἄρρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι, νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσειν.

Quantocius istud ἔδοξε dele. Omnia enim quae citavimus respondentur ab Aristide.

C. XVI *ἀξιῶν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τὸ δεξιὸν μετατάξαι καὶ κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι.*

Ecquid delendum ultimum vocabulum? Nimis enim dura ista structurae mutatio.

ib. *ταὐτὰ μὲν ἐκείνοις τόξα ὡς ἐκείνοις.*

Satis iocose se Plutarchus pulchra sententia impedit, nam priore *ἐκείνοις* significantur *Persae*, secundo Athenienses qui Marathone pugnaverunt; atque sic locus nascitur tantum non sensu cassus: „qui nunc nos adoriuntur eadem arma et eandem habent ignaviam *atque illi* qui Marathone cum Atheniensibus pugnaverunt, nos contra eadem habemus arma sed maiorem fiduciam, et non solum pro patria et urbe pugnamus *ut illi.*"

ib. *τὰ πλησίον νάματα καθύβριστο καὶ διέφθαρτο.*

Estne *καθύβριστο* „per lasciviam absumpta erant" an latet vitium?

C. XVIII Notetur *ἐφάνη τὰ ἱερά* pro *ἐγένετο τὰ ἱερά.*

C. XX *παρὰ πᾶσαν ἀγοράν*: in unoquoque foro urbium Boeoticarum et Locrensium (?).

C. XXIV De iustitia et aequitate Aristidis scurriliter iocatur Themistocles

ἀνομοίως ἀμυνόμενος τὴν Ἀριστείδου παρρησίαν

a quo olim graviter quidem sed urbane eius fuerat notata avaritia. De *ἀνομοίως* dubito: exspectaverim adverbium quale est ipsum illud, „scurriliter".

C. XXV Dicit Theophrastus Aristidem privatim iustissimum fuisse sed publice

πολλὰ πρᾶξαι π ρ ὸ ς τ ὴ ν ὑ π ό θ ε σ ι ν τ ῆ ς π α τ ρ ί δ ο ς ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένης.

Verba notata interpres Didotianus vertit „ut patriae commodis inserviret", atque eiusmodi aliquid hic requiritur, sed quomodo hinc eum sensum extundamus, vel quid omnino illud *πρὸς τὴν ὑπόθεσιν* significare possit me latet.

ib. Refertur nobile Aristidis dictum quo Calliam dona sibi offerentem reppulit:

ὡς μᾶλλον αὐτῷ διὰ πενίαν μέγα φρονεῖν ἢ Καλλίᾳ διὰ πλοῦτον προσήκει· πλούτῳ μὲν γάρ ἐστι πολλοὺς ἰδεῖν εὖ τε καὶ κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροντι γενναίως οὐ ῥᾴδιον ἐντυχεῖν.

Adduntur etiam haec:

αἰσχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομένους

non a Plutarcho sed a sciolo: sunt enim plane supervacanea, debilitant fortissimi responsi vigorem et, quod gravissimum est argumentum, sine ulla causa ab oratione directa ad indirectam transitur.

C. XXVI Affertur Crateri narratio de Alcibiade condemnato iudicio quodam, deque voluntario eius exilio in quo interierit. „Sed nullo" ait Plutarchus „hic utitur documento publico ad rem illam stabiliendam"

καίπερ εἰωθὼς ἐπιεικῶς γράφειν πάντα τὰ τοιαῦτα.

Ego *πάντα* inserui, ratus sic demum *ἐπιεικῶς* recte poni

C. XXVII In ultima huius capitis parte haereo: quid sibi velit *μνημονεύειν*, cum sequentia perlego, me latet; *cuius* mater hic commemoretur nescio, neque quis sit (*ὁ*) *ψήφισμα γράψας* (certe non Demetrius ipse; sequitur enim: *αὐτὸς μέντοι ὁ Δημήτριος ἐψηφίσατο*).

Cato Maior c. III. Cato, utpote qui Fabium Maximum prae ceteris suspiceret, veritus non est est adversari magno illi Scipioni:

νέῳ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύναμιν ἀνταίροντι.

Hactenus omnia perspicua. Sed sequuntur haec:

καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι

quae quid hic sibi velint non video. Interpres Didotianus, scilicet ratus, ut opinor, nihil referre dicaturne Graece *φθονεῖν* an *φθονεῖσθαι*, sic vertit „invidia, ut putabantur, adductus". Sed ne in *καὶ φθονεῖν δοκοῦντι* quidem ea sententia inesset, neque omnino iuvenis seniori invidere solet. Fabius Scipioni invidere dicebatur et invidia non prudentia motus obstare consiliis eius audacibus (Fab. Max. c. 25), et ad illam opinionem vulgi verba

καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι sunt referenda, quae tamen non a Plutarcho sed a sciolo aliquo addita puto, nam prorsus non sunt huius loci et satis inepte obscureque illos rumores populi significant.

Reprehendebat ergo Scipionem Cato

ὅτι διαφθείρει τὴν πάτριον εὐτέλειαν τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῆς χρείας † ρ ε π ο μ έ ν ω ν.

Ecquid χρωμένων legendum? Ad luxum et libidines superflua illa pecunia utebantur milites.

Quid illud sit quod Scipio dicitur

ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος

me latet. Interpres „cum in ipso belli apparatu victoriam praemonstrasset". Ad sensum recte fere: „iam praesagiebant hominum animi, magnificos illos contemplantium apparatus, victoriae laetitiam". Sed eiusmodi aliquid non inest in Graecis vocabulis. Scripsitne Plutarchus: τῇ π. τοῦ π. τὴν νίκην ὑ π ο δειξάμενος?

C. IV Dicitur imperium Romanum

κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων.

Suspectum mihi est πραγμάτων, pro quo aptissime hic legatur ἐπαρχιῶν. Exponitur enim qui factum sit ut peregrini mores in urbem reciperentur.

C. V Latior patet campus clementiae quam iustitiae: hac enim tantummodo adversus homines uti possumus:

πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζῴων ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος.

Insere τι post ἀπορρεῖ. E clementia tamquam ex uberrimo fonte *redundat aliquid* quo uti possimus ad bene faciendum animalibus.

C. VII Plato Socratem dixit

ἔνδοθεν σπουδῆς καὶ πραγμάτων μεστὸν εἶναι δάκρυα κινούντων.

Vehementer illud πραγμάτων displicet. Ecquid ῥημάτων legendum?

C. IX Foederis Achaici obsides, cum tandem aliquando a senatu impetrassent ut sibi in patriam redire liceret, iterum

per Polybium senatum adire volebant ut in sua quisque civitate pristinum honorem obtineret. Qua de re sententiam rogatus Cato

μειδιάσας ἔφη τὸν Πολύβιον, ὥσπερ τὸν Ὀδυσσέα, βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν τὸ πίλιον ἐκεῖ καὶ τὴν ζωνὴν ἐπιλελησμένον.

Lepidissimi loci et facetissimae imaginis omnis perit venustas nisi verba *ὥσπερ τὸν Ὀδυσσέα* delemus. An forte apud Homerum Ulysses in antrum Cyclopis redit ad pileum zonamque petenda?

C. XII Dicitur Graece orationem ad Athenienses habuisse Cato

ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἡδέως εἴη γεγονὼς θεατής.

Et propter structuram et propter sententiam istud *εἴη* est eximendum. Non argumentum orationis hic affertur, sed quibus rebus motus Graeco sermone Cato usus sit exponitur.

C. XVI (Censores) *καὶ τὰ τιμήματα τῶν οὐσιῶν λαμβάνοντες ἐπεσκόπουν καὶ ταῖς ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πολιτείας διέκρινον.*

Mire dicta haec et, ut opinor, corrupta.

ib. Qui liberius vixerant Catonis censoris metuebant

αὐστηρίαν ἀπαραίτητον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ χαλεπὴν ἐσομένην.

Post *αὐστηρίαν* inseratur *ὡς*.

ib. *τῶν δ' ἄλλων* (praeter Valerium Flaccum, quem sibi in censura collegam expetebat, Cato dicebat)

ὁρᾶν ἕκαστον ἄρξαι κακῶς βιαζόμενον ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξοντας δέδοικε.

Ut pro vocabulis sensu cassis sententiam obtineas acutissimam prudentissimamque, istud *κακῶς* dele: ideo illorum quisque censor fieri studebat, quia habebat cur bonos censores reformidaret.

C. XVIII Scopas Thessalus

αἰτουμένου τινὸς τῶν φίλων παρ' αὐτοῦ τοιοῦτον ὃ μὴ σφόδρα ἦν χρήσιμον ἐκείνῳ, καὶ λέγοντος ὡς οὐδὲν αἰτεῖ τῶν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων

respondit: „ipsa illa quae inutilia et superflua sunt beatum

divitemque me reddunt". Ne locus facetissimus inepta vocabulorum corrumpatur repetitione, ista *χρησίμων καὶ* deleantur.

C. XXII De philosophis Graecis, qui Catone iam sene legati Romam venerant, et alia narrantur et haec:

μάλιστα δὲ ἡ Καρνεάδου χάρις ... μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλανθρώπων ἀκροατηρίων ὡς πνεῦμα τὴν πόλιν ἠχῆς ἐνέπλησε.

'Ακροατήρια sive hic aedificia dicuntur, in quibus Carneades declamare solebat, sive homines, qui ad eum audiendum confluebant, inepte *φιλανθρώπων* additur.

Legendum est *πολυανθρώπων*, quo nullum est adiectivum ét usitatius ét aptius ad locos significandos quo magna pars populi convenire solet.

C. XXIII Cum Cato audivisset Hippocratem magna mercede ad Regem Persarum vocatum affirmasse se nunquam Graecorum hosti operam navaturum

ἔλεγε κοινὸν ὅρκον εἶναι τοῦτον ἰατρῶν ἁπάντων καὶ παρεκελεύετο φυλάττεσθαι τῷ παιδὶ πάντας.

Lege *ἐκείνων* ut referatur ad Ἑλλήνων τοὺς ἰατρεύοντας ἐν Ῥώμῃ, quod praecedit. Neque enim commune est omnium medicorum iusiurandum, quo se, ut olim Persarum, nunc Romanorum hostes futuros declarant, sed Graecorum tantummodo; et a Graecis, non ab omnibus, medicis ut caveat Cato filium admonet. Annotatio in textum recepta vocabulum a Plutarcho scriptum expulit.

C. XXIV Catonis ad Salonium, filiam eius cum uxorem sibi petebat, haec fuisse verba legimus:

καὶ μὴν ἐγώ σοι εὕρηκα κηδεστὴν ἐπιτήδειον, εἰ μὴ νὴ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοιτο.

Lege *δυσχεραίνοιο*: non enim ita hic locus est compositus ut verbi subiectum esse *filia* Salonii possit.

ὡς οὖν ὁ Σαλώνιος ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν καὶ διδόναι τὴν κόρην ᾧ προαιρεῖται πελάτιν οὖσαν καὶ δεομένην τῆς ἐκείνου κηδεμονίας κτἑ.

Immo vero *μὴ φροντίζειν*: „aetatem curare noli" respondit Salonius „filiam meam, clientem tuam da cui tibi placuerit.

Necessarium non videtur nunc pro *καὶ διδόναι* legere *ἀλλὰ διδόναι*, quamquam lenis ea sit correctio.

C. XXV In libris de re rustica Cato etiam de placentis faciendis et de fructibus servandis egit

ἐν παντὶ φιλοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος.

Quam vim adiectivum *ἴδιος* hic habeat me fugit.

C. XXVII Quo magis erat afflicta Carthago eo magis eam reformidabat Cato

πόλιν ἀεὶ μεγάλην νυνὶ δὲ νήφουσαν ὑπὸ συμφορῶν.

Post *ἀεὶ* excidit *μέν*.

Comparatio Aristidis et Catonis c. IV *μέγα δ' εἰς πολιτείαν ἐφόδιον οὐχ ὁ πλοῦτος ἀλλ' αὐτάρκεια, τῷ μηδενὸς ἰδίᾳ τῶν περιττῶν δεῖσθαι πρὸς* οὐδεμίαν *ἀσχολίαν ἄγουσα τῶν δημοσίων.*

Immo vero *οὐδέν*. Vir qui privatim paucis est contentus ad *quodvis* negotium publicum vacat semper.

Philopoemen c. I Ecdemus et Megalophanes, philosophi Academici, Philopoemenis educandi curam in se receperunt

ὡς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὑπὸ φιλοσοφίας ἀπεργασάμενοι.

Utique recipienda Corais emendatio *ἀπεργασόμενοι*, quam se non probare Sintenisius annotat. In deliciis ille habuisse videtur quaecunque corrupta, turbata, obscura essent, praesertim si lenissima medicina sanari et venusta perspicuaque reddi possent. Verum vidisse Coraën vel una particula *ὡς* demonstrat: „*persuasum* philosophis erat illis se iuvenem illum doctrina sua effecturos commune toti Graecia bonum". Ab hodiernis Sintenisiis — ii enim nunc in summo sunt honore, Coraae spernuntur — doceri velim quid sit illud: adolescentem in se recipere educandum *postquam* iam ad plenam perfectamque pervenerit sapientiam.

„Hunc enim" sic scriptor pergit „in deliciis habebat Graecia"

ὥσπερ ὀψίγονον ταῖς τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων ἐπιτεκοῦσα τοῦτον ἀρεταῖς.

Pulcherrimam venusteque enuntiatam sententiam corrupit qui

primus, post *ὀψίγονον*, in textum recepit annotationem inutilem *ἐν γήρᾳ*.

C. IV *τὸν δὲ οἶκον ἀπὸ τῆς γεωργίας αὔξειν ἐπειρᾶτο δικαιοτάτῳ τῶν χρηματισμῶν.*

Nullam causam video cur non *δικαιοτάτου* legamus: ipsa agricultura quaestuum omnium iustissimus est.

C. VIII „Saepe fit" scriptor ait „ut in fluvio corpuscula inter se cohaereant donec tandem aliquando ipsum aquae cursum detineant".

οὕτω τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδιαλύτου φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ πρῶτον συστάντες οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ βοηθεῖν καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυραννικῶν ὑπολαμβάνοντες, τὰς δὲ ὁμονοίᾳ καὶ πολιτείᾳ καταμιγνύντες εἰς ἑαυτοὺς ἓν σῶμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι διενοοῦντο τὴν Πελοπόννησον.

Primum, ne res ipsa et imago ineptissime inter se confundantur totaque comparatio, venustissime structa, intereat, delendum est *κατὰ πόλεις*. „Graecia similis erat infirmis et male cohaerentibus corpusculis, quae flumine abripiuntur": nullus est inter haec vocabula istis *κατὰ πόλεις* locus. Tum cum Bryanno *τυραννίδων* legendum pro *τυραννικῶν*, denique verba *τὰς μὲν ... ὑπολαμβάνοντες* sic accipienda ut Achaei dicantur „nonnullas civitates in suam curam recepisse, *postquam* (*ἐκ τοῦ*) iis in libertate recuperanda et tyrannis expellendis opem tulissent".

C. IX *εἶδος δὲ τάξεως* (apud Achaeos) *καὶ σχήματος εἰς σπεῖραν οὐκ ἦν σύνηθες.*

Si sana haec sunt, sic vertantur: „non erat apud eos in usu id aciei genus quod ex turmis cohortibusque constat" ut *εἶδος* sibi appositum habeat *εἰς σπεῖραν*.

ib. *ταῦτα* (sc. vitia quibus exercitus Achaeorum laborabat) *διδάξας ἔπεισεν αὐτοὺς* (omnia mutare).

Pro *διδάξας* exspectes participium qualia sunt *μαθών, συνείς* al.

ib. Persuasit civibus Philopoemen ut omnia sua studia ad usum belli converterent:

ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἐργαστήρια μεστὰ κατακοπτομένων κυλίκων θηρικλείων (sic recte Didotiana; inepte Sintenisius *κυλ. καὶ θηρ.*), *χρυσουμένων δὲ θωράκων καὶ καταργυρουμένων θυρεῶν καὶ χαλινῶν, τὰ δὲ στάδια πώλων δαμαζομένων καὶ νεανίσκων ὁπλομαχούντων, ἐν δὲ ταῖς χερσὶ τῶν γυναικῶν κράνη καὶ πτερὰ βαφαῖς κοσμούμενα καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηνθισμένων.*

Haud temere Reiskius ante *καὶ χιτώνων* excidisse quaedam suspicatus est, non enim bene decurrit sententia. Equidem tamen crediderim potius ipsius Plutarchi id culpa factum, qui admodum sibi placens in illa enumeratione qua locum notissimum in Aristophanis Archarnensibus sit imitatus atque adeo aemulatus, novos adiiciat genitivos immemor se illorum seriem accusativis *κράνη* et *πτερά* interrupisse.

C. XIII Dum Philopoemen in Creta militabat, Megalopolis ipsa sic ab hostibus obsidebatur

ὥστε τοῖς μὲν τείχεσιν ἐνοικεῖν σπείρειν δὲ τοὺς στενωποὺς περικεκομμένους τῆς χώρας καὶ τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πύλαις στρατοπεδευόντων.

Deleatur *καί* istud: *ratio* enim redditur cur Megalopolitani agris suis arceantur.

C. XVII Postquam victo Antiocho Romani magis magisque se Graecorum inmiscebant negotiis iamque Achaeos in suam redigere incipiebant potestatem,

ἡ δ' ἰσχὺς ἐπὶ πάντας πολλὴ μετὰ τοῦ δαίμονος ἐχώρει κτέ.

In his *ἐπὶ πάντας* parum intelligo. Aliquanto magis perspicuum quod Didotiana praebet *ἐπὶ πάντα* sed ne hoc quidem nulli dubitationi est obnoxium. Intelligere mihi videor verba *πολλὴ ἐχώρει*, quae in mentem mihi vocant notum illud *ῥεῖ πολύς*, cum praesertim in apodosi Philopoemen dicatur gubernatoris instar *navigium contra fluctum* direxisse. Sed nunc et nimis exile videtur *ἡ ἴσχυς* ad significandas *imperii Romani* vires et vox *πάντα* iusto obscurius orbem terrarum indicat.

(*Continuabuntur*).

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM OCTAVUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1910.

INDEX

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.